

จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่

Field Marshal Phibunsongkhram and Modern Thai Politics

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ วิวัลย์ พงษ์พนิตานนท์

Editors : Charnvit Kasetsiri Thumrongsak Petchlert-anon Vigal Phongpanitanon

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

บันทึกการสัมมนา

จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่

Field Marshal Phibunsongkhram and Modern Thai Politics

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Charnvit Kasetsiri

ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
Thamrongsak Petchlert-anan

วิภัลย์ พงศ์พนิตานนท์
Vigal Phongpanitanon

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ห้ามสามารถนำเนื้อหา herein ไปใช้และเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาตล่วงหน้า การคัดลอก และต้องใช้อย่างถูกต้องตามที่ปรากฏในเงื่อนไขฉบับนี้เมื่อเผยแพร่ทางที่ดัดแปลง เริ่มตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่

บันทึกการสัมมนา ระหว่างวันที่ 24-25 มิถุนายน พ.ศ. 2536
ณ ห้องประชุมชั้น 4 อาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จัดการสัมมนาโดย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
และคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
จรัสศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
วิถีย์ พงศ์พินิตานนท์

พิมพ์ครั้งแรก 14 กรกฎาคม 2540 : 2,000 เล่ม
พิมพ์ครั้งที่สอง 11 พฤษภาคม 2544 : 2,000 เล่ม
ISBN 974-89995-0-5

ราคา 250 บาท

แบบปกและรูปเล่ม
ลายวน เพชรแสงสว่าง

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทร-โทรสาร 433-8713

413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, Tel.-Fax : 433-8713

Home Page : <http://www.textbooksproject.8m.com/index.htm>

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์โดย

มูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

คำแถลงมุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(5)
รายนามคณะกรรมการบริหารมุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(8)
ประวัติมุลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม	(9)
รายนามคณะกรรมการบริหารมุลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม	(11)
คำนำ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	(12)
ประวัติจอมพล ป. พิบูลสงคราม : อังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์	(16)
คำกล่าวรายงานของประธานคณะกรรมการจัดงานสัมมนา : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	1
ปาฐกถานำ : ๗ผนฯ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ	3
บันทึกการอภิปราย : จอมพล ป. พิบูลสงครามที่ข้าพเจ้ารู้จัก	21
ผู้ร่วมอภิปราย	ศักดิ์ ไทยวัฒน์
	จิรวาสส์ ปันยารชุน
	ชาญ แก้วชูใส
	สุวัฒน์ วรรณิก
ผู้ดำเนินการอภิปราย	ทรงยศ แววหงษ์

บันทึกการอภิปราย : บทบาททางการเมือง

ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม			73
ผู้เสนอบทความ	กอบแก้ว	สุวรรณทัต-เพียร	
ผู้วิจารณ์	สมศักดิ์	เจียมธีรสกุล	
	ธำรงค์ดี	เพชรเลิศอนันต์	
ผู้ดำเนินการอภิปราย	อดิศร	หมวกพิมาย	

บันทึกการอภิปราย : จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในทัศนะนักวิชาการ
และนักการทหาร

ผู้อภิปราย	พลโทสุรยุทธ	จุลานนท์	159
	ไกรศักดิ์	ชุมพะวัน	
	เกษียร	เดชะพีระ	
ผู้ดำเนินการอภิปราย	ชาญวิทย์	เกษตรศิริ	

บันทึกการอภิปราย : นโยบายวัฒนธรรม

ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม			228
ผู้เสนอบทความ	จิรพร	วิทย์ศักดิ์พันธุ์	
ผู้วิจารณ์	ปริตตา	เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล	
	สมเกียรติ	วันทะนะ	
ผู้ดำเนินการอภิปราย	ธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	

บทความประกอบการสัมมนาเรื่อง “ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร : รัฐบาล

จอมพล ป. พิบูลสงคราม 2481-2487”			351
: ชาญวิทย์	เกษตรศิริ		

เกี่ยวกับผู้อภิปราย

			409
--	--	--	-----

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจ บริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะ เป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะ เป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์ จากมูลนิธิร็อกกี้ เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมาย เบื้องแรกของมูลนิธิโครงการตำราก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพ เฉพาะในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันใน ระยะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่ สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐาน การศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำรา ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่ เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่

ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านกรกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาคอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังสามารถขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราฯ ในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือ รวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

**รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

(ก่อตั้ง พ.ศ.2509 โดย นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ และนายเสน่ห์ จามริก ฯลฯ)

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิวัรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจิตธนาร์ักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นายอุทัย	ดุลยเกษม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา	เพชรมีศรี	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและற்றுญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายอัครศักดิ์	เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ	แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

ประวัติ

มูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม

มูลนิธิจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2510 โดยมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม และคณะผู้เริ่มก่อตั้ง เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามผู้ล่วงลับไป และภายหลังท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ถึงแก่อนิจกรรม มูลนิธิฯ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “มูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม” ตั้งแต่วันที่ 10 เมษายน 2538 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยมี ๖ พณฯ พลตำรวจเอก ประมาธ อติเรกสาร เป็นประธานมูลนิธิ

นับแต่ตั้งมูลนิธิฯ เป็นต้นมา ได้มีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนายร้อย จปร. นักเรียนนายเรือ นักเรียนนายเรืออากาศ นักเรียนนายร้อยตำรวจ นักเรียนเตรียมทหาร นิสิต นักศึกษา และนักเรียนอาชีวฯ ไปแล้วจำนวน 30 ครั้ง เป็นทุนจำนวน 2,243 ทุน เป็นเงินทั้งสิ้น 4,669,600 บาท

การมอบทุนของมูลนิธิฯ ในปี 2543 นี้ นับเป็นครั้งที่ 31 และมูลนิธิฯ ได้จัดสรรทุนเป็นจำนวนทั้งสิ้น 73 ทุน เป็นจำนวนเงินที่จะมอบให้ในปีนี้รวม 293,000 บาท

ดังนั้น เมื่อรวมจำนวนทุนการศึกษาที่มูลนิธิฯ ได้มอบไปนับแต่ก่อตั้งมาจนถึงครั้งนี้ด้วยแล้ว ได้มอบทุนไป รวม 2,316 ทุน เป็นเงิน 4,960,600 บาท นอกจากนั้น มูลนิธิฯ ยังได้มอบทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนโรงเรียน

ในศูนย์การทหารปืนใหญ่ และค่ายพิบูลสงคราม จังหวัดลพบุรี ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ความอุปถัมภ์มาเป็นเงินทั้งสิ้น 846,900 บาท และโรงเรียนที่มูลนิธิฯ ได้ให้ความอุปถัมภ์มา อาทิ โรงเรียนพิบูลประชาสรรค์ โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม โรงเรียนละอียดอุปถัมภ์ (จังหวัดนครปฐม) และโรงเรียนวัดพิบูลสัณโฑธรรม (จังหวัดชลบุรี) เป็นต้น อีกจำนวน 851,000 บาท ไปแล้วอีกส่วนหนึ่งด้วย การดำเนินการได้สำเร็จลุล่วงสมวัตถุประสงค์ของผู้เริ่มก่อตั้งทุนทุกประการ

มูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละอียด พิบูลสงคราม
บ้านเลขที่ 28 สุขุมวิท 18 พระโขนง กรุงเทพมหานคร 10110
โทร. 258-1331

รายนามคณะกรรมการ
มูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม
(ปี 2543)

ที่ปรึกษา

1. จอมพล ถนอม กิตติขจร

คณะกรรมการ

1. พลตำรวจเอก ประมาณ อติเรกสาร	ประธาน
2. นาวาอากาศโท ทินกร พันธุ์กระวี	รองประธาน
3. พลเรือโท ประสงค์ พิบูลสงคราม	รองประธาน
4. นายศักดิ์ ไทยวัฒน์	รองประธาน
5. พลตำรวจเอก ชุมพล โลหะชาละ	รองประธาน
6. คุณหญิง แรม พรหมโอบถ นุญชประสพ	รองประธาน
7. นายสอาด ปิยวรรณ	รองประธาน
8. ท่านผู้หญิง เจริญ อติเรกสาร	กรรมการ
9. นางพัชรบูล พิบูลสงคราม	กรรมการ
10. นายนิคย์ พิบูลสงคราม	กรรมการ
11. นางรัชนิบูล ปรานีประชาชน	กรรมการ
12. ม.ล.พร้อมศรี พิบูลสงคราม	กรรมการ
13. พลอากาศเอก จรรยา สุคนธ์ทรัพย์	กรรมการ
14. พลเอก อภัย แฝ้วพาลชน	กรรมการ
15. นายอภิลาศ โอสถานนท์	กรรมการ
16. คุณหญิง อำไพ สิริโยธิน	กรรมการ
17. คุณหญิง สุภาพ วีรวรรณ	กรรมการ
18. คุณหญิง นันทกา สุประภาตะนันท์	กรรมการ
19. นางโชนพัตร เรืองสุข	กรรมการ
20. นางปรีดา จันทรบเกษยา	กรรมการ
21. คุณหญิง สุนันท์ ชลออยู่	กรรมการ
22. คุณหญิง สมศรี กัณธมาลา	กรรมการ
23. พลเอก ยุทธนา คำดี	กรรมการ
24. นายยงศักดิ์ คณาธนวนิชย์	กรรมการ
25. นางจิรวาสต์ บันยารชุน	เลขานุการฯ
26. นางเรืองยศ พิบูลสงคราม	เหรัญญิกฯ
27. นายบัญชา สนธิเอี่ยม	ผู้ช่วยเลขานุการฯ (1)
28. นายชุมพล อ่างรณ์	ผู้ช่วยเลขานุการฯ (1)

คำนำ

ในบทความเรื่อง “Thai Wartime Leadership Reconsidered : Phibun and Pridi”* ของกอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร เธอกล่าวไว้ว่า

In general, it is quite heartening to discover that both Phibun and Pridi were but ordinary mortals, that Phibun was not a political ogre or devil, nor Pridi super omnipotent or a *dewa* as the historiographic controversy would have us believe. It is evident that too much merit has been bestowed upon the Elder Statesman, and, conversely, too much demerit assigned to the Field Marshal. Both men certainly had their fair share of virtues and defects. More significantly, in their effort to develop and modernize the country, both revealed themselves to be great men with socio-political convictions which on the whole benefited their country. With regard to the physical and material development of Thailand, Field Marshal Phibunsongkhram’s claim far outstrips that of Pridi, but Pridi holds an edge when it comes to promoting the mental development of Thai people, especially the educated younger generations who have come to see him as the champion of democracy, liberalism and social justice. When all is said and done, there can be no doubt that Thailand was fortunate to be able to call on the service of such two dedicated and honourable men of vision to serve the country in its time of need.

---

* *Journal of Southeast Asian Studies*, 27 : 1 (March 1996) : 166-178.

ดูเหมือนจะไม่เกินความจริงนัก ที่จะกล่าวว่าทัศนคติของคนไทยจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับวงวิชาการและผู้มีการศึกษามักจะมองจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นภาพลบ เป็นสัญลักษณ์ของเผด็จการ (ในแบบฉบับของฮิตเลอร์ มุสโสลินี และโตโจ ตลอดทั้งมีความแปลกประหลาดในการบีบบังคับให้ประชาชนเลิกกินหมาก สวมหมวก ฯลฯ) เป็นนักการเมืองประเภทนักฉวยโอกาส (เช่นการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วพลิกผันจะกลับมาเข้าฝ่ายสัมพันธมิตรในบั้นปลาย) เป็นผู้ที่แอนตี้กษัตริย์ และเป็นอะไรอีกหลายอย่างในเชิงลบ

ภาพอันดำมืดเกี่ยวกับประวัติและผลงานของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ได้รับการเสนอและถ่ายทอดกันมาเป็นระยะ ๆ กลายเป็นปัญหาในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ ทั้งที่ปรากฏเป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาษาอังกฤษ) นับตั้งแต่การตกจากอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งแรกโดยวิถีทางรัฐสภา นั่นคือการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 และการถูกทหารด้วยกันเอง (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) ทำรัฐประหารเมื่อ 2500

แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามก็เป็นนายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ของไทย ดำรงตำแหน่ง 2 ระยะเวลา คือ 2481-2487 และ 2491-2500 รวมแล้ว 15 ปีด้วยกัน ด้วยระยะเวลาอันยาวนานนั้น ผลของการดำเนินนโยบายในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทบและเปลี่ยนแปลงเมืองไทยอย่างมากมายมหาศาล เกินกว่าที่จะเป็นที่รับรู้กันแม้กระทั่งในวงวิชาการ

แน่นอนการแก้ภาพลักษณ์จากคำให้เป็นข่าวให้กับจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ และที่สำคัญก็คือเป็นเรื่องที่ไม่สมควรจะทำด้วยซ้ำไป แต่ความพยายามที่จะเสนอภาพที่มีใช้คำและมีใช้ขาว ภาพของมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ ความคิดและการกระทำด้วยตัวของตัวเอง แต่ก็อยู่ในบริบทและสภาพแวดล้อมของสังคมในกาลและเทศะหนึ่ง ๆ อาจจะช่วยให้เราเข้าใจมนุษย์นั้นและเหตุการณ์นั้น ๆ ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงได้มากกว่า

ในภาพของเผด็จการ ก็มีภาพของผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญของจอมพล ป. พิบูลสงครามปรากฏแทรกเข้ามา (การรัฐประหาร 2476 การปราบกบฏวรวงศ์ 2476 และการสร้างสัญลักษณ์และจารีตที่เกี่ยวกับประชาธิปไตย เช่น อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ไฮปาร์ค) ในภาพของนักการเมืองที่ฉวยโอกาส การเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่นในตอนต้น แต่พลิกผันจะเข้ากับสัมพันธมิตรในบั้นปลาย คำถามก็คือว่า บทบาทเช่นนี้มีใช้หรือที่ผู้นำชาติเล็กชาติน้อยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องทำในฐานะนักชาตินิยม ไม่ว่าจะเป็ชุกรโนหรือองซาน (ที่ทั้งเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในเบื้องต้น แต่กลับต่อต้านในบั้นปลาย) ในภาพของผู้แอนตี้คอมมิวนิสต์ ก็มีภาพของผู้ที่ถวายเป็นความรักภักดีในกรอบของหลักการว่าด้วย constitutional monarchy โดยที่คงไม่ลืมว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามก็เป็น 1 ใน 100 กว่าสมาชิกของ “คณะราษฎร” ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ ที่จำกัดบทบาทและอำนาจของพระมหากษัตริย์

ชีวิตและผลงานของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเรื่องที่เกิดการถกเถียงและโต้แย้ง (controversy) ได้ง่ายและได้มาก ดังนั้น แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะดำรงตำแหน่งอันยาวนาน ทั้งมรดกและอิทธิพล

ผลกระทบทางการเมืองไว้มากมายมหาศาล แต่ชีวิตและผลงานของท่านก็ถูก “การเมืองในอดีต” ทำให้เลือนลาง จางหาย กลายเป็นบุคคลที่ลึกลับ หรือ ไม่ก็ไร้ความหมาย ไร้ความสำคัญในหน้าของประวัติศาสตร์ไทย เหมือน ๆ กับ บุคคลอีกหลาย ๆ คน หรือเหตุการณ์อีกหลาย ๆ เหตุการณ์ ไม่ว่าจะนึกถึง 24 มิถุนายน 2475 หรือ 14 ตุลาคม 2516 หรือ 6 ตุลาคม 2519 หรือแม้แต่ พฤษภาทมิฬ (ไม่ใช่พฤษภาทมิฬ) 2535 โกลั ๆ ตัวเรานี่เอง

และนี่ก็เป็นที่มาของหนังสือเล่มนี้ ที่เป็นรายงานจากการสัมภาษณ์ว่าด้วย “จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่” ซึ่งจัดโดยคณะ ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคม ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2536 ด้วยจุดประสงค์ที่จะกระตุ้น วงวิชาการด้วยการตรวจสอบและสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับสังคมไทย ซึ่งต้อง ขอขอบคุณต่อมูลนิธิจอมพล ป. และ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคุณจีรวีสต์ บันยารชุน และท่านเอกอัครราชทูตประจำ พิบูลสงคราม) ที่ช่วยเหลือในด้านเงินทุนของการสัมภาษณ์และการจัดพิมพ์หนังสือนี้ ซึ่งก็บรรจบกับวาระ 100 ปีชะตากาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามพอดี (14 กรกฎาคม 2440-2540) และก็หวังอย่างยิ่งว่าการประเมินบทบาทของบุคคล สำคัญของไทยแบบนี้ จะทำให้เราเห็นและเข้าใจอดีตได้ดีขึ้น เพื่อความรู้ และความเข้าใจต่อปัจจุบัน และเพื่อการก้าวเดินไปข้างหน้าได้อย่างรอบคอบ และมั่นคงขึ้น

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

มธก.

23 พฤษภาคม 2540

ประวัติ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

กำเนิด-การศึกษา-ครอบครัว

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดเมื่อวันพุธที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2440 บิดา นายซี้ด มารดา นางสาว ในสกุล *ซิดตะสังคะ* บ้านเกิดเป็นเรือนแพขนาดใหญ่ 2 ชั้น ที่ปากคลองบางเขนเก่า ตรงข้ามวัดปากน้ำไม่ไกลจากศาลากลางจังหวัดนนทบุรี และวัดเขมาภิรตาราม อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี อาชีพครอบครัว เกษตรกรรม สวนทุเรียน สวนผลไม้

เด็กชายแปลก *ซิดตะสังคะ* เป็นบุตรคนที่สองในพี่น้อง 5 คน พี่ชายคนโตชื่อ “ประกิต” (รับราชการทหารได้ยศ พลตรี) คนที่สามเป็นหญิงชื่อ “เปลี่ยน” คนที่สี่เป็นชายชื่อ “ปรุง” คนสุดท้ายเป็นชายชื่อ “ครรชิต” (รับราชการทหารได้ยศ พลตรี)

เด็กชายแปลกเข้าสู่ระบบการศึกษาครั้งแรกที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม และเมื่ออายุได้ 12 ปี (12 พ.ศ. 2452) ได้เข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบกโดยบิดาขอร้องให้พล.ต. พระยาสุรเสนาช่วยนำฝากเข้าเรียนพร้อมกับพี่ชาย “ประกิต” ศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยอยู่ 6 ปี (นักเรียนชั้นประถม 3 ปี นักเรียนชั้นมัธยม 3 ปี) ได้เป็น “นักเรียนทำการนายร้อย” เมื่ออายุ 18 ปี (9 พ.ศ. 2458) สังกัด “เหล่าปืนใหญ่” โดยได้เป็น “*ว่าที่ร้อยตรี*” (1 พ.ย. 2458) เมื่อครบ 6 เดือนหลังทำการ เพื่อนนักเรียนทำการนายร้อยร่วมรุ่น 60 นายนั้น จะเป็นกำลังสำคัญทั้งทางทหารและทางการเมือง ทั้งในสมัยรัฐบาลคณะราษฎร (2475-2490)

และสมัยคณะรัฐประหาร (2490-2500) เช่น พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส พล.อ.มังกร พรหมโยธี พล.ท.หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต พล.ท.หลวงอำนาจสงคราม พล.อ.หลวงหาญสงคราม พล.อ.จิระ วิจิตสงคราม พล.อ.หลวงสวัสดิสรยุทธ จอมพลผิน ชุณหะวัณ

นักเรียนทำการนายร้อยว่าที่ร้อยตรีแปลก เข้าประจำการเหล่าปืนใหญ่ที่ 7 พิษณุโลก และไม่นานนักได้พบกับท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม (25 ต.ค. 2446-3 พ.ค. 2527 บิดา-มารดา นายเจริญ-นางแหม่ม สกุลพันธุ์กระวี เป็นพี่คนโตจากพี่น้อง 8 คน) ซึ่งเป็น “นักเรียนชั้นสูงสุดเพียงคนเดียว” ในโรงเรียนผดุงนารี โรงเรียนของคณะมิชชันนารี และเป็นโรงเรียนหญิงแห่งแรกของพิษณุโลก ทั้งทำหน้าที่ “ครูฝึกหัด” ฝึกหัดสอน “ชั้นเล็ก ๆ” ในโรงเรียนแห่งนี้ด้วย ไม่นานนักทั้งสองก็ทำพิธีหมั้นและพิธีแต่งงานเมื่อ 14 มกราคม 2459 เมื่อว่าที่ร้อยตรีแปลกอายุย่างเข้า 20 ปี ท่านผู้หญิงละเอียดย่างเข้า 15 ปี

จอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม มีบุตรธิดา 6 คนด้วยกัน คือ

1. พลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม สมรสกับ หม่อมหลวงพร้อมศรี สนิทวงศ์
2. พลเรือโทประสงค์ พิบูลสงคราม สมรสกับ คุณหญิงยศ เกตุญาติ
3. นางจิรวาสส์ ปันยารชุน สมรสกับ พันตรี ดร.รักษ ปันยารชุน
4. นางรัชนีบูล ปรานีประชาชน สมรสกับ พลตำรวจโทชูลิต ปรานี-ประชาชน
5. นางพัชรบูล พิบูลสงคราม สมรสกับ นายปีเตอร์ เบลซ์
6. นายนิธย์ พิบูลสงคราม ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา สมรสกับ พัชรินทร์ (แพทริเซีย) ออสมอนด์

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

อาชีพทหาร-การศึกษา (อายุ 20 ปี)

หลังการแต่งงานได้ 3 เดือน และเป็นนักเรียนทำการนายร้อยเหล่าปืนใหญ่ที่ 7 พิชญโลกครบ 2 ปี ก็ได้รับยศเป็น “ร้อยตรี” (23 พ.ค. 2460) และย้ายเข้ากรุงเทพเพื่อศึกษาต่อในโรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่ที่บางซื่อตามระเบียบการศึกษา โดยพาครอบครัวมาด้วย การศึกษาหลักสูตร 2 ปีในโรงเรียนแห่งนี้แต่ละปีประกอบด้วย 6 เดือนแรกเรียนประจำอยู่ ณ ที่ตั้ง 4 เดือนถัดมาไปฝึกในสนามยิงปืนโคกกระเทียม ลพบุรี อีก 2 เดือนท้าย ซ้อมรบในสนามต่างจังหวัด

เมื่อสำเร็จจากโรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่ ได้กลับกรมต้นสังกัดประจำการที่ปืน 7 พิชญโลก แต่ไม่นานนักก็ได้ย้ายมาประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ (1 ส.ค. 2462) ในตำแหน่งนายทหารคนสนิทของผู้บังคับบัญชากรม พ.อ. ม.จ.ปรีดีเทพพงษ์ เทวกุล ปีถัดมาได้รับยศ “ร้อยโท” (24 เม.ย. 2463)

1 เมษายน 2464 นายร้อยโทแปลกได้เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก เป็นรุ่นที่ 10 หลักสูตรการศึกษา 2 ปี โรงเรียนเสนาธิการทหารบกเป็นโรงเรียนนายทหารชั้นสูงที่มีนายทหารจำนวนมากประสงค์เข้าศึกษาต่อ แต่โรงเรียนนี้รับนักเรียนได้ประมาณรุ่นละ 10 นาย และนักเรียนที่สอบได้ที่ 1 ของรุ่นจะได้รับทุนไปศึกษาวิชาการเพิ่มเติมที่ต่างประเทศ ในรุ่นของนายร้อยโทแปลก มีผู้สอบไล่ผ่านในปีที่ 2 เพียง 7 นาย และนายร้อยโทแปลกสอบไล่ได้เป็นลำดับที่ 1 ของรุ่นในปีสุดท้ายนี้

เมื่อจบการศึกษา นายร้อยโทแปลกได้ย้ายไปประจำกรมยุทธศาสตร์ทหารบก (1 มี.ค. 2466) และปีถัดมาจึงออกเดินทางไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ ต่อที่ประเทศฝรั่งเศส (พ.ค. 2467) โดยเดินทางไปเรือลำเดียวกับนายร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี (หลวงทัสไนยนิคมศึก นายทหารม้าได้รับทุนไป

ศึกษาต่อประเทศฝรั่งเศสเช่นกัน และเป็น 1 ใน 7 “ผู้ก่อการคณะราษฎร”)

การศึกษาในประเทศฝรั่งเศสประมาณ 3 ปีกว่านั้น นายร้อยโทแปลก เริ่มต้นด้วย 8 เดือนแรกเรียนภาษาฝรั่งเศสกับครอบครัวนายโมเรล เดือน มีนาคม 2467 จึงศึกษาวิชาคำนวณที่มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ในปารีส และเรียนภาษาฝรั่งเศสเพิ่มเติมที่ L'école Alliance Française ในเดือน สิงหาคมได้เข้าศึกษากับร้อยโทบารานอฟเป็นการส่วนตัว ถัดนั้นจึงเข้าประจำกรมทหารปืนใหญ่และโรงเรียนทหารปืนใหญ่ Poitiers ท้ายสุดเข้าศึกษาในโรงเรียนประจำเหล่าทหารปืนใหญ่ (École d'Application D'artillerie) ที่ Fontainebleau สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตร และได้เข้าร่วมการประลองยุทธ ณ ค่าย Valdahon (Doubs) ตั้งแต่ 3 กรกฎาคม 2470

ในช่วง 3 ปีกว่าของการศึกษาที่ฝรั่งเศสของนายร้อยโทแปลก ท่านผู้หญิงละเอียดและบุตรชายหญิงอีก 3 คน ได้กลับไปยังพิษณุโลกอยู่กับบิดามารดา ประกอบอาชีพ “ครู” สอนหนังสือที่โรงเรียนผดุงนารี และลาออกเมื่อร้อยโทแปลกสำเร็จการศึกษากลับมา

ในช่วงการศึกษาที่ฝรั่งเศส นายร้อยโทแปลกได้พบมิตรและร่วมก่อตั้ง “คณะราษฎร” ที่กรุงปารีสเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2469 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศสยาม จาก “การปกครองของกษัตริย์เหนือกฎหมายมาเป็นระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย” หรือจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ-ประชาธิปไตย โดยมีมิตรผู้ร่วมก่อตั้งคณะราษฎรทั้ง 7 คนนั้น ได้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม 2443-2526) หลวงสิริราชไมตรี นายแนบ พหลโยธิน (2443-2489) นายด้วง ลพานุกรม (2441-2484) นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี (2440-2525) นายร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี (2441-2476) และนายร้อยโทแปลก จิตตะสังคะ ขณะอายุ 29 ปี

ปี 2470 นายร้อยโทแปลกเดินทางกลับประเทศเข้าประจำสังกัดเดิม และได้รับเลื่อนยศเป็น “ร้อยเอก” (20 ต.ค. 2470) ปีถัดมาย้ายไปดำรงตำแหน่ง หัวหน้ากองตรวจอากาศสำหรับใช้ทดลอง กรมจเรทหารปืนใหญ่ (11 เม.ย. 2471) และปลายปีนั้น นายร้อยเอกแปลกได้รับบรรดาศักดิ์และราชทินนามเป็น “หลวงพิบูลสงคราม” ถือศักดินา 800 ไร่ (7 พ.ค. 2471) และได้รับยศเป็น “พันตรี” อีก 2 ปีต่อมา (14 พ.ค. 2473) ทั้งได้รับแต่งตั้งเป็น นายทหารประจำพระองค์ พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

ในช่วง 5 ปีหลังจากฝรั่งเศส หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายทหารหนุ่มผู้มีความรู้ด้านการทหารปืนใหญ่สมัยใหม่ นอกจากหน้าที่ในหน่วยงานแล้วยังเป็นอาจารย์สอนที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบกและโรงเรียนทหารปืนใหญ่ ทั้งยังเขียนบทความด้านการทหารปืนใหญ่เผยแพร่ในวารสารด้านการทหาร บทบาทอีกด้านหนึ่งคือ การเคลื่อนไหววางแผน-แสวงหาสมาชิกเพื่อดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของคณะราษฎร

การทหาร-การเมือง (อายุ 35 ปี)

เริ่มต้นปี 2475 ภายใต้วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้ย้ายเข้าประจำกรมจเรทหารบก และอีกสองเดือนกว่าถัดมา ได้เกิดเหตุการณ์ “ปฏิวัติ” วันที่ 24 มิถุนายน 2475 คณะราษฎรภายใต้การนำของ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน 2430-2490) ทำการเปลี่ยนระบอบการปกครองของประเทศ และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกเมื่อ 27 มิถุนายน 2475 (“ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว”) วันถัดมา หลวงพิบูลสงครามได้รับแต่งตั้งเป็น 1 ใน

70 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราว (28 มิ.ย. 2475) กระทั่งหลังการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทั่วไปครั้งแรก ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 แต่งตั้ง (9 ธ.ค. 2476) สืบต่อมาจนหมดวาระเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2489

หลังการปฏิวัติ นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม เข้าคุมกำลังทัพในตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารปืนใหญ่ (1 ส.ค. 2475) และทางการเมืองเป็น “กรรมการราษฎร” ในคณะผู้บริหารราชการแผ่นดิน (28 มิ.ย. 2475) ต่อมาเป็น “รัฐมนตรีลอย” เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม 2475 โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์ 2427-2491) เป็น “ประธานคณะกรรมการราษฎร” และ “นายกรัฐมนตรี”

ในช่วง 1 ปีหลังการปฏิวัติ ได้เกิดภาวะแตกร้างทางการเมืองและการทหาร พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี จึงทำ “รัฐประหารโดยพระราชกฤษฎีกา” จากการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกา ให้ปิดสภา ตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ และงดใช้รัฐธรรมนูญเกือบทั้งฉบับ เมื่อ 1 เมษายน 2476 อย่างไรก็ตาม หลวงพิบูลสงครามยังคงเป็นรัฐมนตรีลอยในคณะรัฐบาลชุดใหม่ และภายใต้วิกฤตการณ์ของรัฐบาลชุดใหม่นี้ หลวงพิบูลสงครามได้เลื่อนยศเป็น “พันโท” และเลื่อนตำแหน่งเป็น ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ (18 มิ.ย. 2476) มีอำนาจหน้าที่ควบคุมฝ่ายกำลังรบทั้งหมด ซึ่งอีก 2 วันถัดมา หลวงพิบูลสงครามก็เป็นผู้นำของคณะราษฎรทำการยึดอำนาจรัฐบาล (20 มิ.ย. 2476) และจัดตั้ง “รัฐบาลคณะราษฎร” โดยมีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี

ในเดือนตุลาคม 2476 ระหว่างมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร (ทางอ้อม) ครั้งแรกนั้น ก็ได้เกิดเหตุจลาจล เมื่อมีการนำกำลังทหารหัวเมืองมาล้อมพระนคร เพื่อยึดอำนาจเปลี่ยนรัฐบาล หรือที่เรียกเหตุการณ์นี้ว่า “กบฏ

บวรเดช” แต่ทางรัฐบาลก็ใช้กำลังทหารปราบปราม โดยแต่งตั้ง นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้บังคับกองผสม เหตุการณ์สงบลงโดยทางฝ่าย รัฐบาลได้ชัยชนะ และหลวงพิบูลสงครามได้เลื่อนตำแหน่งเป็น รองผู้บัญชาการ ทหารบก และ รองผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ 1 (22 ธ.ค. 2476) โดยมีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นผู้บัญชาการทหารบก และอีก 3 เดือนถัดมา หลวงพิบูลสงครามได้เลื่อนยศเป็น “พันเอก” (1 เม.ย. 2477)

ตลอดระยะเวลา 5 ปีกว่าสมัยรัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (24 มิ.ย. 2476-16 ธ.ค. 2481) นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ได้เป็น รัฐมนตรีพิเศษ โดยเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ตั้งแต่ 22 กันยายน 2477 เป็นต้นมา และดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ตั้งแต่ 24 สิงหาคม 2478 นอกจากนี้ท่านยังเป็นนายทหารสามัญชนคนแรกที่ได้รับยศทหารของ กองทัพอากาศและกองทัพอากาศ รวมมียศทหาร 3 เหล่าทัพ โดยได้รับยศ “นาวาเอก” (26 ก.พ. 2478) และ “นาวาอากาศเอก” (12 มี.ค. 2478) และนับแต่นั้นไป หลวงพิบูลสงครามให้ความสนใจมากยิ่งต่อการพัฒนาเมือง ลพบุรีและสร้างเมืองลพบุรีให้เป็นเมืองทหาร ตลอดทั้งการสร้างชุมชนใหม่ ของผู้ที่ไร้ที่ทำกิน ภายใต้ชื่อ “นิคมสร้างตนเอง” ทั้งที่ลพบุรีและพระพุทบาท สระบุรี

นายกรัฐมนตรี ยุคที่ 1 (อายุ 41 ปี)

หลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปครั้งที่ 3 (12 พ.ย. 2481) นายพันเอก พระยาพหลฯ ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สภาจึงลง มติให้นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ 16 ธันวาคม 2481 กระทั่งลาออกจากตำแหน่ง 1 สิงหาคม 2487 รวมสมัยการเป็นนายก

รัฐมนตรีช่วงแรกนี้เกือบ 6 ปีด้วยกัน พร้อมกันนั้นได้รับเลื่อนยศทั้ง 3 เหล่าทัพเป็น “นายพลตรี นายพลเรือตรี นายพลอากาศตรี” ด้วย (1 เม.ย. 2482)

สมัยรัฐบาลนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม นอกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ท่านยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ตั้งแต่ต้นกระทั่งช่วงปลายสมัยจึงให้นายพลโทพิชิต เกรียงศักดิ์พิชิต (หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต) ดำรงตำแหน่งแทน (15 พ.ย. 2486) และท่านยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ต้นอีกตำแหน่ง ว่าการอยู่ 2 ปีกว่าจึงตั้งให้นายพันตรี หลวงเชวงศักดิ์สงคราม (22 ส.ค. 2484) ดำรงตำแหน่ง ท่านได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเมื่อ 14 กรกฎาคม 2482 อยู่ในตำแหน่งนี้ 2 ปีจึงแต่งตั้งให้นายดิเรก ชัยนาม ดำรงตำแหน่งแทน (22 ส.ค. 2484) แต่ไม่กี่เดือนต่อมาเมื่อเข้าสู่ภาวะสงคราม หรือสงครามมหาเอเชียบูรพา หรือสงครามโลกครั้งที่ 2 ท่านกลับมาดำรงตำแหน่งนี้อีกครั้งเป็นเวลาประมาณครึ่งปี (15 ธ.ค. 2484-19 มิ.ย. 2485) จึงแต่งตั้งให้ นายวิจิตร วิจิตรวาทการ (หลวงวิจิตรวาทการ) ดำรงตำแหน่งแทน นอกจากนี้ท่านยังเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ช่วงสั้น ๆ ไม่ถึงเดือน (16 ก.พ -7 มี.ค. 2485)

ในช่วงต้นของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีปรากฏเป็นข่าวว่า หลวงพิบูลสงคราม ถูก “คนสวน” ลอบยิงในบ้านพักในกรมทหารปืนใหญ่บางซื่อ (9 พ.ย. 2481) แต่หลวงพิบูลสงครามไม่ได้รับอันตรายแต่ประการใด (การลอบยิงหลวงพิบูลสงครามเคยเกิดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วเมื่อ 4 ปีก่อน เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2477 ที่ท้องสนามหลวง ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ครั้งนั้นหลวงพิบูลสงครามได้รับบาดเจ็บบริเวณต้นคอ) อีกหนึ่งเดือนต่อมาปรากฏข่าวว่า (9 ธ.ค. 2481) หลวงพิบูลสงครามและเพื่อนนายทหารถูกลอบวางยาพิษในอาหารขณะรับประทานอาหารกลางวันในบ้านพัก เหตุการณ์ต่อ

เนื่องคือ มีการจับกุมบุคคล “กระทำความผิดฐานกบฏเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและเปลี่ยนแปลงรัฐบาลด้วยใช้กำลังบังคับ” รัฐบาลได้จัดตั้งศาลพิเศษขึ้นพิจารณาคดี มีผู้ต้องหากระทำความผิดจำนวน 52 คน ศาลพิเศษตัดสินประหารชีวิต 21 คน โดยประหารชีวิตจริง 18 คน อีก 3 คนลดโทษให้จำคุกตลอดชีวิต ที่เหลือได้รับโทษลดหลั่นกันไป

ปี 2482 นับเป็นปีเริ่มนโยบาย “สร้างชาติ” ด้วยการประกาศใช้ “รัฐนิยม” ซึ่งประกาศใช้อย่างต่อเนื่องรวม 12 ฉบับ รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามประกาศให้วันที่ “24 มิถุนายน” ซึ่งเป็นวันทำการปฏิวัติเมื่อปี 2475 เป็น “วันชาติ” ตั้งแต่ปี 2482 นี้เป็นต้นไป และในปีแรกนี้ให้ถือว่าเป็น “วันชาติและเฉลิมฉลองเอกราชอันสมบูรณ์” ของประเทศ ซึ่งหมายถึงการที่ประเทศมีเอกราชทางเศรษฐกิจและการศาลที่สมบูรณ์ครั้งแรกนับแต่สนธิสัญญาบาวริง 2398 เป็นต้นมา “วันชาติ” นี้ถือเป็นวันหยุดราชการต่อเนื่องมากระทั่งยกเลิก “วันชาติ” นี้ในปี 2503 นอกจากนี้วันที่ 24 มิถุนายน 2482 รัฐบาลยังได้เปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” และมีการวางศิลาฤกษ์สร้างอนุสาวรีย์ *ประชาธิปไตย* ที่กลางถนนราชดำเนินกลาง

ปี 2483-2484 ด้านระหว่างประเทศ รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามเจรจาเรื่องเขตแดนด้านแม่น้ำโขงกับรัฐบาลอินโดจีนอาณานิคมฝรั่งเศส และมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องดินแดนของประชาชนไทยโดยเฉพาะในเขตพระนคร กระทั่งเกิดการทำ “สงครามอินโดจีน” ระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายน 2483 เป็นต้นมา ทั้งทางบกตลอดแนวแม่น้ำโขงและด้านกัมพูชา และทางทะเล ในวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศครั้งนี้ กองทัพอากาศไทยได้จัดตั้งศูนย์บัญชาการทหาร 3 เหล่าทัพคือ *กองบัญชาการทหารสูงสุด* นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และผู้

บัญชาการทหารบก ได้รับแต่งตั้งเป็น *ผู้บัญชาการทหารสูงสุด* และ *แม่ทัพบก* (13 พ.ย. 2484) ประเทศไทยได้ประกาศสถานะสงครามอย่างเป็นทางการกับอินโดจีนฝรั่งเศสเมื่อ 7 มกราคม 2484 ทั้งสองฝ่ายได้เจรจาพักรบตั้งแต่วันที่ 28 มกราคม 2484 และญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้ใกล้เกลี้ยความขัดแย้ง ผลการเจรจา ไทยได้ครอบครองดินแดนจังหวัดเสียมราฐ พระตะบอง ศรีโสภณ ของกัมพูชา และแขวงจำปาศักดิ์และแขวงไชยบุรีของลาว ดินแดนที่ไทยได้ครอบครองเหล่านี้ รัฐบาลไทยได้เข้าไปจัดการปกครองและมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วย ผลของสงครามมีทหารและตำรวจเสียชีวิต 160 นายและได้ถูกจารึกชื่อไว้ที่อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ซึ่งวางศิลาฤกษ์สร้างอนุสาวรีย์นี้เมื่อ 24 มิถุนายน 2484 เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ครั้งนี้ และนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้รับการเลื่อนยศเป็น “จอมพล” ของ 3 เหล่าทัพ (28 ก.ค. 2484) อย่างไรก็ตาม ดินแดนที่ไทยได้ครอบครองนี้ได้ส่งมอบคืนแก่ฝรั่งเศสหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง โดยกลับไปสู่ “สถานะเดิม” ก่อนสงครามอินโดจีน

8 ธันวาคม 2484 *จอมพล หลวงพิบูลสงคราม* ลาออกจากบรรดาศักดิ์เป็น *จอมพลแปลก* แต่ขอพระราชทานราชทินนามเป็นชื่อสกุล จึงเป็น *จอมพลแปลก พิบูลสงคราม* แต่เมื่อท่านลงนามในเอกสาร ท่านลงชื่อท่านเป็น “*ป. พิบูลสงคราม*” จึงเป็นที่นิยมเรียกชื่อท่านว่า “*จอมพล ป. พิบูลสงคราม*”

8 ธันวาคม 2484 กองทัพญี่ปุ่นได้บุกเข้าสู่ประเทศไทย ทั้งทางบกด้านชายแดนกัมพูชาและทางทะเลตลอดแนวอ่าวไทย เพื่อใช้ไทยเป็นฐานและเป็นทางเดินทัพผ่านไปทำสงครามกับประเทศอาณานิคมอังกฤษด้านพม่าและมลายู กองทหารไทยต่อสู้ด้านทหารบกของกองทัพญี่ปุ่น แต่ในที่สุดช่วงเช้าของวันนั้น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศยุติการต่อสู้และยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยได้

21 ธันวาคม 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงนามในกติกาสัญญา
สัมพันธไมตรีระหว่างไทยและญี่ปุ่น ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

25 มกราคม 2485 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศสถานะ
สงครามระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่

3 ธันวาคม 2485 คำสั่งกองทัพให้ตัดคำว่า “นาย” ออกจากยศทหาร
และหากผู้ที่ได้รับยศทหารเป็นผู้หญิง ให้เติมคำว่า “หญิง” ท้ายยศนั้น ๆ ด้วย
ทหารหญิงคนแรกของกองทัพคือ พันโทหญิงละเอียด พิบูลสงคราม (เป็น
“ว่าที่นายร้อยตรี” เมื่อ 1 ก.ค. 2485 และเป็น “นายพันโท” 14 ก.ค. 2485)
และโรงเรียนนายร้อย จปร. ได้รับ “นักเรียนนายร้อยหญิง” รุ่นแรก 30 คน (7
ธ.ค. 2485)

วันที่ 3-4 กรกฎาคม 2486 นายกรัฐมนตรีโตโจแห่งญี่ปุ่นมาเยือน
ประเทศไทย และได้มอบดินแดนให้แก่ไทยเพื่อผูกนํ้ามิตรในการสงคราม
ได้แก่ 4 รัฐมลายู คือ ไทยบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิส ไทยเรียกว่า
“สี่รัฐมลายู” และมอบรัฐเชียงตุงและเมืองพานในเขตรัฐฉานของพม่า ไทย
เรียกว่า “สรัฐไทยเดิม” ดินแดนที่ได้รับจากญี่ปุ่นครั้งนี้ รัฐบาลได้ประกาศ
คืนให้แก่เจ้าอาณานิคมทันทีเมื่อประกาศสันติภาพ

เมื่อกองทัพญี่ปุ่นถูกรุกจากทุกแนวรบและเริ่มถอยเข้าสู่เขตประเทศไทย
รวมทั้งเครื่องบินทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรได้โจมตีประเทศไทยมากขึ้น
รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ดำเนินการสร้าง “นครบาลเพชรบูรณ์”
เพื่อเป็นเมืองหลวงแทนกรุงเทพฯ ในภาวะคับขัน และสถาปนา “พุทธบุรีมณฑล”
จังหวัดสระบุรี โดยให้พระพุทธรูปเป็นแกนหลักเมือง ให้เขตนี้เป็นเขตพุทธ
ศาสนา เป็นเขตนครอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อไม่ให้กองทัพญี่ปุ่นเข้าตั้งทัพในบริเวณนี้
แต่การดำเนินงานทั้ง 2 เรื่องนี้ของรัฐบาลโดยการตราเป็น “พระราชกำหนด”
นั้น ไม่ได้รับการอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎรให้ประกาศใช้เป็น “พระราชบัญญัติ”

ในวันที่ 20 และ 22 กรกฎาคม 2487 ตามลำดับ ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 24 กรกฎาคมถัดมา โดย นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อ

อีก 1 เดือนต่อมา รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้ประกาศยุบตำแหน่ง “ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองฯ” โดยตั้งตำแหน่ง “แม่ทัพใหญ่และรองฯ” แทน โดยแต่งตั้งให้ พลเอกพจน์ พลโยธิน (พระยาพลพลพยุหเสนา) เป็นแม่ทัพใหญ่ รวมทั้งตั้งเป็นผู้บัญชาการทหารบกแทนจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย (24 ส.ค. 2487) อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้ตั้งตำแหน่งเกียรติยศให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็น “ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน”

14 สิงหาคม 2488 ญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามอย่างไม่มีเงื่อนไข อันเป็นผลจากระเบิดนิวเคลียร์ของสหรัฐอเมริกา ที่ทิ้งลงที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ เมื่อ 6 และ 9 สิงหาคม

16 สิงหาคม 2488 รัฐบาลไทย “ประกาศสันติภาพ” และให้การประกาศสงครามต่อสหรัฐฯและบริเตนใหญ่ “เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย”

8 ตุลาคม 2488 รัฐบาลประกาศใช้กฎหมาย “อาชญากรรมสงคราม” และจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตกเป็นผู้ต้องหาคดีนี้ร่วมกับบุคคลอีกหลายคน แต่อย่างไรก็ตาม ศาลฎีกาได้วินิจฉัยชี้ขาดเมื่อต้นเดือนเมษายน 2489 ว่า “บทบัญญัติแห่งกฎหมายอาชญากรรมสงครามตามที่บัญญัติให้ลงโทษแก่การกระทำที่ได้ทำไปก่อนวันที่พระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับนั้น เป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญเป็นโมฆะ ใช้บังคับไม่ได้”

นายกรัฐมนตรี ยุคที่ 2 (อายุ 51 ปี)

หลังจากหมดสถานะทางการเมืองเป็นเวลา 3 ปีกว่า ได้เกิดการยึดอำนาจโดย “คณะรัฐประหาร” นำโดย พลโทผิน ชุณหะวัณ ล้มรัฐบาลพลเรือนของพลเรือตรีถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 และในวันเดียวกันนั้น คณะรัฐประหารได้เชิญจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหารได้สำเร็จ

วันถัดมา จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับสู่สถานะทางการเมืองอีกครั้ง ในตำแหน่ง *ผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย* (9 พ.ย. 2490) แต่ในทางการเมือง คณะรัฐประหารได้แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (11 พ.ย. 2490)

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับแต่งตั้งเป็น *ผู้บัญชาการทหารบก* อีกครั้ง แต่เป็นระยะสั้น ๆ 4 เดือนกว่า (25 พ.ย. 2491) ก่อนที่จะออกจากสถานะการคุมกำลังทัพในตำแหน่งนี้ โดยมีพลโทผิน ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งแทน ส่วนจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับตำแหน่งเกียรติยศเป็น “*นายทหารพิเศษประจำกองทัพบก กองทัพอากาศ*” (30 เม.ย. 2491)

หลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (29 ม.ค. 2491) นายควง อภัยวงศ์ ยังคงได้รับเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรี (21 ก.พ. 2491) แต่เพียงอีกเดือนกว่าต่อมา นายควงถูกคณะรัฐประหาร “จับ” ให้ลาออกจากตำแหน่ง (8 เม.ย. 2491) โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นนายกรัฐมนตรีแทนในวันเดียวกัน

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรียุคที่ 2 นี้ ยาวนานกว่ายุคแรก คือดำรงตำแหน่งอย่างต่อเนื่องถึง 10 ปีกับ 5 เดือนกว่า (8 เม.ย. 2491-16 ก.ย. 2500) แม้การดำรงตำแหน่งทางการเมืองครั้งนี้จะไม่ได้มีสถานะ

ทางทหารที่คุ้มกำลังทัพอยู่ที่ตาม แต่ท่านได้ดำรงตำแหน่ง *รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม* ควบด้วยเสมอ (25 มิ.ย. 2492-21 มี.ค. 2500) ยกเว้นช่วงปีแรกของการเป็นนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามยังควบตำแหน่ง *รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอื่น ๆ* ด้วย มีรัฐบาลเพียงสมัยเดียวเท่านั้นที่ท่านไม่มีตำแหน่งรัฐมนตรีอื่นใดควบอยู่ด้วยเลย คือรัฐบาลที่ท่านได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ก็ เป็นรัฐบาลที่มีอายุสั้นเพียง 6 เดือน (21 มี.ค.-16 ก.ย. 2500) ยกเว้น 4 วันสุดท้ายในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยนี้ ท่านเชื่อว่า การกระทรวงกลาโหมและกระทรวงสหกรณ์ แต่ก็ถูก “คณะปฏิวัติ” ยึดอำนาจในท้ายสุด

ในช่วงรัฐบาลปีแรกที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ได้ควบว่าการกระทรวงกลาโหมนั้น ท่านได้ควบตำแหน่ง *รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย* (8 เม.ย. 2491-24 มิ.ย. 2492) และเมื่อมีการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ท่านย้ายมาควบตำแหน่ง *รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม* กระทั่งช่วงปลายสมัยก่อนหน้าการเลือกตั้งทั่วไปปี 2500 ท่านจึงควบตำแหน่ง *ว่าการมหาดไทย* อีกครั้ง และครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการควบพร้อมกับการกลาโหมด้วย (16 ก.ย. 2498-21 มี.ค. 2500)

นอกจากนี้ยังมีกระทรวงอื่นๆอีกที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ควบ *ว่าการ* ด้วย แต่ก็ไม่ยาวนานนัก ได้แก่ *กระทรวงการต่างประเทศ* (25 มิ.ย.-13 ต.ค. 2492) *กระทรวงการคลัง* (13 ต.ค. 2492-18 ก.ค. 2493) และ *กระทรวงเศรษฐกิจ* (4 ก.พ. 2497-23 มี.ค. 2498)

สมัยการเป็นนายกรัฐมนตรียุคที่ 2 นี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความสำคัญต่องานด้านวัฒนธรรมมาก โดยจัดตั้ง “*กระทรวงวัฒนธรรม*” และท่านดำรงตำแหน่ง *รัฐมนตรีว่าการ*เองเป็นเวลา 3 ปีกว่า (24 มี.ค. 2495-16 ก.ย. 2498) ก่อนที่จะกลับไปดูแลด้านมหาดไทยอีกครั้ง กระทรวงวัฒนธรรมนี้ได้

ยุบไปเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี (9 ก.พ. 2502) การให้ความสำคัญด้านวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ควบคู่ไปกับบทบาทของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยานายกรัฐมนตรี ซึ่งฟื้นฟู “สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ” ที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่ช่วงสงครามโลก (2485) โดยเป็น “ประธานสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง”

ในยุคที่ 2 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวได้ว่า ครั้งแรกนั้น รัฐบาลประสบกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองหลายครั้ง ขณะที่ครั้งหลังดูเหมือนเหตุการณ์ต่าง ๆ เต็มไปด้วยความสงบ

ในด้านวิกฤตการณ์ ได้เกิด “กบฏเสนาธิการทหาร” ที่จะลงมือยึดอำนาจ 1 ตุลาคม 2491 แต่แผนการรั่วไหลก่อนปฏิบัติการ มีนายทหารถูกปลดจำนวนมาก ต้นปีถัดมาเกิด “กบฏวังหลวง” (26 ก.พ. 2492) ที่ต้องการล้มรัฐบาลนี้เพื่อฟื้นฟูรัฐบาลพลเรือนที่ถูกล้มไปโดยคณะรัฐประหาร 2490 แต่ฝ่ายก่อการแพ้แพ้โดยการปราบปราม อีกสองปีต่อมาเกิด “กบฏแมนฮัตตัน” (29 มิ.ย. 2494) โดยนายทหารเรือระดับกลางจับจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นตัวประกัน แต่ฝ่ายรัฐบาลปราบปราม ผลการต่อสู้ ฝ่ายทหารเรือก่อการแพ้และในปลายปีเดียวกัน “คณะรัฐประหาร 2490” นำโดยพลเอกผิน ชุณหะวัณ ได้ทำ “รัฐประหารตนเอง” (29 พ.ย. 2494) โดยยังให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีคงเดิม แต่ผลสำคัญคือ ทำให้อำนาจทุกด้านของรัฐบาลและคณะรัฐประหารเข้มแข็ง จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 แต่งตั้ง และต่อมาคณะรัฐประหารได้นำรัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม 2475 กลับมาใช้ในปี 2495 นี้ ในปลายปีถัดมา รัฐบาลได้ดำเนินการจับกุมบุคคลจำนวนมาก ทั้งนักหนังสือพิมพ์ นักคิด นักการเมืองและนักศึกษาปัญญาชน โดยตั้งข้อหา “กบฏ” หรือที่เรียกกันต่อมาว่า “กบฏสันติภาพ” (พ.ย. 2495)

หลังเหตุการณ์ครั้งสุดท้าย เหตุการณ์ทางการเมืองดูจะสงบปกติ โดยดูได้จากรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่นายกรัฐมนตรีไม่มีการ “พ้นตำแหน่ง” ทั้งโดยวิธี “ลาออก” “ยุบสภา” หรือ “หมดวาระ” มีเพียงการเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลเท่านั้น ขณะเดียวกัน นายกรัฐมนตรีก็มีเวลาให้ความใส่ใจต่องานด้านวัฒนธรรม และเป็นครั้งแรกของการเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ออกเดินทางไปเยือนประเทศต่าง ๆ รวม 17 ประเทศ ระหว่าง 14 เมษายน-22 มิถุนายน 2498 หรือที่เรียกกันว่า “70 วันรอบโลก” ประเทศที่ท่านและภริยาไปเยือนได้แก่ ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น เกาหลี สหรัฐอเมริกา สเปน ฝรั่งเศส เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ เยอรมนีตะวันตก อิตาลี กรุงวาทีกัน เดนมาร์ก อังกฤษ อียิปต์ ปากีสถาน ศรีลังกา มลายู (อาณานิคมของอังกฤษ)

หลังกลับจากเยือนประเทศต่าง ๆ มิติใหม่ทางการเมืองได้เกิดขึ้น โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้การเมืองเป็น “เวทีเปิด” อีกครั้ง หรือปฏิรูปเพื่อให้มีประชาธิปไตยมากขึ้น โดยให้มีการจัดตั้งพรรคการเมือง (10 ก.ย. 2498) เพื่อเตรียมตัวในการเลือกตั้ง และจอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็ได้จัดตั้ง *พรรคเสรีมนั่งคดิดา* โดยท่านเป็นหัวหน้าพรรค นอกจากนี้ยังให้เสรีภาพแก่การชุมนุม อภิปราย วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและอื่น ๆ ทั้งในที่สาธารณะที่เรียกกันว่า “*ไฮปาร์ค*” และในหนังสือพิมพ์ ตลอดทั้งรัฐบาลเปิดมิติใหม่โดยจัดแถลงข่าวให้กับสื่อมวลชนที่เรียกว่า “*เปรส คอนเฟอเรนซ์*”

ปีพุทธศักราช 2500 เป็นปี “ถึงพุทธกาล” ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัด “งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ” อย่างยิ่งใหญ่ ระหว่าง 12-18 พฤษภาคม โดยวันที่พระพุทธรูปศาสนาได้ส่งมาครบ 2500 ปีบริบูรณ์ในวันที่ 13 พฤษภาคม 2500 ทั้งรัฐบาลได้จัดสร้างวัดไทยที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย ในปีสำคัญนี้ด้วย และก่อนหน้านั้นเป็นเวลา 2 ปีมาแล้ว (9 ส.ค.

2498) รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อนุมัติจัดสร้าง “พุทธมณฑล” ขึ้นบนเนื้อที่ 2,500 ไร่ บริเวณศาลายา จังหวัดนครปฐม เพื่อให้เสร็จทันการเฉลิมฉลองในงานของปีนี้

ปีพุทธศักราช 2500 รัฐบาลจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ขึ้น (26 ก.พ.) ด้วยสิ้นสุดสมาชิกภาพตามวาระ (จากการเลือกตั้งเมื่อ 26 ก.พ. 2495) การเลือกตั้งครั้งนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะหัวหน้าพรรคเสรีมนังคศิลา ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในชีวิตทางการเมืองด้วยวัย 60 ปี ที่เขตจังหวัดพระนคร และพันโท ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ลงสมัครรับเลือกตั้งที่จังหวัดนครนายก สังกัดพรรคเดียวกัน ท่านทั้งสองได้รับเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม ได้มีการชุมนุมประท้วงของประชาชนนักศึกษาในเขตเลือกตั้งพระนครว่า ผู้สมัครบางท่านใช้วิธีการ “สกปรก” เพื่อให้ได้ชัยชนะในเขตเลือกตั้ง

ผลการเลือกตั้ง พรรคเสรีมนังคศิลาได้ 86 ที่นั่ง จาก 160 ที่นั่ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งคณะรัฐบาล แต่กระนั้น ก็เป็นรัฐบาลตามวิธีการเลือกตั้งช่วงสั้น ๆ ที่ถูก “คณะปฏิวัติ” นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลจอมพล ป. ทำการยึดอำนาจเมื่อ 16 กันยายน 2500

จากสุดท้าย (อายุ 60 ปี)

ในวันที่ถูกคณะปฏิวัติยึดอำนาจ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เดินทางไปยังชายแดนไทย-กัมพูชา และลี้ภัยไปนอกประเทศ ขณะที่ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม อยู่ระหว่างการปฏิบัติหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศไทยร่วมประชุมสหพันธ์สมาคมสหประชาชาติที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

จอมพล ป. พิบูลสงครามและภริยา ลี้ภัยอยู่ในกรุงพนมเปญ กัมพูชา เป็นเวลา 3 เดือน จึงเดินทางลี้ภัยต่อไปยังประเทศญี่ปุ่น ผ่านที่กรุงโตเกียว

ในปี 2503 ด้วยวัย 63 ปี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ทำ “ความปรารถนาที่เราจะต้องทำให้สำเร็จ” อีกอย่างคือ “บวชที่วัดไทยพุทธคยาประเทศอินเดีย (และ) นมัสการสังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่งให้ทั่ว” ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ภริยาและบุตรสาว (จีรวาส์) จึงเดินทางทางเรือจากญี่ปุ่นสู่อินเดีย ท่านบวชเป็นพระระหว่าง 3-27 สิงหาคม รวม 24 วัน ในนาม “พิบูลสงคาโม”

จอมพล ป. พิบูลสงคราม อายุ 67 ปี ถึงแก่อสัญกรรมที่ประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2507

วันที่ 27 มิถุนายน 2507 ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ด้วยวัย 61 ปี นำอัฐิของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมายังแผ่นดินประเทศไทยที่สนามบินดอนเมือง โดยมีพิธีต้อนรับจากกองทหารเกียรติยศของกองทัพและรัฐบาล

วันที่ 30 กรกฎาคม 2507 บรรจ้อัฐิจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่พระเจดีย์ ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพฯ

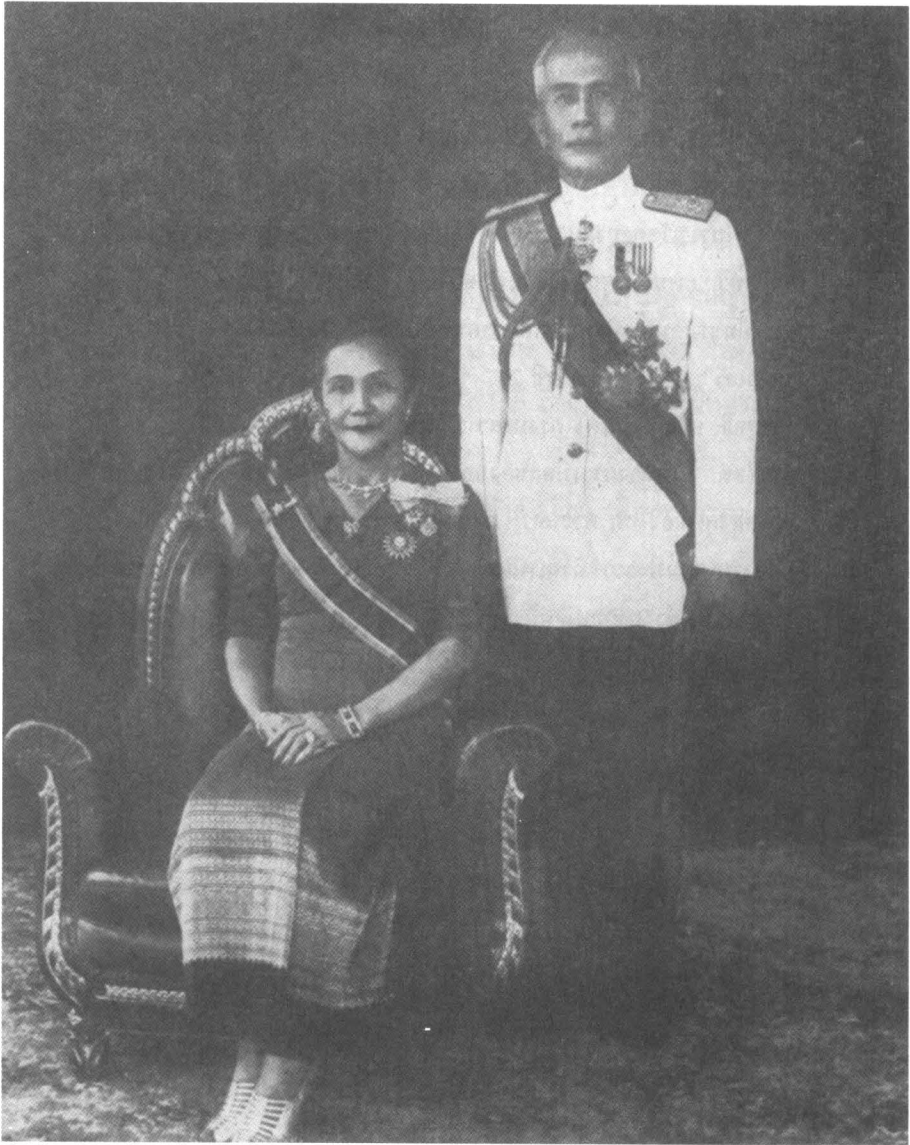
อำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์

24 มิถุนายน 2540

บรรณานุกรม

- กตัญญูกตเวที เต๋ ๑๗๗๑ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พระนคร : โรงพิมพ์ก๊กตีประดิษฐ์,
2507
- ชมรมอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อมจังหวัดลพบุรี. จอมพล ป. พิบูลสงคราม
กับลพบุรี ลพบุรี : ศูนย์การพิมพ์อากเนย์, 2536.
- ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517) กรุงเทพฯ : กลุ่ม
“รัฐกิจเสรี”, 2517 พิมพ์ครั้งที่ 2
- มนูญ บริสุทธิ์. คณะรัฐมนตรี กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2527.
- สิริ เปรมจิตต์. ชีวิตทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีผู้มี
อาวุโสสูงสุดของโลก พระนคร : อักษรสารการพิมพ์, 2500.
- อนุสรณ์ในงานเสด็จพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม กรุงเทพฯ
: ศูนย์การพิมพ์, 2527.
- อ. พิบูลสงคราม. จอมพล ป. พิบูลสงคราม (5 เล่ม) กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2518
- อาคาร รร. จปร. 100 ปี อนุสรณ์แห่งเกียรติยศ โรงเรียนนายร้อย จปร., 2533

จอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม

คำกล่าวรายงาน

ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ประธานคณะกรรมการจัดงานในการสัมมนาเรื่อง
จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่
วันพฤหัสบดีที่ 24 มิถุนายน 2536

กราบเรียน ฯพณฯ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

ท่านอธิการบดี รองศาสตราจารย์ นรนิติ เศรษฐบุตร

ท่านคณาจารย์ นักศึกษา และแขกผู้มีเกียรติทุก ๆ ท่าน

เนื่องในวาระโอกาสครบรอบการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปีที่ 59 และครบรอบการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ปีที่ 61 คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ร่วมมือกับ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จัดงานสัมมนาทางวิชาการเพื่อเฉลิมฉลองวาระพิเศษครั้งนี้ โดยถือเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดหน้าที่หนึ่งที่สถาบันการศึกษาจักต้องปฏิบัติ เพื่อตรวจสอบและสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นกับสังคมไทย

หัวข้อของการสัมมนาครั้งนี้ คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่ เป็นหัวข้อที่มีความหมายยิ่งในทางวิชาการ กล่าวคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีที่ยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เป็นระยะเวลากว่า 15 ปี ตลอดช่วงระยะเวลาดังกล่าว ผลงานของท่านปรากฏมากมาย และมีผลกระทบต่อสังคม กระทั่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยในหลายด้าน แต่กระนั้น สถานะและบทบาทของท่าน ยังไม่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาประเมินและพิจารณาในทางวิชาการอย่างจริงจัง โดยเฉพาะ

ในด้านของประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่

และเป็นการประจวบเหมาะที่ปีนี้เป็นปีครบ 8 รอบของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งครั้งหนึ่งท่านเคยดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่าง พ.ศ. 2495-2500 เหตุนี้หัวข้อสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่ จึงเป็นหัวข้อที่มีคุณค่าและมีความหมายยิ่งต่อวาระพิเศษของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวาระครบรอบการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ทำยนี้ ข้าพเจ้าในฐานะประธานคณะกรรมการจัดงานสัมมนา ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ต่อมูลนิธิพิบูลสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฯพณฯ ประดาป พิบูลสงคราม ซึ่งให้ความช่วยเหลือสนับสนุนในการจัดงาน และจัดนิทรรศการประกอบการสัมมนา

ขอขอบพระคุณนักวิชาการหลายท่านที่มาร่วมในการนี้ บางท่านถึงกับบินมาจากต่างประเทศ ขอขอบพระคุณผู้ร่วมการอภิปราย คณะกรรมการที่ร่วมกันจัดงาน หอภาพยนตร์แห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณโตม สุวงศ์ ซึ่งนำภาพยนตร์เก่าในสมัยของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มาฉายให้เราชมในวันนี้

ขอขอบพระคุณกรมศิลปากร ซึ่งอนุเคราะห์จัดหาร่างมาตรฐาน บริษัทเมโทรซิสเต็ม คอปเปอร์เรชั่น ที่อนุเคราะห์ video projector โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ ขอขอบพระคุณพี่เพ็ญศรี พุ่มชูศรี ซึ่งจะมาร้องเพลงในวันพรุ่งนี้
ขอขอบพระคุณทุกท่าน

ปาฐกถาหน้า

ของ

ฯพณฯ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

วันพฤหัสบดีที่ 24 มิถุนายน 2536

กระผมรู้สึกยินดี และเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มาเข้าร่วมในการสัมมนาในครั้งนี้ เรื่องที่กระผมจะนำมาเล่าสู่กันฟังนั้น คงเป็นประสบการณ์ชีวิตในส่วนตัวของกระผมที่เข้าไปมีโอกาสใกล้ชิด ฯพณฯ อดีตนายกรัฐมนตรีก็นับว่าเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งยาวนานที่สุดในบรรดาอดีตนายกรัฐมนตรีด้วยกันทั้ง 19 คนของเมืองไทย

สำหรับความใกล้ชิดของกระผมกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็อยากจะเล่าเป็นเชิงเกร็ดประวัติศาสตร์ ในชีวิตของผมนั้นมีอยู่ 2 ช่วงเวลาดูด้วยกันที่อยู่ใกล้ชิด ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ ครั้งแรกเมื่อตอนที่ผมเป็นเด็ก และตอนหลังที่ได้รับราชการอยู่ในกองทัพบก

วันนี้ก็เป็นวันที่เฉลิมฉลองมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามเหมือนกัน

ความผูกพันกันในครอบครัวของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับครอบครัวของผม มีตั้งแต่สมัยผมยังเป็นเด็ก บิดาผมเป็นคนราชบุรี อายุ 15 ปี ปู่ก็บอกให้ลูกชายต้องไปรับราชการทหาร ให้ไปเป็นพลทหารที่จังหวัดราชบุรี เป็นพลทหารอยู่ได้สัก 1 ปี ความประพฤติดี ก็ได้เลื่อนให้เข้าเรียนนายสิบ สอบที่โรงเรียนนายสิบได้ที่ 1 ก็ได้ส่งไปเรียนที่โรงเรียนนายร้อย ก็พออยู่พอชั้นเดียวกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามอายุ

น้อยกว่าบิดาของผม และบิดาของผมมาจากพลทหารขึ้นมาเป็นจอมพล ก็คงจะเป็นคนเดียวของประเทศไทยที่มาจากพลทหาร ผมก็อยู่ในฐานะเป็นลูกนายสิบเหมือนกัน

เมื่อท่านมาเข้าโรงเรียนนายร้อย บิดาผมเล่าให้ฟังว่า ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรียกว่าเป็นหัวกะทิของรุ่น คณะของท่านก็มีคุณหลวงพรหมโยธี คุณหลวงเกรียงศักดิ์พิชิต หลวงเกรียงฤทธิ์พิเศษฐ์ หลวงเกรียงเดชพิชัย เป็นหลวงกันหมด สมัยก่อนเขาซื้อค็อกโลงจอง ท่านเหล่านั้นก็แยกย้ายออกรับราชการในที่ต่าง ๆ ผมขอเริ่มที่ปราจีนบุรีดีกว่า บิดาผมย้ายไปรับราชการที่ปราจีนบุรี พลตรี หม่อมเจ้าทองทิมา ยุ ทองใหญ่ อาจารย์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ (ปราโมช) เป็นผู้บัญชาการกองพล ท่านผู้นี้ก็สำเร็จนักเรียนนายร้อยจากรัสเซีย สำเร็จการศึกษาพร้อมกับทูตกระหม่อมจักรพงษ์ (จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) เป็นผู้บัญชาการกองพลที่ 2 อยู่ปราจีนบุรีในขณะนั้น ที่เรียกว่าดวงพระราม ไม่มีรถยนต์ มีแต่เกวียนกับม้าเท่านั้น บิดาผมเป็นเสนานิการก็มีความใกล้ชิดกับราชสกุลทองใหญ่ ใกล้ชิดกันเพราะว่าอยู่ในป่า โรงทหารอยู่ในป่า ตอนเย็น ๆ เด็กลูกเสนานิการกับลูกผู้บัญชาการกองพลก็เล่นกันทุกวัน แต่ท่านทองทิมา ยุ นั้น หม่อมของท่านเป็นชาวรัสเซีย เป็น White Russian หนีรอดการปฏิวัติมาได้ เมื่อมาอยู่ปราจีน มาอยู่ที่โรงทหารก็เปล่าเปลี่ยวมาก ก็มีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษระหว่างครอบครัวทองใหญ่ กับครอบครัวของกระผม

เมื่อมีการปฏิวัติวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในขณะนั้นการติดต่อสื่อสารระหว่างกรุงเทพฯกับปราจีนบุรี หรือโรงทหาร ใช้เพียงสายตะแวนแคปใช้เคาะเอาจากรถไฟ แล้วส่งต่อไปโรงทหาร ดังนั้นการติดต่อสื่อสารจึงไปไม่ถึงฝ่ายทหารค่ายจักรพงษ์ที่ตั้งพระรามคิดว่าจีนคอมมิวนิสต์หรือพวกอั้งยี่ยึดประเทศไทย ไม่ได้ทราบเรื่องมีการปฏิวัติ บิดาของกระผมเป็นเสนานิการ

ทหารในขณะนั้น ท่านทองที่ขายกับหม่อมเป็นทุกข์มาก กลัวจะเหมือนใน
รัสเซีย ก็ถามว่าใครจะอาสามาสืบราชการเรื่องนี้ในกรุงเทพฯบ้าง บิดาผมก็
อาสาเพราะเป็นเสนานิการ เจ้ากาวิละ (เจ้ากาวิละวงศ์ ณ เชียงใหม่) ตอนนั้น
อยู่ที่ปราจีนบุรี ท่านไปตรวจราชการรถไฟที่นั่น ท่านก็บอกว่ามีทางมาได้ทาง
เดียว คือ มารถโยก

บิดาผมและเจ้ากาวิละ (ซึ่งเป็นบิดาของเจ้ากอแก้ว) กับทหารอีก 2 คน
โยกรถมาทั้งคืน ถึงได้ทราบว่ามี การปฏิวัติเกิดขึ้น แต่ขณะที่เดินทางมานั้น
ทางกรุงเทพฯทางคณะปฏิวัติทราบ ก็คิดว่าบิดาผมจะทำปฏิวัติซ้อนอีก ซึ่ง
ความจริงไม่ใช่ เจ้านายเพียงแต่ให้เดินทางมาสืบว่าเกิดเรื่องอะไรขึ้น ก็เดินทาง
มา แต่เหตุนี้ทางกรุงเทพฯพิจารณาว่าจะให้บิดาผมออกจากราชการ เพราะถือ
ว่าเป็น counter revolution แต่เพื่ออยู่อย่างที่ผมเรียนให้ท่านทราบว่าเพื่อน
ร่วมรุ่นของท่านคือ ตอนนั้นท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลวงชำนาญยุทธศิลป์
หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต มีอิทธิพลเพราะอยู่ในคณะปฏิวัติ บอกว่าไม่มีอะไรหรอก
ผู้บังคับบัญชาเขาสั่งก็ต้องเดินทางมา เพราะเหตุนี้เขาถึงรักรุ่นกันนักหนา

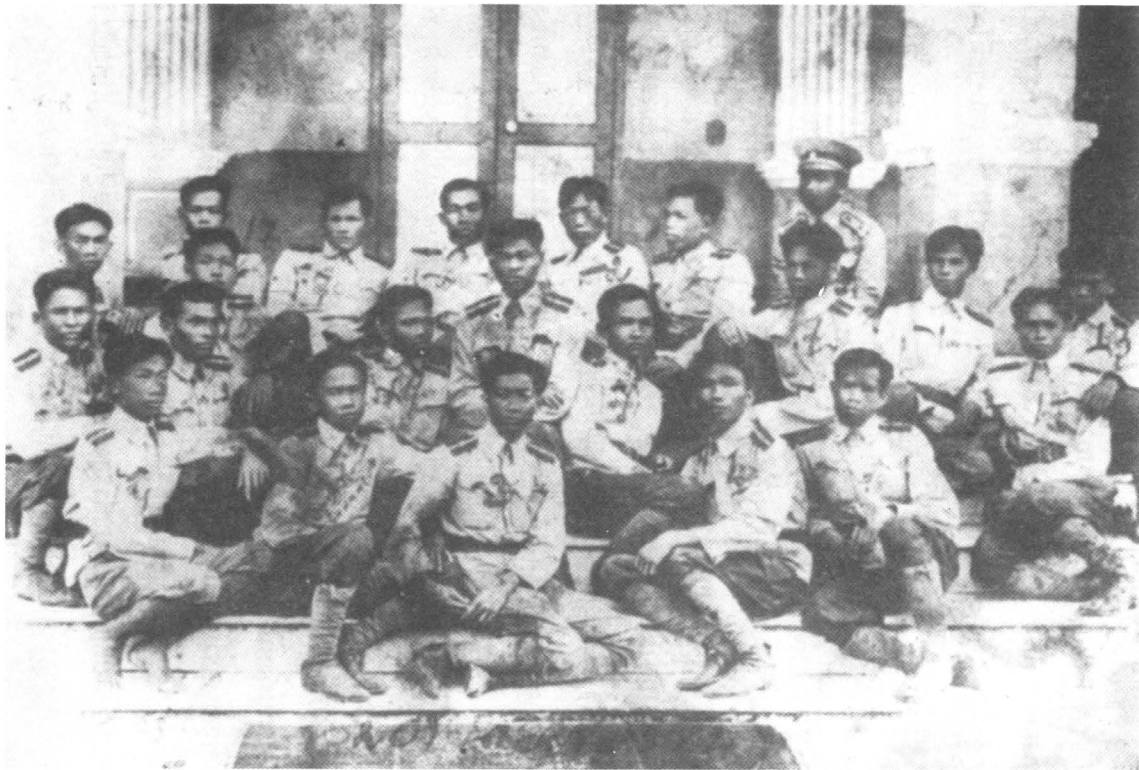
ภายหลังการปฏิวัติปี 2475 แล้ว พ.ศ. 2476 ก็เกิดกบฏ คือทางภาค
อีสาน โดยเฉพาะโคราชเป็นฐานของพระองค์เจ้าบรมวงศ์เจ้าบรมเดช สง่ากำลังเข้ามาที่
กรุงเทพฯ มารบกันที่เตาปูน บางชื่อ นี้เอง ผมเป็นลูกเสือผมก็ไปช่วยเขาด้วย
ตอนนั้นอายุ 12 หรือ 13 ปี ก็ไป ออกไปดูเขาว่ายังกันเป็นอย่างไร สงคราม
เป็นอย่างไร รบกันเป็นอย่างไร รบกันอยู่ในตรอกระหว่างทางรถไฟ ยิ่งกัน
ระหว่างสองข้างทางรถไฟ ในที่สุดการปฏิวัติในปี 2476 นั้น ท่านพันตรีหลวง
อำนาจสงคราม ซึ่งเป็นรุ่นเดียวกับบิดาของผมและรุ่นเดียวกับท่านจอมพล ป.
พิบูลสงคราม ได้เสียชีวิต บิดาผมตอนนั้นไปอบรมที่โรงเรียนนายร้อย หลัง
จากรอดพ้นคดีที่หาว่าปฏิวัติซ้อน หลวงอำนาจตาย จอมพล ป. ก็เรียก
ประชุมนายทหารว่าจะหาผู้บังคับกองพัน ร.พัน 8 ที่จะไปรับหน้าที่แทนมีใคร

บ้าง ท่านก็เห็นบิดาผม ท่านก็บอกว่าผินช่วยหน่อยได้ไหม ไปรับเป็นผู้บังคับ กองพัน 8 พ่อผมก็รับ ก็ทำการรบเรื่อยมาประมาณ 2 วัน ก็เข้ายึดดอนเมือง ได้ เมื่อยึดดอนเมืองได้แล้ว บิดาผมได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาธิการกองรบ ให้เดินทางไปเคลียร์ปัญหาต่าง ๆ ของภาคอีสานทั้งหมด นี่ครับ เริ่มต้นชีวิตผม จึงไปอยู่ภาคอีสาน

ท่านก็เป็นเสนาธิการกองรบ พระประจัญปัจจนิก ท่านประธานสภาคน ก่อน ท่านก็เป็นผู้บังคับการกองรบ ก็เดินทางเคลื่อนที่เรื่อยไป ความมุ่งหมาย ไม่ได้จะไปจับหรือไปฆ่าแกงอะไร อยากจะให้หน่วยทหารต่าง ๆ ที่นำอาวุธ ออกมาจากกรมกองต่าง ๆ มาแตกกระसानเช่นขึ้นไป ได้เข้าที่เข้าทาง ก็เดินทางเรื่อยที่เดียวตั้งแต่โคราช บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบล ภาคอีสาน ทั้งหมด สองข้างทางเรียกรวดไปด้วยเครื่องใช้ทหารทั้งนั้น และก็ปืนผาหน้าไม้ก็ ทั้งกันหมด

ที่นี้ตอนที่เดินทางไป บิดาผมไม่ได้กลับบ้านเลย 10 กว่าวัน มารดาผม ก็บอกให้ไปช่วยตามหาชีว่าหายไปไหน ผมเป็นลูกเสือนะครับตอนนั้น เขาเอา ลูกเสือไปรับใช้ทางหน่วยพลธิการ หน่วยช่วยรบต่าง ๆ ผมก็ตามรถพ่อผม หวิด ๆ ๆ เพราะวารถผู้ใหญ่เขาก็ต้องนำหน้ารถเรา ผมก็อาศัยเกาะโหนรถไฟ ไปเรื่อย จนไปทันกันที่บุรีรัมย์ ก็ได้พบกัน แล้วก็ไปที่อุบล จากนั้นจึงกลับ กรุงเทพฯ

เมื่อกลับมา ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็แต่งตั้งบิดาผมเป็น เสนาธิการมณฑลทหารบกที่ 3 คือ ทพ 2 ปัจจุบันนี้ สมัยก่อนเรียกมณฑล ทหารบก มีพระเริงรบปัจจามิตรเป็นผู้บัญชาการมณฑล เมื่อท่านเสียชีวิต บิดา ผมก็ขึ้นเป็นผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 2 การคุมทหารตอนนั้นต้องใช้คนที่ไว้ใจนะครับ หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 รัฐบาลเริ่ม รมัตระวังมากเรื่องความมั่นคงความปลอดภัย โดยเฉพาะคณะปฏิวัติ 24

จอมพล ป. พิบูลสงคราม และเพื่อนนักเรียนนายร้อยร่วมรุ่น

มิถุนายน

ทหารที่โคราชหรือว่าภาคอีสาน จำนวนกองพันสมัยก่อนนับเป็นกองพันกัน จำนวนกองพันมากกว่าในกรุงเทพฯ กรุงเทพฯมีประมาณ 12 กองพันด้วยกันทั้งหมด ทั้งราบ ปืน ม้า สามเหล่า แต่ว่าภาคอีสานมีประมาณ 17 กองพัน เพราะฉะนั้นต้องเอาคนไว้ใจไปคุมที่ภาคอีสาน โดยเฉพาะที่โคราช กลัวประวัติศาสตร์จะอุบัติซ้ำอีก

บิดาผมได้รับแต่งตั้งไปอยู่ที่นั่น ท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามก็แต่งตั้งบิดาผมเป็นผู้บัญชาการมณฑล และต่อมาเป็นผู้บัญชาการกองพลที่ 3 เปลี่ยนนะครับ จากมณฑลทหารบกที่ 3 เป็นกองพลที่ 3 และก็เดี๋ยวนี้เป็นกองทัพภาคที่ 2 ชื่อสลับกันกับทางพิษณุโลก กองทัพทางภาคเหนือ

บิดาผมอยู่ที่โคราชถึง 17 ปี ในระหว่างนั้นผมซึ่งเป็นลูกชายคนเดียว จอมพล ป. ก็บอกว่าควรจะมาเรียนที่กรุงเทพฯ ท่านก็บอกให้ผมมาอยู่ได้ที่บ้านที่ ปตอ. มีบ้านหลายหลังเพราะอยู่ในโรงทหาร ผมมีบ้านอยู่หลังหนึ่งกับพี่สาว และพี่สาวผมก็ใกล้ชิดกับครอบครัวนี้มาก พี่สาวคนโต คือ คุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์ ท่านก็ลงทำครัวเองกับท่านผู้หญิง (ละเอียด พิบูลสงคราม) เพราะว่าสมัยก่อนภรรยาทหารเข้าครัวกัน ช่วยกันทำครัว เพราะฉะนั้นมีความใกล้ชิดกันมาก ท่านจอมพล ป. ท่านมีเด็กผู้ชายที่ท่านเลี้ยงไว้ด้วยกันทั้งหมด 4 คนด้วยกัน มีคุณอนันต์ (พิบูลสงคราม) พี่ใหญ่ คุณประสงค์ (พิบูลสงคราม) คุณทินกร (พันธุ์กระวี) แล้วก็ผม แต่อยู่มาได้พอผมเข้าเรียนมัธยม 8 เข้าโรงเรียนนายร้อย ท่านเหล่านี้ไปศึกษาที่ต่างประเทศหมด คุณอนันต์ก็ไปเบลเยียม คุณประสงค์ไปอังกฤษ คุณทินกรไปฟิลิปปินส์ คุณจิรวุฒิ [(พิบูลสงคราม) ปันยารชุน] นี้ไปอเมริกา เหลือผมคนเดียวตอนนี้

ท่านจอมพล ป. ย้ายบ้านพักที่ ปตอ. มาที่วังสวนกุหลาบ และผมก็มีห้องอยู่ตรงจะขึ้นบันได ผมก็ยังอยู่กับท่านตลอดมา แม้กระทั่งเป็นนักเรียน

นายร้อยก็ตาม บางคืนผมก็ไม่ได้กลับไปนอนที่โรงเรียนนายร้อย ผมนอนที่วังสวนกุหลาบเพื่อรับใช้ท่าน ตอนนั้นการเมืองของประเทศไทยค่อนข้างจะรุนแรง จะมีข่าวเกิดเรื่องราวขึ้นบ่อย ๆ มีการลอบสังหารกัน มีการตัดสินใจประหารชีวิตอะไรกันบ่อย ๆ มาก

ในคณะรัฐมนตรีขณะนั้นมี 2 คณะด้วยกัน หมายถึงมีคณะเดียวนะครับ คณะใหญ่ แต่มี inner หมายถึงความว่าพวกคณะรัฐมนตรีเวลาเขาจะประชุม โดยเฉพาะพวก 24 มิถุนา เขาจะประชุมกันก่อนภายใน เพราะฉะนั้นการประชุมภายในนี้ โดยมากจะไม่ใช้ผู้ใหญ่เข้าไปเสิร์ฟโต๊ะ และไม่มีการเสิร์ฟเรื่องสุรายาเมา ไม่มีเลยนะครับ มีอยู่ 2 อย่างที่ท่านสั่งให้ผมดู คือโซดา ท่านดื่มโซดา ถ้าเปิดแล้วเหลือผมต้องเททิ้งเลย ไม่ให้ดื่มซ้ำอีก ไม่จั้นผมก็ดื่มเอง และบุหรี Goldflake ท่านเป็นนายทหารที่ไถ้ นะ ท่านชอบดื่มบุหรี Goldflake กระป๋องสี่เหลี่ยม ต่อมาก็ให้ผมเป็นคนถือ ผมก็หัดสูบบุหรีมาตั้งแต่อายุ 15 นะครับ 14-15 เพราะว่าดื่มบุหรีให้ท่านจอมพล ป. ท่านมวน ผมก็มวน แอบนั่งอยู่ข้างหลัง ผมเก็บอยู่ 2 อย่าง เก็บโซดา กับบุหรี Goldflake ของท่าน

ในการประชุมนี้ ประชุมลับจริง ๆ ยังมีอีกหลายท่านมีชีวิตอยู่ เพราะฉะนั้นผมไม่อยากกล่าวหาว่าเรื่องอะไรมันเกิดขึ้น ผมก็นั่งฟังนะครับ อายุ 14-15 พอ 16 แล้ว ผมก็ต้องเข้าโรงเรียนนายร้อย แต่ก็ยังมารับใช้เวลาวันเสาร์-อาทิตย์อยู่ตลอดเวลา

การประชุม inner cabinet เป็นเรื่องที่ลับจริง ๆ ของประเทศ มีเรื่องที่ผมคิดว่าผมจะเขียนเอาไว้ บันทึกเอาไว้ ก็จะมอบให้ทายาทต่อไป ผมอายุ 74 แล้วนะครับ ไม่ทราบว่าจะอยู่ถึง 100 หรือเปล่า คงต้องรออีกสัก 10 กว่าปีคงจะเปิดได้ แล้วบรรดาท่านที่เกี่ยวข้อง ท่านเสียชีวิตไปหมดแล้ว

ผมอายุ 74 แล้วเวลานี้ ท่านคิดสิว่าตอนนั้นผมยังเด็ก ๆ วังเสิร์ฟโต๊ะอยู่ เวลาผ่านไปรวดเร็วเหลือเกิน ผมเรียนว่าในขณะนั้น เวลาคณะรัฐมนตรีจะ

ประชุมก็มีการประชุมกันก่อน ทำกันอย่างเข้มงวดกวดขันมาก อย่างบริเวณ
วังสวนกุหลาบ หน่วยทหารจะผ่านไม่ได้เป็นอันขาด เป็น forbidden city ถ้า
ใครมาผ่านบริเวณนั้น ดัดสินลงโทษรุนแรงมากที่สุด นายทหารจะนำทหาร
ผ่านเข้ามาห้ามเด็ดขาด จะเป็นการเข้าใจผิดหรืออะไรไม่ได้ทั้งสิ้น แล้วก็
ตำรวจสันติบาลมีความเข้มแข็งมาก ตำรวจสันติบาลสมัยนั้นขี่มอเตอร์ไซด์พ่วง
ข้าง แล้วถือปืนกลแบล็คมัน ซึ่งหน่วยทหารยังไม่ได้ใช้ เพราะฉะนั้นอิทธิพลใน
เรื่องของสันติบาลนี้สูงมาก อิทธิกรมตำรวจ คือ หลวงอดุลเดชจรัส

ตอนนั้นผมก็เข้าโรงเรียนนายร้อย แต่ว่าวันเสาร์-อาทิตย์ ๖ ทุ่ม จอมพล
ท่านชอบไปบางปู ท่านรักบางปูมากที่สุด ตอนนั้นบางปูเป็นหาดที่เป็นโคลน
ก็ตัดถนนปูนดินขึ้นไป แล้วก็เดินขึ้นไปได้ ผมจำได้ ต้องตามขึ้นไปปรับใช้ทุก
เสาร์-อาทิตย์ ก็จูงคุณรัชนิบูล (พิบูลสงคราม) อุ้มคุณภัทรบูล (พิบูลสงคราม)
ตอนนั้นยังเล็กอยู่ทั้งคู่ ผมอุ้มทั้งคู่เดินเข้าไปในบางปู ท่านจะไปพักผ่อน
อาทิตย์ จะทานข้าวกลางวัน และท่านจะนอนตอนบ่าย แล้วก็เดินทางกลับ
กรุงเทพฯ เป็นประจำ ท่านอารมณ์ดีนะครับ ท่านพักผ่อนวันอาทิตย์ของท่าน
เป็นประจำ แล้วก็มักจะรัฐมนตรีบางคนไปหาท่าน แต่ผมมีโอกาสได้พบ
รัฐมนตรี ผมคิดว่าผมเป็นคนหนึ่งที่ได้รู้จักรัฐมนตรีในสมัยจอมพล ป. มากที่สุด
เพราะทุกคนก่อนจะพบท่าน จะถามผมว่า ท่านอารมณ์เป็นอย่างไร ก็มีของ
ฝากบ้างตามธรรมดา แต่คงไม่ใช่เรื่องคอร์รัปชัน เพราะว่าบอกเพียงว่าท่าน
อารมณ์ดีหรือไม่ดีเท่านั้น แล้วก็พาที่ท่านชอบที่สุดคือ เทนนิส ถ้ามีเวลาว่าง
ผมก็เป็นคนเก็บลูกเทนนิสให้ท่าน ท่านเล่นเทนนิสได้ดีมาก ต่อมาท่านเลิก
เล่นเทนนิสก็หันมาเล่นกอล์ฟ ท่านเล่นทุกวัน ตอนหลังเล่น 9 หลุม แต่ว่า
เล่นทุกวัน

ต่อจากนั้นท่านก็เป็นนายกรัฐมนตรี มีการรบกับอินโดจีน ผมก็ออก
เป็นนายทหารเร็ว 1 ปี เมื่อ พ.ศ. 2483 เพราะเขาจะส่งตัวไปสนามรบ ผม

จำได้ว่าวันนั้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เดินขบวนไปหน้ากระทรวงกลาโหม วัตถุประสงค์ ไปสนับสนุนรัฐบาลของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ยึดดินแดนในอินโดจีนกลับมา ปี 2483 เพราะรู้ว่าทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความสำคัญอย่างไร ท่านรู้ดี เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เดินขบวนไปอย่างนี้แล้ว ท่านจึงตัดสินใจที่จะรบเข้าไปในอินโดจีน รบกับฝรั่งเศส ผมคิดว่าวันนั้นเป็นวันที่สำคัญที่สุด ผมยืนอยู่ข้างหลังท่าน ผมยังจำได้ ท่านใส่ท่อปี่ทึบ ยืนอยู่หน้ากระทรวงกลาโหม รูปถ่ายที่กระทรวงกลาโหมยังมี นี่เป็นเรื่องของประวัติศาสตร์

ผมออกเป็นนายทหารได้ 3 วัน เขาก็ส่งไปสุรินทร์ เข้าไปทำการรบที่อินโดจีน ผมเข้าไปทางเขมรต่ำ ก็ลงไปลาดตะเวนที่ช่องเสม็ด ผมเป็นทหารม้าขี่ม้า คงจะเป็นครั้งสุดท้ายในประวัติศาสตร์ของโลก ขี่ม้าไปรบกันแบบสงครามโครเมีย ก็เข้าไปในเขมร อยู่ในเขมรทำการรบอยู่ 1 ปี ผมก็มีโอกาสกลับมาที่วังสวนกุหลาบ พบท่าน ผมก็มีโอกาสที่จะถามท่านได้ ท่านบอกว่าท่านต้องการขยับแนวรบ อยากจะเอาแม่น้ำโขงเป็นเขตแดน เพราะอย่างน้อยท่านรู้ดีเลยว่า ญี่ปุ่นจะต้องเข้าโจมตีประเทศไทยแน่นอน ตอนนั้นญี่ปุ่นเข้ายึดทางไซฟอง แดงคอง ยึดหมดแล้ว ท่านก็อยากจะเขยิบแนวรบไปถึงแม่น้ำโขง เพราะทางล้านช้างนั้นเขตแดนไม่ติดต่อกัน ข้ามมาอยู่ทางปากน้ำด้วย จึงอยากจะยึดดินแดนล้านช้างเพื่อใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดน ให้ยึดประเทศไทยได้ยากหน่อย แต่ว่าคงทานไม่ไหวหรอกครับ

พอได้อินโดจีนแล้ว ก็ยึดพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ได้ ในตอนนั้นเราก็ไม่อยากจะรบกับฝรั่งเศส แต่จำเป็นเพราะญี่ปุ่นเข้ามาเต็มที่แล้ว เรารู้ล่วงหน้าว่าญี่ปุ่นต้องรบ เราทานไม่ไหว เราได้สั่งซื้อเครื่องบินมาร์ตินบอมเบอร์เพื่อจะไว้รบกับญี่ปุ่น ทางสหรัฐไม่ยอมขายให้ ไม่เชื่อว่าจะมีการสงคราม เชื่อว่าไทยอาจจะเอาไว้รุกรานเพื่อนบ้านก็ไม่ยอมขายอาวุธให้

ในที่สุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เกิดขึ้นจนได้เมื่อ (คืน) 7 ธันวาคม 2484 เมื่อเกิดสงครามขึ้น ผมถามท่านอีกว่าทำไมท่านถึงเข้ากับญี่ปุ่น ท่านบอก “ชาติชาย ใครอยากเข้ากับญี่ปุ่นบ้าง ผมก็นักเรียนฝรั่งเศส เรียนมาจากยุโรป จะไปเข้ากับญี่ปุ่นได้อย่างไร” (ท่านเป็นนักเรียนปืนใหญ่ฝรั่งเศส ท่านสำเร็จการศึกษาที่ฟรอนเตนโบร์) แล้วท่านยังบอกว่าเวลานี้เราไม่มีทางป้องกันตัวเองสู้ไม่ได้ ที่ญี่ปุ่นขึ้นมาส่งชาก็เสียชีวิตไปมาก ที่ประจวบคีรีขันธ์ก็มีการต่อสู้ อย่างไรก็ตามสู้ไม่ได้ แล้วก็หน่วยทหารของญี่ปุ่นตอนนั้นก็สดชื่นมาก เมื่อขึ้นมาวันที่ 7 ธันวาคม เรากำลังมีงานที่สวนอัมพร เป็นงานสุดดิบดีก่อนวันหนึ่ง เพราะว่างานรัฐธรรมนูญมีวันที่ 8 วันที่ 7 ผมก็ไปเที่ยวงานนักเรียนเก่าอเมริกัน มีคนไปบอกว่าญี่ปุ่นขึ้น คือไม่น่าเชื่อว่าจะขึ้นมาได้ถึงขนาดนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ผมก็ถามท่านว่า ทำไมถึงเข้ากับญี่ปุ่น ท่านบอกว่าถ้าเข้ากับญี่ปุ่นเราจะโดนระเบิดลูกเดียว ลูกเดียวหมายความว่าจากสัมพันธมิตรเท่านั้น ถ้าเราสู้กับญี่ปุ่น เราจะโดน 2 ลูก โดนญี่ปุ่นด้วย แล้วก็โดนระเบิดของสัมพันธมิตรด้วย นี่ครับเป็นเหตุผลที่ท่านบอกผม และท่านก็พยายามที่จะถอยเข้าไป ก็เหมือนกับประเทศจีนที่ย้ายจากนานกิงไปอยู่ที่คุนหมิง เราก็ถอยเข้าไปอยู่เพชรบูรณ์

ผมตอนนั้นอยู่กองทัพทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์ เขาส่งเข้าไปในพม่า เข้าไปทางน้ำข้ามเขตแดนที่สามเหลี่ยมทองคำขึ้นไปถึงยูนนาน เหลือทหารที่ขี่ม้าจากลำปางจนถึงเมืองจีนอีกไม่กี่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ ผมขี่มาแล้ว

ผมอยู่ที่เหลี่ยมทองคำที่เชียงราย อยู่ระหว่างจีน พม่า ลาว ไม่ใช่สามเหลี่ยมทองคำ สามเหลี่ยมทองคำนั้นอยู่ข้างล่าง ตอนเหนือเป็นพม่า ตะวันตกเป็นไทย และตะวันออกเป็นลาว ส่วนสี่เหลี่ยมทองคำอยู่ระหว่างจีน พม่าทางตะวันตก ลาวทางตะวันออก ไทยทางใต้

ผมอยู่ที่เมืองเชียงรายอยู่ตรงจุดที่ติดกับประเทศจีน ไปอยู่กองร้อยเดียว กองร้อยทหารม้าเป็นกองร้อยลาดตระเวนระยะไกล คือตัดทางปล่อยวัดเลยไป

หากินเอาเอง ผมอยู่ที่นั่น 3 ปีด้วยกัน บางครั้งได้โอกาสกลับมา ดอนนั้น
ฯพณฯ จอมพล ป. ย้ายมาอยู่ทำเนียบใหม่ที่เป็นการทำเนียบอยู่เดี๋ยวนี้ แต่มี
บ้านเป็นหลัก ๆ ผมก็ได้มีโอกาสพักอยู่ในนั่นหลังหนึ่ง รื้อแล้วเป็นสำนัก
งบประมาณในขณะนี้ ก็อยู่ที่นั่นมาเรื่อย แต่ว่าโอกาสที่จะมาน้อยวันมาก

ส่วนใหญ่ผมไปอยู่ในสนาม อยู่ถึง 3 ปี ก็ได้รับคำสั่งจากกองบัญชาการ
ทหารสูงสุด ให้เดินทางไปรับมอบดินแดนที่สหรัฐอเมริกา ที่แรกผมได้รับคำสั่ง
จากวิทยุ ผมบอกว่าก็ยึดได้แล้วมารับมอบอะไรกันอีก ผมอยู่ในพม่าจนครบ
คอนั้น เราถือว่าทางกองทัพญี่ปุ่นขึ้นทางซ้าย กองทัพไทยขึ้นทางขวา ไปถึง
สุดที่เขตแดนยูนนาน ญี่ปุ่นขึ้นทางพม่า เราขึ้นทางเชียงราย ก็ได้รับคำสั่งให้
ไปรับมอบดินแดนที่มลายู เรียกว่า สหรัฐมลายัน ที่พม่า เราเรียก Shan State
สหรัฐไทยเดิม แต่ที่สหรัฐมลายัน ผมมีมาจากเขตแดนจีนที่เชียงรัฐลงไปรับ
มอบดินแดนที่ปะลิส 3 เดือนกว่าจะถึง ก็เหลือมีชีวิตอีกไม่กี่คน เพราะว่าตอน
นั้นทางสัมพันธมิตรเริ่มบอมบ์สะพาน บางครั้งข้ามไม่ได้ต้องว่ายน้ำข้าม ก็มา
เรื่อยไปจนถึงเข้าสะเดา จังโหล่น แล้วก็เข้าปะลิส ผมไปอยู่ปะลิสอยู่ 6 เดือน
ด้วยกัน เป็นผู้บังคับหน่วยทางทหาร หลวงจรรย์ บิดาคณเจริญจิตต์ ณ สงขลา
เป็นข้าหลวง แล้วฝ่ายตำรวจก็ เกษียร ศรุตานนท์ และฝ่ายทหารก็ผม ยึด
ครองปะลิสอยู่ประมาณ 6 เดือนก็ถอยกลับมา การถอยกลับมาเพราะว่า
สงครามใกล้จะเลิกแล้ว

แล้วผมก็ต้องมาอยู่แก่งคอยเพื่อจะเข้าตีเขาชะงอก (จังหวัดนครนายก)
ที่เป็นฐานทัพของญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม แต่สงครามเลิกเสียก่อนและเกิด
ความผันผวนทางการเมืองขึ้น ท่านจอมพลแพ้วหวัดในสภา ท่านลาออกทันที
ซึ่งท่านจะยึดอำนาจก็ได้ อันนี้ที่ทุกคนไม่เข้าใจ ท่านอาจจะเบื่อหรือท่านเห็น
แก่ประชาธิปไตย ท่านยอมรับประชาธิปไตย ท่านแพ้วหวัด ซึ่งไม่น่าแพ้ว เพราะ
กำลังทหารอยู่ในมือท่าน ประชาธิปไตยก็ยังไม่ถึงขนาดเต็มใบ

ท่านลาออกแล้วท่านไปอยู่ลพบุรี ผมอยู่ที่นั่นด้วย วันที่ท่านเดินทางไป
ลพบุรี ท่านไม่ได้สะทกสะท้านอะไรเลย ท่านบอกเป็นเรื่องของการเมือง
ประชาธิปไตยเมื่อแพ้แล้วก็ต้องยอมรับ อันนี้ผมต้องขอเถียงกับทุกคนที่ว่า
ท่านเป็นเผด็จการหรืออะไร ถ้าเป็นเผด็จการเขาไม่ยอมให้เหตุการณ์นั้นเกิด
ขึ้น แต่นี่ท่านก็ยอมรับ ท่านก็ออกมาถึงลำลูกกา สงครามเล็กพอดี ก็ถูก
สอบสวนเป็นอาชญากรสงคราม บิดาผมก็โดนในฐานะที่เป็นผู้บัญชาการกองพล
เข้าไปยึดเชียงใหม่ แต่ก็ไม่เคยทำร้ายประชาชนหรือว่าทำผิดกฎหมายของเขา
หรือไปฆ่าคน จึงมีบาทหลวงคาทอลิกหลายคนด้วยกันของเชียงใหม่เป็นพยาน
ให้ก็เลยได้ปล่อยตัว ไม่มีความผิดเป็นอาชญากรสงคราม ท่านจอมพล ป. ก็
เช่นเดียวกัน เราก็กลับ

บิดาผมก็กลับไปอยู่ที่สวน ที่บางนกแขวก (จังหวัดราชบุรี) ใกล้กับ
ตำหนักรัชกาลที่ 2 แล้วท่านจอมพล ป. ก็ไปลำลูกกา (จังหวัดปทุมธานี) ก็
เกิดมีการปฏิวัติขึ้น คือ พวกนายทหารรุ่นนั้น รุ่นผู้บังคับกองพันต่าง ๆ หนุ่ม ๆ
ก็ต้องการปฏิวัติ ก็หาหัวหน้า ท่านจอมพล ป. ท่านปฏิเสธตลอดว่าเรื่องปฏิวัติ
นี้ท่านไม่ทำ ที่นี้พวกนายทหารหนุ่ม ๆ ชั้นผู้บังคับกองพัน ผู้บังคับกองร้อย
หานายไม่ได้ก็วิ่งไปวนมา ก็มาเจอเข้ากับพ่อผม เพราะในฐานะที่เป็นแม่ทัพที่
ไปตีเชียงใหม่ได้ แล้วก็เป็นผู้ว่าราชการทหารอยู่ที่เชียงใหม่ ก็เอามาเป็นหัวหน้า
ทำการปฏิวัติ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 ก็สำเร็จ ที่สำเร็จก็เพราะว่า
พูดกันเดี๋ยวนั้นแล้วก็ปฏิวัติเดี๋ยวนั้น ก็สำเร็จ ถ้าพูดกัน 3 เดือน ก็เข้าคุกหมด
ไม่มีทาง โดยมากแล้วเรื่องปฏิวัตินี้ ถ้าเตรียมการนานละก็เสร็จทุกราย พวก
เศษที่พูดกันมาก ระมัดระวังทุกแง่ทุกมุม นั้นนะเสร็จ สู้มาถึงนั่งกันประชุมกัน
เอาเหล้ามาเสิร์ฟ ถ้ามั่นว่าเอาหรือไม่เอา พอบอกเอา เอาเดี๋ยวนี้อย่างนี้ คือ
สำเร็จ ถ้ามีแต่ปรึกษาหารือกันนะเสร็จ ไม่มีทาง

หลังการปฏิวัติก็อ้างคล้าย ๆ กัน 3 ประการ อย่างที่อ้างว่าคอร์รัปชันบ้าง

คอร์ปชั่นเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการโฆษณาเพื่อทำการปฏิวัติ แต่ตอนนั้นก็เกี่ยวกับคดีลอบปลงพระชนม์ เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดที่ทหารไม่พอใจ เรื่องที่ 2 ก็เพราะเหตุที่ประชาชนต้องเข้าแถวซื้อข้าว ข้าวไม่มีจะกิน และเรื่องที่ 3 ที่เจ็บใจมากคือว่า ทหารถูกปลดปล่อยที่เขตแดนแนวรบ ให้เดินกลับบ้าน ทหารโคราชอยู่ที่เชียงตุง จ่ายเงินเดือน 1 เดือน เบี้ยเลี้ยง 1 เดือน แล้วให้กลับบ้านเอง ให้เดินจากเชียงตุงมาถึงโคราช สองข้างทางก็มีคนบาดเจ็บล้มตายกันมาตลอดทาง เรื่องนี้ผมคิดว่า เมื่อสงครามเลิกแล้ว รัฐบาลน่าจะส่งพวกทหารที่เขาไปรบ กลับบ้านให้หมด เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำ ไม่ใช่ว่าปล่อยทิ้งเลย และปล่อยทิ้งไว้ในแดนศัตรูด้วย เเคราะห์ดีว่าสัมพันธมิตรไม่ได้ออก และชาวพื้นเมืองก็เสียใจเป็นไทยใหญ่มีความใกล้ชิดกับคนไทย ถ้าคนละเชื้อชาติ ผมว่าคงไม่ได้กลับมาหมดคงตายอยู่ในนั้น นี่เพราะรู้จักกันพูดไทยกันได้ ก็ปล่อยให้เดินกลับมาประเทศไทยด้วยตนเองได้ นับว่าเป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่งที่รัฐบาลสมัยนั้นได้ปล่อยทหารที่แนวรบให้กลับบ้านเอง เป็นเรื่องที่น่าสงสารมาก

หลังจากที่มีการปฏิวัติ ก็เอาบิดาผมเป็นหัวหน้าปฏิวัติ แต่บิดาผมไม่ยอม บอกว่าท่านมีความรู้น้อย ท่านมาจากพลทหาร มาจากนายสิบ ถึงจะอยู่โรงเรียนนายร้อยก็ตาม ก็ยังเป็นคนบ้านนอกอยู่นั่นเอง ท่านบอกผมภาษาท่านก็ไม่เก่ง ท่านก็พยายามพูดกับคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน ให้เอาท่านจอมพล ป. เป็น เพราะว่าพูดภาษาได้ เป็นนักเรียนนอก ท่านเริ่มมองว่าประเทศไทยไม่ได้อยู่คนเดียว ดูต่อไปในอนาคต ก็จริงอย่างนั้น เดี่ยวนี้ถ้าเราไม่มีการติดต่อที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือประเทศที่เขาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในขณะนี้แล้ว เราก็คงไปไม่รอดเหมือนกัน

ก่อนที่ท่านจอมพล ป. จะรับนั้น เราก็คงได้เลือก ฯพณฯ คง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี อยู่ได้สักพักหนึ่งก็มีข้อขัดแย้ง ผมเข้าใจว่าเรื่องงบ

ประมาณของกระทรวงกลาโหมมีส่วนด้วย ทางคณะรัฐประหารก็บีบบังคับให้ท่านควง อภัยวงศ์ (ลาออก) ซึ่งผมก็รู้จักท่านดี ท่านเป็นนักเรียนฝรั่งเศส เหมือนกับท่านจอมพล ป. เราก็เชิญท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ล้มลุกคลุกคลานมาตลอดเวลา แต่ผมยังเชื่อในจอมพล ป. เพราะตอนหลังท่านลงเลือกตั้งสู้ ท่านก็พยายามที่สุดที่จะกลับมาสู่ประชาธิปไตยให้ได้ แต่ก็มีการปฏิวัติเกิดขึ้นอีก เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 หลังจากนั้น 10 ปี

ท่านเป็นบุคคลที่น่ารัก การเรียกประชุมคณะรัฐประหารที่อยู่ด้วยกันทั้งหมด 10 ปี ผมเป็นนายพันโทขณะนั้นก็ไปมาหาสู่ท่านตลอดเวลา วันหนึ่งมีการประชุมคณะรัฐประหารขึ้น ทุกปีคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายนจะมีการประชุมเพื่อเลือกกรรมการ และพิจารณาให้เป็นกรรมการตามรัฐธรรมนูญบ้าง กระทรวงต่าง ๆ บ้าง พวกนายทหารหนุ่ม ๆ ที่เรียกว่า บอร์ดเด็ก ไม่ใช่ young turk เวลาเตรียมพร้อมเราคุมกำลัง อย่างผมก็คุมกำลังเป็นเวลาถึง 5-6 ปี ไม่ได้นอนเตียงที่บ้าน นอนเตียงสนามอยู่ที่หน้าโรงรถถึงเป็นเวลา 5-6 ปี พวกเราบอร์ดเด็กนี่ถึงคราวเตรียมพร้อมที่ไร ก็พวกเราทุกที เมื่อมีการประชุมทุกปีพวกผู้ใหญ่จะได้ตำแหน่งสำคัญ ๆ ไป พวกเราก็ไม่ได้พวกอยู่เวรยามต่าง ๆ พวกเตรียมพร้อมต่าง ๆ ก็บอกว่าไม่ไหว ขอเปลี่ยนแปลงบ้าง ขอไปแทรกบ้าง ที่นี้เขามีกองส่งโหม่ง เรื่องโหม่งทหารชอบ ส่งโหม่งเสร็จก็แจกจ่ายพรุ่งนี้ไปประชุมให้โหวตตามนี้ กรรมการ 8 พฤศจิกายน ต้องโหวตตามนี้

พวกบอร์ดเด็กก็มาประชุมที่บ้านผม ผมชอบทานเหล้านะครับ พอเย็น ๆ แล้วพรรคพวกมาก็ทานเหล้ากัน และก็คุยกันว่าจะทำอย่างไรดี พรุ่งนี้ต้องโหวตตามนี้ ก็เอาใบมาปรึกษากัน ไม่รู้จะทำอย่างไร ร้อยตำรวจเอกชาญ เพื่อนกันก็บอกไม่อยากหกรอก พรุ่งนี้ก็ทำโหม่งสิ ไปแจกหน้าห้องประชุมเลย

ครอบครัวพิบูลสงคราม

ร้อยตำรวจเอกชาญ ก็ช่วยกันพิมพ์ทีเดียว ปรากฏว่ารายชื่อพวกบอร์เดอ์เด็ก
ทั้งนั้น ผมเป็นหัวหน้าเลย เป็นประธานคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน ก็พิมพ์
แล้วไปยื่นแจกหน้าห้องประชุม

พอพวกคณะรัฐประหารลงจากรถ เดินเข้าห้องประชุมที่วังสวนกุหลาบ
ก็ได้รับแจก ก็ว่า เอ๊ะ ได้แล้วทำไมมีอีก เราก็บอก “ท่านสังครับ” คำว่า
“ท่านสัง” ต้องระวัง เมื่อผมเป็นรัฐบาลนี่เจอบ่อย “ท่านสัง” ไม่รู้ว่าเป็นท่านไหน
ก็แจก และโหวตตามที่แจก พวกผมชนะ ห้องประชุมวังสวนกุหลาบแทบจะ
แตก โดยเฉพาะจอมพลสฤษดิ์ (ธนะรัชต์) ท่านก็โมโห บอกไอ้พวกทหารต้อง
มีวินัย ผู้บังคับบัญชาสั่งโหวตอย่างไร ต้องอย่างนั้น มาแก้ไขได้อย่างไร บอกว่า
ห้องนี้เป็นเรื่องของการเมือง เพราะฉะนั้นที่เขาห้ามว่า ทหารไม่ให้เล่น
การเมืองถูกต้องแล้ว คือ พอเล่นการเมืองมาก ๆ ก็ไม่นับถือกัน ถือว่าเท่ากัน
หมด no saluting here ไปแล้ว ร้อยตรีเท่ากับพลเอก หรือว่าจำสิบเอก
ทรงธรรมก็เท่ากับพลเอกเหมือนกัน พอมาเรื่องการเมืองแล้ว วินัยก็ลำบาก

เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจอมพล ป. ท่านนั่งอยู่ข้างบน ท่านลงมาข้างล่างเลย
ท่านบอก ท่านหมดหน้าที่แล้วคณะใหม่เขาขึ้น “อ้าว ชาติชายขึ้นไปซิ”
ไอ้พวกเราก็ไม่กล้าจ้องหน้าผู้ใหญ่ พลเอก นายพลตั้ง 50-60 คน ท่านบอก
ว่าไม่ได้ต้องขึ้นไปนั่ง เพราะว่าพวกเราแพ้โหวตต้องให้เขาขึ้น ต้องให้เขาเป็น

การโหวตในที่ประชุมคราวนั้นเป็นความลับด้วย พอฉันจะแนะนำออกมา
พวกเราชนะหมด เพราะเราไปทำใจของเราเองซ้อนเข้าไป นี่ก็เป็นอุทธาหารณ์
ว่า ระวังเรื่องแจกไฟ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว คือนั้นมีการเรียกประชุมคณะ
รัฐประหาร ท่านจอมพลสฤษดิ์ก็บอกไม่ได้เป็นอันขาด ไม่อย่างนั้นเกิดเรื่อง
ใหญ่ เอ็งต้องลาออก พวกเอ็งต้องลาออกทั้งหมด เราก็ต้องลาออกจาก
กรรมการคณะรัฐประหารทั้งหมด แล้วก็มีการเลือกใหม่ โผเก่าก็เข้ามา นี่ครบ
เรื่องประชาธิปไตย ผมถึงเชื่อว่าท่านนำรักอยู่อย่างหนึ่ง ท่านเป็นผู้ใหญ่ ท่าน

นั่งอยู่ ท่านบอกไม่ได้ เราแพ้เขาแล้วป่า บอกกับพ่อผมด้วยนะ (ผมนะ ไม่กล้ามองหน้าพ่อผมเลยครับ) แพ้เขาแล้วป่า เราต้องลงให้เขาขึ้นมาแทน เราขึ้นมาถึงง ไม่รู้จะทำอย่างไรเหมือนกัน ก็นึกว่าลองหยอกเล่นดูเท่านั้นเอง แต่ไม่มีนึกว่าเป็นเรื่องใหญ่โต สาเหตุนี้แหละ ผมถึงไปเป็นทูตนานหน่อย

จากนั้นผมก็อยู่กับท่านเสาร-อาทิตย์เป็นส่วนใหญ่ แม้ในช่วงที่ผมคุมยานเกราะแล้วก็ตาม หน่วยทหารซึ่งมีประสิทธิภาพที่สุดในขณะนั้น คือหน่วยยานเกราะ โรงเรียนยานเกราะเป็นชื่อแฝงไว้อย่างนั้นเอง แต่เบื้องหลังของโรงเรียนยานเกราะเป็นหน่วยกำลังทหาร ซึ่งผมในขณะนั้นฟังคำสั่งท่านจอมพล ป. คนเดียว แล้วก็มีการปฏิวัติขึ้น ท่านเคยสั่งผมไว้ว่า ถ้าผมจะนำกำลังออกมา จะต้องบอกท่านก่อน ท่านนึกว่าผมซึ่งตอนนั้นเป็นหนุ่ม ๆ อาจจะไม่คิดอะไรมาก ลงมือทำเลย แต่ท่านกำหนดไว้เลยทีเดียว เพราะท่านเป็นคนเลื่อนให้ผมเป็นพลจัตวา เมื่อผมมีอายุเพียง 32 ปีเท่านั้น เพราะว่าเรื่องจะโดยบังเอิญหรืออย่างไรไม่ทราบ ผมได้รับแต่งตั้งจากสหประชาชาติให้เป็นผู้ถอนทหารจีนออกจากพม่า จากที่เคยอยู่ 3 ปีก็กลับไปอยู่อีกปีกว่าที่ใน Shan State สหรัฐไทยเดิม ผมเป็นพันโท ทางสหประชาชาติเขาส่งพันเอกมา ทางรัฐบาลเราก็ต้องเลื่อนผมเป็นพันเอก เพราะต้องร่วมเป็นคณะกรรมการทหารพอเขาส่งพลจัตวามา ผมก็เลยได้เลื่อนเป็นพลจัตวาไปด้วย เพราะตอนนั้นไม่มี temporary rank ในประเทศไทย ก็ต้องเลื่อน ไม่อย่างนั้นต้องไปทำความเคารพประเทศอื่นเขา

นอกจากนั้น ผมคิดว่าจะหาทหารที่เรียบร้อยเหมือนท่านเป็นไม่มี ท่านเป็นคนเรียบร้อยจริง ๆ และไม่เคยพูดจาหยาบค้าย ผมไม่เคยได้ยินท่านจอมพล ป. คำใคร ถ้าคำใคร คนนั้นคงชวย บวช 3 ครั้งก็ไม่พ้นแน่

ตอนที่ผมอยู่ใกล้ชิดท่าน ท่านก็ตั้งพรรคการเมือง พรรคเสรีมนังคศิลา แล้วไปร่วมการเลือกตั้ง และอีกเรื่องหนึ่ง ก่อนที่คุณหลวงธำรงนา-

วาสวัสดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีมีการเลือกตั้ง ท่านจอมพล ป. ท่านไม่ได้เกี่ยวข้องด้วย แต่มีการต่อสู้กันระหว่างพรรคแนวร่วมรัฐธรรมนูญกับพรรคสหชีพ ต่อสู้กับพรรคประชาธิปัตย์ สำหรับทางประชาธิปัตย์ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ เป็นคู่ต่อสู้ทางพระนครเหนือก็ชนะการเลือกตั้งคราวนั้น และในที่สุดหลวงธำรงก็เป็นนายกรัฐมนตรี แล้วมีการปฏิวัติเมื่อ 8 พฤศจิกายน

สำหรับจอมพล ป. นอกจากในทางการเมืองการทหารที่ท่านดำเนินการแล้ว ท่านได้พยายามที่จะพัฒนากองทัพ และช่วงหลังก็เรื่องทางสังคม เห็นได้ว่า แม้แต่กรรมกร ผู้นำกรรมกร ท่านก็ใกล้ชิด เช่นคุณสังข์ พัธโนทัย ซึ่งเป็นนักประชาธิปไตยคนหนึ่งและเกี่ยวข้องกับสหพันธ์กรรมกรก็ใกล้ชิดท่านจอมพล ป. มาก ผมก็เฝ้าดูท่านอย่างใกล้ชิดที่สุดว่าท่านจะดำเนินการบริหารประเทศชาติอย่างไร หลังจากที่ท่านเกษียณแล้ว ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง และมีการเลือกตั้ง ซึ่งท่านก็ดำเนินการตามประชาธิปไตยทุกประการ ไม่เหมือนกับเมื่อสมัยท่านหนุ่ม ๆ เพราะฉะนั้นในประวัติของท่าน น่าจะเป็น 2 ตอน สมัยที่ท่านเป็นทหารหนุ่ม ๆ แล้วก็ป็นนายกรัฐมนตรี กับสมัยหลังที่ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตย ผมก็รับมรดกตกทอดประชาธิปไตยมาจากท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ขอบพระคุณ

บันทึกการอภิปราย

จอมพล ป. พิบูลสงครามที่ข้าพเจ้ารู้จัก

วันพฤหัสบดีที่ 24 มิถุนายน 2536 เวลา 10.15 - 12.30 น.

ผู้ร่วมอภิปราย	ศักดิ์ ไทยวัฒน์
	จิรวาสต์ บันยารชุน
	ชาญ แก้วชูใส
	สุวัฒน์ วรดิลก
ผู้ดำเนินการอภิปราย	ทรงยศ แววหงษ์

ทรงยศ แววหงษ์

สวัสดิ์ครับ วันนี้รายการสำหรับช่วงเช้า ถ้าจะว่าไปแล้วก็เป็นรายการอุ่นเครื่องสำหรับที่จะส่งทอดไปถึงรายการตอนบ่าย และรายการในวันพรุ่งนี้ ซึ่งจะมีการพูดถึงจอมพล ป. ในแง่ของวิชาการที่สืกลงไป

สำหรับเช้าวันนี้ ผมคิดว่าเราคงได้รับการโหมโรงจากพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ทำนองคล้าย ๆ กันกับที่เราจะเริ่มรายการตอนนี่ คือเรื่องจอมพล ป. ที่ท่านรู้จัก และเมื่อสักครู่นี้ได้ชมภาพยนตร์สั้น ๆ เป็น inside เกี่ยวกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ผมรู้สึกเป็นเกียรติมากที่ผู้ใหญ่หลายท่านมานั่งข้าง ๆ กระผมในที่นี้ และทุกท่านล้วนแล้วแต่มี inside มีความคิดเห็นส่วนตัวของท่านเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งประเด็นของเรา คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามที่ข้าพเจ้ารู้จัก

ผมขออนุญาตแนะนำท่านสุภาพสตรีท่านเดียวที่นั่งทางซ้ายของผม *คุณ*

จิรวีรส ปันยารชุน นามสกุลเดิม พิบูลสงคราม ท่านเป็นบุตรของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผมคิดว่าหลายสิ่งหลายอย่างซึ่งเราไม่รู้จักภาพของจอมพล ป. คุณจิรวีรส ในฐานะคนในครอบครัวคงจะให้ภาพกับเราดีที่สุด

สำหรับท่านถัดไปจากคุณจิรวีรส คือ คุณศักดิ์ ไทยวัฒน์ ท่านเป็นข้าราชการซึ่งรับราชการยาวนานที่จังหวัดลพบุรี อย่างที่เราทราบกันดีว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านไปพัฒนาจังหวัดลพบุรีเป็นอย่างมาก ท่านตั้งนิคมขึ้น ท่านพยายามที่จะขยายเมืองลพบุรีจากเมืองเก่าให้ออกมาเป็นเมืองขนาดใหญ่ เป็นเมืองใหม่ เมืองทันสมัย และหลังจากนั้นก็ก้าวไปถึงเพชรบูรณ์ คุณศักดิ์รับราชการอยู่ช่วงซึ่งลพบุรีกำลังขยายตัวในสมัยจอมพล ป. ท่านคงจะให้ inside ว่า จอมพล ป. ที่ท่านรู้จักเกี่ยวเนื่องกับลพบุรีอย่างไร

ท่านที่อยู่ซ้ายสุด คุณใหญ่ นภายน เราได้ยินชื่อของท่านบ่อย ๆ เรามักจะเชื่อมโยงชื่อของท่านกับดนตรีในสมัยของจอมพล ป. คือ สุนทรภรณ์ วันนี้คุณใหญ่จะมาให้ความเห็นเรื่องจอมพล ป. เกี่ยวกับนโยบายวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นจุดหนึ่งในสมัยจอมพล ป.

ทางขวาของผม ท่านแรกที่อยู่ชิดกับผมคือ คุณสุวัฒน์ วรดิลก หรือเรา รู้จักท่านในนามของ รพีพร ท่านเป็นครูใหญ่ของนักเขียน แม้กระทั่งในปัจจุบัน ท่านเป็นคณบดีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ล่าสุดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วย

ขวาสุด คุณชาย แก้วชูใส เราเห็นชื่อ เราเห็นภาพของท่านตามหนังสือพิมพ์อยู่บ่อย ๆ ท่านเป็นทนาย ท่านเติบโตเป็นหนุ่มในสมัยของระบอบพิบูลสงคราม เพราะฉะนั้นท่านอาจจะสะท้อนภาพของจอมพล ป. ในทัศนะของท่านได้

ผมขออนุญาตกลับมาเริ่มที่คุณจิรวีรสก่อน ในฐานะที่ท่านเป็นคนของครอบครัว ท่านอาจจะพูดถึงจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ข้าพเจ้ารู้จักหรือคุณ

พ่อของข้าพเจ้าก็ได้

จิรวาสต์ ปันยารชุน

ขอบพระคุณ กราบเรียนท่านประธานและท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน

วันนี้ดิฉันรู้สึกเป็นเกียรติที่เข้ามาพูดคุยปราชญ์ จอมพล ป. ที่ข้าพเจ้ารู้จัก ไม่ทราบว่า จะเริ่มอย่างไร เพราะรู้จักมาตั้งแต่ inside out หรือ outside in ที่เดียว ก็เลยไม่ทราบว่า จะตั้งต้นที่ไหน อย่างไรก็ตาม ดิฉันได้กราบเรียนท่านประธานไว้ว่า เมื่อจบแล้ว ท่านผู้ใดต้องการที่จะทราบรายละเอียด หรือ ต้องการที่จะทราบอะไรที่เกี่ยวกับท่านจอมพล หรือครอบครัวเรา ลูก ๆ 6 คน ที่อยู่ในขณะนี้ยังมีชีวิตอยู่ ยินดีที่จะตอบคำถามหรือให้ข้อกระจ่างทุกประการ เพราะว่าเมื่อตอนที่คุณแม่ ท่านผู้หญิงละเอียดอยู่ มีหลายท่านที่มาจากต่างประเทศต้องการทราบเรื่องราวของท่านจอมพล ป. ก็มักจะมาหาท่านผู้หญิงละเอียด และท่านก็จะ เป็นแหล่งข้อมูล ท่านจะเป็นผู้ที่ให้ความคิดหรือตอบคำถามทุกทีไป แต่บัดนี้ท่านเสียไป เพราะฉะนั้น เรา 6 คน ก็ยังพอที่จะสามารถที่จะตอบคำถามได้ ก็เชิญนะคะ จะในนี้หรือข้างนอกหรือเวลาอะไรได้ทั้งนั้น

ความจริงคุณพ่อควรจะต้องเขียนเรื่องของตนเอง เวลาเราบอกให้ท่านเขียน ท่านไม่ยอมเขียน ท่านบอกว่าถ้าเพื่อพ่อเขียน พ่อก็ต้องพูดพาดพิงถึงคนอื่น ซึ่งพ่อไม่อยากทำ เพราะฉะนั้นถึงแม้จะมีวารสารต่างประเทศมาเสนอท่านเป็นเงินจำนวนมหาศาล ท่านก็ไม่ยอมรับ ท่านบอกว่าให้คนอื่นเขาเขียนเถอะ ผิด ๆ ถูก ๆ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีเหมือนกัน ท่านพูดนี้ inside บอกว่าใครว่าอะไรพ่อก็ดีเหมือนกัน อย่างน้อยเขาก็ได้เอ่ยชื่อว่าเป็น *บิดลสงคราม*

เมื่อครูได้ฟังท่านพลเอกชาติชายพูด ก็รู้สึกว่าคุณพ่อจะรู้จักท่านจอมพลดีแล้ว ก็อยากจะบอกว่าตอนที่เรายู่วังสวนกุหลาบแล้วก็มีการรักษาความ

ปลอดภัยอะไรหนักแน่นถึงขนาดนั้น ความจริงดิฉันไม่ทราบ ก็ถามน้องเล็ก (รัชนีบุล) ซึ่งเราก็ออยู่ที่วังสวนกุหลาบ เราก็มไม่ทราบหรือว่ามีทหาร มีตำรวจ อะไรวิ่งเดินตลอดเวลาอยู่ข้างนอกวังสวนกุหลาบ พร้อมกับมีปืนอะไร เราไม่ทราบว่าลูกน้องท่านให้ความสำคัญต่อบุคคลที่อยู่ข้างในอย่างไร

เมื่อตอนก่อนที่จะเข้ามาในห้องนี้ ท่านอาจารย์ทรงยศท่านก็ได้ถามดิฉัน ว่าระหว่างที่ประกาศสงครามกับอเมริกา ตอนนั้นพวกเราอยู่ที่ไหน ที่ท่านจอมพล ป. จำเป็นต้องประกาศสงครามกับอังกฤษ อเมริกา ท่านทุกคนก็คงจะทราบว่าเป็นการที่เราต้องทำ เพราะว่าไม่ใช่เป็นเพราะว่าเราอยากจะทำ แต่ที่เราจำเป็นจะต้องทำด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อความอยู่รอดของชาติไทยเรา ความจริงตอนนั้นเรา 3 คนอยู่ต่างประเทศ ดิฉันอยู่อเมริกา พี่ชายคนที่สองอยู่อังกฤษ เรียนทหารเรือเป็น classmate กับดยุคแห่งเอเดนเบอร์ก์ แล้วก็เล่าว่าระหว่างที่เรียนหนังสือ ตอนแรก ๆ เรียนทหารเรือ บางเวลาเขาเชิญให้ออกนอกห้องเพราะว่าเขาจะต้องมีระหว่างคนอังกฤษ บอกที่แรกก็หน้าชาเหมือนกัน แต่ตอนหลัง ๆ ก็ว่าดีเหมือนกัน ออกไปข้างนอกห้องจะได้ไม่ต้องเรียนหนังสือ พี่ชายคนโตก็อยู่ที่อเมริกาด้วยกัน

อย่างไรก็ตามท่านจอมพล ป. เมื่อได้ประกาศสงครามไปแล้ว ซึ่งท่านคงจะหาอ่านได้ตามหนังสือว่าเหตุใดเราจึงต้องประกาศสงคราม แม้แต่ในหนังสือของท่านนากามูระที่เขียนแม่ทัพหน่วยจิ ซึ่งอาจารย์ชาลววิทย์เป็นกรรมการอยู่ในหนังสือ นั้น ก็เขียนเหมือนกัน เหตุผลในการที่เมืองไทยเราต้องเข้าสงครามกับญี่ปุ่นอย่างไร ทำไมเราถึงจะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้อะไรต่ออะไรมีอยู่ในหนังสือ นั้น ดิฉันคิดว่าเป็นหนังสือที่น่าอ่านมาก

พอเรากลับมา ที่แรกคิดว่าอยากจะพูด แล้วก็จะไม่พูด แต่พอดีท่านอาจารย์ทรงยศท่านถาม ก็เลยอยากจะกราบเรียนว่า พอดิฉันกลับมาในการที่มีการแลกเปลี่ยนเชลยศึก คือ เขาให้คนอเมริกันคนอังกฤษกลับ แล้วให้คนไทย

มา เรามาเรือแล้วก็มาแลกเปลี่ยนเรือกันที่แอฟริกา ดิฉันยังได้เจอครูของดิฉันที่กลับจากประเทศไทย ครูอเมริกัน และในที่สุดเราก็นั่งเรืออะซามารูของญี่ปุ่น บรรทุกคนญี่ปุ่นมาเยอะ มาขึ้นที่สิงคโปร์ จากสิงคโปร์เราก็นั่งรถไฟพวกนักเรียนไทยที่กลับบ้านมี 18 คน มาถึงที่ทางผ่านสิงคโปร์ เราเห็นเรือบินอะไรตกเยอะแยะไปหมด มานึกทีหลังว่าถ้าเพื่อเมืองไทยเรารู้ เราก็คงแยءเหมือนกัน เพราะสิงคโปร์อำนาจเขามหาศาล แล้วคนอังกฤษก็เป็นใหญ่ ท่านทราบหรือไม่ว่าตอนที่เราจะรบอังกฤษ ทางรัฐบาลไทยได้รับโทรเลขจากนายกรัฐมนตรีเซอร์ซิด บอกว่า “Defence yourselves” เราจะปกป้องตัวเราเองได้อย่างไร ในเมื่อเราไม่มีกำลังอะไร กำลังทหารญี่ปุ่นนั่นก็อย่างที่ท่านพลเอกชาติชายพูดว่า กำลังสดชื่น แล้วก็มหาศาล เขาจำเป็นจะต้องไปที่สิงคโปร์ให้ได้ ในขณะที่เขามีกำลัง ไม่อย่างนั้นทหารเขาก็ต้องตายมาก เขาต้องไปให้ได้ เมืองไทยจะอย่างไรก็ตามเขาต้องไปให้ได้ ดิฉันคิดว่าหลายคนบอกอย่างไรพูดเลยเรื่องนี้เพราะทุกคนก็ทราบดีว่า ทำไมเราจึงต้องให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านไป

ดิฉันขอพูดต่อ พอดิฉันกลับมาถึง คุณพ่อไปปรับที่หัวหิน เราก็ลงรถไฟพวกนักเรียนไทยก็กลับมากรุงเทพฯ ฟินันด์ (อนันต์ พิบูลสงคราม) กับดิฉันอยู่ที่หัวหินต่อ ตอนหลังคุณพ่อบอกว่า “ฉันคิดว่าจะไม่ได้เจอแกเสียแล้ว” เพราะอะไร เพราะว่าลูกอยู่ทางโน้น ทางนี้ยังกล้าประกาศสงคราม แต่ว่าพูดจริง ๆ แล้วอยู่ที่นั่นรัฐบาลอเมริกันให้สิทธิ ให้การดูแลพวกนักเรียนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งฟินันด์กับดิฉันซึ่งเป็นลูกนายกา ส่งรถมาให้ใช้ อนุญาตให้ไปไหน ๆ ก็ได้ เขาก็คงจะเข้าใจว่าทำไมเราถึงต้องประกาศสงคราม

ดิฉันขอเสริมของพี่ชาติ (พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ) ที่ว่ากองทัพไทยไปรบเชียงตุง เจ้าเชียงตุงก็มาอยู่ที่ในประเทศไทย แล้วเจ้าเชียงตุงมีลูกคนหนึ่งชื่อเจ้าบอเดช คุณพ่อคล้าย ๆ จะเลี้ยงเจ้าบอเดชเป็นลูก ให้อยู่ในทำเนียบ

พีชาติคงรู้จัก ต่อมาได้เป็นนักเรียนนายร้อยทหาร ได้แต่งงานกับลูกของคุณหลวงกาจ เวลาก็ยังอยู่ด้วยกัน เจ้าบอเดชนั้นเป็นนายทหารอยู่ที่นี้ แสดงให้เห็นว่าเราเองก็เป็นมิตร เราไปตีเชียงตุงแล้วเราก็เอาลูกเจ้าเชียงตุงมาเป็นลูกของท่าน พูดภาษาไทยเวลานี้ก็คล่อง

ดิฉันขอเล่าต่อเรื่องระหว่างสงคราม คุณพ่อ ท่านจอมพล ป. นั้น เป็นคนที่ขยันที่เดียว ทำงานหนัก และก็ท่านจะต้องทราบวาระหว่างสงครามนั้น กองทัพฟ้าศึกอยู่ในประเทศไทยทั้งกองทัพ ฉะนั้นในการทำอะไรลงไปในขณะที่นั้นทุกคนเห็นว่าท่านเด็ดขาดจนจะเป็นเผด็จการหรืออะไรก็ตาม เช่นว่าตามผู้นำชาติพันธุ์ สวมหมวกนำไทยให้เป็นมหาอำนาจ ซึ่งความจริงหมวกใบเดียวก็ยังไม่ทำให้ชาติเป็นมหาอำนาจได้ แต่ว่านี่ก็พูดที่หลังไม่ได้พูดตอนนั้น แต่ว่าเรื่องก็ตามผู้นำแล้วชาติจะพันธุ์ ดิฉันมีความรู้สึกที่ท่านจอมพลท่านหมายถึงวาระหว่างสงครามนั้น บางอย่างเราพูดอะไรไม่ได้ เราจะประกาศลงไปว่าเป็นสิ่งนี้สิ่งนั้น ทำไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านก็บอกว่าตามฉันเถอะขอให้ตามฉัน เหมือนกับว่าไปกับลูกแล้วก็เรากำลังจะตกเหว เราก็บอกไม่ได้ว่านั่นเป็นเหว อย่าเพิ่งไป ให้หยุดก็ต้องหยุด ลูกควรจะต้องหยุด เพราะว่าพ่ออธิบายให้มากกว่านั้นไม่ได้ ขึ้นอธิบายว่า ตรงนั้นมีเหว ประเดี๋ยวลูกตกน้ำตกเหวตาย

ดิฉันขอประทานที่จะกราบเล่าเรื่องระหว่างสงคราม เพราะดิฉันกลับมาจากต่างประเทศ แล้วได้เข้าเป็นนักเรียนนายร้อยซึ่งท่านจอมพลเองก็แต่งตั้งมีคนถามว่าทำไม คิดอย่างไรถึงได้สร้างโรงเรียนนายร้อยมีทหารหญิง อันนี้เป็นนโยบายของท่านที่จะต่อสู้กับกองทัพญี่ปุ่นทั้งนั้น ดิฉันคิดว่าท่านคงจะเข้าใจแล้ว

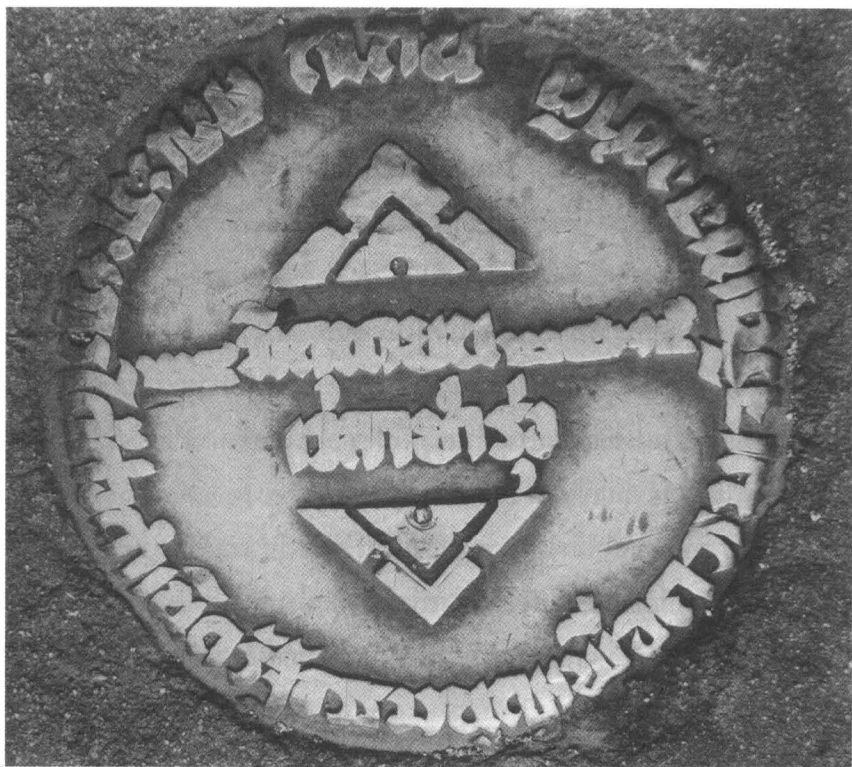
เมื่อครั้งที่ท่านประกาศว่าจะมีเรื่อง จะมีหนังสือที่มีตัวสะกดใหม่หรือมีตัวอักษรใหม่นั้น เพราะอะไร ในนี้มีหนังสืออยู่ ดิฉันคิดว่าหลายท่านคงจะเห็นดิฉันขอเสียเวลาอ่านนิดหน่อย

คุณจำนงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวไว้ในหนังสือภาษาของเราว่า
กรรมการท่านหนึ่งคืออาจารย์วงศ์ เขาวนกวี ในคณะกรรมการส่งเสริม
วัฒนธรรมภาษาไทย ซึ่งปัจจุบันเป็นกรรมการชำระปทานุกรมแห่งชาติ
ราชบัณฑิตยสถาน เป็นคนแรกที่ได้เล่าถึงสาเหตุที่รัฐบาลของท่านจอมพล ป.
ต้องปรับปรุงแก้ไขอักษรใหม่อย่างกะทันหันในครั้งนั้นว่า เป็นเพราะญี่ปุ่นซึ่ง
เข้ามาตั้งฐานทัพอยู่ในประเทศไทยเพื่อทำสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น ได้มา
แจ้งท่านนายกฯว่าภาษาไทยนั้นเรียนยากมาก เพราะมีพยัญชนะและสระ
มากมายเสียเหลือเกิน จึงเห็นควรใช้ภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาราชการ ฯพณฯ
นายกฯ ได้ตอบว่าไทยเรามีตัวหนังสือเป็น 2 ชุด ชุดหนึ่งใช้ในราชการซึ่งเรียน
ยากหน่อย ส่วนชุดที่เรียนง่ายมีอีกชุดหนึ่งสำหรับสามัญทั่วไป ญี่ปุ่นต้องการที่
ง่ายซึ่งความจริงขณะนั้นมีเพียงชุดเดียว ฯพณฯ นายกฯ จึงได้เรียกประชุม
คณะรัฐมนตรีเป็นการด่วนเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในเรื่องนี้ มิฉะนั้นเราจะต้อง
กลายเป็นเมืองขึ้นญี่ปุ่นไปในที่สุด คณะรัฐมนตรีก็ได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการ
ส่งเสริมภาษาวัฒนธรรมดังกล่าว แล้วมีการประชุมอย่างรีบด่วน คณะกรรมการ
ภาษาไทยนั้น พวกคณะกรรมการไม่ใช่คนธรรมดา ๆ เป็น
ผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งนั้น มี เจ้าคุณอนุমানราชชน หม่อมกอบแก้ว (อากาศร ณ
อยุธยา) ท่านผู้หญิงละเอียด พระนางเธอลักษมีลาวัณ นายตรี สารประเสริฐ
นายวรเวทย์ สีวะศรียานนท์ คือ คุณพระวรเวทย์ นายทวี ทวีวัฒน์ ร้อยตรี
สมจิตต์ นายทองสืบ สุขมาร์ค นายกี อยู่โพธิ์ และคุณสุดา จันทนะศิริ เป็น
กรรมการ และยังมีพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร อาจารย์นิล บรรณสิทธิวิธาน
หลวงสารานุประพันธ์ คุณประเสริฐ ทรัพย์สุนทร นายเปลื้อง ณ นคร เพราะ
ฉะนั้นกรรมการที่ทำเรื่องหนังสือนี้ ท่านคงจะได้ยินชื่อทั้งนั้น ท่านคงจะเข้าใจ
ตอนที่กองทัพญี่ปุ่นขึ้นนี้มีใครทราบบ้างหรือไม่ว่า ถ้าเราไม่ให้กองทัพ
ญี่ปุ่นผ่าน เมืองไทยเราจะถูกบอมบ์อย่างแสนสาหัส เพราะว่าตอนนั้นคน

ญี่ปุ่น ชื่อ มิสเตอร์ ฮาดานอ เขาอยู่ที่ญี่ปุ่น พูดภาษาไทยได้ดีมาก เขาติดตาม นายพลนากามูระอยู่ตลอดเวลา นายฮาดานอนี้ได้เล่าให้ฟังว่า แหม ผมแทบ คายเลย เพราะว่าตอนที่ญี่ปุ่นเข้ามาบังคับให้ท่านจอมพล ป. บอกว่าจะให้ กองทัพญี่ปุ่นผ่านหรือไม่ให้ผ่าน ต้องบอกเขา เพราะมิฉะนั้นแล้วเขาจะเอา เรือบินมาบอมบ์กรุงเทพฯ เพราะเขาต้องให้กองทัพผ่านไปที่สิงคโปร์ ถ้าหากว่า ทางเรายอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่าน เขาจะต้องเอาผ้าขาวผืนใหญ่ไปปูที่สนามม้า ราชตฤณมัย ตอนนั้นเขาบอกว่าเรือบินคล้าย ๆ กับว่าเรือบินลาดตระเวน ลำแรกมาแล้ว เราก็ยังไม่ได้ตัดสินใจอะไรลงไป เขาบอกว่ากลัวใจเหลือเกิน วิ่งไปวิ่งมาระหว่างการที่ทางคณะญี่ปุ่นกับทางไทยจะตกลงหรือว่าเขาจะต้อง เอาผ้าขาวผืนใหญ่ไปปูไว้ที่สนามม้าราชตฤณมัย แต่แล้วเราก็ปลอดภัยจาก การถูกบอมบ์อย่างหนัก

อีกอย่างหนึ่งดิฉันอยากจะได้เรียนในที่นี้ว่า จอมพล ป. เองก็มีความระลึก ถึง จะเรียกว่าชอบใจหรือเป็นพระคุณก็ไม่ทราบ คือคุณวณิช ปานะนนท์ เป็น คนที่เจรจากับญี่ปุ่น เวลาที่ญี่ปุ่นมาใหม่ ๆ มันซุลมุนวุ่นวาย ญี่ปุ่นเข้าถึงตัว นายกฯ เข้ามาได้อย่างไรก็ไม่ทราบ ทั้ง ๆ ที่พี่ชาติบอกว่าเวลาประชุมกันจะมี รตรา มีหน่วยรักษาความปลอดภัย วิ่งไปวิ่งมาอยู่ข้างนอก มีปืน แต่ระหว่าง สงครามนั้น ญี่ปุ่นเข้ามาและคุณวณิชเป็นคนที่เข้าไปกับญี่ปุ่น มีญี่ปุ่นคนหนึ่ง สะพายดาบซามูไร และจะเข้าไปหาท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามในที่ประชุม คุณวณิชบอกว่า ไม่ได้ ท่านจะเข้าไปหานายกฯไทยโดยสะพายดาบด้วยไม่ได้ คุณวณิชกัันไว้ ญี่ปุ่นนั้นเลยไม่ได้เข้าถึงตัว คุณพ่อรู้สึกเป็นบุญคุณ สำหรับ ครอบครัวเราหรือสำหรับท่านจอมพล ป. อันนี้เป็นเรื่องภายในที่เรามีความ ระลึกถึงท่านผู้นี้

ต่อไปดิฉันว่าจอมพล ป. นั้นท่านเป็นผู้ที่สร้างสรรค์ ท่านชอบของใหม่ ๆ วันนี่วันที่ 24 มิถุนา ครบ 38 ปีของทีวีสีหรือไม่ ท่านจอมพล ป. เป็นผู้ริเริ่ม

หมุดที่ระลึกการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 ณ ตานพระบรมรูปทรงม้า

ให้นำทีวีเข้ามาเมืองไทย ในครั้งนั้นดิฉันอยู่กับท่านด้วย พอดีสามีเป็น รัฐมนตรีช่วยต่างประเทศ (พันตรีรักษา ปันยารชุน) เวลาามีเลี้ยงมีอะไรโดยมาก ดิฉันก็ได้รับเชิญให้เข้าไปอยู่ด้วย จำได้วันที่ 24 มิถุนายนที่มีทีวีนั้น ท่านพล ต้ารวจเอกเผ่า (ศรียานนท์) ก็เป็นกำลังสำคัญที่ทำให้มีทีวี สมัยนั้นช่อง 4 ด้วยความประสงค์ที่จะให้เป็น entertainment กับประชาชน ไม่ได้มีเบื้องหลัง อะไร ไม่มีการที่ว่าจะใช้ทีวีเป็นการ propaganda ตัวเอง หรืออะไร ดิฉัน รับรองได้ในข้อนี้ และที่ยิ่งไปกว่านั้น ท่านจอมพล ป. ท่านจะดีใจมากถ้าทำ อะไรออกหน้าเพื่อนบ้าน ทีวีของเราเป็นประเทศแรกใน Southeast Asia เรามี ก่อนสิงคโปร์อีก ทุกครั้งตอนที่มีการเลี้ยง แม้แต่เลี้ยงดินเนอร์ที่มีแขกเมือง แทนที่จะให้แขกคุยกัน ท่านยังเอาทีวีไปตั้งในห้องกินข้าวเลย

ในช่วงหลังของจอมพล ป. ท่านมีความสุขดี มีความปรารถนาที่จะเห็น ชาติบ้านเมืองมีความเจริญมั่นคง ท่านออกไปต่างประเทศ ท่านได้เขียนบัตร เล็ก ๆ เอาไว้ให้ลูก ๆ เขียนไว้ว่า

ข้อ 1 ที่พ่อออกไปต่างประเทศคราวนี้ พ่อไม่มีความโกรธแค้น หรือไม่มี ความโกรธพวกที่มีอำนาจอยู่ในขณะนี้ เพราะว่าทุกท่านที่มีอำนาจในขณะนี้ ก็ ล้วนแต่เป็นลูกศิษย์ลูกหาพ่อทั้งนั้น และเป็นลูกศิษย์ลูกหาพ่อที่ดี ๆ ด้วย เพราะฉะนั้นพ่อไม่โกรธเลย

พระเจ้าแผ่นดินเขมรท่านอุตสาหกรรมส่งเรือมารับคุณพ่อตอนที่คุณพ่อหนีไป ที่เมืองตราด ท่านส่งเรือรบมารับท่านจอมพล ป. แล้วก็นำตัวคุณพ่อไปอยู่ที่ พนมเปญ มอบตำแหน่งจัมการ์มอนซึ่งเป็นตำแหน่งของพระเจ้าบรมมหาราชวัง ซึ่งท่านอาจจะเคยได้ยินเพราะว่าเวลาผู้หลักผู้ใหญ่ไป หรือ state visit โดย มากจะอยู่ตำแหน่งนี้ เราได้อยู่ที่ตำแหน่งนี้ระยะหนึ่ง พอดตอนหลังคุณพ่อก็อยาก จะไปอยู่ญี่ปุ่น เมื่อจะไปท่านก็ไปรำลา และเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ท่านก็ยัง ได้เขียนจดหมายมาถึงลูก ๆ ว่าในการที่เข้าเฝ้าครั้งนี้ได้รับเกียรติอย่างยิ่ง

พระเจ้าแผ่นดินได้ให้ทหารกองรักษาการกองเกียรติยศต้อนรับท่าน เลี้ยง
แชมเปญและจับมือท่านด้วย ดิฉันขอพูดด้วยภาษาง่ายนะคะว่าเวลาลมามานั้น
ท่านยังเสด็จออกมาขึ้นส่งจนกระทั่งรถคุณพ่อออกมาจากที่ในวัง ก็ทรงแสดง
ให้เห็นว่าท่านมีความเมตตากรุณา และท่านยังส่งบอຍส่งก๊ักของท่านมาดูแล
คุณพ่อ จัดการเรื่องอาหารการกิน นอกจากนั้นระหว่างที่คุยกัน ดิฉันอยู่ด้วย
ได้เข้าเฝ้าด้วย คุณพ่อบอกว่าเสียใจ คิดว่าเราจะส่งนาฏศิลป์ไทยไปเยือนเขมร
แต่ว่าไม่ทันได้ส่ง ท่านว่าไม่เป็นไร ๆ ท่านก็ปลอบใจ

หลังจากเขมร ท่านไปอยู่ญี่ปุ่น ก็อยากจะเล่าอีกสักนิด

ที่ญี่ปุ่นนั้น คุณพ่อตกทุกข์ได้ยาก ที่ออกไปจากราชการนั้น คนที่ช่วย
เหลือคุณพ่อไม่ใช่เป็นคนที่รู้จักมักคุ้นเลย เป็นคนไม่รู้จักทั้งสิ้น แปลกที่สุด
เป็นคนที่ไม่เคยทำบุญคุณให้แก่กัน และเป็นคนที่คุณพ่อก็ไม่ได้เคยช่วยเหลือ
กัน ที่ญี่ปุ่น ประธานบริษัทน้ำมันมารูเซนออยล์ (Maruzen Oils) ชื่อ มร. วาดา
ให้อยู่บ้านเป็นเวลา 6 ปี บ้านอยู่กลางโตเกียว พร้อมกับมอบรถให้อีก 1 คัน
และอนุญาตให้คนญี่ปุ่นคนหนึ่งซึ่งเขาทำงานที่บริษัทมิตรขุย มาอยู่เมืองไทย
นานและพูดภาษาไทยเก่ง ให้คอยต้อนรับคอยรับใช้ท่านจอมพลตลอด 6 ปีที่
ท่านอยู่ พร้อมกับบางเวลายังให้เงินใช้ มีผู้ช่วยเหลือทั้งการเงินและที่อยู่
ความจริงแล้วถ้าอ่านจดหมายท่าน จะเห็นว่าทุกฉบับที่ส่งมาถึงลูกจะพูดแต่
เรื่องเงิน ท่านจะบอกว่า พ่อเป็นห่วงพ่อไม่มีเงินใช้ ลูกช่วยติดต่อกับคนนั้นที่
คนนั้นที่ขอเงินให้พ่อ ครั้งหนึ่งให้ลูกชาย (พลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม) ไปขอ
เงินท่านจอมพลประกาศด้วยซ้ำไป ให้ไปขอว่าขอเงินให้พ่อใช้บ้าง ท่าน
จอมพลประกาศ (จารุเสถียร) บอกว่า ผมไม่เชื่อหรอก ท่านจอมพล ป. นะ
หรือไม่มีเงินใช้ ท่านจอมพล ป. เมื่อทราบก็เสียใจ เขียนจดหมายมาสั่งลูกชาย
ให้บอกท่านจอมพลประกาศว่า ถ้าเพื่อท่านจอมพลประกาศ find out ว่าพ่อมี
เงินที่ไหนในธนาคารต่างประเทศ พ่อขอยกเงินทุกบาททุกสตางค์ให้รัฐบาล

นอกจากนั้นแล้ว ท่านก็เลยได้รับการช่วยเหลือ อยู่ญี่ปุ่นได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนที่เป็นคนจีน ชื่อ มิสเตอร์ฟ็อก (Fok) เขามีภัตตาคารอาหารจีนไปทานไม่เสียสตางค์ แล้วเขาก็เลี้ยงตลอดเวลา เวลานั้นนาย Fok มาอยู่มาตั้งอายุโนะโมะโตะ และน้ำชาย (นาวาอากาศโททินกร พันธุ์กระวี) ก็ได้ทำงานอยู่ที่อายุโนะโมะโตะด้วย

หลังจากที่ญี่ปุ่น คุณพ่อไปอเมริกา ทางอเมริกาจะให้ท่านเป็น professor ที่มหาวิทยาลัยเบิร์กลีย์ ท่านก็บอกว่าไม่เอาละ ก็อย่างว่าจะให้ท่านไปสอน สอนไปสอนมาเดี๋ยวท่านจะต้องพูดถึงเรื่องเมืองไทย และต้องพูดถึงผู้คนต่าง ๆ นานา ทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดี ท่านก็ไม่ได้สอน แล้วก็กลับไปประเทศญี่ปุ่นใหม่ ในที่สุดท่านก็ไปบวชที่พุทธคยาเมืองอินเดีย เป็นวัดไทยที่ท่านสร้างในสมัยที่ท่านจอมพล ป. เป็นรัฐบาล ขณะที่อยู่นั้นคนเดียวท่านก็ได้รับความสงบ

สรุปแล้วท่านจอมพล ป. นั้น คิดฉันคิดว่าเมื่อเวลาท่านเป็นทหาร ท่านก็เป็นทหารที่มีวินัย แล้วก็เข้มแข็ง รักลูกน้อง ตอนที่ท่านเป็นพลเรือน ท่านก็คงจะเป็นนักประชาธิปไตย ท่านคงจะเข้าใจในการที่ท่านจอมพล ป. เอาระบอบไฮด์ปาร์ก ให้เสรีภาพในการพูด ทั้ง ๆ ที่ท่านเองนั้นถูกโจมตีจากการที่ให้เสรีภาพในการพูดเป็นอันมาก แต่ท่านก็ไม่ได้มีความรู้สึกอะไร ในที่สุดท่านเป็นพระสงฆ์ที่สมควรจะให้ เป็นสาวกที่ดีของพระพุทธเจ้า

ทรงยศ แววหงษ์

ขอบพระคุณมากครับ หนังสือที่คุณจีวรวิสต์พูดถึงนั่นคือ หนังสือท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม* เข้าใจว่าจะเป็นหนังสือในงานพระราชทาน

---

* อนุสรณ์ในงานเสด็จพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2527

เพลงศพของท่านผู้หญิงละเอียด และหนังสืออีกเล่มหนึ่งคือ บันทึกนายพล
นากามูระ*

ผมคิดว่าสรุปได้อย่างนี้ว่า ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. คงมี
หลายคนซึ่งมักจะพูดถึงอยู่บ่อยเลยคือว่า ท่านเป็นเผด็จการหรือไม่ ทำไมไทย
ถึงเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สอง ประกาศสงครามต่อต้านฝ่ายสัมพันธมิตร
ทำไมท่านถึงอยู่ฝ่ายญี่ปุ่น และเมื่อครั้งนี้ เรื่องหนึ่งที่น่าสนใจมาก และเราไม่
ค่อยรู้เกี่ยวกับท่านผู้นี้เลยคือ คุณวณิช ปานะนนท์ คนนี้เป็นคนซึ่งใกล้ชิด
จอมพล ป. เขาเป็นใคร ทำหน้าที่อะไร อย่างไร ทำ्यที่สุดและเรื่องที่น่าสนใจ
ก็คือบอกว่า ท่านเกือบจะเป็น professor ที่เบิร์คเลย์

ผมขอกลับมาที่คุณสุวรรณ วรดิลก อยากทราบว่าในฐานะนักเขียน มอง
นโยบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ
เปลี่ยนแปลงภาษา

ขอเรียนเชิญครับ

สุวรรณ วรดิลก

สวัสดิ์ครับท่านผู้มีเกียรติ ผมเพิ่ญเป็นหนุ่มในสมัยที่ท่านจอมพล ป.
มีอำนาจ และเป็นหนุ่มที่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งนี้ เพราะ
ฉะนั้นความรู้สึกนึกคิดของผมน่าจะขอสารภาพในที่นี้ ต่อหน้าท่านผู้เป็น
ทายาทของท่านจอมพล ป. ว่า ตอนนั้นผมไม่ชอบท่านจอมพล ป. เลย คือ
มองท่านในแง่ลบ คิดว่าท่านเผด็จการอยู่ตลอดเวลา

ความคิดของผมในตอนนั้นคือช่วงอายุ 18-25 ปี แต่ตอนหลังเมื่อมี

---

* อาเคโตะ นากามูระ, ผู้บัญชาการชาวพุทธ บันทึกผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเกี่ยวกับ
สงครามโลกครั้งที่ 2 แปลโดย เออิจิ มูราซิม่า และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2534.

อายุมากขึ้น และมีประสบการณ์อย่างหนึ่งที่สังคมไทยในยุคคนที่มีอายุ 40 ปี ล่วงแล้วคงจำได้ คือในช่วงที่ผมพาศิลปินไทย 47 คน หนีไปแสดงที่ประเทศจีน เป็นการทำผิดกฎหมาย ไม่ใช่ผิดกฎหมายครั้งแรก ผิดกฎหมายครั้งที่ 3 ครั้งแรกเกี่ยวกับการจัดละครการเมือง ถูกเขาพิมพ์ลายมืออยู่ 2-3 ครั้ง แต่ครั้งนั้นเป็นครั้งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดซึ่งเราต้องทำ เราได้รับจดหมายเชิญจากวิเทศสัมพันธ์ของนายกรัฐมนตรีโจวเินไหลให้รวบรวมศิลปินไปแสดงที่ประเทศจีน ก็ต้องหนีไป เพราะตอนนั้นประเทศไทยกับประเทศจีนเป็นศัตรูกันอย่างรุนแรงทางการเมือง เมื่อไปถึงประเทศจีนแล้ว แสดงละครแล้ว จนกระทั่งกลับไม่ได้ เพราะว่าไม่มีสัมพันธไมตรีกัน ช่วงนั้น พ.ศ. 2500 ทางอังกฤษก็ต้อนรับดีมาก คือต้อนรับให้ออกไปจากฮ่องกงเข้าประเทศจีน แต่ว่าหากกลับอังกฤษบอกว่ามาอย่างไรให้ไปอย่างนั้น อังกฤษไม่รับรู้ เพราะจะเสียสัมพันธไมตรี เราก็กลับไม่ได้ ในช่วงนั้นผมถึงได้ทราบว่ ท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามมีบทบาทมากในการสร้างสัมพันธไมตรีกับประเทศจีน เพราะฉะนั้นถ้าพูดถึงท่านจอมพล ป. ในช่วงนั้น สำหรับผมแล้วก็ต้องโยงเอาอาจารย์ปรีดีเข้าไปด้วย แล้วโยงเอาบุคคลที่ผมนับถือและใกล้ชิด ผมเรียกท่านว่าพี่สังข์ สังข์ พัธโนทัย ซึ่งคุณจิรวาสส์ก็ทราบว่าท่านเป็นคนสนิทของท่านจอมพล ป.

ท่านจอมพล ป. คุณสังข์ พัธโนทัย และอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ท่านเหล่านี้มีส่วนร่วมในการที่ให้คณะศิลปินไทย 47 คน 48 รวมทั้งผมซึ่งเป็นหัวหน้าคณะ ไปเปิดการแสดงที่ประเทศจีน ผมไม่ได้ใกล้ชิดอะไร เพียงเห็นว่าเมื่อทางจีนเชิญมาก็จำเป็นจะต้องไป เพราะว่าแม้รัฐบาลจะไม่ถูกกัน รัฐบาลไทยจะเดินตามหลังอเมริกาก็ตาม แต่ทางด้านประชาชนจีนกับไทยขาดกันไม่ได้ ถ้าจะตัดขาดจากจีนกับไทย เหมือนจะบังคับให้คนเอาหัวเดินต่างเท้า เราก็เลยต้องเสี่ยงไป และผมเคยเขียนหนังสือไว้ว่าเราหลอกเขาไปว่าจะไปถ่ายหนังที่ฮ่องกง แล้วก็พาหนีเข้าไปเลย และแม้แต่ภรรยาผม คุณเพ็ญศรี (พุ่มชูศรี) ก็

ยังไม่ทราบว่าจะพาไปเมืองจีน ดีใจว่าจะไปช้อปปิ้งฮ่องกง

การพาศิลปิน 40 กว่าคนไปนี้ เป็นเรื่องลำบากยากเย็นมาก ผมก็อายุเพียง 42 ปี แต่เราก็ทำได้สำเร็จ สรุปได้ว่าไปถึงชายแดน มีทหารจีนถือปืนกล ศิลปินไทยก็ตกใจมาก หว่าผมพาไปหากินแดนคอมมิวนิสต์ ผมก็เรียกเขามาบรรยายว่า นี่เป็นเรื่องการสร้างประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะฉะนั้นถ้าใครไม่ไว้ใจผมละก็ขอให้กลับได้ ผมมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายจีนเขายืนอยู่ เขาทำงานธนาคาร เขาจะพาท่านกลับกรุงเทพฯ ถ้าใครเชื่อมั่นผมก็ขอให้ตามผมมา ก็มีแน่นอนที่สุดคือภรรยาผมตามอยู่คนหนึ่งละ ตามเข้าไปในเขตจีนก็มีคุณสุพรรณ บุณยพิมพ์ คุณสุเทพ วงศ์กำแหง พวกนี้เขาเชื่อมั่นในตัวผมก็เข้าไปด้วย ส่วนที่ลังเลใจก็ไม่กล้าที่จะกลับเพราะเกิดมายังไม่เคยไปต่างประเทศเลย ที่นี้ความไว้วางใจที่มีต่อจีนคนนั้นที่จะพากลับเมืองไทย กับความไว้วางใจที่มีต่อผม เขาเลือกเอาผม แล้วก็พากันเข้าเมืองจีนกันหมด

กำหนดการแสดงเพียงเดือนเดียว แต่เรากลับไม่ได้ เราก็มืดความวุ่นวายกันมาก ข้าवलาก็กินกันไม่ลง รู้สึกว่าต้องมาตายกันที่เมืองจีน ต้องไปพักผ่อนตามป่าเขาตามทะเล ในช่วงนั้นทางจีนเขาติดต่อไปทางพี่สังข์ พัทธินัย พี่สังข์ตอบว่าใจเย็น ๆ ก่อน ต่อมาก็มียุโทรเลขจากเมืองไทยว่าจอมพล ป. ท่านนายกาเป็นห่วง ขอให้ศิลปินไทยกลับบ้าน เมื่อมีโทรเลขมาบอกให้กลับบ้าน พวกเราก็ซัดจะเริ่มดีใจ มีความหวัง ผมก็เข้าไปเล่าให้อาจารย์ปรีดี ตอนนั้นอยู่บ้านพักที่ควางตุ้ง โกล้ ๆ กับโรงแรมผม ผมก็เอาโทรเลขไปให้ดู บอกนี้มีโทรเลขจากพี่สังข์มาบอกว่าท่านนายกาให้คนไทยกลับบ้าน อาจารย์ปรีดีบอกอย่าเพิ่งกลับ ต่อรองไปก่อนว่า กลับแล้วจะไม่จับเพราะผิดกฎหมาย ถ้าไม่จับถึงจะกลับ ถ้าจะมีการจับกุมก็จะไม่กลับ ผมก็ทำตามท่าน ในระหว่างท่านอาจารย์ปรีดี กับท่านจอมพล ป. โดยภายนอกเราจะรู้สึกว่าเป็นศัตรูกันหรือเกลียดชังกันมาก แต่ระหว่างที่ผมอยู่เมืองจีนแล้วได้ใกล้ชิดกับท่านอาจารย์

ปรีดี ผมยืนยันได้ว่าท่านทั้งสองยังเป็นเพื่อนเป็นมิตรกัน อาจารย์ยังเรียกท่าน จอมพล ป. ว่า *อิตากัปตัน* บอกไม่ต้องห่วง อิตากัปตันนี้มันรักชาติ มันห่วง คนไทยมาก เราจะต้องได้กลับ ท่านปลอบใจผมอย่างนี้ ผมยังจำได้

มีอยู่วันหนึ่งพอดีช่วงนั้นทางอเมริกาประกาศให้นักหนังสือพิมพ์อเมริกา 11 คน เข้าประเทศจีนได้ ที่แรกก็ไม่ยอมให้ไป อาจารย์ปรีดีให้ลูกชายโทรมา ทหาผมที่โรงแรมบอกให้ไปพบ ผมก็ไปพบท่าน ท่านบอกว่าตอนนี้กลับได้แล้ว มีทางที่จะกลับประเทศไทยได้ เพราะอเมริกาลงประกาศให้นักหนังสือพิมพ์เข้า ประเทศจีนได้ ทุกอย่างจะผ่อนคลายเป็นพิเศษ ท่านว่าดากัปตันต้องยอมตาม อเมริกา เพราะฉะนั้นไม่ต้องกลัว ก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ โทรเลขมาทันทีว่า คนไทยทุกคนต้องกลับประเทศ กลับแล้วจะไม่มีใครจับกุม เราก็ไขว่คว้า ท่าน ยืนยันในโทรเลขมาว่าจะไม่มีใครจับกุม แล้วก็มีโทรเลขมาใหม่อีกฉบับหนึ่งขอ ให้ประเทศจีนรับผิดชอบการกลับของศิลปินไทย ให้จัดเรือโทวงก ท่าน รอบคอบมาก ท่านให้ประเทศจีนจ่ายให้ ประเทศจีนก็ยินดี บริษัทโทวงก ซึ่งใช้เรือเดินมากรังเป็นพาหนะเดินทางระหว่างเอเชีย เราก็กลับบ้านได้

สรุปตอนนั้น ความคิดของผมเปลี่ยนจากที่เป็นนักศึกษาไม่ชอบท่าน อันที่จริงท่านก็เป็นคนประหลาด แปลก เหมือนชื่อท่าน มีความรักชาตินี้ แน่นอนที่สุด ถ้าท่านไม่รักชาติแล้วจะมีปัญหาหลายอย่าง เป็นเรื่องตั้งแต่ตอนที่ลาออก พ.ศ. 2487 เกี่ยวกับพระราชกำหนดเพชรบูรณ์ พระราชกำหนด พุทธมณฑลบุรี ท่านไปอยู่ลพบุรีก็คงจะรบกันแหละ

ประการที่ 2 ในกรณี 16 กันยายน พ.ศ. 2500 จอมพลสฤษดิ์ปฏิวัติ ขึ้นมา ถ้าท่านไม่หนีออกไปจะต้องมีการรบบกันแน่นอน เท่าที่ผมทราบหน่วย Sea Supply ที่พลตำรวจเอกเผ่าเตรียมการต่อสู้ไว้อย่างรอบคอบมาก เท่าที่ ผมฟังนายพลตำรวจบางคนเล่าให้ฟังแล้วน่ากลัว

เพราะฉะนั้นอยากจะสรุปว่าท่านเป็นผู้มีความรักชาติ มีความคิดก้าวหน้า

ไม่หยุดนิ่ง

ความคิดที่ท่านจะสลัดจากการครอบงำของอเมริกาไปสู่ความเป็นอิสระในด้านต่างประเทศ มีมาตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2498 ตอนที่มีการประชุมบันดุง (อินโดนีเซีย) ที่โจวเอินไหลไปพบกับกรมหมื่นนราธิปฯ (พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) จนกระทั่งชอบพอกัน ช่วงนั้น เป็นจุดเริ่มต้นที่จีนกับไทยจะมีการผูกมิตรในลักษณะได้ดินอยู่ได้จุมกอเมริกา ท่านจอมพล ป. ไปที่พม่า พ.ศ. 2498 หรือ 2499 ไม่ทราบ อุณฺฺเชิญไปพม่า ก็มีการติดต่อกันโดยเอกอัครราชทูตจีนที่ประจำพม่าได้ติดต่อกับคุณสังข์ พิธินทัย ท่านจอมพล ป. ท่านก็รับรู้พร้อมกัน เมื่อกลับมาในช่วงนั้นก็จะมีการส่งคนไทยไปประเทศจีน คนไทยชุดแรกดูเหมือนจะเป็นหนังสือพิมพ์ของ *เสถียรภาพ* อาจารย์กรรณา กุศลาศัย และในปีนั้นก็มีคณะ ส.ส. ไปจีน ต่อมา พ.ศ. 2500 ท่านก็สนับสนุนให้มีการร่วมฉลองกิ่งพุทธกาลที่ปักกิ่ง ตอนนั้นมีพระอยู่ 4 รูป มหาหมันส มหานคร มหาสังเวียน มหาโอภาส กำลังศึกษาปริญญาโทอยู่ที่มหาวิทยาลัยยาลันทาที่อินเดีย ก็สมัครเป็นผู้แทนไปประชุมฉลองกิ่งพุทธกาลที่ปักกิ่งด้วย ผมเป็นทีมที่รองจากบาสเกตบอลซึ่งส่งไป ที่ต้องไปประเทศจีน โดยที่ผมไม่รู้ว่าเป็นนโยบายผูกพันกันระหว่างจอมพล ป. กับอาจารย์ปรีดี และโจวเอินไหลด้วย

ท่านจอมพล ป. ท่านมีความคิดที่เราน่าจะยกย่อง คือ ไม่อยู่นิ่ง และชอบความเปลี่ยนแปลง ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของโลก ของสังคม โดยเฉพาะความรักชาติของท่าน ถ้าจะพูดถึงช่วงวัฒนธรรม ในตอนแรกเราก็รู้สึกว่าเป็นการถูกบังคับ เรื่องการสวมหมวก การยกย่องผู้หญิง แต่ความจริงท่านยกย่องผู้หญิงเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุด การยกย่องผู้หญิงในช่วงสงคราม พวกเราเข้าใจว่ามีการประกวดนางงามบุปผาชาติ มีทหารหญิง และมีความผูกพันกับภรรยา มีความผิดหากทอดทิ้งภรรยา อะไรทำนองนั้น ความจริงก็อาจจะ

รุนแรงไป แต่ว่าในช่วงหลัง ๆ เราถึงจะรู้ว่า เป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้หญิงไทยพ้นจากการเป็นเมียทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาเติมเมือง นี่เป็นความคิดอันหนึ่ง

ในช่วงนั้นความสับสนระหว่างวัฒนธรรมกับอารยธรรม คือหมายถึง culture กับ civilization บางทีทางฝ่ายข้าราชการเข้าใจว่าการใส่หมวก ใส่รองเท้า ไม่กินหมากเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ความจริงคนแต่งตัวสวย ๆ มีเนคไทดี ๆ แต่อาจจะพูดหยาบคาย จากเสมหะ นี่เป็นเรื่องของคิวิไลซ์

แต่ว่าอย่างไรก็ตาม ก็เป็นเจตนาดีของท่าน แต่เรื่องเปลี่ยนตัวอักษรออกวันที่จะพูด เพราะไปกระทบกับตัวผมเอง ผมชื่อสุวัฒน์ ถ้าให้เปลี่ยนเป็น สุวัธน์ แปลว่า ทำลาย สุวัฒน์ แปลว่า เจริญดี ผมก็เลยไม่อยากจะสนใจเท่าไรหรอก เพราะไม่ช้าไม่นานก็กลับมาที่เดิม

ทรงยศ แวงหงษ์

ในฐานะที่คุณสุวัฒน์เป็นคนที่ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ ถ้าสมมติการเปลี่ยนแปลงภาษาดำเนินต่อไปอะไรจะเกิดขึ้น

สุวัฒน์ วรดิลก

รู้สึกว่าจะงง ๆ คือระหว่างภาษา ผมว่าไม่เท่าไร แต่การกำหนดถึงสรรพนามต่าง ๆ ที่จะต้องใช้นี้ไม่สู้จะดีนัก อย่างในนวนิยายหรือในเรื่องอ่านเล่นต่าง ๆ ยังต้องใช้ภาษาเกี่ยวกับคำเหล่านี้อย่างหลากหลาย เช่น เธอ ฉัน พี่ น้อง ฯลฯ แต่ท่านให้ใช้เป็นทางการว่า ฉัน ท่าน ทั้งนี้เมื่อพระเอกจะสารภาพกับนางเอกว่า ท่านที่รัก ฉันรักท่านเหลือเกิน ท่านกับฉันมาแต่งงานกันเถิด อย่างนี้ก็ไม่ว่างดี

ผมคิดว่าก็คงไม่กระไร ถ้าจะพูดกันในภาพรวมแล้วด้านบวกท่านมีมากกว่าด้านลบ และเป็นด้านที่แก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า ผมขอชมว่าท่าน

คณะราษฎรสายทหารบก (บางส่วน) แถวนั่งกลางจากซ้าย-ขวา นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช
นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์

จอมพล ป. ท่านเก่งมาก เป็นต้นว่าทำให้ทำสวนครัว เลี้ยงไก่ เหล่านี้ ทำให้
เมื่อผมเป็นพ่อบ้านในขณะที่ภรรยาไม่ว่าง ผมเริ่มรู้สึกตัว คือไปอยู่ที่แหลมฉบัง
จะหาอะไรสักต้นก็ไม่ดี ต้องขักรถยนต์ไปซื้อตั้งไกล เราถึงมารู้สึกว่า เอ๊ะ
ท่านจอมพล ป. ท่านให้ทำสวนครัวนี่ถูกต้องที่สุด เราจะทำอาหารอะไรกิน เรา
ก็เดินไปหยิบเอามาเท่านั้นเอง

เชอญู พ.ศ. 2485 นำท่วมสวนครัวหมดเลย ท่านประกาศให้ปลูก
ถั่วถอกแก่นจันทน์ ที่นี้พอปลูกถั่วถอกได้ไม่นานน้ำก็ลด ถั่วถอกเต็มบ้านเต็มเมือง
หมด ท่านก็เดินทางของท่านต่อไปอีก ท่านก็ให้ข้าราชการทั้งหลายขาย
ถ้วยเต๋ยเพื่อระบายถั่วถอก พวกเราซึ่งอยู่ฝ่ายศิลปะก็ชอบใจมาก พอตีครุ
นารถ ถาวรบุตร ท่านแต่งเพลงถ้วยเต๋ย สนับสนุน ซึ่งพรุ่งนี้คุณเพ็ญศรีจะ
ร้องให้ฟัง เป็นเพลงที่เพราะมาก เอาทำนองมาจากเขมรไพรโยค

ผมกับท่านจอมพล ป. ไม่เคยรู้จักกัน แต่เรามีความผูกพันกันอย่าง
ประหลาด เกิดวันเดียวกัน 14 กรกฎาคมเหมือนกัน ระหว่างที่ท่านเคราะห์
ร้ายไปอยู่ต่างประเทศ ผมก็เคราะห์ร้ายไปอยู่ลาดยาว ดวงคล้าย ๆ กัน ผม
สมัครผู้แทนราษฎรครั้งแรกในชีวิตก็ได้หมายเลขเดียวกับท่าน เบอร์ 25 ผม
เกือบจะได้รู้จักท่าน พี่สังข์เปิดเผยเอาตอนที่เราไปอยู่ลาดยาวด้วยกันว่า ผม
กลับมาถึงกรุงเทพฯ พาเอาศิลปินมากรุงเทพฯ เดือนสิงหาคมแล้วก็ถูกตำรวจ
สันติบาลจับไปขังคืนหนึ่ง ก็ปล่อยตามที่ท่านสัญญาไปทางโทรเลขว่าจะไม่มี
การจับกุม เราก็ได้รับการปล่อยมาโดยมีประกัน ในช่วงนั้นก็ไม่มีอะไร พี่สังข์
มากระซิบบอกว่าท่านจอมพล ป. อยากจะนอนคุยด้วยสักคืนหนึ่ง ท่านจะให้ไปเช่า
บังกะโลที่บางแสน เข้าไว้ 2 หลัง ให้พี่สังข์จัดการ อยู่มุมไหนก็ไม่ทราบ ให้
ผมนอนหลังหนึ่ง แล้วท่านจอมพล ป. จะขับรถมานอนอีกหลังหนึ่ง แล้วเดิน
ไปหากัน จะนั่งคุยกันเรื่องเมืองจีน ไปเห็นประเทศจีนเป็นอย่างไรบ้าง ก็นัด
กันราว ๆ เมื่อใดก็ไม่ทราบ เดือนกันยายน พอตีวันที่ 16 กันยายน 2500 มา

ถึงเสียก่อน ก็มีรถถังวิ่งไป จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เสียงห้าว ๆ บอกว่ารับ
ผิดชอบแต่ผู้เดียว ก็ปฏิวัติวันนั้น เป็นอันว่าผมไม่มีโอกาสที่จะได้พบท่าน
ถ้าได้พบท่านแล้วท่านไม่ต้องหนีออกนอกประเทศ วาสนาผมคงจะเปลี่ยนไป
อีกเยอะทีเดียว ขอขอบคุณครับ

ทรงยศ แววหงษ์

ภาพที่ได้คือว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ริเริ่มสัมพันธไมตรี
ระหว่างไทยกับจีน เป็นคนรักชาติ เป็นคนก้าวหน้าไม่หยุดนิ่ง ยอมรับการ
เปลี่ยนแปลงของโลก และเป็นผู้ริเริ่มการยกฐานะของสตรี คุณสุวัฒน์พูดถึง
เรื่องวัฒนธรรม คราวนี้ผมขออนุญาตเชิญ คุณใหญ่ นายน พุดเรื่องวัฒนธรรม
ต่อ เรื่องต่าง ๆ เรื่องการแสดงเป็นอย่างไร เชิญครับ

ใหญ่ นายน

สวัสดิ์ครับท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย ก่อนอื่นผมขอกราบขอบพระคุณ
คณะผู้จัดงานวันนี้กรุณาเมตตาเชิญเด็กอย่างผมมาพูดกับท่านอาวุโสทั้งหลาย
และเล่าเหตุการณ์ในยุคใกล้ ๆ กันด้วย อายุผมก็ราว ๆ ย่างเข้า 19 ครอบปี
แต่บวก 50 เข้าไปหน่อยนะครับ ก็คิดว่าพอจะไล่เลี่ยกัน

จากหัวข้อที่ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ข้าพเจ้ารู้จักนั้น ถ้าพูดจริง ๆ
แล้วผมรู้จักชื่อท่านตั้งแต่เด็กนะครับ ที่รู้จักเพราะขายหนังสือพิมพ์เดลิเมล์วัน
จันทร์ ของ นายหลุย ศรีวัฒน์ พ.ศ. 2476 แต่ก็รู้จักอย่างเด็กไม่รู้จักอะไรทั้งนั้น
เขามิรัฐธรรมนุญ เรากรีรัฐธรรมนุญ มี 6 ประการ ก็ 6 ประการ บทเรียนเรียน
อยู่อย่างนั้น

มารู้จักท่านอย่างสนิทสนม (แต่ไม่รู้จักตัวท่าน) เริ่มจากการเปลี่ยนชื่อ
จากประเทศสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง มาเป็นประเทศไทย พวกเรา

ภูมิใจมาก ตอนนั้นผมก็ยังเป็นเด็กหนุ่ม พ.ศ. 2482 ผมเป็นนักดนตรีแล้ว เริ่มเป็นนักดนตรีตั้งแต่ พ.ศ. 2477 เป็นคนตีกลองแห่ไปปลิวแม่เลื่อน วันละ สลึง ต่อเมื่อ พ.ศ. 2482 ก็เป็นนักดนตรีอยู่วงดนตรีวีระโยธิน ซึ่งเป็นวงสตริง วงที่ 3 ของประเทศไทย วงแรกคือวงมาเลย์สตริงแบนด์ ควบคุมโดยชั้นนี่ เบญจนาวิ มีเพลงฮิตที่สุดในเมืองเรานั้นคือเพลง *ไอ้ลำดวนดง* เพราะ เพลงนี้ต้องหนีโรงเรียน แล้วไปซื้อแมนโดลินคันหนึ่งที่ทำ Eastern Piano ราคา 14 บาท ไปหัดในสวน เพราะคุณพ่อคุณแม่ไม่ให้เล่นดนตรี

ในสมัยนี้เมื่อได้รู้แล้วว่า พณฯ ได้เปลี่ยนชื่อจากสยามเป็นประเทศไทย แล้วก็มารู้ตอนหลังอีกว่าก่อนจะมาเป็นชื่อประเทศไทย ท่านเป็นประชาธิปไตย เหลือเกินได้ประชุมกันหลายครั้ง ว่าไทยตัวนี้จะ มี ย ข้างหลังหรือว่าไม่มี ย ข้างหลัง แต่ท่านให้คำอธิบายว่า ไทย เปรียบเหมือนสตรีที่ทาลีปสติค หน้าवल ดัดผมโป่ง ดัดผมแสงประทีป ส่วน ไท นั้น เปรียบเหมือนสวยอย่างธรรมชาติ แต่ดูไปจิตเหลือเกิน แล้วแต่ท่านจะเลือกเอา

ไทย ได้ 64 คะแนน กับ ไท ได้ 57 คะแนน ผิดถูกอย่างไรไปโทษ ผู้เขียนแล้วกัน เพราะผมก็อ่านมาอีกที

หลังจากนั้นเพลงชาติ ของเราก็ต้องเปลี่ยนตามประเทศไทย เพราะ ประเทศไทยของเรามีเพลงชาติมากเหลือเกินตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ตามระบอบประชาธิปไตย

พระเจนดุริยางค์ ตอนนั้นอยู่วงดนตรีฝรั่งหลวง กรมมหรสพ กระทรวง วัง ได้รับคำสั่งให้แต่งเพลง พระเจนท่านก็ไม่กล้าแต่ง เพราะว่าท่านเป็นข้า ของรัชกาลที่ 6 จะมาให้แต่งเพลงชาติขึ้นมาเป็นการแต่งเพลงทับเพลง สรรเสริญพระบารมีซึ่งเป็นเพลงชาติได้อย่างไร ด้วยอำนาจของคณะผู้ก่อการ ให้ท่านจำเป็นต้องแต่ง แต่ภายใน 6 วัน ท่านแต่งไม่ได้ บุตรสาวท่านซึ่งเป็น เพื่อนกันกับผมก็เล่าว่า คุณพ่อเดินไปเดินมาทั้งคืนใน 6 คืน ไม่ได้แต่ง เพราะ

แต่งไม่ได้ วันที่ 7 ก็นั่งรถรางจากบ้านสุรวงศ์ ซึ่งเยื้องกับโรงแรมโทรกาเดโร มาขึ้นรถรางที่ห้างขายยาเยอรมันเดี๋ยวนี มาลงที่สี่แยก SAB แล้วก็มาต่อรถรอบเมืองสี่เสาบางลำพู ขณะที่ขึ้นรถรางสายนี้ ท่านเป็นคนตัวใหญ่ ท่านไม่ค่อยจะยอมนั่ง ท่านชอบยืน มีกระเป๋าใบ เสียงรถรางเวลาเข้าหลัก ท่านที่เขยนั่งรถรางคงจะนั่งแล้วเพลิน ท่านก็นึกเพลง จังหวะรถรางเป็นเพลง 6/8 กิ่ง กิ่ง กิ่ง ท่านก็คิดว่ารถรางดั่ง กิ่งก้าง กิ่งก้าง มาเรื่อยจนกระทั่งถึงสวนมิสกวัน ก็จบเพลง ก็ลง เขียนเพลงนี้บันทึกเป็นโน้ตไว้ ใช้เวลา 45 วินาที ก็ตรงกับที่นัดเพื่อนไว้ว่า 7 วันได้ฟัง

7 วันตรง คุณหลวงวิเทศวาทิกท่านก็ไปถามว่า ปีเตอร์ได้ไหม ชื่อท่านยังไม่ได้เปลี่ยนเป็น *ปิติ* ตอนนั้นยังเป็น *ปีเตอร์ ไฟท์* พ่อท่านร้อยเอกจากอปไฟท์ เป็นนายทหารแถวรบ เสร็จแล้วก็บรรเลงให้ฟัง ก็บอกดี ตอนนั้นยังไม่มีเนื้อ แต่ท่านอาจารย์พระเจนน่ะ เตรียมกระเป๋ามาจากที่ทำงานแล้ว ว่าอย่างไรเสีย เพลงชาตินี้คงสมนาคุณท่านอย่างเหลือล้น ถูกออกจากราชการแน่ แล้วก็ เป็นความจริง เมื่อเพลงนี้บรรเลงแล้ว ใสเนื้อร้องโดยขุนวิจิตรมาตรา หรือ ส่างา กาญจนาคพันธุ์ “แผ่นดินสยามงามประเทืองว่าเมืองทอง ใครเขาครองตั้งประเทศเขตแดนสง่า” รุ่งเช้าท่านถูกปลดออกจากราชการ เพราะว่าเพลงชาตินี้ดีเหลือเกิน ในฐานะที่รับราชการมานานถึง 39 ปี ท่านก็ออกไป ท่านก็ภูมิใจ เก็บกระเป๋ากลับบ้าน เพลงนี้เป็นเพลงที่สอง

ตอนหลังมาก็ยังไม่พอ พ.ศ. 2477 มีการประกวดเพลงชาติอีกเพลง คือว่ายังไม่พอใจคณะผู้ก่อการ ตอนนั้นมีมหาฉันทน์ จำวิล ก็แต่งเนื้อร้องเข้าประกวดอีกเพลงหนึ่ง ผลสุดท้ายเนื้อร้องของมหาฉันทน์ จำวิลประกวดได้ ก็ตกลงเวลาเราจะขึ้น ก็ขึ้นเคารพธง ต้องร้อง 2 เพลง เพลงแผ่นดินสยาม 2 เนื้อ และเพลงเหล่าสยามอีก 2 เนื้อ ตกลงมี 4 เนื้อ แล้วยังแถมของท่านครูจางวางทั่ว เป็นเพลงไทยอีก 1 เพลง ตกลงขึ้นเคารพเพลงชาติ 5 เพลง ๗เพลง

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านก็บอกว่าประเทศไทยใหญ่ ๆ เพลงชาติเขาสั้น ๆ
ทั้งนั้น มีแต่ประเทศของเราจะเล็ก ๆ ซึ่งจะพัฒนาเพลงยาวขึ้นกันเป็นวันเลย
พอเพลงจบก็สลับกันตาม ๆ กันไป ท่านก็เลยให้ตัดเพลงชาติเหลือเพลง
“ประเทศสยามงามประเทืองว่าเมืองทอง” เพลงเดียวครับ

หลังจากนั้น พ.ศ. 2482 เมื่อประเทศไทยเราเปลี่ยนจากประเทศสยาม
มาเป็นประเทศไทย ฯพณฯ ก็ให้แต่งเนื้อร้องขึ้นใหม่ เพื่อให้เป็นประเทศไทย
ตอนนี้ท่านพันเอกหลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปราจีนพยัคฆ์) ท่านไม่ได้แต่ง
แต่ว่าพันเอกคุณหลวงพรหมโยธี ซึ่งเป็นรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดในตอนนั้น
สั่งให้คุณหลวงสารานุประพันธ์แต่งเพลงเป็นเพลงในนามกองทัพบกนี้เข้าประกวด
เมื่อเข้าประกวดแล้ว เพลงนี้ถึงได้รับการพิจารณาเป็นเพลงประจำชาติ แต่ว่า
ก่อนจะเป็นเพลงชาติได้ไปซ่อมเพลงนี้ เปลี่ยนแก้ไขเนื้อใหม่ที่กองดุริยางค์
ทหารบก หรือที่ ร.พัน 3 (ซึ่งตอนนั้นที่นี้ดังมาก “ร.พัน 3 สมนามทหารชาติ”
ตอนนั้นมณฑลบูรพา) เพลงนี้แก้ไขไม่มาก 48 วันจึงลงเอยออกมาร้องได้

เพลงประเทศสยามนี้แหละก็เป็นความที่ ฯพณฯ อยากให้เมืองเรา
ศิวิไลซ์ เมืองเรามีความก้าวหน้าในการพัฒนา จนกระทั่งออกธรรณิคมขึ้นมาถึง
12 ฉบับ ว่าด้วยเรื่องเพลงชาติ เนื้อเพลงชาติ การแต่งกาย อะไรต่ออะไร แม้
แต่ชื่อก็เหมือนกัน ท่านก็ให้ความกรุณา ครั้งแรกผมจำได้ว่า พ.ศ. 2482 เรามี
นางงาม คือ คุณเรียม แพศยนาวิน เมื่อคุณเรียมเป็นนางงาม ฯพณฯ ก็ให้
เปลี่ยนเป็นนางสาวไทย ที่แรกใช้นางสาวสยาม กันมาตั้งแต่คุณกัญญา จน
คนสุดท้ายคือ คุณพิศมัย โชติวุฒิ แล้วมาถึงคุณเรียมเป็นนางสาวไทย ท่าน
ให้นางงามไปเป็นแผนกต้อนรับที่สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งอยู่ในวังบางขุน-
พรหม ส่วนสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติหญิงอยู่ที่บ้านพิษณุโลก มี 2 ที่ด้วยกัน
แล้วก็ให้เปลี่ยนชื่อ บอกว่า เรียม เป็นชื่อผู้ชาย ความหมายคือผู้ชาย ท่านก็
บอกว่าให้ชื่อเรียมรมย์ เพราะฉะนั้นเมื่อครั้งทำงานรับรองอยู่ที่สภาวัฒนธรรม

แห่งชาติ ต้องซื้อเรือมรณะมาตั้งนานจนกระทั่งแต่งงานไป จึงกลับมาเป็นเรือม
เฉย ๆ

ในฐานะที่ผมเป็นนักดนตรี ผมจะพูดถึงเรื่องดนตรี แมตตอนนั้นผมจะ
ยังเด็กอยู่ แต่ก็เคยไปสัมผัสได้รับความเมตตาจากคุณจากท่าน ส่งมาให้ครั้งละ
บางทีก็สสิ่งหรือหนึ่งบาท ดูเหมือนคุณเพ็ญศรี (พุ่มชูศรี) ก็คงจะได้เท่าผม

พ.ศ. 2483 บ้านเมืองเราเจริญมาก ท่านสั่งให้หรือถนนราชดำเนินตั้งแต่
สะพานผ่านพิภพลีลาจนถึงผ่านฟ้าลีลาศ ทำลายต้นมะฮอกกานี 2 ฟากหมด
สร้างเป็นตึกขึ้นมาอย่างที่เห็นเดี๋ยวนี้ ชาวบ้านชาวเมืองก็โมทนาสาธุว่า จะได้
เอาช้างม้าวัวควายที่ไหนมาเดิน มันใหญ่เหลือเกิน ถ้าท่านเหล่านี้อยู่ถึงเวลานี้
ก็คงบอกว่า โอ้โฮ น่ากลัวจะไซ้เพราะเดินไม่ได้มันติดกันอยู่แทบตายเวลานี้
แล้วท่านก็ต้องการให้ตรงนั้นเป็นที่รับอากาศ โรงแรมสุริยานนท์มีรอบนอกเป็น
ระเบียบสำหรับตั้งโต๊ะ ให้แขกต่างประเทศมา เช้า ๆ ก็มี breakfast นั่งชม
อากาศ กลางคืนก็มี drink อะไรต่ออะไร ถ้าตอนนั้นมา breakfast ก็ฝุ่นทั้งนั้นละ
ริมทางขวามือก็ยังมีร้านเทพรส เย็นก็เอาร่วมกัน ตั้งโต๊ะให้คนเดิน แหม
อย่างกับเมืองนอก เดินกันริมถนน เดียวนี้ก็รถชนตาย ไม่ต้องไปนั่งข้าง ๆ แล้ว
ตรงเว้งที่เป็นกองสลาก ตอนนั้นยังไม่มียังไม่ได้ปลูก ไม่มีอาคาร เป็นที่ว่าง
ตอนหลังมาสร้างเป็นคาเฟ่ เป็นบาร์ แล้วก็ห้างแบดแมน กรมโฆษณาการ

ต่อมาเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2483 มีการเดินขบวนสวนสนามเปิด
อนุสาวรีย์ จากสี่แยกถนนดินสอมาเป็นสี่แยกอนุสาวรีย์ ผมยังจำได้ ผมเกาะ
อยู่ใต้คันอะไรไม่ทราบอยู่ทางขวามือที่ติดกับโรงเรียนสตรีวิทยา แล้วตอนหลัง
มาเป็นห้องอาหารของเจ้าชัชณรงค์ ณ เชียงใหม่ เดียวนี้รื้อไปแล้ว ๆ วนฯ
ยืนอยู่ข้างบนรับความเคารพจากแถวยุวชนทหาร

หลังจากไปเดินวันที่ 24 มิถุนา ผ่านไปไม่กี่เดือน วันที่ 8 ตุลาคม 2483
มีการเรียกร่องดินแดนคืน “เอาฝั่งซ้ายของเราคืนมา ตั้งหน้าอย่าทำอย่าถอย

เหมือนกำลังเราน้อย ขอให้เรา เราคืนมา” หรือไม่กี่ “ยิ่งแล ยิ่งสูงเหมือนจะจุง
ให้เดิน ยิ่งพิศเดินเพลิน อนุสาวรีย์ไทย” ร้องกันจริงเพลงพวกนี้ ถ้าร้องไม่
ได้ก็เซซแหละ เดินขบวนทั้งนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
การเมือง ยังมีรูปเลย ท่านจอมพลไปคุกเข่าหน้าวัดพระแก้ว คณะนิสิตก็ไป
สาบานว่า เราต้องเอาดินแดนฝั่งซ้ายของเราคืนมา คุณหลวงวิจิตร (วาทการ)
ท่านก็แต่งเพลง “ข้ามโขงมาสู่แคว้นไทย” กว่าจะได้ดินแดนคืนนี้ร้องเพลง
กันไม่รู้กี่เพลง เยอะเหลือเกิน ผมจดมามีประมาณ 40 เพลงได้

พอวันที่ 12 ตุลาคม ประชาชนในกรุงเทพฯเรามีชาวฝั่งซ้าย คือ ญวนแฉว
วัดญวน เขมรบ้านเขมร ไปร่วมเดินใกล้ ๆ นี้ไม่ได้ ไปตั้งแถวที่อำเภอยานนาวา
ตรงสะพานสาร และออกเดินตั้งป้ายสอง มาถึงกลาโหมหกโมง บังเอิญวันนั้น
ฯพณฯ ป่วยไม่ได้มา ให้พลโทหลวงเกรียงศักดิ์พิชิตเป็นผู้รับแทน ผมยังไป
เย็บ ๆ เสียงแหบเลยกว่าจะได้ฝั่งซ้ายมา อันนี้เป็นความมานะของท่าน ชัก
ชวนให้คนไทยเรามีสิทธิ์ในการที่จะเรียกร้องเอาดินแดนคืน

วันที่ 28 พฤศจิกายน ฝรั่งเศสเล่นไม่ซื่อเอาอบอมบ์มาทิ้งที่นครพนม
เป็นครั้งแรกเลย ชายแดนก็รบกันใหญ่ ถ้าท่านเป็นนายกรัฐมนตรีคอนั้น
ท่านจะทำอย่างไร ในเมื่อบ้านเมืองกำลังรบกัน ปะทะกันอยู่รอบเขตแดน
ทั้งหมด ท่านต้องเตรียมทหารไปต่อสู้ แต่ ฯพณฯ ไม่ใช้อย่างนั้น จัดประกวด
นางงามรัฐธรรมนูญเลย วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เพื่อไม่ให้ประชาชน
ชาวไทยขวัญเสีย จัดแจ่งจัดงานรัฐธรรมนูญ ปิดถนนผ่านฟ้า สองฝั่งฟากถนน
ราชดำเนินที่สร้างตึกใหม่เป็นที่ออกร้าน สนุกสนาน ผมเล่นดนตรีอยู่วงกรม
โฆษณาการ สำรองราชการอยู่ขณะนั้น ก็เล่นประชันกันบนนั้น เรียกว่า
ห้างไทยนิยม ผ่านฟ้า ตรงนั้นใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เดียวนี้เป็นประกัน
เทเวศน์ ข้างบนมีแข่งขันดนตรีเพราะจะต้องรับนางงาม นางงามจะมาในวง
ดุริยางค์ ควบคุมโดยครูจำปา ลัมสาราญ วงดนตรีกรมโฆษณาการ 2 วง

วงแรกอยู่ที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ นางงามในปีนั้นคือคุณสว่างจิตต์ คุณทานนท์ รองนางงามคือคุณอารีย์ ปิ่นแสง อดีตนักร้อง นักดนตรี 2 คนที่ไปประกวดก็ ดกรอบ คือ คุณสุปราณี พุกสมบุรณ์ และคุณพรพรรณ วรรณมาศ คนนี้เป็น นางเอก “รอยไถ่” เก้าด้วย เป็นคุณแม่ของคุณไพโรจน์ สังวรวิบุตร ผมยังมี เรื่องพูดอีกมาก เพื่อไม่ให้จิตขอบเพียงเท่านี้

ทรงยศ แวหวงษ์

ขอบพระคุณมากครับ ต้องถือว่าเป็นรอบแรก แล้วเราก็ค่อยกลับมาอีก ครั้ง และก็ท่านที่สนใจวัฒนธรรมสมัยจอมพล ป. ผมขออนุญาตโฆษณาอีกว่า พรุ้งนี้ คุณเพ็ญศรี พุ่มชูศรี จะร้องเพลงในยุคสมัยนั้นให้เราฟัง เพราะฉะนั้น การสัมมนาของเรามีทั้ง 2 วัน วันนี้และวันพรุ้งนี้ แล้ววันเสาร์-อาทิตย์ เราจะ เดินทางจากที่นี่ไปลพบุรี ไปชมอาคารสมัยจอมพล ป. เย็นวันเสาร์จะมีรายการ คินวัฒนธรรมที่โรงภาพยนตร์ *มหาชน* ที่ลพบุรี ท่านที่สนใจจะเดินทางกับเราก็คิดติดต่อที่โต๊ะข้างนอก

ผมขอเชิญคุณศักดิ์ ไทยวัฒน์ พี่สุวัฒน์ แอบส่งโน้ตถึงผม บอกว่าคุณ ศักดิ์เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรีที่อายุน้อยที่สุดในสมัยนั้น อายุ 29 ปี ท่าน ก็เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแล้ว และจังหวัดนี้ก็ถือว่าเกี่ยวข้องกับจอมพล ป. มาก ขอเชิญครับ

ศักดิ์ ไทยวัฒน์*

ขอขอบคุณที่ให้เกียรติเชิญมาเป็นวิทยากรพูดเรื่อง จอมพล ป. ที่ ข้าพเจ้ารู้จัก ในรายการที่กำหนด แสดงว่าต้องการเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับ

---

* คอลัมน์ปริทัศน์พิมพ์ตามข้อเขียนของ ศักดิ์ ไทยวัฒน์ “จอมพล ป. พิบูลสงครามที่ข้าพเจ้ารู้จัก” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่” 24-25 มิถุนายน 2536

ท่านจอมพล ป. ในแง่มุมต่าง ๆ ที่แท้จริง เพราะตลอดเวลาหลายสิบปีมานี้ คนเป็นอันมากคิดว่าท่านจอมพล ป. เป็นเผด็จการ ซึ่งคงมีพฤติการณ์สื่อแสดงว่าท่านมีการกระทำความประพฤดิแบบเผด็จการ ข้าพเจ้าเคยรับราชการอยู่ใกล้ชิดท่าน และการงานที่ท่านสั่งทำไป มีเหตุผลที่น่าคิดว่าทำแบบเผด็จการ แต่ที่แท้จริงนักการเมืองปรักษ์ของท่านในเวลานั้น ปั้นเรื่องอย่างน่าขัน และเป็นเหตุให้เกิดเรื่องทางการเมืองโดยใช่เหตุ

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าขอเล่าเรื่องตามที่ทราบเพื่อให้ท่านวินิจฉัยเอาเองว่าจะควรเป็นประการใด

ก่อนอื่นขอเล่าเรื่องที่ทราบจากท่านหลังจากลาออกจากเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว เป็นการคุยกันเล่นในวงอาหาร ท่านเล่าให้ฟังว่า ครั้งแรกทีเดียวท่านจบจากโรงเรียนนายร้อยแล้ว ท่านไปเที่ยวที่ถนนเขาวราช ซึ่งเวลานั้นเป็นตลาดที่มีชื่อมากของประเทศไทย ท่านไม่ได้แต่งทหาร ท่านจะเดินเกะกะอย่างไรไม่ทราบ คนจีนที่ขายของพูดท่านองคหมีนและไล่ อาจจะเป็นเด็กไทยไม่มีเงิน นับว่าเป็นการจูดชนวนชาตินิยมครั้งแรก

อีกเรื่องหนึ่ง ท่านเล่าว่าในวงราชการเวลานั้น รู้สึกว่า ข้าราชการมีพวกเจ้าและไพร่ซึ่งได้รับการยกย่องหรือกดขี่โดยไม่เป็นธรรม คนดีมีความสามารถกับคนสอพลอ เจริญต่างกัน ครั้งต่อมาไซควาสนาทำให้ได้ไปเรียนการทหารเพิ่มเติมที่ฝรั่งเศส เป็นเหตุให้ได้พบท่านปรีดี พนมยงค์ และคณะ จึงมีเรื่องผูกพันกันแต่นั้นมา ท่านเล่าถึงความคิดปฏิวัติในฝรั่งเศส และมาต่อเนื่องในเมืองไทย แอบพบกันที่ไหน แต่ที่สุดท่านจอมพล ป. จับเจ้าคุณพลพลพยุหเสนาได้ เรื่องจึงสำเร็จ ได้หัวหน้ากับนายทหารผู้ใหญ่มาเป็นผู้นำ

ขอเปลี่ยนเรื่อง เรื่องนี้ไว้เพียงนี้ เพราะต้องการฟังเรื่องชีวิต-ใจของจอมพล ป. เท่านั้น จึงขอกล่าวเรื่องอื่น ๆ ที่แสดงความคิดเห็นกิจการต่าง ๆ ต่อไปตามควร

จอมพล ป. เป็นนักสร้าง

ในเมื่อได้มีเวลา ท่านมักพูดเรื่องจะสร้างโน้นสร้างนี่ เห็นอะไรติดใจก็พูดเรื่องสร้าง ฉะนั้น ถนนสำคัญในประเทศไทยจึงเกิดในสมัยท่าน สายแรกคือสายกรุงเทพ-สมุทรปราการ ต่อมาจึงสร้างถนนพหลโยธิน ถนนสุขุมวิท และถนนเพชรเกษม สร้างแล้วก็ให้ชื่อ ท่านเจ้าคุณพหล และอธิบดีผู้สร้างถนนพิบูลสงครามเป็นถนนเส้นสั้น ๆ ที่เมืองนนท์

เรื่องสร้างต่าง ๆ ระหว่างท่านเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยสงคราม เรื่องก่อสร้างมักจะเป็นเรื่องปลุกใจให้รักชาติ เลยเข้าเค้าว่าเป็นผู้เผด็จการ แต่แท้จริงส่วนใหญ่สร้างเพื่อการทหารที่จะป้องกันชาติ มาตอนท้ายปลายสงคราม สถานที่ที่จะสร้างก็อยู่ในเขตทหาร คือสร้างพุทธมณฑล สระบุรี และสร้างนครหลวงเพชรบูรณ์ ซึ่งมีเหตุผลพิเศษ พูดแล้วฝ่ายค้านไม่ยอมฟัง เรื่องจะกล่าวต่อไปตอนหลัง

จอมพล ป. ไม่แสวงประโยชน์ และเกลียดคนโกง

ตลอดเวลาราชการ จอมพล ป. ไม่เคยแตะต้องเรื่องหาทรัพย์สิน และเมื่อออกจากราชการแล้ว ก็ไม่มีอะไรจริง ๆ เมื่อลาออกจากเป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2487 ท่านต้องออกจากทำเนียบรัฐบาล ไม่มีที่อยู่ คุณพจน์ สารสิน มีบ้านที่ซอยชิดลม ถนนเพลินจิต ก็เชิญมาอยู่ และขายให้ราคา 20,000 บาท 1 หลัง ภายหลังท่านมีลูกหลายคนจึงซื้อเพิ่ม ส่วนบ้านหลบภัยทางอากาศที่ลำลูกกา ปทุมธานี นั้น มีคนไทยยืมอาศัยตลอดเวลาสงคราม

จอมพล ป. เกลียดคนโกง ปราบกฏหลักฐานคือ มีพลเอกผู้ร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครองกระทำการทุจริตเรื่องหนึ่ง ท่านปล่อยให้ถูกลงอาญาไป และที่สำคัญต่อมาคือนายทหารเพื่อนท่านคนหนึ่ง และพี่ชายของท่านเอง ต้องคดีฐานทุจริตในรัฐวิสาหกิจ ทั้ง 2 คนเป็นนายทหารผู้ใหญ่ ท่านก็ปล่อยให้

รับโทษเช่นกัน

จอมพล ป. เป็นเผด็จการหรือไม่

เรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอเล่าถึงเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อให้ท่านวินิจฉัยเอาเอง
ดังต่อไปนี้

โดยที่ท่านเจริญรุ่งเรืองต่อเนื่องตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา
ดวงชะตาทางการเมืองและการทหารรุ่งโรจน์ที่สุด การเมืองยุ่ง จอมพล ป. ก็
มีหน้าที่กระทำ เหตุการณ์มีดังนี้ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และมี
รัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม 2475 แล้ว รัฐบาลลาออกเมษายน 2476 และยุบสภา
ออกพระราชกำหนดเว้นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนโดยไม่มีกำหนด ซึ่ง
เท่ากับปฏิวัติ คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองเดิมก็ทำการยึดอำนาจการ
ปกครองใหม่เมื่อ 20 มิถุนายน 2476 ตั้งรัฐบาลใหม่ ระหว่างขัดแย้งฉุกเฉิน
นั้น 20 ตุลาคม 2476 ก็เกิดขบถบวรเดช จอมพล ป. เวลานั้นเป็น พันโท
ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บังคับการกองผสม ทำการปราบปรามขบถและเสรีจลันถ
ภายใน 1 เดือน ต่อจากนั้นอีกประมาณ 5 ปี เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาที่
ลาออก และจอมพล ป. ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทน ระหว่างนั้นในยุโรปเริ่ม
เรื่องคอมมิวนิสต์ หลายประเทศจะเอาอย่างรัสเซียเพื่อครองประเทศ และ
พลเมืองส่วนมากก็ต่อต้าน ประเทศอิตาลี มุสโสลินีตั้งกองกำลังพลเมืองเรียก
ว่านาซี ได้เข้าต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ สู้กันหลายปี ที่สุดปราบคอมมิวนิสต์ก็
พ่ายแพ้สลายไป ในประเทศสเปน นายพลฟรังโกก็ขึ้นต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์
และปราบได้เช่นกัน ประเทศเยอรมันนีฮิตเลอร์ก็เอาอย่าง ตั้งกองทัพนาซีขึ้น
ต่อสู้รัฐบาลซึ่งกำลังจะเปลี่ยงพลั้คอมมิวนิสต์ แต่ยังไม่เป็นคอมมิวนิสต์ ตอน
นั้นจอมพลฮิลเดิลเบออร์กยังเป็นนายกรัฐมนตรี ฮิตเลอร์ปราบคอมมิวนิสต์ได้
แต่เกรงใจจอมพลฮิลเดิลเบออร์ก ที่สุดพรรคนาซีชนะการเลือกตั้ง จอมพล

รัฐบาล พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีที่ขึ้นถัดมาด้านขวาคือ หลวงพิบูลสงคราม และ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)

ฮิลเดอบร็องท์ซึ่งแก่มาแล้วก็ยอมเจรจา และให้ฮิลเดอบร็องท์ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ถึงตอนนี้ฮิลเดอบร็องท์ก็คิดแผนการครองยุโรป เริ่มด้วยการยึดออสเตรีย-ฮังการี ต่อมาก็ยึดเชคโกสโลวาเกีย แล้วก็ยึดโปแลนด์ อังกฤษ-ฝรั่งเศสอดทนเจรจา ขอร้อง ฮิลเดอบร็องท์รับปากทุกที และที่สุดฮิลเดอบร็องท์ก็ยกทัพบุกโปแลนด์ อังกฤษ-ฝรั่งเศสจึงประกาศสงครามเข้าข้างโปแลนด์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสงครามโลก ต่อมา กองทัพเยอรมันยึดโปแลนด์ได้โดยมิช้า แล้วต่อมาก็ตีกองทัพอังกฤษ ตกทะเล และกองทัพนาซีก็บุกตีกองทัพฝรั่งเศสพ่ายแพ้ ยึดประเทศฝรั่งเศส ตั้งนายพลเปแตงของฝรั่งเศสขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

พอปราบอังกฤษฝรั่งเศสได้ พักกองทัพระยะหนึ่ง แล้วก็เข้าตีรัสเซีย เข้ายึดเลนินกราดนครหลวงรัสเซียได้ แต่รัสเซียมีกำลังพลมาก ถอยทัพให้ กองทัพเยอรมันยึด อยู่ระหว่างฤดูหนาว และกองทัพนาซีก็พินาศลงเพราะ หิมะซึ่งมากเกินที่คนเยอรมันจะสู้ได้ สงครามในยุโรปก็กลับ ฮิลเดอบร็องท์ที่ นครเบอร์ลิน ในอุโมงหลบภัยเชิงสะพานข้ามคลองกลางเบอร์ลิน สงครามโลก ยุโรปก็ยุติเพียงนี้

แต่ประเทศไทยยังมีกรรมต่อมา เพราะเมื่อฝรั่งเศสแพ้เยอรมันแล้ว ประเทศไทยก็ถือโอกาสขอคืนแดนที่ฝรั่งเศสใช้กำลังบังคับเอาที่ดิน 4 เมืองไป เมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว การเจรจาไม่สำเร็จ กองทัพไทยจึงบุกเข้ายึดเอา ดินแดน 4 จังหวัดคืน ระหว่างนั้นประเทศญี่ปุ่นก็รุกรานแผ่นดินประเทศจีน และเห็นว่างอังกฤษฝรั่งเศสหมดสมรรถภาพทางทหาร มืออเมริกาที่อยู่ไกล ทั้ง ได้เข้ารบในยุโรปเสียกำลังไปมากแล้ว ญี่ปุ่นจึงเปิดเรื่องทะเลาะกับอเมริกา เรื่องการค้า และแล้วก็เปิดศึกรบอเมริกาและอังกฤษ คือตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ ที่ ฮาวาย และดีลิงคอปร์ที่แหลมมาลายู ขณะเดียวกันนั้นก็ต้องการตีมาเลเชีย ผ่านประเทศไทย จึงส่งกองทัพตีประเทศไทยในวันนั้นด้วย (8 ธันวาคม 2484)

ในระหว่างมีศึกสงครามในยุโรปและในตะวันออกไกล จอมพล ป. ก็

เดินไปกับโลก คือเตรียมการทหาร และตอนที่ประเทศไทยได้ดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ชาวไทยจึงเกิดทูลสรรเสริญ และในหลวงโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศชั้นเป็น จอมพล

การเป็นจอมพลนี้เป็นก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาเล็กน้อย เมื่อต้องสร้างกำลังทัพ ก็เลยถูกเหมาว่าเป็นผู้เผด็จการ

แต่แล้วอีก 2 ปีต่อมา ญี่ปุ่นก็เริ่มเพลี่ยงพล้ำทางทหาร โดยอเมริกาตีกองทัพญี่ปุ่นพ่ายแพ้ทุกแห่งจนใกล้เข้าถึงประเทศญี่ปุ่น กองทัพญี่ปุ่นก็เริ่มไม่ไว้วางใจไทย มีคราวหนึ่ง เสนาธิการทหารญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ แจ้งไปยังนายพลนากามูระ แม่ทัพ จี. ซึ่งอยู่สิงคโปร์ ขอยึดเมืองไทย นายพลนากามูระรีบขึ้นพบจอมพล ป. แจ้งเรื่องให้ทราบ และส่งย้ายนายทหารญี่ปุ่นคนนั้นไปมะนิลา ขณะเดียวกันกองทัพพันธมิตรก็ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดประชิดประเทศไทย ทั้งที่กรุงเทพฯ และที่ลพบุรี ที่ลพบุรีคลังสรรพาวุธของกองบินถูกยิงด้วยระเบิดเพลิง ไฟไหม้หมดทั้งคลัง ระหว่างนั้นข้าพเจ้าเป็นข้าหลวงประจำจังหวัด

ขณะเดียวกันเสียงของกองทัพพันธมิตรก็ประณามไทยตลอดเวลา และหาว่าจอมพล ป. เป็นเผด็จการ

ในฐานะนายกรัฐมนตรีจึงจำเป็นต้องสู้ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่มีทางสู้ เพราะอาวุธไม่มีที่ซื้อ ยุทธปัจจัยก็ร่อยหรอลงทุกที เฉพาะอย่างยิ่งยางรถยนต์มีแต่จะหมดไป กองทัพพันธมิตรครองเส้นทางหมด ข้าพเจ้าทราบเรื่องนี้ดีเพราะอยู่กับทหารตลอดมา ขอเล่าเรื่องน่าอนาใจเรื่องหนึ่ง จังหวัดลพบุรีได้รับคำสั่งสร้างทาง *ไชยวิบูรณ* ครึ่งทาง เป็นระยะทางประมาณ 65 ก.ม. ทางราชการเกณฑ์คนจากจังหวัดภาคกลางส่งไปให้ทำงานคนละ 3 เดือน จำนวนคนเกณฑ์ประมาณ 3,000 คน ข้าพเจ้าจำต้องให้คนเหล่านั้นเดินเท้าจากจังหวัดลพบุรีไปถึงป่าที่ท่าทาง ซึ่งเป็นระยะทาง 150 ก.ม. เขาต้องเดินไป-กลับ เพราะไม่อาจส่งด้วยรถยนต์ได้ การสร้างทาง 65 ก.ม. ทำเสร็จภายใน 8 เดือน วัน

กับที่รัฐบาลชนทรัพย์สินกระทรวงการคลังไปไว้ในถ้ำบนเขาที่จังหวัดเพชรบูรณ์ คนจำนวนมากและระยะทางไกล รถทหารหรือรถเอกชนช่วยทหารยางรถหมดแล้วจะเดือดร้อนอย่างยิ่ง

หลังจากรัฐบาลชนทรัพย์กระทรวงการคลังขึ้นไปไว้ที่จังหวัดเพชรบูรณ์แล้วมีข้า สภาผู้แทนราษฎรไทยก็โหวตให้พระราชกำหนดของรัฐบาล 2 ฉบับตกไป คือ พระราชกำหนดสร้างพุทธมณฑล จังหวัดสระบุรี และพระราชกำหนดตั้งนครเพชรบูรณ์

เมื่อจอมพล ป. แพ้โหวตกฎหมายทั้ง 2 ฉบับ ก็ลาออกจากเป็นนายกรัฐมนตรี นายควง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกฯ เจ้าคุณพลพลพยุหเสนา เข้าเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม มีข้าสงครามก็ยุติลง และรัฐบาลใหม่ออกกฎหมายอาชญากรรมสงคราม

เมื่อจอมพล ป. ลาออกแล้วประมาณครึ่งปีเศษ จอมพล ป. ไปอยู่ที่อำเภอลำลูกกา ไม่มีเรื่องอะไร ต่อมาข้า ญี่ปุ่นก็ยอมแพ้สงคราม รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ลาออก นายทวี บุญยเกษตร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นอยู่ประมาณ 3 เดือน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ขึ้นแทน และได้ต้อนรับกองทหารพันธมิตร สวนสนามที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยถนนราชดำเนิน ขณะนั้นเองได้มีกฎหมายอาชญากรรมสงครามออกมา และมีการพิจารณาโทษผู้ต้องหาอาชญากรรมสงคราม ซึ่งมีจอมพล ป. พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี หลวงวิจิตรวาทการ และอีก 2-3 คน ท่านเหล่านี้ถูกขังประมาณ 3 เดือน คณะตุลาการศาลพิเศษก็พิพากษาว่า กฎหมายอาชญากรรมสงครามนี้สร้างขึ้นเพื่อลงโทษคนในเรื่องที่กระทำก่อนกฎหมาย นัยหนึ่งเรียกว่าเป็นกฎหมายย้อนหลัง ขัดหลักนิติศาสตร์ จะนำมาลงโทษมิได้ และสั่งปล่อยผู้ต้องหาทุกคน

กฎหมายดังกล่าวนี้ ถ้าเป็นการกระทำของพันธมิตรผู้ชนะสงคราม เช่นที่ทำกับนายพลโดโจ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นผู้ก่อสงคราม ก็เป็นไปได้อุปราคา

หลักฐานคดีมีผิดอาญา ความจริงก็ไม่มีหลักฐานเช่นนั้นเลย ทั้งได้ลากออกมา โดยไม่มีข้อกล่าวหาใด ๆ ด้วย

จอมพล ป. ออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีและพ้นคดีอาชญากรรม สงคราม ก็อยู่บ้านเฉย ๆ ต่อมา 3 ปี ก็เกิดรัฐประหารโดยพล.ท.ผิน ชุณหะวัณ เป็นหัวหน้า และได้ตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านผู้นี้เป็นคนสำคัญของชาติคนหนึ่ง กล่าวคือเป็นคณะแรกที่คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองตั้ง แต่ยังเรียนอยู่ที่ฝรั่งเศส โดยร่วมคิดกับท่านปรีดี พนมยงค์ เมื่อเปลี่ยนแปลง การปกครองสำเร็จ ก็ได้เป็นรัฐมนตรี หรือนายกรัฐมนตรีตลอดมา

ต่อมาคณะรัฐประหารก็บีบให้ท่านควงลาออก และตั้งจอมพล ป. เป็น นายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2491 และเป็นเหตุให้คนคิดว่าเผด็จการจะมาอีก และระยะเวลา 3 ปีก็เกิดเรื่องการเมืองขับไล่จอมพล ป. 4 เรื่อง คือ กบด เสธ.กลาโหม กบดแมนฮัตตัน กบดวังหลวง และการปฏิบัติของจอมพลสฤษดิ์ การที่นำเรื่องเหล่านี้มากล่าวด้วยก็เพราะคนบางส่วนยังเห็นว่าจอมพล ป. เป็น เผด็จการ จึงเป็นเหตุให้มีฝ่ายคิดปราบปรามจอมพล ป. ซึ่งเรื่องนี้จึงเป็น ประเด็นสำคัญสำหรับการสัมมนาครั้งนี้

โดยที่ข้าพเจ้าได้ใกล้ชิดกับจอมพล ป. มาหลายปี ข้าพเจ้าคิดว่าจอมพล ป. ไม่ใช่เผด็จการ โดยเหตุผลดังนี้

จอมพล ป. มีความเป็นผู้ดีมาก ไม่พูดคำหยาบ ไม่เหมือนนายทหาร บางคน ไม่เคยได้ยินเรียกกันว่า ไอ้ อี หรือคำคนด้วยคำหยาบ ไม่ใช่หนัก การเมืองที่ขึ้นมาจากพลทหาร

จอมพล ป. ต้องการจะสร้างชาติบ้านเมือง และสร้างมากมาย ดังที่นาย ธนิต อยู่โพธิ์เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. 2500 มีรายการละเอียดมาก

จอมพล ป. ตั้งใจจะให้ป็นประชาธิปไตยโดยตลอดไป

เรื่องการเป็นประชาธิปไตยโดยตลอดไปนี้ จอมพล ป. พุดเสนอมว่า ประเทศฝรั่งเศสหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 50 ปี จึงเป็นประชาธิปไตย มั่นคงต่อมา เฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย ภายในหนึ่งปี พระยามโนปกรณนิติธาดา ยุบสภาผู้แทนราษฎร งดเลือกตั้ง ครั้นต่อมาอีก 6 เดือนก็เกิดขบถบวรเดช นอกจากนั้นก็มิมีขบถอีกหลายครั้งตั้งกล่าวแล้ว มาตอนหลังนี้ก็มีเรื่องยึดอำนาจในสมัยจอมพลถนอม จอมพลสฤษดิ์ และพล.อ.เปรม อีกหลายครั้ง ที่สุด พล.อ.ชาติชายก็ถูกปฏิวัติ เป็นต้น แต่ตอนหลังนี้แย่งกันเป็นรัฐบาลเพื่อตนเอง กลายเป็นแย่งหากิน แทนที่จะปฏิวัติเพื่อสร้างบ้านเมืองให้เป็นประชาธิปไตย

ข้าพเจ้าคิดว่าจอมพล ป. ไม่ต้องการเป็นเผด็จการ แต่ความจำเป็นระหว่างหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเพอญโลกเข้าสู่ยุคต่อสู้แย่งอำนาจกัน และกลายเป็นสงครามโลกในเวลาอันยาวนานประมาณ 10 ปี จอมพล ป. อยู่ในอำนาจฐานเป็นนายกรัฐมนตรีก็ต้องคุมกำลังรบ เตรียมป้องกันตัว จึงถูกหาว่าเป็นเผด็จการ

คำว่า *เผด็จการ* ซึ่งแปลว่า *ดิกเตเตอร์* นี้ เดิมเริ่มใช้ที่ประเทศเดอร์กี่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ในยุโรปยุติลง อังกฤษและพันธมิตรจะเข้ายึดประเทศเดอร์กี่ เนื่องจากเดอร์กี่เข้าสงครามเป็นฝ่ายเยอรมันนี่ในฐานะผู้แพ้ และเวลานั้น อังกฤษกำลังแผ่อำนาจ ครองโลก ก็เลยยึดครองเดอร์กี่ เคมัล อะตาเดอร์กี่ ได้รวบรวมพลเมืองต่อสู้ป้องกันประเทศ สามารถป้องกันไว้ได้ เพราะอังกฤษกับฝรั่งเศสรบมานานก็หมดกำลังและยุติสงคราม เคมัล อะตาเดอร์กี่ จึงได้รับสมญาว่า *ดิกเตเตอร์*

สงครามโลกครั้งนั้น ประเทศคู่สงครามเสียหายมาก และเกิดการเปลี่ยนแปลงใหญ่อันเป็นชนวนให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวคือระหว่าง

สงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น พลเมืองรัสเซียซึ่งยากจนมาก ได้ตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นทำการปฏิวัติยึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์ แล้วปกครองด้วยวิธีการที่เรียกว่าคอมมิวนิสต์ รัสเซียเป็นประเทศใหญ่พลเมืองมาก พลเมืองประเทศอื่น ๆ ก็คล้ายตาม และเกิดพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นทุกประเทศ ครั้นแล้ว ในหลายประเทศมีผู้ต่อต้านคอมมิวนิสต์ เริ่มต้นที่ประเทศอิตาลี มุสโสลินีตั้งกองทัพนาซีขึ้นต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ ที่สุดชนะ และเป็นรัฐบาลต่อมา ในประเทศสเปน นายพลฟรังโกก็ตั้งกองกำลังปราบคอมมิวนิสต์ และต่อมาฮิตเลอร์แห่งเยอรมันนี่ก็ตั้งกองทัพนาซีขึ้น กองทัพนาซี นอกจากสู้กับคอมมิวนิสต์แล้วยังสู้กองทัพรัฐบาลด้วย ผู้นำ 3 ประเทศที่กล่าวนี้ก็ถูกเรียกว่าผู้เผด็จการ วิธีการบริหารของแต่ละพรรคก็ต่างกัน พวกนั้นต่อสู้คอมมิวนิสต์จอมพล ป. ซึ่งเตรียมรบเพื่อป้องกันรักษาประเทศ ก็ถูกเรียกว่าดิกเตเตอร์ด้วย ทั้ง ๆ ที่จอมพล ป. ไม่มีกองกำลังส่วนตัว มีแต่ทหารของประเทศ

ในตอนปลายสงครามมหาอาเซียบูรพา กองทัพญี่ปุ่นเริ่มเพลี่ยงพล้ำ และกองทัพพันธมิตรส่งกองบินมาโจมตีประเทศไทย กองทัพญี่ปุ่นเริ่มไม่ไว้ใจไทย มีคนหนึ่ง พันโทเสนาธิการทหารญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ขออนุญาตแม่ทัพ จ. ซึ่งตั้งฐานทัพอยู่สิงคโปร์ขอยึดประเทศไทย นายพลนากามูระ แม่ทัพ จ. บินมากรุงเทพฯ พบจอมพล ป. และสั่งย้ายนายทหารผู้นั้นไปฟิลิปปินส์ทันที

ส่วนกองทัพพันธมิตรก็โจมตีประเทศไทยทั้งออกอากาศ และโดยเครื่องบิน เมื่อเหตุการณ์สงครามหนักมากขึ้น จอมพล ป. ก็ไปอยู่ลพบุรีมากขึ้น

วันหนึ่งคณะทหารญี่ปุ่นมาหาจอมพล ป. ที่ทำเนียบ แจ้งว่ากองทัพญี่ปุ่นขอตั้งกองพันทหารที่พระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี จอมพล ป. ก็รู้ทันทีว่าเขาต้องการตั้งกองทหารประชิดกองทหารไทยที่ลพบุรี เวลานั้นกองทัพที่ 2 ของไทยตั้งกองบัญชาการอยู่ที่ลพบุรี มีทหารกระจายรายทางถึงอำเภอไชยบาดาล จอมพล ป. เล่าว่าอัดอั้นใจไม่รู้จะปฏิเสธอย่างไร ก็นึกถึงพระ จึงตอบ

ไปว่าคนไทยกำลังจะสร้างเมืองพระที่พระพุทธรบาท ถ้าทหารญี่ปุ่นมาตั้ง ก็จะมีจิตใจคนไทยมาก ขออย่ามาเลย ญี่ปุ่นก็กลับไป รุ่งขึ้นจอมพล ป. ก็สั่งให้ออกพระราชกำหนดสร้างพุทธมณฑลที่พระพุทธรบาท ต่อจากนั้นประมาณ 1 เดือนก็ออกพระราชกำหนดสร้างนครเพชรบูรณ์เป็นนครหลวง เรื่องนี้เป็นการพลางว่าถ้ารบกันยึดกรุงเทพฯ ได้ก็ไม่ใช้ยึดนครหลวง

แต่แรงการเมืองเวลานั้นเห็นว่าจอมพล ป. เผด็จการทำเดี่ยว ถึงวันประชุมพิจารณาเพื่ออนุมัติพระราชกำหนดทั้ง 2 ฉบับจึงตกไป จอมพล ป. เห็นว่าแพ้ก็ลาออกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ

ความจริงกฎหมายทั้งสองฉบับไม่เกี่ยวกับความเป็นอยู่สำคัญของราษฎรเลย รัฐบาลอาจประกาศตั้งเฉย ๆ ก็ได้

การที่เล่ามานี้แสดงว่าจอมพล ป. ถู้อตามหลักประชาธิปไตย ไม่ถืออำนาจโดยยุบสภา

เมื่อจอมพล ป. ลาออกแล้ว อีกหลายเดือนต่อมาสงครามโลกจึงยุติลง โดยกองทัพญี่ปุ่นยอมแพ้ พล.อ.โคจิ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นถูกสัมพันธมิตรส่งขึ้นศาลพิเศษและถูกตัดสินประหารชีวิต

แต่เมืองไทยทำแปลก เพราะจอมพล ป. ลาออกแล้วไม่มีการกล่าวโทษ ครั้งสงครามยุติ รัฐบาลไทยกลับออกกฎหมายอาชญากรรมสงคราม ตั้งศาลพิเศษพิจารณาโทษจอมพล ป. กับพล.ท.ประยูร ภมรมนตรี ท่านวิจิตร วิจิตรวาทการ และอีก 2-3 คน เฉพาะบุญที่ศาลการศาลพิเศษท่านทรงคุณธรรมและทรงคุณวุฒิสูง จึงพิจารณาว่ากรณีที่เกิดกล่าวโทษนั้น เกิดก่อนกฎหมายฉบับนั้น ผิดหลักนิติศาสตร์ที่จะลงโทษ เลยสั่งปล่อยจำเลยหมดทุกคน

ถ้าจะกล่าวโดยสรุปถึงชีวิตจิตใจจอมพล ป. ประการสำคัญที่สุดคือรักชาติ ผลงานจึงออกมาในทางกีดกันการเรียนภาษา สวงวนที่ดินเพื่อคนไทย และเป็นผู้ดีไม่มีลักษณะผู้เผด็จการเลย

ทรงยศ แววหงษ์

ขอเชิญคุณชาญครับ

ชาญ แก้วชูใส

ท่านผู้ดำเนินการอภิปราย ท่านวิทยากรที่เคารพ และท่านผู้มีเกียรติ
ที่รักทุกท่าน

ผมพยายามจะเข้าไปในกรอบว่า จอมพล ป. กับการเมืองไทยสมัยใหม่
ในข้อย่อยที่ว่าจอมพล ป. ที่ข้าพเจ้ารู้จัก

ท่านผู้ดำเนินรายการคงเข้าใจว่าผมนี้มีความอดทนในการคอย เพราะว่า
มีอาชีพเป็นทนายความ เพราะฉะนั้นไว้ทีหลัง แล้วจริง ๆ ด้วยนะครับ ไปศาล
ต้องคอย ไม่คอยไม่ได้ เพราะฉะนั้นการรอคอยนี้ก็เคย ไม่รู้สึกอะไร

สำหรับที่ว่าจอมพล ป. ที่ข้าพเจ้ารู้จักนั้น ผมขออนุญาตที่ประชุมนี้ขอ
แบ่งเป็นว่า รู้จักด้วยตนเอง กับรู้จักจากการศึกษาจากเอกสาร

การรู้จักจอมพล ป. ด้วยตนเองนั้น ก็มีสาเหตุ แต่ผมเองรู้สึกมาก่อน
ข้างโชคดี มีนายกฯหลาย ๆ คนที่ผมได้รู้จัก แต่ไม่ได้รู้จักแบบ 20 ปีเหมือน
ท่านอาจารย์ศักดิ์ รู้จักแบบขี้ม้าชมสวน ฉาบฉวยเท่านั้นเอง เว้นแต่นายกฯคน
ปัจจุบันนี้ค่อนข้างจะมากหน่อย แต่ก็ไม่ถึง 20 ปี สำหรับท่านจอมพล ป. นี้
ได้รู้จักด้วยตนเองตอนที่ท่านได้เดินทางมารับตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ภายหลังจากที่ท่านได้ตัดคำว่า “วิชา...และการเมือง” ออกไปแล้ว
ทั้งนี้และทั้งนั้นอาจจะเห็นว่านักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการ
เมืองนั้น การเมืองขึ้นสมอง ก็เลยตัดชื่อออกเสีย คิดว่าจะลด pressure ลงได้
ผมว่าคิดผิด วันที่ท่านเดินทางมารับตำแหน่งอธิการบดีนั้น ตอนนั้นผมเป็น
กรรมการสโมสรนักศึกษา ซึ่งมี ฯพณฯ มารุต บุณนาค เป็นประธานนักศึกษา
เราก็วางกำหนดการ จะว่าวางแผนก็จะสูงไป กำหนดการกันว่า จะพบท่าน

อธิการบดีอย่างไร แล้วก็เสนอข้อคิดแก่ท่านอย่างไรบ้าง วันนั้นประชุมกันที่ห้องประชุมใต้ตึกโดม ปีกขวาของตึกโดม (เดี๋ยวนี้เป็นกองกลาง) บรรจุคนได้ไม่เกิน 300 คน นักศึกษาก็ต้องนั่งกันที่พื้นก็มี

วันนั้นผมได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการนักศึกษาในฐานะที่เป็นประธานแผนกปฐกฐาและได้ว่าที่ จะเสนอข้อคิดต่อท่านจอมพล ป. ซึ่งมาดำรงตำแหน่งอธิการบดีอย่างไรบ้าง ตอนนั้นนักศึกษาศรรมศาสตร์ที่สำเร็จเป็นบัณฑิตถูกกีดกันหลายเรื่อง ที่เห็นชัด ๆ เป็นรูปธรรมคือ เรื่อง กฎ ก.พ. ที่ 110 ว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาจะไปบรรจุเป็นปลัดอำเภอได้นั้น บัณฑิตจากธรรมศาสตร์ไม่มีสิทธิ์ ต้องสำเร็จรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์ นั้นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง จบบัณฑิตกฐาหมายธรรมศาสตร์แล้ว จะเป็นสามัญสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภาจะต้องผ่านสำนักศึกษาอบรม ไม่ใช่เดินผ่านเฉย ๆ ต้องสอบได้ด้วยแล้วถึงจะได้เป็นสามัญสมาชิก ถึงจะมีสิทธิ์เป็นทนายความชั้นหนึ่ง (เดี๋ยวนี้ไม่มีชั้นแล้ว) แล้วจะสอบอัยการ สอบผู้พิพากษาได้

ความอัดอั้นตันใจเหล่านี้ก็ได้เสนอต่อท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ห้องประชุมทางปีกขวาของตึกโดม

อีกเรื่องหนึ่งคือบัณฑิตธรรมศาสตร์นอกจากความกีดกันที่ว่าแล้ว ส่วนใหญ่จะเข้าไปทำราชการ จะได้แต่ค่าวิชา 30 บาท เงินเดือน 80 บาทไม่ได้ ส่วนพวกอื่นโดยเฉพาะที่สำเร็จจากจุฬาฯ จะได้ทั้งเงินเดือน 80 บาท และค่าวิชา 30 บาทด้วย เป็น 110 บาท ถ้าเป็นธรรมศาสตร์ไม่มีสิทธิ์ รับ 30 บาทไปก่อน นี่เป็นเรื่องที่ได้กราบเรียนให้จอมพล ป. ท่านทราบ และอีกข้อหนึ่งคือวันนั้นเราแออัดแน่นกันมากเลย ก็ขอกันว่าเมื่อท่านอธิการบดีมาดำรงตำแหน่งที่มหาวิทยาลัยนี้แล้ว ก็คงจะได้มีหอประชุมที่โอ้อาเหมาะสมกับตำแหน่งของท่าน ควรจะได้มีหอประชุมที่ไม่มีสภาพนั่งแออัดกันเสียที

ใน 3 เรื่องนี้ท่านก็ยอมรับที่จะไปแก้ไข แล้วก็ได้ไปบางส่วน กฎ ก.พ.

ที่ 110 รู้สึกท่านจะแก้ ไม่ได้จำกัดเฉพาะรัฐศาสตร์จากจุฬาเท่านั้นที่จะเป็น ปลัดอำเภอของกรมการปกครอง ได้รับการแก้ไขรวมทั้งสำนักอบรม แต่ก็ผ่อน ไม่ได้ทั้งหมด นี่ก็เป็นพระคุณของท่าน

เกี่ยวกับหอประชุมนั้น ท่านก็รับดำเนินการให้เช่นเดียวกัน โดยครั้งแรก ถ้าผมจำไม่ผิดได้งบประมาณ 20 ล้าน ก็สร้าง ๆ กันไป มันยิ่งใหญ่ขึ้นมาทุกที ก็เพิ่มเป็น 60 ล้าน ก็เป็นหอประชุมที่ริมสนามหลวงริมสนามฟุตบอลซึ่งใหญ่ โทมามาก จนกระทั่งเพื่อนผมคนหนึ่ง คือ สุภางค์ โพธิ์พานทอง นักข่าวต่างประเทศ บอกว่าเหมือนอั่งอ่างตกลงไปในถ้วยน้ำชา ความจริงก็ดี นี่เป็นเรื่องที่ กรมการสโมสรนักศึกษาได้ต่อสู้ให้ได้มา

ต่อมาหลังจากรัฐประหารแล้ว มีการส่งทหารเข้าไปรบที่เกาหลี ตอน แรกข่าวออกมาก็ไม่มีลายลักษณ์อักษรที่ยืนยันว่าเราไม่ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายในการ สงทหารกรมผสมกรมหนึ่งไปรบที่เกาหลี เพื่อช่วยกับสหประชาชาติ แต่ภายหลัง ปรากฏว่าต้องเสียเงินปีหนึ่งประมาณ 11 ล้าน ก็มีการคัดค้าน เพราะ ตอนนั้นประชาชนค่อนข้างจะยากจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาของธรรม- ศาสตร์เรา ลูกแม่โดมได้แสดงการคัดค้านว่าอย่างนี้ไม่สมควร โดยจัดได้ว่าที่ เรื่องการบ้านไม่สัมพันธ์ต่อการเมือง โดยเอาฝ่ายชายเป็นผู้เสนอว่าการบ้าน อย่าไปยุ่งกับการเมือง ผู้หญิงก็เป็นฝ่ายค้าน แล้วยังมีหนังสือพิมพ์รับแผนไป ดำเนินการ พาดหัวตัวโป้งเลยว่า นักศึกษาหนุ่มสาวของธรรมศาสตร์คัดค้าน การส่งทหารไปรบเกาหลี ขณะเดียวกันนั้น เมื่อมีสงครามก็มีการเรียกร้องให้ เกิดสันติภาพ กลายเป็นว่าการเรียกร้องสันติภาพนั้นไม่ใช่ของไทย แต่กลายเป็น คอมมิวนิสต์ ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจตั้งข้อหา เลยโดนจับกันไปหลายคน รวมทั้งผู้ที่จัดได้ว่าที่ด้วย แต่ผู้ได้ว่าที่ไม่ถูกจับ นี่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งอธิการบดี

สิ่งที่ไม่พอใจมาก คือ อธิบดีเผ่า ที่กล่าวหาว่า (ผม) เป็นสายของ

คอมมิวนิสต์ ผมขอประทานโทษทายาทของท่านจอมพล ป. เพราะต้องพูดว่า จอมพล ป. ท่านกลัวคอมมิวนิสต์จริง ๆ เลย แต่ก่อนนี้ระดาศตราครุฑใช้ ตราครุฑสีแดง ก็ต้องเปลี่ยนเป็นครุฑดำ แม้แต่สีของอาคาร หลังคาที่เคยเป็น สีแดงก็ต้องเปลี่ยน เช่นหลังคาตึกที่ถนนราชดำเนินนอกเปลี่ยนเป็นสีเขียว

อย่างไรก็ตาม ผมโชคดีหรือว่าโชคไม่ดีก็ได้ ที่ไม่ได้เข้ามหาวิทยาลัย BK (คุบบางขวาง) เพียงแต่อยู่ secondary school ธรรมดา ๆ จังโรงพัก 7 วัน แล้วก็ฝากขังอีก 7 ฝาก 12 วัน เป็น 84 บวกกับ 7 ก็เป็น 91 แล้วก็สั่งไม่ฟ้อง ปล่อยไป

นี่เป็นการต่อสู้ของนักศึกษาที่ผ่านมาแล้วก็ทำให้ผมได้รู้จักกับจอมพลป. พอสมควร

คราวนี้ถึงเรื่องจอมพล ป. ที่รู้จัก จากด้านการศึกษา เป็นที่ยอมรับว่า ท่านได้ร่วมกันกับเพื่อนนักศึกษาที่ฝรั่งเศส ซึ่งรวมทั้งท่านปรีดีด้วย คบคิดกัน เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตย อันนี้ต้องยอมรับ หลังจากนั้นก็รุ่งอรุณ 24 มิถุนายน 2475 เปลี่ยนแปลงการปกครอง

เมื่อเช้าผมไปรำลึกหลัก 6 ประการที่ลานพระรูปกับพรรคพวกว่าได้ จารึกไว้อย่างไร แล้วทบทวนถึงหลัก 6 ประการว่าเป็นอย่างไร หมู่นี้ยังมีอยู่ “ณ ที่นี้ 24 มิถุนายน 2475 เวลาอรุณ คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญ เพื่อความเจริญของชาติ” อันนี้ผมคิดว่าเป็นคุณูปการของคณะราษฎรและผู้ ก่อการอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากว่าทำไม่สำเร็จ ทั้งหมดนั้นถูกตัดหัว 7 ชั่วโมง แต่โชคดีทำสำเร็จ

เพราะฉะนั้นผมคิดว่าใน 24 มิถุนายน ทุกครั้งทุกปี น่าจะได้มีการ รำลึกถึงคุณูปการของสมาชิกคณะราษฎร และผู้ที่รับทอดต่อมา

วันนี้ผมได้ทราบว่าไปทำบุญกันที่วัดพระศรีมหาธาตุ (บางเขน) ตอน แรกผมตั้งใจว่าจะไปด้วยเช่นเดียวกัน แต่ติดขัดที่อาจารย์ชาญวิทย์เชิญผมไว้

ตั้งแต่เมื่อ 4 เดือนก่อน

ในเรื่องที่ว่าท่านไม่มีส่วนเป็นเผด็จการ ผมยังมองไม่ชัด ครั้งหนึ่งท่านไม่ยอมรับสนองพระบรมราชโองการที่สภาผู้แทนราษฎรได้เลือกประธานสภา คือเลือก คุณทวี บุญยเกตุ กับพันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธาน ท่านก็บอกว่าถ้าเป็นสองคนนี้จะไม่รับสนองพระบรมราชโองการ จนกระทั่งสภาต้องไปเลือกกันใหม่ อันนี้ก็เป็นจุดหนึ่ง แต่ว่าคุณควงยังได้เป็นรองประธานอยู่ ส่วนคุณทวี บุญยเกตุนี้ไม่ได้รับสนองพระบรมราชโองการ ท่านไม่ยอมรับด้วยเหตุนี้ ๆ อยู่ว่า คุณทวีได้นำใบลาของท่านไปออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง อันที่จริงท่านเขียนไปอย่างนั้นเอง ไม่อยากจะออก พอนำไปออกวิทยุ ต้องไปตามดิ่งกลับมาแทบแย่งจะคืนมาได้ ประการต่อมาในระบอบประชาธิปไตย เรามีสภาผู้แทนอยู่ในวาระกัน 4 ปีตามรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมายเลือกตั้งปี 2485 ท่านได้แก้ไขรัฐธรรมนูญ ขยายวาระของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้อยู่ในตำแหน่งออกไปอีก 2 ปี นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มองเห็นว่า ส.ส. เหล่านี้ได้ให้การสนับสนุนท่านกระมัง ถึงได้มีการขยายเวลาในตำแหน่งออกไป

นอกจากนั้น เมื่อมีรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 จริงอยู่ที่ได้เชิญ นายควง อภัยวงศ์มาขัดตาทัพ นับเป็นประเพณีของรัฐประหารทั้งหลายที่จะมีการนำคนมาขัดตาทัพ แต่หลังจากนั้นก็ได้มอบตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ถือได้ว่ามีส่วนในการทำรัฐประหารครั้งนั้น และผมขอขอบคุณ พลโทผิน ชุณหะวัณ ที่เรียกตรงตัวไม่เคลือบแคลงว่า รัฐประหารไม่เรียก ปฏิวัติ

ในเมืองไทยมีปฏิวัติรัฐประหารหลายหน แต่ปฏิวัตินี้ผมคิดว่าไม่เกิน 2 ครั้ง คือ 24 มิถุนายน 2475 และ 14 ตุลาคม 2516 ที่เป็นการแย่งชิงอำนาจจากเผด็จการ เพราะการปฏิวัตินั้นต้องหมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของ

สังคม แต่รัฐประหารไม่ได้เปลี่ยน เปลี่ยนแต่ตัวผู้มีอำนาจ ขึ้นมาถึบคนเก่า แล้วนั่งแทน เพราะฉะนั้นผมขอฝากนักการเมืองโปรดใช้ให้ตรงด้วย

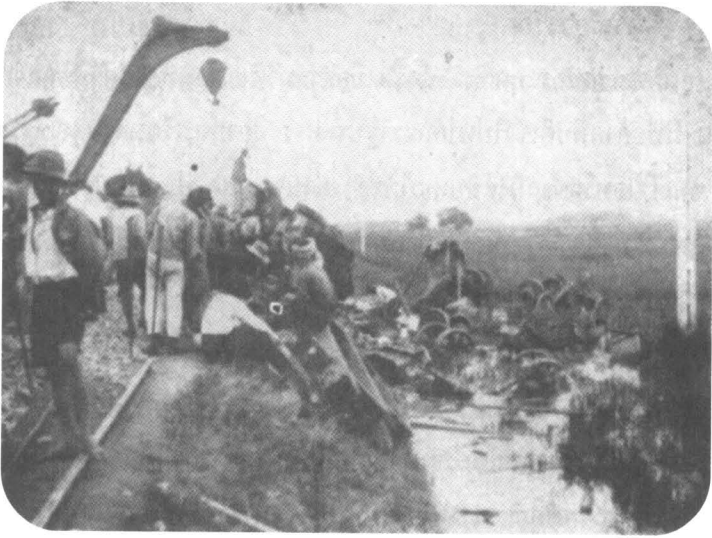
หลังจากนั้นมีรัฐประหารครั้งที่ 2 อีกเมื่อ พ.ศ. 2494 ท่านจอมพล ป. ก็มารับตำแหน่งอีกเช่นเดียวกัน ตรงนี้ผมก็ใคร่จะเสนอข้อเท็จจริงให้พิจารณาว่าเป็นประชาธิปไตยหรือเป็นเผด็จการ

อีกจุดหนึ่งคือใครจะขอเล่าสู่กันฟังว่า ในช่วงที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ท่านได้แถลงต่อวุฒิสภา ซึ่งตั้งกระทู้ถามเกี่ยวกับการซื้อรถถังปืนเบรินเรื่องนี้ท่านจอมพล ป. ได้ตอบกระทู้ถามวุฒิสภาว่า ตกลงซื้อมา 250 คัน คันละ 950 ปอนด์ เป็นเงินไทย 8 ล้านกว่าบาท เป็นรถเหลือใช้จากสงคราม ราคาถูกมาก กรรมการตรวจรับยังไม่ได้รับรองแม้แต่คันเดียว แต่กองทัพบกผู้ซื้อได้จ่ายเงินไปแล้วทั้งหมด อันนี้ก็ขอฝากเอาไว้ และผมได้ทราบต่อมาว่ารถถังปืนเบรินนี้ แล่นมาตามถนนราชวิถีก็ตายออกแฉีก ๆ กว่าที่จะถึงกรมได้ก็ว่ากันหลายวัน นี่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงที่ท่านจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีได้ดำเนินการ

อย่างไรก็ตาม ยกเว้นจากเรื่องประชาธิปไตยไม่โปร่งใส นอกนั้นท่านก็มีส่วนคืออยู่เป็นอันมาก . แต่หากประชาธิปไตยของท่านโปร่งใสเหมือนอย่างที่ประชาชนต้องการ เหมือนอย่างที่เอาชีวิต 7 ชั่วโมงเข้าไปแลกไว้แล้ว ผมคิดว่า ท่านปราศจากข้อตำหนิเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยของท่านต่อการเมืองไทยด้วยประการทั้งปวง

ทรงยศ แววหงษ์

ขอบพระคุณครับ ผมขอเชิญคำถามจากข้างล่างก่อน เชิญอาจารย์
ธเนศครับ

การต่อสู้ในเหตุการณ์ปราบกบฏเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476
รุนแรงกระทั่งรถไฟชนกันจนตกราง

ขบวนศพทหารฝ่ายรัฐบาลที่เสียชีวิตในการปราบกบฏ พ.ศ. 2476

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ผมขอเรียนถามคุณจิรวัดส์ครับ เมื่อครั้งมหาวิทยาลัยไอคอนหลังปฏิวัติพฤศจิกายน 2490 มีพ่อค้าคบตีเข้าไปพบคุณระวีรูปะหาร อยากจะเรียนถามคุณจิรวัดส์ว่า ในความเข้าใจหรือจากที่ได้ยินเคยได้ข่าว ท่านจอมพล ป. พบปะพ่อค้าคบตี ผู้นำทางเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กับนักธุรกิจข้างนอก ตั้งแต่ปี 2475 เป็นต้นมา และหลัง 2490 อย่างไรบ้าง

จิรวัดส์ ปิ่นयरชุน

ครอบครัวของเราที่ครอบครัวท่านที่เห็นในภาพวิดีโอ นั้น คือ คุณจุลินทร์ ลำชา คณสหัส มหาคุณ เรารู้จักครอบครัวท่านเหล่านี้ดี แต่ความจริงก็ไม่ใช่ว่า เรื่องการค้าอะไร ส่วนมากเข้าใจว่าเราจะเป็นฝ่ายขอความช่วยเหลือจากเขา เป็นต้นว่า ดิฉันทราบอยู่เรื่องหนึ่ง คือ มีคนขายบ้านที่หัวหินให้คุณพ่อ แล้วท่านไม่ชอบ ท่านก็ไปบอกคุณจุลินทร์ให้คุณจุลินทร์ช่วยไปซื้อบ้านหลังนี้ “ผมไม่มีใคร ครอบครัวผมก็ไม่เคยไป” บ้านหลังนั้นเวลานี้ตกมาเป็นของภรรยา คุณจุลินทร์ ชื่อ คุณอดิศัย ลำชา เธออยู่ในบ้านหลังนี้ เคยเชิญเราไป มีบริเวณกว้างขวางอยู่ใกล้ ๆ กับวังไกลกังวล เราไม่ทราบมาก่อน คุณอดิศัยเคยเล่าให้เราฟังว่า ท่านจอมพล ป. มาบอกให้คุณจุลินทร์ช่วยซื้อ คุณจุลินทร์บ่นแทบแย่ว่าอยู่ดีก็ให้มาซื้อ แต่เวลานี้ได้กำไรเยอะแยะ

ดิฉันเห็นจะมีเท่านั้น นอกจากนั้นดิฉันรู้สึกว่าการที่ท่านจอมพลได้รู้จักกันกับพวกพ่อค้าสมัยนั้น ดิฉันคิดว่าคงไม่มีเรื่องเหมือนกับสมัยอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยนี้ เวลาพวกเราติดต่อกับพวกพ่อค้าหรือข้าราชการ มักจะคิดกันไปท่านองว่ามีอะไร ๆ กัน บางทีคิดเรื่องการเมืองมากไป เขาอาจจะไม่มีอะไรอยู่เบื้องหลังกันก็ได้

ทิพย์ชนก รัตโนสถ

ดิฉันอยู่ธรรมศาสตร์มานานแล้ว เพิ่งจะได้ฟังความดีของท่านจอมพล ป. ที่เป็นเรื่องเป็นราววันนี้เอง

อยากจะเรียนถามว่าเวลาเราพูดถึงท่านจอมพล ป. กับธรรมศาสตร์ เรา จะพูดถึงสิ่งที่คุณชาญพูดอยู่ตลอดเวลาว่า ท่านเป็นคนตัดคำว่า “การเมือง” ออกไป แล้วก็โยงกับคำว่า “เผด็จการ” อยู่ตลอดเวลา สิ่งนี้จะสั่งสมอยู่ใน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สร้างความเกลียดชังขึ้นมา ซึ่งดิฉันคิดว่าไม่ค่อยถูกต้อง พี่สุวัฒน์เองก็ได้พูดว่า ครั้งที่ท่านไปเมืองจีนก็ได้ทราบที่ท่านอาจารย์ปรีดี และท่านจอมพล ป. นั้น ท่านก็ไม่ได้เกลียดชังกันเลย ท่านก็ยังมีเชื้อใย เป็นเพื่อนกัน แต่สิ่งนี้เราไม่เคยทราบเลยในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเวลานานแล้ว ซึ่งดิฉันเห็นว่าไม่เป็นธรรมเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อคุณจิรวุฒิสนั่นงออยู่ที่นี้แล้ว ดิฉันก็อยากจะทราบว่ามีข้อมูลอะไรเกี่ยวกับเรื่องการปกครอง หรือพี่สุวัฒน์พอจะทราบหรือไม่เกี่ยวกับเรื่องการตัดชื่อธรรมศาสตร์และการเมืองออกไป หรือเรื่องที่คุณชาญได้ยกประเด็นขึ้นมาหลายประเด็น เช่น ชื่อรถถัง หากใครมีข้อมูลเราจะได้ให้การกันในที่นี้ต่อหน้ากันเลยว่าเรื่องจริงเป็นเช่นไร ขอคุณ มากค่ะ

ทรงยศ แววหงษ์

คำถามว่าทำไมถึงได้ตัดชื่อมหาวิทยาลัยออกไป เดิมมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ชื่อว่า มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ประเด็นนี้คุณ ชาญได้ยกขึ้นมา ขอเชิญครับ

ชาญ แก้วชูใส

เหตุผลที่แน่ชัดผมจำไม่ได้ ในตอนนั้นก่อนที่จะรัฐประหาร หรือ

รัฐประหารใหม่ ๆ ก็ได้มีการที่จะยึดครองธรรมศาสตร์อยู่บ้างแล้ว คงจำได้ หลังกบฏแมนฮัตตัน ทหารได้เข้ามายึดครองธรรมศาสตร์อยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง นี้เป็นจุดหนึ่ง แต่ว่ามีกฎหมายที่แก้ไขพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรม- ศาสตร์และการเมืองมาเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อีกจุดหนึ่งที่ตามถึงรถถังปีนเบริน ข้อมูลจริงชัดเจนไปศึกษาได้จาก เมืองไทยประชาธิปไตย รวบรวมโดยท่านอดีตเลขา (สภาผู้แทนราษฎร) ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ ตั้งแต่ปี 2475-2517*

สุวัฒน์ วรดิลก

ผมคิดว่าเรื่องพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ออกมาล้ม พระราชบัญญัติเก่าที่มี “การเมือง” อยู่ นั้น สืบเนื่องมาจากการที่พระราชบัญญัติ คอมมิวนิสต์ในประเทศไทยครั้งแรก พ.ศ. 2476 เพื่อคัดค้านเค้าโครงเศรษฐกิจ ของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ แล้วก็ใช้กฎหมายคอมมิวนิสต์มาเป็นเวลานาน จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว ไทยจำเป็นจะต้องเข้าเป็นสมาชิกของ สหประชาชาติ คนที่จะเข้าได้จะต้องมีประเทศที่เป็นมนตรีถาวร 5 ประเทศ รับรอง ถ้าประเทศใดประเทศหนึ่งไม่รับรองแล้วก็จะตกไป ตอนนั้นพระองค์ วรรณ (พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร) หรือกรมหมื่นนราธิปฯ เป็นผู้แทนไทยไป ในที่นั้น ทุกประเทศรับรองหมด เหลือแต่รัสเซีย ถ้ารัสเซียไม่รับรองประเทศไทย ไทยก็ไม่ได้เป็นสมาชิกสหประชาชาติอย่างทุกวันนี้ ก็มีการส่งข่าวมา เมืองไทย เมืองไทยก็จำเป็นต้องเลิกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 เสีย ก็ไม่มีพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์

เมื่อมีเหตุการณ์ระยะหลัง ๆ ต่อมา เป็นต้นว่ามีการจับกุมขึ้น ก็ไม่มี

---

* ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517) กรุงเทพฯ : “รัฐกิจเสรี”, 2517 พิมพ์ครั้งที่ 2

พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ที่จะมาใช้กล่าวหาผู้ต้องหาว่าใครเป็นคอมมิวนิสต์ แม้แต่กระทั่งพวกเรา คือ ที่คุณชาญเล่าให้ฟังเมื่อสักครู่นี้ ที่มีการเรียกร้อง สันติภาพ ความจริงองค์กรนี้ก็ไม่ใช่องค์กรคอมมิวนิสต์ เป็นองค์กรที่อยู่ที่กรุง สต็อกโฮล์ม สวีเดน เขาเรียกร้องสันติภาพ โดยมีเงื่อนไขว่า คัดค้านสงครามทุกรูปแบบ คัดค้านการใช้ระเบิดปรมาณู และสนับสนุนให้ใช้ในด้านสันติเท่านั้น มีจดหมายเวียนไปทั่วโลก ทางฝ่ายของเราก็ขานรับ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ แต่ของเราตั้งอนุกรรมการสันติภาพขึ้นในมหาวิทยาลัย และคณะ อนุกรรมการสันติภาพของประชาชนจีน ผมก็เป็นกรรมการ มีนายแพทย์เจริญ สืบแสง เป็นประธาน คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นรองประธาน พวก หนังสือพิมพ์นักเขียนก็เป็นประธานอยู่ แต่พวกเราก็ไปเพิ่มข้อความคัดค้าน อีกข้อหนึ่ง คือ คัดค้านสงครามเกาหลี คัดค้านที่ส่งคนไทยไปรบเกาหลี เพิ่มเติมจากสันติภาพเดิมขึ้นมา ก็ไม่เป็นที่ถูกใจรัฐบาลชุดนั้น ตรงนี้เท่านั้นที่ไม่ถูกใจ เพราะพอดีเกิดกรณีแมนฮัตตันขึ้น

แมนฮัตตัน หมายถึง การทิ้งระเบิด ปร. ลงเรือในระหว่างพิธีมอบเรือชุด แมนฮัตตันที่ท่าราชวรดิษฐ์ นี่ทำให้เกิดกรณีอะไรมากมาย และก็เกิดกบฏ สันติภาพ เป็นเหตุที่จูงใจให้เกิดพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ขึ้น แต่ว่าผู้ที่ถูก จับกุมครั้งนั้น ตำรวจทำพิลึก คือโยงเอาพวกเราซึ่งทำงานสันติภาพอยู่ใน มหาวิทยาลัยเข้ากับพวกแมนฮัตตัน อันนี้ไม่ถูกต้อง เราอยู่คนละส่วนและไม่ รู้จักกันเลย เราทำของเรา อย่างผมทำละครการเมืองเรื่อง *ผิคนแผ่นดิน* แสดง ในเดือนพฤศจิกายน ให้นักศึกษาแสดงกลางสนามฟุตบอล คุณเพ็ญศรียังมา ร้องเพลงแทนนางเอก

ผมขอเล่านิดหนึ่ง ละครเรื่อง *ผิคนแผ่นดิน* ตอนนั้นคุณมารุต (บุญนาถ) เป็นประธานนักศึกษา คุณอารีย์ อัมสมบัติ เสียชีวิตไปแล้ว เป็นประธานบันเทิง ผมก็ขอให้เอาบทนี้ นำต้นฉบับละครนี้ไปให้เลขาธิการมหาวิทยาลัย คุณจัด

ศรียานนท์ ตรวจเสียก่อน คุณอารีย์เขาก็รู้ว่าคุณฉัตรมีนิสัยชอบดื่มเหล้า ก็เอาเหล้าไปให้คุณฉัตร กินจนเมาแล้วก็เอาบทไปให้ตรวจ คุณฉัตรเห็นบทยังไม่ทันตรวจก็บอก “แหม ดืมาก บทนี้คุณสุวัฒน์เขียน เพื่อนเรา” ก็อนุญาติให้เล่น ผมก็โดนจับไปตอนสอบสวนสันติภาพ ผมหลุดออกมาโดยไม่ต้องถูกจับอย่างคุณชาย คุณชายถูกขังหลายแห่ง เพราะหลังจากนั้นมา ผู้ต้องหาคั้งนั้น ถูกจับโดยฟ้องข้อหากบฏภายในภายนอกพระราชอาณาจักรเท่านั้น ไม่มีคอมมิวนิสต์ด้วย พอหลังจากนั้นมาก็ออกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ขึ้นมา พร้อมกับพระราชบัญญัติธรรมศาสตร์ตามมาด้วย ทำให้ชื่อหายไป ผมเห็นว่าไม่สำคัญ ชื่อหายไปจริง แต่กลับไปอยู่ในศิระะ ในหัวใจพอแล้ว

ทรงยศ แวงหงษ์

ขอบพระคุณครับ คุณจิรวุสต์ยังไม่ได้สรุปชื่อมหาวิทยาลัยทำไมจึงเปลี่ยนเชิญครับ

จิรวุสต์ ปันยารชุน

ดิฉันเองก็ไม่ทราบ มีเพื่อน ๆ เรียนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายคน ดิฉันอยากจะเรียนด้วยว่า ตัวดิฉันเองก็เหมือนกัน เวลามาจากนอก คุณพ่อจะให้ดิฉันมาเรียนกฎหมายที่ธรรมศาสตร์ บังเอิญตั้งโรงเรียนทหารหญิงเสียก่อน เลยให้ไปเรียนทหารหญิง ไม่เช่นนั้นคงจะทราบว่าทำไม

พลตำรวจตรีอรุณ สุกุลวัฒน์

อยากจะเรียนถามคุณศักดิ์ ผมทราบจากการอ่านประวัติการศึกษาว่า ท่านจอมพล ป. เป็นคนฉลาดมากเหลือเกิน แต่ว่าท่านศักดิ์พูดว่าท่านไม่รู้จะทำไมจอมพล ป. ถึงชอบท่าน ฟังดูประหนึ่งว่าจอมพล ป. ท่านสติปัญญาไม่

ค่อยจะตื๋นค คล้าย ๆ ว่าชอบกันง่าย ๆ ผมถึงอยากให้ท่านชี้แจงว่าชอบมาก เพราะอะไร เพราะท่านเป็นข้าหลวงที่อายุน้อยที่สุดคนหนึ่ง

ศักดิ์ ไทยวัฒน์

ขอขอบคุณที่ถาม ที่ผมอธิบายเมื่อครุ่นนี้ด้วยความสุจริตใจ ไม่รู้จริง ๆ ถึงได้พูดให้ฟัง

ทรงยศ แววหงษ์

ขอบพระคุณครับ ขอเชิญคำถามต่อไป

กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร

ความจริงไม่เป็นคำถาม อยากให้ข้อมูลเกี่ยวกับรถถังปืนเบริน ใคร ๆ ที่มีชีวิตในช่วงรัฐบาลของจอมพล ป. ในระยะที่ 2 จะพบว่า จอมพล ป. ไม่มีอำนาจเด็ดขาด แท้ที่จริงแล้วต้องต่อสู้อย่างมากที่จะรักษาความเป็นผู้นำของรัฐบาลไว้ เรื่องรถถังเป็นเรื่องของหลวงกาจ (สงคราม) หลวงกาจเป็นบุคคลมหัศจรรย์มาก น่าจะมีคนทำการศึกษาเกี่ยวกับท่านผู้นี้ หลวงกาจนี้ท่านเป็นผู้นำคนหนึ่งของคณะรัฐประหาร และที่สำคัญไปกว่านั้นที่เราควรจะเข้าใจก็คือว่า ท่านถือว่าท่านเป็น strong man ในคณะรัฐประหาร เป็นคู่แข่งกับพลโทผิน สองท่านนี้ต่างก็อยากเป็นผู้บัญชาการทหารบกทั้งคู่ อย่างไรก็ตามเนื่องจากว่า พลโทผินอาวุโสกว่าก็ได้ไป

เมื่อจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี หลวงกาจความจริงก็ไม่มีหน้าที่อันใด พวกนี้อยู่ข้างนอกก็เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกก็สั่งซื้อรถถังนี้ ยังไม่ทันจะอนุมัติเลยก็บังคับให้กระทรวงการคลังจ่ายเงิน พอเกิดเรื่องขึ้นมารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม 3 ท่าน ยื่นใบลาออกหมด ท่านนายกาซึ่งในขณะ

นั้นเป็นรัฐมนตรีกลาโหม ก็ไปนั่งปลอบประโลมทั้ง 3 ท่านว่าย่าลาออกเลย จะช่วยแก้ปัญหา แต่ว่าท่านก็แก้ไม่ได้ เพราะวาระถึงที่ซื้อมานี้ก็ใช้ไม่ได้ ถ้าให้ แล่นไปตามถนนหลวงจะหลุดเป็นชิ้น ๆ ต้องตามเก็บกันไปตลอด แต่ก็ไม่มีใครทำอะไรหลวงทางได้ รวมทั้งท่านนายกด้วย เพราะเผอิญหลวงทางใน ขณะนั้นก็เป็นคนช่วยหนุนท่านนายกเอาไว้เพื่อไม่ให้คณะรัฐประหารบีบบังคับจอมพล ป. เกินไป เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องของความเคราะห์ร้ายของประเทศไทยอย่างหนึ่ง

ทรงยศ แววหงษ์

ขอปิดการสัมมนาในช่วงเช้านี้ และขอขอบพระคุณวิทยากรทุกท่าน

บันทึกการอภิปราย
บทบาททางการเมือง
ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

พฤหัสบดีที่ 24 มิถุนายน 2536 เวลา 13.30 - 15.30 น.

ผู้เสนอบทความ	กอบแก้ว	สุวรรณทัต-เพียร*
ผู้วิจารณ์	สมศักดิ์	เจียมธีรสกุล
	ธำรงค์ศักดิ์	เพชรเลิศอนันต์
ผู้ดำเนินการอภิปราย	อดิศร	หมวกพิมาย

อดิศร หมวกพิมาย

สวัสดิ์ศรีรับ รายการภาคบ่ายในวันนี้เป็นการอภิปรายหัวข้อเรื่อง *บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม* ซึ่งมีผู้ร่วมอภิปราย 3 ท่าน

วิทยากรนำเสนอบทความ คือ ดร.กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร อาจารย์จบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยลอนดอน-SOAS บทความที่อาจารย์จะนำเสนอคือเรื่อง “ความเป็นผู้นำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม : พิจารณาครั้งใหม่” เป็นบทความที่ดัดแปลงมาจากหนังสือซึ่งกำลังตีพิมพ์อยู่ ชื่อ *Thailand's Durable Premier : Phibun Through Three Decades, 1932-1957*.

วิทยากรอีก 2 ท่าน ท่านแรกคือ คุณธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ ท่านสุดท้ายคือ ดร.สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

---

* กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร “ความเป็นผู้นำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม : พิจารณาครั้งใหม่” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่ 24-25 มิถุนายน 2536. บทความนี้ดัดแปลงจากบทที่ 2 ของหนังสือเรื่อง *Thailand's Durable Premier: Phibun Through Three Decades, 1932-1957*. จัดพิมพ์โดย Oxford University Press.

กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร

I ความเชื่อทั่วไปเกี่ยวกับจอมพล ป.

โดยทั่วไปกล่าวได้ว่าถึงแม้จะมีการศึกษาพิจารณาและวิเคราะห์เกี่ยวกับจอมพล ป. โดยเฉพาะระยะหลังจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพื่อสร้างภาพพจน์การเมืองและลักษณะผู้นำของจอมพล ป. ที่ตรงต่อความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ก็ตาม ภาพที่ปรากฏโดยทั่วไปก็ยังคงมองเห็นจอมพล ป. เป็นผู้นำที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวกเหนือผลประโยชน์ของชาติ เป็นผู้นำที่ชอบลัทธิเผด็จการ เอาใจคนเป็นใหญ่ ขาดความรับผิดชอบสูงต่อผลได้ผลเสียของชาติ และเป็นผู้นำที่ “แอนตี้เจ้า/พระมหากษัตริย์”

ความประสงค์ของบทความนี้คือ พิจารณาการประเมินครั้งใหม่ ภาพพจน์ดังกล่าวข้างต้นนี้ เพื่อยืนยันว่าตามความเป็นจริงในประวัติศาสตร์นั้น จอมพล ป. เป็นผู้นำที่ขาดคุณลักษณะสำคัญของผู้นำประเทศ “ที่ดี” ดังเช่นที่เป็นที่เชื่อกันหรือไม่

เพื่อความสะดวกและกระชับ บทความนี้จะพิจารณาความเป็นผู้นำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามหัวข้อสำคัญคือ ความเป็นผู้นำทางการเมือง ความเป็นผู้นำทางการทหาร ความเป็นผู้นำทางการเมือง และความเป็นผู้นำระดับชาติ

II ความเป็นผู้นำทางการเมือง

ภาพพจน์สามัญที่เรารู้กันก็คือ จอมพล ป. เกลินอำนาจการเมืองได้ก็เพราะมีกำลังทหารค้ำจุน และด้วยเหตุนี้ผู้นำไทยท่านนี้จึงเป็นผู้นำที่ดูแลผลประโยชน์ของทหารโดยปราศจากความรับผิดชอบที่พึงมีในฐานะผู้นำชาติ จากกรณีอำนาจการเมืองบนฐานกำลังกองทัพ จอมพล ป. มักถูกกล่าวหาโดยกลุ่มฝ่ายค้านการเมืองและนักวิชาการ (ทั้งไทยและเทศ) ว่าเป็นผู้นำเผด็จการ

ประเด็นที่จะพิจารณาในที่นี้ก็คือ จอมพล ป. เป็นเผด็จการจริงหรือ? และ จอมพล ป. ส่งเสริมสนับสนุนทหารให้มีอำนาจเศรษฐกิจและการเมืองจนเป็นภัยคุกคามผลประโยชน์ของชาติจริงหรือ?

ภาพสรุปพฤติกรรมของจอมพล ป. ในช่วงที่มีอำนาจทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2477-2500 มีดังนี้ ตลอดระยะแรกของการมีอำนาจทางการเมือง (เริ่มแต่เข้ารับราชการตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมในรัฐบาลพระยาพหลโยธินเป็นต้นมา) ปรากฏเด่นชัดว่า “การทหาร” มีความสำคัญสูงสุดในชีวิตการทำงานของจอมพล ป. ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกลาโหม จอมพล ป. พยายามอย่างมากที่จะยกระดับความสำคัญของการทหารในการปกครองประเทศ เริ่มตั้งแต่การออกคำขวัญ “ประเทศเป็นบ้าน ทหารเป็นรั้ว” เพื่อเน้นความสำคัญของการทหารต่อความมั่นคง และการอยู่รอดของประเทศ สืบเนื่องจากความสำคัญนี้ก็คือ ความจำเป็นของการขยายกำลังทหาร การปรับปรุงคลังอาวุธให้ทันสมัย การฝึกอบรมวิชายุทธที่ตรงตามความต้องการของชาติในสภาวะความตึงเครียดและการขยายแสนยานุภาพพระดัตถ์นานาชาติ ในช่วงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระยะแรก พ.ศ. 2481-2487 จอมพล ป. ประสบความสำเร็จทางการทหารอย่างมาก เมื่อนำประเทศเข้าสู่สงครามอินโดจีนและมีชัยชนะเหนือฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2484 นับเป็นครั้งแรกและครั้งเดียวที่ประเทศไทยสามารถมีชัยชนะเหนือชาติฝรั่งมหาอำนาจ ในปี พ.ศ. 2485 ไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา และร่วมเป็นพันธมิตรของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง ในช่วงปีดังกล่าว ทหารมีบทบาทสำคัญสุดในด้านการเมืองการปกครองและการป้องกันชาติอย่างไม่เคยมีมาก่อน เป็นการยากที่จะปฏิเสธว่าจอมพล ป. ไม่ใช่ผู้นำการทหารของไทยหลังปี พ.ศ. 2475 แท้จริงชื่อ “พิบูลสงคราม” มีความหมายประจักษ์ “ยุคทอง” ของการทหารไทยสมัยสร้างชาติทีเดียว และด้วยเหตุนี้จึงมีความพยายามในหมู่ผู้นำที่ไม่เห็นชอบกับแนวคิดของจอมพล ป.

ที่พยายามจะทำลายภาพพจน์ทหารและความเป็นผู้นำของจอมพล ป. ในช่วงสงครามอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงการเถลิงอำนาจของกลุ่มเสรีไทย-กษัตริย์นิยมของปี พ.ศ. 2488-2490 และด้วยเหตุที่จอมพล ป. กลายเป็น “ขวัญ” ของทหาร ผู้นำท่านนี้จึงถูกชักชวนและเชิญให้เป็นผู้นำกลุ่มรัฐประหาร 2490 ในที่สุดก็กลายเป็นนายกรัฐมนตรีที่กลุ่มรัฐประหารจำต้องเลือกขึ้นปกครองบ้านเมือง เพียงจอมพล ป. ยอมรับเป็นผู้นำของคณะรัฐประหารก็สามารถทำให้ผู้บัญชาการทหารบกขณะนั้นคือ พลเอกอดุล อุดลเดชจรัส ออกคำสั่งให้ทหารกลับเข้ากรม และตัวท่านเองก็ลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกเพื่อเปิดทางให้จอมพล ป. กลับเข้ามาบัญชาการทหารอีกครั้งหนึ่ง

ภาพโดยสรุปนี้ดูจะยืนยันความเชื่อทั่วไปว่า จอมพล ป. เป็นผู้นำการทหารที่สนับสนุนทหารให้เข้ามามีบทบาททางการเมืองเพื่อเปิดโอกาสให้จอมพล ป. เองพัฒนาเป็นผู้นำเผด็จการของประเทศ นายทวี บุณยเกตุ ผู้นำการเมืองร่วมสมัยจอมพล ป. กล่าวว่า จอมพล ป. ปกครองประเทศ (โดยเฉพาะสมัยแรก) แบบเผด็จการ และชอบอ่านหนังสือเกี่ยวกับโปเลียนผู้นำการทหารที่จอมพล ป. ชอบที่จะเอาเป็นรูปแบบ¹ ไม่ว่าเราจะเชื่อคำสรุปของนายทวีหรือไม่ก็ตาม ภาพกระจ่างเกี่ยวกับจอมพล ป. ก็คือ ผู้นำไทยท่านนี้มีความรักชาบซึ่งกับทหาร และทหารเองก็มีความรักชาบซึ่งและชื่นชมจอมพล ป. อย่างน้อย ๆ ก็ในช่วงการเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรกของท่าน

ปัญหาประการแรกก็คือ ความสัมพันธ์แบบสนิทรระหว่างจอมพล ป. กับทหารทำให้จอมพล ป. เป็นเผด็จการจริงหรือไม่? และจากการเป็นเผด็จการจอมพล ป. ได้กระทำ “บาป” มหันต์ต่อกรวิวัฒนาการการเมืองประชาธิปไตยของไทยจนถึงยุคในปี พ.ศ. 2500?

---

¹ J. Kumar, *Portraits of Thai Politics*, New Delhi, 1972, หน้า 75.

งานเลี้ยงเป็นที่ระลึกในการที่ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา น.ต.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. และ พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม
ได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ความจริงประการหนึ่งที่แยกสมัยจอมพล ป. I (2481-2487) จากสมัยจอมพล ป. II (2491-2500) คือ ทหารไม่ใช่พลังเอกของการอยู่รอดของไทยอย่างที่เคยกล่าวขวัญในช่วงแรก “พลังคือธรรมะ” หรือ “ทหารคือรั้ว” อีกต่อไป จริงอยู่ที่ทหารมีบทบาทในการป้องกันเอกราชและอธิปไตยของชาติ แต่มีบทบาทภายใต้เงื่อนไขสงครามอุดมการณ์ ซึ่งหมายความว่าไทยจำต้องพึ่งพาชาติมหาอำนาจอื่น ๆ เพื่อรักษาความอยู่รอด และทหารไม่มีบทบาททางการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2492-2494 ทหารเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการภายหลังที่กลุ่มรัฐประหาร 2490 ทำการยึดอำนาจในปี พ.ศ. 2494 ที่เรียกกันว่ารัฐประหารเจียม หลักฐานทางประวัติศาสตร์บ่งชี้ว่า จอมพล ป. ไม่เห็นด้วยกับการยึดอำนาจจากตัวเองของคณะรัฐประหารครั้งนี้ และแท้จริงสูญเสียอำนาจการเมืองอย่างมากภายหลังรัฐประหารเจียม เกือบจะมากเท่ากับสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมปี 2495 ไม่ใช่แต่จะลดอำนาจสถาบันพระมหากษัตริย์ทางการเมืองแต่อย่างเดียว หากทำลายฐานอำนาจการเมืองเอกเทศของจอมพล ป. คือสถาบันรัฐสภา อันเป็นอำนาจต่อรองของผู้นำท่านนี้ในการควบคุมและต่อรองกับกลุ่มผู้นำคณะรัฐประหารอีกด้วย พฤติกรรมการเมืองคณะรัฐประหารในปี พ.ศ. 2494-5 บ่งชี้ว่าจอมพล ป. ไม่ใช่ผู้นำทหารที่มีอำนาจเด็ดขาดเหนือ “ลูกน้อง” ทหาร ดังที่ถูกลกล่าวหา และโดยแท้จริง ไม่ได้มีโอกาสปกครองบ้านเมืองโดยใช้อำนาจเผด็จการเลย

ความจริงอีกประการหนึ่งก็คือ จอมพล ป. เป็นผู้นำทหาร “เผด็จการ” คนเดียวที่ต้องประสพชะตากรรมการเมืองที่อับยศ คือถูก “รัฐประหาร” โดยกลุ่มนายทหารที่อ้างตนเองตลอดมาว่าเป็น “सानุศิษย์” และผู้กักตื้อต่อจอมพล ป. เมื่อเทียบกับผู้นำเผด็จการไทยอื่น ๆ เช่นจอมพลสฤษดิ์ ผู้ซึ่งแม้กำลังจะสิ้นชีวิตก็ยังคงมีอำนาจเต็มอัตราเหนือการทหารและการเมืองไทย หรือจอมพล

ถนอม-ประกาศ ซึ่งต้องสูญอำนาจเพราะการลุกฮือประท้วงของประชาชนไม่ใช่
โดยคณะนายทหารใด หรือแม้แต่ “ผู้นำเผด็จการฉบับย่อ” เช่น พลเอก
เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ หรือพลเอกเปรม ก็ยังสามารถรักษาอำนาจบารมีเหนือ
ทหารไว้ได้ตลอดช่วงเวลาเถลิงอำนาจ หากจอมพล ป. เป็นผู้นำเผด็จการ
ด้วยพลังอำนาจทหารจริงแล้ว โฉนจึงต้องสูญอำนาจเพราะทหาร?

หากพิจารณาอย่างเป็นธรรม ช่วงเวลาที่จอมพล ป. ใช้อำนาจการเมือง
การปกครองเสมือนเป็นเผด็จการนั้น มีอยู่ช่วงเดียวคือระยะปี พ.ศ. 2485-
2487 นั่นคือช่วงสงคราม อย่างไรก็ตามหากจะแสดงความเป็นธรรมต่อพฤติกรรม
“เผด็จการ” ของจอมพล ป. ในระยะนี้แล้ว ก็จะต้องยอมรับว่าลักษณะผู้นำ
เข้มแข็งเด็ดขาดที่จอมพล ป. แสดงในช่วงระยะดังกล่าว เป็นผลของสาเหตุ
หลากหลายประการซึ่งรวมทั้งอุปนิสัยของนายกรัฐมนตรีที่ไม่ชอบการแสดงความเห็น
หรือแนวโน้มไม่ตรงกับความประสงค์ของ ฯพณฯ แต่อุปนิสัยเอาใจตนเป็น
สำคัญของจอมพล ป. ไม่อาจเป็นสาเหตุของลักษณะการปกครอง “เผด็จการ”
ได้หากไม่มีตัวการอื่น ๆ สนับสนุนหรือส่งเสริมให้นายกฯดำเนินนโยบาย
ดังกล่าว² หากเทียบการปกครองของจอมพล ป. ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2484
และ 2491-2500 กับช่วงอำนาจ “เผด็จการ” พ.ศ. 2485-2487 แล้วจะเห็น

---

² ตัวอย่างของตัวการอื่น ๆ ในรัฐสภา ในปี พ.ศ. 2481 รัฐสภาลงมติจับไล่สมาชิกนายหนึ่งด้วยเหตุผลที่ว่า
สมาชิกนายนั้นบังอาจเสนอให้รัฐสภาลงมติให้วันที่ 24 มิถุนายน เป็นวันแห่งการกบฏ ไม่ใช่วันชาติ (รายงาน
การประชุมรัฐสภา ปี 2481, หน้า 1802) หรือในปี พ.ศ. 2484 คณะผู้สำเร็จราชการแทนองค์พระมหากษัตริย์
แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีเป็นจอมพล โดยกระโดดข้ามยศพลโทและพลเอก ด้วยเหตุผลว่า ฯพณฯ มีความ
สามารถและความดีงามเลิศ สามารถนำชัยชนะให้ประเทศในสงครามอินโดจีนกับฝรั่งเศส สมจะเป็น “ตัวอย่าง”
ของวีรบุรุษแห่งชาติ นอกจากยศ “จอมพล” แล้ว นายกรัฐมนตรียังได้รับพระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์ชั้นสูง
สุดคือ ปฐมจุลจอมเกล้า และสายสะพายนพรัตน์ราชมารดร เนื่องด้วย ฯพณฯ รับใช้ชาติอย่างดีสุด (ราชกิจ
จานุเบกษา, เล่ม 57, พ.ศ. 2484 หน้า 981-987)

เป็นไปได้หรือที่ทั้งรัฐสภาและคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจะให้เกียรติและสดุดีนายกรัฐมนตรีที่ “บ้า
อำนาจ” เป็นเผด็จการ ด้วยเกียรติยศเกียรติศักดิ์สูงส่งเช่นนี้

ชัดว่า ข้อบกพร่องส่วนตัวของจอมพล ป. ไม่อาจทำให้นายกรัฐมนตรีดำเนินการปกครองแบบเผด็จการได้ และในช่วงระยะทั้งสอง นายกรัฐมนตรีดำเนินการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแบบไทยดังที่กำหนดในรัฐธรรมนูญเพียงเท่านี้จึงต้องยอมรับว่าจอมพลไม่เคยใช้อำนาจ “เผด็จการ” เด็ดขาดอย่างเช่นผู้นำเผด็จการอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ รวมทั้งเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ได้รับความชื่นชมมหาศาลจากสังคมไทยร่วมสมัยด้วย

หากพิจารณาจากความเป็นจริงจะพบเช่นเดียวกันว่า จอมพล ป. ไม่อาจตกเป็นจำเลยของคำกล่าวหาว่าเป็นผู้นำที่ขัดข้องและสร้างความชะงักงันแก่การพัฒนาการเมืองประชาธิปไตยของไทย แม้แต่นายควง อภัยวงศ์เองก็ยอมรับในการสนทนากับข้าราชการทูตอเมริกันว่า จอมพล ป. มีบทบาทสำคัญในการพยุกระบอบประชาธิปไตยของไทยให้คงอยู่ในช่วงรัฐบาลพิบูลสงคราม สมัยสอง³ ตลอดระยะปกครองประเทศ จอมพล ป. ปกครองบ้านเมืองภายใต้ขอบเขตอำนาจรัฐธรรมนูญ-รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวปี พ.ศ. 2490 รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2492 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2495 รัฐธรรมนูญทุกฉบับที่เอ่ยถึงนี้โดยสรุปกำหนดระบอบการปกครองประชาธิปไตยของไทยแบบจำกัด กล่าวคือ รัฐสภาจะแบ่งเป็นสองส่วนประกอบด้วยสมาชิกเลือกตั้งและแต่งตั้งหรือเลือกตั้งทางอ้อม บทบาทของรัฐสภาก็คือเพื่อสนับสนุนพรรครัฐบาล (โดยเฉพาะสมาชิกแต่งตั้ง/เลือกตั้งทางอ้อม) เมื่อคณะรัฐประหารปฏิวัติเจี๊ยบ พ.ศ. 2494 ระบอบ

---

³ RG. 84 รายงานบทสนทนาระหว่างนายคูล บุนนาค และ N.B.Hannah เลขานุการโท, สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา, วันที่ 1 มกราคม 2494, นายคูลกล่าวว่า นายควงยอมรับว่า จอมพล ป. เป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดในสภาวะการเมืองปัจจุบันที่จะปกครองบ้านเมือง และในการสนทนาอื่น ๆ นายควงเชื่อว่าจอมพล ป. มีความเข้าใจถูกต้องและเหมาะสมในการปกครองประเทศ แต่ถูกบีบบังคับจากทั้งจอมพลสฤษดิ์และพลตำรวจเอกเผ่าที่แข่งขันเพื่อเพิ่มพูนผลประโยชน์ของตน F0371/129611, A.C.S.Adams รายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ, 29 เมษายน 2500.

ประชาธิปไตยแบบจำกัดนี้แทบหมดความหมาย เพราะการใช้พลังกำลังอย่างเปิดเผยของกลุ่มผืน-เผ่า-สฤทธิ ในการข่มขู่ให้รัฐสภายอมรับนโยบายของทหาร/รัฐประหาร⁴ ความจริงประการนี้บ่งชี้ว่าอย่างน้อย ๆ จอมพล ป. ไม่อาจเป็นสาเหตุประการเดียวที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยล้ม ๆ ลุก ๆ ได้

จอมพล ป. เป็นผู้นำการทหารที่มีความจริงใจต่อพัฒนาการของทหารอย่างมาก นี่เห็นได้จากนโยบายที่ไม่เปลี่ยนแปลงนับแต่จอมพล ป. มีอำนาจการเมืองเรื่อยมา จอมพล ป. มีความปรารถนาจะเห็นกองทัพไทยมีพลังทั้งทางอาวุธยุทธโศปกรณ์ทันสมัย และทางด้านคำสั่งที่มีการฝึกอบรมด้านวิชาการทหารที่เข้มแข็ง ด้วยเหตุนี้ผู้นำไทยท่านนี้จึงสนับสนุนงบประมาณการทหารที่จะสร้างกองทัพทรงพลังนับแต่เถลิงอำนาจเป็นต้นมา นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรียังมองเห็นทหารว่าเป็นสัญลักษณ์ของการอยู่รอดของชาติ ในระบอบสงครامنับตั้งแต่ญี่ปุ่นเสนอคำขาดให้ไทยให้ความร่วมมือทางการทหารกับญี่ปุ่นในเช้าตรู่ของวันที่ 8 ธันวาคม 2484 จอมพล ป. ยึดจุดยืนที่คงเส้นคงวาคือการอยู่รอดของชาติ นี่เห็นได้จากการให้ไทยเป็นทางผ่าน ญี่ปุ่นจะต้องให้คำมั่นว่าจะเคารพในเอกภาพและอธิปไตยของชาติไทยซึ่งหมายความว่า ในประการที่หนึ่งจะไม่ปลดอาวุธกองทัพไทย และในประการที่สองจะไม่ตั้งกองทหารในนครหลวงของไทย⁵ เมื่อจอมพล ป. ถูกกดดันให้ลงนามในข้อตกลงร่วมมือการทหารกับญี่ปุ่นใน 3 วันต่อมา นายกรัฐมนตรีให้คำอธิบายยืดยาวต่อคณะรัฐมนตรีดังนี้

---

⁴ คุทัช เกลิมเคียวเรน, Thailand : the Politics of Despotism Paternalism, Bangkok, Association of Social Science of Thailand, and the Thai Khadi Institute, Thammasat University, 1979, หน้า 57
อ่านรายละเอียดของคำอธิบายในหัวข้อความเป็นผู้นำทางการเมืองข้างล่าง

⁵ WW212 : 2(8) คำแปลข้อตกลงไทย-ญี่ปุ่น วันที่ 8 ธันวาคม 2484

“เขา (ญี่ปุ่น) บอกตรง ๆ ว่าจะมาในรูปแบบนี้ คือขอให้เรา
เลือกเอาทาง military co-operation แต่ในเรื่องนี้ถ้าจะพูด
ไปแล้ว ผมก็ไม่รู้ที่จะแก้อย่างไร... เดียวนี้จะเป็นการขายชาติ
ทั้งชิ้นทั้งล่อง อ้ายไม่รับเขาเดี๋ยวก็อาจจะปลดอาวุธทหาร แล้ว
เราก็อันตราย อ้ายจะสู้หรือก็ฉิบหายมาก เราก็คงไม่ได้มานั่ง
ประชุมกันอย่างนี้ แต่เป็นใจผมเห็นว่าเมื่อเราจะเข้ากับเขาแล้ว
ก็เข้าเสียให้เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เขาก็คงเห็นใจเรา...”⁶

เห็นได้ชัดว่าสำหรับนายกรัฐมนตรีพิบูลสงคราม กองทัพไทยเป็น
เสมือนหลักฐานยืนยันความเป็นอธิปไตย เอกราช และความมั่นคงของชาติ
แน่นอนว่าการที่กองทัพไทยเป็นฐานอำนาจการเมืองเอกของนายกรัฐมนตรี
ย่อมมีผลเน้นหนักให้พิบูลฯ มีความเชื่อมั่นยิ่งขึ้นในความสำคัญของกองทัพ
แต่มิได้หมายความว่าเพราะกองทัพมีค่าทางการเมืองแก่นายกรัฐมนตรี จึง
ดำเนินนโยบายเพื่อค้ำประกันอำนาจการเมืองของตนเป็นปฐม แม้แต่ผู้นำ
การเมืองอื่นก็เห็นพ้องกับจอมพล ป. ว่า การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางการ
ทหารกับญี่ปุ่นนั้นมิใช่เพื่อเพิ่มพูนผลประโยชน์ส่วนตัวของนายกรัฐมนตรีพิบูล⁷
นอกจากนี้จอมพล ป. ก็แสดงชัดด้วยว่าหากมีความจำเป็นแท้จริงแล้ว นาย
กรัฐมนตรีก็พร้อมที่จะสละเพื่อความอยู่รอดของกองทัพ เพื่อป้องกันอธิปไตย

⁶ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ), วันที่ 11 ธันวาคม 2484

⁷ พลโทมังกร พรหมโยธี ซึ่งเชื่อกันว่ามีท่าทีสนับสนุนมหาอำนาจตะวันตก ออกความเห็นที่ควรที่ไทยจะร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่น เพื่อรักษา “ความเป็นเอกราชของเรา” นอกจากนี้สมาชิกคณะรัฐมนตรีส่วนมากรวมทั้ง ม.ล.เดช สนิทวงศ์ ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต หลวงสฤษดิ์ยุทธศิลป์ หลวงวิจิตรวาทการ ก็เห็นเช่นกันว่าถ้าจำเป็นก็ต้องร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่น ดู รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ใน จรูญ กุวานนท์ ชีวิตการต่อสู้ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, กรุงเทพฯ, อักษรเจริญทัศน์, 2496 “บท ญี่ปุ่นบุก” หน้า 131-201.

ของชาติ คำสั่งลับลงวันที่ 2 ธันวาคม 2484 เมื่อจอมพล ป. ยังมีความกังวลสงสัยต่อเจตจำนงแท้จริงของญี่ปุ่น มีคำสั่งให้ผู้บังคับการกำลังรบทุกหน่วยต่อสู้การบุกกรุกของญี่ปุ่นจนถึงที่สุด หากญี่ปุ่นทำการบุกทะลวงประเทศ นายกรัฐมนตรีมีความเชื่อว่าหากประเทศจะต้องสูญเสียอธิปไตยแล้ว ก็เป็นความจำเป็นจะต้องต่อสู้ป้องกันตัวจนวาระสุดท้าย นั่นก็คือเมื่อไม่มีกองทัพจะป้องกันอธิปไตยและเอกราชของชาติ เหตุการณ์ในช่วงวันที่ 8-9 ธันวาคม ทั้งก่อนและหลังคำสั่งหยุดยิง เป็นหลักฐานแสดงความพร้อมของทหารที่จะปฏิบัติตามคำสั่งลับดังกล่าว

ในช่วงที่สองของการปกครองของจอมพล ป. เห็นได้ชัดว่า นายกรัฐมนตรียังคงยึดมั่นในจุดยืนสนับสนุนส่งเสริมกองทัพ ตามความเชื่อมั่นว่า กองทัพคือกำแพงปกป้องอธิปไตย เอกภาพ และอิสรภาพของชาติ ท่ามกลางบรรยากาศปั่นป่วนของสงครามอุดมการณ์ที่ทวีความเข้มข้นในช่วงทศวรรษที่ 90 แม้ว่าจอมพล ป. จะตระหนักว่าในการส่งเสริมพลังกองทัพและตำรวจนั้น เป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงและอำนาจต่อรองการเมืองของฯพณฯเองก็ตาม แต่จอมพล ป. ก็ยังคงดำเนินนโยบายส่งเสริมการปรับปรุงและการขยายอำนาจของกองทัพ อาจกล่าวได้ว่าในสภาวะสงครามเย็นและพัฒนาการเมืองในเมืองในแหลมอินโดจีนและประเทศอื่น นายคาพิบูลไม่มีทางเลือกนอกจากจะแสวงหาพันธมิตรที่พร้อมจะส่งเสริมพลังการทหารของไทย นโยบายส่งเสริมทหารในช่วงหลังสงครามของจอมพล ป. มักถูกวิพากษ์โดยนักวิชาการว่า เป็นเพียงกลยุทธ์ที่จะช่วยยกระดับภาพพจน์จอมพล ป. ในหมู่ชาตินิยมอำนาจตะวันตกที่ต่อต้านอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และมีผลให้จอมพล ป. สามารถจรรโลงอำนาจการเมืองภายในประเทศไว้ได้

เป็นการจำเป็นยิ่งที่จะต้องเข้าใจว่า นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์และสนับสนุนทหารเพื่อต่อสู้ภัยคอมมิวนิสต์ในช่วงหลังสงครามของจอมพล ป. นี้

เป็นผลจากความจริงที่ว่า จอมพล ป. เป็นนักชาตินิยมเอกอุ มากกว่าเป็นผลจากสภาวะการเมืองภายในประเทศบังคับเป็นสำคัญ ในฐานะนักชาตินิยม นายกาพิบูลไม่อาจเห็นคุณค่าสร้างสรรค์ใจของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ได้ เพราะอุดมการณ์ดังกล่าวเป็นปฏิปักษ์ต่อค่านิยมสังคมนิยมเมือง-เศรษฐกิจที่จอมพล ป. เชื้อมั่น นอกจากนี้ฐานะการเมืองของจอมพล ป. ในระยะปี พ.ศ. 2491-2494 นั้น มันคงพอที่จะไม่ต้องพึ่งพาพลังภายนอกมาค้ำจุน แท้จริงแล้วมหาอำนาจตะวันตกต่างหากที่ปรารถนาจะสร้างสายสัมพันธ์กับจอมพล ป. เพราะเชื่อว่านายกรัฐมนตรีนี้นี้มีความสามารถจะต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเอเชียอาคเนย์ และปกป้องไม่ให้ประเทศไทยเป็นเหยื่อหรือสนามสงครามอุดมการณ์อีกแห่งหนึ่งของภูมิภาคนี้⁸ ตัวอย่างเช่น กระทรวงการต่างประเทศอเมริกาอธิบายแก่เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยว่า หากสหรัฐฯจะงดไม่รับรองรัฐบาลนายกรัฐมนตรีกาพิบูล เป็นที่หวาดวิตกว่าการกระทำดังกล่าวจะนำไปสู่สถานภาพที่มีผลให้ประเทศไทยกระโจนเข้าสู่อ้อมอกของสหภาพโซเวียต เพราะในขณะนั้นสหภาพโซเวียตเป็นมหาอำนาจเดียวที่รับรองรัฐบาลจอมพล ป.⁹ ในขณะเดียวกันทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส และจีน ต่างก็มีความจำเป็นที่จะรับรองรัฐบาลนายกาจอมพล ป. ทั้งสิ้น อังกฤษมีความประสงค์ที่จะให้ไทยส่งข้าวเลี้ยงอาณานิคมในภูมิภาคตามข้อตกลงโดยไม่หยุดยั้ง จึงประสงค์ให้รัฐบาลชุดใหม่ดำเนินนโยบายเสรีนิยมต่อชนหมู่น้อยในประเทศไทย ในขณะที่ฝรั่งเศสต้องการค้ำประกันจากรัฐบาลพิบูลว่าจะไม่รื้อฟื้นปัญหาดินแดน ด้วยเหตุนี้ นายกรัฐมนตรีกาพิบูลจึงได้รับการรับรองและสนับสนุนจากชาติต่อต้านคอมมิวนิสต์

---

⁸ ดู RG 59 : 892.00/4-1648 Bangkok to The Secretary of State, 16 เมษายน 1948/2491; FO371/70014 Memo of A.M.Palliser of the FO, 25 พฤษภาคม 1948/2491; และ RG 59 Department of State, Office of Far Eastern Affairs Weekly Review Summary, 21 กรกฎาคม 1948/2491

⁹ ดู RG 59 : 892.00/4-848 Department of State to Bangkok, 12 เมษายน 1948/2491

โดยไม่ต้องไปกระตือรือร้นจนเกินกว่าเหตุ ชาติมหาอำนาจเหล่านี้เชื่อว่าไม่เป็นการสมควรที่จะยับยั้งการรับรองอย่างเป็นทางการต่อรัฐบาลจอมพล ป. ในปี พ.ศ. 2491 ด้วยเหตุผล “ทางอารมณ์และศีลธรรม” เป็นสำคัญ¹⁰

คำกล่าวหาที่ว่าจอมพล ป. ดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ และสนับสนุนมหาอำนาจตะวันตกเพื่อรักษาผลประโยชน์การเมืองของตนเองและพรรคพวกเป็นปฐม จึงเป็นคำกล่าวหาที่เกินเหตุและขาดการพิจารณาหลักฐานประวัติศาสตร์แน่นอน การดำเนินนโยบายดังกล่าวมีผลส่งเสริมฐานการเมืองของจอมพล ป. เอง ในระยะต่อมาคือเมื่อการแข่งขันชิงอำนาจระหว่างจอมพล ป. พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทวีความเข้มข้นในช่วงปี พ.ศ. 2498-2500 แต่ผลประโยชน์ส่วนตัวข้อนี้ไม่ใช่สาเหตุเบื้องต้นของการดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของนายกาพิบูล หากเป็นผลพลอยได้จากนโยบายดังกล่าวเท่านั้น สาเหตุเบื้องต้นของการเลือกนโยบายดังกล่าวคือ ความหวาดวิตกของจอมพล ป. ต่ออุดมการณ์คอมมิวนิสต์และพัฒนาการของอุดมการณ์ในภาคพื้นทวีปเอเชียอาคเนย์ ซึ่งอาจมีผลทำให้ประเทศไทยสูญเสีย “ความเป็นชาติ” ดังกล่าวแล้วข้างต้น ฐานการเมืองของจอมพล ป. ในช่วงปี พ.ศ. 2490-2494 มั่นคงพอที่จะบีบบังคับให้กลุ่มรัฐประหารยอมรับความเป็นผู้นำของ ฯพณฯ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติโดยไม่ต้องคำนึงถึงการพึ่งพาอิทธิพลต่างชาติเพื่อค้ำประกันฐานการเมืองแท้จริงหากพิจารณาโดยถี่ถ้วนจะพบว่า เมื่อนายกาพิบูลต้องเผชิญกับการท้าทายอำนาจครั้งสุดท้ายจากกลุ่มทหารที่นำโดยจอมพลสฤษดิ์ในเดือนสิงหาคม-กันยายน 2500 มหาอำนาจตะวันตก-สหรัฐฯ อังกฤษ และฝรั่งเศสต่างให้

---

¹⁰ ดู RG 59 : 892.00/4-2248, Douglas, London, to Secretary of State, 22 เมษายน 1948/2491. F0371/69992 FO to Bangkok, 29 เมษายน 1948/2491 และ FO 371/70014 Memo of A.M.Palliser of FO, 25 พฤษภาคม 1948/2491.

การสนับสนุนนายกฯ พิบูลอย่างออกหน้าออกตา แต่อิทธิพลการเมืองต่างชาติก็มิอาจช่วยให้นายกฯ พิบูลรักษารัฐอำนาจและฐานะผู้นำได้ เป็นการยากที่จะเชื่อว่าจอมพล ป. ผู้สำนึกถึงควมไร้สมรรถภาพของอิทธิพลมหาอำนาจที่จะค้ำจุนฐานะผู้นำภายในประเทศตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จะหันามืดตามัวดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เพียงสร้างภาพลวงตาทางการเมือง โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์แท้จริงของชาติ¹¹

โดยสรุปในฐานะผู้นำการทหาร จอมพล ป. ยึดมั่นในความสำคัญของกองทัพในการพิทักษ์ปกป้องอธิปไตย อิสระภาพ และความมั่นคงของชาติ และด้วยเหตุนี้กองทัพคือสัญลักษณ์ของเกียรติยศและบารมีของประเทศ ในช่วงความเป็นผู้นำการเมืองของจอมพล ป. กองทัพได้พิสูจน์ในสงครามอินโดจีนว่ามีความสามารถในการระดมกำลัง อย่างไรก็ดีตามหากมองภาพทั้งหมดของกองทัพแล้วจะพบว่า ในความพยายามสร้างกองทัพที่มีประสิทธิภาพของนายกฯ พิบูลนั้น บังเกิดผลเสียที่ตามมาหลายประการ โดยเฉพาะผลเสียด้านสังคม-เศรษฐกิจ ที่เกิดจากการที่กลุ่มผู้นำรัฐบาลใช้อำนาจ “นอกรัฐธรรมนูญ” ดำเนินการเพื่อเพิ่มพูนผลประโยชน์และความมั่งคั่งของตนและพวกพ้อง จอมพล ป. เองก็ดูจะยอมรับโดยคุณผู้ต่อผลเสียเหล่านี้ เป็นที่เชื่อกันว่าการนิ่งเฉยของนายกฯ ต่อการกระทำที่เป็นผลเสียทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของชาตินั้น เป็นเพราะนายกฯ จำเป็นจะต้องพึ่งกำลังและความภักดีของทหาร (และตำรวจ) จรรโลงความเป็นนายกรัฐมนตรี “ตลอดกาล”

---

¹¹ ในช่วงสงคราม จอมพล ป. ปฏิเสธข้อเสนอของญี่ปุ่นที่จะออกแถลงการณ์ว่าจะรับรองและร่วมมือกับรัฐบาลที่มีจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีเท่านั้น เพื่อค้ำประกันความมั่นคงการเมืองของผู้นำไทย จอมพล ป. เข้าใจดีว่าการประกาศใจแข็งของต่างชาติที่จะเข้ามามีบทบาทการเมืองภายในประเทศนั้นมีผลเสียมากกว่าดี W.W 2/2 : 17 (1) จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีบันทึกตอบรัฐมนตรีต่างประเทศ 27 มีนาคม 2486 และกอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487, กรุงเทพฯ, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532, หน้า 53-55.

แท้จริงจุดอ่อนของจอมพล ป. ในแง่นี้เป็นผลจากปัจจัยหลายประการ และมิใช่เฉพาะความปรารถนาจะเป็นนายกฯ “ตลอดกาล” แต่ฝ่ายเดียว ปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งที่มีค่าไม่กล่าวถึงในหมู่นักวิชาการก็คือจุดยืนทางการเมืองสามัญ ทั้งนายกฯพิบูลและผู้นำกลุ่มรัฐประหาร 2490 เชื่อในระบบการเมืองที่ต่างจากกลุ่มเสรีนิยมของนายปรีดี พนมยงค์และเสรีไทย และกลุ่มอนุรักษนิยมและส่งเสริมเจ้าของอดีตนายกฯควง อภัยวงศ์ แม้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2494-2500 ได้มีความพยายามหลายครั้งหลายหนที่จะจัดตั้งรัฐบาลผสมระหว่างกลุ่มนายกฯพิบูลและกลุ่มเสรีนิยมของนายปรีดี หรือกับกลุ่มอนุรักษนิยมของนายควง ความพยายามเหล่านี้ประสบความล้มเหลวทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะในขั้นสุดท้าย จอมพล ป. เองก็ไม่พร้อมที่จะร่วมสังฆกรรมการเมืองกับกลุ่มผู้นำที่ไม่มีเป้าหมายการเมืองเหมือนดังนายกฯ ในทางตรงกันข้าม จอมพล ป. และกลุ่มผู้นำรัฐประหารพูดภาษาการเมืองเดียวกัน ซ้ำมีความสัมพันธ์ของภราดรภาพทหารที่มั่นคงแน่นแฟ้นชนิด “ตัดกันไม่ขาด” ฉะนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจประการใดที่นายกฯพิบูลจะเลือกร่วมจมหัวจมท้ายกับกลุ่มทหาร มากกว่าจะสร้างสายสัมพันธ์การเมืองใหม่กับกลุ่มพลเรือนที่ไม่เห็นพ้องกับแนวคิดพื้นฐานของท่าน จุดอ่อนนี้มีผลให้ความพยายามสร้างกองทัพที่มีสมรรถภาพประสบความสำเร็จ ความล้มเหลว ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า แม้จอมพล ป. จะประสบความสำเร็จในการสร้างกองทัพที่มีพลังและอาวุธยุทธโปกรณ์ทันสมัยพอที่จะเป็นที่เกรงใจของเพื่อนบ้าน แต่กองทัพใหม่ของจอมพล ป. เป็นกองทัพที่ปราศจากวิญญาณของการเป็นทหาร (โดยเฉพาะในหมู่นายทหารระดับสูง) กองทัพไทยในปี พ.ศ. 2500 คือกองทัพที่ปราศจากความภาคภูมิใจและเยื่อหยิ่งต่อเกียรติยศของการเป็นนักรบ แท้จริงกองทัพ “ไทย” ที่เกิดขึ้นก็ไม่ใช่กองทัพของชาติไทย แต่เป็นกองทัพที่พร้อมจะปฏิบัติภารกิจเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม “ขุนศึก” เท่านั้น ในวันที่ 16 กันยายน 2500 กองทัพ “ไทย” ประกาศ

โจ่งแจ้งว่า ผู้นำที่รักเคารพของทหารตลอดมาก็ไม่มีศักดิ์ศรีพอที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่ม “ขุนศึก” นี้ ในฐานะผู้นำทหาร พิบูลประสบความสำเร็จอย่างยิ่งยวบ

III ความเป็นผู้นำทางการเมือง

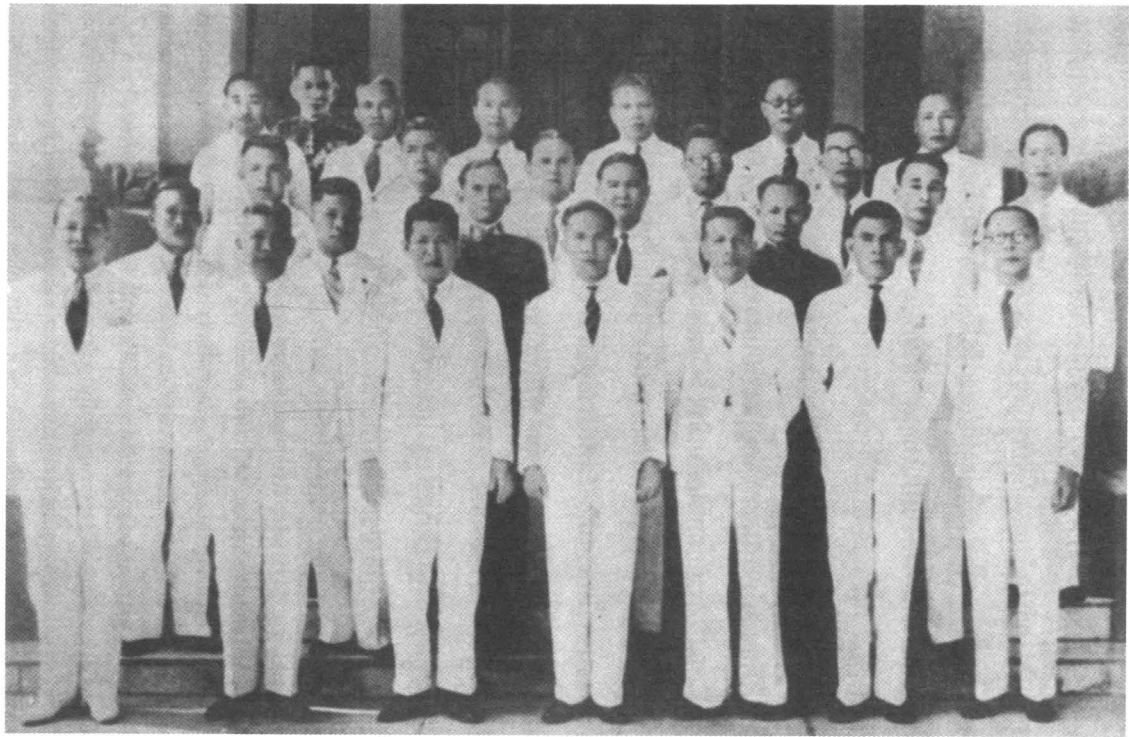
จอมพล ป. มีเกียรติเป็นเจ้าของสถิติของการเป็นนายกรัฐมนตรีไทยที่ยืนนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยหลังปี พ.ศ. 2475 อย่างไรก็ตามเกียรติศักดิ์นี้ก็กลับนำความเสื่อมเสียมาให้นายกฯพิบูลตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาดังกล่าวแล้ว นายกฯพิบูลถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้นำที่ขัดขวางและทำลายระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมให้ทหารเล่นการเมือง และเป็นผู้นำชาติที่แอนตี้สถาบันพระมหากษัตริย์ ข้อกล่าวหาที่มีอยู่ทั่วไปทั้งในหมู่นักการเมือง ทหาร และนักวิชาการไทย-เทศเป็นความจริงหรือ?

1. จอมพล ป. และระบอบประชาธิปไตย

ก่อนอื่นเราต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่าระบอบประชาธิปไตยที่พูดกันในช่วงปี พ.ศ. 2475-2500 นั้นคืออะไร ทั้งนี้เพราะความจริงว่าจอมพล ป. กล่าวซ้ำ ๆ เสมอว่า พวกฯ เชื่อในระบอบประชาธิปไตยตามที่วางระเบียบไว้ในรัฐธรรมนูญถาวรฉบับ พ.ศ. 2475¹² แน่นอระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 นั้นไม่ใช่หลักการเป้าหมายและหลักปฏิบัติตามแบบประชาธิปไตยตะวันตก ระบอบประชาธิปไตยที่จอมพล ป. ยึดมั่นเน้นในหลักการของระบอบการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ อำนาจอการเมือง

---

¹² ดูจดหมายจอมพล ป. ตอบคำสัมภาษณ์ของนายจรรยา กุวานนท์ ลงวันที่ 14 มิถุนายน 2501 เป็นตัวอย่าง อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, เล่ม 5 กรุงเทพฯ, 2520, หน้า 617-625 ก่อนหน้านี้นี้ หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ลงวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2491 ก็ลงรายงานคำกล่าวของจอมพล ป. ว่าเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญ 2475

คณะรัฐมนตรีรัฐบาลนายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม 20 ธันวาคม 2481

มอบให้แก่สภานิติบัญญัติที่แบ่งสมาชิกเป็น 2 ประเภท คือประเภทเลือกตั้ง และแต่งตั้ง (ตามคำแนะนำและเสนอของนายกรัฐมนตรี) ในภาคปฏิบัติ ระบบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 มอบอำนาจการเมืองการปกครองแก่คณะราษฎรผู้มีส่วนเสียงทวีมากในสภานิติบัญญัติ เพราะควบคุมสมาชิกประเภทสองที่ตนเสนอแต่งตั้ง หลักการพื้นฐานประชาธิปไตยของไทยที่มอบอำนาจให้แก่กลุ่มควบคุมสมาชิกแต่งตั้งนี้เป็นหลักการที่ใช้กันมา แม้จะทันสมัยจอมพล ป. นานแล้วก็ตาม¹³

จากการพิจารณารัฐธรรมนูญอย่างคร่าว ๆ ก็ประจักษ์ชัดว่า ระบบประชาธิปไตยของไทยนั้นวางรากฐานอยู่บนความเชื่อและหลักการที่ต่างจากประชาธิปไตยกรีกตะวันตกโดยสิ้นเชิง ประชาธิปไตยของไทยในช่วง พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2500 ไม่ใช่อุดมการณ์การเมืองที่มีรากเง้าจาก “อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย” (the supremacy of the people) หรือสิทธิชอบธรรมการเมืองของเอกพลเมืองของชาติ หรือหลักการเสรีนิยม สังคม-เศรษฐกิจการเมือง หรือความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบของผู้ว่าการเมือง หรือความศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของรัฐธรรมนูญในฐานะแม่บทปฐมของกฎหมายแผ่นดิน ในทางตรงกันข้าม ระบบประชาธิปไตยที่นำมาใช้ในปี พ.ศ. 2475 อย่างดีที่สุด

---

¹³ รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 มีอำนาจใช้ปกครองแผ่นดินจนกระทั่งปี พ.ศ. 2489 เมื่อมีการร่างและลงมติใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ร่างโดยกลุ่มคณะราษฎรเสรีไทยภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงหลักการพื้นฐานของสมาชิกวุฒิสภาถึงหนึ่งแต่งตั้ง (เลือกตั้งทางอ้อมโดยสมาชิกสภาล่างหรือสภาผู้แทนราษฎรที่เสียงข้างมากก็คือกลุ่มคณะราษฎร) ความจริงก็คงอยู่ว่าราษฎรไม่มีสิทธิเลือกผู้แทนทั้งหมดเพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มคณะราษฎรรักษาอำนาจการเมืองในสภาไว้ รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับปี พ.ศ. 2490 และฉบับถาวร 2492 เชื่อกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็น “ประชาธิปไตยมากกว่าฉบับอื่น ๆ” ก็คงหลักการสมาชิกแต่งตั้งนี้ (อำนาจแต่งตั้งมอบให้แก่องค์พระมหากษัตริย์และคณะองคมนตรี) รัฐธรรมนูญฉบับสุดท้ายในช่วงสมัยจอมพล ป. คือรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 เน้นความสำคัญของหลักการสมาชิกสภานิติบัญญัติแต่งตั้งยิ่งขึ้น โดยสรุปไม่เคยปรากฏมีการใช้หรือความพยายามที่จะนำระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยในช่วงสมัยปี พ.ศ. 2475 จนถึงอำนาจรัฐบาลจอมพล ป. พ.ศ. 2500 เลย

ก็อาจเรียกได้ว่าเป็น “ระบอบประชาธิปไตยจำกัด” หรือ “ประชาธิปไตยตามผู้นำ” (limited หรือ guided democracy) และโดยทั่วไปแล้วคือระบบการปกครองของกลุ่มชนชั้นปกครองคณาธิปไตย (the elite oligarchy) นั่นเอง ที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยความเชื่อของชนชั้นผู้นำของไทยที่ว่า ประชาชนชาวไทยยังไม่พัฒนาพอที่จะปกครองตนเอง และจำเป็นต้องพึ่งพาผู้นำการเมืองช่วยปกครองซึ่งน่าว่สิ่งดี-ไม่ดีสำหรับสามัญชนส่วนใหญ่ ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อสามัญในหมู่ผู้นำไทยไม่ว่าจะมีแนวคิดหรือหลักการการเมืองแตกต่างกัน นั่นคือไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง (เสรีนิยม อนุรักษ์นิยม เจ้านิยม สังคมนิยม) หรือนักการทหาร ข้าราชการ หรือสถาบันพระมหากษัตริย์ ต่างก็เชื่อว่าประชาชนของไทยไม่ว่าอะไรดี-ไม่ดี และจำเป็นต้องมีชนชั้นผู้นำคอยบอกคอยสอน และด้วยเหตุนี้ระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเป็นแบบ “จำกัด” หรือ “ตามผู้นำ” เพื่อความสุขสมบูรณ์ของประชาชนเอง¹⁴

อาจกล่าวได้ว่าสภาวะ “อุดตัน” ของระบอบประชาธิปไตยของไทยที่ไม่พัฒนาจากพื้นฐานรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 นั้น เป็นผลจากท่าทีปฏิบัติของชนชั้นผู้นำของไทยทั้งหมดต่อระบอบประชาธิปไตยแบบกรีก-โลกตะวันตก แม้แต่กลุ่มเสรีนิยม-เสรีไทยเองก็หันเข้าหาอำนาจอาวุธเพื่อรัฐประหารล้มล้างคู่ปฏิบัติการเมืองในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 (กบฏวังหลวง) ความเชื่อ

---

¹⁴ จอมพล ป. กล่าวในปี พ.ศ. 2495 (20 ปีหลังประชาธิปไตย 2475) ว่า ประชาชนชาวไทยยังต้องการการสอนและนำทางการเมือง ไม่อาจเป็นประชาธิปไตย (ตะวันตก) ได้ ดู RG 59 : 792.00/1-1552 บันทึกบทสนทนาจอมพล ป. และเอกอัครราชทูตแคนตัน วันที่ 15 มกราคม 2495

ทั้งสฤตย์และเผ่าก็เชื่อเช่นเดียวกัน เผ่ากล่าวว่าปัจจัย 3 ประการที่ค้ำประกันเสถียรภาพรัฐบาลไทยคือ 1) การสนับสนุนของสถาบันพระมหากษัตริย์ 2) การสนับสนุนจากกองทัพไทย และ 3) การสนับสนุนจากข้าราชการ ดู RG 59: 792.00/5-2025 บันทึกบทสนทนาระหว่างพลตำรวจเอกเผ่าและนอร์มัน ฮันนาห์ วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2495

จอมพลสฤตย์เชื่อว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 นั้นเหมาะสมกับสภาวะประเทศไทย “ในปัจจุบัน” ดู RG 84 บันทึกบทสนทนากับคนสนิทจอมพลสฤตย์ ธนะรัชต์ วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2495

ของจอมพล ป. ในระบอบ “ประชาธิปไตย พ.ศ. 2475” ซึ่งไม่ใช่ความเชื่อ “นอกรีต” ของการเมืองไทยแต่อย่างไร หากเป็นความเชื่อสามัคคีร่วมกันในหมู่ชนชั้นผู้นำ จอมพล ป. พยายามในช่วงปี พ.ศ. 2498-2500 ที่จะนำระบอบประชาธิปไตยตะวันตกมาใช้ในประเทศ โดยพยายามลดอำนาจการเมืองเศรษฐกิจของทหาร และเน้นความสำคัญของความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบในหน้าที่ของผู้นำ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ แท้จริงนายกรัฐมนตรีต้องปราชัยต่ออำนาจอาวุธของทหาร ทั้ง ๆ ที่คุมเสียงข้างมากในรัฐสภาอยู่ จอมพล ป. ยอมรับความปราชัยการเมืองโดยคุณฎี เพราะฯ พณฯ เข้าใจถึถ้วนถึงวิถีทางการเมืองและประชาธิปไตยของไทย บางทีจะดีกว่าบรรดาผู้นำการเมืองร่วมสมัย และผู้วิพากษ์วิจารณ์ทั้งระดับสื่อมวลชนและนักวิชาการทั้งมวล

หากยอมรับพื้นฐานประชาธิปไตยของไทยตามนิยามและภาคปฏิบัติของรัฐธรรมนูญไทยแล้ว เราจะเข้าใจแจ่มแจ้งว่าด้วยเหตุใดความสัมพันธ์ระหว่างนายกรัฐมนตรีและสถาบันการเมืองอื่น ๆ จึงเป็นเสมือนความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้สนับสนุนผู้นำเป็นสำคัญ

ความเชื่อในความถูกต้องของชนชั้นผู้นำโดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีในการปกครองประเทศเพื่อความสุขสงบของสามัญชน อธิบายถึงท่าทีของนายอภิบาลต่อสภานิติบัญญัติและการใช้พลังและอาวุธเปลี่ยนรัฐบาล (ซึ่งแท้จริงคือต้นตอหรือหลักฐานสำคัญของความเชื่อและคำกล่าวหาว่า จอมพล ป. ขัดขวางการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย) นับตั้งแต่มีสภานิติบัญญัติ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ไม่มีระยะใดเลยที่สภาดังกล่าวเป็นตัวแทนหรือปากเสียงที่แท้จริงของประชาธิปไตย โดยหลักเกณฑ์ที่กำหนดโดยรัฐธรรมนูญเอง สรุปลได้ว่าสภานิติบัญญัติเป็นเพียงเครื่องสำอางแต่งหน้าระบอบประชาธิปไตยของไทยเท่านั้น มีหน้าที่สนับสนุนรัฐบาล (โดยเฉพาะสภาสูง/วุฒิสภา หรือ ส.ส. ประเภทที่ 2)

หรืออำนาจบริหารของแผ่นดินเป็นปฐม และมิใช่สาขารัฐบาลเอกเทศที่จะ
วิพากษ์วิจารณ์หรือมีความคิดเห็นขัดแย้งกับอำนาจบริหาร ด้วยเหตุที่สภา
นิติบัญญัติเกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว จึงไม่เป็นความมหัศจรรย์ใด ๆ ที่พบ
ว่า ผู้นำประเทศไทยสมัยหลังปี พ.ศ. 2475 ไม่เคยแสดงความเชื่อถ้อยยำเกรง
ในสถาบันนิติบัญญัติของชาติ จอมพล ป. และผู้นำอื่น ๆ มองสภานิติบัญญัติ
ว่าเป็นเพียงองค์เพื่อสนับสนุนและเสนอสนองความต้องการของฝ่ายบริหาร
และเมื่อใดสภานิติบัญญัติขงเล่นบทเป็นอิสระจากความประสงค์ของฝ่ายบริหาร
สถาบันแห่งนี้ก็จะตกเป็นเป้าของการข่มขู่บีบบังคับ หรือหยามเหยียดจากผู้นำ
ฝ่ายบริหาร

ตัวอย่างเช่นพฤติกรรมของจอมพล ป. ในปี พ.ศ. 2485 เมื่อนายก
รัฐมนตรีปฏิเสธไม่ยอมมอมขอมแม้มแต่การแก้ไขเล็กน้อยที่สภานิติบัญญัติลงมติ
เมื่ออภิปรายร่างพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือในปีถัดมาเมื่อจอมพล
ป. ปฏิเสธที่จะเสนอชื่อบุคคลที่สภานิติบัญญัติได้คัดเลือกเพื่อรับตำแหน่งเป็น
ประธานและรองประธานสภาต่อคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเพื่อแต่งตั้งเขา
ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ด้วยเหตุผลว่าสภาเลือกบุคคลที่นายกรัฐมนตรีไม่อาจ
ยอมรับได้ บางครั้งฝ่ายบริหารจะใช้กลยุทธ์แสนยานุภาพข่มขู่ให้สภา
นิติบัญญัติดำเนินการตามความประสงค์ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ส่ง
กำลังตำรวจติดอาวุธเข้าล้อมอาคารรัฐสภาเพื่อ “พิทักษ์” สมาชิกสภาในขณะที่
มีการลงมติผ่านร่างพระราชบัญญัติที่รัฐบาลต้องการ¹⁵

ระบอบประชาธิปไตยจำกัดของไทยแสดงแนวโน้มเด่นชัดยอมรับการใช้
พลังกำลังหรือ “รัฐประหาร” เป็นวิธีเปลี่ยนรัฐบาล จอมพล ป. เป็นผู้นำหนึ่ง
ที่ยอมรับบทบาท “รัฐประหาร” ในระบอบประชาธิปไตยของไทย เหตุสามัญ

¹⁵ ดู ทักซ์ เจลิมเตียร์น, 1979/2522 หน้า 68-9 และ FO371/24756 Wallinger to Anthony Eden, 20 พฤศจิกายน 1951/2492

ที่นำมาอธิบายความจำเป็นของ “รัฐประหาร” ก็คือ รัฐไม่ตี ปราสจาก ประสิทธิภาพ โกงกินสินบนคอร์ปชั่น และรัฐสภา/สภานิติบัญญัติที่เลว ประกอบด้วยสมาชิกที่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวก โดยคำอธิบาย ดังนี้ “รัฐประหาร” ก็กลายเป็นวิถีทางชอบธรรมที่จะช่วยชาติให้พ้นภัยวิบัติ การเมือง จอมพล ป. เองกล่าวว่ารัฐประหาร พ.ศ. 2490 เป็นพฤติกรรมของ ผู้รักชาติ ในขณะที่ผู้นำรัฐประหาร “เจียบ” กล่าวว่าจำต้องยึดอำนาจเพราะ สภานิติบัญญัติประพฤติดนเป็น “อุปสรรค” ต่อการปกครองประเทศ ทำนอง เดียวกัน กลุ่มเสรีนิยมและอนุรักษนิยมก็พร้อมที่จะใช้ “รัฐประหาร” ล้ม รัฐบาลปฏิปักษ์การเมืองของตนเช่นกัน เช่นกบฏวังหลวง พ.ศ. 2492 และ แผนล้มรัฐบาลจอมพล ป. ของกลุ่มอนุรักษนิยมในปี พ.ศ. 2495

พฤติกรรมที่ไม่เป็น “ประชาธิปไตย” ของนายกรัฐมนตรีพิบูลสงคราม เมื่อพิจารณาในโครงสร้างและความหมายของระบอบประชาธิปไตยไทย พ.ศ. 2475-2500 แล้ว มีลักษณะเป็น “ประชาธิปไตย” ตามความเข้าใจของผู้ ก่อสร้างระบอบและผู้นำไทยในช่วงเวลาดังกล่าวทุกประการ อำนาจสูงสุด แท้จริงนั้นอยู่ที่อำนาจบริหาร ผู้สามารถควบคุมอำนาจนิติบัญญัติอย่างมี ประสิทธิภาพเพราะกลไกที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เมื่อสภานิติบัญญัติเป็น เพียงตรายางต่อกรับรองความประสงค์อำนาจบริหาร สภาดังกล่าวย่อมไม่มี สิทธิจะอ้างตนเป็นตัวแทนเจ้าของอำนาจของประเทศ (ประชาชน) จอมพล ป. เพียงย่ำโดยการกระทำถึงสภาวะเป็นจริงของสภา และเมื่อสภาและประชาชน ไม่อาจทำหน้าที่เป็นศาลสูงสุดในกรณีความขัดแย้งทางการเมือง สถาบันที่มี อำนาจพลจะกำลังย่อมกลายเป็นสถาบันตัดสินความขัดแย้งดังกล่าว ผู้นำไทย ในช่วงนี้รวมทั้งจอมพล ป. เอง ยอมรับโดยการกระทำว่า “รัฐประหาร” คือวิถี เปลี่ยนรัฐบาลของไทย

ออกไม่เป็นธรรมที่จะป่าวประกาศว่าจอมพล ป. เป็นต้นตอของความ

“อุดตัน” ของระบอบประชาธิปไตยของไทย ความรับผิดชอบมหากาลนี้เป็นของผู้นำการเมืองทุกคนเป็นปฐม ความล้มเหลวทางการเมืองและความตกต่ำทางการศึกษาและเศรษฐกิจของคนไทยเป็นสาเหตุรองของความไม่พัฒนาทางการเมืองของไทย

2. จอมพล ป. และสถาบันพระมหากษัตริย์

เป็นที่ทราบกันว่าการพิจารณาวิจารณ์ความสัมพันธ์การเมืองระหว่างนายกรัฐมนตรีพิบูลสงครามและสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันที่เคารพสูงสุดของไทยและอยู่เหนือคำกล่าวใด ๆ ที่อาจนำมาซึ่งความแปดเปื้อนต่อสถาบันอันเป็นที่เคารพสักการะนี้ ประการที่สองความเชื่อทั่วไปว่าจอมพล ป. ต่อต้านและเป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นความเชื่อที่ฝังลึกในความรู้สึกของคนไทยสามัญที่สนใจปัญหาการเมือง ฉะนั้นเป็นการยากที่จะวิจารณ์โดยไม่ถูกกล่าวหาว่าลำเอียงเข้าข้างผู้นำการเมืองท่านนี้หากจะมีความแตกต่างจากความเชื่อทั่วไปดังกล่าว ขอย้ำชัดเจน ณ ที่นี้ว่า บทความนี้จะพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าวเฉพาะในกรอบโครงความเชื่อทางการเมืองของจอมพล ป. เท่านั้น และจะไม่พิจารณาแง่มุมอื่น ๆ ที่อาจเป็นเหตุของความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความละเอียดอ่อนของหัวเรื่องข้างต้น

จอมพล ป. เขียนไว้เป็นหลักฐานตอบโต้ข้อกล่าวหาว่า ฯพณฯ ต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์ ในช่วงระยะที่มีการรณรงค์บ่อนทำลายเกียรติศักดิ์การเมืองของนายกรัฐมนตรีภายหลังที่หมดอำนาจเพราะการปฏิวัติของจอมสฤษดิ์

“เกี่ยวกับราชบัลลังก์ก็เหมือนกัน ขอบใจมติข้าพเจ้า
เสียจริง ๆ... คนอย่างข้าพเจ้า พ่อแม่ก็เป็นเพียงชาวสวน
ไม่ใช่มาจากองค์เทวาเทวันที่ไหน และไม่ได้เป็นผีกระสือด้วย หัว

ข้าพเจ้าจะมีแสงได้อย่างไร ข้าพเจ้าขอเรียนว่าเรื่องราชบัลลังก์แล้ว ข้าพเจ้าไม่เคยแตะต้องอะไร คุณข้าพเจ้าผิดไปเอง ข้าพเจ้าต้องการทำงานสร้างชาติก็ทำไปตามสติปัญญา สร้างเรื่อย ๆ ไปไม่เคยคิดจะล่วงเกินอะไรเลย...” (จดหมายถึงหนังสือพิมพ์ “ธรรมาธิปไตย” 10 มิถุนายน 2501)

หากเพียงพิจารณาจากความเชื่อทางการเมืองของจอมพล ป. แล้ว ก็เชื่อว่าผู้นำไทยคนนี้ไม่อาจรวมอยู่ในหมู่มชนที่เชื่อว่าจะต้องมีความจงรักภักดี และเคารพสักการะราชบัลลังก์โดยปราศจากข้อแม้ใด ๆ ความเชื่อทางการเมืองของจอมพล ป. ในระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ภายใต้รัฐธรรมนูญ ย่อมมีความหมายใจแจ้งแจ้งว่าสถาบันการเมืองและสังคมแห่งนี้ไม่มีอำนาจสูงสุดเหนือกฎหมายแม่บทของแผ่นดิน และด้วยเหตุนี้ ความเคารพสักการะและความจงรักภักดีย่อมมีตามกำหนดกฎหมายแผ่นดิน ไม่มากหรือน้อยไปกว่านั้น ปัญหาที่ต้องพิจารณาคือ ความเชื่อทางการเมืองดังกล่าวทำให้จอมพล ป. เป็นผู้นำต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์หรือไม่?

ความเชื่อการเมืองของจอมพล ป. นั้นมีศูนย์กลางอยู่ที่รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ปี พ.ศ. 2475 ซึ่งสถาปนาระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในแง่นี้เห็นชัดว่าจอมพล ป. และผู้นำคณะราษฎรยอมรับในความสำคัญและพลังสร้างสรรค์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อประเทศชาติ ควรเน้น ณ ที่นี้ด้วยว่าจอมพล ป. เป็นผู้นำการเมืองที่ไม่เคยถูกกล่าวหาว่ามีบทบาทหรือเกี่ยวพันใด ๆ กับแผนล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อสถาปน สาธารณรัฐ แม้ว่าจะถูกกล่าวหานับครั้งไม่ถ้วนว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อราชบัลลังก์¹⁶

¹⁶ แม้แต่รัฐบาลอวูโต ปรีดี พนมยงค์ ก็เคยถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดร่วมกับกลุ่มซ้ายนิยมเพื่อจัดตั้งสาธารณรัฐ ทั้งที่นายปรีดีได้พยายามอย่างมากที่จะสมานไมตรีกับกลุ่มอนุรักษนิยม-เจ้านิยมในช่วงหลังสงคราม ดู อนันต์ อมรรตัย แผนการณ์มหาชนรัฐของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, กรุงเทพฯ : เอเชียการพิมพ์, 2517

ท่าที่การเมืองของจอมพล ป. ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นคงเส้นคงวาตลอดมา เมื่อเข้ารับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2491 จอมพล ป. แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติว่า รัฐบาลจะพิทักษ์และยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์และราชวงศ์จักรี¹⁷ และตลอดช่วงระยะเวลาการเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 จอมพล ป. อธิบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ว่ามีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือเพื่อปกป้องและดำรงไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ จุดยืนสม่ำเสมอต่อสถาบันและระบบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นหลักฐานมั่นคงว่าจอมพล ป. ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อราชบัลลังก์

ความแตกต่างในความสัมพันธ์การเมืองกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของจอมพล ป. และผู้นำอนุรักษนิยม-นิยมเจ้านั้น อยู่ที่การตีความบทบาทการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ มีหลักฐานมากมายที่แสดงชัดเจนว่าผู้นำการเมืองไทยคนนี้ตีความบทบาทการเมืองสังคมของราชบัลลังก์ตามตัวบทรัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ. 2475 และ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2495 โดยสรุปรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับเน้นว่าพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจสูงสุดโดยผ่านสภานิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรี และศาล

ในช่วงสมัยรัฐบาลที่ 1 ของจอมพล ป. นายกรัฐมนตรีดำเนินนโยบายที่บ่งชี้ว่ารัฐบาลไม่มีความประสงค์ที่จะเห็นสถาบันพระมหากษัตริย์ (องค์พระมหากษัตริย์เองหรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์) มีบทบาทการเมืองใด ๆ นอกเหนือไปจากที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ในช่วงสมัยรัฐบาลที่ 2 รัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2495 เพิ่มอำนาจส่วนบุคคลแก่พระมหากษัตริย์ในส่วนที่เกี่ยวกับการแต่งตั้งคณะองคมนตรี การบริหารสำนักพระราชวังและอื่น ๆ อย่างไรก็ตามก็ตีบทบาททางการเมืองของราชบัลลังก์ยังคงเหมือนเดิมคือเป็น

---

¹⁷ รายงานการประชุมรัฐสภา, สมัยประชุมที่ 1, 21 เมษายน 2491, หน้า 700.

สัญลักษณ์ของอำนาจสูงสุดของประเทศ แต่ปราศจากอิทธิพลหรืออำนาจแท้จริงใด ๆ ในการปกครองบ้านเมือง ความเชื่อการเมืองของจอมพล ป. ที่จะไม่เปิดโอกาสให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทการเมืองใด ๆ นี้เองที่เป็นที่มาของคำกล่าวหาและการโจมตีนายกรัฐมนตรีว่าต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์

ในความหมายที่เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 และ 2495 เกี่ยวกับบทบาทและขอบเขตอำนาจสถาบันพระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่าจอมพล ป. ไม่ใช่ผู้นำที่ต่อต้านสถาบันดังกล่าว อย่างน้อย ๆ ก็ไม่ใช่ไปปฏิบัติราชบัลลังก์ตามคำกล่าวหาของกลุ่มอนุรักษนิยม-เจ้านิยม ในมุขกลับ จอมพล ป. เป็นผู้นำที่เชื่อมั่นและส่งเสริมระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นั่นก็คือราชบัลลังก์มีบทบาทความสำคัญเป็นสัญลักษณ์ของชาติและความเป็นเอกภาพของชาติ พระมหากษัตริย์ดำเนินบทบาทนี้โดยการประกอบราชพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและจารีตประเพณีของชาติ

โดยส่วนรวมแล้วสรุปได้ว่า ในฐานะผู้นำการเมืองในช่วงระยะที่ประเทศประสบปัญหาการเมืองทั้งภายในและต่างประเทศรุนแรง จอมพล ป. ประสบความสำเร็จอย่างมากในการผดุงรักษาผลประโยชน์ของชาติ และสร้างบรรยากาศการเมือง-ชาติ-สังคม-เศรษฐกิจ ดีที่สุดเท่าที่สภาวะการจะอำนวย เป็น การยากที่จะมีผู้นำร่วมสมัยใด ๆ ที่อาจดำเนินนโยบายการปกครองที่จะรักษาชาติและผลประโยชน์ของชาติอย่างมีประสิทธิภาพและความสำเร็จเทียบเท่าหรือมากกว่านายกรัฐมนตรีพิบูลสงคราม คำกล่าวหาโจมตีนายกรัฐมนตรีท่านนี้ โดยพื้นฐานเกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำกันเองเป็นสำคัญ

IV ความเป็นผู้นำระดับชาติ

จอมพล ป. พัฒนาความเป็นผู้นำระดับชาติสองรูปแบบ คือ รูปแบบท่านผู้นำสมัยสงครามโลก และรูปแบบ “พ่อขุน” ในช่วงการเป็นนายก

รัฐธรรมนูญครั้งที่ 2 แท้จริงโดยพื้นฐานรูปแบบผู้นำระดับชาติทั้งสองนั้นไม่ต่างกันนัก กล่าวคือเป็นผลของความเชื่อในหลักการอธิปไตยอันเกิดจากประชานิยม (the popularly acclaimed sovereignty) ที่จอมพล ป. เชื่อว่าสามารถสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองให้แก่ฯพณฯ¹⁸ เป้าหมายของรูปแบบผู้นำระดับชาติดังกล่าวก็คือการสร้างศูนย์อำนาจการเมือง-สังคมแทนที่สถาบันสมบูรณาญาสิทธิราชที่คณะราษฎรทำลายลงในปี พ.ศ. 2475 ในแง่นี้ผู้นำใหม่หลังปี พ.ศ. 2475 มีความเห็นพ้องกันว่าความอยู่รอดของระบบการเมืองใหม่และความมั่นคงทางเมือง/สังคมของคณะราษฎร ขึ้นอยู่กับความสำเร็จของกลุ่มผู้นำใหม่ที่จะสร้างค่านิยมการเมือง/สังคมในความนึกคิดของประชาชนแทนที่ค่านิยมเดิมที่ผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราช เป้าหมายสำคัญนี้เป็นที่ยอมรับในหมู่คณะราษฎร และโดยหลักการแล้ว รูปแบบผู้นำของจอมพล ป. ไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ไพศาลของตัวจอมพล ป. เอง แต่เพื่อความอยู่รอดทางการเมืองของกลุ่มผู้นำใหม่เอง แน่แน่นอนว่านโยบายและมาตรการส่งเสริมรูปแบบ “ท่านผู้นำ” ในช่วงสงครามที่เลยเถิดเกินเหตุนี้ ไม่ใช่มาตรการคณะราษฎร หากแต่ไม่สามารถควบคุมลี้ลือมิให้ดำเนินการเลยเถิดได้เท่านั้นเอง¹⁹

¹⁸ หลักการอธิปไตยอันเกิดจากประชานิยมนี้ไม่ใช่การลงคะแนนเลือกในรูปแบบเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยสากล แท้จริงไม่มีการเลือกตั้งลงคะแนนใด หากเป็นหลักการที่เชื่อว่าหากประชาชน (ไม่ลุกฮือขึ้นต่อต้าน) เห็นชอบกับผู้นำโดยการเชื่อฟังก็ดี การปฏิบัติตามคำขอ-คำสั่งก็ดี การแสดงความนิยมโดยมาร่วมชุมนุมสนับสนุนผู้นำก็ดี และการไม่มีปฏิกริยาประท้วงก็ดี ล้วนเป็นการแสดงออกว่าเห็นชอบและยอมรับสิทธิธรรมการเมืองของผู้นำทั้งสิ้น จอมพล ป. ปรารถนาสิทธิธรรมนี้ เพื่อเป็นฐานอำนาจการเมืองโดยเฉพาะในช่วงรัฐบาลสมัยสองเพื่อถ่วงอำนาจพละกำลังของคณะรัฐประหาร แนวคิดอธิปไตยอันเกิดจากประชานิยมมาจาก C.F.Keyes, *Buddhist Kingdom as Modern Nation State*, Boulder & London, 1987 ; ศึกษา ทักย์ เฉลิมเกียรติ, 1979/2522 ด้วย

¹⁹ จอมพล ป. เองก็ต้องยอมรับในที่สุดว่าการรณรงค์เพื่อ “ท่านผู้นำ” นั้นเกินเลยเป้าหมายไปอย่างควบคุมไม่ได้ การรณรงค์รูปแบบ “ท่านผู้นำ” ในช่วงสงครามเพื่อสร้างศูนย์นำใจชาติไทย กลับกลายเป็นการรณรงค์ “ลัทธิมหาบุรุษ” เพื่อความยิ่งใหญ่ของจอมพล ป. โดยเฉพาะ จนนายกรัฐมนตรีต้องกล่าวขอภัยในที่ประชุมรัฐมนตรีและข้าราชการอาวุโส วันที่ 6 เมษายน 2488 ; ดู รายงานการประชุมรัฐมนตรี 33/2485, วันที่ 1 มกราคม 2485 อ้างใน แคมสุข นุ่มนนท์ พื้นอดีต, กรุงเทพ, ร่วมคิดปกรพิมพ์ 2522, หน้า 142.

นอกเหนือจากความประสงค์ทางการเมืองของคณะราษฎรแล้ว รูปแบบผู้นำที่วางรากฐานอยู่บนหลักการอธิปไตยอันเกิดจากประชาชนมีความผูกพันกับการพัฒนาชาติตามอุดมการณ์การเมือง “ประชาธิปไตย” ด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยที่เน้นถึงความเสมอภาคของมวลชนชาวไทยและความสุขสมบูรณ์เศรษฐกิจและสังคม รัฐบาลคณะราษฎรจำเป็นต้อง “สร้างชาติ” ที่ตอบสนองค่านิยมใหม่ ๆ นี้ ความสำเร็จของนโยบายสร้างชาติขึ้นอยู่กับว่ามีผู้นำที่เด็ดขาด และมีความเชื่อมั่นในความถูกต้องของนโยบายดังกล่าว รูปแบบ “ท่านผู้นำ” ตอบสนองความต้องการนี้ และนอกจากนั้น “ท่านผู้นำ” ยังเป็นรูปแบบผู้นำชาติที่ตอบสนองความต้องการการเมืองสากลที่เต็มไปด้วยความตึงเครียด ผู้นำชาติที่สามารถตัดสินใจฉับไว แสดงความพร้อมที่จะเผชิญปัญหาการเมือง-การทหาร และได้รับความเห็นชอบจากชุมชน ดังเช่นพิบูลสงครามในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487 เป็นรูปแบบผู้นำที่ชาติต้องการ และด้วยเหตุนี้จะไม่มีการประท้วงจริงจังใด ๆ ต่อนโยบายสร้างชาติและระบบ “ท่านผู้นำ” ในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกลุ่มคณะราษฎรเองที่ต่อมาโจมตีนโยบายสร้างชาติและระบบผู้นำชาติของจอมพล ป.

รูปแบบผู้นำ “พ่อขุน” ของจอมพล ป. นั้น แท้จริงคือการปรับปรุงระบบผู้นำ “ท่านผู้นำ” ให้สอดคล้องกับบรรยากาศการเมืองและสังคมของปี พ.ศ. 2491-2500 ในช่วงเวลาดังกล่าว อำนาจการเมืองของจอมพล ป. ไม่เป็นปีกแผ่นมั่นคงเหมือนปี พ.ศ. 2491-2487 ด้วยความผันแปรหลายประการ เช่น จอมพล ป. ไม่มีอำนาจควบคุมคำสั่งทหารโดยตรงเหมือนรัฐบาลพิบูลฯ I แท้จริงต้องแข่งขันแบ่งแย่งอำนาจการเมืองการทหารกับคณะรัฐประหาร และการมีพระมหากษัตริย์ประทับถาวรอยู่ในประเทศซึ่งล้มล้างข้ออ้างของรูปแบบ “ท่านผู้นำ” ว่าจำเป็นเพราะต้องสร้างศูนย์พลังใจร่วมของชาติในขณะที่สถาบันสัญลักษณ์ความเป็นชาติไม่ปรากฏกายภาพแท้จริง รูปแบบผู้นำชาติแบบ

เคารถรางชาติ 8 นาฬิกาตรงตามรั้วนิคมของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ. 2482

“พ่อขุน” มีขึ้นเพื่อเพิ่มพูนฐานะการเมือง/สังคมของจอมพล ป. ท่ามกลางบรรยากาศใหม่ ๆ นี้ โดยเฉพาะเพื่อสร้างสิทธิธรรมการเมืองให้แก่นายกรัฐมนตรีแยกขาดจากการสนับสนุนของคณะรัฐประหารที่มีพฤติกรรมการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคมที่อ่อนแอไม่เป็นที่พอใจแก่สังคมไทย อาจกล่าวได้ว่าผู้นำรูปแบบ “พ่อขุน” เป็นการรณรงค์การเมืองส่วนตัวของจอมพล ป. ต่อต้านอำนาจและคำสั่งของคณะรัฐประหาร การรณรงค์นี้ออกมาในนโยบายศาสนาและวัฒนธรรมของชาติเป็นสำคัญ

ผู้นำรูปแบบ “พ่อขุน” ได้รับการวิเคราะห์ว่าเป็นขบวนการโฆษณาชวนเชื่อให้สังคมไทยยอมรับจอมพล ป. ว่าเป็นผู้นำและ “บิดา” ที่มีความรักห่วงใยประชาชน และด้วยเหตุนี้จึงสมควรได้รับความเคารพเชื่อฟังจากประชาชนเป็นการตอบแทน²⁰ ค่านิยมที่เน้นถึงความรักเคารพที่บุตรพึงมีต่อบิดา ความซื่อตรง การเสียสละ ความรักชาติ และความหยิ่งภาคภูมิใจในอดีตดั่งงามของชาติ ฯลฯ ล้วนเป็นค่านิยมที่นโยบายวัฒนธรรมไทยยุคนี้พยายามปลูกฝัง นโยบายศาสนาและกึ่งถูกนำมาใช้เพื่อแสดงบุญบารมีการเมือง/สังคมของจอมพล ป. ในภาพจน์ของผู้นำยิ่งใหญ่ของพุทธศาสนามี “เนื่อนานบุญ” มหาศาลซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของสิทธิธรรมการเมือง/สังคมของผู้นำ จอมพล ป. แสดง “เนื่อนานบุญ” ของ ฯพณฯ ด้วยโครงการสร้างและบูรณะวัดอาราม ส่งเสริมสวัสดิภาพคณะสงฆ์ และที่สำคัญที่สุดคือการจัดงานมหิพารฉลองครบรอบศตวรรษ 25 พุทธกาล นอกจากนั้นนโยบายการเมืองแบบชาตินิยมและต่อต้านคอมมิวนิสต์ ก็ถูกนำมาใช้เพื่อแสดงบารมีและความรับผิดชอบของผู้นำฝ่ายบริหารในการพิทักษ์ปกครองชาติจากภัยพิบัติภายนอกอีกด้วย

จอมพล ป. แสดงออกถึงความห่วงใยและรับผิดชอบต่อทุกข์สุขของประชาชนตามแบบผู้นำ “พ่อขุน” อย่างเด่นชัด ตัวอย่างเช่นเมื่อเกิดวิกฤติ-

²⁰ ทักย์, เติ้งอ้าง, หน้า 95.

การณ์ชายแดนในปี พ.ศ. 2496 อันเป็นผลจากการที่กองทหารเวียดมินห์บุกเข้าประเทศลาว นายกษาพิบูลออกตรวจการบริเวณจังหวัดอีสาน 17 จังหวัดทันที ทุก ๆ จังหวัดที่นายกรัฐมนตรีและภรรยาเยี่ยมเยือน ฯพณฯ จะมอบเงินจำนวนหนึ่งเพื่อส่งเสริมปรับปรุงศูนย์ศาสนาและสุขภาพ ตลอดจนมอบพระพุทธรูปและผ้าเช็ดหน้าขาวสะอาดพร้อมลายเซ็นของ ฯพณฯ และภรรยาเป็นของระลึกส่วนตัว กล่าวได้ว่าผู้นำ “พ่อขุน” ประสบความสำเร็จในการสร้างภาพพจน์ผู้นำที่พร้อมด้วยความสามารถและ “เนื้อนาบุญ” ในสังคมไทยช่วงทศวรรษที่ 90 ยิ่ง

ภายหลังปี พ.ศ. 2498 จะพบว่าจอมพล ป. ถู้อมาตรการผู้นำ “พ่อขุน” เป็นหนทางสร้างฐานการเมืองเอกเทศจากคณะรัฐประหารอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพราะความหมายของ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ที่พยายามจะล้มคว่ำคู่แข่งการเมือง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในช่วงที่จอมพล ป. เดินทางเยือนนานาประเทศรอบโลก ความพยายามดังกล่าวถึงแม้จะล้มเหลว²¹ แต่ก็เป็นแนวบ่งชี้ให้จอมพล ป. เห็นความจำเป็นยิ่งยวดของการมีฐานการเมืองแยกโดยเด็ดขาดจากพลังสนับสนุนของผู้นำรัฐประหาร พ.ศ. 2490 รูปแบบ “พ่อขุน” ที่เน้นสิทธิธรรมการเมืองอันเกิดจากประชานิยมและพลังบุญบารมีตามคำสอนศาสนา ขยายรวมเอามาตรการการเมืองที่เน้นความซื่อสัตย์สุจริต การแยก

---

²¹ ความพยายามที่จะหักโค่นสฤษดิ์ ซึ่งเข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกในปี พ.ศ. 2497 มีขึ้นในเดือนมิถุนายน 2498 เพียงไม่กี่สัปดาห์ก่อนที่จอมพล ป. จะเดินทางกลับจากการเยือนนานาชาติรอบโลก พลตำรวจเอกเผ่าหวังที่จะเอาชนะสฤษดิ์ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะกลับ และหากสำเร็จก็จะสามารถลิตรอนอำนาจการเมืองของจอมพล ป. ด้วย แผนล้มสฤษดิ์ของเผ่านี้จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนของสภรัฐฯ (อย่างน้อย ๆ ก็โดยหลักการ) แต่เอกอัครราชทูต เพอร์ริฟอย (Peurifoy) ไม่รวมด้วย การคำนวณพลาดของเผ่าครั้งนี้มีผลเสียหายอย่างมากแก่กลุ่มผืน-เผ่า และเพิ่มพลังการเมืองแก่กลุ่มสี่เสาเทเวศน์ของสฤษดิ์ ดู RG 59 : 792.00/6-1855 Peurifoy to the Secretary of State, 17 มิถุนายน 1955/2498, RG 59: 792.00/6-2355 Peurifoy to the Secretary of State 23 มิถุนายน 1955/2498 และ RG 84 Peurifoy to the Secretary of State 4 สิงหาคม 1955/2498

หน้าที่การเมืองจากหน้าที่ราชการประจำ และการยอมรับบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์ในภาวะการเมืองปั่นป่วนช่วงปี พ.ศ. 2497-2500 มาตรการทั้งหมดนี้โดยสรุปก็เพื่อสร้าง “ช่องว่าง” การเมือง/สังคม ระหว่างนายกรัฐมนตรีและ “สานุศิษย์” ในคณะรัฐประหารที่มีพฤติกรรมฉาวโฉ่ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและมาตรฐานศีลธรรมส่วนตัว ในขณะที่เดียวกันก็มีผลบ่งชี้ถึงคุณสมบัติที่เหมาะสมของนายกรัฐมนตรีในฐานะผู้นำของชาติ ท่ามกลางบรรยากาศการเมือง/สังคม/เศรษฐกิจภายในที่ปั่นป่วน และภัยคุกคามการณภัยภายนอกที่คุกคามความอยู่รอดของชาติ ผู้นำ “พ่อขุน” เท่านั้นที่มีทั้งความสามารถและคุณธรรมที่จะนำชาติพ้นภัยและรุ่งโรจน์ได้ ความพยายามปลูกฝังรูปแบบ “พ่อขุน” ที่สำคัญที่สุดของจอมพล ป. คืองานฉลองกิ่งพุทธกาลที่จัดให้มีขึ้นอย่างมโหฬารในเดือนพฤษภาคม 2500 ในความเข้าใจของชาวพุทธ ผู้นำชาติที่มีบุญบารมีและ “เนื้อนาบุญ” เท่านั้นที่จะสามารถ “ทำบุญ” ระดับมโหฬารพันลึกเช่นนี้ได้ ความสำเร็จของงานฉลองกิ่งพุทธกาลคือหลักฐานพิสูจน์สิทธิธรรมของจอมพล ป. ในฐานะผู้นำชาติ²²

ความพยายามของจอมพล ป. จะสร้างรูปแบบผู้นำชาติใหม่ ที่แตกต่างจากลักษณะผู้นำในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช (ท่านผู้นำ) และที่แสดงคุณธรรมเหนืออำนาจละกำลัง (พ่อขุน) และที่อยู่นอกระบบประชาธิปไตย (ตะวันตก) แม้จะประสบความสำเร็จในช่วงที่นายกรัฐมนตรีเถลิงอำนาจ แต่ก็ประสบความสำเร็จที่ไม่ยั่งยืนยาว เมื่อสิ้นสมัยจอมพล ป. รูปแบบผู้นำ “ท่านผู้นำ” และ

---

²² ความสำเร็จดังกล่าวนี้หากพิจารณาในแง่การเมืองก็เป็นเสมือนคาบสองคม ในแง่หนึ่งจอมพล ป. แสดง “บุญบารมี” ของผู้นำที่มีคุณธรรมสูงสุด ในอีกแง่หนึ่งจอมพล ป. สร้างความไม่พอใจสูงสุดแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพราะดูเหมือนว่านายกรัฐมนตรีพยายามจะช่วงชิงฐานะองค์ศาสนูปถัมภกจากพระมหากษัตริย์ ดู FO 371/129611 Gage to Tomlinson, 28 พฤษภาคม 1957/2500 และ FO 371/129612 Whittington to Marland, 19 พฤศจิกายน 1957 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสแก่เอกอัครราชทูตอังกฤษว่าจอมพล ป. “เมาอำนาจ” และมีความประสงค์จะเป็น “พระมหากษัตริย์องค์ที่สอง”

“พ่อขุน” ไม่เป็นที่เข้าใจกระจ่างชัด และก็สลายค่านิยมไปพร้อม ๆ กับการสิ้นอำนาจของนายกรัฐมนตรียิบูลสงคราม อย่างไรก็ตามก็ตีผู้นำชาติรูปแบบ “พ่อขุน” กลายเป็นหลักการการเมืองการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และบรรดาผู้นำการเมืองทหารอื่น ๆ ผู้นำชาติหลังสมัยจอมพล ป. เหล่านี้ยึดรูปแบบ “พ่อขุน” ในการอธิบายบทบาทการเมืองของตน นั่นคือ ผู้นำทหารมีความรับผิดชอบไม่เฉพาะแต่เป็นผู้พิทักษ์อธิปไตยและความมั่นคงของชาติ แต่เป็นผู้รับผิดชอบทางการเมืองเพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนด้วย ในแง่นี้ผู้นำทหารยึดรูปแบบ “พ่อขุน” ที่ปรับปรุงดัดแปลงเป็นฐานสิทธิธรรมการเมืองของตน บางทีอาจกล่าวได้ว่าไม่ว่าจอมพล ป. จะตั้งใจหรือไม่ ๖๗๗ ได้สร้างรูปแบบผู้นำชาติที่ส่งเสริมแนวคิดเผด็จการทหารของไทย และด้วยเหตุนี้ ๖๗๗ ควรรับผิดชอบต่อพัฒนาการเมือง “อุดตัน” ของไทยด้วย

โดยสรุป ความเป็นผู้นำของจอมพล ป. ยิบูลสงคราม ตลอดระยะเวลาชีวิตการเมืองของ ๖๗๗ พ.ศ. 2475-2500 ไม่ใช่ผลของอารมณ์และความทะยานอยากส่วนบุคคลของจอมพล ป. และนำมาซึ่งผลลบและความเสียหายแก่ชาติโดยเฉพาะทางด้านการเมืองดังคำกล่าวหาทั่วไป หากพิจารณาด้วยความเป็นธรรมโดยอาศัยหลักฐานที่มีอยู่ขณะนี้ ความเป็นผู้นำของจอมพล ป. จะแสดงบทผู้นำระดับใด ผู้นำชาติท่านนี้แสดงความคงเส้นคงวากับหลักการการเมือง การทหาร สังคม/เศรษฐกิจ ที่ท่านยึดมั่นตลอดมา การเป็นผู้นำชาติในช่วงความเปลี่ยนแปลงสังคม-การเมืองปั่นป่วน และคุกคามด้วยวิกฤติการณ์ทั้งในและนอกประเทศนั้นเป็นสิ่งยากยิ่ง จอมพล ป. เป็นผู้นำชาติท่านเดียวในช่วงหลัง พ.ศ. 2475 ที่ต้องนำชาติในภาวะยากลำบากนี้ ไม่แต่เพียง ๖๗๗ จะจรโลงความอยู่รอดของชาติจากความผันผวนทั้งหมด แต่สามารถแปรรูปโฉมและค่านิยมสังคมไทยเพื่อสร้างชาติไทยสมัยใหม่ด้วย กล่าวได้ว่าไม่มีผู้นำชาติร่วมสมัยคนใดที่มีส่วนขัดเกลารูปแบบประเทศไทยได้มากเท่าจอมพล ป. ยิบูลสงคราม

อดิศร หมวกพิมาย

ขอสรุปในข้อเสนอของอาจารย์กอบเกื้อในที่นี้ที่ตอนต้นว่า ถ้าจอมพล ป. เป็นจำเลยวันนี้ เรามีทนายจำเลยมาแก้ต่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับเรื่องความเป็นผู้นำที่อาจารย์กอบเกื้อได้เสนอทศนะ 3 ประการ ในเรื่องข้อพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นผู้นำของจอมพล ป. ทางด้านผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางการเมือง และความเป็นผู้นำระดับชาติ

การวิจารณ์ในรอบแรก ขอเชิญ คุณธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ ครับ

ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

ทั้งอ่านทั้งฟังอาจารย์กอบเกื้อ ผมรู้สึกอยู่สองอย่าง คือ

1. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นบุคคลที่พริ้วลื่นไหล มีคำอธิบายต่อทุกเหตุการณ์ ต่อทุกบุคคล อยู่รอดได้แม้แต่กรณีตัวอย่างสุดท้ายที่อาจารย์กอบเกื้อยกขึ้นมาคือไม่มีกำลังทหารอยู่ในมือ เพิ่งถูกจอมพลผิน จอมพลสฤษดิ์ ส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดในกบฏแมนฮัตตัน ท่านกำลังอยู่ในเรือศรีอยุธยา แต่หลังเหตุการณ์ท่านยังครองอำนาจในตำแหน่งนายกาได้อีก 5 ปี

2. ที่อาจารย์กอบเกื้อพยายามแก้ต่าง คือว่า จอมพล ป. ไม่มีความทะเยอทะยาน ผมว่าแปลก ถ้าไม่มีความทะเยอทะยาน

มีอยู่อย่างหนึ่งทั้งหมดบทความของอาจารย์กอบเกื้อที่โทษจอมพล ป. คือ ในช่วงชีวิตสุดท้ายก่อนปี 2500 ท่านจอมพล ป. ได้สร้างระบบฟอซุนขึ้นมา ตรงนี้อาจารย์กอบเกื้อกล่าวโทษมาก เพราะว่าระบบฟอซุนจะถูกจอมพลสฤษดิ์นำไปใช้และประสบความสำเร็จ ในขณะที่ท่านจอมพลใช้ไม่ประสบความสำเร็จ นี่เป็นภาพใหญ่ ๆ

ผมคงไม่วิจารณ์อาจารย์กอบเกื้อโดยตรง ผมอยากเสนอการมองจอมพล ป. พิบูลสงครามผ่านกระบวนการประวัติศาสตร์ 2 ช่วงใหญ่

ช่วงแรก ในสมัยรัฐบาลคณะราษฎร ตั้งแต่ปี 2475 เป็นต้นมา จนถึงปี 2490

ช่วงที่ 2 คือสมัยคณะรัฐประหาร ตั้งแต่ปี 2490-2500

ผมคิดว่าทั้งสองช่วงนี้ จอมพล ป. ได้แสดงบทบาทของภาวะผู้นำทั้งทางทหารและการเมืองอย่างเด่นชัด แต่โดยลักษณะที่มีความปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

อย่างเช่นในช่วงแรก เมื่อจอมพล ป. ร่วมมือกับหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ทำการเปลี่ยนระบอบการปกครอง ตรงจุดนี้คิดว่าจอมพล ป. ค่อนข้างที่จะควบคุมกองทัพได้อย่างมาก ๆ ทีเดียว ทำให้ถึงควบคุมกองทัพได้ประการแรก ก่อน 2475 กองทัพสยามเป็นกองทัพที่ด้อยประสิทธิภาพมาก เครื่องไม้เครื่องมือในการรบเป็นรุ่นเก่า เรือของกองทัพเรือปลดระวางแล้วทั้งหมด แทบไม่มีอาวุธที่จะสามารถป้องกันประเทศได้ คิดว่าทำไมทหารรุ่นของจอมพล ป. ถึงเกิดความรู้สึกว่าต้องสร้างกองทัพใหม่ นั่นเป็นเพราะว่าภาวะกองทัพนี้ไม่สามารถปกป้องประเทศได้ หลังจากทำการยึดอำนาจ 2475 เปลี่ยนระบอบการปกครอง ตรงนี้จุดของการเป็นผู้นำทหารจะเริ่มเดิน จอมพล ป. เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างของกองทัพ การเป็นผู้นำทางทหารในช่วงแรกไม่ค่อยผิด แต่หลังจากชัยชนะในการได้ดินแดนอินโดจีนหลังจากปี 2484 มาแล้วที่ไทยเข้าไปยึดพระตะบอง จำปาศักดิ์ แควงชัยบุรี อะไรต่าง ๆ ผมคิดว่าหลังจากนั้นจอมพล ป. จะสละความผูกพันกับสายพลเรือนในกลุ่มคณะราษฎรแล้วเข้าไปสู่การใช้ฐานกำลังทางทหารสนับสนุนบทบาททางการเมืองของตัวเองอย่างเต็มที่ แล้วนำประเทศเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2

ภาวะผู้นำทางทหารในยุคที่ 2 ของจอมพล ป. คือยุคสมัยของคณะรัฐประหารที่นำโดยพลโทผิน ชุณหะวัณ หลัง 2490 จอมพล ป. ค่อนข้างที่จะไม่ได้เป็นผู้ควบคุมกองทัพแบบยุคสมัยแรกอีกต่อไปแล้ว แต่จะเป็นเสมือน

ตัวแทนทางบารมีของกองทัพ นั่นก็คือเหตุผลที่ว่าทำไมพลโทผินถึงต้องแสวงหาผู้นำคนอื่นนอกจากท่าน พลโทผินต้องการเป็นผู้นำ แต่ท่านขึ้นไม่ได้ ท่านก็ต้องมองหา แล้วไปเจอจอมพล ป. แล้วก็เอาขึ้นมา ผมคิดว่าภาวะหลังจากปี 2490 เป็นต้นมา จอมพล ป. ค่อนข้างขาดฐานกำลังกองทัพ แต่มีภาวะทางบารมีอยู่ นี่คือภาวะของผู้นำทางทหาร จึงไม่น่าแปลกใจที่มีการตัดสินใจในกรณีกบฏแมนฮัตตัน นายทหารเรือระดับกลางได้ยึดกุมจอมพล ป. และประกาศทำการยึดอำนาจเปลี่ยนรัฐบาล ในฉากของฝ่ายทหารบกก็มีการประชุมกัน และคำตัดสินท้ายสุดก็คือ พลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พูดว่า ตกลงเอาจอมพล ป. มาให้ได้ภายใน 5 นาฬิกาคืนนี้ มิฉะนั้นยังทุกแห่งที่มีทหารเรืออยู่ พลเอกผิน ชุณหะวัณ พูดว่า จะทำอย่างไรก็ให้รีบทำเสีย เวลาไม่คอย เมื่อไม่ได้ตัวจอมพลกลับมาในคืนนี้ก็ต้องยิงกันใหญ่ให้เด็ดขาดไปเลย พอเช้าอีกวันหนึ่งเครื่องบินของกองทัพอากาศทิ้งระเบิดในขณะที่จอมพล ป. อยู่บนเรือทันที นั่นหมายความว่าภาวะผู้นำทางทหารของจอมพล ป. ค่อนข้างขาดความเข้มแข็งมาก นี่ก็คือว่า ในภาวะหลังจากกบฏแมนฮัตตันจึงเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมจอมพล ป. ถึงต้องคิดโครงการ 70 วันรอบโลกขึ้นมา และเข้าไปแสวงหาหรือว่าสร้างภาวะความเป็นผู้นำทางศาสนาและวัฒนธรรมในครั้งหลัง

คราวนี้เรามาดูในฐานะผู้นำทางการเมือง กลับไปที่ 2475 ในช่วงสมัยรัฐบาลคณะราษฎร ผมค่อนข้างเชื่อว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมาด้วยความเชื่อของการที่จะสถาปนาระบอบการเมืองแบบใหม่ที่มีสภาผู้แทนราษฎร มีกฎหมายที่อยู่เหนือตัวบุคคล ความเชื่อเหล่านี้ไม่ได้เป็นความเชื่ออันโดดเดี่ยวของจอมพล ป. เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นร่วมกับฝ่ายพลเรือน ตรงจุดนี้เองเราต้องยอมรับสิ่งที่อาจารย์กอบเกื้อเสนอไปคือว่า จุดเริ่มต้นของรัฐสภาไทยไม่สามารถอยู่ได้เลย ถ้าไม่ได้รับการเอื้ออาทรจากฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายบริหาร แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ฝ่ายบริหารจะมีอำนาจ มีเทคนิค มีกลไกในการควบคุมสภา

มากกว่า ถ้าฝ่ายรัฐบาลไม่เอื้ออาทรต่อฝ่ายรัฐสภานั้น รัฐสภาจะไม่มีบทบาท

ช่วงแรกเราต้องยอมรับว่าจอมพล ป. เป็นผู้นำทางการเมืองที่มีแนวโน้มเป็นประชาธิปไตยในระดับหนึ่ง แต่หลังจากสงครามอินโดจีนได้ดินแดนตรงจุดนี้ผมคิดว่า จอมพล ป. สละฐานทางการเมืองแบบพลเรือนทิ้ง เพราะจอมพล ป. ค่อนข้างเชื่อว่ามีฐานกำลังทางทหารอยู่ในมือแล้ว พลเรือนไม่เอา นี่คือความแตกต่าง พอมาในอีกสมัยของคณะรัฐประหารหลังจากปี 2490 ผมคิดว่าจอมพล ป. ทำไม่ถึงจะต้องพยายามแสวงหาหรือว่าสร้างฐานทางการเมืองแบบพลเรือน เพราะว่าจอมพล ป. ไม่มีฐานกำลังทางทหารที่ชัดเจน ดังนั้นจึงต้องหาหรือว่าพยายามสร้างอยู่ตลอดเวลา

แต่กรณีของรัฐธรรมนูญปี 2475 ที่นำกลับมาประกาศใช้อีกครั้งในปี 2495 นั้น แม้จะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันกับปี 2475 แต่ภาวะของการประกาศใช้ที่ห่างกัน 20 ปี ผมคิดว่ามีความแตกต่างในเนื้อหาสาระของภาวะสังคมในขณะนั้น หรือว่าความเหมาะสมในแต่ละภาวะเหตุการณ์ ตรงจุดนี้ในช่วงหลังผมคิดว่าในช่วงสมัยคณะรัฐประหาร จอมพล ป. แสวงหาฐานทางสถาปนาทางรัฐธรรมนูญ และท้ายสุดคือลงสมัครรับเลือกตั้งเองในปี 2500 ก็เพราะว่าไม่มีฐานทางทหารสนับสนุน

มีอยู่คำหนึ่งที่อาจารย์กอบเกื้อเสนอว่าในช่วงแรก คือสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพล ป. จะพยายามสร้างลัทธิการเป็นผู้นำขึ้นมา อาจารย์กอบเกื้อใช้คำว่า “ท่านผู้นำ” เป็นยุคสมัยของท่านผู้นำ แต่พอหลังจากปี 2495 จอมพล ป. พยายามสร้างลัทธิ “พ่อขุน” หรือพ่อขุนอุปถัมภ์ขึ้นมา ความแตกต่างของลัทธิผู้นำทั้ง 2 ยุค ผมคิดว่าลัทธิผู้นำในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 คนค่อนข้างเชื่อมั่นและตาม แต่ในขณะที่หลังจากในช่วงครึ่งหลังของปี 2490 หลังกบฏแมนฮัตตันแล้วที่จอมพล ป. ต้องสร้างความเป็นพ่อขุนขึ้น เพราะความอุดหนุนทางการเมือง มองไปทางไหนก็หาทางออกไม่ได้ คนไม่ค่อยเชื่อมั่นและไม่ตาม

ภาวะของความเป็นพ่อขุน จอมพล ป. เล่นบทบาทอยู่ 2 อย่างในช่วงปลายของการมีอำนาจ คือ พยายามสร้างความเป็นพ่อขุนขึ้นมา พยายามใช้แนวนโยบายของการสนับสนุนทางศาสนาและวัฒนธรรม พ่อขุนต้องอุปถัมภ์ทางศาสนา เป็นผู้นำทางศาสนา แต่ในขณะเดียวกัน จอมพล ป. ก็เล่นบทบาทของการที่จะเป็นนักประชาธิปไตย ลงสมัครในเกมส์การเลือกตั้ง ผมคิดว่าในช่วงสุดท้ายของอำนาจของจอมพล ป. ท่านค่อนข้างที่เลือกไม่ได้ระหว่างจะเอาอำนาจเด็ดขาดหรือว่าจะเอาความเป็นประชาธิปไตย แต่ทั้งพ่อขุนและการเลือกตั้งนั้นไม่เคยไปด้วยกันได้ พ่อขุนจะต้องสั่งการทุบโต๊ะลงไป ผมคิดว่านี่คือเหตุผลที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ประสบความสำเร็จ จอมพลสฤษดิ์ไม่เคยสนใจไม่ต้องคิดมากเรื่องว่าจะมีการเลือกตั้งหรือไม่ นี่คือความแตกต่าง แต่ภาพโดยรวม ผมคิดว่าผมค่อนข้างยอมรับได้ในการอธิบายว่าจอมพล ป. อยู่ในฐานะของความเป็นประชาธิปไตยในช่วงแรกสมัยของรัฐบาลคณะราษฎร แต่ค่อนข้างจะเชื่อในช่วงสมัยของคณะรัฐประหารนั้น จอมพล ป. ไม่มีอำนาจทางทหาร แต่ก็พยายามที่จะอยู่ในอำนาจทางการเมืองตลอดเกือบ 10 ปี

ขอบคุณครับ

อดิศร หมวกพิมาย

ก่อนที่จะถึงอาจารย์ขอบเกื้อตอบคุณธำรงค์ดี ขอเชิญอาจารย์สมศักดิ์ครับ

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

ขอบคุณครับ ผมขออนุญาตออกตัวว่า การวิจารณ์วันนี้อาจจะไม่ดีเท่าที่ควร ผมมีข้อจำกัด 2 ข้อ หนึ่งคือผมเพิ่งได้ paper เมื่อวานนี้ สองคือในบรรดาผู้นำของคณะราษฎร ผมสนใจและรู้จักประวัติ พนมมรงค์ มากกว่าแปลก

พิบูลสงคราม ว่าไปแล้วข้อจำกัด 2 ข้อนี้ ผมน่าจะปฏิเสธไม่มาพูด แต่อย่างว่า เราคคนไทย คนตะวันออก แม้ว่าจะ train มาแบบตะวันตกก็ตาม เรื่องบุญคุณ ความแก่นี้ก็ต้องชำระ ด้วยความเกรงอกเกรงใจและเคารพในผู้จัดอย่างมาก ก็เลยรับ

ผมขอเริ่มในแง่การตั้งข้อสังเกตวิธีการ 2 ประเด็น

1. หลายครั้งผู้เขียนกล่าวยืนยันโดยไม่อ้างหลักฐาน เช่น เราจะพบข้อความประเภทที่ว่า “หลักฐานประวัติศาสตร์บ่งชี้ว่า” “จอมพล ป. แสดงชัดด้วยว่า” “จอมพล ป. ตระหนักว่าเป้าหมายสำคัญในหมุ่ราษฎร” เต็มไปหมดตลอด 20 หน้า ขอให้สังเกตด้วยว่าข้อความในเชิงยืนยัน ไม่มี footnote อยู่เลย ผู้เขียนได้อธิบายในตอนต้นว่าบทความนี้ดัดแปลงมาจากหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งกำลังตีพิมพ์ ผมก็ได้แต่หวังว่าในตัวหนังสือจริง ๆ ผู้อ่านจะพบหลักฐานอ้างอิงมาสนับสนุนข้อความเชิงยืนยันเหล่านี้

ทีนี้เนื่องจากผมได้เห็นเฉพาะตัวบทความ ผมก็ต้องขอวิจารณ์เฉพาะตัวบทความในเชิงที่ว่าถ้าพูดในเชิงวิชาการแล้ว บทความนี้ขาดหลักฐาน

2. หลายครั้ง ผู้เขียนอ้างอิงความคิดของจอมพล ป. มาสนับสนุนความคิดของจอมพล ป. เอง คือการที่บุคคลในประวัติศาสตร์คิด หรือว่าให้เหตุผลต่อการกระทำของตัวเองอย่างไร เป็นเรื่องที่นักประวัติศาสตร์จะต้องให้ความสนใจ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเราควรเอาความคิดของคนเหล่านั้นมาสนับสนุนหรือพิสูจน์ว่าความจริงในประวัติศาสตร์เป็นอย่างนั้นจริง ๆ

ยกตัวอย่างเช่น จอมพล ป. อาจจะเชื่อจริง ๆ ว่าการเข้าข้างญี่ปุ่นนี้เป็นความจำเป็น จอมพล ป. อาจจะเชื่อจริง ๆ ว่าตัวเองนี้ทำตามประชาธิปไตยที่วางไว้ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ จอมพล ป. อาจจะเชื่อจริง ๆ ว่าการพัฒนากองทัพแบบของตอนนี้เป็นการทำเพื่อชาติ ฯลฯ หรือรวมทั้ง concept ต่าง ๆ เช่น เอกราช อธิปไตยของชาติ ผลประโยชน์ของชาติ ความอยู่รอด

ของชาติ ซึ่งบุคคลในประวัติศาสตร์เหล่านี้ใช้อยู่ตลอดเวลา จริงอยู่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ แต่ไม่ได้แปลว่าประวัติศาสตร์นี้เกิดขึ้นอย่างนั้นจริง ๆ คือ ไม่ว่าจะป็นรัฐบุรุษหรือคนเดินถนน ก็มีความต้องการอันหนึ่งที่จะอธิบายให้ตัวเองฟังว่า ตัวเองกำลังทำอะไรอยู่ในทุกวินาทีนี้ เราคิดดูดี ๆ ก็จะเห็นว่าทุกคนก็เป็นเช่นนี้ เราต้อง justified กับตัวเราเองได้ว่าที่เราทำอยู่นี้ ถูก ไม่ใช่ถูกในความหมายว่า เราได้เงิน ไม่ใช่ถูกในความหมายที่ได้ผลประโยชน์ แต่ moralize คือถูกในทางศีลธรรม ไม่มีใครบอกว่าการกำลังทำเพราะได้เงิน ต้องการอำนาจ เพราะผมเผด็จการ ไม่ใช่ ไม่มีใครบอกตัวเองอย่างนั้นแน่นอน เขาจะต้องไม่มีชีวิตอยู่อย่างนั้นได้แน่ เพราะฉะนั้นคือสิ่งที่เราเรียกกันว่าหน้าที่ของว่าเป็น ideology หรืออุดมการณ์ คือไม่ใช่เพื่อหลอกคนอื่นหรือหลอกตัวเอง แต่เป็นสิ่งที่อธิบายเพื่อให้ตัวเองเข้าใจ เหมือนกับเรามาตั้งอยู่ที่นี้ ทุกคนมีเหตุผลอยู่ทำไมมานั่ง ทุกคนมีคำอธิบาย เมื่อ 3-4 ปีก่อน เมื่อผมยังอยู่ออสเตรเลีย มีคนส่งบทความเกี่ยวกับจอมพล ป. ของคุณนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ไปให้ ทิศทางของการเขียนก็คล้ายของอาจารย์กอบแก้ว คือเอาเหตุผลของจอมพล ป. มาสนับสนุนจอมพล ป. ผมคิดว่าถ้าเราใช้วิธีการแบบนี้ เราก็สามารถอธิบายให้ทุกคนในประวัติศาสตร์เป็นคนดีได้หมด

เข้าเรื่องเนื้อหาโดยตรง ผู้เขียนกล่าวว่ามีภาพพจน์โดยทั่วไปที่กล่าวว่าจอมพล ป. เป็นผู้นำที่เห็นแก่ตัว เห็นแก่พรรคพวก ต่อต้านเจ้า ผู้เขียนกล่าวว่าความประสงค์ของบทความคือต้องการประเมินครั้งใหม่ เพื่อยืนยันว่าความเป็นจริงในประวัติศาสตร์เป็นเช่นนั้นหรือไม่ ความจริงผมพูดไปแล้วว่านี่เป็นการพูดที่อ้อมค้อมเล็กน้อย คำถามที่ผมอยากถามคือว่า ใครที่กล่าวหาว่าจอมพล ป. เป็นแบบนี้ ที่ผู้เขียนใช้คำว่า “กลุ่มฝ่ายค้านการเมืองและนักวิชาการทั้งไทยและเทศ” ผมก็พยายามนึกว่าใคร นายควง อภัยวงศ์ ก็ดี ผู้เขียนยกมาในหน้า 80 เซียร์จอมพล ป. ในหน้า 82 ผู้เขียนได้ยกความเห็น

ของนักการเมืองหลายคนมาสนับสนุนว่า การตัดสินใจของจอมพล ป. ในวันที่ 8 ธันวาคม เป็นการตัดสินใจที่ถูกต้อง

เมื่อปี 2517 ปรีดี พนมยงค์ เขียนเรื่อง *จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์* ให้ อมธ. ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าเห็นว่าขณะนั้นหลวงพิบูลยังไม่คิดจะเป็นผู้นำเผด็จการ ต่อมาเมื่อซากทศนะเก่าของคุณคอกอีกหลายคนไปสนับสนุนบ่อย ๆ ครั้งเข้า รวมทั้งผู้ที่มีฉายาว่าจตุสดมภ์ซึ่งคอยยกยอปอปั้น ทำให้หลวงพิบูลซึ่งเดิมเป็นนักประชาธิปไตยได้เคลิบเคลิ้มจากแนวเดิมไปได้” ปรีดีก็ไม่ได้ว่าจอมพล ป. รวมกระทั่งถึงที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้น ในบทความเดียวกัน คือกรณีเรื่องจอมพล ป. กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ปรีดี defence จอมพล ป. “ฝ่ายซากทศนะระบบทาสได้โฆษณาใส่ร้ายจอมพล ป. ว่าไม่เคารพพระมหากษัตริย์ ทำให้คนรุ่นใหม่สมัยนั้นจำนวนหนึ่งหลงเชื่อ ครั้นแล้วพวกซากทศนะทาสได้สนับสนุนให้จอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหารโค่นจอมพล ป. แล้วช่วยโฆษณาให้จอมพลสฤษดิ์ว่าเป็นผู้รักษาราชบัลลังก์ไว้” ปรีดีไม่ได้ตำหนิจอมพล ป.

ถ้าใครคุ้นเคยกับกรอบโครงอธิบายประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์ framework ของปรีดีจะแบ่ง ก่อน 2490 กับหลัง 2490 ปรีดีจะบอกว่าก่อน 2490 เป็นประชาธิปไตย หลัง 2490 ไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นว่ามาแล้วปรีดีก็ไม่ได้ตำหนิจอมพล ป. อย่างน้อยที่สุดก็ไม่ได้ตำหนิ ก่อน 2490

ปรีดีไม่ได้ตำหนิ นักวิชาการตำหรือเปล่า ผมไม่แน่ใจ ในงานของอาจารย์ทักษ์ เฉลิมเตียรณ สิ่งที่เป็นสมมติฐานของอาจารย์ทักษ์คือว่า จอมพล ป. ต่างกับจอมพลสฤษดิ์ อย่างน้อยจอมพล ป. ได้รับการศึกษาในต่างประเทศ เพราะฉะนั้นมีความเคารพในระบอบประชาธิปไตย ระบอบรัฐสภา ขณะที่จอมพลสฤษดิ์ไม่มี ในแง่นี้อาจารย์ทักษ์ก็ไม่ได้ตำหนิจอมพล ป. อีกว่าเป็นเผด็จการ ประเด็นของผมคือว่า ทั้งหมดนี้ผมเกรงว่าผู้เขียนกำลังต่อยกับเงา

ผมไม่แน่ใจว่าเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า ที่นี้สมมติว่าเราไม่สนใจว่ามีคนกล่าวหา จอมพล ป. หรือเปล่า สิ่งที่คุณเขียนเสนอเป็นความคิดของคุณเองต่อจอมพล ป. ไม่นับว่าเป็นความพยายามตอบโต้ใคร

เราเริ่มดูกันจากประเด็นเล็ก ๆ หน้า 75 ผู้เขียนกล่าวว่า “จอมพล ป. ประสบความสำเร็จทางการทหารอย่างมากเมื่อนำประเทศเข้าสู่สงครามอินโดจีน และมีชัยชนะเหนือฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2484 นับเป็นครั้งแรกและครั้งเดียวที่ประเทศไทยสามารถมีชัยชนะเหนือชาติฝรั่งเศสมหาอำนาจ” อันนี้เป็นข้อมูลเล็ก ๆ น้อย ๆ ทางประวัติศาสตร์ ผมว่านี่เป็นปัญหาการประเมินหรือเปล่า สงครามครั้งนั้นยุติลงด้วยญี่ปุ่นใกล้เกลี้ย นี่เป็นประเด็นหนึ่ง

2. กองทัพเรือไทยพ่ายแพ้อย่างย่อยยับมากในสงครามครั้งนั้น เพราะฉะนั้นผมยังสงสัยว่านักการทหารหรือตัวจอมพล ป. จะกล้า claim มากขนาดนั้นหรือเปล่าว่านี่เป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่ แต่นี่เป็นประเด็นย่อยไม่ใช่ประเด็นสำคัญ

ประเด็นสำคัญเริ่มในหน้า 78 ผู้เขียนกล่าวว่าสิ่งที่แตกต่างระหว่างยุคหลัง 2490 กับยุคก่อน 2490 ของจอมพล ป. คือว่าในยุคหลัง ทหารไม่ใช่พลังเอกของการอยู่รอดของไทยเหมือนช่วงแรก ทหารไม่มีบทบาทการเมืองในช่วง 2492-2494 คือปี 2491 ทหารจี้ให้นายควงลาออก ทหารเกิดการกบฏตุลาคม ปีถัดมาเกิดกรณีวังหลวง ปีถัดมาเกิดการฆ่า 4 รัฐมนตรี กรณีทหารกับตำรวจนี้ผู้เขียนเองไม่ได้แยก เพราะฉะนั้นผมก็พูดรวมไป ประมาณปีกว่าถัดมาเกิดกรณีแมนฮัตตัน ผมคิดว่าถ้าพูดว่าเหตุการณ์เหล่านี้ไม่เกี่ยวกับบทบาททางการเมือง จะเรียกว่ากรณีเหล่านี้คืออะไร ถ้าไม่รับประเด็นรูปธรรมเหล่านี้เลยก็ว่าได้ว่าประเด็นเหล่านี้เป็นประเด็นรูปธรรม แต่ประเด็นที่เป็นนามธรรมขึ้นไปอีก ผู้เขียนเองพูดว่ารัฐสภาไทยไม่มีความหมาย ที่นี้คำถามก็คือว่าถ้าเราบอกว่าช่วงนี้ทหารไม่มีบทบาท รัฐไทยหรือการเมืองไทยพุงอยู่ด้วยอะไร ไม่ใช่ popular

โรงพยาบาลทหานบก เมืองลพบุรี สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม
สมัยที่ 1 (2481-2487)

sovereignty แน่นอน ไม่ใช่สิ่งที่เป็นพื้นฐานประชาธิปไตยประชาชนแน่ ๆ เพราะฉะนั้นคืออะไร ในหน้าเดียวกันนี้ ผู้เขียนได้เขียนว่าพฤติกรรมในช่วง 2494-2495 บ่งชี้ว่าจอมพล ป. ไม่ได้เป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดเหนือลูกน้อง และโดยแท้จริงไม่มีโอกาสครองบ้านเมืองโดยใช้อำนาจเผด็จการเลย ผมอยาก จะเรียกว่านี่เป็นตรรกะแบบโยนความผิดให้ลี้ล้อ ผู้เขียนได้เขียนซ้ำอีกในหน้า 78 ด้วยตรรกะเดียวกันนี้ที่บอกว่า อุปนิสสัยจอมพล ป. อย่างเดียวไม่ทำให้เกิด เผด็จการขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีตัวการอย่างอื่นมาส่งเสริมให้นายก หรือหน้า 99 ที่ บอกว่ากระแสแรงจูงใจเรื่องผู้นำไม่ใช่มาตรการที่พึงปรารถนาแต่ว่าไม่สามารถ ควบคุมลี้ล้อได้ วิธี blame it on the other explanation ผมคิดว่าค่อนข้างจะกระตาคกระเดื่องอย่างไรชอบกลที่ว่าอะไร ๆ ก็จอมพล ป. ไม่ผิด เพราะเรื่องเหล่านี้มีลูกน้องรวมอยู่ด้วย คือความซับซ้อนในความสัมพันธ์ ระหว่างจอมพล ป. กับเผ่า กรณีแมนฮัตตันนี่เป็นกรณีที่เด่นชัดที่สุด ที่ว่า ลูกน้องบอมบ์เจ้านาย อย่างนี้เป็นต้น

ถ้าผู้เขียนจะบอกว่ามีความสัมพันธ์ที่มากกว่าชาวกับคำระหว่างจอมพลป. เผ่า สฤษดิ์ อันนี้เป็นจริง ผมเห็นด้วย แต่ในขณะที่เดียวกันไม่ใช่มาจากอันนี้ เราก้าวข้ามไปสู่อีกจุดหนึ่งว่าถ้าอย่างนั้นสิ่งทั้งหลายลูกน้องพวกนี้ทั้งหมด เรา ไปโทษอะไรจอมพล ป. ไม่ได้ ถ้าเราจะพูดถึงเรื่องโทษหรือไม่โทษ ในหน้า 105 ผู้เขียนได้พูดไว้นิดคล้าย ๆ กับคิดขึ้นมาได้ทีหลังว่า บางทีจอมพล ป. อาจจะต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วยเหมือนกันที่ว่า บางทีอาจกล่าวได้ว่าจะตั้งใจหรือไม่ ก็ตาม ๆ วน ๆ จะเป็นผู้นำชาติที่ส่งเสริมแนวคิดทหารของไทยด้วยเหตุนี้ท่าน ควรรับผิดชอบต่อพัฒนาการอุดตันของไทยด้วย เหมือนกับเป็น after thought มาเพิ่มทีหลัง แต่โดยตัวบทความโดยตลอดใช้ตรรกะอย่างนี้อธิบายตลอด คือว่า จอมพล ป. ต่อให้เป็นเผด็จการก็ไม่ใช่ความผิดของท่านเสียทีเดียว มี ลูกน้องประกอบ มีลี้ล้อทำเกินเลยไปบ้าง อย่างนี้ก็เป็นคำอธิบายที่ปริศนีย์

เหมือนกัน เรื่องจุดศตมภ์ทั้ง 4 ที่ว่ามีคน 4 คนชื้อคล้องจองกัน *ยง เรื่อยร เพียร นวล* มากอยเป็นลิวลื้อสนับสนุนจอมพล ป. ช่วงก่อนสงคราม อย่างนี้เป็นตรรกะที่ยากที่จะกลืนในความรู้สึกรักของผม

ในหน้า 78 ต่อหน้า 79 อันนี้สำคัญ ที่บอกว่าความจริงประการหนึ่งที่ผู้เขียนบอกว่าคนที่กล่าวหาว่าจอมพล ป. เป็นเผด็จการทหาร ผู้เขียนตั้งคำถามอย่างนี้ว่า หากจอมพล ป. เป็นผู้นำเผด็จการด้วยอำนาจทหารจริงแล้ว ใจจริงสูญอำนาจเพราะทหาร ทำไม ผมก็ถามว่าทำไมไม่ได้ การที่คนหนึ่งสูญเสี่ยอำนาจเพราะทหารแปลว่าเขาไม่ได้เป็นเผด็จการทหารหรือ มีภาษิตฝรั่งซึ่งผู้เขียนรู้จักดี *One who live by the sword die by the sword* ผู้ที่อยู่ด้วยดาบก็ตายด้วยดาบ เพราะฉะนั้นการที่คนนี้ถูกทหารโค่นอำนาจแปลว่าเขาไม่ใช่เผด็จการทหาร ผมว่าชอบกล ผมอยากตั้งข้อสังเกตนิดหนึ่งในเรื่องนี้ ผู้เขียนมักถามว่า ทำไม ยกตัวอย่างในเชิงอรรถที่ 2 เขียนว่า “เป็นไปได้หรือที่รัฐสภาและผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจะให้เกียรติสตุคดีนายกรัฐมนตรี “บัวอำนาจ” เป็นเผด็จการ ด้วยเกียรติยศเกียรติศักดิ์สูงเช่นนี้” ผมก็ถามตัวเองแล้วทำไมเป็นไปได้ ผู้เขียนบอกว่าเป็นไปไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นผู้เขียนก็น่าจะเขียนว่าเป็นไปไม่ได้ได้อย่างไร วิธีการใช้โวหารเช่นนี้ ผมไม่คิดว่าเป็นวิธีการอธิบายทางวิชาการที่ดี ทำไมจะเป็นไปไม่ได้ที่ผู้นำทหาร เผด็จการทหารถูกโค่นโดยทหาร ลองดูสิผู้นำทหารทั้งหลายถูกโค่นโดยทหารทั้งนั้น เช่น ถนอม ประภาส เสี่ยอำนาจเพราะการลุกขึ้นสู้เมื่อ 14 ตุลาคม เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ สูญเสี่ยอำนาจเพราะเสี่ยอำนาจการควบคุมทหาร เพราะฉะนั้นนอกจากข้อเท็จจริงจะผิดแล้ว ตรรกะก็ใช้ไม่ได้ด้วย

ในหน้า 80 ผู้เขียนบอกว่าจอมพล ป. ปกครองภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญปี 2475 และในหน้า 88-90 บอกว่าปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญปี 2490, 2492 และ 2495 ในหน้า 90 ก็ยังอีกว่าจอมพล ป. ปกครองภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญ

ปี 2475, 90, 92 และ 95 และ หน้า 88 กับหน้า 92 ก็ย่ำว่าจอมพล ป. เข้าใจว่าตัวเองปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแบบ 2475 เพราะฉะนั้นก็เป็นการกล่าวซ้ำ ๆ ว่า ๆ ผนฯ เชื่อในระบอบประชาธิปไตย 2475 ตรงนี้สำคัญคือว่า เราพูดถึงตรรกะอันหนึ่งของผู้เขียน อันแรกคือโยนความผิดให้ลั่วล้อ และอีกประการหนึ่งคือว่า โยนความผิดให้กฎหมาย “ผมไม่ใช่เผด็จการ เพราะผมปกครองภายใต้กฎหมาย”

ผมมีอยู่ 2 ประเด็น ประเด็นที่หนึ่ง คือว่า ไม่มีความหมายอะไรที่พูดว่าคน ๆ หนึ่งเขาไม่เป็นเผด็จการ เพราะว่าเขาเชื่อว่าเขาได้ทำตามกรอบของกฎหมาย ผมคิดว่าถ้าใครคิดถึงเรื่องไม่นานนี้คงคิดถึงเรื่องของสุจินดา สุจินดา ยืนยันจนวินาทีสุดท้ายว่าเขาขึ้นมาเพราะถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญ 75 90 92 95 นี้ ถ้าเราบอกว่าเป็นรัฐธรรมนูญเผด็จการ ซึ่งผู้เขียนเองก็ได้สอนย่ำว่าเป็นรัฐธรรมนูญเผด็จการ มันไม่มีความหมายที่จะยกว่าจอมพล ป. ไม่ใช่เผด็จการ เพราะว่าเขาปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ ฮิตเลอร์ สตาลิน ก็ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญเหมือนกัน รสช. ก็ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญเหมือนกัน

ประเด็นที่สองนี้ยังสำคัญ ผมว่าไม่เป็นข้อเท็จจริงที่ว่าจอมพล ป. ปกครองภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญจริง ไม่มีรัฐธรรมนูญฉบับไหนตั้งแต่ 2475 2490 2492 2495 ที่มีบทบัญญัติอนุญาตให้ทำรัฐประหารได้ แต่ผู้เขียนกล่าวไว้ในหน้า 94 ว่า จอมพล ป. เป็นผู้ที่ยอมรับบทบาทของการทำรัฐประหารอย่างนี้เรียกได้หรือว่าเป็นการทำตามกรอบของรัฐธรรมนูญ ไม่เลย มีรัฐธรรมนูญฉบับไหนบ้างที่ระบุจะให้ลูกน้อง “ใช้กำลังอย่างเปิดเผยข่มขู่ให้รัฐสภายอมรับ” ไม่มีเลยเหมือนกัน มีรัฐธรรมนูญฉบับไหนบ้างที่บอกว่าการที่รัฐมนตรีสามารถไม่รับมติของสภาได้ ไม่มีอีกเช่นกัน มีรัฐธรรมนูญฉบับไหนบ้างที่บอกว่าการที่นายกรัฐมนตรียกเลิกสภาผู้แทนราษฎรได้

ในหน้า 82 และหน้า 83 ผู้เขียนกล่าวถึงประเด็นเรื่องญี่ปุ่นบุก นี่เป็นเพียงประเด็นหนึ่งในบทความนี้ที่ผมออกจะเห็นด้วยในความหมายที่ผมเห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงต่อต้านญี่ปุ่นเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมากกว่าภาพขาว-ดำที่ว่า จอมพล ป.-โปรญี่ปุ่น ปรีดี-รักชาติ โดยเฉพาะที่น่าสนใจมาก ๆ ก็คือว่ามติ ครม. วันที่ 8-9-10-11 เป็นมติที่น่าสนใจ คือว่าคนที่ตีพิมพ์มตินี้ครั้งแรกไม่ใช่ปรีดี คือคุณอนันต์ ลูกของจอมพล ป. เป็นคนตีพิมพ์มตินี้เอง สะท้อนให้เห็นว่าเอกสารนี้ไม่ได้กล่าวหาจอมพล ป. แต่ประเด็นของผมคือว่าถ้าผมเห็นด้วยกับผู้เขียนในแง่ที่ว่ามันซับซ้อนกว่านี้ ผมไม่เห็นด้วยกับนักที่ผู้เขียนบอกว่าถ้าเช่นนี้แสดงว่าจอมพล ป. เป็นผู้รักชาติ ผมคิดว่าถ้าจะสรุปเรื่องนี้เป็นเรื่องยาวที่ต้องคุย ถ้าสรุปคือผมไม่คิดว่าจอมพล ป. โปรญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกันผมไม่คิดว่าจอมพล ป. เป็นผู้รักชาติ แต่คิดว่าจอมพล ป. เป็นนักฉวยโอกาส

ในหน้า 83 ถึงหน้า 85 ผู้เขียนกล่าวว่า จอมพล ป. ร่วมมือกับตะวันตกต่อต้านคอมมิวนิสต์ ไม่ใช่เพราะว่าจอมพล ป. ได้ผลประโยชน์ส่วนตัว แต่เป็นเพราะว่าเป็นนักชาตินิยมอันเอกอุ ผมก็นั่งนึกในใจว่าทำไม ผู้เขียนไม่ได้อธิบายว่าทำไมนักชาตินิยมเอกอุต้องต่อต้านคอมมิวนิสต์ ร่วมมือกับตะวันตกหลังสงครามโลก ผู้เขียนคงทราบดีว่านักชาตินิยมของประเทศอื่นใน Southeast Asia เกือบทุกคนเป็นคอมมิวนิสต์ หรืออย่างน้อยก็ได้อิทธิพลคอมมิวนิสต์ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นการพูดว่าจอมพล ป. ต่อต้านคอมมิวนิสต์ เพราะจอมพล ป. รักชาติ ผมว่านี่เป็นคำอธิบายที่ง่ายเกินไป เป็นการยอมรับตัวบุคคลของประวัติศาสตร์อย่างง่าย ๆ

พอมาอีกหน้าหนึ่ง ผู้เขียนบอกว่า แต่การที่จอมพล ป. ต่อต้านคอมมิวนิสต์และเข้าข้างตะวันตกนี้ ตัวนี้ไม่ใช่สาเหตุเบื้องต้นเป็นผลพลอยได้ ผมมานั่งนึกว่าเราเอาอะไรมาตัดสินว่าอะไรคือผลประโยชน์เบื้องต้น อะไรคือ

ผลพลอยได้ นี่เป็นคำถาม นักการเมืองปัจจุบันนี้ได้คอมมิชชั่นเยอะแยะจากการเป็นนักการเมือง การให้สัมปทานต่าง ๆ เชื่อไหมว่าจะมีใครที่บอกว่าเขาทำนี้เพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง เขาอาจจะบอกว่าเป็นผลพลอยได้เฉย ๆ

ทีนี้เรากลับไปในประเด็นแรกที่ผมพูดในตอนแรกว่า วิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้คำอธิบายของคนนั่นเองมาอธิบายประวัติศาสตร์เอง ผมคิดว่า เป็นจุดอ่อน และที่สำคัญประเด็นสุดท้ายในเรื่องนี้คือว่าที่สำคัญเรื่องนี้ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงด้วย ถ้าบอกว่าจอมพล ป.ต่อต้านคอมมิวนิสต์เพราะรักชาติ อันนี้เป็นเรื่องซับซ้อน เราจะอธิบายเหตุการณ์ก่อน 2500 ไม่นาน การที่จอมพล ป. หันไปคบกับจีนนี่อย่างไร ไม่ใช่คบกับจีนอย่างเดียว ไม่ใช่ปัญหาเรื่องการเมืองระหว่างประเทศอย่างเดียวด้วย จอมพล ป. ยังมีความสัมพันธ์กับคนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วย หนังสือที่ลือชื่อกัน ๆ คือ *นิติศาสตร์ 2500* (ซึ่งตีพิมพ์บทความของจิตร ภูมิศักดิ์ *โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน*) เอาเงิน 3,000 บาทมาจากจอมพล ป. โดยผ่าน สังข์ พัชโรทัย เราอธิบายเรื่องนี้จากความรักชาติอันเอกอุไม่ได้

ทีนี้เป็นตอนสำคัญที่สุดเหมือนกัน เป็นตอนสรุปของผู้เขียน เป็นย่อหน้าที่ต่อกันหน้า 86-87 ผู้เขียนบอกว่าในการพยายามสร้างกองทัพที่มีประสิทธิภาพของนายกาพิบูลนั้น บังเกิดผลเสียตามมาหลายประการ โดยเฉพาะผลเสียด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการที่กลุ่มผู้นำใช้อำนาจอนุรักษนิยม ดำเนินการเพิ่มพูนผลประโยชน์ความมั่งคั่งของตนและพวกพ้อง จอมพล ป. เองก็ดูจะยอมรับ เชื่อกันว่าการนิ่งเฉยของนายกาเป็นการกระทำที่เป็นผลเสียต่อสังคม เพราะว่าต้องการเป็นนายกาตลอดกาล ผู้เขียนใช้คำนี้ว่า จอมพล ป. รู้ว่ามีผลเสีย แต่มิใช่เป็นความปรารถนาจะเป็นนายกาตลอดกาลแต่ถ่ายเดียว นี่คือการภาคเสธ ที่ว่าจอมพล ป. อยากเป็นนายกาตลอดกาล แต่ไม่ใช่ว่าเหตุผลประการเดียว ผมอ่านแล้วคิดว่ามีเหตุผลอะไรหรือที่ถึงกับยอมทนดูความ

เสียหายทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองต่อประเทศชาติ มีเหตุผลอะไรที่สูงส่งนัก หรือ อ่านไปปรากฏว่าเหตุผลที่ได้ข้อสรุปคือว่า จอมพล ป. มีความเชื่อทางการเมืองต่างจาก “กลุ่มเสรีนิยมของนายปรีดี” ผมก็ตั้งคำถามกับตัวเองในใจว่า ถ้าเช่นนั้นความเชื่อทางการเมืองของจอมพล ป. คืออะไร ถ้าไม่ใช่เสรีนิยมเผด็จการ ฟาสซิสต์หรือ ? อ่านไปอ่านมารวมถึงหน้า 87 ก็บอกว่า จอมพล ป. ตัดไม่ขาดกับพวก ผิน เผ่า สนธิ์ ยอมให้เกิดผลเสียกับประเทศชาติ อ่านเท่าไรก็ตีความได้อย่างเดียว ผู้เขียนพยายามบอกว่าจอมพล ป. ไม่เห็นแก่ตัวแต่ยอมรับส่วนหนึ่งว่าอยากเป็นนายกฯตลอดกาล นั่นเป็นเหตุผลหนึ่ง แต่ว่ามีเหตุผลที่มากกว่านี้ แต่อ่านไปอ่านมา ก็ได้ข้อสรุปที่ลงเอยว่าจอมพล ป. เป็นคนที่ยอมปล่อยให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การคอร์รัปชันทั้งหลาย และการเข่นฆ่ากันอย่างผิดกฎหมาย ด้วยเหตุผลอย่างเดียวกัน คือว่าเขาชี้กันกับพวกเผ่ากับสนธิ์ เท่านั้นเอง เขาไม่ชี้กับพวกปรีดี ผมสงสัยว่าคำพูดที่ว่าไม่เห็นแก่ตัว รักชาติ พวกนี้สามารถอธิบายบุคลิกภาพอย่างนี้ของคนได้หรือไม่

ผู้เขียนบอกว่ามีความพยายามหลายครั้งที่จะร่วมมือกับปรีดี แต่ทุกครั้งล้มเหลว เพราะในขั้นสุดท้าย จอมพล ป. เองไม่พร้อมที่จะร่วมสังฆกรรมกับกลุ่มการเมืองที่ไม่มีเป้าหมายเหมือนท่าน ในความรู้สึกรู้สึกของผม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไม่ถูกต้อง อันนี้เป็นประเด็นหนึ่ง ก่อนจะเกิดรัฐประหารวันที่ 16 กันยายน (2500) จอมพล ป. ส่งคนไปพบปรีดี พนมยงค์ เพื่อทำสัญญาอันหนึ่ง จะเล่นงานสนธิ์ และคนอื่น ๆ ที่สนับสนุนสนธิ์ ปรีดีอ้างอิงถึงเรื่องนี้ไว้ ผมขออ่านเพื่อความปลอดภัยของทุกฝ่าย

“ภายหลังที่นายเจเลียว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนี นายบุศร์ ปัทมศรินทร์ ถูกประหารชีวิตฐานต้องหาว่าปลงพระชนม์รัชกาลที่ 8 แล้ว จอมพล ป. ได้ข้อเท็จจริงใหม่หลายประการที่แสดงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาเหล่านั้น จึง

ส่งตัวแทนไปแจ้งกับข้าพเจ้าที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนว่าจะดำเนินการยุติธรรม โดยให้มีการพิจารณาตีกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8 ขึ้นใหม่ ตามวิธีพิจารณาของ บางประเทศที่อารยะแล้ว”

แต่ล้มเหลว อันนี้ไม่ไปถึงไหนเพราะเกิดรัฐประหารเมื่อ 16 กันยายนก่อน คนที่ไปนี้เป็นศิษย์เก่าธรรมศาสตร์ 2 คน

มาถึงประเด็นหนึ่ง คือ เรื่องจอมพล ป. กับสถาบัน เพื่อความปลอดภัยของผมเอง ผมจะขอข้ามไป ขอเพียงตั้งข้อสังเกตนิดเดียว บางทีผู้เขียนอาจจะแก้ต่างแทนจอมพล ป. มากไปหรือเปล่า เลยทำให้บางครั้งผมรู้สึกว่่าสำนวนขัดกันในตัวเอง เช่น “ควรเน้นในที่นี้ด้วยว่าจอมพล ป. เป็นผู้นำการเมืองที่ไม่เคยถูกกล่าวหาว่ามีบทบาทหรือเกี่ยวพันใด ๆ กับแผนล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อสถาปนาสาธารณรัฐ แม้จะถูกกล่าวหานับครั้งไม่ถ้วนว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อราชบัลลังก์” ผมก็ตั้งคำถามเลยว่า 2 คำนี้ต่างกันอย่างไร

ก่อนจะข้ามเรื่องนี้ไป ผมขอชวนเชิญผู้อ่านถ้าสนใจประเด็นนี้จริง ๆ ควรจะอ่านฟุตโน้ตของผู้เขียนให้ละเอียด ๆ เพราะมีฟุตโน้ตบางอันน่าสนใจมาก ๆ

ประเด็นสุดท้าย ผู้เขียนได้สรุปในหน้า 98 ว่า “จอมพล ป. ประสบความสำเร็จอย่างมากในการผดุงรักษาผลประโยชน์ของชาติ และสร้างบรรยากาศทางการเมือง-สังคม-เศรษฐกิจ ที่ดีสุดเท่าที่สภาวะการจะอำนวย เป็น การยากที่ผู้นำร่วมสมัยใด ๆ ที่อาจดำเนินนโยบายปกครอง ที่จะรักษาชาติและผลประโยชน์ของชาติอย่างมีประสิทธิภาพและความสำเร็จเทียบเท่าหรือมากกว่านายกรัฐมนตรีพิบูลสงคราม” ผมก็นั่งนึกอยู่ในใจว่า ถ้าเช่นนี้คือการเป็น นายกาที่ดี การที่มีการฆ่ากันอย่างผิดกฎหมาย ที่อำนาจของตำรวจเป็นยุคมืด อย่างที่ไม่รู้จะมีได้อย่างไร มีการฆ่า จับกุมผู้คน นักศึกษา ปัญญาชน มีการ

คอร์รับชั่น มีการคำฟิ้น ทุกอย่างเหล่านี้ถ้าบอกว่าดี ผมก็ไม่รู้จะพูดอย่างไร

ผมอยากสรุปในแง่จอมพล ป. ตามความเห็นของผมเอง ผมอยากตั้งเป็นโจทย์ว่า ผมมานั่งนึกเรื่อง 2475 เยอะ และผมมีข้อเสนออย่างหนึ่ง ผมคิดว่า จอมพล ป. อาจจะขึ้นมาโดยอุบัติเหตุ ด้วยความผิดพลาดทางการเมืองทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์ ลองนึกอย่างนี้ ถ้าปรีดีไม่เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ คือเหตุการณ์หลัง 2475 จนกระทั่งถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสละราชสมบัติ เหตุการณ์ที่เป็น chain of event ที่ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ตั้งแต่รัฐประหาร 2 ครั้ง ปิดสภา รัฐประหาร กบฏบวรเดช แล้วก็สละราชสมบัติ ต่อเนื่องกันมา มีจุดเริ่มต้นจากที่ไหน เริ่มต้นมาจากกรณีที่ปรีดีเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ถ้าไม่นับกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติแล้ว เป็นข้อสมมติฐานของผมที่ว่า ผู้นำไทยในขณะนั้นไม่มีความขัดแย้งในชั้นรากฐานดำรงอยู่ ถ้าไม่นับเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ มีความเป็นไปได้ที่ผู้นำเหล่านี้จะสร้างแนวร่วมที่กว้างขวางที่สุด เพื่อจะสถาปนาระบอบรัฐสภาประชาธิปไตยแบบมีเสถียรภาพ แต่ความเป็นไปได้นี้ยุติลงเพราะเกิดกรณีเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ

ผมอยากให้ตั้งคำถามอย่างเป็นรูปธรรมตรงนี้ว่า ถ้าหลังจากพระยามโนเป็นนายกฯแล้ว ใครควรเป็นนายกฯคนต่อไป ถ้าไม่เกิดกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือถ้านึกอีกอย่างหนึ่ง ลองไล่รายชื่อของผู้นำไทยหลัง 2475 จอมพล ป. จะอยู่อันดับที่เท่าไร ผมว่าอยู่ใกล้ ๆ อันดับที่ 10 อย่างลืมน่าว่าไม่เพียงแต่จะมีพระยามโน พระยาพหล พระยาทรง ปรีดี หรืออาจจะรวมถึงหลวงศุภชลาศัย หลวงพิบูลสงครามจะเป็นอันดับที่เท่าไร ผมเชื่อว่าไม่อยู่ 1 ใน 5 แน่นนอน

แต่สิ่งเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปหมด เพราะเค้าโครงการเศรษฐกิจทำให้เปลี่ยนถ้าจะพูดว่าเอกสารชิ้นหนึ่งเปลี่ยนเส้นทางของประวัติศาสตร์ คืออันนี้ ผมคิด

ว่านี่คือความผิดพลาดของปริตี

ผมชอบด้วยข้อเขียนของ Hobsbom หลังปกหนังสือ The Revolutionary ว่า A historian business is not press or blame but analysis.

ขอบคุณ

อดิศร หมวกพิมาย

เราฟังจากผู้วิจารณ์ทั้งสองท่านในประเด็นเกี่ยวกับที่อาจารย์กอบเกื้อเสนอเกี่ยวกับเรื่องความเป็นผู้นำของจอมพล ป. ที่เป็นข้อเสนอใหม่ของอาจารย์กอบเกื้อแล้ว ถ้าผมจะเทียบจากคำอธิบายตอนต้นของผม เรามองว่าจอมพล ป. เป็นจำเลยทางประวัติศาสตร์ ตอนนี้อาจารย์กอบเกื้อก็จะกลายเป็นจำเลยของนักประวัติศาสตร์ 2 ท่าน ซึ่งล้วนแล้วแต่โจมตีในจุดเดียวกันคือกรอบในการอธิบาย และเรื่องของการอ้างอิงเอกสาร ผมว่านี่คือปัญหาโดยทั่วไปของนักประวัติศาสตร์ เวลาเราวิจารณ์อะไรมักอยู่กับเรื่องทำนองนี้ก่อนกับอีกอันหนึ่งคือ ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องเนื้อหาในสิ่งที่ไม่เห็นด้วย

ในฐานะที่เป็นทั้งทนายให้กับจำเลย และเป็นจำเลยของนักประวัติศาสตร์ อาจารย์กอบเกื้อจะตอบอย่างไร ขอเชิญครับ

กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร

ดิฉันขอขอบคุณผู้วิจารณ์ทั้งสองท่านที่อ่านบทความและเสนอความคิดเห็นซึ่งเหมือนบ้างไม่เหมือนบ้าง ส่วนใหญ่ก็ไม่เหมือนอย่างที่ดิฉันต้องการจะได้ยิน แต่นี่ก็เป็นลักษณะหนึ่งของการเป็นนักวิชาการ ก็ชอบดี คือเราตีคนอื่นได้มากแค่ไหน เราก็เกิดความมั่นใจมากเท่านั้น และด้วยเหตุนี้ ดิฉันก็หวังว่าท่านผู้วิจารณ์ทั้งสองก็คงไม่ถือสาดิฉัน ถ้าหากว่าจะถูกตีกลับไปบ้างไม่มากก็น้อย

ขอเริ่มที่ท่านผู้วิจารณ์คนที่ 1 ดิฉันเมื่อเขียนบทความนี้ไปแล้ว ก็มี

ความวิตกกังวลอย่างมากว่าจะถูกกล่าวหาว่าเป็นนายแก๊ต่างให้จอมพล ป. และความวิตกกังวลนี้ก็ปรากฏเป็นผลขึ้นมาอย่างมากมาจากท่านผู้วิจารณ์ทั้งสองคน

ผู้วิจารณ์ท่านแรก อาจารย์ธำรงค์ศักดิ์ ก็ว่าดิฉันมาแก๊ต่าง และท่านก็ว่าดิฉันพูดว่าจอมพล ป. ไม่มีความทะเยอทะยานทางการเมือง เป็นไปไม่ได้ ดิฉันเชื่อมากกว่า 1,000% เลยด้วยซ้ำว่าจอมพล ป. มีความทะเยอทะยานทางการเมืองมาก และด้วยความทะเยอทะยานทางการเมืองนี้ ซึ่งคนไทยมักจะคิดว่าเป็นของไม่ดี แต่ฝรั่ง ที่จริงดิฉันก็ไม่ค่อยชอบอ้างฝรั่งเท่าไร แต่เนื่องจากท่านผู้วิจารณ์คนที่ 2 ท่านโค้ตอยู่เรื่อย โค้ตโน่นโค้ตนี่ ดิฉันต้องเอาอย่างบ้างจะได้เข้า league เดียวกัน ฝรั่งเขาเชื่อว่าความทะเยอทะยานเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตมนุษย์ ไม่เฉพาะนักการเมือง เราธรรมดาสามัญต้องมีความทะเยอทะยาน ไม่มีความทะเยอทะยานแล้ว ชีวิตไปไม่รอด เราก็จะต้องอยู่กับที่ หรือไม่ก็ต่ำกว่าที่เราเคยอยู่ เพราะฉะนั้นดิฉันต้องไม่เคยพูด ถ้าหากว่าภาษาไทยที่ดิฉันเขียนไม่ค่อยจะชัดเจน ดิฉันต้องขอโทษ ดิฉันไม่เคยพูดว่าจอมพล ป. ไม่มีความทะเยอทะยาน ดิฉันเชื่อว่ามีเป็นอย่างมาก และด้วยความทะเยอทะยานนี้ จอมพล ป. จึงเป็นนายกรัฐมนตรีที่มีอายุราชการยืนนานที่สุดอย่างนั้นแล้วเรื่องที่ว่าไม่มีความทะเยอทะยาน เป็นอันว่าเลิกกันไป

ดิฉันเห็นด้วยกับผู้วิจารณ์คนที่ 1 และได้เขียนไว้ในบทความด้วยที่ว่าจอมพล ป. ในยุคที่ 1 มีอำนาจทางการเมืองอย่างมากมาย และดิฉันก็บอกไว้ด้วยว่า ในระยะที่เกือบจะเรียกได้ว่าเป็นเผด็จการนั้นก็คือในช่วงปีสงคราม ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะว่ามีตัวการหลายอย่าง ซึ่งท่านผู้วิจารณ์คนที่ 2 ก็บอกว่าไม่เห็นบอกว่ามีอะไร ความจริงดิฉันก็บอกไว้บ้างแต่ท่านมองข้ามไป ตัวการสำคัญที่สุดที่พูดไปแล้ว คือ ท่านได้รับการสนับสนุนจากทุก ๆ ฝ่าย คนเรานี้ อำนาจทำให้เราเสื่อม ภาษาอังกฤษเขาว่า power corrupts เมื่อได้รับการ

สนับสนุนจากทุกฝ่าย ไม่มีใครกล้าหือเลย ก็เหมือนเป็นเผด็จการ ถ้าเรามองจากคณะรัฐมนตรีในช่วงปีสงครามก็จะเห็นว่าทหารเป็นรัฐมนตรีกันหมดเลย มีอยู่กระทรวงเดียวที่ไม่ได้เป็นคือกระทรวงการต่างประเทศ เพราะฉะนั้นก็เห็นด้วยกับท่านผู้วิจารณ์คนที่ 1 ที่ว่าในยุคนั้น จอมพล ป. มีอำนาจทางการเมืองมั่นคง

ท่านผู้วิจารณ์คนที่ 1 บอกว่าเมื่อสงครามอินโดจีนแล้ว จอมพล ป. ทั้งฐานอำนาจการเมือง เอาทหารเป็นที่ตั้งแต่อย่างเดียว ดิจันก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าท่านเอาหลักฐานที่ไหนมาพูด ดิจันซึ่งถูกกล่าวหาว่าพูดโดยไม่มีหลักฐาน ก็เริ่มจะกล่าวหาคนอื่นว่าพูดโดยไม่มีหลักฐานเหมือนกัน ก็ไม่ทราบว่าท่านเอาที่ไหนมา แต่ดิจันไม่คิดว่าจอมพล ป. นั้นทั้งฐานการเมืองไปสู่ฐานทหารหรืออะไรอย่างนั้น เพราะว่าเราจะเห็นว่าเมื่อหลังสงครามอินโดจีนแล้ว รัฐบาลไทยมีความไม่พอใจอย่างสูงกับญี่ปุ่น เพราะว่าในการเจรจาที่เกี่ยวกับสนธิสัญญาสันติภาพกับฝรั่งเศส ซึ่งญี่ปุ่นเป็นผู้ประนีประนอมนั้น ญี่ปุ่นก็พยายามอย่างยิ่งที่จะไม่ให้เราเรียกร้องมากเกินไป เพราะว่าเกรงใจฝรั่งเศส แล้วก็รัฐบาลก็มีความไม่พอใจอย่างมาก ถ้าเราอ่านรายงานการประชุมรัฐสภา เราจะพบว่าในรัฐสภาก็มีการวิจารณ์อย่างรุนแรง ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของญี่ปุ่น ในที่สุดด้วยสภาวะการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็อย่างที่ท่านผู้วิจารณ์คนที่ 2 ว่าเราแพ้ทางด้านทะเลอย่างมาก แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเราไม่ชนะสงคราม เพราะถ้าไม่ชนะ ข้อตกลงที่เราได้มาซึ่งได้เปรียบฝรั่งเศสอย่างมายนั่น ฝรั่งเศสก็คงไม่ยอมง่าย ๆ ก็แปลกันได้ชัด ๆ อยู่แล้วว่าเราชนะ ไม่เช่นนั้นฝรั่งเศสก็ไม่มานั่งโต๊ะทำสนธิสัญญา

เราจะเห็นได้ว่าเมื่อจอมพล ป. ไม่พอใจญี่ปุ่น ท่านก็เลื่อนตัวกลับออกมา แล้วก็ยังปกครองแบบที่ปกครองมาก่อนสงครามอินโดจีน คือฟังรัฐสภา และรัฐสภาก็ฟังท่าน ฟังกันไปฟังกันมา จนกระทั่งสงครามโลกครั้ง

ที่สองเกิดขึ้น เราจะเห็นชัดเจนนี่เองว่าจอมพล ป. มองเห็นความสำคัญของการร่วมมือกับญี่ปุ่น 100% เหตุผลการร่วมมือ 100% นั้นดิฉันเขียนไว้ที่อื่นเหมือนกัน และเมื่อเราพูดคุยกันเรื่องก็คงออกมา ไม่จำเป็นต้องพูดเพราะต้องพูดเรื่องอื่นอีกมาก

ท่านผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 บอกว่า พอในยุคที่ 2 จอมพล ป. ค่อนข้างจะไม่ได้เป็นผู้นำทางการทหาร ดิฉันตัดคำว่า “ค่อนข้าง” ออกไป คือไม่ได้เป็นผู้นำทางการทหารเลย ไม่มีอำนาจทางการทหารเลย หลังจากที่ได้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว คือไม่ได้เป็นผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรง จอมพล ป. ต้องพึ่งกำลังทหารโดยผ่านคณะรัฐประหาร ในแง่ที่เราเห็นกันอย่างชัดเจนจอมพล ป. ก็ไม่ได้เป็นผู้นำทหาร ถึงแม้ว่าคณะรัฐประหารจะกล่าวด้วยวาจาซ้ำแล้วซ้ำอีกว่า ท่านเป็นผู้นำของพวกเขาก็ตามแต่ในความเป็นจริงมีอยู่ว่า จอมพล ป. ไม่ได้เป็นผู้นำทางการทหาร และด้วยเหตุนี้ก็มีผลกระทบทางการเมืองอย่างมาก แปลว่า จอมพล ป. จะต้องหาฐานการเมืองที่จะไม่ทำให้ท่านกลายเป็นตัวเจี๊ยบของคณะรัฐประหาร

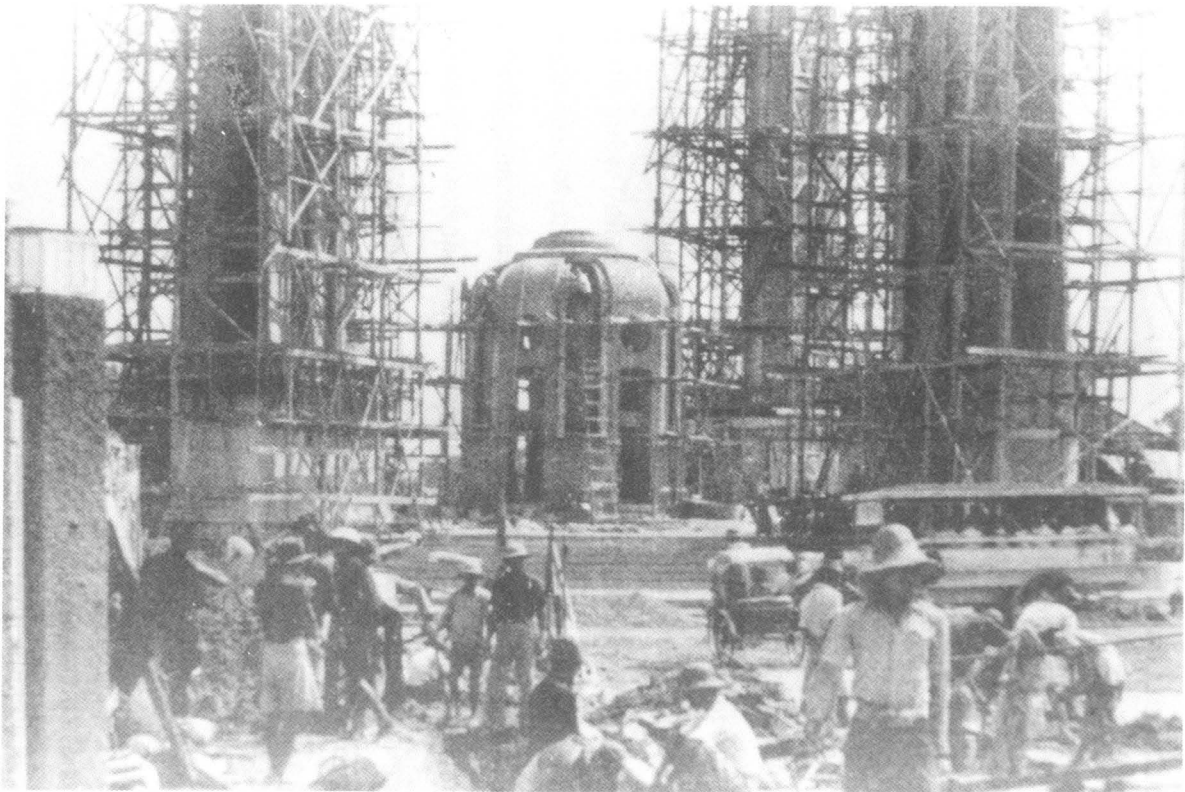
ในช่วงเวลาปี 2491 จนถึงเมื่อเกิดรัฐประหารเงียบ หรือรัฐประหารทางวิทยุกระจายเสียงในเดือนพฤศจิกายน 2494 นั้น เราอาจจะพูดโดยรวม ๆ คือถ้ามองจากหลักฐานที่มี เราจะพบว่าจอมพล ป. นั้นเป็นนายกรัฐมนตรีที่มีพลังทางการเมืองของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งคณะรัฐประหารมากเกินไปนัก จนกลายเป็นเพียงผู้รับคำสั่งจากคณะรัฐประหาร เพราะว่ามันมีการคานอำนาจกัน มีการรักษาดุลอำนาจ คณะรัฐประหารเอง ก็ไม่ใช่ว่าเป็นกลุ่มที่มีความสามัคคีรักใคร่ ก็แตกกันอยู่ตลอดเวลา เริ่มต้นที่เดี๋ยวกี้มีหลวงกาจ ผิน เผ่าสักดิ์ ในขณะที่ผินกับเผ่านั้นก็เป็นที่กัน แล้วหลวงกาจก็ออกมาอีกคนหนึ่ง สฤษดิ์นั้นเป็นคล้าย ๆ ตอนนั้นยังไม่เข้ากับใคร เดี๋ยวกี้เข้ากับคนนั้นก็กับคนนั้น เพราะฉะนั้นจอมพล ป. ก็สามารรถที่จะพยายามใช้ความแตกแยกอันนี้เพื่อลด

อำนาจนอกรัฐธรรมนูญของคณะรัฐประหาร เพราะฉะนั้นเราก็อาจจะพูดได้ว่า ในช่วงนี้นั้น จอมพล ป. เป็นนายกฯที่มีความเป็นเอกเทศพอสมควร พอที่จะสามารถดำเนินนโยบายหลาย ๆ อย่างที่มีความเชื่ออย่างมั่นคง เป็นต้นว่า นโยบายต่างประเทศ เห็นได้ชัดว่าเป็นนโยบายของจอมพล ป. เอง หรือนโยบายที่เกี่ยวกับทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งก็เป็นงานอดิเรกจนกลายเป็นงานที่จริงจังของจอมพล ป. หลังจากรัฐประหารเงียบแล้วภาพมันจะเปลี่ยนไป

ดิฉันก็อยากขอตอบท่านผู้วิจารณ์คนที่ 2 ไว้ตรงนี้เกี่ยวกับว่า ทำไมถึงบอกว่าทหารไม่มีบทบาททางการเมืองจนกระทั่งปี 2494 ท่านก็ยกตัวอย่างมากมายว่า ถ้าเช่นนั้นทำไมทหารทำอย่างนั้นอย่างนี้ได้

ที่ดิฉันพูดว่าทหารไม่มีบทบาททางการเมืองจนถึงปี 2494 ด้วยเหตุผลที่ว่า เมื่อคณะรัฐประหารยึดอำนาจในปี 2490 ได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาปี 2492 ซึ่งกำหนดไว้ว่าข้าราชการหรือทหารที่ยังรับราชการอยู่นั้นไม่มีสิทธิที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง เพราะฉะนั้นก็แยกข้าราชการประจำออกจากข้าราชการการเมือง ด้วยเหตุนี้ตั้งแต่ปี 2490 จนถึงปี 2494 คณะรัฐประหารก็ไม่มีบทบาททางการเมืองอย่างเป็นทางการเลย อะไรที่คณะรัฐประหารทำก็ทำโดยพลละกำลัง เพราะฉะนั้นท่านผู้วิจารณ์คนที่ 2 ก็อ้างหนังสือของอาจารย์ทักษ์ ถ้าดิฉันจำไม่ผิด ก็บอกอย่างนั้น ไม่ได้บอกอย่างนี้ แต่ถ้าเราอ่านดูเราจะพบว่าในช่วงปี 2490-2494 นั้น คณะรัฐประหารใช้อำนาจโดยพลละกำลัง คณะรัฐประหาร 2490 เริ่มระบอบการเมืองนอกรัฐธรรมนูญ สิทธิธรรมของการมีอำนาจนั้นขึ้นอยู่กับกรณีกำลังอยู่ได้ตัว เพราะฉะนั้นดิฉันก็มองไม่เห็นว่าจะทำไมท่านผู้วิจารณ์คนที่ 2 ถึงหาว่าดิฉันพูดไม่คงเส้นคงวา ก็ในความเป็นจริงเป็นอย่างนั้น สิ่งซึ่งคณะรัฐประหารทำนั้น เป็นเรื่องที่คณะรัฐประหารทำโดยใช้สิทธิธรรม พลละกำลัง ไม่ใช่โดยเพราะรัฐบาลอนุญาตให้ทำ รัฐบาลไม่อนุญาตเขาก็ทำ

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย วางศิลาฤกษ์เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482

ถ้าจะถามว่า ถ้าจอมพล ป. คุณไม่ได้ทำไมชอบไปโทษลิ่วล้อ ดิฉันไม่ได้ โทษลิ่วล้อเลย ดิฉันก็ไม่ว่าอะไรเกิดขึ้น เดี่ยวเราก็อยไปถึงตรงนั้น

ที่นี้กลับมาถึงท่านผู้วิจารณ์ท่านแรก ดิฉันก็เห็นด้วยในแง่ที่ว่า ในระยะแรกนั้นมีอำนาจสูงสุดด้านการทหาร ระยะที่ 2 ดิฉันเห็นด้วยแต่ไม่ถึงที่สุด คือ ไม่มีเลย จอมพล ป. ต้องหาฐานอำนาจทางด้านอื่น ที่นี้ในแง่ที่ว่าท่านกล่าว ว่าซึ่งดิฉันก็เห็นว่าเราไม่ห้ำหั่นเท่าไรนัก คือท่านก็บอกเมื่อเป็นนายกฯครั้งที่ 2 นั้นต้องแสวงหาฐานอำนาจจากรัฐสภา เพราะว่าไม่มีฐานอำนาจทหาร ดิฉันก็เห็นด้วย แต่ในแง่ที่ว่าเราต้องมาตีความกันว่า การแสวงหาฐานอำนาจจากรัฐสภานี้แปลว่าอะไร เพราะว่าในช่วงนี้จนกระทั่งก่อนที่จะมีการเลือกตั้ง เท่านั้น ที่จอมพล ป. เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพรรคการเมืองอย่างจริงจัง ๆ จัง ๆ เพราะฉะนั้นการแสวงหาอำนาจในรัฐสภานั้นก็มีค่าแปลหลายอย่างด้วยกัน ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับที่เราเข้าใจกันในเมื่อเราพูดถึงรัฐสภาอย่างในปัจจุบันนี้

เมื่อจอมพล ป. ไม่มีฐานอำนาจทางทหารในช่วงปี 2490-2494 นั้น ก็อย่างที่ดีฉันบอกใช้ 2 ฐานที่สำคัญคือ ทหารเรือ ซึ่งไม่เข้ากับคณะรัฐประหาร ไม่ถูกกัน และรัฐสภา ซึ่งคุมโดยกลุ่มอนุรักษนิยม ซึ่งมีคุณควง อภัยวงศ์ เป็นเหมือนผู้นำเป็นโฆษก ก่อนที่จะมีกบฏวังหลวง ก็มีกลุ่มคณะราษฎรเสรีนิยม ซึ่งพยายามที่จะหาทางทำลายอำนาจของคณะรัฐประหาร เพราะฉะนั้นในช่วงนี้ก็เป็นการรักษาสมดุลอำนาจกัน และจอมพล ป. ก็พยายามสร้างฐานะการเมืองของตนจากสภาวะทางการเมืองที่ไม่มีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจเด็ดขาดหรือเหนืออีกกลุ่มหนึ่ง ก็เป็นการรักษาสมดุลซึ่งกันและกัน หลังจากปี 2494 แล้ว 2495 เป็นต้นมาจนกระทั่งเมื่อจอมพล ป. ต้องถูกรัฐประหารออกไป นั่นก็เป็นสภาวะที่จอมพล ป. แสวงหาฐานอำนาจอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากที่จอมพล ป. กลับจากการเดินทางเยือนประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ไม่ทราบว่าคุณจริงข้อนี้เป็นที่รู้กันดีในหมู่พวกเราหรือเปล่า แต่เผอิญดิฉันได้

อ่านเอกสารที่เกี่ยวข้องคือว่า เมื่อจอมพล ป. กลับมาก็พบความจริงว่า พลตำรวจเอกเผ่าได้พยายามที่จะล้มจอมพลสฤษดิ์ แล้วก็พร้อมที่จะเสนอ ภาพใหม่ทางการเมืองให้กับจอมพล ป.

เมื่อจอมพล ป. กลับมา ประมาณสัก 3 วันก่อนที่กำหนดการเดินทาง กลับของจอมพล ป. พลตำรวจเอกเผ่าก็ไปหาเอกอัครราชทูตอเมริกันแล้วก็ อธิบายว่ากำลังมีการเคลื่อนไหวกันอย่างหนักในกองทัพ โดยเฉพาะในหมู่ทหาร รุ่นหนุ่มที่จะทำการยึดโค่นทำลายจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งตอนนั้นก็เป็นผู้บัญชาการ ทหารบก กลุ่มนี้ก็แน่นอนนำโดยองค์ปาฐกของเราเมื่อเช้านี้คือ คุณชาติชาย ตอนนั้นคุณชาติชายก็เป็นผู้บังคับกองทหารยานเกราะ แปลว่าคุมอำนาจ

คุณเผ่าบอกกับทูตเพอร์ฟอยด์ว่า ตัวเองไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ว่าถ้าหากว่ามีการรบกัน จะต้องสู้กันเพราะว่าฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ไม่ยอมแล้ว คุณเผ่า ทหาร ทหารเรือ ทหารอากาศ และหน่วยจัสแมกของอเมริกันได้ สนับสนุนทหารกลุ่มนี้ เอกอัครราชทูตอเมริกันก็บอกว่าไม่จริงหรอก ทหาร หน่วยจัสแมกสนับสนุนใครไม่ได้ เพราะเราไม่เกี่ยวข้องการเมืองภายใน คุณ เผ่าก็ขอให้ทางอเมริกันรับรองว่าถ้ามีอะไรเกิดขึ้น อเมริกันจะให้การสนับสนุน ทางกลุ่มคุณเผ่า ซึ่งเอกอัครราชทูตอเมริกันก็ปฏิเสธ คุณเผ่าก็ไม่กล้าดำเนินการ เมื่อจอมพล ป. กลับมาก็รับรู้เรื่องนี้ด้วยความตกใจ และเข้าใจทันทีในฐานะ นักการเมืองว่าเป็นการแย่งชิงอำนาจกัน ถ้าคุณเผ่าทำสำเร็จก็หมายความว่า จอมพล ป. จะต้องเผชิญหน้ากับคุณเผ่าโดยลำพัง

ปรกติเมื่อเป็น 3 เส้า คือ สฤษดิ์ เผ่า จอมพล ป. ก็เป็นการคาน อำนาจกันอยู่ ถ้าคุณเผ่าสามารถควบคุมทหารได้พร้อมกับตำรวจ จอมพล ป. ก็ไม่มีอะไรเหลือ เท่ากับความพยายามครั้งนี้เป็นการล้มจอมพล ป. ไปด้วย หลังกลับจากเดินทางรอบโลกคือปี 2498 จอมพล ป. ต้องเริ่มแสวงหาอำนาจ ยิ่งขึ้น หากเราอ่านเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยในช่วงนี้ เราจะพบว่าคณะ

รัฐประหารหรือคณะรัฐบาลที่มีคุณเผ่าหรือคุณสฤษดิ์รวมอยู่ด้วย ต่างคนต่างก็แสวงหาอำนาจด้วยกัน และเป็นที่ลือลั่นหวั่นไหวไปทั่วโลกด้วยซ้ำไป ทั้งเรื่องการค้าฝิ่นของทั้งสองฝ่าย และการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับทางด้านธุรกิจอย่างมากมาย ก็ต้องทำให้เกิดการเสียชื่อเสียง ในประเทศก็เป็นเรื่องอื้อฉาว นอกจากเรื่องฆ่ากันตายอย่างที่คุณวิจารณ์คนที่ 2 กล่าวถึงก็อื้อฉาวมาก เพราะฉะนั้นจอมพล ป. ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพยายามหาศูนย์อำนาจ แล้วก็พยายามแยกตัวจากคณะรัฐประหาร ซึ่งยิ่งคุณก็ยังไม่มีความดี

เราจะพบว่าในช่วงนี้ นอกจากความพยายามต่อรองกับรัฐสภาซึ่งแท้จริงแล้วจอมพล ป. ก็ไม่ค่อยมีอำนาจ เพราะว่าพลตำรวจเอกเผ่าเป็นผู้คุมรัฐสภาในตอนนั้น ก็ออกมาในรูปอย่างที่คุณพูดถึง คือระบบการปกครองแบบผู้นำ แบบพ่อขุน ซึ่งดิฉันไม่มีเวลาอธิบาย แต่เนื่องจากว่าได้พิมพ์เป็นเอกสารแจกไปแล้ว ก็คงพอจะอ่านกันได้บ้าง

นอกจากระบบพ่อขุนที่ใช้เป็นมาตรการหนึ่งในหลาย ๆ มาตรการที่จะแสวงหาสิทธิธรรมทางการเมือง โดยไม่เกี่ยวข้องกับคณะรัฐประหาร ไม่เกี่ยวข้องกับรัฐสภา และแท้จริงเป็นการแสวงหาสิทธิธรรมที่ยังไม่มีในรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้น จอมพล ป. ก็เสนอญัตติให้มีการแยกข้าราชการการเมืองออกจากข้าราชการประจำ นั่นก็คือว่าทหารต้องเลือก จอมพลสฤษดิ์ต้องเลือก คุณเผ่าต้องเลือกกว่าจะเป็นอะไร จะเป็นตำรวจหรือเป็นรัฐมนตรี จะเป็นทหารหรือรัฐมนตรี และให้มีการแสดงความซื่อสัตย์โดยการถอนตัวจากการเกี่ยวข้องกับธุรกิจการเมือง อะไรต่าง ๆ เป็นเหตุให้จอมพลสฤษดิ์โกรธจอมพล ป. มาก ในที่สุดก็ต้องทำรัฐประหารใน พ.ศ. 2500

เพราะฉะนั้นจึงมีวิธีการหลาย ๆ อย่างที่จอมพล ป. ใช้ในการแสวงหาสิทธิธรรมทางการเมือง เพราะว่าไม่มีอำนาจทางการเมือง และในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถควบคุมรัฐสภาได้ในตอนนั้น

เราอาจจะพูดสั้น ๆ ว่า จอมพล ป. หลังจากปี 2495 อยู่เป็นนายกรัฐมนตรีได้ก็ด้วยความสามารถทางการเมืองเท่านั้น เนื่องจากเกือบไม่มีฐานอำนาจเลย

มาถึงท่านผู้วิจารณ์คนที่ 2 คือ ดร.สมศักดิ์ ดิฉันทน์ก็ต้องขอขอบคุณเป็นอย่างมาก เพราะที่ใช้ความพยายามอย่างสูง และดิฉันทน์ก็มีความยินดีมากจริง ๆ ที่ท่านอุตส่าห์อ่านบทความทุกหน้า ทุกบรรทัด ทุกตอน และมีการอธิบายวิจารณ์อย่างชัดเจน ซึ่งแสดงถึงความรับผิดชอบอย่างสูง และถ้าหากว่าดิฉันทน์ไม่ได้เป็นนักประวัติศาสตร์ ดิฉันทน์ก็ต้องคิดว่า ดร.สมศักดิ์ ช่างเป็นคนบริสุทธิ์ ผุดผ่องเสียจริง อ่านอะไรท่านก็ตั้งคำถาม ทำไมจะไม่ได้ ทำไมจะได้ ทำไมไม่ใช่ ทำไมจะใช่ คือท่านคงลืมไปว่าอย่างท่านนี่ก็ยกมาเองว่านักประวัติศาสตร์ต้องวิเคราะห์ ต้องวิจัย ต้อง analyse

บทความนี้แท้ที่จริงเป็นบทความ analyse การเป็นนักประวัติศาสตร์เมื่ออ่านแล้วก็ต้องรู้ว่าเป็นบทความ analyse ไม่ใช่บทความที่แสดงข้อเท็จจริง ข้อมูล การเขียนข้อเท็จจริงข้อมูลมี footnote อย่างละเอียดถี่ถ้วน ดิฉันทน์ให้ footnote มากมาย ท่านบอกว่าไม่มีหลักฐาน ดิฉันทน์ก็ลุ่มใจเหมือนกัน เราผ่านการเขียนวิทยานิพนธ์กันมามากแล้ว ควรตัดทิ้งลักษณะการเขียนแบบวิทยานิพนธ์ไป

ดิฉันทน์ยินดีที่จะตอบว่า ท่านว่าดิฉันทน์ขอบพุดว่าหลักฐานประวัติศาสตร์หลายประการ เน้นว่า นั่นว่า นี่ว่า แต่ท่านไม่ได้บอกว่าอยู่ที่ไหน ถ้าบอกดิฉันทน์จะบอกให้ได้เลยว่าหลักฐานอยู่ที่ไหน ที่ดิฉันทน์ไม่เขียนก็ด้วยเหตุผลที่ตี้นหลุ่ยปากคอกง่าย ๆ คือ ดิฉันทน์เชื่อว่าเราทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้สนใจจอมพล ป. ดิฉันทน์พุดบังก็ निकออก พอบอกว่าหลักฐานมีหลายประการ และบอกว่า 1 2 3 4... ถ้าพุดเช่นนั้น ดิฉันทน์ก็ต้องสอนในชั้นเรียน ไม่ใช่พุดที่ सम्มนา ดิฉันทน์ก็ไม่ทราบว่าจะทำไมท่านถึงได้เจาะจงว่าดิฉันทน์ไม่มีหลักฐาน ไม่มีเนื้อหา

ที่ท่านจบลงด้วย “ถ้า” ท่านว่าเราจะรู้กันว่าจอมพล ป. สมจะเป็น นายกรัฐมนตรีหรือไม่ ท่านว่าเป็นความผิดของคุณปรีดีนิดเดียวเท่านั้น ถ้าคุณ ปรีดีไม่ทำผิด ลองคิดว่าใครจะได้เป็นนายกฯ ดิฉันจะเรียนให้ทราบ ไม่มีใคร เขาพูดกันเรื่อง “ถ้า” หรอก ถ้า ดร.สมศักดิ์ เป็นอธิการบดีธรรมศาสตร์ ดิฉัน ก็เป็นนายกรัฐมนตรีประเทศมาเลเซีย แล้วก็ “ถ้า” ไปกันใหญ่จะได้เรื่องอันใด ความจริงมีอยู่ว่าจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีในปี 2491 และอยู่ในตำแหน่ง เรื่อยมา จะถ้าอย่างไร “ถ้า” ไม่ได้หรอกคะ ความจริงอยู่ตรงนี้ แล้วถ้าคุณ ปรีดีทำผิด ก็ความจริงคุณปรีดีทำผิด ถ้าเชื่อว่าเป็นความผิด แต่ดิฉันคิดว่าไม่ใช่ และดิฉันก็ไม่อยากวิจารณ์ในแง่ของ “ถ้า” เป็นอันขาด เพราะยุ่งยากไปกันใหญ่

ประการสุดท้าย ดิฉันรู้สึกว่ ท่านผู้วิจารณ์คนที่ 2 ว่าดิฉันไม่มีตรรกะ จอมพล ป. ไม่ผิด ลูกน้องผิด ดิฉันไม่ได้เคยพูดเลยว่า จอมพล ป. ไม่ผิด ดีความเอาเองแท้ ๆ ดิฉันเพียงต้องการจะอธิบายภาพจากสีดำขาวมาเป็นสี ซึ่งขาวมากกว่าดำ มีดำเหมือนกัน เพราะว่าจอมพล ป. ก็ไม่ใช่จะเก่ง ทำถูก ทุกอย่าง แต่คำกล่าวหาที่ว่าจอมพล ป. นั้น ถ้าดูจากหลักฐานประวัติศาสตร์ คือ จอมพล ป. ผิด ลูกน้องก็ผิด ภาพที่ดิฉันอยากจะแสดงคือว่าการที่จอมพล ป. ทำผิด หรือการที่รัฐบาลทำผิดนั้น เราต้องมองในกรอบของภาวะนั้น ของสังคม นั้น ของการเมืองนั้น หรืออะไรหลาย ๆ อย่างในช่วงระยะนั้น ท่านวิจารณ์ว่า ดิฉันบอกว่าจอมพล ป. ต่อต้านคอมมิวนิสต์เพราะว่าเป็นชาตินิยมเอกอุ แล้ว ท่านบอกว่าทำไมในปี 2500 จอมพล ป. ถึงวิ่งไปอยากจะมีความสัมพันธ์กับจีน เมื่อดิฉันอธิบายว่าทำไมจอมพล ป. เลือกนโยบายสนับสนุนหรือ Pro ตะวัน ตกแล้วก็ anti คอมมิวนิสต์ เป็นด้วยเหตุใด สิ่งที่ดิฉันพูดในปี พ.ศ. 2491 ท่านก็จับอันนั้นมาถามว่าแล้วทำไม 2500 ถึงใช้ไม่ได้ ก็เราอยู่ในโลกที่ เปลี่ยนแปลงกันอย่างมหัศจรรย์ เปลี่ยนทุกวินาที จะเอาข้อเท็จจริงอันนี้ไปจับ ใส่อันนั้นจะได้อย่างไร ย่อมเป็นไปไม่ได้

การเป็นนักประวัติศาสตร์นั้นทำให้เราแน่ใจว่าเวลาเราพูดต้องให้อยู่ตรง
ที่ตรงทาง อย่าให้เกินเลยจากตรงนั้น

ที่ท่านบอกว่าจอมพล ป. เป็น opportunist นี่เป็นคำพูดที่พูดกันมา
ตลอด ฝรั่งเศสพูด ท่านก็คงได้จากฝรั่งเศส ไทยก็พูด ใคร ๆ ก็พูด ดิฉันก็เชื่อ
เหมือนกัน ไม่ใช่ไม่เชื่อ ดิฉันก็เชื่อว่าจอมพล ป. เป็น opportunist เพราะ
ลักษณะคืออย่างหนึ่งของนักการเมืองก็คือต้องรู้โอกาสที่จะฉวยมาใช้ให้เป็น
ประโยชน์ ลักษณะอย่างนั้นจำเป็น เพราะฉะนั้นในแง่ที่จอมพล ป. เป็น
opportunist อย่างดีเลิศ เพราะมักจะฉวยโอกาสมาขยายเป็นประโยชน์ เป็น
สิ่งที่ทำได้อย่างทันที ไม่มีนักการเมืองใด ๆ ไม่มีผู้นำใด ๆ ในโลกนี้ที่ไม่เป็น
opportunist เพราะฉะนั้นการเป็น opportunist นั้น ไม่ใช่เลวร้ายเสียทุก
ครั้งไป เป็น opportunist ก็เป็น opportunist Why not !

อดิศร หมวกพิมาย

ผมขอสรุปในตอนนี้นักประวัติศาสตร์อาจจะเป็นนักการเมืองที่ดีที่สุดได้
เพราะว่าผมฟังดูทั้งสามท่านแล้ว ถ้าสมมติว่าเวทนี้เป็นรัฐสภา จะพบว่านี่คือ
การชักฟอกและอ้ากันด้วยหลักฐานเหมือนกับเอกสารอ้างอิง แต่เผอิญว่าเรามี
เอกลักษณ์ของนักวิชาการคุ้มครองอยู่ ก็เลยไม่ถูกฟ้องร้องซึ่งกันและกัน

เรามีเวลาเหลืออยู่เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสัมมนาซักถาม ซึ่งอาจจะได้
ไม่กี่คำถามนัก หรือแสดงความคิดเห็น ขอเชิญครับ

สมชัย โสธรณิวัฒน์

ผมไม่มีหนังสือของอาจารย์กอบแก้วในมือ แต่เมื่อท่านเสนอขึ้นมาแล้ว
ทำให้ผมสับสน ผมไม่เข้าใจเหมือนกันว่าท่านเอารัฐธรรมนูญกับระบอบเผด็จ-
การ ประชาธิปไตย เข้าไปพัวพันกันอย่างไร คือท่านบอกว่าจอมพล ป. นั้น

ไม่เป็นเผด็จการเพราะท่านทำในกรอบรัฐธรรมนูญ

ถ้าไม่ตีประเด็นนี้ให้เข้าใจแล้ว เราจะสับสนตลอดเวลา รัฐธรรมนูญนั้นทุกประเทศมีหมด คอมมิวนิสต์ก็มีรัฐธรรมนูญ สิงคโปร์ก็มีรัฐธรรมนูญ ซึ่งความจริงแล้วรัฐธรรมนูญนั้นไม่ได้เป็นการชี้ให้เห็นว่าเป็นระบบเผด็จการหรือประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญนั้นเขาสร้างขึ้นมาเพื่อรักษาระบอบที่สร้างขึ้นมา เช่นปี 2475 สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น เราไม่เรียกรัฐธรรมนูญ แต่เมื่อระบอบประชาธิปไตยถูกสร้างขึ้นมาระยะสั้น ๆ เขาก็สร้างกฎหมายรัฐธรรมนูญปี 2475 ขึ้นมา ตลอดเวลาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ว่าจอมพลสฤษดิ์ จอมพล ป. หรือว่า ถนอม ใครก็แล้วแต่ เขาจะสร้างรัฐธรรมนูญขึ้นมาให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับ ฉะนั้นรัฐธรรมนูญจึงไม่ใช่เป็นการชี้ว่าเป็นประชาธิปไตยหรือเป็นอะไร

ผมจึงสรุปให้เห็นว่าการที่ผู้เสนอเข้าใจว่าระบอบประชาธิปไตยคือมีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง ท่านจึงแก้ต่างให้จอมพล ป. ว่า จอมพล ป. ไม่เป็นเผด็จการ เพราะทำตามกรอบรัฐธรรมนูญ เช่นนี้ทุกรัฐบาลก็ไม่เป็นเผด็จการ ถ้าวิเคราะห์อย่างท่านอาจารย์ ขอขอบคุณครับ

อดิศร หมวกพิมาย

ขอขอบคุณในความคิดเห็น ขอเชิญท่านพูดคุยครับ

ประดาป พิบูลสงคราม

ผมขอให้ข้อมูลเพิ่มเติมนิดเดียว คือฟังการวิเคราะห์แล้วน่าสนใจ ผมก็ติดตามประวัติของท่านมาโดยตลอดเหมือนกัน แต่ว่าบางที่การวิเคราะห์จากเอกสาร ผมก็ไม่ทันนะครับ ก็ต้องอ่านจากเอกสารที่เขาเขียนต่าง ๆ นานา และพยายามทำความเข้าใจกับอดีต แต่อันหนึ่งซึ่งผมรู้สึกว่าจะบางที่เราอ่าน

หนังสือแล้ว บางทีก็เข้าใจได้ระดับหนึ่งไม่เหมือนกับเราอยู่ในเหตุการณ์นั้นจริง ๆ วันนี้เมื่อ 61 ปีที่แล้วถ้าพลาดไปอย่างที่พูดเมื่อเชากี้ 7 ชั่วโมง สถานการณ์รุนแรง สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นร้ายแรง หัวหน้าคณะรัฐบาลถ้าเพื่อต้องออกจากเก้าอี้แล้วไม่ชักกลับไปบ้านไปอยู่กับครอบครัวดังเดิม อาจจะ 7 ชั่วโมงอะไรก็แล้วแต่ ปี 2475 เกิดขึ้น 2476 เกิดขึ้น สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่วิเคราะห์ห่ามานี้ส่วนใหญ่เน้นการเมืองภายใน แต่ว่าอย่างที่อาจารย์ยกบ่อก็คือพูดนะชะว่าเรารู้อยู่แล้วว่าอะไรเป็นอะไร แต่ผมอยากจะพูดถึงต่างประเทศชนิดหน่อย เพราะผมรู้สึกที่สำคัญ สถานการณ์ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ตอนนั้นผมเชื่อเลยว่ารุนแรงแค่ไหน ที่ท่านชาติชายบอกว่าระเบิดลูกเดียวหรือสองลูกนี้แต่มันวิกฤติและรุนแรงจริง ๆ การปกครองในช่วงนั้นก็ต้องการให้ชาติผ่านพ้นช่วงนั้นไป ไฟไหม้บ้านเราเราไม่ต้องถามแล้วว่าลูกเราร่วงนอนหรือไม่ เราต้องอ้อมออกมา แล้วมาว่ากันทีหลัง ต้องผ่านช่วงนั้นไปก่อน หลังจากนั้นแล้วอย่างที่ท่านอาจารย์สัมผัสดีว่า ก็อาจจะถูก ถ้าหากเรา ถ้า ถ้า อยู่ ก็บังเอิญที่ว่าจาก 2475 ทำให้ทหารมีบทบาทมากขึ้น สงครามโลกทำให้ทหารมีบทบาทมากขึ้น หลังสงครามโลกแล้ว สงครามเย็นเกิดขึ้น วันที่ที่ทั้งโลกปิดิยีนคืออยู่เพราะการล่มสลายของระบบคอมมิวนิสต์ที่กำลังตื่นตัวกันอยู่ปัจจุบัน นักธุรกิจเรากำลังตื่นเดินไปหาตลาดใหม่

หลังสงครามร้อน ก็มีสงครามเย็น และสงครามเย็นก็รุนแรง มหาอำนาจต่าง ๆ ก็ลงทุนกันมหาศาลที่จะต่อสู้สงครามเย็น ผมคิดว่าหลังสงครามแล้วที่ทหารรู้สึกว่าได้ทำเพื่อชาติ อย่างที่ท่านชาติชายว่า ทำเพื่อชาติเสร็จแล้ว ให้เดินนับไม้หอมรถไฟมาจนถึงกรุงเทพฯ ก็เป็นเรื่องสะเทือนใจ ผมอยากจะเน้นว่าสถานการณ์ในการเมืองที่เราพูดถึงนี้มี context ของตัวเอง มีการเมืองระหว่างประเทศด้วยที่ไปบีบบังคับอยู่ และซีเรียส จะเป็นหลวงประดิษฐ์ หรือจะเป็นนายควง อภัยวงศ์ หรือจะเป็นจอมพล ป. ผมอยากให้ดูรูปที่ติดอยู่ข้าง

นอก เป็นรูปที่ท่านถ่ายกันที่ฝรั่งเศส ผมว่าเป็นรูปที่น่ารัก นายควงนั่งกอดอยู่กับร้อยโทแปดก หลวงประดิษฐ์ก็ยืนอยู่ในกลุ่ม ผมคิดว่านักเรียนฝรั่งเศสสมัยนั้นคงจะกลมเกลียวกันดี ก็คุยกันดี ผมคิดว่าความผัดคงไม่ใช่เพราะเค้าโครงเศรษฐกิจ แต่อาจจะเป็นเพราะไปทำให้เกิดเหตุการณ์วันนี้นี่ขึ้นเมื่อ 61 ปีที่แล้ว และผมก็คิดว่าทุกท่านนี้รักชาติกันทั้งนั้น ไปที่เมืองจีนก็รู้จักกัน ก็คุยกัน ที่แน่ ๆ คือบางที่อาจจะง่ายที่จะ label ใครเป็นใครในฐานะเป็นนักวิชาการ ซึ่งผมอาจจะค่อนข้างเชื่อที่อาจารย์ทิพย์ชนกพูดเมื่อเช้านี้ว่า บางที่อาจจะมีความรู้สึกรุนแรงในธรรมชาติเกี่ยวกับจอมพล ป. แต่สิ่งที่แน่ ๆ ผมเชื่อเลยว่าท่านไม่ใช่นักฉวยโอกาสแน่ ๆ ผมยืนยันได้เลยว่าไม่ใช่นักฉวยโอกาส

ขอบคุณครับ

อดิศร หมวกพิมาย

คำถามสุดท้าย ขอเชิญอาจารย์ธเนศครับ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ขอบคุณครับ ก่อนอื่นผมขอแสดงความยินดี รายการนี้รู้สึกสนุกมาก แล้วก็ได้รับความรู้มากมาย ทั้งบทความของอาจารย์กอบแก้ว และคำวิจารณ์ของผู้วิจารณ์ทั้ง 2 ท่าน

ผมมีความรู้สึกอย่างหนึ่งจากที่อาจารย์พูด หมายความว่าที่ผ่านมากับความเข้าใจต่อการเมืองไทยยุคของจอมพล ป. ที่ผ่าน ๆ มา ผมเห็นด้วยอย่างหนึ่งที่อาจารย์กอบแก้วว่า คือเรารู้กันอย่างหนึ่งว่าจอมพล ป. ไม่ดี เป็นเผด็จการหรือเป็นอย่างที่ท่านว่า ผมก็มีความรู้สึกแบบนั้น นี่ก็ได้อมาจากความรู้สึกทั่วไปใช่หรือไม่ และรู้สึกว่าการเมืองในยุคนั้นก็คงไม่มีอะไรนอกจากเป็นการแย่งอำนาจกัน เป็นเผด็จการแล้วก็ล้มรัฐธรรมนูญ และประชาธิปไตยก็ถูกทำลายไป

แต่ฟังจากวันนี้แล้ว ผมรู้สึกว่ ภาพอันนั้นซับซ้อนกว่าที่เราเข้าใจ ภาพที่อาจารย์กอบแก้วให้ก็ดี หรือที่ผู้วิจารณ์พยายามจะซักจำเลยพยานใจทักอะไรต่าง ๆ นั้น ทำให้ผมคิดว่ามีข้อเท็จจริงอยู่ในบทความนี้ และคิดว่าพัฒนาการของการเมืองไทยในช่วงสมัยที่พูดถึง ยุคจอมพล ป. ปี 2481 นี้ มีอะไรหลายอย่างที่ผมคิดว่าถ้าผมรวบรวมจากเท่าที่ฟังในตอนี้ ผมว่ามีประเด็นที่น่าตั้งข้อสังเกตอยู่ 2-3 อย่าง

อย่างแรกคือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับกองทัพ ผมคิดว่าจนถึงอย่างน้อยที่สุด 2500 นี้ ความเชื่อที่เราคิดว่ารัฐบาลไทยทุกยุคตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมานั้น ถูกครอบงำโดยกองทัพมาตลอด คือครอบงำก็ไม่ต้องอธิบายต่อ เพราะว่าคนไทยเราในปัจจุบันนี้เข้าใจว่ามีความเห็นต่อการครอบงำที่เป็นรูปธรรมอยู่แล้ว ดังนั้นผมก็เข้าใจแบบนั้นไปอย่างนั้น แต่ฟังแล้วไม่ใช่ สภาพที่จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี ปกครองประเทศมาโดยเฉพาะหลัง 2490-2494 จนถึง 2500 นี้ ภาพของการครอบงำโดยสำเร็จเด็ดขาดกลับไม่ใช่ ไม่มี แต่เป็นการต่อรองช่วงชิง หรือพยายามที่จะสร้างดุลอำนาจของรัฐบาล แต่ว่าแน่นอนว่าในดุลอำนาจนั้น สถาบันที่เริ่มมีบทบาทและมีพลังมีแรงต่อรองมากขึ้นเรื่อย ๆ คือกองทัพ

แม้กระทั่งช่วง 2490 นี้ก็เป็นความรู้ใหม่เหมือนกันว่าคณะรัฐประหารชุด 2490 ไม่ได้อำนาจอย่างเด็ดขาดตั้งแต่ตอนนั้น ไปเชิญใครต่อใครมาจอมพล ป. ก็ต้องเข้ามา ยอมเป็นคล้าย ๆ ตัวเชื่อมที่จะสร้างให้เกิดความชอบธรรมทางการเมืองต่อไป ก็แสดงว่าความพยายามที่จะสถาปนาระบอบการปกครองอันหนึ่ง ไม่ว่าจะเรียกว่าอะไรดี มีการดำเนินระบอบนั้นอยู่สร้างกันขึ้นมา

ผมคิดว่าผมพยายามที่จะเป็นกลาง ไม่เป็นฝ่ายใครทั้งนั้น ผมคิดว่าจากที่ฟังดูแล้ว จอมพล ป. ในภาพอันใหม่นี้เกือบจะสำเร็จ ในการที่จะสร้าง

ระบอบการเมืองแบบใหม่ขึ้นมาปกครองประเทศไทย ที่ต่อมาเราเรียกว่า ประชาธิปไตย ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือจะต้องวางอยู่บนความยินยอมพร้อมใจที่ฝรั่งเรียก consensus แล้วถึงจะเกิดความชอบธรรมทางการเมืองอะไรต่าง ๆ ส่วนข้ออ้างการใช้กฎหมายก็ดี รัฐธรรมนูญก็ดี ไปถึงศาล คำพิพากษา ฯลฯ ที่อ้างกันมา ผมว่าก็จำเป็น แต่ผมยังเชื่อว่ในระบอบประชาธิปไตย สิ่งแรกก็คือว่าจะต้องมี consensus ในหมู่มหาชนโดยเฉพาะในหมู่ผู้ปกครองด้วย เพราะฉะนั้นภาพที่ผมนึกตอนนี้เท่าที่ฟังอยู่ คือในตอนนั้นการปกครองและรัฐบาลก็ดี ยังอาศัยสิ่งที่เรียกว่าความยินยอมพร้อมใจของกลุ่มภายใน และกลุ่มนอกรัฐบาลด้วย ผมเข้าใจว่าการที่จอมพล ป. สามารถยืนอยู่ได้ตั้งแต่ 2494 มา แม้กระทั่งถูกริครอนอำนาจโดยผ่านการเปลี่ยนการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็ตาม ทำไมจอมพล ป. ยังยอมอยู่ต่อไป คุณสมศักดิ์บอกว่าเพราะว่าฉวยโอกาส opportunist ก็ตาม ก็มีส่วนอยู่บ้าง แต่ผมคิดว่าอีกอันหนึ่ง อาจจะเป็นเพราะว่ามีความเป็นไปได้ที่การสร้างหรือสถาปนาระบอบการปกครองแบบที่วันนี้ที่วางอยู่บนความเข้าใจร่วมกันอย่างหนึ่ง กำลังก่อตัวขึ้น และผมคิดว่าจอมพล ป. ก็คงจะเชื่อในระบอบการปกครองแบบใหม่นี้ เพราะว่าโดยคนรุ่นนั้นก็เป็ผลผลิตของนักเรียนนอกทั้งนั้น

เรื่องวัฒนธรรมที่อาจารย์ชอบเก็บเก็บบอกว่าเป็นงานอดิเรกของจอมพล ป. ผมคิดว่าสงสัยจะไม่ใช่งานอดิเรก ผมนั่งฟังที่อาจารย์ชอบเก็บบอกแล้วสรุปว่าคุณสมบัติของจอมพล ป. คือมีความ consistence เหนือกว่าผู้นำอื่น ๆ ในรัฐบาลไทยที่ผ่านมา คือ มีความเอาจริงเอาจังไม่ใช่ทำที้ง ๆ เล่น ๆ ผมก็พยายามนึกว่านโยบายอะไรที่ออกมาทางการเมือง จากข้อมูลหรือจากที่เราเคยได้รับกันมา ยกเว้นเรื่องเดียวเท่านั้น ผมว่าไม่ค่อยเห็นเท่าไร ยกเว้นเรื่องเดียวเท่านั้น คือ เรื่องวัฒนธรรมที่เฟลอ ๆ จะเป็นนโยบายใหญ่ของจอมพล ป. จะโดยส่วนตัวหรือส่วนรัฐบาล หรือส่วนอะไรทั้งหมดก็ตามอย่างต่อเนื่องมาด้วย

คนที่เชื่อแบบนั้น เชื่อว่าการกินหมากจะต้องเปลี่ยน การแต่งตัวจะต้องเปลี่ยน การสวมหมวก การพูดภาษาอะไรต่าง ๆ จะต้องเปลี่ยนนี้ ผมคิดว่าต้องเชื่ออะไรที่ทันสมัยมาก ๆ และก็พิสดารกว่าที่เราเข้าใจกัน แต่ว่าก็ไม่ใช่เรื่องของการฟุ้งเฟ้อ เพราะว่าผมคิดว่าผมพยายามจะหาตรรกะตอนนี้ อาจารย์สมศักดิ์นั่งคิดอยู่ ผมมีตรรกะหรือเปล่า

ผมคิดว่าสิ่งที่ผมจะโยงเข้ามา ตรรกะของผมอยู่ตรงที่ว่าระบอบการปกครองแบบใหม่ที่ต้องการ consensus นี้ใช่หรือไม่ ซึ่งไม่ใช่สิ่งจำเป็นได้ ไม่ใช่เป็นวัตถุประสงค์ แต่เป็นเรื่องของความคิดความเชื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ เพราะฉะนั้นผมโยงกลับมานี้ ผมคิดว่าสิ่งที่จอมพล ป. ทำแล้วก็ต่อสู้มาตลอดอย่างน้อย ๆ ที่สุด ในช่วงปี 2490 ที่จริงก่อนนั้น 2481 ที่ทำมากคือการสร้างอุดมการณ์ของการเมืองแบบใหม่ จะเรียกว่าอะไรก็ตาม ตอนนี้ผมว่าได้ลงนามมากทีเดียว และนำอัสจรรยใจคือว่ากลับไปประเด็นสุดท้าย เราทุกคนก็ยอมรับว่าความรู้เรื่องเหล่านี้คือความเข้าใจของมหาชนไทยที่มีต่อจอมพล ป. ก็ติดต่อบอบการปกครองสมัยนั้นก็ดี ถูกทำให้เป็นศูนย์หมดเลย มีติดลบด้วยไม่มีอะไร ทุกอย่างเป็นเรื่องตกลงทั้งนั้น การเขียนภาษาไทยใหม่ การแต่งตัวอะไรต่าง ๆ วัฒนธรรมเป็นเรื่องตกลง ทุกอย่างที่มาแต่ตอนนั้นไม่มีความหมาย การเมืองก็ถอยหลัง แต่ความจริงไม่ถอย ถ้าเทียบกับพัฒนาการนี้เพิ่งเริ่มต้นที่ถอยจริง ๆ คือตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์มา ผมคิดว่าเพราะอย่างนี้อาจารย์ว่าไว้ จอมพล ป. ยังเชื่อว่า พลังคือธรรม the fight is right พรรคธรรมาธิปัตย์ที่ตั้งตอนนั้น ผมก็คิดว่าท่านจอมพลนี้ต้องเผด็จการแหกเลย คนที่พูดว่าอำนาจคือธรรมนี้แสดงว่าต้องเผด็จการ แต่พอดูจาก context นี้แล้วไม่ใช่ แสดงว่าท่านแยก ท่านมองเห็นว่าทหารก็คือทหาร ส่วนอำนาจที่เราพูดถึงทางการเมืองนั้น เป็นอำนาจที่ consensus อย่างไรก็ตามผมว่าท่านก็เชื่อฝังมากเหมือนกัน แล้วพยายามที่ทำให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทย

ผมเห็นด้วยกับข้อสรุปข้อหนึ่งที่อาจารย์พูดว่า ท่านล้มเหลวในการที่ทำให้ผู้นำกองทัพไทยรุ่นต่อมาไม่เข้าใจในสิ่งเหล่านี้ คือว่าสถานะของผู้นำทางการเมืองเมื่อกับผู้นำทางการทหารนั้นคนละอย่างกัน เอามาปนกันไม่ได้ ตัวอย่างที่คุณชาติชายเล่าเมื่อเช้านี้ ดูเป็นเรื่องเล่น ๆ เรื่องโผซ้อนโผ แต่ว่าผมว่าก็โยงกันดีเหมือนกัน เพราะว่าจอมพล ป. ก็ยอมรับ “อ้าว คุณชาติชาย ก็ขึ้นมาสิครับ คุณได้ชัยชนะเป็นเสียงข้างมาก” เรื่องก็น่าจะเป็นไปได้เหมือนกันว่าในขณะที่จอมพลสฤษดิ์บอกว่า ชาติชายลาออกไปเสีย ยกพวกเข้ามาไม่ได้ ก็ช้ดอยู่เหมือนกันว่าผู้นำทหารรุ่นต่อมา รุ่น 2500 เขาได้สร้างการเมืองแบบใหม่ที่เรารู้จัก กลับไปหาอำนาจเป็นธรรมชาติจริง ๆ ไม่มีอีกแล้วในอำนาจการเมืองที่เรา รู้จักต่อมาถึงเดี๋ยวนี้อันนี้ที่จะมีความยอมรับมีความเข้าใจ ไม่ใช่ เป็นเรื่องสกปรกหมดเลย และผมคิดว่าความเข้าใจการเมืองแบบนี้ เริ่มมาตั้งแต่ 2500 เป็นต้นมา แล้วความเข้าใจนี้เราก็คงไม่ทราบ นักเขียนหรือนักวิชาการก็เอากลับไปเขียนไปสร้างวาทกรรมของการเมืองตั้งแต่ 2475 ลงมา แล้วสรุปจบท้ายจนบัดนี้คือเราเชื่อว่าวงจรอุบาทว์ครอบงำการเมืองไทยมาตลอด ซึ่งผมฟังดูแล้วผมว่าวงจรมันเพิ่งเกิดและไม่ใช่ว่าเกิดตั้งแต่ยุคแรก เพราะฉะนั้นเราเอากลับไปอธิบายยุคแรกไม่ได้ เพราะหากอธิบายอย่างนั้นแล้วการเมืองไทยเหลืออยู่นิดเดียวเท่านั้นเอง คือไม่ต้องพูดอะไรมาก พูดง่าย ๆ ว่าคุณเป็นนักการเมืองก็เลวหมดแล้วทุก ๆ อย่างก็จบหมด แก๊ใจอะไรไม่ได้ ผมคิดว่ามรดกนี้เป็นปัญหาเหมือนกันสำหรับการเมืองไทย และสำหรับนักประวัติศาสตร์การเมืองไทย มีเรื่องที่จะต้องไปคลายเงื่อนคลายปมกันอีกมากทีเดียว

อดิศร หมวกพิมาย

ขอบคุณอาจารย์ธเนศ ผมคิดว่ารายการอภิปรายในวันนี้ในส่วนตัวความเป็นผู้นำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เราได้เห็นภาพอะไรที่หลากหลาย และ

ยุวชนทหาร พ.ศ. 2482

ผู้หญิงไทยกับการเป็นยุวชนทหาร

การแสดงความคิดเห็นซึ่งผมคิดว่ามีผลดีมาก ๆ ต่อวงวิชาการ คือเราคงไม่ได้มองอะไรเพียงด้านเดียว หรือมีข่าวกับดำ และข้อสำคัญคือว่า นักประวัติศาสตร์มีหน้าที่ทบทวนองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในอดีตอยู่เสมอ จะทำให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ไม่ได้มีชุดเดียวอย่างที่เคยเป็นมา อาจจะต้องมีหลายชุด เสร็จแล้วสังคมจะเป็นผู้เลือกเองว่าจะฟังอะไร ผมคิดอย่างนั้น

ขอเชิญอาจารย์ชาญวิทย์ ครับ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ผมขอใช้สิทธิธรรมของผู้นำประชาธิปไตย ความจริงผมมีเวลาพรุ่งนี้ แต่ก็จะไม่พูดมากเหมือน ดร.ธเนศ เมื่อครู่นี้ ผมคิดว่าวันนี้เป็นวันที่ดีมาก ๆ วันที่ 24 มิถุนายน วันมหาศรีสวัสดิ์

เราได้เห็นหลายท่านมาที่นี่ และผมคิดว่าเราน่าจะฉวยโอกาสจากการที่ท่านมาที่นี่ อย่างเช่น คุณหญิงแรม พรหมโรบล บุญยประสพ ท่านก็มานั่งอยู่ที่นี้ฯลฯ ชุมพล โลหะชาละ ก็มาที่นี่ ผมคิดว่าน่าจะขอเวลาจากท่านผู้ดำเนินการอภิปรายต่อไปอีกสักนิด ที่จะให้บางท่านได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น ให้ข้อมูลอะไรกับพวกเรา

ไม่ทราบว่าคุณหญิงแรมจะมีอะไรช่วยเสริมให้พวกเราได้เห็นเพิ่มขึ้นหรือไม่ อยากจะเรียนเชิญ

คุณหญิงแรม พรหมโรบล บุญยประสพ

ดิฉันขอขอบพระคุณอย่างมาก ๆ สำหรับที่อาจารย์และท่านผู้ดำเนินรายการอภิปราย รวมทั้งท่านที่กำลังจะฟังต่อไปข้างหน้า เพราะให้โอกาสดิฉันมาพูดในวันนี้ด้วย เผอิญเหลือเกินดิฉันเองไม่ใช่นักวิชาการอย่างที่ท่านทั้งหลายกำลังพูดกันอยู่นี้ อยากจะเอาความจริงที่ได้เห็นมาด้วยตัวเองมาแสดง

ให้ท่านทั้งหลายได้รับทราบด้วย

ในขณะที่ท่านจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2494 ดิฉันเป็นสมาชิกของพรรคเสรีมนังคศิลา ได้สมัครและเป็นผู้แทนราษฎร ก็ได้ไปเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ จอมพล ป. ท่านเป็นนายกรัฐมนตรี พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นเลขาธิการพรรค ส่วนท่านจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั้น เป็นรองหัวหน้าพรรค ดิฉันมองดูด้วยสายตาแล้วทุกท่านมีความปรารถนาดีต่อประเทศชาติด้วยกัน มีความรู้สึกกลมเกลียวกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พลตำรวจเอกเผ่ากับจอมพลสฤษดิ์ ท่านรักใคร่กันดี

ดิฉันในขณะนั้นเพิกเฉยเหลือเกินได้เป็นผู้ंना คือเขาแกล้งให้เป็นผู้ंना คณะผู้แทนราษฎรซึ่งประกอบด้วยผู้ชายทั้งนั้นอีก 19 ท่าน ขอยกตัวอย่าง มี เสธ.วิเชียร ศรีมันตระ คุณจวน กุลละวณิชย์ ซึ่งเป็นบิดาของพลเอกพิจิตร กุลละวณิชย์ และทุกท่านได้มอบหมายให้ดิฉันเป็นหัวหน้า เรามีทั้งหมด 20 คน เป็น ส.ส. ด้วยกัน เราตั้งใจไว้ด้วยกันว่าเราจะไม่ยอมตามใจท่านจอมพล ป. เป็นอันขาด ในฐานะที่ท่านเป็นทั้งนายกรัฐมนตรีและเป็นทั้งหัวหน้าพรรคเสรีมนังคศิลา

ทำไมเราถึงพูดอย่างนั้น เพราะเรารักท่าน เราอยากให้คุณไม่หลงผิดในสิ่งต่าง ๆ ที่เราจะเสนอขึ้นไปให้ และเหตุผลว่าทำไมพวกเหล่านี้ซึ่งอายุก็มากกว่าดิฉัน ส.ส.หลายท่านก็มีความสามารถมาก ๆ ในฐานะนักการเมืองที่เป็นผู้ชาย แต่เขามอบให้ดิฉันเป็นหัวหน้ากลุ่ม อยากจะเรียนให้ทราบว่าเขาเห็นเราเป็นผู้หญิงนี่เอง เขาก็เลยยกย่องขึ้นไป

ดิฉันเองก็ถูกเรียกว่าพี่แรม ทั้ง ๆ ที่อายุอานามเวลานั้นก็ยิ่งต่ำกว่าผู้อื่น ซึ่งอยู่ในคณะ 20 คนนั้นด้วยกัน จนกระทั่งท่านจอมพล ป. เอง ท่านยังมาต่อว่าคุณจวน กุลละวณิชย์ ว่า “เอ๊ะ คุณนี่ทำไมไปเรียกเขาว่า พี่แรม ในเมื่อมองดูแล้วนี่อายุของคุณมากกว่าเขามากเหลือเกิน” คุณจวนก็ตอบว่า “พอผม

เรียกพี่แรม ผมรู้สึกว่่ากระชุ่มกระชวยขึ้นมาก” ท่านก็เลยบอกว่่า “เอาละ ถ้าอย่างนั้นผมก็ขอเรียกพี่แรมบ้าง” และท่านยังพูดต่อไปว่่าเมื่อท่านเรียก “พี่แรม” แล้วท่านรู้สึกว่่ากระชุ่มกระชวยขึ้นเหมือนกัน เวลานั้นใคร ๆ ก็ตกลงให้ดิฉันเป็นแม่พระที่ยอมให้เรียก พี่แรม แล้วผู้ชายกระชุ่มกระชวยกันทั้งนั้น ตั้งแต่นั้นมาดิฉันก็ได้ชื่อว่่าเป็นพี่แรม หมายความว่า เป็นนามไปเลย คำว่่า พี่แรม นี้ ดิฉันคิดว่่าในขณะที่เองก็มีพวกธรรมศาสตร์ทั้งหลายเรียกดิฉันว่่า พี่แรม กันหลายคน ขนาดที่จะเป็นลูกได้ แต่ดิฉันก็ยินดีเป็นพี่แรม

ดิฉันก็อยากจะเรียนว่่าในขณะที่เราอยู่ในกลุ่มด้วยกัน กฎหมายต่าง ๆ ที่จะออกไป ถ้าเราไม่เห็นด้วย เราก็บอกว่่าไม่เห็นด้วย จนกระทั่งครั้งหนึ่งท่านจอมพล ป. ท่านเสนอร่างพระราชบัญญัติฉบับหนึ่ง (ซึ่งดิฉันไม่อยากจะให้ปรากฏชื่อ) แล้วพวกเราไม่เห็นด้วย 20 คนนี้จะต้องไปหาแนวร่วมให้ได้ 100 เสียง นอกจากพวกผู้แทนราษฎรแล้วยังมีวุฒิสมาชิกอีกซึ่งเข้ามาอยู่ร่วมกันในขณะนั้น คล้าย ๆ ว่่าเป็นพรรคเดียวกันทั้งหมด จนกระทั่งในวันนั้นเมื่อเวลาที่เราไม่สนับสนุนพระราชบัญญัติของท่านจอมพล ป. ท่านก็มีความรู้สึกไม่พอใจมาก ถึงกับเรียกพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ซึ่งเผอิญเข้าพวกกับเรา บอกว่่าทำไมจึงไปขอมเดินตามผู้หญิงออกไปได้ พวกเราทุกคนลุกขึ้นเดินออกไปจากที่ประชุมหมด เข้าขึ้นท่านก็เรียกขอพบทุกคนซึ่งคัดค้านกฎหมายฉบับนี้ เมื่อเราเข้าไปชี้แจงกับท่านแล้ว เราพูดอย่างแรง ๆ ท่านยอมเห็นด้วย ก็แสดงให้เห็นว่่าท่านมีใจประชาธิปไตยมาก ๆ เลย

เท่าที่ดิฉันสัมผัสมาด้วยตัวเองและเคยอยู่ในพรรคเดียวกันกับท่าน ดิฉันก็ยังขอยกย่องว่่า ท่านเป็นบุคคลซึ่งนำเคารพนับถือมาก ๆ เลย

ดิฉันอยากจะเล่าเหตุการณ์วันที่เกิดประวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ วันนั้นเราประชุมที่บ้านมนังคศิลาเช่นเคย ในขณะที่ประชุมนั้นมี ส.ส. ผู้หนึ่ง ท่านลุกขึ้นยืนพูด แล้วก็ตะโกนขึ้นไปว่่า “ท่านจอมพลครับ ถ้าหากว่่าเราไม่ทำ

เขา เขาต้องทำเราแน่” แต่เวลานั้นท่านจอมพลสฤษดิ์ที่ท่านไม่ได้อยู่ที่นั่นหรอก หลังจากที่พูดคำนี้ออกมา ก็มีท่านนายทหารอากาศใหญ่ผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นวุฒิสมาชิก หรือสมาชิกประเภท 2 ในขณะนั้น ไปเรียนท่านจอมพลสฤษดิ์ว่าอย่างไร ไม่ทราบ

หลังการประชุมแล้ว ดิฉันกับคณะก็นั่งรถไปด้วยกัน ออกจากที่บ้านมนังคศิลาที่สะพานขาว ก็ไปถึงที่ ปตอ. เห็นรถออกมาแล้วมาจอดก้ำอยู่ข้างนอก ตรงสะพานยมราช เราก็ดูรถตกใจพอสมควรว่า เราเห็นจะแยในฐานะที่เป็นผู้แทนราษฎร นึกว่าต้องยุบสภาแน่ ก็เป็นจริง คุณเผ่าถูกเรียกตลอดคืน วันนั้นว่าให้มอบตัวเสีย แต่ว่าคุณเผ่ากับจอมพลสฤษดิ์นี้รักใคร่กันมาก ๆ เลยทำไมท่านถึงได้มาทำอย่างนี้ได้ ดิฉันเข้าใจว่าเกิดขึ้นจากบุคคลที่ 3 เพราะมีบุคคลที่ 3 เยอะแยะเลยที่จะเข้าไปปั่นหัวกัน ซึ่งเป็นการทำลายล้างความเจริญของประเทศชาติมาก ๆ ทำให้เกิดความลำบากกับประชาชนของเราด้วย

พอดีท่านชุมพล โลหะชาละนั่งอยู่ที่นี้ด้วย ก็เลยอยากจะขอเอ่ยถึงท่าน เมื่อดิฉันออกไปคุยกับเพื่อน ๆ เห็นรถเห็นปืนกลมาตั้งไว้แล้ว ก็เข้าไปหาคุณเพทาย อมาตยกุล เวลานั้นเป็นเลขาส่วนตัวของท่านจอมพล ท่านออกมานั่งรับประทานไอศกรีมที่หน้าทำเนียบซึ่งดิฉันโดยปรกติจะรู้กันว่า เราต้องมีที่ชุมนุมตรงนั้น เพราะคุณเพทายก็อยู่ใน 20 คนของคณะดิฉันเหมือนกัน ก็เข้าไปบอกว่า ให้เตรียมตัวได้นะ เพราะเหตุว่าเวลานี้ทางโน้นทางจอมพลสฤษดิ์นะ ท่านเอาปืนมาตั้งแล้ว คุณเพทายก็บอกเป็นไปได้อย่างไร เพราะเราก็พูดกันมาจากที่นั่น โดยที่ไม่เห็นมีเหตุการณ์อะไรอย่างนี้เกิดขึ้นเลย ดิฉันก็บอกว่าไปดูสิ คุณเพทายว่าไม่ต้องไปดูแล้ว ถ้าพี่แรมบอก ผมก็เชื่อ แล้วบอกว่าเป็นผมเพิ่งให้ท่านจอมพล ป. ไปพักผ่อนเดี๋ยวนี้เองนะ เขาก็ขึ้นไปบนทำเนียบทันทีทันใดเลย

เพราะเหตุนี้แหละ ท่านชุมพล โลหะชาละจึงต้องไปกับท่านจอมพล ป. เราถือว่าท่านเป็นคนดีมาก ๆ เลย ที่มีความกตัญญู พาท่านจอมพล ป. ไปจน

กระทั่งปลอดภัย

หลังจากนั้นก็มีการเลือกตั้งอย่างที่ว่า ดิฉันก็เข้าไปทำการเลือกตั้งอีก เมื่อได้รับการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่งแล้ว จอมพลสฤษดิ์ท่านก็ไปอ่อนวอน ไม่ถึงกับอ่อนวอนหรอก จะมากไปสักหน่อย ท่านก็ไปบอกกับเราว่า เคยอยู่ด้วยกัน ก็กลับมาอยู่ด้วยกันอีกนะ ท่านก็ตั้งพรรคใหม่ขึ้น เราก็เข้าไปอยู่กับท่านอีก ได้เคยต่อว่าท่านอีกมากกว่า ท่านไม่น่าจะทำอย่างนี้ ท่านก็มีความรู้สึกแต่ท่านไม่พูด ท่านรู้สึกว่าคุณอาจจะมีพ้องบุคคลอื่น ๆ มากเกินไป ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายจริง ๆ เพราะท่านเป็นคนเก่งคนหนึ่ง

อย่างไรก็ตามดิฉันเองก็ยังเป็นลูกศิษย์อาจารย์หลวงประดิษฐมนูธรรมอยู่ ถึงแม้ที่สุดจะไม่ได้ปริญญาทางธรรมศาสตร์ที่นี้มา แต่ก็เข้ามาสมัครแล้วเรียนด้วย ยังเป็นเหลืองแดงเหมือนกัน

ในขณะที่ท่านเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านยังได้เรียกพวกดิฉันเข้ามาใช้ในการตั้งมหาวิทยาลัย โดยปรกติแล้วท่านเองไม่ใช่ว่าเป็นอาจารย์ที่ไม่มีความเมตตาต่อลูกศิษย์ ท่านเรียกเราเข้าไปบอกว่า ถ้ามีปัญหาอะไรก็เข้าไปปรึกษาท่านได้

เมื่อ 10 ปีที่แล้วมา ดิฉันเคยเขียนถึงท่านจอมพล ป. ไว้ในหนังสือ 50 ปีธรรมศาสตร์ แต่ว่าไม่มีใครอ่าน เขาบอกว่าหนังสือเล่มใหญ่เหลือเกิน ดิฉันก็อุตส่าห์คัดมาแจกเพื่อนฝูงตั้งมากมาย เหตุการณ์เมื่องานวันรัฐธรรมนูญ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2476 ดิฉันเองตั้งตัวเป็นหัวหน้าตั้งร้านโรงเรียนกฎหมาย พวกที่เป็นเนติบัณฑิตรุ่นเดียวกันและรุ่นน้อง มี คุณชมพู่ อรรถจินดา คุณศักดิ์ศรีเพ็ญ คุณสมจิตร ยศสุนทร ดิฉันก็เอาเข้ามาให้ช่วยกันทำงานร้านโรงเรียนกฎหมาย พวกเพื่อน ๆ รุ่นน้องนุ่งผ้าม่วงออกมาเสิร์ฟโต๊ะ ชายดิบชายดีมาก มีคุณสมจิตร ยศสุนทร เป็นแคชเชียร์ ดิฉันเป็นเจ้าของร้าน เพราะขณะนั้นดิฉันทำงานที่สำนักงานทนายความคิลลิกีและกิบบิส มีเงินเดือน 120 บาท

แต่คนอื่น ๆ เขาไม่ได้ ก็มีเงินเดือนมากกว่ารุ่นน้องหน่อย ก็บอกให้รุ่นน้อง เป็นแรงงานก็แล้วกัน สร้างร้านด้วยตัวเอง

คืนหนึ่งดิฉันหันไป พวกรุ่นน้องหายไปหมดเลย ร้านเราก็มีคนเข้ามา รับประทานอาหารเต็มหมด ดิฉันก็ตกใจว่าเกิดอะไรขึ้น ทุกคนก็ตกใจว่าเกิด เหตุอะไรอีกแล้ว ถึงได้วิ่งหนีกันออกไปจากร้าน จนกระทั่งเขาไปอ้อมอาจารย์ หลวงประดิษฐ์เข้ามาในร้าน ดิฉันเองตกใจ ว่าทำไมถึงได้รู้เรื่อง เขาบอกว่าในขณะที่เขากำลังเสิร์ฟอยู่ที่ไต้ยืนคนมากระซิบว่า ท่านอาจารย์มาแล้ว เขาก็ขึ้นไปอ้อมกันมา เป็นที่ประทับใจประทับใจจริง ๆ

พอท่านเข้ามา ท่านก็รีบเดินมาหาดิฉันเชียว ท่านบอกว่า รีบไปรับ คุณหลวงพิบูลด้วย หลวงพิบูลกำลังเดินมาแล้ว ทำกับหลวงพิบูลเหมือนกับ ทำกับผม ยังไม่ทันดิฉันจะไปบอกเลย ทุกคนได้ยินอาจารย์หลวงประดิษฐ์ พูดอย่างนี้ ก็วิ่งกลับไปกันหมดเลย ไปอ้อมหลวงพิบูลเข้ามาในร้านโรงเรียน กฎหมายเหมือนอย่างที่เราได้ทำกับหลวงประดิษฐ์ ดิฉันเองก็เลยบอก โอ อย่างนี้มองดูแล้ว เป็นความฝันหรือความจริง เราก็รู้สึกว่ประเทศชาติเราจะ เจริญเหลือเกิน เมื่อสองท่านเข้ามารวมกันแบบนี้ พวกเราทั้งหลายยังมีความ รู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าบ้านเมืองจะเจริญขึ้นไปมาก ๆ ต่อไปข้างหน้านี้ แต่ ความฝันก็ค่อย ๆ เนือยไป ดิฉันก็เสียดายมากเลย

และทั้ง ๆ ที่เมื่อไม่มีท่านอาจารย์แล้ว ดิฉันก็ยังได้มาอยู่กับจอมพล ป. และได้พูดกันต่าง ๆ ถึงเรื่องเหล่านี้ด้วย เมื่อดิฉันไปที่ฝรั่งเศส ไปเยี่ยมอาจารย์ หลวงประดิษฐ์ ท่านยังพูดถึงจอมพล ป. ในสิ่งที่ดีงาม และไม่ได้มีความ ขัดใจขัดคอกันเลย เพราะฉะนั้นดิฉันจึงขอให้คำสรรเสริญเยินยอกับท่านหลวง พิบูลสงคราม จอมพล ป. เช่นเดียวกัน ท่านเป็นผู้นำของประเทศชาติจริง ๆ

มีเรื่องที่ท่านทั้งหลายคงไม่ทราบ เมื่อตอนที่เกิดสงครามขึ้นมาท่านก็มัก จะมีเรื่องอะไรแปลก ๆ เช่น ต้องให้ถุงผ้าชั้น ไม่ให้ถุงผ้าม่วง ขณะนั้นดิฉัน

รับราชการในสำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นราชการจริง ๆ ท่านจอมพล ป. ก็สั่งให้คนที่มิชื่อพยางค์เดียว ขอให้เปลี่ยนชื่อ ถ้าไม่อย่างนั้นจะเอาออกจากราชการถ้าเปลี่ยนไม่ทันตามกำหนดเวลา เผอิญดิฉันชื่อ แรม ก็ไปนั่งนึกว่าเราจะเปลี่ยนชื่ออะไรดี แรม ก็ไม่ดี แรมศรี ก็ไม่ดี อะไรก็ไม่ดีทั้งนั้น เพราะพ่อชื่อรวย รวยแรม เขาบอกว่าไม่ได้ ต้องรวยрінถึงจะได้ หนักเข้าจนกระทั่งใกล้เวลาที่จะต้องถูกออกจากราชการ ต้องเรียนตรง ๆ ว่าเมื่อเกิดการปฏิวัติขึ้นมา ทำให้ท่านจอมพลต้องหนีหายไป ก็เลยไม่ต้องเปลี่ยนชื่อ จนกระทั่งบัดนี้ ก็มีบางอย่างที่การปฏิวัติก็ดีเหมือนกัน

ดิฉันขอเรียนให้ทราบทุกท่านว่า การที่ท่านจอมพล ป. ท่านทำอะไรแปลก ๆ ดิฉันยังต้องถีบจักรยานไปทำงาน ต้องสวมหมวก ดูเกินกว่าเหตุไปเหลือเกิน แต่ขณะนั้นสงครามไม่มีรถที่จะแล่น เราต้องทำทุกอย่าง แต่ก็ดีมาก ๆ มีอะไรหลายอย่างที่ทำให้เห็นว่าท่านก็เป็นผู้นำที่ดีมาก ๆ และไหน ๆ ดิฉันก็ได้มีโอกาสพูดในธรรมศาสตร์ อยากเรียนว่าผ้าดำที่ไปติดขึงไว้ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ไม่ควรจะใช้สีดำ ควรจะใช้สีแดงหรือสีอื่น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาธิปไตยของเรายังยืนมา ไม่ควรใช้สีดำต่อไปอีก

ขอขอบพระคุณมากค่ะ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบพระคุณมากครับพี่แรม อย่างไรก็ตามก็ยังกระชุ่มกระชวยอยู่ คุณหญิงแรมของเราเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ท่านถือได้ว่าเป็นสตรีไทยที่ได้ปริญญาเป็นท่านแรก ถือว่าเทียบเท่าปริญญาตรี ท่านมาเรียนธรรมศาสตร์ตอนเป็นปริญญาโทแล้ว ท่านจบจากโรงเรียนกฎหมาย ผมคิดว่าอะไรหลายอย่างที่คุณหญิงแรมท่านทราบมีประโยชน์มาก ๆ ในช่วงที่เราฉลอง 50 ปีธรรมศาสตร์เมื่อ 10 ปีที่แล้วนั้น คุณหญิงแรมก็ได้เขียนบทความให้เรา บทบาทของท่าน

ในตอนนั้นคือท่านเกือบจะถูกส่งไปกับฝรั่งที่เป็นเชลยศึกที่ต้องไปแลกตัวกับคุณจิรวาส์ ไม่เช่นนั้นน่าจะไปสวนกันตรงคลองสุขเกษมแน่ ๆ แต่ว่าเกิดอุบัติเหตุ พี่แรมก็เลยไม่ได้ไป ร้องห่มร้องไห้กันแยะเหมือนกันนะตอนนั้น จะไปเป็นเสรีไทย ลูกก็มี ชาติก็ต้องไปกู้ชาติ นี่เป็นเรื่องที่ผมคิดว่าน่าสนใจมาก ก็ขอบพระคุณมาก ผมคิดว่าพี่แรมอยากจะโยนลูกให้ท่านซุ่มพลแล้ว ขอเรียนเชิญ

พลตำรวจเอกชุมพล โลหะชาละ

ขอประทานโทษ ผมขอใช้เวลาสัก 10 นาที ผมคิดว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ท่านที่อยู่ในที่นี้อาจไม่ทราบ หรือว่าอาจจะมีคนอยากรู้ ผมจะพูดถึงเรื่องข้อเท็จจริงถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่จอมพล ป. จำเป็นจะต้องเดินทางไปในวันที่ปฏิวัติ และผมจะเล่าเรื่องไฮด์ปาร์ค ซึ่งผมคิดว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่ดีของท่านที่นำเอาประชาธิปไตยแบบทั่ว ๆ ไปมาใช้

ในปีที่ท่านเดินทางรอบโลก หรือ 70 วันรอบโลกนี้ ก็เดินทางไปหลายประเทศด้วยกัน ผมก็ไปด้วย ไปด้านอเมริกา ก่อน ไปดูเขื่อนฮูเวอร์ผ่านลาสเวกัส ตอนที่ผ่านลาสเวกัสท่านไม่ยอมให้พวกเราลงจากรถ คือนั่งในรถให้ดูข้างนอก แล้วบอกว่าลงไม่ได้ แม้แต่เข้าห้องน้ำก็เข้าไม่ได้ บอกว่าถ้าเข้าห้องน้ำต้องไปเข้าที่อื่น ที่นั่นห้ามเข้า เพราะเข้าไปมี slot machine มีอะไรทุกอย่าง ท่านตัดหนทาง แต่อยากให้เราเห็นว่านี่เขาเป็นเมืองการพนัน แนะนำให้รู้จักเพียงเท่านั้น แล้วเราก็ไปดูเขื่อนฮูเวอร์ กลับมาก็แวะไม่ได้สักเช่นเดียวกัน

เราไปหลายประเทศด้วยกัน รวมทั้งที่อังกฤษด้วย เมื่อไปถึงอังกฤษก็ได้ไปเห็นการไฮด์ปาร์คของเขา ท่านพยายามไปดูหลายครั้ง ก็สนใจมาก พอกลับมาเริ่มเปิดไฮด์ปาร์คสนามหลวงเลย พอเริ่มเปิดไฮด์ปาร์คจะเห็นว่าแม้แต่ตัวท่านเองก็ถูกด่า แต่ท่านก็ไม่ได้แสดงปฏิกิริยาในการที่จะต้องใช้

อำนาจบาตรใหญ่ และก็การค้าไม่ใช่ค้าท่าน คือค้าหมดทุกคน คนสำคัญในขณะนั้น คือ คุณพีร์ บุนนาค การเมืองกำลังจะเริ่มแรง มีการพูดต่าง ๆ ที่สนามหลวง คุณเผ่ากับจอมพลสฤษดิ์โดนมากกว่าคนอื่น แม้แต่คุณเผ่าเองก็ยังไม่ไปพูดตอบที่สนามหลวง ก็แสดงให้เห็นถึงแนวทางที่ท่านนำมาใช้ ท่านเห็นว่าการปิดกั้นความรู้สึกของคนที่อยากจะระบายออกนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ดี และอาจจะเอาความอัดอั้นไปใช้ในทางที่เลวร้ายกว่านั้น แต่ถ้าระบายออกเสียบ้างก็อาจจะเพลาลงไป เหมือนต้มน้ำเดือด ถ้าไม่มีทางออกก็จะระเบิดขึ้น นี่เป็นลักษณะที่ท่านเปิดโอกาสให้ จนกระทั่งเรามีไฮด์ปาร์คมาจนกระทั่งบัดนี้ นี่เป็นประการแรก

ประการที่สอง คือว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว มีกรมประชาสัมพันธ์ ประชาสงเคราะห์ ท่านเป็นคนแรกที่เป็นอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ มีการตั้งนิคมสร้างตนเองที่สระบุรี ก็เกิดการสร้างนิคมขึ้นมาอีกหลายแห่ง นี่เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในด้านการเกษตร เป็นการช่วยเหลือประชาชนเมื่อก่อนเราทำแต่นากันอย่างเดียวหรืออย่างดีก็ทำสวน แต่ว่าการที่ทำให้เกิดมีนิคมสร้างตนเองขึ้นก็เป็นการปลุกชั้นพื้นฐานให้กับคนที่ทำอาชีพทางทำสวนให้เป็นกลุ่มเป็นก้อนขึ้น และรู้จักการระบายมีตลาดมีการค้าอะไรต่าง ๆ ขึ้น

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่ 16 กันยายน 2500 ซึ่งเป็นวันที่มีการปฏิวัติซึ่งท่านจอมพลเดินทางออกนอกประเทศ ในวันนั้นตอนค่ำได้มีประชาชนทางโรงงานเดินขบวนกันมาล้อมทำเนียบอยู่ ฝนก็ตกพริ้ว ๆ ผมเป็นนายตำรวจประจำตัวท่าน ซึ่งผมอาจจะบอกได้ว่าผมเป็นนายตำรวจประจำตัวของนายกรัฐมนตรีถึง 3 คน ความจริงไม่ใช่ผมอยากเป็น ผมขอไม่เป็นแต่เขาไม่ยอม นายกรัฐมนตรีคือ 1. จอมพล ป. พิบูลสงคราม คนที่สองคือ คุณพจน์ สารสิน และคนที่สามคือ จอมพลถนอม กิตติขจร ความจริงตำแหน่งของผมก็สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ผมควรจะไปอยู่ในตำแหน่งที่อื่น แต่เขาก็ไม่ยอมให้ไป เขาขอเอา

ตัวไว้ ผมเองก็อึดอัดใจ เพราะว่าการเป็นนายตำรวจประจำตัวนี้เสมือนเราเป็นคนไม่มีฝีมือไม่ลายมือ เราเล่าเรียนมาก็ควรจะไปใช้งานความรู้ให้เกิดประโยชน์ แต่ว่าถูกขอร้องแถมบังคับ ก็จำเป็นต้องอยู่

ขณะที่เป็นนายตำรวจประจำตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ในคืนวันนั้นมีพวกโรงงานเดินขบวนล้อมทำเนียบ ที่มาล้อมเพื่อขอร้องอย่าให้เกิดมีการต่อสู้กัน เพราะตอนนี้ทางจอมพลสฤษดิ์เริ่มต้นมีการประชุมกันที่วังสวนกุหลาบแล้ว ที่หอประชุมกองทัพบกก็มีการเตรียมงานจะเริ่มปฏิบัติมีประชุมกันที่นั่น ก็มีคนโทรศัพท์มาบอกท่านจอมพล ป. ว่า จอมพลสฤษดิ์มีการประชุมกันและเตรียมแผนงานจะจับพวกชั้นผู้ใหญ่ พวกคุณเผ่า อะไรต่าง ๆ จอมพล ป. ก็เตรียมตัวจะออกจากทำเนียบในช่วงนั้น บังเอิญผมก็มาแก้ปัญหาเรื่องเดินขบวน ท่านบอกให้ผมขึ้นรถ ผมก็ไม่เข้าใจว่าท่านจะไปไหน ผมก็ขึ้นรถไป ตอนนั้นไปกัน 4 คน มีท่านคนหนึ่ง พันตำรวจเอกเทียบ ผม และคุณฉาย วิโรจน์ศิริ ซึ่งเป็นเลขานุการของท่าน และพลเอกบุญศักดิ์ วรรณมาศ แล้วก็กลับมาถึงบ้าน ก็ให้ผมตามหาจะสอบถามเรื่องจากคุณเผ่าว่า คุณเผ่าอยู่ที่ไหน ผมก็โทรศัพท์ไปที่บ้านพลตำรวจเอกพิชัย กุลละวณิชย์ เพราะว่าคุณพิชัยเป็นเลขาของคุณเผ่า โทรศัพท์ไป ภรรยาของคุณพิชัยร้องให้มาทางโทรศัพท์ บอกว่าเกิดเรื่องใหญ่แล้วเวลานี้ รถเกราะวิ่งกัน ผมเองก็ไมรู้เรื่อง เพราะนั่งอยู่ในบ้านจอมพล ป. ไม่ได้ไปทราบเรื่องภายนอก ไม่รู้ว่าเหตุการณ์จะมีอะไร

ในที่สุดเมื่อจอมพล ป. ไม่ทราบว่าคุณเผ่าอยู่ที่ไหนก็ให้ขึ้นรถ ผมเองไม่มีกระเป๋าสตางค์ติดตัวมาเลย ขับรถไปทางบางปู สมุทรปราการ แล้วก็ไล่พันตำรวจเอกเทียบลงไปก็เหลือ 3 คน มีผม คุณบุญศักดิ์ วรรณมาศ และคุณฉาย วิโรจน์ศิริ ขับกันไปในขณะที่นั้นวิทยุในรถก็บอกมาให้คุณเผ่ากับจอมพล ป. มารายงานตัว ท่านก็ขับไปเรื่อย ๆ ผมก็ไม่รู้ว่าท่านจะไปไหน ผ่านบางปู

บางปะกง ตอนจะข้ามบางปะกงก็มีทหารมาปิดที่นั่น เผอิญรถเราผ่านไปเสีย ก่อนที่ทหารจะปิด ทหารก็ไม่รู้ เราก็จับเรื้อย ท่านจับเองไปจนถึงชลบุรี ฝน เริ่มตกมาอย่างหนัก ก็ขับไปถึงที่ตราดรุ่งสว่าง ราวตี 4 ตี 5 ถนนไม่ค่อยดีนัก เข้าไปในสวนซึ่งว่างเปล่าไม่มีคนอยู่ ผมก็ลงจากรถ ท่านก็ให้ไปซื้อกาแฟที่ริม ตลาด ผมก็ฟังเสียงชาวบ้าน เขาบอกว่ามีปฏิวัติกัน ท่านให้ไปหาเรือเพื่อจะ เดินทางไปเขมร ผมไปติดต่อเรือก็เรือหาปลาเขาเอา 4,000 บาท ลงเรือจากที่ นั้นไปเขมร

ขณะที่ลงเรือไปก็ไปถึงชายแดนที่หาดเล็กก็แวะบ้านผู้ใหญ่บ้าน เขาก็ บอกเรื่องวิทยุ แต่ก็เลี้ยงข้าวต้ม แล้วเราก็ตออกจากหาดเล็กไปที่เกาะกง ขณะ เดินทางถูกมรสุมอย่างแรง ฝนตกหนักมาก ในที่สุดเราก็ตไปถึงเกาะกง ทาง ทหารเขาก็เรียกตัวขึ้น ถึงที่นั่นก็ได้มีการวิทยุติดต่อไปที่พระตะบอง ช่วงนั้น กษัตริย์เขมรเดินทางไปรักษาตัวที่ปารีส เขาสอบถามอะไรต่าง ๆ เรียบร้อย แล้วก็ยอมให้เข้าไปที่พนมเปญ อยู่ที่นั่นไปพักที่ทางเขมรเขารับรอง

ผมเองก็คิดจะกลับเมื่อพาท่านไปถึงพนมเปญ แต่ปรากฏว่าทางทูตเขา ไม่ออกหนังสือรับรองให้ ก็ตีตัวอื่นไม่ได้ผมก็กลับไม่ได้ ก็คงอยู่ที่พนมเปญ ในที่สุดผมได้ให้ทูตทหารเดินทางมากรุงเทพฯ มาพบจอมพลถนอมกับจอมพล สฤษดิ์ ถามว่ายินยอมให้ผมกลับหรือไม่ หากไม่ยินยอมให้ผมกลับ ผมจะขึ้น รถไฟกลับ แล้วคอยจับผมแล้วกัน ผมจะกลับโดยรถไฟเพราะว่าผมไม่มีค่า พานะ ทางจอมพลสฤษดิ์บอกให้ผมกลับได้เพราะผมไม่มีความผิดอะไร ผม อยู่ที่นั่นราว ๆ 2 สัปดาห์ พอดีคุณทินกร (พันธุ์กระวี) กับท่านผู้หญิงละเอียด ซึ่งเดินทางกลับจากไปประชุมที่ปารีสไปที่พนมเปญ เมื่อท่านมาถึงเรียบร้อย แล้ว ผมก็ขอเดินทางกลับ ท่านจะให้เงินผมอีก 500 บาทติดตัวมา ผมก็ขอ ไม่รับ เพราะผมคิดว่าผมลงจากเครื่องแล้วภรรยาผมคงมารับ แล้วผมก็ได้ เดินทางกลับ

ในช่วงนั้นกษัตริย์สีหนุไปรักษาตัวที่ปารีส ให้พระบิดาท่านซึ่งอยู่ที่พนมเปญว่าราชการแทน ท่านก็ให้ความสะดวก ในขณะที่จอมพล ป. อยู่ที่พนมเปญได้รับหนังสือจากจอมพลสฤษดิ์ เขียนจดหมายไปถึงท่านพูดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าไม่ได้คิดจะให้ท่านออกจากตำแหน่งนายกฯ ยังนึกอยู่แต่เพียงว่าจะเล่นงานคุณเผ่าเท่านั้นเอง แล้วหากเหตุการณ์เรียบร้อยจะให้ท่านยังคงดำรงตำแหน่งอยู่ ท่านยังเอาหนังสือนั้นให้ผมอ่าน กระดากมีหนุมานหาวเป็นดาวเป็นเดือน และยังเขียนพรรณนาว่ายังมีความเคารพเหมือนกับเป็นสุนัขที่ท่านเลี้ยงมาอะไรต่าง ๆ นานา ผมอ่านดุ๊กซำดีเหมือนกัน คือเรายูกันอย่างแยบคาย ซึ่งผมเองในขณะที่จะเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ไป ท่านก็ยังดีก่อนจะเอาไปด้วยท่านถามผมว่ายินดีไปกับท่านหรือไม่ ผมก็บอกว่าคุณเองก็ไม่มีอะไรหรอก ถ้าหากว่าท่านต้องการผม ผมไปได้ เพราะเมื่อกลับมาไม่มีตำแหน่งก็พอหากินได้ ผมเองก็ไม่มีเงินติดตัวเลย ท่านมีเงินติดตัวไปเข้าใจว่า 3-4 หมื่นบาทเท่านั้นเอง

ผมยังนึกในใจว่าอยู่พนมเปญนาน ๆ จะทำอะไรกิน ไปเที่ยวเดิน ๆ ดูไปดูตามวัดนึกว่าน่ากลัวจะต้องสอนหนังสือพระกินข้าวกับพระ แต่ว่าก็โชคดีในที่สุดก็กลับได้ แต่กลับมาก็ยุ่งเหมือนกัน เพราะหนังสือพิมพ์ล้อมผมทั้งสนามบิน ไปล้อมที่บ้านด้วย ผมกลับเข้าบ้านไม่ได้ ต้องหนีตลอด หนีไปอยู่ที่กรมตำรวจ แต่ในที่สุดก็เรียบร้อย

เรื่องที่เกิดขึ้นผมคิดว่าแปลกอยู่เหมือนกัน อย่างที่พูดว่าท่านจอมพลสฤษดิ์กับคุณเผ่ามีความสนิมสนมรักใคร่กัน แต่ในบั้นปลายตอนที่เกิดเรื่องมีเหตุการณ์หนึ่งที่ผมก็ไม่เข้าใจเหมือนกันว่ามีอะไร วันหนึ่งผมมีหน้าที่รักษาการณ์ที่ทำเนียบรัฐบาล ระหว่างมีการประชุมคณะรัฐมนตรี ผมจะต้องดูแลเรื่องรักษาความปลอดภัย ปรากฏว่าคุณเผ่าก็มีรถเกราะมาอยู่หน้าทำเนียบข้างในจอมพลสฤษดิ์ไปเดินตรวจเอง เอาเป็นกลหนักมาตั้งที่หลุมหลบภัย ผม

บอก เอ๊ะใครจะเข้ามาหรือจะมีศัตรูอะไร จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าผมเป็นตำรวจ กลัวผมจะเป็นฝ่ายคุณเผ่าก็ได้ผมไม่ให้เข้ามายุ่ง ผมก็งง เพราะผมมีหน้าที่ รักษาความปลอดภัย ทำไมไม่ให้ผมรู้บ้าง มาตั้งปืนกลหนักไว้ที่หลุมหลบภัยท่าอะไรกัน

เมื่อท่านไล่ผม ผมก็ไปหาคุณเผ่า ผมบอกว่าผมขออนุญาตย้าย ผมอยู่ไม่ได้ ในเมื่อจะมีอะไรเกิดขึ้นผมไม่รู้เรื่อง ผมขอความกรุณาย้ายไปอยู่ที่อื่น คุณเผ่าก็ไม่ยอม บอกไม่ได้ต้องอยู่ ผมก็ไปหาจอมพล ป. เล่าให้ฟัง ผมบอกว่าอะไรกัน ผมไม่รู้เรื่องเลย ให้ผมรักษาการณ์อย่างไรกัน ในเมื่ออีกคนหนึ่ง ตั้งปืนกลหนัก อีกคนหนึ่งมีรถเกราะอยู่ข้างหน้า แล้วจะรบกับใครกันผมไม่รู้ ในที่สุดจอมพล ป. เป็นคนกลางสั่งหยุดหมด บอกให้รถเกราะไปที่อื่น ให้เอาปืนกลหนักไปเก็บ แล้วไม่ให้ทหารรักษาการณ์ ให้ผมรักษาการณ์ฝ่ายเดียว ก็เลยเกิดเรื่องเลย รักษาการณ์ฝ่ายเดียวสู้เขาไม่ไหว เราก็ต้องเสริ่ง แต่อย่างไรก็ตามผมคิดว่า ในส่วนความดีของท่านจอมพล ป. ผมอยู่ใกล้ชิดผมรู้สึกว่าคุณเข้ามาอยู่กับนักการเมืองมากเกินไป ความจริงผมเองก็ได้เป็นรัฐมนตรีถึง 3 ครั้ง แต่ว่าผมเบื่อเต็มทีเรื่องการเมือง ผมปฏิบัติตนเองเลยว่าเมื่อพ้นจากราชการแล้วผมไม่เอาแล้วการเมืองและไม่ขอแต่งตั้งในการเมืองต่อไป สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องพิกลสำหรับบ้านเรา

อย่างไรก็ตามผมว่าคนดีมีคัม ความดีต้องปรากฏขึ้นมา การสร้างความดีเป็นสิ่งที่ไม่ตาย ขอขอบคุณครับ

ทินกร พันธุ์กระวี

ผมจะขอเวลาสัก 2 นาทีเท่านั้น เพื่อจะให้ที่ท่านชุมพลที่กล่าวไปแล้ว สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ที่ท่านได้กล่าวถึงผมว่าได้พาท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ไปพบท่านจอมพล ป. ผมอยากเรียนว่าในช่วงนั้นในวันที่ 16 กันยายน 2500

ซึ่งเป็นวันที่จอมพลสฤษดิ์ปฏิวัติ ในขณะนั้นผมเป็นผู้แทนราษฎร ไปประชุม สหภาพรัฐสภาที่ลอนดอน ขณะที่เมืองไทยปฏิวัติผมยังอยู่ที่ลอนดอน เมื่อได้ ทราบข่าวว่าทางเมืองไทยปฏิวัติแล้ว ผมก็ขาดจากการเป็นผู้แทน ก็คิดว่า จะ ต้องต่างคนต่างเก็บกระเป๋าจะกลับบ้านกัน ผมก็รีบติดต่อมาทางบ้านก็ได้ทราบ ว่าท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ไปประชุมสหพันธ์สมาคมสหประชาชาติ ที่เจนีวา ผมก็ติดต่อที่เจนีวาผ่านทางสถานเอกอัครราชทูต ซึ่งหลวงวิจิตรวาท การเป็นเอกอัครราชทูตอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์ตอนนั้น เมื่อโทรศัพท์ติดต่อท่าน ผู้หญิงละเอียด พิบูลสงครามแล้ว ผมก็รีบบินจากลอนดอนมาหาและผมจะพา ท่านกลับเมืองไทย แต่ว่าท่านบอกว่าเวลานี้ท่านจอมพล ป. ได้หลบภัยไป อยู่ที่พนมเปญแล้ว ผมก็บอกอย่างนั้นผมจะไปกับพี่ ผมจะพาพี่ไปส่งพนมเปญ เอง จากนั้นผมบินมาเจนีวาพบท่าน แล้ววันรุ่งขึ้นเช้าเป็นวันที่ 17 ของทาง เมืองไทย ทางคุณเผ่า ศรียานนท์ คุณพันธ์ศักดิ์ ดูเหมือนจะมีคุณพู่ฉีกคน หนึ่งก็บินไปถึงเจนีวาพอดี ผมก็ไปรับท่าน แล้วก็พาท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงครามมาพบท่านจอมพล ป. โดยบินไปที่ไซ่ง่อน และจากไซ่ง่อนก็มา ทางรถยนต์ถึงพนมเปญ อยู่ที่บ้านพักรับรองของท่านสีหนุ ผมอยู่กับท่าน จอมพล ป. ประมาณเดือนหนึ่ง ก็มีเลือกตั้งใหม่ที่เมืองไทย ผมก็กลับมา เลือกตั้งใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ผมขอเล่าสรุปเพียงเท่านี้ เพื่อให้เรื่องสมบูรณ์ขึ้น ขอขอบคุณครับ

อดิศร หมวกพิมาย

ขอบพระคุณมากครับ รายการอภิปรายในวันนี้ นอกจากจะมีการพูดคุย กันถึงงานที่อาจารย์กอบเกื้อเสนอแล้ว เรายังได้รับความรู้ประวัติศาสตร์ บอกเล่าที่ดีมาก ๆ สำหรับเก็บเป็นข้อมูลในการค้นคว้าต่อไป

ขอขอบคุณวิทยากร และท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน

บันทึกการอภิปราย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในทัศนะนักวิชาการและนักการทหาร

วันศุกร์ที่ 25 มิถุนายน 2536 เวลา 9.00-12.00 น.

ผู้อภิปราย	พลโทสุรยุทธ จุลานนท์
	ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ
	เกษียร เตชะพีระ
ผู้ดำเนินการอภิปราย	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ผมคิดว่าจากการสัมมนาเมื่อวานนี้ คงจะเห็นว่าบทบาทของท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นน่าสนใจมาก ๆ นอกจากท่านเป็นนายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งนานที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ประมาณ 15 ปี ท่านก็ยังดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเวลา 5 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2495-2500 ด้วย เพราะฉะนั้นในแง่ของบทบาทของท่านทั้งในแง่ของการเมืองและส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของมหาวิทยาลัยนั้น ผมคิดว่าสมควรอย่างยิ่งที่จะมีการประเมินกันในทางวิชาการ อันนี้คือที่มาของการสัมมนาในครั้งนี้ ในโอกาสที่ธรรมศาสตร์ครบรอบ 59 ปี

ปีหน้าธรรมศาสตร์จะแซยิด เราไม่รู้ว่าธรรมศาสตร์ทำอะไรในปีหน้าเมื่อธรรมศาสตร์ครบรอบ 20 ปีนั้นธรรมศาสตร์สร้างหอประชุมซึ่งใหญ่ที่สุดในโลก เอเซียตะวันออกเฉียงใต้ หอประชุมธรรมศาสตร์หลังนี้ เมื่อวานคุณชาญ แก้วชูใส ได้กรุณาให้ข้อมูลว่าเกิดขึ้นอย่างไร เกิดขึ้นเมื่อธรรมศาสตร์ถูกตัดชื่อ แล้ว

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีโบกธงรับบรรดานิสิตและนักเรียนเตรียมอุดม
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเดินขบวนเรียกร้องดินแดน 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี กล่าวปราศรัยแก่บรรดานักศึกษาแห่ง
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งเดินขบวนเรียกร้องดินแดน
หน้ากระทรวงกลาโหม 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483

นักศึกษาพบกับท่านอธิการบดีจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ขอหอประชุม ก็ได้หอประชุม วังศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2497 เป็นหอประชุมซึ่งใช้เวลาสร้างยาวนานมาก ผมเข้าใจว่าหอประชุมเปิดปี 2502 หรือ 2503 ไม่น่าใจ เป็นที่ตื่นเต้นฮือฮากันมาก เพราะวาระระบบแอร์ดีมาก ระบบเสียงดีมาก มี balcony มีอะไรต่ออะไรมากมาย แต่ว่ามาถึงปัจจุบันนี้จาก 20 ปีมาจะครบ 60 ปี 40 ปีหอประชุมก็ทรุดโทรมไปมาก คงจะต้องมีการบูรณะ และต้องทำอะไรใหม่บ้างในปีหน้าธรรมศาสตร์ครบ 60 ปี

ท่านวิทยากรของเราคิดว่าคงไม่ต้องแนะนำมาก ดร.เกษียร เตชะพีระ นั้น ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ของธรรมศาสตร์ มีข้อเขียนอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือผู้จัดการ เป็นผู้ที่จุดประเด็นเกี่ยวกับสังคมนครเมืองไทยอยู่บ่อย ๆ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าคงให้อาจารย์เกษียร เริ่มต้นก่อน

เชิญอาจารย์เกษียรครับ

เกษียร เตชะพีระ

นมัสการพระคุณเจ้า และท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาที่เคารพ ผมจะพูดมาเวลาไปสักพักเพื่อที่ว่าอาจารย์ไต้ง (ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ) มา ก็จะไม่พูดเรื่องที่เกี่ยวข้องจอมพล ป. โดยตรงก่อน

ขอปนก่อนนะครับว่าไม่ใช่เรื่องง่ายเลย คือนอกจากงานสอนประจำแล้ว ก็จะต้องเขียนบทความประมาณวันละ 1 ชิ้น แล้ววันดีคืนดีก็จะได้รับเชิญอภิปรายโดยที่ไม่มีกำหนดล่วงหน้า ซึ่งเป็นวิวิเศษ เกิดขึ้นแล้วก็ตกใจ ตอนแรกผมคิดว่าเป็นวิธีที่ทารุณผมมาก ตอนแรกคิดว่าจะเบี้ยว คราวนี้คิดถึงหน้าอาจารย์ชาลววิทยาก็เลยไม่กล้า แต่ว่านอกจากคิดจะเบี้ยวแล้วไม่กล้า ก็คิดว่าจะไม่เตรียม แต่เมื่อคืนนี้ ผมตื่นมาตี 2 ต้องตื่นเช้าเพราะทุกวันนี้จาก

บางแควมนี่รถติดมาก ผมตื่นมาตี 2 นอนไม่หลับ พอหลับตาผมคิดถึงหน้า
อาจารย์ปรีดีกับจอมพล ป. คิดว่าถ้าหลับแล้วคงจะฝันร้าย ดังนั้นพอถึงตี 3
ผมก็ตัดสินใจลุกขึ้นมาเตรียม ดังนั้นสิ่งที่ท่านอาจจะได้ฟังต่อไปนี้จึงเป็นสิ่งที่
เกิดขึ้นในตอนตี 3 มาถึงเช้าก่อนที่ผมจะเดินทางมา

ผมอยากจะเปิดโดยการยกตัวอย่างอะไรบางอย่างให้ฟัง หลังจากนั้นก็
จะพูดถึงข้อเสนองานกลางของผมเกี่ยวกับการตีความบทบาทของจอมพล ป.
ในเมืองไทย

เมื่อเร็ว ๆ นี้มีโฆษณาทางทีวีชิ้นหนึ่ง โฆษณาชิ้นนี้จะเป็นไปได้ถ้าไม่
มีจอมพล ป.

เปิดโฆษณานะครับ “นี่คุณ ผมว่าจะไปทำประกันชีวิตสักหน่อยนะ”
“ก็ตีนี้ละ ว่าแต่จะไปทำที่ไหนดีละคะ” “ที่ไหนมันก็เหมือนกันทั้งนั้น แต่
ผมว่าจะไปทำที่ไทยประกันชีวิตนะ” “ทำไมละคะ” “อ้าว ก็ผมเป็นคนไทย
นี่นา”

โดยที่บังเอิญเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวก็แล้วแต่ นักวิชาการที่ตั้งที่สุดในตอนนี้
ซึ่งเป็นคนที่โดนรุมตอมหนักที่สุด คงไม่มีใครเกินคุณสังคิด พิริยะรังสรรค์ ถูกทำ
ให้เขียนวิจัยใหม่ ถูกทำว่าอาจจะโดนฟ้อง คุณสังคิดได้เขียนงานชิ้นหนึ่งซึ่ง
เป็นการเบิกเส้นทางวิชาการ ชื่อ ทุนนิยมขุนนางไทย 2475-2503 ที่หน้า 157
ของงานชิ้นนั้น มีข้อความดังต่อไปนี้ “2-4 ฐุทธิกภายใต้การอุปถัมภ์ของ
สมาชิกคณะราษฎร ในระหว่างที่เรื่องอำนาจทางการเมือง สมาชิกของคณะ
ราษฎรได้ไปลงทุนประกอบการค้ากับพ่อค้าชาวจีนเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน
อาทิเช่น บริษัทไทยประกันชีวิต มีนายวิจิตร ลุฑิตานนท์ ร่วมกันนายโล้วเตี้ยก
ชวาน บุลสุข นายตันชีวเม้ง หวังหลี่ และนายเชวง เคียงศิริ บริษัทนี้ประชุม
ก่อตั้งเมื่อวันที่ 22 เดือนมกราคม พ.ศ. 2485”

ผมคิดว่าที่ผ่านมานี้ งานด้านหลักที่พูดถึงจอมพล ป. ในเมืองไทย

พยายามจะผูกโยงจอมพล ป. กับความเป็นชาติ เรามักจะเห็นท่านเป็นผู้นำชาตินิยม แล้วก็มองท่านเป็นแกนหลักในการที่จะพยายามเข้าไปเข้าใจศึกษาจอมพล ป. เสมอมา ผมคิดว่าคงจะเพิ่งในระยะประมาณอาจจะสัก 10 ปี หรือว่า 5-6 ปีหลังที่มีงานที่พยายามที่จะชี้ถึงจอมพล ป. ในแง่มุมอื่น โดยเฉพาะในแง่มุมทางการเมืองที่เกี่ยวกับรัฐมากขึ้น

ข้อเสนอใจกลางของผมเป็นอย่างนี้ ผมคิดว่าเราจะไม่สามารถเข้าใจบทบาทที่แท้จริงของจอมพล ป. และไม่เห็นความสำคัญความยิ่งใหญ่ที่แท้จริงของจอมพล ป. ถ้าเราตีความจอมพล ป. โดยโยงกับชาติ นั้นไม่ใช่แก่นสาระ แต่ไม่ได้แปลว่าไม่สำคัญ ในประเด็นที่จอมพล ป. เกี่ยวโยงกับชาติก็มีคุณูปการสำคัญบางอย่างที่จอมพล ป. ทิ้งไว้ แต่ผมว่ามันจะไม่ใช้เครื่องมือหรือช่องทางในการที่จะไปทำความเข้าใจว่าบทบาทที่แท้จริงของจอมพล ป. ในการเมืองไทยคืออะไร

ผมคิดว่าที่จะทำความเข้าใจจอมพล ป. อย่างแท้จริงได้ต้องโยงจอมพล ป. กับรัฐ ราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะที่สร้างขึ้นมา ขยายตัวขึ้นมาหลัง 2475 ในแง่นี้หมายความว่า ผมเห็นว่าจอมพล ป. กับอาจารย์ปรีดี ไม่ว่าจะโดยส่วนตัวหรือทางการเมือง อาจจะมี ความขัดแย้งกระทั่งโค่นกัน พยายามโค่นล้างกัน หรือโค่นล้างกันจริง ๆ โดยไม่ได้พยายามหลายครั้งก็ตาม ทั้งคู่มียุทธศาสตร์ที่เป็นใจกลางในฐานะผู้ที่เสริมสร้างและพิทักษ์ราชอาณาจักรไทย จาก 2475 เรื่อยลงไปจนถึง 2500

คราวนี้ผมจะพูดในส่วนที่ผมเตรียมน้อยก่อน คือในส่วนที่ผมเห็นว่าบทบาทของจอมพล ป. ที่เกี่ยวข้องับราชอาณาจักรไทยนี้เป็นอย่างไร ผมคิดว่าถ้าพูดแบบรวบเลย พอจะเห็นได้ว่าถ้าเปรียบเทียบกับอาจารย์ปรีดี จะเห็นชัดว่าจอมพล ป. มีบทบาท แต่ว่าตอนนี้จะดึงหลัก ๆ ขึ้นมาก่อนประมาณ 5-6 ข้อ

1. ถ้าเรามองดูจอมพล ป. โดยโยงกับราชอาณาจักร ผมคิดว่าประการแรก

จอมพล ป. เป็นนักด้านปฏิบัติที่พยายามทำลายรัฐธรรมนูญไทยหลัง 2475 หมายความว่า บทบาทแรกสุดของจอมพล ป. คือด้านความพยายามที่จะได้ปฏิบัติหรือปฏิบัติจากฝ่ายอำนาจเดิมหรือกลุ่มเจ้า และพิทักษ์รัฐธรรมนูญไทยไว้ เห็นชัดที่สุดกรณีกบฏบวรเดช บทกวีที่ดีที่สุดที่อธิบายกบฏบวรเดช ที่ว่า

บุม บุม บุม	ระเบิดคุดมแตกคนตาย
จากตรู่ตราบสาบสาย	ก็ปลิ้นปล้อนเสียดเสียง
ปืนไฟดังสายฝน	ที่พรุพ่นเพนียงเพียง
พลิกพื้นไฟทเอียง	อธิกั่วไฟทไทย

เป็นฉันทของนายผี นี่คือนบบาทแถวแรกสุด พิกษ์รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจาก regime ใหม่ที่ขึ้นมารองอำนาจนำทางราชการ มาอยู่เหนือรัฐธรรมนูญ ท่านเป็นคนแรกที่ defence บทบาทที่เด่นชัดอันแรกนี้

2. ผมคิดว่าจอมพล ป. เป็นผู้ที่ให้จิตวิญญาณ หรือถ้าในภาษาการเมืองสมัยใหม่อาจจะเรียกได้ว่าความชอบธรรม หรือ legitimacy แก่รัฐ ซึ่งอันนี้เป็นบทบาทที่พูดถึงจอมพล ป. ในแง่ชาตินิยม การชูเรื่องชาติ การเปลี่ยนชื่อจากประเทศสยามเป็นประเทศไทย การเน้นในเรื่องชาตินิยมของจอมพล ป. ได้ให้จิตวิญญาณกับรัฐธรรมนูญไทยที่คณะราษฎรเข้ามายึดกุมหลัง 2475 ทำให้มีอุดมการณ์ มีความมุ่งเพียรพยายามที่จะสร้างนำรัฐไปสู่ความยิ่งใหญ่

3. ผมคิดว่าจอมพล ป. เป็นผู้พิทักษ์รัฐในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเห็นได้ชัดถ้าเราไปดู อ่านรายละเอียดบันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรีในช่วงที่ญี่ปุ่นบุกเข้ามาแล้ว แล้วส่งคนมาถามว่าประเทศไทยจะยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านหรือไม่ ถ้าอ่านรายละเอียดโดยเฉพาะคำโต้ตอบระหว่างจอมพล ป. กับท่านปรีดี ท่านจอมพล ป. ห่วงมาก และผมคิดว่าตรงนี้เป็นแก่นสารสาระของ

ชาติในความเข้าใจของจอมพล ป. ท่านห่วงที่สุด คือห่วงกองกำลังติดอาวุธของไทย ห่วงกองทัพไทย ผมมีความเห็นว่าเวลาจอมพล ป. นึกถึงชาติหรือนึกถึงรัฐในวาระคับขันนี้ สิ่งที่ท่านห่วงที่สุดไม่ใช่คำสัญญาว่าเราจะสู้ญี่ปุ่น ไม่ใช่คำสัญญาว่าญี่ปุ่นจะเดินทัพผ่านไทย ประชาชนไทยจะเป็นอะไร แต่คือกองกำลังติดอาวุธหรือกองทัพ นี่เป็นแก่นมีเหตุผลที่จะอธิบายได้ว่าประเทศไทยมีกองทัพ กองทัพเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกราช จริงหรือเท็จเถียงกันได้ จะเห็นได้ว่ากองทัพประเทศโลกที่สามส่วนใหญ่ก็ติดอาวุธที่ซื้อจากต่างชาติทั้งนั้น อาจจะเป็นสัญลักษณ์ของการต้องพึ่งพาต่างชาติก็ได้ แต่อย่างไรก็แล้วแต่ในภาวะคับขันที่ต้องเลือกความเป็นความตายนี้ จอมพล ป. ห่วงแล้วเลือกให้อยู่ต่อ ไม่ต้องการให้เกิดการกระทบกระเทือนหรือทำลายต่อกองทัพไทย และพิทักษ์ไว้ได้สำเร็จ เราผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 มาโดยกองทัพเราไม่ป่นปี้ ก็เลยทำให้เราต้องโดนรัฐประหารต่อมา

ประการถัดไป หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผมคิดว่าเราอาจจะอธิบายบรรยากาศ 2-3 ปีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างปี 2488-2490 ได้ในความหมายที่ไม่ถึงขั้นที่เราเห็นในอินโดนีเซียหลังปลดปล่อย หลังไล่ดัชท์ออกไป แต่ในความหมายที่ว่ารัฐถูกสังคมนิยมหรือกลุ่มพลังประชาชนในสังคมนิยมอย่างหนัก แดกเป็นเสียง กองทัพเสียเกียรติภูมิ นำชายหน้าทีคนกู้ชาติกลายเป็นเสรีไทยไป มาเดินขบวนสวนสนามอยู่กลางเมือง ในขณะที่ทหารไทยซึ่งไปรบเชียงตุงต้องลากปืนเดินกลับจากเชียงตุงมาถึงกรุงเทพฯ ระหว่างทางก็โดนชาวบ้านปล้นบ้าง หรือปล้นชาวบ้านบ้าง กลายเป็นโจรเป็นอะไร พลตรีศึกฤทธิ์ ปราโมช ยังมาบ่นว่าทหารที่ไปเชียงตุงนั้น เขาให้เหรียญกัน แต่เสร็จแล้วลืมประกาศในราชกิจจานุเบกษา หายากนะครับ ความจำสั้นมาก

อย่างไรก็แล้วแต่นั้นอยู่ในสถานะที่ส่วนที่เป็นรัฐราชการเสื่อมเสียเกียรติภูมิตกต่ำ ผมคิดว่าจอมพล ป. นี้ present ตัวเองได้สำเร็จและในที่สุดก็เข้ามา

take over ในฐานะผู้ปกครองรัฐ จะฟื้นฟูเกียรติภูมิของรัฐ โดยเฉพาะส่วนของ กองกำลังด้านความมั่นคง คือทหารเอาไว้

จาก พ.ศ. 2490-2500 สิ่งที่ผมคิดว่าบทบาทหลักของจอมพล ป. คือ เป็นผู้รวมรัฐให้กลับเป็นเอกภาพใหม่ โดยปราบทำลายกบฏไกรรัฐส่วนต่าง ๆ ที่ ไม่ขึ้นต่ออำนาจรัฐธิปไตย หรือศูนย์กลางไปที่ละส่วน ถ้าเราไล่ดูประวัติ การเมืองไทยจาก 2490-2500 สิ่งที่เกิดขึ้นคือปราบกบฏเสนาธิการ กบฏ แมนฮัตตัน กบฏวังหลวง พุค่างาย ๆ บรรดากลุ่มข้าราชการทั้งทหารและ พลเรือนซึ่งเป็นกบฏไกรรัฐที่ไม่ยอมขึ้นต่ออำนาจใหม่ถูกขยี้ลงไปทีละส่วน ๆ ทำให้ลดลง โดยเฉพาะกองทัพเรือหลังกบฏแมนฮัตตันแล้ว เพื่อสร้างความ เป็นปึกแผ่นเป็นเอกภาพของรัฐไทยขึ้นมาใหม่ จะเรียกได้ว่าเป็น state unifier ก็ได้ เพียงแต่ว่าตอนนี้ก็จะมาถึง tragedy เป็นโศกนาฏกรรมของจอมพล ป. ซึ่งผมคิดว่าเป็นโศกนาฏกรรมเดียวกับที่อาจารย์ปรีดีประสบ

ในช่วงหลังสงครามโลก 2488-2490 อาจารย์ปรีดี ซึ่งผมตีความว่า ท่านเป็นนักอภิวัฒน์ประชาธิปไตยแห่งระบบราชการไทย คือมาจากระบบ ราชการและต้องการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ซึ่งโดยตรรกะขัดกัน เพราะถ้า อภิวัฒน์ประชาธิปไตยจริง ๆ หมายความว่าอำนาจรัฐต้องถูกจำกัด สังคมต้อง ครอบงำเหนือรัฐ ดังนั้นเมื่อถึงที่สุด เมื่อความพยายามของอาจารย์ปรีดีนำไป สู่การเชื่อมโยงกับกรรมกร ส่ง *เฉียบ ชัยสงฆ์* ไปโยงกับ *เถียรไท อภิชาติบุตร* สร้างสายสัมพันธ์ขึ้นมาช่วยปกป้องกรรมกรที่ประท้วง พยายามจะเข้าไปร่วม มือกับ ส.ส. อีสาน สร้างพรรคการเมืองขึ้นมา แล้วลุดอำนาจฝ่ายข้าราชการ ประจำลงไปโดยรัฐธรรมนูญฉบับ 2489 ถึงจุดนั้น The empire strike back อาจารย์ปรีดีก็หลุดจากอำนาจไป เพราะวาระระบบราชการรับไม่ได้ที่อำนาจที่ตน ชิงมาจากเจ้าจะหลุดจากมือตนไปให้กับสังคมสมดังเจตนารมณ์ที่จะเริ่มต้นของ การปฏิวัติ

ผมคิดว่าในตอนปลายสมัยจอมพล ป. นี้ จอมพล ป. ได้พยายามทำอะไรบางอย่างทำนองนั้น นี่เป็นข้อมูลจากคุณสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทชื่อ “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม” แล้วก็มาพิมพ์รวมเล่มตั้งชื่อใหม่สั้น ๆ ว่า แผนชิงชาติไทย คุณสุธาชัยเสนอว่าในช่วงปลายสมัยจอมพล ป. นี้ จอมพล ป. พยายามเป็นนักประชาธิปไตย ท่านหวังจะให้ประชาธิปไตยแก่เมืองไทยอย่างแท้จริงในช่วงวาระโอกาสที่เกี่ยวข้องกับปี 2500 ผมจำปีที่ชัดเจนไม่ได้ หรือว่าต่อเนื่องจาก 2475 มากี่ปีนี่ แต่ท่านองว่ามีวาระโอกาสในช่วงใกล้ ๆ ปี 2500 ที่จอมพล ป. จะให้ประชาธิปไตยค่อนข้างเต็มใบ พอจังหวะนั้นจอมพล ป. ก็ประสบกับชะตากรรมเดียวกับอาจารย์ปรีดี คือตกเป็นเหยื่อรัฐ หมายความว่าถ้าถึงจุดที่จอมพล ป. กำลังจะผลักดันอำนาจให้หลุดจากมือรัฐราชการไปอีก สิ่งที่จอมพล ป. ประสบคือถูกรัฐราชการลงโทษ กีดกันและปิดตจากอำนาจไป มีข้อมูลทำให้เห็นว่าช่วงนั้นจอมพล ป. มีคุณสังข์ พัดโนทัยไปเชื่อมโยงกับกรรมกร แล้วโยงกับนักศึกษาบางส่วน ออกเงินสนับสนุนการพิมพ์หนังสือนิติศาสตร์รับศตวรรษใหม่ ซึ่งตีพิมพ์งานชิ้นเอกของคุณจิตร ภูมิศักดิ์ คือ “โฉมหน้าที่แท้จริงของศักดินาไทยในสมัยปัจจุบัน”

ในส่วนของรัฐ ผมไม่ได้ค้นคว้าละเอียดมากมายนัก เพียงแต่ตั้งเป็นประเด็นว่าจะตีความเข้าใจกับจอมพล ป. จะมองท่านโยงกับชาติ นั้นไม่ใช่ประเด็นหลัก แต่ต้องมองท่านโยงกับรัฐ แล้วดูบทบาทปฏิสัมพันธ์ของท่านกับรัฐข้าราชการไทย จึงจะสามารถมองเห็นบทบาทที่แท้จริงของจอมพล ป. ได้

ในแง่ชาติ คือถ้าบอกให้ฟังธงลงไปเลย ผมอยากจะเสนอว่า บทบาทของจอมพล ป. ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการสร้าง code ของเกมส์การเมืองวัฒนธรรมไทยขึ้นมา เหมือนกับรหัส ผมไม่รู้จะคิดเป็นคำไทยอย่างไร code นี้มีอยู่ว่าเลือดสีอะไรไม่สำคัญ จะเป็นเลือดแจ็ก เลือดไทยแท้ 100% หรือว่า

เลือดอะไรก็แล้วแต่ ขอให้เล่นเป็นไทยก็แล้วกัน จากมรดกอันนี้ทำให้ความเป็นไทยและความเป็นชาติแทบจะเป็นเหตุผลเดียวของอำนาจระบบราชการสืบมา

ที่ว่าเล่นเป็นไทย หมายความว่าอย่างไร คือคนที่ริเริ่ม code นี้ไม่ใช่จอมพล ป. แต่คือในหลวงรัชกาลที่ 6 ที่นำ code เรื่องชาติ เรื่องการเป็นไทย มาเล่นในทางการเมือง ผมอยากจะยกข้อความบางตอนจากพระราชนิพนธ์เรื่องความเป็นชาติที่แท้จริงของในหลวงรัชกาลที่ 6 มาอ่านให้ฟัง แล้วผมจะยกบางตอนในสมัยจอมพล ป. มาเทียบดูความต่าง

ในหลวงรัชกาลที่ 6 พยายามอธิบายความเป็นชาติ หลักเกณฑ์แรกคือ *ภาษา* และนอกจากภาษามีอะไรบ้าง

“นอกจากนี้ก็มีหลักวางเกณฑ์ได้อีกสถานหนึ่ง คือการที่จะตัดสินว่าผู้ใดเป็นชาติใดโดยแท้จริงนั้น ต้องพิจารณาว่าผู้ใดมีความจงรักภักดีต่อใคร ถ้าเขามีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เขาจึงจะเป็นไทยแท้ แต่ถ้าใครแสดงตนว่าเป็นอิสระแก่ตนไม่มีความจงรักภักดีต่อผู้ใดตั้งนี้ ต้องจัดว่าผู้นั้นเป็นคนไม่มีชาติ เพราะคนคนเดียวหรือหมู่เดียวจะตั้งตนขึ้นเป็นชาติต่างหากหาได้ไม่ บัญญัติข้อนี้มีตรงกันอยู่ทางกฎหมายนานาประเทศ และมีรัฐประศาสนศาสตร์”

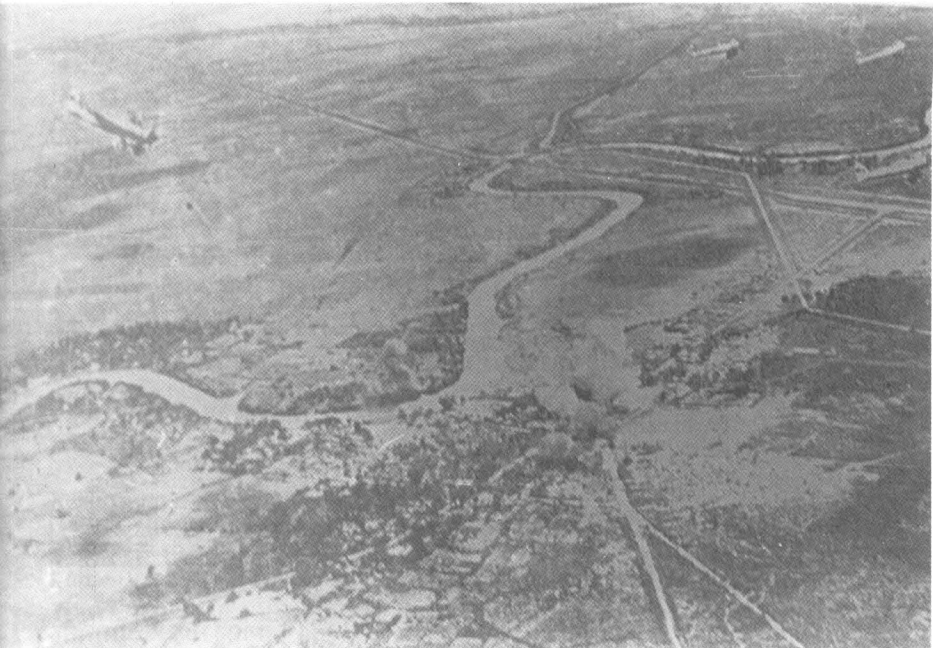
เพราะฉะนั้นแก่นแท้ของความเป็นไทยในพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 6 ก็คือ จงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามหรือไม่ ไม่ได้อยู่ที่เลือด ต่อให้กรีดเลือดออกหยดมาแดง ไทยแท้เลย ถ้าไม่จงรักภักดีไม่ใช่ไทย ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในอันนี้ อาจารย์นิธิได้เคยเอ่ยถึงมาแล้วในงานชื่อ ชาตินิยมในขบวนการประชาธิปไตยสยามอะไรนี้ ผมจำชื่อไม่ได้ทั้งหมด แต่ว่าพิมพ์อยู่ใน *ศิลปวัฒนธรรม* เมื่อปีที่แล้ว

ผมคิดว่าเราจะเห็นความเปลี่ยนแปลงโดยสำคัญในเรื่องการเล่นกับชาติ

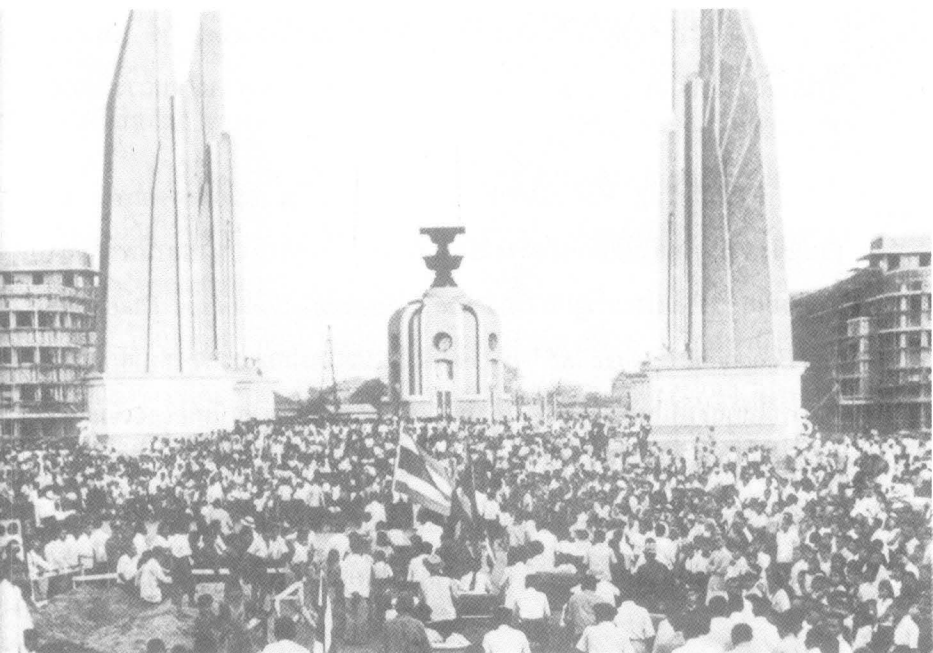
ตรงนั้นในสมัยจอมพล ป. คือ ช่วงที่ท่านกำลังเล่นเรื่องชาติมาก ๆ ท่านก็ได้
ออกสิ่งที่เรียกว่า **วีรกรรมของชาติไทย** และ คติ 6 ประการของคนไทย
ลองฟังดูผมจะอ่านให้ฟังแล้วดูว่ามีอะไรหายไป มีอะไรเพิ่มเข้ามาบ้างเมื่อ
เทียบกับที่ผมอ่านจากของในหลวงรัชกาลที่ 6

วีรกรรมของชาติไทย

1. ไทยรักชาติยิ่งกว่าชีวิต
2. ไทยเป็นนักรบชั้นเยี่ยม
3. ไทยเป็นชาติขยันในการกสิกรรม อุตสาหกรรม
4. ไทยเป็นชาติชอบกินดีอยู่ดี (อันนี้ผมก็ชอบ)
5. ไทยเป็นชาติชอบแต่งตัวดี (ผมก็ชอบเหมือนกัน ถ้าไม่แพงไป)
6. ไทยเป็นชาติปากกับใจตรงกัน (มีปัญหาแล้ว ชักไม่แน่ใจที่ถ่ายทอด
ไปสัปดาห์ที่แล้วนี่อภิปรายสภาชาติไหน?)
7. ไทยเป็นชาติรักความสงบ
8. ไทยเป็นชาติบูชาพุทธศาสนาอย่างชีวิต
9. ไทยเป็นชาติยกย่องเด็ก หลิง และผู้ชรา
10. ไทยเป็นชาติว่าตามกันและตามผู้นำ (มีอะไรว่าตามกันอย่างเดียว
ไทยเป็นชาติไม่ชอบให้เถียง ไทยเป็นชาติไม่ชอบฝ่ายค้าน ฝ่ายค้านฟังแปร่งหู
เรามีอะไรว่าตามกัน แล้วตามใคร ตามผู้นำ)
11. ไทยเป็นชาติเพาะปลูกอาหารไว้กินเอง (อันนี้ก็จริงน้อยลงแล้ว)
12. ไทยเป็นชาติดีต่อมิตรที่ดีและร้ายที่สุดต่อศัตรู (ขอให้คิดถึง ม. 301)
13. ไทยเป็นชาติซื่อสัตย์และกตัญญู
14. ไทยเป็นชาติสะสมมรดกไว้ให้แก่ลูกหลาน (ไม่แน่ ป่าเราเหลือน้อย
ลงเรื่อย ๆ ไม่ใช้หรือ)

ฝูงเครื่องบินทิ้งระเบิดเบาแห่งกองทัพอากาศ กำลังเข้าโจมตีเมืองศรีโสภณ กัมพูชา
ในสงครามอินโดจีน ปลายปี พ.ศ. 2483-ต้นปี พ.ศ. 2484

การชุมนุมของ “คณะเลือดไทย” เพื่อเรียกร้องดินแดน ต้นปี พ.ศ. 2484

คติ 6 ประการของคนไทย คือ

1. ตัวตายดีกว่าชาติตาย
2. ตัวตายดีกว่าชื่อตาย
3. ประเทศเป็นบ้าน ทหารเป็นรั้ว ชาติคือเครื่องญาติในครัวเรือน
4. ว่าอะไรว่าตามกัน
5. ความสำเร็จอยู่ที่ทำจริงเป็นล่ำเป็นสัน
6. ช่วยกันนิยมพูด ฉันทัน จะไม่ เพราะเป็นคำพูดสุภาพดี

ผมคิดว่าถ้าเอา 2 อันนี้มาอ่านคู่กัน จะเห็นว่ามีความใหม่ ๆ ที่เพิ่มเข้ามา นักรบ ประเทศเป็นบ้าน ทหารเป็นรั้ว ผู้นำ ว่าอะไรว่าตามกัน สิ่งที่ conspicuously absent หายไปอย่างน่าสนใจยิ่ง คือความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ไม่ได้อยู่ในวีรกรรมของชาติ ไม่อยู่ในคติของชาติ ขณะที่ก่อนหน้านี้เป็นแก่นสารสาระ แต่นี้หายไป

ผมคิดว่านี่คือที่มาเป็นความสำคัญที่ทำให้ท่านสร้าง code ได้ แน่นอน ด้านหนึ่งท่านเปลี่ยน code ของเกณฑ์การเมืองวัฒนธรรมไทยของในหลวงรัชกาลที่ 6

ประการที่ 2 ซึ่งผมคิดว่าสำคัญคือ รัฐไทย ณ สมัยของจอมพล ป. เข้มแข็งกว่ารัฐไทยในสมัยในหลวงรัชกาลที่ 6 ถ้าดูจากงานวิทยานิพนธ์ของ อาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เรื่อง *The Transformation of the Thai State and Economic Change 1855-1945* ซึ่งยังไม่แปลเป็นไทยและคงหาคนแปลยาก อาจารย์เสกสรรค์เสนอว่าจริง ๆ แล้วที่เราเข้าใจว่าสมบูรณาญาสิทธิไทยเข้มแข็งมากในช่วงหลังรัชกาลที่ 5 มาแล้ว ด้านหนึ่งเข้มแข็งขึ้นถ้าเทียบกับอำนาจหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเคยค่อนข้างอิสระมาแต่ก่อน เพราะได้เทคโนโลยีการสร้างรัฐมาจากอาณานิคมตะวันตก แล้วเราก็มมาใช้ตัดทางรถไฟ บริหารแผ่นดิน

สมัยใหม่คุมได้มากขึ้น แต่ก่อนเวลาบฏยอที่อาจจะต้องใช้เวลาเป็นเดือน
ก็ข้างล่องน้ำกว่าจะไปปราบได้ ปราบฮ่อสมัยนั้นขึ้นรถไฟไปถึงแล้วก็ยิงเลย

อำนาจรัฐรวมศูนย์มากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งอำนาจรัฐอ่อนแอลง เมื่อ
เทียบกับสิ่งเหล่านี้ คือเทียบกับมหาอำนาจตะวันตก เทียบนายทุนพ่อค้าเงิน
เทียบกับสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ เพราะว่าแยกย้ายกันเป็นสัเปก
ชาติต่าง ๆ เช่น คุณเชียวสุดเส็ง ศรีบุญเรือง ปวารณาตัวเป็นสัเปกฝรั่ง
ในหลวงรัชกาลที่ 6 อยากจะฟ้องท่านจะตาย ฟ้องไม่ได้ เพราะต้องไปขึ้นศาล
กงสุล เล่นงานลำบาก หนังสือพิมพ์กรรมกรไปจ้างแขกอะไรคนหนึ่งเป็น
บรรณาธิการ ก็ไม่รู้ว่าจะแขกคนนั้นรู้ภาษาไทยหรือเปล่า แต่ว่าพอจะฟ้องก็ต้อง
ฟ้องคนนี้ แจกนั้นเป็นสัเปกอีก เล่นงานไม่ได้อยู่นอกอำนาจรัฐ เพราะฉะนั้น
สุดท้ายอำนาจรัฐ อำนาจสมบูรณาญาสิทธิอันอ่อนแอลงโดยสัมพันธ์กับระบบ
ราชการใหญ่โตขึ้นเรื่อย ๆ จนที่สุด 2475 ถึงได้เกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้นในแง่
นี้ผมคิดว่าข้อสรุปของอาจารย์เสกสรรค์ที่ว่าสถานะของรัฐไทย อำนาจเมื่อ
เทียบกับกลุ่มทุนเงินเข้มแข็งขึ้นหลัง 2475 สามารถดึงกลุ่มทุนเงินที่ค่อนข้าง
ปลีกตัวเองเป็นอิสระจากรัฐเจ้า หรือรัฐสมบูรณาญาสิทธิที่ระดับหนึ่ง เนื่อง
จากมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต มีเสรีนิยมทางเศรษฐกิจของฝรั่งเข้ามาหลัง
เบาริ่ง ทำให้แต่ก่อนซึ่งเคยชบอยู่กับรัฐพระเจ้าแผ่นดิน มีอิสระขึ้นระดับหนึ่ง
กลับไปอยู่ใต้ปีกรัฐอีก เราจึงมีปรากฏการณ์ที่เรียกว่าทุนนิยมขุนนางในช่วงของ
อำนาจรัฐคณะราษฎร

ในแง่หนึ่งเปลี่ยน code ของในหลวงรัชกาลที่ 6 อีกแง่หนึ่งรัฐไทย
เข้มแข็งขึ้น โดยเฉพาะกับทุนเงิน และกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งเป็นผลงานของอาจารย์
ปรีดีด้วย เพราะสิ่งที่อาจารย์ปรีดีทำหลัง 2475 ส่วนหนึ่งคือปฏิรูประบบ
ราชการหลายส่วน ระบบมหาดไทย ระบบการคลัง เตรียมธนาคารแห่งประเทศไทย
ไทยต่าง ๆ ขึ้นมา ซึ่งผลก็ทำให้รัฐไทยเข้มแข็งขึ้น ผลคืออะไร ผลคือทำให้

ต้องมีการเล่นเกมส์การเมืองด้วย code ใหม่

ตัวอย่างที่จะอธิบายว่าต้องเล่นเกมส์การเมืองด้วย code ใหม่เป็นอย่างไร ผมขอยกตัวละครจีน ซึ่งผมคิดว่าท่านรู้จักดีที่สุดก่อนอาเหลียง คือ *กิมหงวน ไทยแท้* จอมพล ป. ได้ทำอย่างหนึ่งต่อกิมหงวน ซึ่งโดยทั่วไปท่านไม่ค่อยรู้ เพราะว่าเป็นยุคต้น จอมพล ป. ทำให้กิมหงวนเปลี่ยนชื่อ ครั้งแรกที่กิมหงวน ปรากฏตัวในงานของคุณ ป. อินทปาลิต กิมหงวนใช้ชื่อว่า *สงวน ไทยเทียม* แล้วค่อยมาเปลี่ยนเป็นกิมหงวน ไทยแท้ก็อีกทีหนึ่ง ผมได้เขียนบทความอันหนึ่งลงในศิลปวัฒนธรรม ซึ่งก็มีผู้วิจารณ์มาว่า เป็น ดร. เขียนเรื่องกิมหงวน ทำไม ผมจะอธิบายในที่นี้ คือ

ชื่อ *สงวน* ฟังดูไทย ๆ แต่พอไปดูนามสกุล *ไทยเทียม* มันขัดกันเอง *กิมหงวน* ฟังเจ๊กมาก แต่ *ไทยแท้* เป็นการไข่มุกทางภาษาเพื่อ create ให้เห็น conflict ขึ้นมา ในกระบวนการเล่น code การเมืองใหม่ คือ การเป็นจีนในสังคมไทยตอนนั้น คราวนี้ถ้าเราดูลองเล่นดู *สงวน ไทยเทียม* คืออะไร *สงวน ไทยเทียม* คือคนจีนพยายามปลอมตัวเป็นไทย ตัวเองเป็นเจ๊กอยากเป็นไทย ก็เลยเปลี่ยนชื่อเป็นสงวน แต่ว่าก็ *ไทยเทียม* คือนามสกุลจะฟ้องว่าลื้อไทยเทียม ลื้อไม่ใช่ไทยแท้หรอก

ลึกลงไปกว่านั้น ชื่อกิมหงวน ผมว่านี่อีกระดับหนึ่ง ผมกิมหงวนไทยแท้ เจ็บแสบกว่าอีก กิมหงวนก็ได้ อ้าวเป็นเจ๊ก แต่ถึงอ้าวจะกิมหงวนนี่นะ อ้าวไทยแท้ เป็นไทยยิ่งกว่าไทยอีก แล้วลองคิดถึงชื่อคนทั้งหลายที่ขึ้นต้นด้วยชื่อจีน และนามสกุลในยุคเดียวกันนั้น เช่นอย่างผมนี่ ก่อนจะเป็น เกษียร เตชะพีระ ไบเกิดผม โต้ะฮง เตชะพีระ ผมคิดว่าชื่อ กิมหงวน ไทยแท้ นี้ สะท้อน crisis of identity จะเอาอย่างไรกันแน่ กิมหงวนนะแต่ต้องการเป็นไทย ในแง่หนึ่งคือกอดความเป็นกิมหงวนของตัวเองไป รังเกียดความเป็นกิมหงวนของตัว ทั้ง ๆ ที่เราไม่ได้เลือก เราเกิดมาเลือกได้ที่ไหน ผมไม่ได้

เลือกเกิดเป็นเจ๊ก ท่านก็ไม่ได้เลือกเกิดเป็นไทย หรือเป็นอะไรก็แล้วแต่ เป็นสิ่งที่ given โดยพระผู้เป็นเจ้า แต่ว่าภายใต้ระบอบวัฒนธรรมการเมืองอันหนึ่ง ถูกถือว่าเป็นสิ่งที่ผิด เลว ดังนั้นต้องกดไว้ รังเกียดตัวเอง และอันนี้ผมว่าเป็นปมที่อยู่กับลูกจีนจำนวนมาก

คราวนี้มาสู่เกมสัการเมืองอย่างไร ผมขอยกตัวอย่างสงวน ไทยเทียม 2 คนที่อยู่ร่วมสมัยนั้น ทั้ง 2 คนนี้ contrast เพราะว่ามาจากคนละขั้ว เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2458 เด็กชายคนหนึ่งคลอดออกมา บิดาเขาชื่อไควฮวด หรือนายหนึ่งซัย กาญจนวัฒน์ หรือนายหนึ่งหมื่น สุวรรณศิริพงษ์ เป็นเจ้าแกล่โรงสี และผู้ใหญ่บ้าน แม่เขาชื่อนางส้มจีน เป็นไทยแท้ อยู่ที่หมู่บ้านบางขนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา เด็กชายคนนั้นชื่อ ไคว่ดงหมง ตีน้อย ดงหมงเข้าเรียนโรงเรียนชินหมินของก๊กมินตั๋งในกรุงเทพฯ เพราะเป็นโรงเรียนจีนที่ดีที่สุดของยุคนั้น โรงเรียนนี้อยู่ถนนบำรุงเมืองหน้าโรงเรียนเด็ก ดงหมงจบชินหมินในปี 2476 ได้เข้าเป็นครูสอนภาษาจีนที่ชินหมินทันที เพราะดงหมงรู้ภาษาจีนและอังกฤษดี

ดงหมงมานะพยายามจนกระทั่งสอบได้ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาไทย ได้อันดับขึ้นไปเป็นครูใหญ่โรงเรียนหงุน ท่านคงไม่ค่อยรู้จัก หงุนคือ สหคุณศึกษา ทุกวันนี้สลายไปแล้วเพราะฝีมือชุปเปอร์แมนสมัยใหม่ของไทย real estate development ผู้บุตึก ทุบตึก สร้างตึก เปลี่ยนเมือง ทำให้เราจำบ้านเกิดเราไม่ได้ที่น่าอัศจรรย์ใจ สหคุณศึกษาก็เป็นเหยื่อของชุปเปอร์แมนสมัยใหม่นี้

ดงหมงหลังจากเป็นครูใหญ่หงุนแล้ว ได้รับทุนก๊กมินตั๋งไปจีนกับครูจีนอื่น ๆ อีก 10 คน เป็นทุนไปอบรมการฝึกหัดครูที่มหาวิทยาลัยจี้หนาน มณฑลชานตุง ปีหนึ่งกลับมา ดงหมงฟัดจัด ตอนนี่ต้องเรียกว่าไคว่ชินแซ เพราะกำลังจะเป็นอาจารย์แล้วนี่ครับ จะมาปฏิรูปการศึกษาภาษาจีนใน

เมืองไทยครั้งใหญ่ ปรากฏว่ามาเจอจอมพล ป. ปิดโรงเรียนจีนคราวตุล พ.ศ. 2482 เกมส์การเมืองวัฒนธรรมเปลี่ยนแล้ว code ใหม่ขึ้นมาแล้ว คุณเล่น code ดงหมงไม่ได้ คุณต้องเล่น code ใหม่ โค้วดงหมงเล่น code ใหม่

โค้วชินแซ่ได้ทำ 3 อย่างในช่วงนั้น หลังจากพบว่าโรงเรียนจีนถูกปิด

1. เข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

2. เปลี่ยนอาชีพจากครูจีนเป็นเสมียนแปล ไปเป็นเสมียนแปลที่กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์

3. เปลี่ยนชื่อเป็น... (ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์)

ผมถือว่า 3 ข้อนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการทำให้เป็นไทย 3 อย่าง ผ่านกระบวนการนี้แล้ว คุณเปลี่ยนจากกิมหงวนเป็น สงวน ไทยเทียม คุณเปลี่ยนอาชีพที่อยู่กับภาษาจีนมาเป็นอาชีพรับราชการ อาชีพรับราชการนี้มีความสมบัติพิเศษที่ทำให้คนกลายเป็นไทยได้อย่างน่ามหัศจรรย์ใจ ใครไม่เชื่อไปอ่านเรื่อง *เจ๊กศักดิ์นา* ของกฤษ สมบัติศิริ ท่านกฤษอธิบายว่า พ่อของท่านเป็นเจ๊ก แม่ของท่านก็เป็นเจ๊ก ต่อมาพ่อของท่านกลายเป็นไทย แม่ของท่านยังเป็นเจ๊กอยู่ ความต่างระหว่างพ่อกับแม่ของท่านไม่ได้อยู่ที่เลือด แต่อยู่ที่พ่อของท่านกลายเป็นขุนนางเรียนภาษาไทย การเปลี่ยนเป็นไทยผ่านกระบวนการแบบนี้ พลิกกลายเป็นไทย หลังจากนั้นท่านจบมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแล้ว ท่านก็ลาออกจากราชการเปิดสำนักกฎหมายมูญกิจกับเพื่อนมธก. จำนวนหนึ่ง เช่น คุณเพทาย โชตินุชิต ซึ่งเป็นน้องคุณเทพ โชตินุชิต คุณบุญชู โรจนเสถียร คุณประเสริฐ ประภาสโนบล รวมทั้งคุณชิน ไสภณพนิช แล้วก็ไปตั้งบริษัทเอเชียเทรดส์ ซึ่งเป็นฐานของการเกิดและเติบโตของกลุ่มทุน ไสภณพนิชต่อมา

สิ่งที่คุณประสิทธิ์ทำหลังจากใกล้สิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ เริ่มเปิดฉากเข้าไปทำงานหนังสือพิมพ์ ตั้งหนังสือพิมพ์การเมืองรายสัปดาห์ ชื่อหุ้น

ใหญ่ในหนังสือพิมพ์*ไทยใหม่* เปิดร้านทำบล็อคภาษาไทยใหม่ แล้วก็รวมทุนใน
โรงพิมพ์รุ่งนครของบุญชู โรจนเสถียร ทั้งหมดนี้นำไปสู่การสมัคร ส.ส. ของ
คุณประสิทธิ์ ในเวลาประมาณ พ.ศ. 2493-2494 แล้วก็ไปเป็นฐานที่ได้ไปสู่การ
เป็นนักการเมือง ยุ่งตายหะ! ระดับประธานสภานิติบัญญัติต่อมา

อีกตัวอย่างหนึ่งของสงวน ไทยเทียม คือ คุณเปี้ยะโต ปี พ.ศ. 2472
มีการจับกุมจีนคอมมิวนิสต์ 22 คน ระหว่างกำลังประชุมหารือกันอยู่ที่
โรงเรียนจินเด็ก จังหวัดพิจิตร คนหนึ่งในนั้นคือ เปี้ยะโต (นี่สมัยรัชกาลที่ 7)
ทางการพบว่ามีความรู้ดี ก็เลยให้เขียนคำให้การเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์และ
ประเทศสยาม เปี้ยะโตเขียนเป็นภาษาจีน แสดงว่าคล่องกว่าที่จะเขียนเรื่อง
การเมืองเป็นภาษาจีน ทางราชการแปลเป็นไทยแล้วส่งให้กรมพระนครสวรรค์
วรพินิจ เสนาบดีมหาดไทยอ่าน กรมพระนครสวรรค์คลั่งความเห็นว่าเป็นคอม-
มิวนิสต์เต็มตัว มีโอกาสปลุกไทยสู่ต่างชาติแน่ถ้าจีนปล่อยไว้ ควรเนรเทศ แต่
เรื่องไม่ง่ายอย่างนั้น เพราะเปี้ยะโตอ้างว่า พ่อของตัวนั้นเป็นจีน แม่ของตัวนั้น
เป็นลูกครึ่งไทย-ขมุ ชื่อเนื่อง เป็นคนสุโขทัย ตัวเองเกิดพิจิตร แล้วไปเรียน
เมืองจินจนจบมหาวิทยาลัยด้าถงที่เซียงไฮ้ กลับมาแต่งเมียไทย ดังนั้นตาม
พระราชบัญญัติสัญชาติของในหลวงรัชกาลที่ 6 อ้าวเป็นไทย 100% เนรเทศอ้าว
ไม่ได้นะ เพราะอ้าวเกิดแผ่นดินไทย และมีเมียด้วย ถึงแม้ว่าอ้าวจะเขียนได้แต่
ภาษาจีนก็ตาม ก็เนรเทศไม่ได้

กรมพระนครสวรรค์ไม่ปลงใจเชื่อว่าเป็นไทย ท่านทรงแทงความเห็น
ถวายเป็นรัชกาลที่ 7 ว่า คนที่มีความคิดแบบนี้ ไม่น่าเชื่อว่าจะเกิดเป็นคนไทย
ในหลวงรัชกาลที่ 7 ทรงแทงความเห็น ว่า เห็นด้วย อย่างไรก็ตามศาลเห็น
ตรงกันข้าม ศาลเชื่อว่าเปี้ยะโตเป็นไทย ดังนั้นแทนการเนรเทศ เปี้ยะโตจึงถูก
พิพากษาจำคุก 15 ปี ปรับเป็นเงิน 5,000 บาท เปี้ยะโตถูกส่งไปอยู่ที่แดน 6
บางขวาง ซึ่งเป็นคุกการเมืองแห่งแรกของเมืองไทย เดิมที่เรียกว่าแดนต่างดาว

แต่ว่าต่างตัวที่เข้าไปล้วนแต่เป็นเจ๊กกับเวียคนาม ซึ่งเป็นคอมฯทั้งนั้น ก็เลยกลายเป็นแดนนักโทษต่อมา และที่สำคัญคือพอถึง พ.ศ. 2476 ก็ได้เพื่อนไทยยกโขยงเข้าไปจำนวนมาก เดิมมีคอมฯจีนเวียคอยู่ประมาณ 100 คน

พอถึง 2476 รับน้องใหม่ 250 คน กบฏวรวรเดช จึงเป็นการพบกันครั้งประวัติศาสตร์ ระหว่างพระยาศรภักย์พิพัฒน์ หรือเลื่อน ศรภักย์วานิช ซึ่งเป็น royalist ในกบฏวรวรเดช ไปโรเนียวแถลงการณ์อัครรัฐบาลอยู่กลางแม่น้ำพระยาศรภักย์รู้จักเปี้ยะโต ท่านบอกต่อมว่า เปี้ยะโต นะหรือ เพื่อนที่ดีเป็นคนหัวชั้นครู สุภาพ มารยาทดี แล้วท่านก็แลกเปลี่ยนความรู้ คนในคุกว่างทำอะไรทำ งาน โดยเฉพาะปัญญาชน ก็เลยแลกเปลี่ยนความรู้กัน เปี้ยะโตสอนภาษาจีนท่าน ท่านสอนภาษาไทยเปี้ยะโต

ท่านเป็นคนแรกที่ตั้งชื่อภาษาไทยให้เปี้ยะโตว่า *โต จุฑารักษ์* เปี้ยะโต ผู้มีชื่อจีนหลายชื่อ นอกจากเปี้ยะโตแล้ว ก็มี จูโซ่วลิ้ม ม่งจี เจ๊กโต้ว หรือ โต โต จุฑารักษ์ ชื่อนี้ตั้งได้เยี่ยมมาก โต มาจากเปี้ยะโต จุฑารักษ์ แปลว่า รักษาไว้ซึ่งมงกุฎหรือส่วนที่เป็นสิริระ โช่วลิ้ม แปลว่า ส่วนที่เป็นยอด หรือหัว หรือเศียร ตั้งชื่อแบบรักษารูปความหมายเดิมไว้

นอกจากชื่อที่คุณเลื่อนตั้งให้ เปี้ยะโตยังตั้งชื่อตัวเองอีกหลายชื่อ เช่น พายัพ อังคสิงห์ ชื่อนี้มีความหมาย แปลเป็นอังกฤษได้ว่า Northwest Lionize คือคนที่มีสัญชาติสิงห์ซึ่งมาจาก northwest คือสุโขทัย บ้านเกิดแม่อ้าว พิชิต ณ สุโขทัย อันนี้ชัดขึ้นไปอีก พ.ณ. สุโขทัย ประพันธ์ วีระศักดิ์ คำนี้ก็เพราะการเขียนซึ่งเป็นศักดิ์ศรีแห่งความกล้า เป็นชื่อที่ใช้เป็นโฆษกคนแรกของพรรคคอมมิวนิสต์ไทย

สำคัญอย่างไรการเปลี่ยนชื่อเปี้ยะโตเป็นไทย สำคัญโดยต้องกลับไปดูที่ผู้ให้ code การเมืองวัฒนธรรมไทย เปรียบนามสกุลกับชื่อแซ่ พระราชนิพนธ์ในหลวงรัชกาลที่ 6 พุทธศักราช 2456 ท่านพยายามจะผลักดันให้คนเจ๊ก

ทั้งหลายหันไปใช้นามสกุล เลิกใช้ชื่อแซ่โดยบอกว่า “อันนามสกุลนั้น แสดงถึงความรักในสายเลือด ความทันสมัย อารยธรรม ลำดับชั้นทางสังคม เอกภาพแห่งชาติ ความจงรักภักดี ส่วนใครใช้แซ่ เช่นนั้น ส่อไปในทางเป็นแก๊งอั้งยี่ โบราณ ป่าเถื่อน แหกกอก นอกพวก แดกแดกในชาติ กระด้างกระเดื่อง” ไม่ดีทั้งนั้น คนใช้แซ่ไม่ดี แซ่ส่อไปในทางไม่ดี เห็นหรือยังว่ามันสำคัญแค่ไหน ที่เปี้ยะโตเปลี่ยนชื่อแซ่เป็นนามสกุล สำคัญแค่ไหนที่ไคว่ตงหมงกลายเป็นประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เป็นบัตรผ่านทางเข้าสู่การเล่นการเมืองไทย แต่ถึงจุดหนึ่งเลือดก็สำคัญอยู่ พุศชดไม่ชดสำคัญเหมือนกัน มีตัวอย่างอยู่ แต่สำคัญว่าคุณ play ไทยหรือไม่ เล่นเป็นไทยหรือไม่

ลองคิดว่าเปี้ยะโตเปลี่ยนชื่อตัวเองเป็นโต จุฬารักษ์ สิ่งที่เรามีต่อหน้าเราคืออะไร คอมมิวนิสต์ลูกจีนคนหนึ่งซึ่งมีนามสกุลเป็นไทย ถ้าเราไปอ่านพระราชนิพนธ์เรื่อง เปรียบชื่อแซ่กับนามสกุลแล้ว ที่เป็น a living contradiction in terms เพราะคนที่มีนามสกุลนั้นจะต้องมากับความทันสมัย อารยธรรม ความรัก ความจงรักภักดี หมอนี่เป็นคอม แต่ใช้นามสกุลไทย ขัดกันนี่ ถ้าเรากลือตรรกของในหลวงรัชกาลที่ 6 แต่เปี้ยะโตก็ทำให้เห็นไม่เพียงมีนามสกุลเดียว มีหลายนามสกุลด้วย อังคสิงห์ ก็มี ณ สุโขทัย ก็มี จุฬารักษ์ ก็มี ไทยแท้หรือไม่ว่า

หลังออกจากบางขวาง โต จุฬารักษ์ไปเขียนอานไปร่วมรบช่วยประธานเหมา เอาความคิดเหมากลับมา อยู่เบื้องหลังหนังสือพิมพ์มหาชน เป็นหัวเสอหนังสือพิมพ์มหาชนของ พคท. เรื่องคอมร่วมปฏิวัติไทย ซึ่งแกเขียนเอง แกเป็นโฆษกคนแรกของพรรคคอมมิวนิสต์ไทย แล้วก็เป็นคนพิจารณาจับคุณโพยม จุลานนท์ เข้าพรรคคอมมิวนิสต์ไทย

code อันนี้สำคัญ แล้วยังอยู่กับเรา หลอนเราอยู่ ถ้าท่านจำได้เมื่อไม่นานนี้ เรามีประธานรัฐสภา ซึ่งเป็นประธานวุฒิสภาที่ชื่อว่า วรณ ชันชื้อ

ตอนที่ท่านเข้ารับตำแหน่งโดยการแต่งตั้งของพลเอกชาติชายมีปัญหานิดหน่อย เพราะมีคนหาว่าท่านเป็นคนพูดไทยไม่ชัด และคุณวรรณท่านค่อนข้างอึดอัดกับเรื่องนี้มาก เมื่อมีโอกาสท่านก็แสดงอธิบายว่า ที่มีข่าวลือข้างนอกว่าท่านเปลี่ยนชื่อให้เป็นไทย ความจริงชื่อเดิมท่านชื่อ วรรณ ชันชื่อ แต่มีคนออกข่าวลือโจมตีท่านว่าความจริงท่านชื่อ วรรณ ชันชื่อ แล้วมาเปลี่ยนเป็น วรรณ ชันชื่อ แต่ท่านบอกว่าท่านชื่อ วรรณ ชันชื่อ มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว แล้วมีความหมายด้วย วรรณ แปลว่า วรรณะ เผ่าพันธุ์ กลุ่มคน พรรคพวก ชัน สูงชัน ชื่อ ชื่อสำคัญ วรรณ ชันชื่อ บุคคลซึ่งอยู่ในกลุ่มหรือเผ่าพันธุ์ที่ชื่อสูง หรือชื่อมาก

ว่ากันว่าอันนี้เป็นข้อมูลที่มาจากการค้นคว้าสัมภาษณ์ของคุณสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ว่าคุณเปี้ยะโตเกือบจะได้เป็นเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในสมัยสมัชชา 2 แทนคุณทรง นพคุณ แต่บังเอิญ ไม่ได้ เพราะสมาชิกสมัชชา 2 ของพรรคคอมมิวนิสต์เห็นว่าคุณเปี้ยะโต ดิทุกอย่าง ชื่อไทยก็มีแล้ว ดิทุกอย่างเดียว พูดไทยไม่ชัด อิทธิพลอย่างนี้มีผลในแง่บุคคล กว้างกว่านี้ก็มีเช่น ชื่อหนังสือพิมพ์พรรคคอมมิวนิสต์ไทย “มหาชน” เป็นศัพท์ที่ชูขึ้นมาโดยจอมพล ป. จะเห็นได้ว่าจริง ๆ แล้ว จอมพล ป. ทำอะไรหลายอย่าง ซึ่งสิ่งที่ท่านต่อต้านหรือถือว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามกับท่านก็ยังคงเล่นเกมส์ของท่าน ชื่อพรรคคอมมิวนิสต์ไทย เดิมชื่อพรรคคอมมิวนิสต์ไทยเพราะต้องการแสดงให้เห็น อันนี้ผมตีความ คล้าย ๆ จะบอกว่านี่ไทยนะ ทั้ง ๆ ที่ตอนตั้งพรรคปี 2485 สมาชิกส่วนใหญ่เป็นลูกเจ๊กทั้งนั้น ยังไม่มีไทยแท้เข้ามาอยู่ ต่อมาเริ่มมีไทยแท้เข้ามาเมื่อเข้าสู่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และรับสมาชิกไป 20 กว่าคน ก็เริ่มมีคนไทยรุ่นแรกเป็นคอมมิวนิสต์ พอมีไทยเข้ามาผสม เลยเปลี่ยนชื่อเป็นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

พอถึงสมัย 2500 ช่วงก่อนที่จอมพล ป. จะหลุดจากอำนาจ ถ้าลองไปดูงานเขียนในหนังสือพิมพ์ปิตุภูมิรายสัปดาห์ ของคุณอุดม ศรีสุวรรณ คุณ

อุดมจะพยายามโฆษณาอย่างหนึ่งค่อนข้างประจำว่า พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่ใช่คนต่างชาติหรือ เป็นคนไทย มีคอมมาไทยมากมายไป จะเห็นว่าถึง พ.ศ. 2500 พรรคคอมมิวนิสต์ไทยก็เล่นเกมนี้เต็มตัว

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบคุณมากครับอาจารย์เกษียร

ก็ขอเปิดเวทีนะครับ ผู้ใดจะซักถามอาจารย์เกษียรในประเด็นที่อาจารย์ได้ตั้งขึ้นว่า ในการศึกษาท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ในประเด็นแรกมองท่านกับรัฐ ผมนั่งฟังไป ฟังไปแล้วก็เห็นว่าน่าสนใจ ในที่สุดแล้วเวลาเราคิดถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม หนีไม่พ้นที่เราจะคิดถึงท่านในแง่ของลัทธิชาตินิยม ก็เป็นเรื่องที่เราตกลงกับตัวเราเองในสังคมไทยว่าเราแปลจากคำว่า Nationalism ผมนั่งฟังอาจารย์เกษียรไป ผมก็เปิดหนังสือของผมดู เอ๊ะ จอมพล ป. พิบูลสงครามกับรัฐ ปรากฏว่าท่านใช้คำว่า รัฐนิยม ที่เรอบอกว่าท่านชาตินิยม ความจริงท่านใช้คำว่ารัฐนิยม เพราะฉะนั้นถ้าเรารู้รัฐนิยม 12 ฉบับ ผมอ่านให้ฟังแล้วกัน

รัฐนิยมฉบับที่ 1 ออกมาเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2482 เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ นี่ก็จุดเริ่มต้นของคำว่า ประเทศไทย ท่านเข้ารับตำแหน่งในเดือนธันวาคม 2481 แล้วที่ผมพูดไว้ข้างเมื่อกี้ คือภายในระยะเวลา 6 เดือน ท่านในฐานะนักการเมือง นายกรัฐมนตรี ที่ผมคิดว่าอาจจะป็นนายกรัฐมนตรีที่หนุ่มมาก ๆ ตอนนั้น แล้วก็ active มาก ๆ ผมว่าใน 6 เดือนนั้น ท่านออกอะไรมามากมาย การเปลี่ยนชื่อประเทศ การวางศิลาฤกษ์อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อะไรมากมาย เรากลับไปประเด็นที่อาจารย์เกษียรตั้งไว้ พอตีผมดูแล้วปรากฏว่าสิ่งที่ท่านทำคือ ประกาศสิ่งที่เรียกว่า รัฐนิยมฉบับที่ 1

ฉบับที่ 2 วันที่ 3 กรกฎาคม 2482 ประกาศเรื่อง การป้องกันภัยที่จะ
บังเกิดแก่ชาติ

ฉบับที่ 3 วันที่ 2 สิงหาคม 2482 เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย

ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2482 เช่นเดียวกัน เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ
และเพลงสรรเสริญพระบารมี

ฉบับที่ 5 พฤศจิกายน 2482 เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภค
บริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย

ฉบับที่ 6 เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ 10 ธันวาคม 2482 วัน
รัฐธรรมนูญ วันที่ท่านเลือก 24 มิถุนา 10 ธันวา ในแง่การเล่นสัญลักษณ์ทาง
การเมืองนั้น น่าสนใจมาก

ฉบับที่ 7 เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ

ฉบับที่ 8 เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี

ฉบับที่ 9 วันที่ 24 มิถุนายน 2483 เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับ
หน้าที่พลเมืองดี

ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย

ฉบับที่ 11 เรื่องกิจประจำวันของคนไทย

ฉบับที่ 12 เรื่องการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชรา และคนทุพพลภาพ
มกราคม 2485

ประเด็นหนึ่งอาจารย์เกษียรยกขึ้นมา นั้น ปรากฏว่าท่านใช้คำว่ารัฐนิยม
แทนที่จะใช้คำว่าชาตินิยมฉบับที่ 1 ชาตินิยมฉบับที่ 2 อย่างที่เราพยายาม
ตีความกัน นั่นเป็นประเด็นหนึ่งที่อาจารย์เกษียรว่าไว้ว่าควรจะมองท่านจอมพล
ป. พิบูลสงครามกับรัฐ และในประเด็นที่ 2 คือประเด็นของชาติ ผมคิดว่าชาติ
ในที่นี้อาจารย์เกษียรเน้นในลักษณะ จะว่าอะไร จะใช้คำอะไร ก็ไม่ใช่เชื้อชาติ
และไม่ใช่ว่าชาติในแง่ของ nation ตรง ๆ เป็นเรื่องของคน เรื่องของความเป็น

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุด เยี่ยมกองทัพอากาศ
หลังจากการปฏิบัติกรรกับอินโดจีนฝรั่งเศสได้สิ้นสุดลง ต้นปี พ.ศ. 2484

ตัวคน

สองประเด็นที่อาจารย์เกษียรตั้งไว้ ผมอยากเปิดเวทีเลยว่าใครมีอะไรจะซักถาม ใครมีอะไรจะเพิ่มเติม จะเป็นความคิดเห็นหรืออะไรก็ได้ เชิญครับ

จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

ขอบคุณค่ะ อยากจะเรียนถามอาจารย์เกษียรคนหนึ่ง ตรงที่อาจารย์ได้เอ่ยถึงเกี่ยวกับบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงครามเกี่ยวกับชาติ และอาจารย์ก็ยกเรื่องวีรกรรมของชาติไทยที่จอมพล ป. ได้ประกาศออกมาว่า มีการนำเสนอภาพของนักรบ ผู้นำ ขึ้นมาทดแทนภาพของความจงรักภักดีต่อแผ่นดินสยาม ดิฉันนึกไปถึงประเด็นเมื่อวานนี้ อาจารย์ยกอบกั๋ว สุวรรณทัต-เพียร ท่านได้เสนอว่าท่านไม่เห็นด้วยกับการตีความ อย่างน้อยที่สุดทัศนะของท่านในขณะนี้คือว่า ท่านไม่เห็นด้วยกับการตีความว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีลักษณะด้านราชสำนัก ดิฉันอยากจะขอความกรุณาอาจารย์เกษียรให้ทัศนะเพิ่มเติมว่าอาจารย์ยกตัวอย่างนี้ อาจารย์สามารถแสดงทัศนะเพิ่มเติมได้หรือไม่ว่าอาจารย์จะตีความบทบาทของจอมพล ป. กับราชสำนักอย่างไร ในเมื่อจอมพล ป. นั้นเน้นเรื่องรัฐชาติหรือเน้นเรื่องลักษณะรัฐระบบข้าราชการ ที่แน่นอนเปลี่ยนศูนย์กลางจากราชสำนักมา และในขณะที่เดียวกันสร้างภาพใหม่ขึ้นมาทดแทนโดยละเอียดภาพเก่า อยากขอความกรุณาอาจารย์แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม ขอขอบคุณค่ะ

เกษียร เตชะพีระ

ผมคิดว่าจอมพล ป. ฉลาดเกินกว่าที่จะเป็นแค่ anti royalist ถ้าในเส้นทางการสร้างรัฐ ซึ่งในสายตาจอมพล ป. เป็นเส้นทางการสร้างอำนาจของตัวเอง ต้องเล่นบท anti royalist ท่านก็เล่น ถ้าท่านเล่นบท

royalist จำเป็นต้องเล่น ท่านก็เล่น ท่านรักรัฐไทยมากเกินไปที่จะไปยึดติด
อย่าไปยึดมั่นถือมั่นกับคติความเชื่อต่าง ๆ

ผมมีตัวอย่างหนึ่ง คือเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2494 ถ้าผมจำปีไม่ผิด เป็น
ยุคต้น ๆ ที่รัฐบาลจอมพล ป. เริ่ม anti คอมมิวนิสต์ ท่านได้เคยเรียก
ประชุมผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศ แล้วแถลงว่าทำไมรัฐบาลไทยของท่านนี้
ผันนโยบายไป anti คอมฯ เลือกยืนข้างโลกเสรี ท่านให้เหตุผลประมาณ 3-4 ข้อ
แต่ละข้อนั้น ผมจะลองเล่าให้ฟังเท่าที่จำได้ 1. เพราะว่ากองกำลังทหารของ
โลกฝ่ายเสรีเข้มแข็งกว่าฝ่ายโลกคอมมิวนิสต์ 2. ฝ่ายโลกเสรีมีระเบิดปรมาณู
3. เส้นทางการค้าของไทยที่สำคัญนั้นต้องตัดผ่านมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งอยู่ใต้
การดูแลของโลกเสรี สรุปเป็นเหตุผลเรื่องการค้าการทหารชัด ๆ ไม่มีเหตุผล
อุดมการณ์ชนิดที่ว่าคอมมิวนิสต์เลว ต้องฆ่ามัน ไม่มีนะครับ นั่นเป็นเรื่องที่ถูก
กะโหลกของท่านไปวิ่งเดินกันเอง ทำเรื่องเกินเลย

ผมว่าสำหรับท่านแล้ว just another tactical move เป็นลูกไม้ทาง
ยุทธวิธีอีกหนึ่งลูกไม้ที่ท่านเป็นในสถานการณ์นี้ต้องเล่นอันนี้ เล่น แล้ว พอ ถึง
จุดหนึ่ง ในตอนต้นที่สร้างอำนาจรัฐคณะราษฎร ฝ่ายเจ้าคุกคามอำนาจรัฐนั้น
จำเป็นจะต้องเล่นหนัก ๆ กับเจ้า จับเจ้าไปติดคุก ยิงเป้าอะไรแบบนั้น ทำ
ถึงจุดหนึ่งตอนนี้ปรีดีขวางทาง พรรคสหชีพขวางทาง บังเอิญมีกรณีสวรรคต
ของในหลวงรัชกาลที่ 8 ต้องเล่น royalist เล่น ถึงอีกจุดหนึ่งพวก royalist
โดยผ่านพรรคประชาธิปไตยทำท่าจะยึดสภาต้องโค่นปัดสภา โค่น

ถึงจุดหนึ่ง ผมมีความรู้สึกว่าเป็นคำถามที่ทำให้เราไม่เข้าใจจอมพล ป.
ให้ตอบอีกทีคือ ผมว่าท่านฉลาดเกินกว่าจะ anti royalist

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ครับ ก็คงชัดเจนแล้วนะครับที่อาจารย์เกษียรตอบ หลังจากที่ย้อมไป

อ้อมมาตลอดลายมังกรไปหลายลาย เชิญคุณจิรวาส์ครับ

จิรวาส์ ปันยารชุน

อยากจะพูดว่าอาจารย์เกษียรนี้ช่างคล้าย ๆ กับว่าเป็นลูกคุณพ่อจะดีกว่า รู้สึกช่างรู้เรื่องอะไรต่ออะไรไปเสียหมด ที่มานี้ต้องรับสารภาพว่า บางอย่างเรา เป็นลูกแท้ ๆ เรายังไม่ทราบเรื่องหลายเรื่องที่ท่านทั้งหลายไปเที่ยวค้นคว้าหามา ดิฉันเรียนถามอาจารย์กอบก้อเมื่อวานนี้ว่า หาข้อมูลได้ดีจริง ๆ ไปหามาจาก ไหน ดิฉันทราบแต่ว่าที่หอจดหมายเหตุมีเรื่องท่านจอมพลมาก รวมทั้งมีเรื่อง ของดิฉันด้วย ซึ่งมีคนเขาพูด ท่านก็บอกว่าไม่ใช่ที่หอจดหมายเหตุหรอก มี หลาย ๆ เรื่องหลาย ๆ ที่เหลือเกินที่ท่านไปหามา และดิฉันก็ว่าทุกท่านที่อยู่ในที่พูด ๆ กันนี้ รู้เรื่องท่านจอมพลดี ตีมากทีเดียว ไม่ผิดเพี้ยนเลยที่อาจารย์ เกษียรพูดว่าคุณพ่อพูดจริงค่ะ ท่านชอบนโยบายของรัชกาลที่ 6

สิ่งที่ท่านได้ทำ ๆ ไปนี้ถ้าเพื่อสังเกตให้ใกล้ชิด จะเห็นว่าคุณพ่อตาม นโยบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการที่จะเอาละครมา ปลุกใจก็ดี ในการที่รักษาดีปลุกใจให้รักชาติก็ดี แล้วก็ท่านจะทราบหรือไม่ว่า ผู้ที่ใกล้ชิดคุณพ่อตอนนั้น ใครที่เป็นผู้ใกล้ชิดรัชกาลที่ 6 คุณพ่อได้นำมาอยู่ ใกล้ชิดหมด อย่างคุณพระราชมรรคม หม่อมหลวงปิ่น ท่านชอบนโยบายของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ท่านพูดเลยว่าในหลวงรัชกาลที่ 6 ท่านรักชาติจริง ๆ จะเห็นนโยบายอะไรต่ออะไรต่าง ๆ แล้วก็ยังพูดเลยว่า ถ้า เพื่อรัชกาลที่ 6 ท่านอยู่คงจะไม่มี พ.ศ. 2475 พูดถึงขนาดนั้น

ขอขอบคุณอาจารย์เกษียรมาก เป็นความจริงที่จอมพล ป. รับนโยบาย ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และจะเห็นว่าท่านได้เอานโยบาย นั้นมาใช้เป็นหลักการดำเนินนโยบายของชาติ ขอขอบคุณค่ะ

ชาวนิวทรี เกษตรศิริ

ขอขอบคุณคุณจิรวาส์ อาจารย์สมศักดิ์ครับ

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

ผมอยากหยิบยกประเด็นหนึ่งที่เกษียรพูดขึ้นมา คล้าย ๆ กับว่าเชิญชวนให้ใครมีข้อมูลไม่ว่าจะเป็นอาจารย์กอบเกือหรือคนอื่นก็ตามมาแลกเปลี่ยนสนทนากัน ผมไม่ได้ต้องการเสนอความเห็นอะไรในประเด็นนี้ เพราะผมเปิดกว้าง เพียงแต่อยากจะทราบว่า ถ้าใครมีข้อมูลหรือความเห็นเรื่องนี้ ที่เกษียรพูดถึงกรณีเรื่อง 8 ธันวาคม ท่าทีของจอมพล ป. เมื่อญี่ปุ่นบุก เมื่อวานที่ผมพูดไปว่าในวิทยานิพนธ์ของผม ผมอุทิศ 2 หน้าซึ่งเป็น footnote ล้วน ๆ นำมาอภิปรายเรื่องนี้ว่าเป็นเรื่องซับซ้อนเกินกว่าที่จะโจมตีว่าจอมพล ป. เชียร์ญี่ปุ่น แต่ที่นี้ผมอยากทราบว่าใครที่มีหลักฐาน ตอนที่เกิดการบุกของญี่ปุ่นนี้ เท่าที่ผมทราบซึ่งอาจจะทราบไม่หมด จากหลักฐานที่มีอยู่ที่คุณอนันต์พิมพ์ มติคณะรัฐมนตรี รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีในช่วงวันที่ 8 และวันที่ 11 ธันวาคม คือปัญหาของรายงานการประชุมนี้ มีไม่ครบทุกวัน มีการประชุมอีกวันหนึ่ง ซึ่งไม่มี ไม่เคยพิมพ์มาก่อน ถ้าผมจำไม่ผิดนะ ที่เปิดเผยคือวันที่ 8 วันหนึ่งและวันที่ 11 อีกวันหนึ่ง แต่มีการประชุมอีกวันหนึ่งคือวันที่ 9 หรืออะไรนี้ ซึ่งไม่มีรายงานการประชุม

ที่น่าสนใจคือถ้าเราอ่านมติอันนี้ คือเหตุผลที่คุณอนันต์เอามาพิมพ์นี้ ก็คงบอกได้แล้วว่าอย่างน้อยต้องไม่เป็นปฏิบัติยกต่อคุณพ่อของท่านแน่นอน ไม่นั่นท่านคงไม่นำมาพิมพ์แน่ ถ้าเราอ่านจะเห็นว่าจอมพล ป. พูดเหมือนที่อาจารย์เกษียรพูดในเรื่องนี้ว่า ท่านเป็นห่วงว่าหากไม่ยอมญี่ปุ่นแล้ว ประเทศไทยที่อาจารย์เกษียรเรียกว่าเป็นรัฐไทยนี้ หรือว่ากองทัพไทยจะเสียไปหรืออะไร คือถ้าอ่านอย่างตีความตามตัวอักษร ไม่สามารถจะโทษจอมพล ป. ได้ว่าสนับสนุน

ญี่ปุ่น คนอื่นเสียอีกในที่ประชุมนั้น ถ้าผมจำไม่ผิด ตัวตั้งตัวตีมาก ๆ คือ คุณ หลวงอดุล แล้วก็อีก 2-3 คนที่สนับสนุน มีอยู่คนหนึ่งจอมพล ป. ถามว่า หลวงเกรียงศักดิ์ หรือหลวงกาจ “ว่าไง คนพูดตรง มีความเห็นอย่างไร” แล้ว หลวงเกรียงศักดิ์หรือหลวงกาจก็ตอบว่า คงไม่มีทางเลือก และยังคงด้วยซ้ำว่า ดีแล้วที่จอมพล ป. มาสาย* จำได้ว่าตอนนั้นจอมพล ป. ไปตรวจเยี่ยมชายแดน

ตอนหลังฝ่ายพวกลูกศิษย์ลูกหาอาจารย์ปรีดีส่วนหนึ่งก็มาโจมตีว่าจอมพล ป. จงใจ คล้าย ๆ เหมือนกับว่าแกล้งป่วยการเมือง หรือแกล้งไปทัวร์ชายแดน ทางการเมือง คือรู้อยู่แล้วว่าญี่ปุ่นจะบุก แต่ก็แกล้งไปทัวร์ อันนี้มีการพูดกัน จริง ๆ เป็นเรื่อง oral history เวลาผมคุยกับลูกศิษย์ลูกหาผู้สนับสนุน อาจารย์ปรีดีก็จะพูดในทำนองนี้ว่า ไปทำไม นี่หลวงกาจหรือหลวงเกรียงศักดิ์ก็ พูดว่า ดินะที่ท่านมาสาย เพราะยังกลัวว่าถ้าท่านสั่งให้สู้ อาจจะทำให้ชาติ เสียหายไปกันใหญ่ เป็นการแก้ตัวให้ด้วยซ้ำ นายคงเองก็พูดสนับสนุน จอมพล ป. ไม่ใช่พูดสนับสนุน พูดให้ร่วมกับญี่ปุ่น หลวงธำรงค์ก็พูดให้ร่วมกับ ญี่ปุ่น โดยใช้คำแรงมาก ผมจำไม่ได้ คนอื่น ๆ ที่ตอนหลังมามีชื่อในฐานะเป็น ผู้สนับสนุนอาจารย์ปรีดี หรือเป็นเสรีไทย กระทั่งคนที่ใกล้ชิดที่สุดที่จะแย้งใน มตินั้น ถ้าไม่นับอาจารย์ปรีดี คือ คุณดิเรก ชัยนาม แต่กระทั่งคุณดิเรกเอง ก็ตามก็ไม่ได้แย้งตรง ๆ มาในทางที่จะสนับสนุนด้วยซ้ำ ความน่าสนใจของมติ ครม. นี้อยู่ตรงนี้

---

* หมายเหตุบรรณาธิการ - การประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 7 และ 8 ธันวาคม 2484 เวลาเช้า บันทึกไว้ดังนี้

“นายกรัฐมนตรี - ว่าอย่างไรคุณเชียร เก่งระดมยิง คนพูดตรง เราทำผิดอะไรบ้างไหม
น.อ. เชียร เก่งระดมยิง - เราก็คงทำถูกที่สุดแล้ว แล้วเราก็ได้การต่อสู้จนถึงอย่างนี้แล้ว และผมยังวิตกอยู่ เหมือนกันว่า ถ้าท่านนายกรัฐมนตรีมาเร็วไปก็จะลำบากเหมือนกัน ดีแต่มาช้าไปหน่อย”

(*เชียร เก่งระดมยิง* คือชื่อนามสกุลของ หลวงกาจสงคราม เมื่อลาออกจากบรรดาศักดิ์ และก่อนหน้าที่จะใช้ชื่อนามสกุล *กาจ กาจสงคราม*)

อีกประมาณ 2-3 ปีต่อมา คุณติเรกพบกับตัวแทนของ OSS 2 คน ที่
ตอนหลังมาเขียนหนังสือที่ว่าสู่เมืองใต้ดิน *สยามเมืองใต้ดิน* คุณติเรกได้เล่า
เหตุการณ์การประชุมให้ 2 คนนี้ฟัง แล้วเวอร์ชันที่คุณติเรกเล่าเรื่องการประชุม
นี้ คนละเรื่องเลย คือคำจอมพล ป. มาก บอกว่าจอมพล ป. พยายามทุกวิถี
ทางที่จะให้ที่ประชุมสนับสนุนญี่ปุ่นให้ได้

ในความคิดของผมคือ หากใครมีข้อมูลลองแลกเปลี่ยนกันว่าจริง ๆ
แล้วจอมพล ป. มีความเชื่อเรื่องความร่วมมือกับญี่ปุ่น เป็นการรักษาชาติ
รักษารัฐ หรือรัฐที่เกย์รเรียกนี้แค่นั้น หรือว่าเป็น tactic อันหนึ่ง คือเราต้อง
ยอมรับว่ารายงานการประชุมไม่ได้บันทึกทุกอย่าง เช่น mood ก็ดี อะไรก็ดี
ไม่ได้บันทึกไว้ เช่น มติที่ประชุมที่มีชื่อเสียงมากอีกอันหนึ่ง คือมติที่ประชุม
พิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ถ้าใครไปอ่านน่าสนใจมาก ไม่ได้อยู่
ตรงที่ว่าใครพูดอะไร แต่ที่น่าสนใจที่ว่าใครไม่ได้พูดอะไร คือมีคนจำนวนมาก
ในที่นั่งไม่ได้พูดอะไร แต่ที่น่าสนใจมากในแง่นี้ มติที่ประชุมนี้ก็เหมือนกัน

ผมอยากให้ใครมีข้อมูลมากกว่านี้ว่าจอมพล ป. จริง ๆ ตอนนั้นเมื่อวันที่
8 ธันวาคมญี่ปุ่นขึ้น การไปขายแดนเป็นอย่างไรที่บางคนโจมตีหรือไม่ว่าไปแบบ
การเมือง

2. จริง ๆ แล้วจอมพล ป. เล่น tactic ตัวเองอาจจะนัดแนะกับ
หลวงอดุลนอกที่ประชุม แล้วมาบอกหลวงอดุล “ลือช่วยพูดแทนแล้วกัน อ้าว
ไม่พูด” อย่างนี้หรือเปล่า

ลองมาแลกเปลี่ยนสนทนากันดูว่าจริง ๆ แล้วกรณีเรื่องญี่ปุ่นเป็นการรัก
ชาติ หรือพยายามปกป้องชาติ หรือจอมพล ป. ก้าวไปครึ่งเท้าแล้วกับญี่ปุ่น
เราต้องอย่าลืม context ตอนนั้น ก่อนหน้านั้นหลายปีจอมพล ป. มีแนวโน้ม
ที่สร้างชาตินิยมอะไรก็ดีหรือแบบอย่างนั้นอย่างนี้ก็ดี มีทิศทางไปในทางที่
นักวิชาการจำนวนมากมองว่า คล้ายกับพวกฟาสซิสต์หรือคล้ายกับลัทธิทหาร

ของญี่ปุ่นอย่างนี้เป็นต้น ขอคุณครับ

ชีวิน ฉายาเขาวลิต

จากรัฐศาสตร์ ศรีนครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร พุดถึงเรื่องที่อาจารย์ พุดถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 กับญี่ปุ่น มีเอกสารชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นชุดใหญ่เลย ซึ่ง ท่านควรจะนำมาพุดถึงในที่นี้คือ คำให้การของหลวงอดุลต่อคณะกรรมการ พิพากษาคดีอาชญากรรมสงคราม หลวงอดุลพุดไว้ชัดเจนเลยว่า ทางฝ่ายตำรวจ ได้สืบทราบมาอย่างแน่ชัดเลยว่าคุณวนิช ปานะนนท์ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดอยู่ใน คณะรัฐมนตรี เข้าร่วมประชุมทุกครั้งที่คุณวนิชขายชาติ เอาความลับไปให้แก่ญี่ปุ่น พอดีเมื่อวานมีบางท่านบอกว่าคุณวนิชถูกจับที่สันติบาล แล้วก็ตายที่สันติบาล นั้น ที่ผมทราบมาคือคนเขาทนไม่ไหว ตำรวจทนไม่ไหวก็จับเชือดคอตาย

ผมอยากให้ท่านใช้เอกสารมากมายแล้วก็สัมภาษณ์ตัวบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่เวลานี้อีกหลาย ๆ ท่าน ซึ่งได้ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ไว้ การติดต่อกับญี่ปุ่นมีมาก่อนวันที่ 8 ธันวาคม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ตั้งแต่ตั้งบริษัทค้าข้าว คุณวนิช ปานะนนท์ เป็นกรรมการหนึ่งในนั้น มีหลวงเสรีเริงฤทธิ์ พวกนี้เข้าไปเชื่อมโยงกับบริษัท ธนาคารมิตชุษย์ กลุ่มมิตชุษย์กับกลุ่มมิตชุษิชิ ซึ่งตอนหลังภรรยาของท่านบอกว่ามิตชุษย์ได้มาช่วยอุปถัมภ์ท่านจอมพล ป. ในสมัยที่อยู่ญี่ปุ่น เชื่อมโยงโดยคุณวนิช ปานะนนท์นั่นเอง ผมคิดว่าจอมพล ป. ฉลาดเกินกว่าจะเดินเกมสัการ เมืองเปิดเผย มีการทูตได้ดินตลอดเวลา กิจกรรมระหว่างประเทศมีงานจารกรรม ตลอดเวลาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ไม่ว่ายุคสมัยไหนของไทย ตั้งแต่ สมัยอยุธยาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ผมอยากให้ท่านนักวิชาการลงไปสืบสวนสอบสวนสิ่งเหล่านี้ และเอา ข้อมูลเหล่านี้ออกมาตีแผ่ มีอีกมากมาย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ชนรุ่นหลัง

เพราะไม่เช่นนั้นจะสูญหายไปทันที ผมเรียนเท่านั้น ขอบคุณครับ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบคุณมากครับ ผมคิดว่าการสัมมนาคราวนี้ ชื่อซึ่งหลายคนไม่เคยได้ยิน ได้ขึ้นมา 2 คนแล้ว คุณวนิช ปานะนนท์ เรื่องของคุณวนิช ปานะนนท์ ซึ่งบอกว่าในช่วงที่ญี่ปุ่นกำลังจะแพ้สงครามนั้น ได้ฆ่าตัวตายในห้องซัง หรือว่าถูกฆ่า เป็นปัญหาทางประวัติศาสตร์การเมืองมาก คุณวนิชเป็นคนที่มีความสูงมาก ๆ ในช่วงนั้น ในส่วนหนึ่งก็ไม่ผิดถ้าจะบอกว่าคุณวนิชเป็นคนกลางในการติดต่อกับญี่ปุ่นและท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ความหมายของคุณวนิชมีมาก และถ้าจะขอยุติเอาไว้คือว่าเรื่องเกี่ยวกับคุณวนิช ปานะนนท์ มีงานซึ่งดีมาก ๆ เลย คืองานของ Benjamin Batson อาจารย์ประวัติศาสตร์ซึ่งเข้าใจว่าตอนนี้สอนอยู่ที่สิงคโปร์พิมพ์ออกมาเป็นภาษาอังกฤษแล้วเมื่อประมาณปีสองปี ดีมาก ๆ เราอาจจะต้องมาดูบทบาทของคุณวนิช ปานะนนท์ แต่อาจจะทิ้งค้างเอาไว้ก่อน

ผมคิดว่าอะไรหลายอย่างในการสัมมนาครั้งนี้ที่ออกมา ประเด็นที่บอกว่าชาวกับด่า ไม่น่าจะใช่แล้ว ไม่ใช่ชาวหรือด่า เผด็จการหรือประชาธิปไตย รวมทั้งกรณีบอกว่าคุณวนิชขายชาติ ผมไม่คิดว่าเราสามารถลงความเห็นทางวิชาการได้อย่างนั้น

ขอเชิญอาจารย์กอบแก้วครับ

กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร

มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องศึกษาหลักฐานให้มากที่สุดทีเดียว ดิฉันไม่แน่ใจว่ารายงานการประชุมในวันที่ขาดไปที่ว่าไม่ค่อยมีคนจะรู้ ที่ ดร. สมศักดิ์ อ่างถึงนั้น อยู่ในหนังสือของจรรยา กุวานนท์ หรือไม่ หนังสือเล่มนี้ดิฉันว่าคน

มองข้ามไปมาก เพราะเป็นวิธีการเขียนแบบนักหนังสือพิมพ์ แต่ก่อนเล่มของหนังสือนี้ คัดลอกรายงานการประชุม word by word แต่เราก็ต้องเดากันเอง คืออ่านจากเหตุการณ์ว่า วันนั้นวันที่ 8 แล้วต่อไป วันนั้นจะวันที่เท่าไร แล้วก็วันที่เท่าไร ดิฉันอยากให้ช่วยกันกลับไปตรวจสอบดู เข้าใจว่าสิ่งซึ่ง ดร. สมศักดิ์ อ้างถึงว่ายังไม่รู้อยู่ที่ไหนคงอยู่ในหนังสือเล่มนี้ด้วย อย่าไปหวังพึ่งทำเนียบนายกฯที่จะเปิดให้เราอ่าน เราต้องหาจากที่อื่น

เรื่องน่าสนใจเกี่ยวกับคุณวนิช ทางด้านหลักฐานหนึ่งซึ่งเวลานี้คนไม่รู้และไม่ไปอ่าน คือที่กองจดหมายเหตุของเรา เขาเปิดแฟ้มใหม่มีเรื่องเกี่ยวกับคุณวนิช ปานะนนท์

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เป็นแฟ้มหน่วยงานที่เรียกว่ากองพันธมิตร มีเอกสารมากมาย ตอนนั้นเปิดให้อ่าน มีกรณีที่ใหญ่มาก ๆ คือเรื่องที่หนองปลาตุ๊ก ที่ญี่ปุ่นไปตั้งค่ายแล้วชาวบ้านจะถล่มค่าย มีการตบหน้าพระสงฆ์ เป็นคดีใหญ่มากกว่าจะเคลียร์ได้

กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร

และก็มีเรื่องเกี่ยวกับคุณวนิชมากทีเดียว เช่นว่าเมื่อคุณวนิชถูกจับ ญี่ปุ่นไปบีบบังคับ พล. อย่างไร แล้วเขาจะจัดไว้เลยเป็นรายวัน ใครพูดอะไร ๆ เหมือนรายงานการประชุม นั่นเป็นเรื่องของหลักฐาน

สิ่งที่ดิฉันจะพูดถึงก็คือ คำถามที่อาจารย์จิรพรอ้างกลับไปถึงเมื่อวานว่า ดิฉันกล่าวว่าจอมพล ป. ไม่ต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์ เวลาดิฉันพูดว่า จอมพล ป. ไม่ต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์ อะไรก็ตามที่เกินเลยจากนั้น จอมพล ป. จะต่อต้าน และด้วยเหตุนี้ดิฉันจึงพูดเมื่อวานบอกว่า นิยามหรือ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุด ประธานสวนสนาม
เนื่องในพิธีเปิดอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ที่ระลึกสงครามอินโดจีน

ความเข้าใจที่แตกต่างกันระหว่างจอมพล ป. กับกลุ่มอนุรักษนิยมเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ก็คือว่า จอมพล ป. เชื่อว่าพระมหากษัตริย์มีบทบาทเขียนไว้เลยว่า 1,2,3 แล้วก็ไม่มีอย่างอื่น ไม่มีบทบาทนอกรัฐธรรมนูญ และการแสดงบทบาทนี้โดยทำพระราชพิธี ราชประเพณีเป็นสัญลักษณ์ของชาติ นี้เป็นบทบาทที่จอมพล ป. สนับสนุนในฐานะประมุขของประเทศไทยภายใต้ระบบรัฐธรรมนูญ อะไรก็ตามที่เหนือไปจากนั้นแปลว่าไม่ใช่ เมื่อไม่ใช่ก็หมายความว่าจะต้องตัดรอนจะต้องกัดกัน จะต้องทำให้ไม่เกิด

คำอธิบายนี้จะต่อเนื่องกับสิ่งซึ่ง ดร.เกษียร พุด และดิฉันเห็นด้วยทุกประการ ว่าเมื่อจอมพล ป. ขึ้นมาเป็นรัฐบาลหรือแท้ที่จริงตั้งแต่ปี 2475 แต่ที่ไม่มีใครที่สามารถจะคิดว่าทำอะไรได้ แต่ความเชื่อนั้นอยู่ ดิฉันมองดูว่าทุก ๆ อย่างที่จอมพล ป. และคณะราษฎรทำ ถ้าจะพูดให้ง่ายเข้าก็คือเมื่อจอมพล ป. ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกใน พ.ศ. 2481 เราต้องมองอีกว่าเป็นการต่อสู้ทางการเมือง เป็นการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ เราจะเชื่อว่าอุดมการณ์แปลว่าอะไรนั้นก็แล้วแต่ สิ่งที่จอมพล ป. และคณะรัฐบาลสมัยแรกทำก็เพื่อการอยู่รอด เพื่อความมั่นคงทางการเมือง และอุดมการณ์ที่เขาเชื่อถือเราจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม

ที่เราเห็นชัดที่สุดก็คืออาจารย์ชาญวิทย์ยกขึ้นมา คือรัฐธรรมนูญ ถ้าเราอ่านรัฐธรรมนูญเราจะพบว่าประตูที่กำลังเปิด ๆ ปิด ๆ อยู่ จอมพล ป. สร้างกำแพงขึ้นมาเลยว่า ต่อจากนี้ไป นี่คือสยาม นี่คือประเทศไทย เป็นความแตกต่างกันเป็นการต่อสู้กันระหว่างสัญลักษณ์ของสยามซึ่งมีศูนย์มีจุดเริ่มต้น มีพลังมาจากสถาบันพระมหากษัตริย์ สมบูรณาญาสิทธิราชย์กับประเทศไทย หรือ Thailand ซึ่งมีศูนย์อุดมการณ์การเมืองมาจากที่คณะราษฎรสร้างขึ้นมา เพราะฉะนั้นชื่อก็ต้องเปลี่ยนเป็นประเทศไทย ปฏิทินก็ต้องเปลี่ยนเป็นวันที่ 1 มกราคม วันชาติก็ต้องเปลี่ยนเป็นวันที่ 24 มิถุนายน และถ้าเราอ่านรายชื่อ

บัญชีวันหยุดของทางราชการ จะพบว่า วันที่หยุดกันอย่างยิ่งใหญ่ยาวนานมีอยู่ คือ วันที่ 10 ธันวาคม วันรัฐธรรมนูญ หยุด 3 วัน วันที่ 2 คือวันที่ 24 มิถุนายน หยุด 3 วัน วันอื่นหยุดกันวันครึ่งวันเท่านั้น ไม่ได้มีความหมาย สองวันนี้มีความหมายยิ่งใหญ่มากต้องหยุดกันมากมาย

ที่ดิฉันอยากแสดงให้เห็นว่าเป็นภาพ คือหมายความว่าประตูปิดอันนี้ อย่างหนึ่ง อันนี้อีกอย่างหนึ่ง ที่เห็นชัดก็คือรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 ที่อาจารย์ชาลวาทิต อ่าน บอกว่าให้คนไทยมีรสนิยมเป็นไทย ชื่อของไทย กินของไทย แต่งตัวเป็นไทย ไทยทำ ไทยใช้ ไทยขาย ไทยเจริญ นี่คือคำขวัญ ดิฉันว่าถ้าเราพูดอย่าง ภาษาสามัญ เปรียบเสมือนการปิดประตู หรือตบโต๊ะกระทบฝ่ายหนึ่ง คือเวลา เราโกรธมาก ๆ เราบึ้งเลย นี่เป็นบึ้งใหญ่สำหรับดิฉัน หมายความว่าถ้าเรามอง มา สยาม รสนิยมของสยาม ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาเห็นได้ชัดไม่มีการส่งเสริมไทยทำ ไทยใช้ ไทยขาย ไทยเจริญกันเลย ชนชั้นขุนนางก็ชื่อของนอก ชื่อของจีน ชื่อของฝรั่ง ต้องมี chandelier มีรูปปั้น แก้ว ก็ต้องเปลี่ยนไปให้สวยงาม ไม่มีไทย ๆ อะไรทั้งนั้น

รัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 เปลี่ยนรสนิยมของคนไทยใหม่ อย่างอื่นไม่ดี ของไทยดีกว่า ดิฉันว่าถ้าเราต่อกันสิ่งที่อาจารย์เกษียรพูด กับสิ่งที่ดิฉันมองเห็นว่าเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ว่าพูดคนละแบบเท่านั้นเอง คือเป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ การเมืองเพื่อการอยู่รอดเท่านั้นเอง สยามต้องจากไปประเทศไทยต้องเข้ามา

ขอบคุณค่ะ

ชาลวาทิต เกษตรศิริ

ขอบคุณมากครับอาจารย์กอบแก้ว อาจารย์พูดไปแล้วผมขอแถมอีกนิด หนึ่ง กรณีเรื่องไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญนี้ ในหนังสือชุดนี้ของคุณอนันต์ พิบูลสงคราม (หนังสือชุด “จอมพล ป. พิบูลสงคราม”, พิมพ์ 2518, มี 5 เล่ม)

มีข้อความเล็ก ๆ ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามแทงลงไป ตอนนั้นช่วงสงคราม บอกว่าชักชวนให้คนไทยใช้ผ้าที่ผลิตขึ้นในบ้านเรา ผ้าไหม ผ้าพื้นเมือง ผมคิดว่าท่านคงนึกไม่ออกว่าบัดนี้คนกำลังลุกขึ้นมา ผ้าซึ่งท่านบอกว่าให้ใช้อย่างนี้ อย่าไปใช้ของนอก มันแพง ของเราถึงแม้จะไม่สวย ไม่ดีนัก ก็ขอให้ใช้ แต่ของเหล่านี้เดี๋ยวนี้คนก็บอกว่าสวยและดีมาก อันนี้น่าสนใจ footnote เล็ก ๆ อันนี้ผมชอบมาก

อีกอย่างหนึ่งที่อาจารย์เกือบจะบอกว่าคุณเหล่านี้เหมือนเปิดศักราชใหม่ เมืองไทย ผมก็คิดว่าใช่แน่ ๆ ในแง่ที่คนเหล่านี้เล่นสัญลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ และถ้าหยุด 3 วันอย่างแต่ก่อนคงดีเหมือนกัน 24 มิถุนายน หยุด 3 วัน 10 ธันวาคม หยุด 3 วัน ผมอยากดึงเข้ามาคือ แม้กระทั่งในกรณีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์ปรีดีท่านก็เล่นสัญลักษณ์นี้ วันเปิดเรียนวันแรกของเทอมที่ 1 วันที่ 27 มิถุนายน เพราะเป็นวันรัฐธรรมนูญฉบับแรก วันเปิดเรียนวันแรกของเทอมที่ 2 คือ 10 ธันวาคม ผมไม่รู้ว่าใครมาแก้ ตอนที่เราเปิดประมาณวันที่ 12 มิถุนายน ซึ่งไม่มีความหมายอะไรเลย นี่เป็นประเด็นที่ผมที่น่าสนใจมาก ๆ คิดว่าให้อาจารย์ไกรศักดิ์บรรยายต่อ ในหัวข้อ จอมพล ป. พิบูลสงครามในทัศนะนักวิชาการและนักการทหาร

เชิญอาจารย์ไกรศักดิ์ครับ

ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ

ขอบคุณอาจารย์ชาญวิทย์มาก ผมก็ลังเลที่จะมาพูดเข้านี้ เพราะว่ารู้สึกว่ามีเวลานี้ซึ่งเนียร์ก็มาแล้ว จูเนียร์มาอีก สำหรับผมแล้ว ผมต้องยอมรับการศึกษาของผมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยนี้น้อยมาก และส่วนใหญ่ก็มักจะอ่านวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษเกี่ยวกับการเมืองไทย ชอบวิทยานิพนธ์ของอาจารย์ทักษ์ อาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นต้น แต่ท่านทั้งหลายนี้ไม่

ค่อยจะเขียนเรื่องเกี่ยวกับจอมพล ป. เลข รู้สึกเป็น period ที่บอดมาก

ผมก็ตั้งคำถามว่าทำไม ยุคนี้อาจารย์ชาลยวิทย์ท่านนั้นศึกษาเหลือเกิน แต่คนที่อยู่เมืองนอกเมืองนาไปเรียนกัน 5-6 ปีไม่ทำเรื่องนี้เลย แปลกหรือไม่ เป็นยุคสำคัญจริง ๆ เป็นยุคของการสร้างชาติ แต่ไปเน้นการรวมศูนย์อำนาจ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี่เป็นต้น

ปัญหาที่ตามาคือปัญหาของการเขียนประวัติศาสตร์ไทย ผมยังจำได้ เมื่อกลับมาใหม่ ๆ ผมเขียนเรื่องเกี่ยวกับอาจารย์ปรีดี เชียร์อาจารย์ปรีดี ไป ๆ มา ๆ อาจารย์ปรีดีขึ้นหมายศาลกับผม ผมตกใจ

เมื่อตอนที่ผมอยู่ที่บ้านพิษณุโลก ยุทธนา มุกดาสนิท เป็นผู้กำกับ ภาพยนตร์อยากจะทำเรื่องเกี่ยวกับนักโทษทางการเมือง และอยากใช้สถานที่ บ้านพิษฯ เป็นฉาก แบบมีจอมพล ป. ใส่ชุดทหาร ผมก็บอกให้ใช้ได้ ผมชอบมาก รู้สึกว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับนักโทษการเมืองที่โดนประหารชีวิต มีปู่ผมอยู่ ด้วย ผมบอกว่าดี ๆ ผมชอบ เชียร์ให้ทำ ปรากฏว่าเขียนไปเขียนมา ฟีนิตซ์ (นิตซ์ พิบูลสงคราม) ท่านทูตที่นิวยอร์กไม่ยอมให้ทำ เพราะว่าถ้าทำจะฟ้อง ยุทธนาก็ตกอกตกใจมาหาผม ผมบอกไม่เป็นไร ยิ่งฟ้องยิ่งดี ยิ่งเป็นข่าว จะได้โฆษณาหนังไปด้วยในเวลาเดียวกัน แล้วก็นำเรื่องนี้มาอภิปรายกันใน ธรรมศาสตร์ ที่จริงก็น่าจะทำได้ภาพยนตร์ทางประวัติศาสตร์อย่างนี้ เพราะว่า ความรุนแรงก็เกิดขึ้นในอดีต ไม่ว่าจะ เป็นใครก็ตาม ผมว่าอาจารย์ปรีดีก็ใช้ ความรุนแรงเหมือนกัน ยิ่งกันคราวแมนฮัตตัน บ้านผมพรุนไปหมดเลย ผมว่า ถ้าสมัยนั้นแพ่ พ่อผมก็โดนชีวไปแล้ว ก็คงรุนแรงพอ ๆ กัน

ปัญหาคือทั้งสองท่านทั้ง ๆ ที่ร่วม 2475 มา ทั้งท่านปรีดี ทั้งท่านจอมพล ป. กลายเป็นมีบทบาทซึ่งแตกต่างกัน แต่ทางวิชาการมักจะให้เครดิตท่าน ปรีดีมากกว่าท่านจอมพล ป. ท่านจอมพล ป. จะถูกมองว่าเป็นเผด็จการ เป็นผู้ที่ไม่เคารพกฎประชาธิปไตย ผมคิดว่าในสายตาของผมปัญหา คือ พวกเขา

เรานักวิชาการกันเองยังไม่ได้ศึกษาค้นคว้าจริง ๆ ว่าชาติของเราสร้างขึ้นมานบนเงื่อนไขอะไร เงื่อนไขนั้นคือส่วนใหญ่เป็นเงื่อนไขทางสากล เงื่อนไขภายในทางสังคมไทยด้วย ทำให้จอมพล ป. อาจจะมีปฏิกิริยาอย่างที่ท่านเป็นด้วย ผมเชื่อว่าท่านไม่ได้กำหนดทุกอย่าง เช่น ผมยกตัวอย่างลักษณะหลักของท่าน ผมคิดว่าคือลักษณะต่อต้านตะวันตก

ในช่วงแรก ๆ ก่อน 2475 หรือหลัง 2475 สมัยนั้นเราก่อนข้างจะชัดเจนว่าภูมิภาคนี้โดนลัทธิจักรวรรดินิยมครอบงำอยู่ทั้งหมด แล้วไม่ใช่ว่าประเทศไทยจะหลุดออกจากลัทธินี้ ถ้าดูจริง ๆ แล้วตั้งแต่สนธิสัญญาเบาริงมาอนุญาตให้ต่างชาติโดยเฉพาะอังกฤษครอบครองทรัพย์สินหลายอย่างในประเทศไทย ตั้งแต่รถราง ไปรษณีย์ โทรศัพท เป็นต้น บริษัทส่งออกต่าง ๆ ก็ผูกขาดโดยอังกฤษ โรงสีใหญ่ ๆ ก็เป็นของอังกฤษ ตัวอย่างโรงกลั่นน้ำมันโรงเดียวที่เรามีก็น่าจะเป็นของดัตช์ เยอรมันเพิ่งเข้ามาแข่งขันมากขึ้นในการเดินเรือ shipping ต่าง ๆ แต่ส่วนใหญ่แล้วต่างประเทศนั้นมักจะครอบงำทางเศรษฐกิจเราก่อนข้างจะมาก

เจ้าหรือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยนั้น ก็มักจะ identify กับอังกฤษกับต่างประเทศมาก โดยเฉพาะตะวันตกชาติอาณานิคม ผมสงสัยว่าทำไมเจ้าหลายท่านพูดภาษาอังกฤษคล่องเหลือเกิน และมีวิถีชีวิตก่อนข้างจะเป็นนักเรียนนอกกันมาก ถ้าเปรียบกับคนอย่างจอมพล ป. หรือปู่ผม

อย่างไรก็ตามถ้าท่านมาดูผู้นำในสมัยนั้น ก็มีแบบ ฟามบอยเซา เป็นผู้ที่ริเริ่มเอกสารเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในเวียดนาม ฟามบอยเซานี้ได้อิทธิพลจากญี่ปุ่น ที่เราเรียกว่านักเคลื่อนไหวทางการเมืองของญี่ปุ่นที่เรียกร้องประชาธิปไตยในญี่ปุ่น การติดต่อระหว่างชาวญี่ปุ่นกับเวียดนามในยุคนี้ ทำให้เกิดนักปฏิวัติรุ่นแรก ๆ ขึ้นมาเหมือนกัน ในเชิงที่อยากจะมีการปฏิวัติต่อต้านลัทธิอาณานิคม อุบาเส่ว หม่อมมั่ง ที่พม่า ก็ติดต่อกับทางญี่ปุ่น แล้วก็มองญี่ปุ่น

ว่าอาจจะเป็นผู้ที่มาช่วยเราจากโชครวนของจักรวรรดินิยมได้ โดยเฉพาะกลุ่มทหารเนวินอย่างนี้เป็นต้น ก็ติดต่อกับพวกกลุ่มเสรีนิยมที่ญี่ปุ่น หลายท่านก็ไปเรียนที่ญี่ปุ่น และหวังว่าญี่ปุ่นจะมาช่วยให้เขาหลุดจากพันธนาการ

อีกกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจคือกลุ่มอินโดนีเซีย กลุ่มของซูการ์โน อย่าลืมว่าญี่ปุ่นเป็นคนสร้างกองทัพอินโดนีเซียเพื่อต่อต้านกองทัพอังกฤษกองทัพดัตช์ในสมัยนั้น ในปี 1949 มีการสู้รบกันอย่างนองเลือดเลย แล้วถ้าไม่ได้ญี่ปุ่นช่วยสร้างกองทัพขึ้นมา ผมว่าอินโดนีเซียคงไม่สามารถสู้กับอาณานิคมได้ ผมจึงไม่แปลกใจเลยว่าทำไมจอมพล ป. จึงไปอิงกับญี่ปุ่น โดยเฉพาะท่านอาจจะมองว่าญี่ปุ่นอาจจะช่วยขยายประเทศไทยก็ได้นะ คุณพ่อเล่าให้ฟังว่า คุณไพโรจน์ ชัยนามเป็นคนสนับสนุนการสงครามในภูมิภาคนี้ด้วย การขยาย Pan-Thai ของจอมพล ป. ไม่ทราบว่าเป็นจริงแค่ไหน

ชาลววิทย์ เกษตรศิริ

คิดว่าอาจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม เกี่ยวข้องในช่วงนี้เพราะท่านเป็นอธิบดีกรมโฆษณาการ เป็นคนหนุ่มมาก ๆ เลย ที่เมื่อญี่ปุ่นเข้ามาแล้วมีการเปลี่ยนตำแหน่งอธิบดีกรมโฆษณาการ อาจารย์ไพโรจน์ ชัยนามเป็นอธิบดี ท่านรู้เรื่องในสมัยนั้นมาก ผมคิดว่าถ้าอาจารย์ไกรศักดิ์โยงมาในตอนนั้น ในแง่ที่ว่าประเทศไทยก็สนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศในรอบ ๆ บ้านเรา เพราะฉะนั้นกลุ่มที่ไปร่วมมือกับญี่ปุ่นนั้นก็เข้ามาพักพิงในเมืองไทย อาจารย์หมายถึงตรงนี้ใช่ไหม เดี่ยวผมจะขยายความอีกที เชิญอาจารย์ก่อน

ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ

ครับ คือความหวังต่อญี่ปุ่นก็กลายเป็นที่ผิดหวังของหลายคน เพราะว่าจริง ๆ แล้วญี่ปุ่นคือจักรวรรดินิยมของเอเชียนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตาม ความ

ผูกพันของผู้นำในทศวรรษที่ 20 ทศวรรษที่ 30 จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีลักษณะผูกพันกับญี่ปุ่นค่อนข้างจะมาก และผมคิดว่าในกรณีนี้ ถ้าเราจะพูดถึงว่าจอมพล ป. เป็นเผด็จการ อยากเป็นเหมือนฮิตเลอร์น้อย ๆ ที่เมืองไทยนี้ ผมคิดว่าก็ไม่ถูกต้องทั้งหมดถ้าดูความรู้สึกของชาวเอเชียหลายคนด้วยในภูมิภาคนี้ แต่นั่นแหละมักจะกลายเป็นฝ่ายที่อยู่ center หรือขาทางการเมือง ถ้าซ้ายก็ต้องไปร่วมกับพันธมิตร แต่ก็ไม่ทั้งหมดที่ไปร่วมกับพันธมิตร ผมคิดว่าในเอเชียอาคเนย์มีน้อยมาก ยกเว้นท่านปรีดี โซจินันท์ก็ไม่ได้ร่วมเท่าไร ในที่สุดก็ต้องมาทำสงครามกับพันธมิตรอยู่ดี

ผมขอพูดช่วงนี้แค่นี้ว่า ผมอยากจะทำให้มีการศึกษายุคสมัยของจอมพล ป. กันใหม่ ว่าท่านเป็นผลผลิตของสภาพทางการเมืองในยุคนั้นอย่างไร โดยเปรียบเทียบในยุคนั้น เช่นที่ผมว่า หม่อมมั่ง อุบาเสว เนวิน ฟามบอยเซา หรือ โซจินันท์ ก็ตาม ผมคิดว่าในที่สุดแล้ว ลักษณะที่เป็น anti-western ของจอมพล ป. ยังต่อต้านตะวันตกอยู่ ผมคิดว่าจำเป็นที่จอมพลสฤษดิ์ต้องโค่นเพราะว่าจอมพล ป. อายุมากแล้ว แต่ผมคิดว่าท่านยังส่งพระองค์วรรณฯไปประชุมที่บันดุง เป็นการประชุมต่อต้านตะวันตกที่ใหญ่ที่สุด มีโซจินันท์ ชูการ์โน ใครต่อใครในโลกที่สาม และผมเชื่อว่าหากอเมริกันจะทำสงครามในเวียดนาม ถ้าจะเอาประเทศไทยเป็นฐานทัพ 7 แห่ง ผมว่าทำไม่ได้สมัยนั้น จอมพล ป. คงไม่ยอมแน่ จึงจำเป็นต้องมีการรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ต้องแปรสภาพประเทศไทยไปเป็นฝ่ายพันธมิตรโดยตรงเลยกับสหรัฐ

มีหลายเรื่องเหลือเกินเกี่ยวกับจอมพล ป. เพราะอยู่ในตำแหน่งยาวนาน ผมขอหยุดเพียงเท่านี้ และขอให้มีการสนทนาต่อไปดีกว่าครับ ขอขอบคุณครับ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบคุณมากครับอาจารย์ไกรศักดิ์ อาจารย์กำลังเสนออะไรที่น่าสนใจ

มาก ๆ ผมอยากจะขยายความนิดหนึ่ง ผมคิดว่าในด้านแรก อาจารย์ไกรศักดิ์
ว่าเราจะมองจอมพล ป. พิบูลสงครามง่าย ๆ อย่างนั้นไม่ได้ ด้านที่สอง
อาจารย์ไกรศักดิ์กำลังบอกให้เราเอาจอมพล ป. พิบูลสงครามหรือคนรุ่นนั้นใส่
เข้าไปในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผมคิดว่าตรงนี้สำคัญมาก เพราะ
เวลาเราศึกษาเกี่ยวกับผู้นำไทย บางทีเราก็คงศึกษาโดด ๆ โดยเราไม่มองว่าเขามี
ความสัมพันธ์หรือถูกสภาพแวดล้อมอะไรมากำหนดเขา ทำให้ดำเนินนโยบาย
อย่างนั้น หรือปฏิบัติอย่างนี้

ประเด็นที่อาจารย์ไกรศักดิ์เสนอขึ้นมาถ้าเรามองในมุมมองกว้างของโลก
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเรามักไม่ค่อยมอง เรามักจะมองว่าไทยกับ
ลอนดอน ไทยกับบวอชิงตัน ไทยกับปักกิ่ง คือเรามองข้ามเพื่อนบ้านเราไปหมด
เลย ในขณะที่รอบ ๆ บ้านเรา คนที่อาจารย์ไกรศักดิ์เอ่ยชื่อขึ้นมา ฟามบอยเขา
เป็นนักชาตินิยมรุ่นแรกของเวียดนาม และมีอีกหลายคน ในกรณีของพม่าก็มี
นักชาตินิยมซึ่งขึ้นมาต่อสู้กับจักรวรรดินิยมตะวันตก

ในส่วนนี้เราปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ผู้นำไทยจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะรุ่นที่
เป็นคณะราษฎร มีความรู้สึกเช่นเดียวกัน ถ้าเราอ่านข้อเขียนของประยูร
ภมรมนตรี ท่านบอก ไปเมืองนอกแล้วฝรั่งดูถูก อะไรต่ออะไร ก็มีความรู้สึก
ชาตินิยมที่ว่าฝรั่งก็เข้ามาอิทธิพลมากมาย เพราะฉะนั้นในด้านหนึ่งผมอยาก
ดึงมาว่า คำอธิบายว่าทำไมที่สุดแล้ว บรรยากาศเหล่านี้ทำให้ผู้นำไทยเหมือน
กับผู้นำรอบ ๆ บ้านเราไม่น้อยที่มีความรู้สึกโอนเอียงไปเข้าทางยักษ์ด้านญี่ปุ่น

ในบทความเล็ก ๆ ซึ่งสำคัญมากเลยของอาจารย์ Ben Anderson บอกว่า
บทบาทญี่ปุ่นต่อเอเชียนี ญี่ปุ่นเป็นเสมือน light of Asia เป็นแสงสว่างของ
เอเชีย ที่คนเอเชียมองว่า ถ้าเอาแบบนี้เข้าด้วย ไปร่วมมือหรือมีความสัมพันธ์
อะไรก็ตาม เป็นการปลดตัวเองจากการครอบงำของตะวันตก ในเบื้องต้นผม
คิดว่าญี่ปุ่นมีคุณูปการอย่างนี้ ปลุกความรู้สึกของคนเรา คนไทย พม่า เวียดนาม

แต่แน่นอนเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นก็กลายเป็นจักรวรรดินิยมเช่นเดียวกับตะวันตก เมื่อเข้าไปยึดครอง แต่ตอนแรกญี่ปุ่นได้รับการต้อนรับดีมาก

ผมคิดว่าอันนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ผมว่าน่าจะเข้ามาช่วยอธิบายคนรุ่นนี้ ผมคิดว่าเราไม่สามารถจะอธิบายว่าอาจารย์ปรีดีไปตะวันตกเข้ากับอังกฤษ อเมริกา ผมว่าพูดไม่ได้ แล้วก็พูดไม่ได้เช่นเดียวกันว่าหลวงพิบูลสงคราม โปรญี่ปุ่นก็เลยเข้ากับญี่ปุ่น ผมก็ว่าพูดไม่ได้อีก ผมว่าต้องมีคำอธิบายมากกว่านั้น ก็คงอยากจะตั้งข้อสังเกตอันนี้ไว้

ขอเชิญครับใครมีข้อคิดเห็นอะไรจากประเด็นอาจารย์ไกรศักดิ์ได้หยิบยกขึ้นมา ซึ่งผมคิดว่าสำคัญมากถึงแม้ว่ารายละเอียดจะไม่มาก เชิญอาจารย์เกษียรครับ

เกษียร เตชะพีระ

ผมอ่านเอกสารของสมัยนั้นบ้าง คงไม่ได้อ่านมากเท่ากับอาจารย์สมศักดิ์ แต่ผม sense ว่า นาซีก็ไม่ได้เป็นภาพเลวร้ายเท่าไรในสมัยนั้น ผมไม่แน่ใจว่าอยู่ในเค้าโครงเศรษฐกิจเองหรือว่าอยู่ในการประชุมหลังเค้าโครงเศรษฐกิจที่ได้เห็นว่าอาจารย์ปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์หรือเปล่า อาจารย์ปรีดีอ้างตัวอย่างเศรษฐกิจของรวมศูนย์แบบนาซี พูดถึงในฐานะเป็นแม่แบบหนึ่ง เห็นไหม นาซีมีการให้รัฐเข้าไปจัดแจงอะไรต่าง ๆ ผมคิดว่าความรู้สึกของคนรุ่นนั้นต่อนาซี หรือว่าใกล้ตัวขึ้นมาคือญี่ปุ่น คงเป็นคนละแบบกับพวกเราที่อยู่หลังเหตุการณ์แล้วรู้ว่าญี่ปุ่นแพ้สงคราม และญี่ปุ่นทำอะไรกับคนจีนในมลายูบ้าง หรือว่านาซีฆ่าคนยิวไปเท่าไร ผมคิดว่าในสมัยเดียวกันนั้นความเข้าใจต่อนาซีต่อญี่ปุ่นคงเป็นอีกแบบ ยังไม่ต้องพูดถึงอย่างกรณีอาจารย์ปรีดี ตลกมากเลย เพราะมีรูปถ่ายที่อาจารย์ปรีดีใส่ชุดกิโมโน

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

อยู่ในเรือครับ เรืออะไรก็ไม่ทราบ คนญี่ปุ่นนั้นก็สำคัญมาก เป็นนักสังคมนิยมญี่ปุ่น พวกอาจารย์ญี่ปุ่นบอก เป็นคนมีชื่อเสียงมากเลย

เกษียร เตชะพีระ

อันนี้ประเด็นหนึ่ง คราวนี้อยากจะสนับสนุนความเห็นของอาจารย์ไกรศักดิ์ พอดีฟังอาจารย์กอบแก้วพูดขยายความว่าปัญหาว่าจะพูดหรือไม่ว่าจอมพล ป. คัดค้านสถาบันพระมหากษัตริย์ อาจารย์กอบแก้วว่าไม่หอรก จอมพล ป. รับสถาบันพระมหากษัตริย์แบบที่ตัวเองนิยม หรือ define ซึ่งก็อยู่ในกรอบรัฐธรรมนูญ คงต้องคุยกันด้วยว่าฉบับไหน น่าสนใจเพราะว่าในช่วง 2490-2500 มีการฉีกกันหลายฉบับ แล้วเหตุผลหนึ่งที่ฉีกคือว่าจะ define ขอบเขตของพระราชอำนาจกับการเมืองให้เห็นเส้นแบ่งอยู่ตรงไหน ผมไม่เห็นด้วยแต่ที่ไม่เชิงเป็นประเด็นเกี่ยวกับเรื่องหลักฐานโดยตรง ผมว่าประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่มีเสน่ห์อย่างยิ่งอย่างหนึ่ง เพราะมันพยายามจะเข้าใจอดีตด้วยภาษาบริบท และวัฒนธรรมของอดีต จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมเราจะต้องพยายามเข้าใจว่าคนรุ่นนั้นมองนาซี มองญี่ปุ่นไม่เหมือนคนรุ่นเราอย่างไร ทำไมอาจารย์ปรีดีจึงเอ่ยอ้างถึงพวกนาซีได้อย่าง approvingly ในสมัยนั้นอาจารย์ปรีดีเป็นฮิดเลอร์ เป็นพวกแบบนิยมนาซีหรือเปล่า ผมว่าประวัติศาสตร์มีเสน่ห์ตรงนี้ พยายามไปเข้าใจเหตุการณ์ในอดีตในบริบทของอดีต ในวัฒนธรรมของอดีต ในความรู้สึกของอดีต

แต่ผมว่า ประวัติศาสตร์ถ้าทำได้แค่นี้ ยังไม่พอ เพราะในที่สุดถ้าเราเอาตรงนี้เป็นตัวตั้ง รสช. สนับสนุนประชาธิปไตยแบบที่ รสช. define จอมพลถนอมสนับสนุนประชาธิปไตยแบบไทย ๆ อย่างที่จอมพลถนอม define ผมคิดว่าในที่สุดแล้ว บทสนทนาระหว่างนักประวัติศาสตร์ด้วยกันเองกับนักอื่น ๆ

ต้องมีวาทกรรม 2 ชั้น วาทกรรมของยุคสมัยนั่นเองที่พยายามเข้าใจประเด็นปัญหาของคนรุ่นปัจจุบัน เน้นในจุดหนึ่งเราจะบอกได้ว่า ไซ้ จอมพล ป. ไม่ต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์แบบที่จอมพล ป. define แต่ถ้าเรายกกันด้วยบรรทัดฐานแบบนี้ในวัฒนธรรมแบบนี้แล้ว เราก็ต้องถือว่าเป็นแบบนี้ ผมว่าบทสนทนาไม่ขาด ปัญหาคือว่ามักจะขาดการอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ว่าจะของอดีตหรือของปัจจุบัน คืออดีตก็มักจะทีกทักว่า ดังนั้นภาษาอดีต วัฒนธรรมอดีตเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ในเมื่อเขาบอกว่าเขาไม่ anti ด้วยสิ่งที่เขานิยามเอง เราก็ไปว่าเขา anti ไม่ได้ นี่ก็เอนเอียง ในแง่กลับกันคือการดูถูกอดีตแล้วใช้ภาษาตัวเองไปตัดสินทุกอย่างในอดีต เช่นพวกลัทธิมาร์กซ์เก่งเรื่องอย่างนี้ ไม่สนใจหรอกว่าใครพูดอย่างไร เป็นศักคินาเพราะอะไร ก็ดู mode of production ซิ ก็รู้อยู่ อาจารย์ไกรศักดิ์นั่งอยู่ตรงนี้ ต้องพูดแบบนี้ ไม่สนใจอดีตเลย พูดด้วยวาทกรรม ไม่สนใจเลยว่าอดีตมี experience มี culture อย่างไร ไม่เฉพาะลัทธิมาร์กซ์นะ

ผมคิดว่าต้องมีบทสนทนาที่คุณ subject ความเชื่อของคุณต่อภาษาของเขา แล้วเอาภาษาหรือวัฒนธรรมหรือหลักฐานในอดีตนั้นมาคุยกับการตีความของคุณด้วย

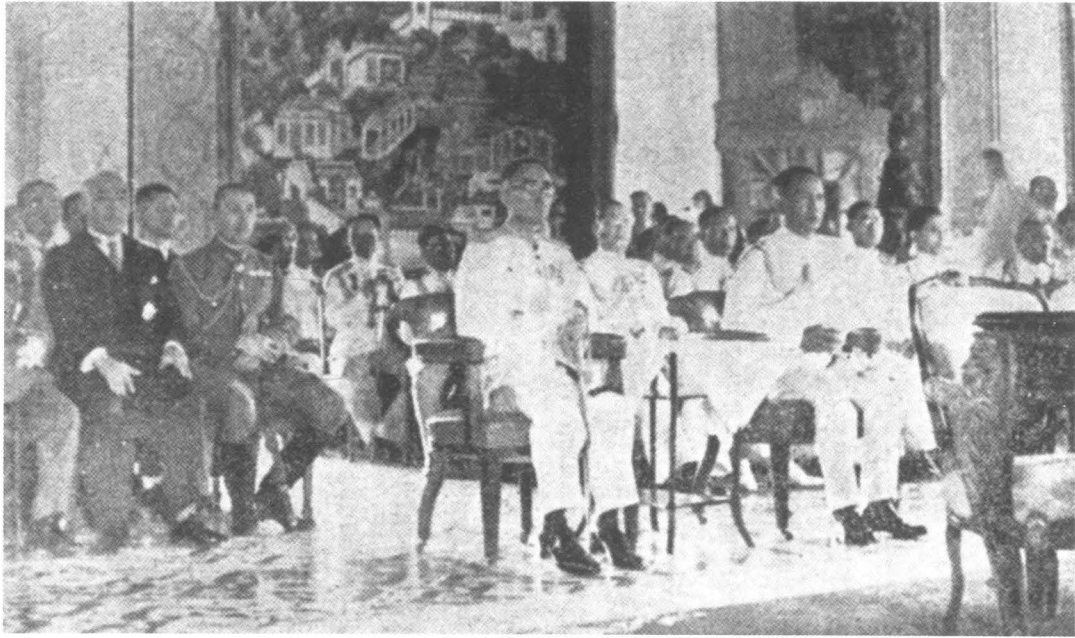
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

เชิญอาจารย์จรัลครับ

จรัล ดิษฐาภิรักษ์

ผมไม่ใช่นักประวัติศาสตร์ แต่ผมคิดว่ามีข้อเท็จจริง 2 อย่างที่ขัดแย้งกัน

1. ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่อาจารย์เกษียรพูด ที่หลายคนพูดมาดี มาก แต่ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งที่จะทำให้ความรู้สึกนึกคิดของคนไทยต่อจอมพล

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กับ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่น
ทสึโบกามิ ในงานพิธีลงนามกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484

ป. แตกต่าง คือ ข้อเท็จจริงทางการเมือง หมายถึงว่าวิถีดำเนินการเมือง ไม่ว่าจะจอมพล ป. จะเป็นอย่างไรก็ตาม แต่จอมพล ป. ได้ถูกความจริงทางการเมืองจับให้อยู่ในสาย อยู่ในค่าย อยู่ในกลุ่มที่เป็นผู้ร้าย และจอมพล ป. ก่อนข้างจะโดดเดี่ยว ฝ่ายเจ้าก็ไม่เอา คณะราษฎรเองตอนหลังก็บอกว่าระบอบการเมืองที่คณะราษฎรก่อตั้งขึ้นมาสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. 2490 หมายถึง 2489 พอหลังจากนั้นแล้วไม่ใช่เรื่องของคณะราษฎรแล้ว เป็นเรื่องของจอมพล ป. ฝ่ายค้านเวลานั้นพวกประชาธิปไตยก็ไม่เอาจอมพล ป. ฝ่ายซ้ายคือพรรคคอมมิวนิสต์ก็จัดให้จอมพล ป. อยู่ในฝ่ายมีแนวโน้มไปทางเผด็จการฟาสซิสต์

ความรู้สึกนึกคิดของคนไทยที่เกิดจากข้อเท็จจริงทางการเมืองนี้ มันยิ่งใหญ่มาก ผมเองตอนอยู่ ป. 4 จอมพล ป. ถูกจอมพลสฤษดิ์โค่น ผมรับรู้วันนั้นเพราะว่าครุมาพูดให้ฟัง ก่อนหน้านั้นผมอ่านหนังสือพิมพ์อยู่บ้าง ผมก็รู้สึกว่าจอมพล ป. เป็นคนไม่ดีแน่นอนเพราะถูกโค่น และพอต่อมาเรียนหนังสือรับรู้มาเรื่อย ๆ จอมพล ป. เป็นเหมือนพวกเผด็จการไม่ใช่ประชาธิปไตย พอมาอยู่ธรรมศาสตร์ ผมก็ได้ความรู้สึกนึกคิดใหม่ขึ้นมา จอมพล ป. เป็นฟาสซิสต์จากทัศนะของมาร์กซิสต์ จากทัศนะของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ซึมซาบเข้าไปในตัวผม คือจอมพล ป. เป็นฟาสซิสต์ เป็นพวกเผด็จการ เป็นพวกทำลายการปฏิวัติ เป็นพวกต่อต้านสารพัด เพราะฉะนั้นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ฟังมาทั้งหมดนี้ ถึงกระนั้นก็ตามยังไม่สามารถลบล้างความรู้สึกนึกคิดที่ค่อย ๆ สร้างขึ้นมาในตัวคนไทยเรา โดยเฉพาะในตัวผม

เมื่อผมไปศึกษาประวัติศาสตร์จริง ๆ จัง ๆ ผมเริ่มรู้สึกว่าจอมพล ป. ใช้งานได้ ที่รู้สึกใช้ได้ดีคือว่าจอมพล ป. ยังเอาระบบรัฐสภา หมายถึงในทางรูปแบบมีพรรคการเมือง มีการเลือกตั้ง ไม่เหมือนพวกสฤษดิ์ พวกถนอม เมื่อวานผมตื่นนอนแต่เข้าไปที่ลานพระรูป เพราะพวกเราพวก ครป. พวก ส.ส.ส. นัดกันไป ผมไปตีห้าครึ่ง ไม่มีใครไปสักคน พอสัก 5 นาที่จะ 6 โมง มีคนไปคน

หนึ่งคือลุงชาญ ประธาน ครป. ผมเป็นรองประธาน ส.ส.ส. พอ 6.10 น. ก็มี
มาอีกคนหนึ่งอดีตพวก 14 ตุลา คุณชัยวัฒน์ พวกเรา 3 คนไปยืนอยู่ที่หมุด
หมุด 24 มิถุนายน เสร็จแล้วผมก็ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ ผมบอกวันที่ 24
มิถุนานี้ ตอนผมเด็ก ๆ ผมจำได้เลยโรงเรียนหยุดอยู่ ม. 1 ม. 2 โรงเรียนยังหยุด
แต่ตอนหลังจอมพลสฤษดิ์เปลี่ยนวันที่ 24 มิถุนา ยกเลิกวันที่ 24 มิถุนาเป็น
วันชาติ เพราะฉะนั้นวันที่ 24 มิถุนาเมื่อวานเป็นเรื่องเศร้ามาก คนส่วนใหญ่
แม้กระทั่งอาจารย์มหาวิทยาลัยสึม พอถามว่าไปไหนมา วันนี้ 24 มิถุนา ผม
ไปลานพระรูป ไปทำไม?

ผมอยากใช้เวลาชี้ให้เห็นว่า ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะจริง
วิจิตรพิสดารแค่ไหนก็ตาม ไม่สามารถทำลายข้อเท็จจริงทางการเมืองของเมือง
ไทยตั้งแต่ 2475 ถึงปัจจุบัน ที่อย่างไรก็ยังจัดจอมพล ป. อยู่ในอีกฝ่ายหนึ่ง
เพราะว่าก่อนอื่นท่านเป็นทหาร ความจริงท่านเป็นผู้นำการปฏิวัติ 2475 คน
หนึ่ง แต่ว่าในความรู้สึกนึกคิดคนไทยจนถึงปัจจุบันนี้ แม้กระทั่งนักประวั
ติศาสตร์ก็มองจอมพล ป. เป็นทหารก่อนอื่น รองลงมาเป็นนายกรัฐมนตรี แล้ว
ก็นาน ๆ จะพูดสักทีว่าเป็นนักปฏิวัติ และฐานะนักปฏิวัติของจอมพล ป. ถูก
ลบล้างถูกทำลายไปนานแล้ว เพราะฉะนั้นที่เราสัมมนาวันนี้ผมไม่รู้จะมีเหตุผล
อะไรก็ตาม ผมคิดว่าเมืองไทยเรามีข้อเท็จจริงทางการเมืองมากมายที่จะต้อง
ตรา หรือทำให้คนหลาย ๆ คนไม่ต้องเป็นอย่างนี้ต่อไป เกิดมาเป็นไทยก็ต้อง
รับกรรมบางอย่างไป

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบคุณมากครับอาจารย์จรัส อาจารย์จรัสไปลานพระรูปเมื่อวานเช้าใหม่
ครับ 24 มิถุนา อาจารย์ไม่ได้ไปตอนคืนวันอังคารนะ ผมไปคืนวันอังคาร แล้ว
ไปเดินดูตรงหมุด ใครยังไม่ทราบว่ามีหมุดนั้นที่อาจารย์จรัสพูดถึงคืออะไร ก็เชิญ

ไปที่พระรูปจะอยู่ทางด้านขวามือ ระหว่างพระรูปกับประคูดนามเสื่อป่า เชิญไป
ชมหมด 24 มิถุนายน

เชิญอาจารย์สมศักดิ์

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

ผมต้องขอบคุณเกษียรที่หยิบยกประเด็นหนึ่งขึ้นมาเพื่อ dialogue กับ
อาจารย์กอบแก้ว เพราะผมคิดอยู่นานตอนที่อาจารย์กอบแก้วกับอาจารย์จิรพร
พูดกัน เพราะเป็นเรื่องความปลอดภัยของทุกคน จอมพล ป. กับสถาบัน
พระมหากษัตริย์ ผมเห็นตรงกับที่เกษียรพูดในแง่หนึ่ง ที่บอกว่าจอมพล ป. ไม่
anti สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยตามคำนิยามที่ท่านให้ไว้ต่อรัฐธรรมนูญ ผม
เห็นด้วยในแง่หนึ่ง แต่ผมอยากจะบอกว่าเรื่องมันซับซ้อนกว่านั้น เกษียรได้
ยกประเด็นในลักษณะที่เป็นวาทกรรม เป็น discourse ในแง่ทางด้านที่เป็น
concept ผมอยากจะพูดในแง่ที่เป็นข้อมูลบางอย่างที่ว่ามีลักษณะที่ซับซ้อน
กว่านั้น แต่ปัญหาเรื่องการนิยาม ถ้านิยามว่าอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างเดียว
เมื่อวานใครได้ฟังที่ผมพยายามพูดที่ผมยกข้อเขียนของอาจารย์ปรีดีเรื่อง จง
พิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวิรชน 14 ตุลา อาจารย์ปรีดีพูด
ถึงประเด็นนี้ที่บอกว่าก่อนหน้าเกิดรัฐประหาร 16 กันยา ไม่นาน จอมพล ป.
ส่งคนไปคล้ายเป็นทูตไปขอเจรจากับอาจารย์ปรีดีว่าขอคืนดีกัน โดยบอกว่ามี
สัญญาอันหนึ่งคือว่าจะเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ อีกอันหนึ่งนี้อาจารย์ปรีดี
พูดเอง ไม่ใช่ผมพูด ต้องย้ำ เพราะผมไม่รู้ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร อาจารย์ปรีดี
บอกว่าจอมพล ป. ว่าจะรื้อฟื้นกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 ขึ้นใหม่ เพราะ
จอมพล ป. ได้ไปคุยกับคุณเฉลียว คุณชิต สิงหเสนี ถ้าใครสนใจผมคิดว่า
อาจารย์กอบแก้วคงรู้ข้อมูล ใครสนใจการเมืองไทยคงได้ยินเรื่องข่าวลือ ก่อนหน้า
ที่ 3 คนจะเข้าที่ประหาร คุณเผ่าไปพบและ 3 คนนี้ได้บอกบางอย่างแก่คุณเผ่า

บวกกับข้อเท็จจริงที่ว่าจอมพล ป. ส่งคนไปหาอาจารย์ปรีดีโดยสัญญาจะรื้อฟื้นคดีนี้ขึ้นใหม่ ผมได้ไปคุยกับ 2 คนที่ไปกี่ยืนชั้นทำนองที่อาจารย์ปรีดีพูดด้วย ภาษาที่อาจจะแนวกว่านี้แต่ไม่สามารถถ่ายทอดในที่นี้ได้

ประเด็นของผมคือว่าผมไม่พูดอะไรทั้งสิ้น แต่อยากจะบอกว่า ลองคิดถึง ลองอ่าน ลองกลับไปอ่านที่อาจารย์ปรีดีเขียนกลับมาแล้วคิดถึง implication ว่า ถ้าไม่มีกรณี 16 กันยา และหากว่าจอมพล ป. ทำตามสัญญา implication ผมว่าใหญ่มาก

ผมอยากจะโยงเรื่องนี้ออกไปนิดหนึ่ง คือ หลัง ๆ นี้มีแนวโน้มหนึ่งในหมู่นักประวัติศาสตร์พวกเรา ๆ คือเวลาเราอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น รัฐประหารของสฤษดิ์ เรามักจะพูดโดยนัย โดยไม่รู้ตัวก็ตามว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะว่าเรามักจะพูดว่าเกิดจาก background ทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง อะไรทั้งหลาย เรามักจะพูดโดยไม่รู้ตัวเหมือนกัน เรามีนัยว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ถึงอย่างไรจอมพลสฤษดิ์ก็ต้องทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 16 กันยานอนอยู่ดี อยากรู้อจอมพล ป. ก็ต้องโดนโค่นอยู่ดี แต่เราอาจจะมองประวัติศาสตร์อีกแบบหนึ่งได้ในฐานะที่ยึดศัพท์มาร์กซิสม์หน่อย ในฐานะที่เป็นการปฏิบัติของมนุษยชาติและผลของมันนี่ open หมายถึงว่า ถ้าคนเราทำอีกอย่างหนึ่ง เมื่อวานที่ผมใช้คำว่า “ถ้า” แล้วอาจารย์กอบแก้วแย้งขึ้นมา นี่เป็นงาน exercise ในทางที่ผมอยากจะเรียกว่าเป็น historical imagination เช่นบอกว่า ถ้าอาจารย์ปรีดีไม่เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจ การเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจนี้ไม่มี background ทางสังคมอะไรเรียกร้องให้ปรีดีทำเลย แต่ปรีดีทำไปอย่างนี้เป็นต้น ปัญหาคือว่า ถ้าพันธมิตรครั้งใหม่ระหว่างปรีดีกับจอมพล ป. เป็นจริงขึ้นมา ถ้าจอมพล ป. ทำตามสัญญาขึ้นมาจริง ๆ อะไรจะเกิดขึ้นในการเมืองไทย เรื่องนี้น่าสนใจ

ผมโยงอีกนิดหนึ่งกับเรื่องที่ผมทำ คือผมทำเรื่อง พทท. มีความเห็น

หนึ่งของคุณผิน บัวอ่อน ซึ่งว่ากันว่าเป็นอดีตสมาชิกกรมการเมืองของ พคท. คุณผินเสนอความเห็น บอกว่าถ้ามองประวัติ พคท. 50 ปีนี้อย่างกว้างเลยเป็น overall แล้ว บอกว่า พคท. ทำผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญอยู่ 2 ครั้ง ในความเห็นของแก คือถ้าไม่ใช่ความผิดพลาด 2 ครั้งสำคัญนี้การเมืองไทยจะเปลี่ยนไป ครั้งหนึ่งคือหลัง 14 ตุลา พคท. ทำผิดพลาดตรงที่ประเมินว่า สถานการณ์ปฏิวัติมาถึงแล้ว เลยผลักดันให้ขบวนการฝ่ายซ้ายทั้งหมดก้าวล้ำเกินไป ซ้ายเกินไป ถ้า พคท. ไม่ประเมินอันนี้ผิดแล้วสามารถนำทิศทางขบวนการฝ่ายซ้ายหลัง 14 ตุลาไปในทิศทางที่ไม่ซ้ายขนาดนั้น อาจจะเปลี่ยนการเมืองไทยได้ อันนี้เป็นความผิดพลาดอันหนึ่ง

อีกอันหนึ่งคือ แกมองว่า ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ครั้งใหญ่ คือกรณีก่อนที่สฤษดิ์จะขึ้นมารัฐประหาร เรื่องนี้ผมเขียนไว้ พคท. ส่วนใหญ่ไปสนับสนุนสฤษดิ์ แล้วตีจอมพล ป. กับเผ่า-ผิน มองว่าหาก พคท. ซึ่งตอนนั้นมีพรรคพวกอยู่ในวงการปัญญาชน วงการหนังสือพิมพ์มากเลย และมีส่วนสำคัญในการสร้างภาพพจน์ที่เรียกว่าเป็นฮีโร่ของจอมพลสฤษดิ์ขึ้นมา ได้หันไปสนับสนุนจอมพล ป. มีความเป็นไปได้ที่ประวัติศาสตร์ตอนนี้จะเปลี่ยน ถ้าโยงเรื่องนี้เข้ากับการเปิดเผยของอาจารย์ปรีดีที่ว่ามา พุดง่าย ๆ ถ้าเรามองประวัติศาสตร์ในเฉพาะที่เป็น practice ซึ่ง out come ไม่แน่มันนอน อาจออกมาอีกอย่างหนึ่ง สรุปคือปัญหาเรื่องนี้ทั้งหมดซับซ้อนมากกว่าที่เราพูดว่าจอมพล ป. เป็นอย่างนั้นอย่างนี้

ขอบคุณครับ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

เชิญท่านทูตประดาป ครับ

ประกาศ พิบูลสงคราม

ผมจะเรียนให้อาจารย์จรัลทราบคนเดียว เพราะว่าฟังดูรู้สึกจะเหงา เห็นตื่นมาตั้งแต่เข้าไปที่ลานพระรูป ผมทราบเมื่อวานผมกลับไปก็เล่าให้คุณพ่อฟังว่าการสัมมนาเป็นอย่างไรบ้าง บอกเขาไปทำบุญกันที่วัดพระศรีมากเลย แล้วท่านนายเกษชวน ก็ส่งท่านรัฐมนตรีช่วยคุณสุทัศน์ เงินหมื่นไปด้วย ถ้าเพื่อปีหน้าอาจจะลงไปที่วัดพระศรีบ้างจะได้ไม่เหงา

ส่วนเรื่องสถาบันเมื่อคืนนี้คุณอาจารย์วิสต์ก็พูดไปนิดหนึ่งแล้ว ผมคิดว่าที่อาจารย์ไกรศักดิ์พูดอาจจะถูก คือว่าต้องศึกษาระยะใดชนิดหนึ่ง แล้วดูสถานการณ์ด้วย ถ้าเผื่อจะโยง equation อันเดียวอาจจะไม่เห็นภาพรวมทั้งหมด 2475 เกิดอะไรขึ้น 2476 เกิดอะไรขึ้น ใครพลาดไปจะเป็นอะไรอย่างไรบ้าง ตอนนั้น รัชกาลที่ 7 ท่านก็สละราชสมบัติ คณะราษฎรก็อัญเชิญรัชกาลที่ 8 ขึ้นมาเป็นกษัตริย์ ตอนนั้นยังเยาว์วัยอยู่ ท่านยังศึกษาอยู่ต่างประเทศ กว่าท่านจะกลับมาก็มี่เรื่องสวรรคต กว่าในหลวงรัชกาลที่ 9 ท่านจะกลับมามีบทบาทเต็มที่เลยจริง ๆ แล้ว เกือบจะ 2500 แล้ว

ในช่วง 2500 ที่อาจารย์สมศักดิ์พยายามจะวิเคราะห์นี้ อาจจะต้องดูอีกปัจจัยหนึ่งด้วย คือชาติ มิตรที่ดีของเราตอนนั้นพวกหน่วยลับข่าวกรองเขาก็ทำงานกันเต็มที่ไปหมด แล้วก็เล่นกันแรง ๆ ได้ดิน บนดินเขามีอยู่แล้ว ขอเป็นข้อมูลเพิ่มเติมชนิดเดียว

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบคุณมากครับ พลโทสุรยุทธ์ จุลานนท์ ท่านกรุณามาจากลพบุรี ตอนนี้ท่านประจำอยู่ที่ลพบุรี แล้วที่เรียนให้ทราบที่ว่าที่ท่านมาช้าเพราะวันนี้มีประชุมวุฒิสภา ขอเรียนเชิญท่านเข้ารายการเลย ในหัวข้อ จอมพล ป. พิบูลสงครามในทัศนะของนักวิชาการและนักการทหาร

พลโทสุรยุทธ จุลานนท์

ขอขอบคุณอาจารย์ชาญวิทย์ที่ได้เปิดโอกาสให้ผมได้มาแสดงความคิดเห็น
ในส่วนของทหาร

ช่วงเวลาที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เข้ามามีบทบาททางการเมือง
ทางการเมืองทหารนั้น ผมเองก็ยังไม่เกิด เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะเรียนให้ท่านทั้งหลาย
ได้รับทราบวันนี้ก็เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารเก่า ๆ และจากสิ่งที่ยุทธการทหารบกได้รวบรวมไว้ในส่วนของทางทหาร

ช่วงที่นับว่าจอมพล ป. ได้เข้ามามีบทบาทสูงที่สุดทั้งในด้านทางการเมือง
ทั้งด้านการเมือง และการต่างประเทศนั้น คงเป็นช่วงปี พ.ศ. 2481-2487
เป็นหลัก

ในช่วงนั่นเอง ในด้านการทหารก็เกือบจะเรียกว่าเป็นช่วงที่ทางรัฐบาล
ไทยในขณะนั้นได้เน้นเรื่องการปรับปรุงทั้งสมรรถภาพทั้งกำลัง ทั้งสถานที่ตั้ง
ต่าง ๆ จากเหตุการณ์ในสมัยนั้นสิ่งที่ยังตกค้างมาถึงสมัยนี้ก็ยังคงอยู่ ไม่ว่าจะเป็น
เป็นจังหวัดที่ผมรับราชการมาในขณะนี้ ซึ่งถือว่าท่านจอมพล ป. ได้เลือกเป็น
จังหวัดทหาร หรือเราพูดกันในหมู่ประชาชนว่า ลพบุรีเมืองทหาร

ในสมัยก่อนตัวพื้นที่ที่เป็นทหาร หรือเป็นค่ายทหารนั้น เริ่มตั้งแต่
บริเวณข้ามทางรถไฟ อาคารสถานที่ที่เป็นอยู่ขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นตัวโรงเรียน
พิบูลวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นโรงแรมที่ริมถนนใกล้ ๆ กับบริเวณศาลพระกาฬ
อาคารสถานที่บริเวณสองฝั่งถนนจากศาลพระกาฬไปถึงบริเวณสระแก้ว หรือ
ถ้าจะเรียกเป็นภาษาทางการก็จะเรียกว่า อนุสาวรีย์สมเด็จพระศรีสุริโยทัย จุด
นั้นเกือบจะทั้งหมดเป็นอาคารซึ่งก่อสร้างในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ทั้งสิ้น รวมไปถึงจนกระทั่งถึงศูนย์การทหารปืนใหญ่ ชาวบ้านจะเรียกกันว่า
โคกกระเทียม

จากจุดนั้นก็มีความเจริญในด้านของการสังคมสงเคราะห์อีกส่วนหนึ่ง

ที่แยกออกไป บางท่านอาจจะไม่ทราบว่าส่วนของพื้นที่ที่เราเรียกว่านิคมสร้างตนเองนั้น จอมพล ป. ท่านเป็นผู้ริเริ่ม แล้วพื้นที่ที่เกิดขึ้นที่จังหวัดลพบุรีเป็นแห่งแรก เป็นพื้นที่คาบต่อกันระหว่างลพบุรีและสระบุรีในปัจจุบัน ทางกรมประชาสัมพันธ์เองก็ถือว่าความริเริ่มของจอมพล ป. เป็นจุดเริ่มต้นของกรมประชาสัมพันธ์ และก็มีอนุสาวรีย์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่บริเวณอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

สิ่งที่ผมอยากจะเรียนให้ท่านผู้ฟังได้รับทราบนั้นก็จะเป็นเรื่องหลัก ๆ ซึ่งคงอยู่ในใจของเด็กรุ่นหลัง ๆ อย่างผม หรือว่ารุ่นน้อง ๆ ลงไปอีกว่า ในสมัยของจอมพล ป. นั้น ทำให้ไทยเราถึงมีลักษณะที่มีความเป็นชาตินิยมค่อนข้างจะกร้าวร้าว มีการผนวกดินแดนเอาจากที่นั่นที่นี้มาบ้าง อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ มีการประกาศสงครามกับสัมพันธมิตรบ้าง จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการตกลงใจในลักษณะนั้น จุดเหล่านี้ผมอยากจะเรียนเสนอต่อท่านผู้ฟังว่า มีบางจุดบางส่วนซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพการและปัจจัยภายนอกต่าง ๆ มีส่วนที่จะทำให้เราจำเป็นต้องตกลงใจดำเนินการไป ทั้ง ๆ ที่นโยบายของเราเองนั้นก็ไม่ได้ระบุไว้ชัดเจน ทั้งหมดนี้จะเกี่ยวพันกันทั้งในด้านการทหาร การเมืองระหว่างประเทศ และด้านการป้องกันประเทศด้วย

ในช่วงแรกนั้น ถ้าหากว่าจะเปรียบเทียบสถานการณ์ภายนอกหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ยุติลงไป สภาพการณ์ในช่วงนั้น ถ้าหากว่าจะเปรียบเทียบกับในปัจจุบันก็จะมีส่วนคล้ายประเทศซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจชาติหนึ่งต้องพ่ายแพ้ และอำนาจอิทธิพลในพื้นที่ต่าง ๆ นั้นลดถอยลงไป ประเทศที่พยายามที่จะขยายอิทธิพลของตนเข้ามาเพื่อทดแทนอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจที่พ่ายแพ้นั้นก็มีขึ้นเหมือนกัน ถ้าเปรียบกับในสภาพปัจจุบันแล้วก็มีส่วนคล้ายว่า ในปัจจุบันเมื่อทางประเทศฝ่ายสังคมนิยมต้องการมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากไปแล้ว ก็มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอิทธิพลของ

ประเทศต่าง ๆ ที่จะเข้าทดแทนคล้าย ๆ กัน

นโยบายของไทยในช่วงนั้นจะเห็นว่ารัฐบาลไทยได้วางแนวนโยบายที่จะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอด เพราะเรามองภาพเห็นว่าในสภาพการณ์ของความไม่แน่นอนของสถานการณ์ระหว่างประเทศนั้น จุดที่ประเทศไทยจะรักษาเอกราช และดำรงความเป็นชาติของเราให้ดีที่สุดนั้น คือนโยบายเป็นกลาง

ในช่วงปี 2481 ที่ ฯพณฯ จอมพล ป. ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทยเป็นท่านที่ 3 นั้น เป็นจุดเริ่มของหัวเลี้ยวหัวต่อในสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ ในช่วงนั้นท่านได้พยายามที่จะขยายทั้งกำลังทหารและเตรียมที่จะตอบโต้กับการรุกรานหากว่าจะมีเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า สิ่งที่เราได้เตรียมการในช่วงนั้นก็เห็นว่า รัฐบาลได้พยายามที่จะติดต่อกับประเทศทางตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ สหรัฐ เพื่อจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์มาเสริมให้กับทางกองทัพ โดยที่เราเองภายในของเรานั้นก็มีกลุ่มบุคคลอยู่หลายกลุ่มที่มองภาพว่าเราน่าจะมีความใกล้ชิดกับประเทศญี่ปุ่นมากกว่าทางฝ่ายตะวันตก แต่ ฯพณฯ จอมพล ป. เองก็ได้ดำรงความมุ่งหมายที่จะสร้างความเป็นกลางให้มากที่สุด โดยถ่วงดุลย์ระหว่างญี่ปุ่นและประเทศทางตะวันตกในช่วงนั้น สิ่งที่ ฯพณฯ จอมพล ป. ได้พยายามกระทำนั้น มีหลักฐานระบุไว้ชัดเจนว่า ไทยเองได้เตรียมที่จะจัดหาเครื่องบิน ทั้งเครื่องบินขับไล่ และเครื่องบินทิ้งระเบิดจากประเทศสหรัฐในช่วงปี 2483 เราได้จ่ายเงินค่าเครื่องบินนี้ให้กับสหรัฐไปหมดแล้ว แต่รัฐบาลสหรัฐเห็นว่า ไทยอาจจะใช้เครื่องบินที่จัดหามาขึ้นไปในกิจการรุกรานอินโดจีนของฝรั่งเศส ก็เลยไม่ขายให้

ด้วยภาพของเหตุการณ์ในช่วงนั้น ซึ่งผมจะมาพูดในรายละเอียดทีหลังว่าอะไรที่จะมีปัญหาเกิดขึ้นกันอย่างไรบ้าง เราจึงจำเป็นต้องไปซื้อของจากญี่ปุ่น รถถังต่าง ๆ ในช่วงปลายปี 2483 ก่อนจะขึ้นปี 2484 ก็เป็นรถถัง

นางอวีจิตระดาพร
วิจิตรมณีศรีซึ่งจำพรรษาที่
กระทู้เขตประเทส ๕ ได้เข้ามาศึกษา
สังคม ณ สำนักวิจิตรวิทยาเขตประเทส
แห่งประเทศไทย

เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485

และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เราจัดหามาจากประเทศญี่ปุ่นทั้งนั้น ถ้าหากว่าท่านใดมีโอกาสดูพิพิธภัณฑ์ทหารก็จะเห็นว่า เรามีของซึ่งซื้อจากญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่นั่นก็เนื่องด้วยความจำเป็นที่บีบบังคับเราอยู่ในช่วงนั่นเอง

ผมได้พูดถึงกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศสไปบ้างแล้ว อยากจะพูดถึงตรงจุดนี้อีกนิตหนึ่งว่า กรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศสนั้น คนในยุคหลังก็ยังมองว่าเป็นนโยบายอันสืบเนื่องมาจากลักษณะเผด็จการทหารนิยม คือ จอมพล ป. ก็สวมท้อบบู๊ต แต่งชุดเหมือนกับเผด็จการทางทหารในยุคนั้น ซึ่งมีทั้งทางฝ่ายอักษะ คือ เยอรมัน ทางมุสลิมินี่ ทางญี่ปุ่นเองก็แต่งตัวคล้าย ๆ กัน ถ้าจะว่าไปในช่วงนั้นก็คงเป็นไปได้เพราะว่าสภาพการณ์ในโลกได้ปรับให้คนเกิดความรู้สึกว่า ชาตินี้มีพลังแข็งแรงมีโอกาสที่จะได้รับชัยชนะ และมีโอกาสที่จะขยายตัวทั้งในด้านอาณานิคม ในด้านพื้นที่ ในด้านเศรษฐกิจ ด้านอุตสาหกรรม เป็นไปอย่างมากมาย จะเรียกได้ว่าเป็นแฟชั่นในเรื่องการแต่งกายก็คงจะใช่ แต่ว่าคงไม่ได้เป็นแฟชั่นของแนวความคิดในการบริหารราชการว่าเราจะต้องเป็นเผด็จการที่ใช้การตัดสินใจอะไรต่าง ๆ โดยไม่ผ่านคณะรัฐมนตรี เรื่องทุกอย่างที่ผมได้ศึกษานั้น ท่านได้นำเข้าหารือในคณะรัฐมนตรีเป็นส่วนใหญ่ ก่อนที่จะมีการตกลงใจดำเนินการสิ่งใด ๆ กรณีพิพาทกับอินโดจีนของฝรั่งเศสก็เช่นกัน เป็นเรื่องที่มีผลสืบเนื่องมาเป็นเวลานานแล้ว

ปีนี้ก็บังเอิญครบ 100 ปีพอดีของ ร.ศ. 112 เป็นปีที่เราต้องสูญเสียดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงไป เราเสีย 3 ครั้งหลัก ๆ ครั้งแรก คือในปี 2436 นั้นซึ่งครบ 100 ปีในปีนี้ ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2447 ถ้าหากว่าเราจะดูแผนที่ในปัจจุบันจะเป็นพื้นที่ของแขวงซัยบุรีในประเทศลาว และครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. 2450 ก็เป็นจังหวัดเสียมเรียบและพระตะบอง ทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องที่สืบเนื่องกันมาตั้งแต่ในสมัยที่ฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพลในดินแดนอินโดจีนค่อนข้างมาก และเป็นความรู้สึกของประเทศไทยและคนไทยบางส่วน

ที่อาจจะค้างมาจนถึงปัจจุบันว่า เราถูกประเทศซึ่งเป็นมหาอำนาจในตอนนั้นใช้อิทธิพลใช้กำลังอำนาจเข้ามาเอาดินแดนบางส่วนของเราไปโดยที่ไม่ให้ความเป็นธรรม

หลังจากที่เราได้พยายามต่อสู้เพื่อที่จะพูดถึงความเป็นธรรมในเรื่องของดินแดน ไม่ใช่เฉพาะในช่วงที่เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วเท่านั้น ก่อนหน้านั้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ได้มีการที่พยายามที่จะต่อสู้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในเรื่องดินแดนมาโดยตลอด ใน พ.ศ. 2469 มีการผ่อนผันให้ใช้ร่องน้ำลึกเพื่อเป็นแนวทางในการแบ่งพรมแดนระหว่างดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสกับประเทศไทย ปัจจุบันแนวนี้ก็ยังมีปัญหาอยู่ว่าร่องน้ำลึกที่ว่านั้นจะเป็นเฉพาะในส่วนที่เป็นร่องน้ำ แต่หากเป็นเกาะแก่งในลำแม่น้ำโขงแล้วเกือบทุกเกาะแก่งในลำแม่น้ำโขงจะเป็นของประเทศลาว บางเกาะในหน้าแล้งผืนดินติดกับฝั่งไทย แต่ว่าเป็นพื้นที่ของประเทศลาว ซึ่งก็ทำให้เรามีจุดซึ่งอาจจะไปเป็นข้อทะเลาะเบาะแว้งกับเพื่อนบ้านได้

อันนี้เป็นจุดที่รัฐบาลไทยได้พยายามที่จะแก้ไขต่อเนื่องมาโดยตลอด แม้กระทั่งในปัจจุบัน การที่จะแก้ไขให้เกิดแนวทางที่เป็นธรรมในการกำหนดพรมแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านนั้นก็ยังเป็นแนวทางโดยสันติมาโดยตลอด แม้กระทั่งในปัจจุบันเราก็ยังทำอยู่ และยังมียึดถือแนวทางโดยสันตินั้นมา สิ่งที่ทางรัฐบาลในช่วงนั้นได้พยายามดำเนินการเพื่อที่จะปรับแนวพรมแดนระหว่างประเทศ ก็คงเป็นในลักษณะเดียวกัน

สิ่งที่ได้ค้นจากเอกสารในเชิงประวัติศาสตร์แล้วก็เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2482 รัฐบาลฝรั่งเศสเองเป็นผู้เสนอให้รัฐบาลไทยปรับปรุงดินแดนระหว่างอินโดจีนของฝรั่งเศสกับไทย ในเดือนสิงหาคม 2482 ไทยเองก็มาศึกษาดูแล้วก็เห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์ในการที่เราสามารถจะใช้ข้อเสนอของฝรั่งเศสนั้นเรียกธงสิทธิประโยชน์จากดินแดนเพิ่มเติมขึ้น โดยไทยได้ขอปรับแนวพรมแดนใน

เดือนตุลาคมของปีนั้น ว่าดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของไทยด้วย ไม่เฉพาะแนวร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขงเท่านั้น ก็ได้มีการเจรจาต่อรองอยู่นาน และตกลงกันได้ในวันที่ 12 มิถุนายน 2483 โดยทางฝรั่งเศสเองก็เห็นว่าน่าจะตกลงกับไทยในเรื่องเหล่านี้ ในสัญญาที่ได้มีการตกลงกันนั้นเรียกว่า สัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส มีการลงนามกันเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน สัญญานั้นมีข้อต่อท้ายที่เรียกว่าผนวก พุดถึงดินแดนทางฝั่งขวาลำน้ำโขงว่าเมื่อมีการลงสัตยาบันแล้ว ดินแดนส่วนนั้นจะเป็นของไทย

สิ่งที่มาพลิกผันคือช่วงนั้นยุโรปเองมีสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นแล้ว เยอรมันได้รุกเข้าไปในฝรั่งเศส และผลที่สุดฝรั่งเศสก็ยอมแพ้ในวันที่ 17 มิถุนายนของปีเดียวกัน เมื่อฝรั่งเศสยอมแพ้เยอรมัน รัฐบาลใหม่ เราเรียกว่า รัฐบาลนายพลเปแตงบียง รัฐบาลวิชีบียง ก็ไม่ยอมรับข้อตกลงอันเดิมซึ่งเกิดขึ้นประมาณ 5 วันก่อนหน้าที่ฝรั่งเศสจะแพ้สงคราม

จากจุดนั้นผมคิดว่ามีหลายท่านในที่นี้เป็นผู้ร่วมสมัยอยู่ในยุคนั้น แล้วก็สามารถจะยืนยันได้ว่ารัฐบาลไทยได้พยายามอย่างยิ่งที่จะเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งแพ้เยอรมันอยู่ในขณะนั้น ให้ยอมรับสัญญาซึ่งเจรจากับเราก่อนหน้านั้น แต่ว่ารัฐบาลฝรั่งเศสเองก็ไม่ยอม ยังคงยืนยันกรานว่าจะไม่ยอมยกดินแดนในอินโดจีนฝรั่งเศสนั้นให้กับไทย

ปัจจัยอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้เราจำเป็นจะต้องพิจารณาอย่างเร่งด่วนคือในปลายเดือนกรกฎาคม 2483 นั้น ญี่ปุ่นได้เคลื่อนกำลังเข้ามาในอินโดจีน เข้ามายึดไซ่ง่อนแล้วก็ชานอัย ซึ่งเขาถือว่าเป็นประเทศในอาณานิคมของฝรั่งเศส ทางไทยได้มองเห็นว่าโอกาสที่ญี่ปุ่นจะมาจัดตั้งรัฐขึ้นมา ซึ่งมีตัวอย่างที่เห็นชัดเจนในช่วงนั้นคือญี่ปุ่นเข้าไปจัดตั้งรัฐแมนจูกุวทางตะวันออกของจีน ตอนเหนือของเกาหลี แล้วก็แนวความคิดของญี่ปุ่นในช่วงนั้นก็อาจจะจัดตั้งรัฐอันนัมขึ้นมาเหมือนกัน

ความคิดเห็นของไทยคือว่า เราน่าจะได้รวบรวมพื้นที่ซึ่งเราจะตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบ เราก็จะเสียพื้นที่ซึ่งเคยเป็นของเรานั้นไปโดยใช่เหตุ เราได้พยายามที่จะเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศส รัฐบาลอังกฤษ รัฐบาลสหรัฐ ตรงจุดนี้เองที่ผมได้ยกมาเป็นเบื้องต้นว่า สหรัฐไม่ยอมขายเครื่องบินขับไล่ให้กับไทย ทั้ง ๆ ที่เราได้จ่ายเงินไปแล้ว ผมขออนุญาตกล่าวถึงคำพูดของ ฯพณฯ จอมพล ป. ที่ได้พูดไว้กับประชาชนไทย เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2483 ผมออกมาเพื่อที่จะได้ให้ทุกท่านทราบว่า แนวนโยบายของท่านนั้นไม่ได้ต้องการที่จะใช้ความรุนแรง ท่านได้กล่าวว่า

“...ชาติไทยต้องการปรับปรุงเส้นเขตแดนกับอินโดจีนของฝรั่งเศสให้เป็นไปด้วยความยุติธรรม ให้เป็นผลสำเร็จโดยไม่ยอมถอยหลัง พี่น้องทั้งหลายต้องจำไว้เสมอว่าชาติไทยของเรานั้นเป็นชาติเลือดนักรบมาแต่โบราณกาล แต่เป็นเลือดนักรบที่ออกไปด้วยความเอือกเย็นและสุขุมคัมภีรภาพ แม้จะทำสิ่งใดก็ต้องพยายามให้เสียกำลังและเลือดเนื้อเพียงเฉพาะในเมื่อเราไม่มีทางเลือกเสียได้ รวมความว่า ชาติไทยต้องทำงานใหญ่ด้วยความกล้าหาญ อารมณ์เย็น อารมณ์ดี ข้าพเจ้าคิดว่าพี่น้องทั้งหลายคงจะมีใจที่จะยึดถือคำแนะนำของข้าพเจ้าต่อไปนี้เป็นแง่คิดไว้บ้าง จะได้เป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติร่วมกันทั้งชาติ เพื่อให้การปรับปรุงเส้นเขตแดนของเราในคราวนี้สำเร็จไปด้วยการเสียเลือดเนื้อแต่เพียงเล็กน้อยที่สุด...”

นี่คือคำกล่าวของท่านเมื่อตุลาคม 2483 และหลังจากนั้นท่านก็ได้เชิญทูตฝรั่งเศสเข้าพบและชี้แจงถึงความจำเป็นที่เราอาจจะต้องเข้าไปดำเนินการเรียกร้องดินแดนคืน

ในช่วงนั้นก็มีเหตุการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการเคลื่อนไหวทั้งในส่วนของยุวชนทหาร ทั้งในส่วนของนิสิต ที่จะแสดงประชามติในการเรียกร้องดินแดนคืน

อีกส่วนหนึ่งซึ่งผมเกิดไม่ทัน ก็ไม่ทราบว่าการจุดชนวนของกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสนั้น ฝรั่งเศสเป็นคนเริ่มขึ้นก่อน ด้วยการโจมตีทิ้งระเบิดที่จังหวัดนครพนมเมื่อเดือนพฤศจิกายนปี 2483 ไทยได้ตอบโต้ด้วยการโจมตีที่ท่าแขกและสุวรรณเขต ไม่ใช่เกิดขึ้นทางด้านกัมพูชา นี่ก็เป็นอีกจุดหนึ่งว่าเราเองได้พยายามดำเนินการด้วยสันติวิธีมาโดยตลอด แล้วผลสุดท้ายก็ต้องไปใช้กำลังในการแก้ไขปัญหา

การสู้รบเกิดขึ้นในช่วงเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคม 2484 ระยะเวลาเพียงแค่ว่า 2 เดือน จากช่วงสั้น ๆ นั้น เราก็สามารถที่จะเข้าไปยึดดินแดนบางส่วนกลับคืนมา จนกระทั่งมีพื้นที่ครอบคลุมไปในปัจจุบัน ทั้งในพื้นที่ของประเทศลาวและกัมพูชา เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2484 กระทรวงมหาดไทยได้แบ่งการปกครองออกเป็น 4 จังหวัด คือ จังหวัดพระตะบอง จังหวัดฉะเชิงเทรา-ราชบุรี จังหวัดนครจำปาศักดิ์ และจังหวัดนครโยนก ทั้ง 4 จังหวัดนี้ก็เป็นพื้นที่ที่ได้รับคืนมาช่วงนั้น*

แต่อย่างไรก็ตามในช่วงปี 2484 เอง ญี่ปุ่นเข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ก็ทำให้ไทยเกิดความผิดหวัง เพราะญี่ปุ่นเองก็ต้องการให้ไทยเข้ามายึดพื้นที่ของอินโดจีนฝรั่งเศสเข้าไปมากมายอย่างนั้น และจากผลการไกล่เกลี่ยครั้งหลังสุดเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม ไทยก็เห็นว่า ญี่ปุ่นนั้นไม่ได้เอื้อประโยชน์ให้ตามที่ได้มีการเจรจาไว้ในขั้นต้น ญี่ปุ่นเองก็พยายามที่จะรักษาผลประโยชน์ของชาติตัวไว้ให้มากที่สุด หลังจากนั้นไทยได้พยายามที่จะวางตัวเป็นกลางอย่างยิ่ง เพราะได้รับบทเรียนจากญี่ปุ่น

ในช่วงของเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนธันวาคมปีเดียวกัน คือ 2484 เราทราบอยู่เต็มอกว่าจะต้องมีสงครามเกิดขึ้นแน่ ๆ ญี่ปุ่นจะต้องบุกแน่ ๆ แต่

---

* หมายเหตุบรรณาธิการ - 4 จังหวัดได้แก่ จังหวัดพระตะบอง จังหวัดพิบูลสงคราม จังหวัดนครจำปาศักดิ์ และจังหวัดลานช้าง

ว่าเมื่อไรนั้นเราไม่ทราบ สิ่งที่ ๗ ผนฯ จอมพล ป. ได้ดำเนินการไว้อีกส่วนหนึ่งคือได้ออกพระราชบัญญัติหน้าที่ของคนไทยในยามสงคราม ว่าคนไทยนั้นจะต้องต่อสู้จนถึงที่สุด เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของเราไว้ พระราชบัญญัตินั้นออกไว้ในช่วงปลายปี 2484 ก่อนที่ญี่ปุ่นจะบุก คือวันที่ 2 ธันวาคม ก็มีคำสั่งในทางทหารว่าให้กำลังทหารของไทยนั้นต่อต้านผู้รุกรานอย่างถึงที่สุดเช่นกัน

วันที่ 8 ธันวาคมมาถึง ญี่ปุ่นได้ยกกำลังเข้ามา ถ้าไล่จากใกล้ ๆ กรุงเทพฯ ก็บางปู ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ปัตตานี ทุกจุดดังกล่าวนั้นได้มีการต่อสู้จนกระทั่งถึงวันที่ 11 ธันวาคม ตัวเลขที่ทางทหารได้รวบรวมไว้คือว่า ญี่ปุ่นเสียชีวิต 250 คน ทหารไทยเสียชีวิต 150 คน จากการต่อสู้เพื่อป้องกันดินแดนของเราในช่วงนั้น ทหารไทยที่ว่านี้ก็รวมทั้งยุวชนทหาร ชาวบ้านที่ให้การสนับสนุน

จากนั้นเราก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนนโยบาย เพราะว่าดูไปแล้วโอกาสที่จะต้านทานกำลังของญี่ปุ่นนั้นเป็นไปได้ รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. และโดยมติของคณะรัฐมนตรี เห็นชอบให้รัฐบาลไทยนั้นลงนามยุติการต่อต้านญี่ปุ่น โดยยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านดินแดนของไทยเข้าไปรบในพม่าและในมลายู

จากจุดนี้ก็ผ่านเลยมาจนกระทั่งถึงส่วนซึ่งน่าจะเป็นข้อต่อของรัฐบาลในช่วงของจอมพล ป. มาจุดสุดท้ายในกรณีที่ญี่ปุ่นได้มอบดินแดนบางส่วนเพิ่มเติม 4 รัฐมลายูและรัฐฉานให้กับไทย รัฐบาลในตอนนั้นก็รับไว้ดูแล ซึ่งในแนวทางของไทยแล้ว เราไม่ได้มีแนวทางที่จะไปเรียกร้องดินแดนเหล่านี้คืนมา

ความผิดพลาดอีกประการหนึ่งในด้านนโยบายต่างประเทศ คือการประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งส่งผลให้ในช่วงสุดท้าย ๗ ผนฯ จอมพล

ป. เองก็ต้องยอมรับในการตัดสินใจที่ประกาศสงครามนั้น เมื่อร่างพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการนครเพชรบูรณ์ ซึ่งก็คล้าย ๆ กับปัจจุบันที่เรามาพูดกันถึงว่าย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปอยู่ที่ไหนกันดี ร่างพระราชบัญญัติฉบับนั้นไม่ผ่านสภา แทนที่ท่านจะเลือกการยุบสภา ท่านเลือกการลาออก จุดนี้ก็ค่อนข้างสำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในช่วงนั้นมองเห็นแล้วว่า ท่านจอมพล ป. จะเป็นผู้นำรัฐบาลไม่ได้ ก็ได้อาศัยช่วงของการลงมติไม่ไว้วางใจในช่วงนั้นเองลาออก แล้วอีกจุดหนึ่งที่ผมอยากจะเรียนย้ำไว้ก็คือว่า ท่านยอมลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากถ้าหากว่าเป็นในสมัยปัจจุบันเอง ผมก็ไม่แน่ใจว่าจะมีใครที่จะตัดสินใจขนาดนั้น ทั้ง ๆ ที่กำลังทหารนั้นยังให้การสนับสนุนท่านอยู่ เพราะคนของท่านทั้งในทางทหาร ทางตำรวจ ก็เรียกว่าเป็นปีกแผ่น หากท่านจะรักษาอำนาจทางทหารไว้ก็น่าจะทำได้

ผมขอสรุปในช่วงสุดท้ายว่า จอมพล ป. ในฐานะของทหารนั้นท่านเป็นคนที่มองเห็นผลประโยชน์ของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตัวเอง ขอขอบคุณครับ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบคุณครับ พลโทสุรยุทธ จุลานนท์ รู้สึกว่าคุณสุรยุทธจะให้น้ำหนักกับเรื่องของปัจจัยภายนอกอยู่น้อย เรื่องที่เกี่ยวกับสถานการณ์จากข้างนอก อย่างเช่นยกตัวอย่างเรื่องของการที่อเมริกาไม่ยอมขายเครื่องบินให้ ความจริงเท่าที่ทราบดูเหมือนจะขายเรียบร้อยแล้ว เครื่องบินนี้มาถึงมินิลา พอดีเกิดกรณีพิพาทชายแดน อเมริกาสั่งหยุดไม่ให้ส่งเครื่องบินชุดนั้น ท่านพลโทสุรยุทธให้น้ำหนักเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยภายนอกมาก และเรื่องเกี่ยวกับการเรียกร้องดินแดน ในที่สุดนำไปสู่การที่จอมพล ป. ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

และผู้บัญชาการทหารสูงสุด

มีช่วงเวลาหนึ่งที่ท่านดำรงตำแหน่งเฉพาะผู้บัญชาการทหารสูงสุด และไปอยู่ที่ลพบุรี ผมคิดว่ายังคงจำกันได้ว่า ในที่สุดนายควง อภัยวงศ์ต้องขึ้นไปลพบุรีแล้วไปขอให้ลาออก ตั้งพระยาพหลฯขึ้นมา และผมต้องขอแก้ไขข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เราทันจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อจอมพลสฤษดิ์ยึดอำนาจ พ.ศ. 2500 เราอยู่มัธยม 6 ครับ

พลโทสุรยุทธ จุลานนท์

ในช่วงนี้ทันครับ ก็เป็นช่วงหลังซึ่งไม่ค่อยมีจุดสำคัญที่จะนำมาวิเคราะห์ถึงแนวนโยบายต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากนัก ผมกับอาจารย์ชาญวิทย์ก็นักเรียนชั้นเดียวกัน โรงเรียนเดียวกัน ก็ถือว่าที่อาจารย์ชาญวิทย์พูดนั้นก็เหมือนกับของผมนั่นเอง ขอยอมรับว่าช่วงหลังก็ตามดู ผมเป็นนักเรียนก็วิ่งดูว่าในช่วงปี 2494 มีกบฏแมนฮัตตัน วิ่งดูว่าเขายิงกันที่ไหนบ้าง แม้กระทั่งในปี 2500 เรื่องที่สะพานมัฆวาน ที่ถนนราชดำเนิน ก็วิ่งดูอยู่ ก็เป็นเรื่องสมัยเด็ก ๆ แต่ว่าสาระสำคัญที่ผมอยากจะนำเสนอในวันนี้ก็คงเป็นช่วงต้นซึ่งผมไม่ทัน อาจจะเกิดได้เพียงปีเดียว ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอย่างไร คงจะได้เรียนเฉพาะสิ่งที่ได้ศึกษา มาเท่านั้นเอง ขอบขอบคุณครับ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบคุณครับ มีใครอยากจะถามวิทยากรบ้าง เชิญสมศักดิ์ครับ

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

ถ้าผมไม่ได้ถามแม่ทัพสุรยุทธแล้วรู้สึกจะออกแตกตาย ขอถามเพื่อขอความรู้ ผมเชื่อว่าหลายคนที่นั่งอยู่ในที่นี้คงจะเห็นว่าคำถามของผมน่าสนใจ

ผมคิดว่าสิ่งที่ท่านแม่ทัพพุดมาทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อพวกเรามาก
แต่น่าเสียดใจนิดหนึ่งเหมือนดูหนังแล้วก็จบลงตอนที่กำลังมันพอดี คือว่าจบใน
ปี 2480 กว่า ๆ

ผมพุดตรง ๆ เลย ผมอยากจะเรียนถาม ไม่ใช่เกี่ยวกับจอมพล ป.
โดยตรง แต่เกี่ยวกับคุณพ่อของท่านแม่ทัพเอง คือเกี่ยวกับจอมพล ป.
เหมือนกันแต่ในด้านกลับ เพราะว่าพวกเราที่สนใจการเมืองคงทราบกันทุกคน
ดีว่า คุณพ่อของท่านแม่ทัพสุรยุทธนี้ เคยพยายามที่จะทำการยึดอำนาจจอมพล
ป. เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2491 แต่แพ้

ผมอยากจะถามเรื่องจำเพาะหน่อย เพราะว่าผมทำวิทยานิพนธ์เรื่องที่
พาดพิงถึงคุณพ่อท่านแม่ทัพอยู่ด้วย ผมอยากจะถามเริ่มต้นจากคำถามกลุ่ม
เดียวกันนี้แต่ประเด็นนี้ คือว่า ไม่ทราบที่ท่านแม่ทัพได้อ่านสารคดีการเมือง
ซึ่งเล่าถึงเรื่องของคุณพ่อของท่านแม่ทัพ เขียนโดย พ. เมืองชมพู (อุดม
ศรีสุวรรณ) เรื่องไปเมืองหาง ดิพิมพีไม่กี่ปีมานี้หรือไม่

คำถามของผมคือ

1. ถ้าได้อ่าน ท่านแม่ทัพรู้สึกอย่างไร

2. คุณอุดมพุดถึงว่า เมื่อคุณพ่อของท่านแม่ทัพ คือ เสธ. โปยม จุลานนท์
พ่ายแพ้ในการพยายามยึดอำนาจเมื่อ 1 ตุลาคม แล้วได้หนีไปเมืองหาง
ตอนนั้นรักษาการแทนเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เปี้ยะโต
หรือคุณพ่ายพ์ อังคสิงห์ ได้ส่งอุดม ศรีสุวรรณ ไปที่เมืองหางไปพบกับท่าน เสธ.
โปยม จุลานนท์ แล้วกลับมาพร้อมกับใบสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์
แห่งประเทศไทยของ เสธ. โปยม จุลานนท์ มาให้คุณพ่ายพ์ อังคสิงห์

คำถามคืออยากทราบว่าข้อมูลนี้เป็นความจริงแค่ไหน ถ้าเป็นจริงคำถาม
ต่อมาคือ ผมอยากทราบว่า เสธ. โปยมนี้รู้จักกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
คือคุณพ่ายพ์ อังคสิงห์เมื่อไร มีคนบอกผมว่า เสธ. โปยม รู้จักกับพรรค

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ราชบุรี เพราะว่าคุณพ่ายฟ์ อังคสิงห์เป็นคนรับผิดชอบงานด้านราชบุรี ผมไม่ทราบว่าจริงหรือไม่

ประเด็นนี้ก็โยงไปอีกประเด็นหนึ่งว่า ถ้าอย่างนั้นเนื่องจากการสมัครเข้าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยของ เสธ.โพยม ใกล้กันมากกับการทำรัฐประหารเมื่อ 1 ตุลาคม ผมอยากทราบว่า ตอนที่คุณพ่อของท่านแม่ทัพทำรัฐประหาร มีการเกี่ยวพันหรือมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ไม่ว่าจะเป็นคุณพ่ายฟ์ อังคสิงห์ กิติ หรือว่า พคท. โดยทั่วไปก็กิติหรือไม่

สุดท้ายอยากให้คุณแม่ทัพพูดอะไรก็ได้เกี่ยวกับคุณพ่อของท่านแม่ทัพว่าทำไมคุณพ่อถึงคิดอย่างไรที่พยายามทำรัฐประหารจอมพล ป. ขอบคุณมากครับ

พลโทสุรยุทธ์ จุลานนท์

ผมพยายามเลี้ยงดรงนี้เพราะว่าผมมาพูดในหัวข้อเรื่องของจอมพล ป. แล้วผมคงจะตอบได้ในบางเรื่องที่ผมทราบ จากเหตุการณ์ที่อาจารย์ว่าแล้วตั้งแต่ปี 2491 ผมเองในช่วงนั้นก็ยังเด็ก จำได้ว่าผมอยู่ชั้นประถมปีที่ 2 ก็มีปัญหากเกิดขึ้น คุณพ่อก็ต้องลี้ภัยการเมือง จากชั้นประถมปีที่ 2 มาอีกครั้งหนึ่งที่ผมมีโอกาสได้พบก็คือหลังปี 2500 แล้ว เข้ามาสมัครรับเลือกตั้งในพรรคสหภูมิของจอมพลสฤษดิ์ ก็เจอหน้ากันไม่ได้เท่าไร นับเป็นเดือนได้ไม่เกิน 6 เดือน ก็ไม่ได้เจอกันอีก เจอกันครั้งสุดท้ายเมื่อปี 2523-2524 ก็เป็นโอกาสสุดท้ายที่ผมได้พบท่าน และท่านก็เสียชีวิต เพราะฉะนั้นรายละเอียดต่าง ๆ ผมต้องถามจากคนอื่นทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นอะไรเป็นอะไรรวมทั้งคุณอุดมศรีสุวรรณด้วย ผมก็มีโอกาสได้คุยถึงความสัมพันธ์อะไรต่าง ๆ เป็นอย่างไร

ผมคงจะเรียนได้ว่าในช่วงก่อนปี 2491 หากว่าอาจารย์ดูกลุ่มที่เข้าร่วมในการก่อการครั้งนั้น จะเห็นว่าเป็นกลุ่มซึ่งมองภาพทางการเมืองแตกต่างกันไป

จากรัฐบาลจอมพล ป. ที่ผมจับความได้ในช่วงนั้นมาก ๆ คือว่ามีตำรวจสันติบาลคอยตามคุณพ่อโดยตลอด แล้วในส่วนของท่านตำรวจเองก็มีการดำเนินงานในลักษณะที่ค่อนข้างจะใช้อำนาจมากเกินไป จนกระทั่งยอมทนไม่ได้ ก็จำเป็นที่จะต้องให้มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงนั้น นี่คือนี่สิ่งที่ผมรับทราบอยู่ประมาณ 2 นะครับ ต้องคิดว่าเด็ก ป. 2 ที่รับมาได้ในช่วงนั้นมีอะไรบ้างที่มากระทบ

ช่วงหลังจากนั้นในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ท่านก็เข้ามา ผมสอบเข้าโรงเรียนเตรียมทหารแล้ว แต่ยังนั่งกางเกงขาสั้นใส่เสื้อติดกระดุมคอกอยู่ เพราะเขายังไม่ให้แต่งเครื่องแบบในช่วงนั้น ท่านก็กลับมา ผมก็ไปพบท่าน ท่านก็ถามว่าทำไมไม่ถึงเลือกเรียนทหาร ผมก็บอกว่าผมชอบ ท่านถามว่าแล้วจะเป็นทหารอะไร หมายถึงว่าเป็นเหล่าทหารอะไร ผมบอกว่าผมเป็นทหารบก ท่านบอกว่าทำไมไม่เลือกเรียนอย่างอื่น ทำไมไม่เลือกเรียนจุฬา วิศวะ เพราะรุ่นผม รุ่นอาจารย์ชาลววิทย์ ก็จบวิศวะกันจำนวนมาก ผมเรียนโรงเรียนนายร้อยเองก็ไปทำ Lab. ที่วิศวะจุฬา ก็เจอเพื่อน ๆ ซึ่งเรียนชั้นเดียวกัน ผมก็นั่งคิดอยู่ในช่วงนั้นว่า ทำไมคุณพ่อถึงไม่อยากจะให้เป็นทหาร แต่ก็สอบไปแล้ว เข้าไปเรียนแล้ว ก็ไม่คิดว่าจะลาออกไปทำไม พูด่าง ๆ ว่าไม่ get เลยที่ท่านพูด ก็ผมชอบของผมอย่างนี้ก็คือออกมาเป็นอย่างนี้ แล้วคุณพ่อก็หายไปอีกครั้งหนึ่ง ผมก็เรียนต่อมาโดยตลอด

จนกระทั่งจบจากโรงเรียนนายร้อยเป็นนายร้อยตรีแล้วถึงได้รับผลกระทบว่าสิ่งที่เราต้องการอยากจะเป็น เราต้องการอยากจะทำนั้น ทำไม่ได้ เพราะคุณพ่อไปเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผมก็สมัครที่จะไปทำงานอยู่ที่จังหวัดอุดร กองทัพบกไม่อนุมัติ ให้ผมอยู่ลพบุรี เพราะว่าไปอยู่อุดรนี่ชายแดนเกินไป ผมก็เลยเป็นคนลพบุรีมาตั้งแต่นั้น จนกระทั่งบัดนี้ 17 ปีแล้ว หลายรอบแล้ว หมุนเวียนไปหมุนเวียนมา จนกระทั่งมีความรู้สึกที่ชีวิต

ในราชการช่วงต้น ๆ นั้นก็คงยอมให้เหตุการณ์เป็นไปตามแรงกดดันทางด้าน
การเมืองบ้าง จากอะไรต่าง ๆ บ้าง แต่สิ่งที่ผมตั้งใจคือว่าอยากจะทำถ้าอยู่ใน
ราชการ จะไปได้ถึงไหนในชีวิตอย่างผม ในฐานะอย่างผม จากคนที่ถูกเฟ่งเล็ง
นี้จะไปได้แค่ไหน และผมก็พยายามที่จะทำงานในหน้าที่ ก็ยอมรับว่าไม่ได้
คิดว่าเป็นคนที่เก่งกาจมีความสามารถอะไร แต่ว่ามีแรงดันที่ว่าตัวเองจะต้องทำ
ตัวเอง ต้องสู้ด้วยลำแข้งของตัวเอง ก็เลยต้องสู้มาจนถึงบัดนี้ ขอบคุณครับ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบคุณมากครับ ปัจจุบันพลโทสุรยุทธ จุลานนท์ เป็นผู้บัญชาการ
กองรบพิเศษที่ลพบุรี ท่านจะไปได้แค่ไหน เราคอยดูแล้วกัน พลโทสุรยุทธพูด
ถึงลพบุรีในสมัยจอมพล ป. ใวันใดหนึ่งว่าเป็นเมืองที่ท่านจอมพล ป. พิบูล
สงครามกำหนดเป็นจังหวัดทหาร แล้วก็ขยายเมืองอย่างใหญ่โต ใครที่สนใจ
พรุ่งนี้เราจะมีรายการไปลพบุรีกัน ไปดูสิ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างเอา
ไว้ที่ลพบุรี ทั้งที่เป็นที่พักของท่าน ท่านไปอยู่ในช่วงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ
ทหารสูงสุด 31 วันสุดท้ายหลังจากออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว
เตรียมต่อสู้กับญี่ปุ่นและสัมพันธมิตรที่กำลังจะเข้ามา เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก
ความจริงมีประเด็นที่จะคุยกันได้อีก แต่ว่าเวลาไม่มีแล้ว ขอขอบคุณวิทยากร
ทุกท่านครับ

บันทึกการอภิปราย
นโยบายวัฒนธรรม
ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
วันศุกร์ที่ 25 มิถุนายน 2536 เวลา 13.30-15.00 น.

ผู้เสนอบทความ	จิรพร	วิทย์ศักดิ์พันธุ์
ผู้วิจารณ์	ปรีตดา	เฉลิมเผ่า กอนันตกุล
	สมเกียรติ	วันทะนะ
ผู้ดำเนินการอภิปราย	ธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

สวัสดิ์ศรีรับท่านอาจารย์ นักศึกษา ท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน
ช่วงบ่ายเป็นรายการอภิปราย นโยบายวัฒนธรรมในสมัยจอมพล ป.
พิบูลสงคราม เมื่อเช้าผมพลิกหนังสือพิมพ์ดูมีหัวข้อข่าวว่าปี 2537 เป็นปี
รณรงค์วัฒนธรรมไทย รัฐบาลอนุมัติงบกว่า 80 ล้านบาท เพื่อจะรณรงค์
วัฒนธรรมไทย แล้วผมก็คิดว่าจนถึงปัจจุบันนี้ปัญหาเกี่ยวกับนโยบายวัฒนธรรม
ก็ดี เรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมก็ดีในสังคมไทยเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจ และ
ผมคิดว่าอาจจะมีความสำคัญและมีน้ำหนักในการใช้อธิบายหรือในการใช้ทั้ง
ด้านลบและด้านบวกมากพอ ๆ กับเรื่องทางการเมือง คือถ้าเทียบกับนโยบาย
หลาย ๆ ประเทศในปัจจุบันนี้ ผมคิดว่าการใช้วัฒนธรรมในทางการเมืองใน
ทางสังคมอย่างเด่นชัด อาจจะมีไม่กี่ประเทศในโลกนี้ที่สามารถทำได้อย่าง
มากมายเช่นเมืองไทย เพราะฉะนั้นผมคิดว่าบ่ายนี้การพูดถึงนโยบาย
วัฒนธรรมของจอมพล ป. หรือในสมัยของจอมพล ป. ก็ตาม คงจะเป็น

ประเด็นที่น่าสนใจ และมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากนโยบายวัฒนธรรมของประเทศไทย ผมคิดว่าที่สำคัญแม้จะมีก่อนนั้นก็ตาม คงจะไม่มีช่วงไหนในรัฐบาลและในการปกครองสังคมไทยที่มีการนำเอาสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมเข้ามาใช้ในทางการเมือง ในทางสังคม เศรษฐกิจ พุดง่าย ๆ ว่าในทุก ๆ ด้าน ทุกมิติ

ผู้เสนอบทความในวันนี้คือ ดร.จิรพร จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ.จิรพร จบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล และสนใจเรื่องเกี่ยวกับทางด้านวัฒนธรรมการละครเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก

ผู้วิจารณ์ 2 ท่าน คือ ดร.ปรีตดา จากคณะสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ ดร.สมเกียรติ วันทะนะ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์¹

นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

: ลัทธิชาตินิยมกับผลกระทบทางสุนทรียทัศน์

งานค้นคว้าวิจัยเชิงสหวิทยาการได้เริ่มปรากฏหนาตาขึ้นเมื่อมีการยอมรับว่าเส้นแบ่งพรมแดนวิชาต่าง ๆ เป็นสิ่งสมมุติขึ้น และความรู้อันสมบูรณ์กว่าจะมี

---

¹ จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ “นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม : ลัทธิชาตินิยมกับผลกระทบทางสุนทรียทัศน์” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่ 24-25 มิถุนายน 2536.

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง Nationalism and the Transformation of Aesthetic Concepts: Theatre in Thailand during the Phibun Period เสนอต่อมหาวิทยาลัยคอร์เนล ประเทศสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2535

ได้ก็คือเมื่อมีการทำลายเส้นแบ่งเขตแดนนี้เพื่อให้ความรู้ทั้งหมดเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน งานชิ้นนี้เป็นความพยายามของนักมนุษยศาสตร์ที่จะใช้กรอบคิดทางการเมืองและมานุษยวิทยาเพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ด้วยหวังว่ามิติทางการเมืองและมานุษยวิทยาจะช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ และความละเอียดอ่อนของมิติทางมนุษยศาสตร์จะช่วยให้เข้าใจมิติทางการเมืองได้รอบด้านลึกซึ้งขึ้น

แนวคิดที่งานชิ้นนี้นำมาใช้ประกอบการพิจารณานโยบายทางวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นแนวคิดที่ช่วยสานให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างการเมือง วัฒนธรรม และศิลปะ แนวคิดแรกคือ แนวคิดเรื่องสภาวะการครองอำนาจนำ (hegemony)² ของ Antonio Gramsci (1891-1937) นักสังคมนิยมชาวอิตาลี แนวคิดที่สองคือ แนวคิดเรื่องพลังของลัทธิชาตินิยมของ Benedict Anderson (1918-) นักวิชาการสายรัฐศาสตร์และเอเชียอาคเนย์ แนวคิดที่สามคือ แนวคิดเรื่องศิลปะกับระบบวัฒนธรรมของ Clifford Geertz นักมานุษยวิทยา ซึ่งทั้งสามแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้สั้น ๆ ดังต่อไปนี้

1. การต่อสู้ทางวัฒนธรรมกับสภาวะการครองอำนาจนำ

Gramsci มองว่ารัฐมีส่วนประกอบอยู่ 2 ส่วน ส่วนแรกคือ *สังคมทางการเมือง* (political society) อันได้แก่ รัฐ ซึ่งเป็นตัวแทนของการใช้กำลังอำนาจบังคับ กำลังส่วนนี้โดยทั่วไปหมายถึงกองทัพ หรือในบางครั้งอาจรวมถึงการออกกฎหมายบังคับด้วยก็ได้ ส่วนที่สองคือ *สังคมพลเมือง* (civil society)

---

² บางทีก็แปลว่า การถือครองความเป็นใหญ่, อำนาจนำ, การครอบงำทางอุดมการณ์, สภาวะการครองอำนาจของชนชั้นครอบงำ

ซึ่งเป็นตัวแทนของการเห็นชอบร่วมกันหรือประชาชาติ³ Gramsci เห็นว่า เมื่อใดที่มีความขัดแย้งระหว่างรัฐและสังคมพลเมือง เมื่อนั้นจะเกิดการแบ่งแยกอำนาจ และผู้ปกครองก็จะไม่สามารถครองความเป็นใหญ่ได้ เพราะอำนาจทางการเมืองที่พึ่งพาเพียงกำลังบังคับไม่สามารถก่อให้เกิดสภาวะการครองอำนาจนำ (hegemony) ที่สมบูรณ์ได้ การถือครองความเป็นใหญ่ต้องสามารถครอบงำอุดมการณ์ของประชาชาติได้ทั้งการเมือง (political hegemony) และวัฒนธรรม (cultural hegemony) ด้วยเหตุนี้ ชนชั้นปกครองจึงมักพยายามสร้างความเป็นใหญ่โดยการสร้างความยินยอมพร้อมใจและหาเสียงสนับสนุนจากชนชั้นผู้ถูกครอบงำ โดยการสร้างระบบวิธีคิด โลกทัศน์ ความเชื่อ และค่านิยมในหมู่ชนชั้นผู้ถูกปกครองให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นปฏิบัติการทางอุดมการณ์เพื่อสร้างสภาวะการครองอำนาจนำนั่นเอง ดังนั้น การต่อสู้ทางปัญญา จริยธรรม และวัฒนธรรม จึงเป็นการต่อสู้ที่สำคัญส่วนหนึ่งของการได้มาซึ่งความเป็นใหญ่ (hegemony) นอกเหนือไปจากการต่อสู้ที่ใช้กำลังทางการเมือง

2. พลังของลัทธิชาตินิยมในระบอบการปกครองแบบรัฐชาติ

ความรู้สึกชาตินิยมเป็นอารมณ์ที่มีพลังอันมหาศาล เป็นอารมณ์ที่ผูกพันอย่างลึกซึ้งกับ “ความเป็นชาติ” ที่สามารถทำให้ผู้รู้สึกยอมเสียสละได้ทุกอย่าง แม้กระทั่งเสียชีวิตเพื่อปกป้อง “ชาติ” ของตน Benedict Anderson เห็นว่า *ความรู้สึกชาตินิยม* ไม่ใช่อารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมชนิดหนึ่ง (cultural artifact) เช่นเดียวกับ “ความเป็น

---

³ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดของ Gramsci ในประเด็นนี้ใน Gramsci, “State and Civil Society.” *Selections from the Prison Notebooks*, ed. Quintin Hoare Geoffrey Nowell Smith (N.Y. : International Publishers, 1971), pp. 210-27.

ชาติ” (nation-ness) และ “สัญชาติ” (nationality)⁴ Anderson ให้เหตุผลว่า แม้กระทั่ง “ชาติ” ก็เป็นชุมชนทางการเมืองซึ่งถูกจินตภาพขึ้นว่า เป็นชุมชนของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความเสมอภาคและภราดรภาพในอาณาเขตที่มีเส้นแบ่งดินแดนออกจากชาติอื่น ๆ ที่แน่นอน ทั้ง ๆ ในความเป็นจริงแล้ว เส้นแบ่งอาณาเขตเป็นปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ซึ่งเกิดขึ้นมาไม่นานนัก และเพื่อนร่วมชาติเหล่านั้นอาจอยู่ร่วมกันอย่างเอารัดเอาเปรียบ⁵ แต่ความที่ชาติถูกจินตภาพว่าเป็นชุมชนของคนที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมร่วมกัน ชาติจึงมีความชอบธรรมที่จะลิดีดิชั่วชีวิตของตนเอง

Anderson ชี้ว่า ความรู้สึกรักชาติเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการปรากฏตัวของกรอบการปกครองแบบรัฐชาติ (nation-state) ซึ่งเริ่มในยุโรปช่วงปลายศตวรรษที่ 18⁶ เมื่อมีการแบ่งแยกดินแดนออกเป็นประเทศเล็กประเทศน้อย แล้วรัฐก็อ้างความชอบธรรมเรื่องชาติเป็นเหตุผลในการแยกตัว และอ้างสิทธิปกครอง ดังนั้น *รัฐชาติ* ก็คือ การผสมของความคิด 2 แบบ แบบแรกคือ *รัฐ* ซึ่งเป็นหน่วยของคนที่รวมตัวกันขึ้นเพื่อที่จะปกครอง แบบที่สองคือ *ชาติ* ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความชอบธรรมที่จะพิทักษ์ปกป้องตนเอง รัฐชาติในอุดมคติคือระบอบการปกครองที่ประสานผลประโยชน์ของ 2 ความคิดนี้อย่างสมดุล นั่นคือ ผู้มีอำนาจปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน แต่สิ่งที่มักเกิดขึ้นคือรัฐแสวงหาความชอบธรรมในนามของชาติเพื่อผลประโยชน์ในการปกครอง⁷

---

⁴ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and the Spread of Nationalism* (London: Verso, 1983), p. 13.

⁵ เพิ่งอ้าง, หน้า 15-16.

⁶ เพิ่งอ้าง, หน้า 19.

⁷ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องรัฐชาติเพิ่มเติมได้ใน Benedict Anderson, “*Old State, New Society: Indonesia's New Order in Comparative Historical Perspective*,” *Journal of Asian Studies* 3 (May 1983), pp. 477-496.

รัฐที่รณรงค์เรื่องชาตินิยมมักเอาความชอบธรรมเรื่องชาติมาขอความร่วมมือจากประชาชน ให้ประชาชนเห็นว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมอันยิ่งใหญ่กว่าของชาติ เพื่อความอยู่รอด และเพื่อเอกราชของชาติ มิใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ความเป็นชาตินั้นผูกพันอย่างลึกซึ้งกับวัฒนธรรม เพราะเป็นที่ยอมรับว่า แต่ละชาติต่างมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม จึงเป็นความชอบธรรมของแต่ละชาติที่จะต้องปกป้องเอกราชของชาติหรืออีกนัยหนึ่งเอกลักษณ์ของชาติด้วยการปกป้องวัฒนธรรมของชาติ แต่วัฒนธรรมที่จะมีความชอบธรรมทางการเมืองนั้นจะต้องเป็นวัฒนธรรม (ซึ่งแม้จะเป็นของชนชั้นสูง) ที่รวมศูนย์มีมาตรฐาน และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และที่สำคัญที่สุดคือ เป็นที่ยอมรับของประชากรทั้งชาติ⁸

3. สุนทรียทัศน์ในฐานะที่เป็นผลรวมของระบบวัฒนธรรม

Clifford Geertz ปฏิเสธความคิดที่ว่า ศิลปะมีความงามที่เป็นสากล (Universal) อยู่เหนือกาลเวลาและสถานที่ จึงสามารถใช้กฎเกณฑ์ทางสุนทรียศาสตร์ที่มีมาตรฐานตายตัว (absolute) เป็นเครื่องวัดระดับความงาม ในทางตรงกันข้าม Geertz เห็นว่า ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม ดังนั้นศิลปะจึงเป็นผลิตผลทางประวัติศาสตร์ที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของกาลเวลาและสถานที่ คุณสมบัติของเกณฑ์ทางสุนทรียของแต่ละสังคมจึงแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับการซึมซับรับรู้ความหมายของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ซึ่งเกณฑ์นี้เรียกโดยทั่วไปว่า “รสนิยม” (taste)⁹

⁸ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1983), p. 55.

⁹ ดู Clifford Geertz, “Art as a Cultural System,” *Modern Language Notes* 91 (1976), pp. 1473-1499.

“รสนิยม” หรืออีกนัยหนึ่งคือ *สุนทรียทัศน์* คือทัศนคติที่มองว่า อะไรสวย อะไรดี อะไรงาม ของคนในสังคมหนึ่ง เมื่อศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม *สุนทรียทัศน์* ก็คือผลรวมของระบบวัฒนธรรมนั้น โดยที่คนในสังคมอื่นไม่จำเป็นต้องเห็นคล้อยตาม โดยแนวคิดนี้สามารถสรุปได้ว่า เมื่อวัฒนธรรมของสังคมใดเปลี่ยนแปลงไป *สุนทรียทัศน์*ของคนในสังคมนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

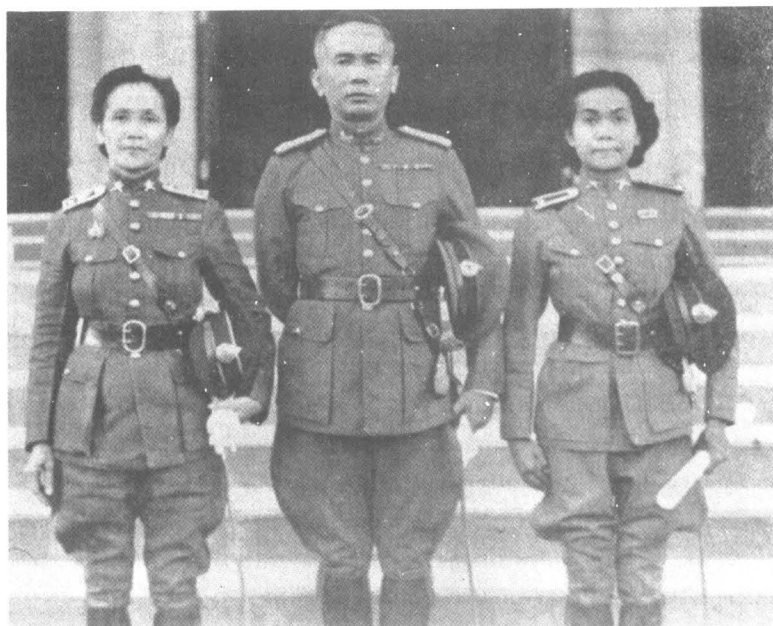
จากกรอบคิดสามแนวนี้อาจสรุปเป็นสมมุติฐานได้ว่า นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ใช่เรื่องไร้สาระน่าขบขัน แต่เป็นการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสภาวะการครองอำนาจของ “รัฐบาลสามัญชน” เพราะวัฒนธรรมแบบใหม่ย่อมหมายถึงศูนย์รวมอำนาจใหม่ด้วย การนำแนวคิดชาตินิยมมาใช้รณรงค์เพื่อขอเสียงสนับสนุนจากประชาชนก็ไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ เพราะแนวคิดนี้เป็นกระแสโลก และถูกใช้โดยรัฐชาติแบบใหม่มาโดยตลอด ในเมืองไทยแนวคิดเรื่องชาติก็มีการรณรงค์มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5¹⁰ รัชกาลที่ 6 ก็ทรงใช้ลัทธิชาตินิยมสนับสนุนความมั่นคงของราชสำนักมาแล้ว รวมถึงรัฐบาลของคณะราษฎรเองก็รณรงค์แนวคิดเรื่องชาติ¹¹ แต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อแนวคิดชาตินิยม เพราะว่าเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลสามัญชน และเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพในการโน้มน้าวจิตใจ การเอาชาติมาผูกกับวัฒนธรรม ไม่เพียงแต่เป็นการครอบงำอุดมการณ์เพื่อความมั่นคงของอำนาจทางการเมืองเท่านั้น

¹⁰ ดู อรรถจักร สัตยานุรักษ์, “การเกิดแนวคิด ‘หน้าที่พลเมืองในรัฐไทยสมัยใหม่’” รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 - ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (ก.ย. 31-เม.ย. 32), หน้า 204-227.

¹¹ งานวิจัยของสุวิมล พลจันทร์ ชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลคณะราษฎรตั้งแต่ชุดพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นต้นมามีนโยบายมุ่งจะพัฒนาสร้างชาติเป็นสำคัญ และได้ใช้สื่อของกรมโฆษณาการเผยแพร่ความคิดดังกล่าว ดู สุวิมล พลจันทร์ “กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมือง (พ.ศ. 2476-2487),” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531, หน้า 75-76.

จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับคณะนักเรียนนายร้อยหญิง จปร. รุ่นแรก พ.ศ. 2486

จอมพล ป. พันโทหญิงละเอียด และว่าที่ร้อยตรีหญิงจิรวีส์ พิบูลสงคราม

แต่หมายถึงการสร้างระบบความคิดและโลกทัศน์ใหม่ให้กับประชาชน อันน่าจะ
จะมีผลกระทบต่อสุนทรียทัศน์ของคนไทย จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาว่า
จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินนโยบายทางวัฒนธรรมอย่างไร มีการต่อต้าน
คล้ายตามจากประชาชนแค่ไหน และสุนทรียทัศน์ของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป
มากน้อยเพียงใด

บทย่อ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม (2481-2487, 2491-2500) ได้ใช้ประโยชน์
จากแนวคิดชาตินิยมเพื่อสร้างความชอบธรรมและความมั่นคงให้กับอำนาจทาง
การเมืองของกลุ่มตน แม้ว่าจะมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับระบบคิดและเหตุผลเบื้อง
หลังกระบวนการเผยแพร่แนวความคิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่สิ่ง
ที่สามารถสรุปได้ชัดเจนก็คือ จุดมุ่งหมายของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็น
จุดมุ่งหมายเดียวกันกับของคณะราษฎรที่ต้องการย้ายศูนย์กลางอำนาจจาก
ราชสำนักมาสู่ “รัฐบาลของสามัญชน”¹² ดังนั้น “ชาติ” ของจอมพล ป. พิบูล
สงครามจึงหมายถึง “รัฐชาติ” (Nation-state) ไม่ใช่ “ราชสำนัก” หรือ “กษัตริย์”
ดังในลัทธิชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹³

¹² ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ว่า รัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นรัฐบาลสามัญชนหรือรัฐบาล
ขุนนางและนายทหาร ในที่นี้จะขอใช้คำนี้อย่างหลวม ๆ เพื่อเน้นลักษณะเบี่ยงเบนจากเจ้าอำนาจเดิมไปสู่เจ้า
อำนาจใหม่ที่ถูกใช้เป็นประเด็นในการเรียกร้องความชอบธรรมทางการเมือง สำหรับงานสำรวจขอบเขตและ
แนวคิดของงานเขียนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง 2475 ดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “การปฏิวัติสยาม 2475:
พรมแดนแห่งความรู้” ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475 (กรุงเทพฯ: สถาบัน
สยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533), หน้า 1-44.

¹³ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการรณรงค์แนวคิดชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน กรรภิรมย์
สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย,” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2523.

ในขณะที่คณะราษฎรได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางการเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2475 เพื่อย้ายศูนย์กลางอำนาจการปกครอง แต่ก็ไม่ได้ให้ความสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงระบบวัฒนธรรมของคนไทย รัฐบาลของคณะราษฎรในช่วงแรกจึงไม่สามารถครอบงำอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural hegemony) ของประชาชนไว้ได้ ผลก็คือคนไทยส่วนใหญ่ยังดำเนินชีวิตตามครรลองเดิมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และยังยอมรับแนวคิดประเพณีนิยมที่ให้ความสำคัญต่อหลักชาติกำเนิด อันเป็นอุปสรรคต่อการปกครองของ “ผู้นำสามัญชน” และสันคลอนเสถียรภาพของอำนาจรัฐใหม่ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเพียงอำนาจทางการเมืองไม่สามารถให้หลักประกัน ความมั่นคงแก่อำนาจรัฐใหม่ได้

จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ตระหนักถึงภัยนี้ และพยายามสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรมแบบใหม่ เพื่อให้คนยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐในระบบใหม่ มีการรณรงค์เรื่องการสร้างชาติแล้วเอาความเจริญของชาติผูกพันวัฒนธรรม จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยมุ่งที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยให้สอดคล้องกับการสร้างชาติในความหมายใหม่ ที่มีลักษณะเป็น “อารยะ” มีการออกกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ให้คนไทยปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ สื่อต่าง ๆ รวมทั้งศิลปะถูกนำมาใช้เผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมให้เป็นที่ยอมรับและนิยมในหมู่ประชาชน แนวคิดเรื่องชาตินิยมถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลเรียกร้องให้ประชาชนให้ความร่วมมือแก่รัฐ โดยกระตุ้นให้รู้สึกว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องสร้างความเจริญของชาติด้วยการปฏิบัติตามนโยบายวัฒนธรรม

แม้ว่าความต้องการที่จะเป็นชาติอารยะของจอมพล ป. พิบูลสงครามจะสอดคล้องกับทัศนะของปัญญาชน (intellectual elite) และชนชั้นกลางในขณะนั้นที่ต้องการเสรีภาพและความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมต่างประเทศ แต่วิธี

การที่ค่อนข้างเข้มแข็งเฉียบขาดในบางครั้ง ก็ได้สร้างความไม่พอใจและการต่อต้าน วิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้ที่เคยชินกับวัฒนธรรมราชสำนัก นอกจากนี้ “ความเป็นไทย” ในนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ถูกวิจารณ์ว่า มีลักษณะงอแงประหลาดและไม่อยู่กับร่องกับรอย

ในด้านศิลปะ รัฐได้เข้าแทรกแซงศิลปะการแสดงแขนงต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นช่องทางเผยแพร่แนวคิดชาตินิยม และเพื่อยกระดับให้ศิลปะของคนไทยมีความเจริญทัดเทียมอารยะประเทศ กรมศิลปากรได้รับมอบหมายให้ออกระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการแสดงเพื่อสร้างมาตรฐานระดับชาติ หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีคนแรกของกรมศิลปากรได้มีส่วนผลักดันการ “ยกระดับ” การแสดงไทยให้ได้มาตรฐานของชาติอารยะ นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการยังได้เขียนบทละครที่มีเนื้อหาปลุกเร้าให้คนรักชาติเพื่อสนองนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งนอกจากจะช่วยเผยแพร่แนวคิดชาตินิยมแล้วยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์และสุนทรียทัศน์ของคนไทย ทั้งในแง่รูปแบบ เนื้อหา ดนตรี ภาษา และการนำเสนอ

อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสุนทรียทัศน์นั้นเกิดขึ้นเพราะว่านโยบายทางวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีลักษณะเบ็ดเสร็จครอบคลุมชีวิตทุกด้านของคนไทย จึงย่อมมีผลกระทบต่อทัศนคติความงามของคนไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการรณรงค์เรียกร้องขอความร่วมมือให้ประชาชนปฏิบัติตามภายใต้เงื่อนไขว่า “เพื่อชาติ” อย่างไรก็ตาม ผลกระทบทางสุนทรียทัศน์ก็มีความแตกต่างกันออกไปตามพลวัตระหว่างเขตเมืองกับเขตชนบท (center-periphery dynamics) แต่ผลกระทบโดยรวมที่เกิดขึ้นทั้งในเมืองและในชนบทคือ การเปลี่ยนแปลงขนบนิยมการแสดงที่มุ่งเน้นภาพลักษณ์ของความทันสมัย (modernization)

แม้ว่านโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามจะได้ผลมากบ้างน้อยบ้าง

แตกต่างกันไปตามพื้นที่ และเป็นทิวทัศน์วิจารณ์ของศิลปินที่ถูกฝึกมาในราชสำนักหรือคุ้นเคยกับศิลปะราชสำนัก แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ประสบความสำเร็จในการสร้างค่านิยมวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนดมาตรฐาน ไม่ใช่ราชสำนักดังเช่นในอดีต

ลักษณะนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ลักษณะนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมการเมืองของยุคสมัย และเป้าหมายทางการเมือง รวมถึงชีวิตชนเกี่ยวกับชาติไทยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งในบทความนี้จะพิจารณาเพียงสังเขป เพื่อให้เข้าใจว่าเหตุใดนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงมีลักษณะพิเศษและเกี่ยวพันกับลัทธิชาตินิยมอย่างแยกไม่ออก บทความนี้ไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะค้นหาต้นตอแนวคิดชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าเกิดขึ้นเมื่อไรและพัฒนาอย่างไร แต่เป็นที่แน่นอนว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เลือกที่จะใช้แนวคิดชาตินิยม ที่กำลังแพร่หลายอยู่ในประเทศต่าง ๆ เช่น เยอรมัน อิตาลี ตุรกี และญี่ปุ่น ในการรักษาอำนาจทางการเมืองควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ¹⁴

เป้าหมายทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นชัดเจนว่าต้องการรักษาอำนาจทางการเมืองให้มั่นคงเข้มแข็ง¹⁵ สภาพทางสังคมและ

¹⁴ การรณรงค์ลัทธิชาตินิยมของฮิตเลอร์ในเยอรมัน และมุสโสลินีในอิตาลี ตลอดจนเคมาล อตาเติร์กในตุรกี เป็นที่ทราบกันดีในประเทศไทย รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาฯ ยกย่องผู้นำประเทศเหล่านี้ว่า เป็นผู้ที่น่าความเจริญมาให้กับประเทศชาติ สมควรที่ไทยจะเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ดู กรมโฆษณาการ, กิจการของสำนักงานโฆษณาการ (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชม, 2477), หน้า 2-3

¹⁵ ดู เทียมจันทร์ อ้าหวา, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487),” ปรวิญญานินทรีย์มหาวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

การเมืองในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมาอำนาจนั้นจึงเป็นปัจจัยชี้ขาดว่า ทำไมลัทธินิยมจึงเป็นทางออกในการรักษาอำนาจทางการเมืองของอำนาจรัฐใหม่ เพราะการขึ้นมารองอำนาจรัฐโดยไม่มีความชอบธรรมตามจารีตเดิมคือ “ความเป็นสมมุติเทพ” นั้น ย่อมต้องหาเหตุผลความชอบธรรมอันใหม่ที่สำคัญกว่าเพื่อให้ได้การยอมรับและสนับสนุนจากประชาชน ซึ่งรัฐบาลของคณะราษฎรก่อนหน้าจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ตระหนักถึงความจำเป็นข้อนี้ และแนวคิดเรื่องชาติก็ถูกใช้เป็นทางออกมาตั้งแต่ต้น¹⁶ จอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นว่าการตอกย้ำให้คนไทยเห็นถึงความสำคัญของชาติเพียงอย่างเดียวมันไม่พอ ต้องปลุกฝังให้เกิดความรัก ความหวงแหนถึงขั้นยอมเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องรักษาชาติ

นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามยังขึ้นมาอำนาจในขณะที่คณะราษฎรกำลังมีความขัดแย้งและแตกแยกออกเป็นฝักเป็นฝ่าย¹⁷ การชูแนวคิดเรื่องชาติเพื่อสร้างความสามัคคีในกลุ่มอำนาจใหม่เองก็เป็นความจำเป็นที่สอดคล้องกับสภาพทางการเมือง และน่าจะเป็นผลดีกับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ส่วนกรณีที่ว่า ทำไมจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงต้องผลักดันแนวคิดชาตินิยมผ่านนโยบายวัฒนธรรมนั้น มีปัจจัยที่เป็นไปได้ 3 ประการด้วยกันคือ ประการแรก จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เห็นแบบอย่างการควบคุมปรับ

---

¹⁶ ทันทิที่ฮิตอำนาจได้ คณะราษฎรก็แจกแจงการเผชิญเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โจมตีระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และสัญญาที่จะให้ประชาธิปไตยแก่ประชาชน และใช้แนวคิดเรื่องชาติสร้างความชอบธรรมให้กับการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังระบุว่าหากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ยินยอมอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ก็จะต้องเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ดู Judith A. Stowe, *Siam becomes Thailand* (Honolulu: University of Hawaii Press, 1991), pp.18-19.

¹⁷ ครูวละเชียคิน วิณา มโนพิทักษ์ “ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร,” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

เปลี่ยนวัฒนธรรมในประเทศที่ใช้ลัทธิชาตินิยมรณรงค์ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะประเทศตุรกี¹⁸ จึงเป็นไปได้ที่จะเล็งผลการเปลี่ยนแปลงทาง พฤติกรรมและนิสัยใจคอของมนุษย์ ผ่านการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม เหตุผล อีกประการหนึ่งคือ การได้มีโอกาสใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกในขณะที่ไป ศึกษาต่อยังประเทศฝรั่งเศส ได้ก่อให้เกิดทั้งความชื่นชมและขมขื่น จนกระทั่ง มุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศให้มีวัฒนธรรมเจริญทัดเทียมตะวันตก ความชื่นชม นั้นเกิดจากความเชื่อว่าประเทศตะวันตกเป็นประเทศมหาอำนาจได้เพราะ วัฒนธรรม¹⁹ จึงอยากให้ชาติไทยเจริญรุ่งเรืองอย่างฝรั่งด้วยการให้ความสำคัญ ในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังเกรงว่า หากชาติไทยยังล้าหลังอยู่ ก็อาจถูกชาติตะวันตกนำมาเป็นข้ออ้างในการยึดครองประเทศ²⁰ ส่วนความ ขมขื่นก็เนื่องมาจากประสบการณ์ที่เคยถูกเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองของ ฝรั่งเศสดูถูกหาว่าสยามเป็นประเทศเล็ก ไม่มีความเจริญ จึงน่าจะมาเป็น อาณานิคมของฝรั่งเศส จะมีความเจริญมากกว่านี้²¹

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับรณรงค์เผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมอย่าง เข้มแข็งเฉียบขาดในยุคแรกที่ขึ้นมามีอำนาจ (2481-2487) โดยเฉพาะในช่วง ที่ญี่ปุ่นขอเดินทัพผ่านประเทศไทยและเริ่มเปิดฉากบุกประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย บุรพา (2484) จนถึงสิ้นสุดสงคราม (2488) จอมพล ป. พิบูลสงครามรณรงค์

¹⁸ หนังสือเกี่ยวกับการยึดอำนาจของ Kemal Ataturk (1881-1938) เป็นหนังสือเล่มหนึ่งในหลาย ๆ เล่ม ซึ่งกลุ่มผู้ก่อการฯ ได้ศึกษาเมื่อตกลงใจว่าจะทำการยึดอำนาจ ดู ประยูร ภมรมนตรี บันทึกการเปลี่ยนแปลง การปกครอง 2475 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เพื่ออักษร, 2517), หน้า 12.

¹⁹ จอมพล ป. พิบูลสงครามยกตัวอย่างชาวอังกฤษว่า ปกครองโลกได้เพราะมีวัฒนธรรมดี จะไปไหนก็แต่งตัว เรียบร้อย ใส่เสื้อเชิ้ต ออกแข็งตลอดเวลา ดู แปลก พิบูลสงคราม, “คำกล่าวเปิดประชุมและโอวาทฯ.” หน้า 21-23.

²⁰ เพิ่งอ้าง, เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

²¹ ดู ประยูร ภมรมนตรี “ชีวิตหัวแผ่นดินของข้าพเจ้า,” ใน ฟ้ามืองไทย เล่มที่ 271, หน้า 48 อ้างใน อนันต์ พิบูลสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์, 2518) หน้า 68-69.

เรื่องการสร้างชาติและสร้างวัฒนธรรมอย่างเข้มงวด โดยการเข้าควบคุมวิถีชีวิตของประชาชนทุกแห่งทุกมุม จนมีผู้วิจารณ์ว่า “การปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งนี้เป็นไปอย่างพิศดาร”²² แม้ว่าบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับญี่ปุ่นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่า เป็นการฉวยโอกาสเข้าข้างญี่ปุ่นเพราะความทะเยอทะยานทางการเมืองหรือเพราะไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านี้²³ แต่ก็ไม่ได้ลบความเป็นไปได้ว่า การโหมรณรงค์นโยบายทางวัฒนธรรมช่วงที่ญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทย เป็นการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและเอกราชทางวัฒนธรรมเช่นกัน²⁴

ปัจจัยดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ส่งผลให้นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีลักษณะเด่นที่พอสรุปได้ว่า ด้านราชสำนักเพื่อชูอำนาจรัฐใหม่ตามแบบอย่างวัฒนธรรมตะวันตกเพื่อพัฒนาประเทศให้เป็นชาติอารยะ แสวงหาความเป็นไทยด้วยการดำเนินจีน และเน้นลักษณะท้องถิ่นนิยม ดังสามารถอธิบายโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านราชสำนัก

เพื่อแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลของคนเป็น “รัฐบาลสามัญชน” จอมพล ป.

---

²² ดู แกมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 31.

²³ บ้างก็เชื่อว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามยอมให้ญี่ปุ่นยกทัพผ่านไทยและนำประเทศเข้าสู่สงครามเพราะระเรงต่ออำนาจเผด็จการ ดู แกมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 1-30, แต่บางคนก็เชื่อว่านายพล ป. พิบูลสงครามทำดีที่สุดแล้วในสถานการณ์เช่นนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นความคิดพลาดที่ประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร แต่ก็เนื่องจากสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศบีบบังคับ ดู กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร, นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม 2481-2487 (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 18,69.

²⁴ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้เหตุผลเรื่องการปรับปรุงวิธีการเขียนและอักษรไทยว่า เพื่อให้มีข้ออ้างต่อญี่ปุ่นว่าคนไทยต้องเรียนภาษาไทย จะได้ไม่ต้องเรียนภาษาญี่ปุ่นตามที่รัฐบาลญี่ปุ่นขอร้อง ดู อนันต์ พิบูลสงคราม, อ้างแล้ว, เล่ม 3 หน้า 659.

พิบูลสงครามได้ดำเนินมาตรการหลายอย่างเพื่อที่จะลดอำนาจและความสำคัญของราชสำนัก โดยสร้างภาพให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำประเทศแต่เพียงผู้เดียว มีการห้ามประชาชนแขวนพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่พระองค์ทรงสละราชสมบัติและเสด็จไปประทับยังประเทศอังกฤษ²⁵ ในขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจะนำรูปของตนไปแจกเวลาเยี่ยมเยียนราษฎร²⁶ ทางกรเองก็ชักชวนให้บ้านเรือนราษฎรประดับรูปท่านนายกรัฐมนตรี ประชาชนต้องเคารพรูป ฯพณฯ ในโรงละครและโรงมหรสพ ในวันคล้ายวันเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็มีการบรรเลงเพลงมหาฤกษ์มหาชัยและเชิญชวนประชาชนให้ร่วมใจกันชกธงชาติ²⁷

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตั้งตนเป็นผู้นำของประเทศ และคนไทยทุกคนต้องยกย่องและเชื่อฟังผู้นำ²⁸ จอมพล ป. พิบูลสงครามจะเป็นประธานในงานพิธีสำคัญ ๆ ในฐานะผู้นำของรัฐ เช่น งานมอบปริญญาบัตร งานติดยศนายทหารสัญญาบัตร และพิธีตรวจแถวทหาร²⁹ ในปี 2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศยกเลิกบรรดาศักดิ์³⁰ ซึ่งเท่ากับเป็นการประกาศว่าราชสำนักมิใช่ศูนย์กลางสำคัญในการให้คุณให้โทษแก่ข้าราชการและประชาชนไทยอีกต่อไป

การปรับปรุงภาษาไทยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งในแง่ตัวอักษร

---

²⁵ B.J. Terwiel. *Field Marshal Plaek Phibun Songkhram*. Edited by K.G. Gregorning. *Leaders of Asia Series no. 2*. (Queensland:University of Queensland Press. 1980). p. 13.

²⁶ สัมภาษณ์ ปรีชา พิณทอง, อุบลราชธานี, 25 เมษายน 2533.

²⁷ แดมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 45-46.

²⁸ เพิ่งอ้าง

²⁹ สัมภาษณ์ สุวัฒน์ วรรดิโลก, 21 มิถุนายน 2533.

³⁰ “พระบรมราชโองการประกาศเรื่อง การยกเลิกบรรดาศักดิ์” ราชกิจจานุเบกษา 19 พฤษภาคม 2486 เล่ม 59 ตอนที่ 33, หน้า 1089-1091.

และการเขียน โดยให้เหตุผลว่าเพื่อให้เรียนง่ายและอ่านง่าย³¹ ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำให้ภาษาวิบัติและทำให้สิ้นเปลือง³² ถ้ามองในอีกแง่มุมหนึ่ง อาจตีความได้ว่า เป็นการตอกย้ำความเป็นชาติใหม่โดยปรับปรุง “ภาษาเก่า” ให้เป็นภาษาของคนไทยใน “ยุคใหม่” นอกจากนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามยังพยายามสร้างภาษาของชนชั้นกลางโดยลดลักษณะชนชั้นทางภาษาลง เช่น สรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 เอกพจน์ก็กำหนดให้ใช้ ฉัน และ ท่าน เพียงสองคำเท่านั้น ห้ามใช้คำอื่น คำลงท้ายก็ให้ใช้ ค่ะ ครับ³³ แม้จะไม่มีกรยกเลิกราชาศัพท์เสียทีเดียว แต่ก็มีความพยายามจำกัดการใช้คำราชาศัพท์ให้น้อยลง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การให้ใช้คำว่า วันเกิด กับบุคคลทุกคน ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ สำหรับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีให้ใช้คำว่า “วันเกิดในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” และ “วันเกิดในสมเด็จพระราชินี”³⁴

สำหรับศิลปะของราชสำนักนั้น แม้จะถูกเก็บรักษาไว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมจากอดีต แต่ก็ไม่ได้รับการส่งเสริมให้เฟื่องฟู โชนละครในราชสำนักไม่เคยได้รับเลือกให้เข้าไปแสดงในทำเนียบรัฐบาลเนื่องในโอกาสต้อนรับทูตานุทูตและแขกบ้านแขกเมืองเลย จะมีก็แต่ราชชุดสั้น ๆ³⁵ และผู้ร้ายต้องสวมรองเท้าอีกด้วย³⁶ แม้รองเท้าจะสั่งทำพิเศษให้แวววาวเหมือน

---

³¹ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่อง การปรับปรุงตัวอักษรไทย” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอนที่ 35, 1 มิถุนายน 2485.

³² ดู แดมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 56.

³³ ดู แดมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 57.

³⁴ “ประกาศนายกรัฐมนตรีเรื่อง ให้ใช้ “วันเกิด” สำหรับบุคคลทุกคน,” ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 58, หน้า 3373, 23 กันยายน 2484.

³⁵ สัมภาษณ์ จำเรียง พุทธประดิษฐ์, ศิลปินแห่งชาติปี 2531 ผู้ได้รับการฝึกฝนตามแนวราชสำนัก และย้ายเข้ามาเป็นครูสอนรำที่โรงเรียนนาฏดุริยางค์ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน, 15 สิงหาคม 2533

³⁶ การบังคับผู้อยู่ในช่วงการกลับเข้ามามีอำนาจในยุคที่ 2 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เครื่องแต่งกาย แต่นักแสดงส่วนใหญ่บ่นว่ารำไม่ถนัดเพราะทำให้เคลื่อนไหวยากเนื่องจากฝึกรำมาโดยไม่ได้สวมรองเท้า³⁷

2. ตามแบบตะวันตก

การเอาแบบอย่างตะวันตกเพื่อให้ประเทศไทยเจริญทัดเทียมต่างประเทศนั้น เป็นลักษณะร่วมของผู้ปกครองไทยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แล้ว แต่เป็นการเอาอย่างหรือเลียนแบบในบางเรื่อง และจำกัดเฉพาะในแวดวงของชนชั้นสูง ในขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกในเกือบทุกด้าน และออกประกาศบังคับราษฎรทั้งประเทศให้รับเอาไปปฏิบัติ ซึ่งบางเรื่องก็ดูมีเหตุผลสอดคล้องกับการสร้างชาติใหม่ที่มีคุณภาพ เช่น เรื่องการให้คนไทยทำงานโดยไม่ต้องรอฤกษ์ยาม³⁸ เรื่องการขอร้องให้ข้าราชการไทยทำงานขยันขันแข็งและตรงต่อเวลา³⁹ เรื่องการกินอยู่ให้ถูกสุขอนามัย ทานอาหารสุกและล้างมือก่อนรับประทานอาหาร⁴⁰ แต่หลายเรื่องก็เป็นเรื่องการเลียนแบบทางด้านรูปลักษณะ ซึ่งห่างไกลจากชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย คนไทยถูกขอร้องให้นุ่งกระโปรง สวมกางเกง ใส่เสื้อนอก ผูกหูกระต่าย ใส่ถุงเท้า รองเท้า และสวมหมวก⁴¹ ในขณะที่ผ้าโสร่งและผ้าขาวม้าของไทยถูกห้ามนุ่งเพราะไม่สุภาพ กางเกงแพรของจีนก็ถูกห้าม

³⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 0701.30/11 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ บันทึกการประชุมสำนักงานวัฒนธรรมทางศิลปกรรม, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2496.

³⁸ “ประกาศศกาวัดธรรมแห่งชาติเรื่อง ชักชวนให้เลิกนิยมไสยศาสตร์, 5 พฤษภาคม 2486.” อารังศักดิ์ อายุวัฒน์, อ้างแล้ว, หน้า 138-139.

³⁹ จ้างงค์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา, สามสิบสองปีแห่งชีวิตนักปกครอง (กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร 2519), หน้า 34-35. อ้างใน แถมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 64.

⁴⁰ อารังศักดิ์ อายุวัฒน์, อ้างแล้ว, หน้า 238-239, หน้า 170-171.

⁴¹ “ประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่อง คำแนะนำการแต่งกายของประชากรไทย, 21 กุมภาพันธ์ 2485” ใน อารังศักดิ์ อายุวัฒน์, อ้างแล้ว, หน้า 47-49.

เพราะไม่ใช่ของไทย

ในบางครั้ง การแต่งกายถือเป็นเรื่องหน้าตาของประเทศชาติถึงขนาดที่รัฐบาลต้องให้คำแนะนำในรายละเอียดถึงการแต่งกายที่เหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะการแต่งกายของหญิงไทย ถ้าจะไปงานพิธีก็ต้องสวมถุงมือ และรู้จักว่าจะใส่หมวกทรงไหน สีอะไร ในงานแบบไหน⁴² ลักษณะการกินอยู่ของคนไทยก็ต้องได้มาตรฐานตะวันตก มีข้อเสนอแนะว่าคนไทยไม่ควรจะอยู่กระต๊อบ แต่ควรอยู่บ้านไม้หรือบ้านตึกแบบสมัยใหม่ พร้อมทั้งแนะนำวิธีการดูแลบ้านที่เหมาะสม⁴³ การกินที่อยู่ดีรวมไปถึงกิจวัตรที่ถูกสุขอนามัยตามลักษณะตะวันตก⁴⁴ และบุคลิกภาพที่ดี⁴⁵ มารยาทในการนั่งโต๊ะอาหาร การขึ้นรถเมล์ การใช้นามบัตร ตลอดจนมารยาทในงานแต่งงาน ก็จะต้องใส่ใจอย่างละเอียดลออ⁴⁶ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาก็ต้องปรับให้มีความใกล้ชิดและมีการแสดงออกแบบตะวันตก มีการขอให้สามีจูบภรรยาออกไปทำงานทุกเช้า⁴⁷ ลักษณะการดำเนินชีวิตแบบไทย ๆ ที่ดูไม่เหมาะสมและอาจเป็นที่ดูหมิ่นเหยียดหยามก็มีคำสั่งให้ยกเลิก เช่น การกินหมากถือว่าเป็นเรื่องเสื่อมเสียเกียรติยศของชาติ และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ จึงได้เชิญชวนให้ประชาชนเลิกกินหมาก และออกประกาศระบุนโยบายของการกินหมากให้ประชาชนทราบ⁴⁸

⁴² “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่อง การแต่งการหญิง, 17 พฤษภาคม 2486.” ใน อ่างศักดิ์ อายุวัฒน์นะ, อ้างแล้ว, หน้า 174-181.

⁴³ อ่างศักดิ์ อายุวัฒน์นะ, อ้างแล้ว, หน้า 323-324, 400.

⁴⁴ ศุภนิยาม ฉบับที่ 11 เรื่อง กิจวัตรประจำวันของคนไทย ประกาศวันที่ 8 กันยายน 2484

⁴⁵ แลมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 63-64.

⁴⁶ อ่างศักดิ์ อายุวัฒน์นะ, อ้างแล้ว, หน้า 137-194.

⁴⁷ ศรีกรุง, 16 สิงหาคม 2485, อ้างใน แลมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 65 จากการสัมภาษณ์ข้าราชการในภาคใต้ที่รับราชการในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยืนยันว่า มีการขอร้องให้ข้าราชการจูบภรรยาจริง จนเกิดเป็นที่ล้อเลียนกันว่า ผู้ใดยังไม่ได้จูบภรรยาจะถูกนำไปฟ้องผู้บังคับบัญชา สัมภาษณ์ ลอย เทพชัย, 16 มีนาคม 2533, และเรื่องที่ล้อเลียนยังเป็นที่กล่าวขวัญจนทุกวันนี้ สัมภาษณ์ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 13 มีนาคม 2533

⁴⁸ กรมโคสนาการ, ประมวลวิธีอันธมภ์แห่งชาติ. “คำแนะนำของสภาอันธมภ์แห่งชาติเรื่อง โทษของการกินหมาก” กุมภาพันธ์ 2486, หน้า 75-82, อ้างใน แลมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 54.

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เลี้ยงอาหารค่ำรับรองอดีตนายกรัฐมนตรีโตโจแห่งประเทศญี่ปุ่น
ต้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486

3. ด้านจีน

ในประวัติศาสตร์ชาตินิยมของไทย วัฒนธรรมจีนมักตกเป็นเหยื่อในการปลุกเร้าความรู้สึกรักชาติในหมู่คนไทยเสมอมา ในขณะที่วัฒนธรรมตะวันตกได้รับการยกย่องว่าเป็นวัฒนธรรมของชาติที่เจริญแล้ว สมควรที่คนไทยจะเอาเยี่ยงอย่าง แต่วัฒนธรรมจีนกลับกลายเป็นตัวแทนของคุณสมบัติต่างด้าว เพื่อเน้น “ความเป็นไทย” ที่รัฐต้องการ⁴⁹ แม้นโยบายด้านจีนของจอมพล ป. พิบูลสงครามค่อนข้างเน้นหนักไปในทางเศรษฐกิจ เช่น เรื่องการออกกฎหมาย สงวนอาชีพให้กับประชาชนไทย⁵⁰ หรือการโยกย้ายคนต่างชาติออกจากบางจังหวัด เพื่อให้คนไทยได้ประกอบอาชีพที่เคยถูกต่างชาติยึดครอง⁵¹ แต่ในด้านวัฒนธรรมก็ยังเห็นลักษณะเลือกที่รักมักที่ชังอย่างชัดเจน เช่น เรื่องการแต่งกาย ในขณะที่กางเกง เลื่อนอก ถุงเท้าและหมวกของตะวันตกได้รับการขนานนามว่าเป็น “สากล” เพื่อให้เห็นว่าชาติใด ๆ (รวมทั้งชาติไทย) ก็รับเอาไปเป็นแบบอย่างได้⁵² แต่กางเกงแพร ซึ่งเป็นที่นิยมใส่แม้กระทั่งในหมู่ข้าราชการในสมัยนั้น กลับถูกห้าม โดยอ้างว่าเป็นของจีน ไม่ใช่ของไทย นายสังข์ พัทธโนทัยผู้ทำหน้าที่เผยแพร่วัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผ่านรายการวิทยุ “นายมันนายคง” ได้เปิดเผยวิธีการรณรงค์ให้กางเกงสากล

---

⁴⁹ วรรณกรรมที่เสนอว่า การรณรงค์ความรู้สึกชาตินิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการต้านภัยจากต่างชาติทั้งจีนและตะวันตก ในขณะที่ Anderson แย้งว่า แท้จริงแล้ว “ต่างชาติ” นั้นคือจีนมากกว่าตะวันตก ดู วรรณกรรม สุวรรณานนท์, อ้างแล้ว, หน้า 110-116. และ Anderson, *Imagined Communities*, pp. 94-95.

⁵⁰ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59, หน้า 1221, 5 มิถุนายน 2485.

⁵¹ แปลก พิบูลสงคราม “คำกล่าวเปิดประชุมและโอวาทของพระท่าน นายกรัฐมนตรีในการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พ.ศ. 2484” รายงานการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พุทธศักราช 2484 (พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี 2486) หน้า 7.

⁵² “ประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่อง คำแนะนำในการแต่งกายของประชากรไทย” ใน ธำรงศักดิ์ อายุวัฒนะ, อ้างแล้ว, หน้า 47-49.

เป็นที่นิยมในหมู่ประชาชนที่นิยมนุ่งกางเกงแพรว่า ต้องทำให้คนไทยเกิดความ
รู้สึกชาตินิยมเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยชิน โดยการโหมวิพากษ์วิจารณ์ว่า
กางเกงแพรที่นุ่งกันอยู่เป็นของจีน ไม่สมควรที่คนไทยจะนุ่ง ควรหันมานุ่ง
กางเกงสากลหรือกางเกงไทยชาลันแค่เข้าจะดีกว่า และเพื่อเป็นตัวอย่าง ตน
เองก็จำต้องเลิกใส่กางเกงแพรด้วยความเสียดาย ทั้ง ๆ ที่ใส่เป็นประจำ และ
รู้สึกสะดวกสบายดี⁵³ นอกจากนี้ เพื่อให้แน่ใจว่าคนจีนจะไม่เป็นอันตรายต่อ
วัฒนธรรมไทย ก็มีกรกระดุนให้คนจีนหันมาถือสัญชาติไทย ส่วนโรงเรียนจีน
ก็ได้รับคำสั่งให้บรรจุวิชาภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยลงในหลักสูตรด้วย⁵⁴
เครื่องดนตรีที่สงสัยว่าจะมีต้นเค้าจากจีน เช่น ซอฮู้ ซอด้วง ก็ถูกห้ามเล่นด้วย
เหตุผลว่าไม่ใช่ของไทย⁵⁵

4. ท้องถิ่นนิยม

จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเน้น
เอกลักษณ์ของเชื้อชาติไทย แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะหา “ความเป็นไทย” จาก
วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นว่าสมควรให้เป็นวัฒนธรรม
ประจำชาติ ดังนั้นเมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งอยู่ในประเทศไทยในปลายปี พ.ศ.
2484 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ทำได้เพียงประกาศให้คนไทยรักชาติและไม่
ตกเป็นทาสของอิทธิพลต่างชาติ

เพื่อสร้างลักษณะประจำชาติแบบไทย ๆ ที่ไม่เลียนแบบตะวันตก
จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งให้จัดทำรายการอาหารไทยที่สมควรระบุ
เป็นอาหารประจำชาติ⁵⁶ และเพื่อเน้นว่าวัฒนธรรมไทยเป็นของประชาชน

⁵³ สังข์ พัธโนทัย ความนึกในกรุงซัง (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2499), หน้า 245-253.

⁵⁴ B.J. Terwiel, Field Marshal Plaek Phibun Songkhram, p. 18

⁵⁵ แดมสุข นุมนนท์, อ่างแล้ว, หน้า 70.

⁵⁶ สมุดสั่งงานฝ่ายวัฒนธรรม 23 ตุลาคม 2486

ชาวไทย ก็ได้มีคำสั่งว่า คำที่เกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรมไทยไม่ควรมีคำที่อ้างถึงต่างชาติ เช่น คำว่า หนังสือญี่ปุ่น⁵⁷ ก็ให้เหลือเพียง หนังสือ หมากรุกฝรั่ง ก็ให้เรียกว่า หมากรุก⁵⁸ ต่อมากรมศิลปากรก็ได้ประกาศเปลี่ยนชื่อเพลงไทยที่มีคำว่าลาว เจี้ยว เสียใหม่จำนวน 59 เพลง⁵⁹ มีการให้คิดคำไทยขึ้นใช้แทนคำภาษาอังกฤษได้แก่คำว่า *สวัสดิ์* แทนคำว่า *ฮัลโล*⁶⁰

ผลงานชิ้นสำคัญที่สุดคือ การปรับปรุงรำโทนของอีสานให้เป็น รำวงมาตรฐานของชาติสำหรับข้าราชการได้หัดร้อง เดิมทีเดียวการบันเทิงพื้นบ้านชนิดนี้เป็นการร้องรำประกอบจังหวะโทนที่ง่าย ๆ สนุกสนาน ในปี 2486 ข้าหลวงประจำจังหวัดหนองคายได้ริเริ่มนำมาปรับให้เป็นการรำในงานสังสรรค์ของข้าราชการในจังหวัด โดยเรียกชื่อเสียใหม่ว่า *รำวัฒนธรรม*⁶¹ ปรากฏว่าเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงขอให้กรมศิลปากรปรับปรุงทำรำให้มีมาตรฐานเพื่อเป็นรูปแบบการบันเทิงของชาติ และเรียกชื่อใหม่ว่า *รำวง* โดยเหตุที่ผู้รำจะยืนเรียงกันเป็นวงกลม⁶² มีการเพิ่มดนตรีทั้งไทยเดิมและสากล ส่วนเนื้อร้องก็มีการประพันธ์ใหม่ให้ได้อรรถรส และกระตุ้นให้คนไทยคำนึงถึงวัฒนธรรมแห่งชาติ⁶³ รักษาและเชิดผู้นำ⁶⁴ รัฐบาลส่งเสริมให้ข้าราชการฝึกหัดรำวงทุกวันพุธตอนบ่าย⁶⁵ เพื่อสันทนาการ และปลูก

⁵⁷ คำนี้หมายถึงภาพยนตร์โดยทั่วไป แต่มี “ญี่ปุ่น” ติดมาเพราะเชื่อกันว่าชาวญี่ปุ่นเป็นชาติที่นำภาพยนตร์ (ฝรั่ง) เข้ามาฉายในประเทศไทย

⁵⁸ สมุดสั่งรายงานฝ่ายวัฒนธรรม 23 ตุลาคม 2486

⁵⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศ.ธ. 0701. 29/1 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ คำสั่งกรมศิลปากรที่ 76/2482 เรื่อง ให้เปลี่ยนชื่อเพลงไทยบรรดาที่มีคำว่า “ลาว” และ “เจี้ยว” ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน 2482

⁶⁰ แถมสุข นุมนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 61.

⁶¹ ไทยใหม่, 8 ตุลาคม 2486, หน้า 1-2.

⁶² กมล เกตุศิริ, เสียงดนตรีในภาษาไทย (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า 107-108.

⁶³ เพิ่งอ้าง

⁶⁴ แถมสุข นุมนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 69-70.

⁶⁵ สมุดสั่งงานฝ่ายพลเรือน 26 พฤษภาคม 2486

ผังวัฒนธรรมและความรักชาติไปในตัว

โดยสรุป นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีลักษณะจงใจ ประดุจสิ่งที่เราจะสร้างให้คนไทยยุคใหม่ มีคุณสมบัติตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการ คือ รักชาติ เชื่อผู้นำ มีการศึกษา มีจริยธรรมดี มีกิริยามารยาทงดงาม เพื่อที่จะเป็นพลเมือง ที่จะนำรัฐชาติในความหมายใหม่ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าตามแบบอารยประเทศ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ทำทุกวิถีทางที่เผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติให้กระจายถึงคนไทยทุกระดับ ทุกหมู่เหล่า โดยมี “ความรักชาติ” เป็นแรงจูงใจและเงื่อนไขุ่ผูกมัด

กระบวนการปลูกฝังและเผยแพร่นโยบายวัฒนธรรม

จอมพล ป. พิบูลสงครามจะตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างสภาวะการครองอำนาจนำ (hegemony) ตามกรอบคิดของ Gramsci หรือไม่ก็ตาม แต่ก็ได้สร้างและเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองและวัฒนธรรมแบบใหม่ เพื่อหวังผลประโยชน์ทั้งอำนาจทางการเมืองที่มั่นคงและพลเมืองของ “ชาติใหม่” ที่มีวัฒนธรรมเอกเช่นประชาชาติอารยะอื่น ๆ จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างชาติไทยให้เจริญก้าวหน้าและมีวัฒนธรรม แต่ก็ตระหนักดีว่าเป็นเรื่องยาก เพราะต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนไทยในเกือบทุกสิ่งทุกอย่างถึงขั้นที่เรียกว่า ต้อง “ปฏิวัติ” กันใหม่หมดทีเดียว แต่ก็ยืนยันว่าจะทำทุกอย่างเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงคนไทยให้มีวัฒนธรรมทัดเทียมประชาชนในประเทศที่เจริญแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการขอร้อง แนะนำ ชักชวน และออกกฎหมายมาบังคับ⁶⁶

⁶⁶ แปลก พิบูลสงคราม, คำกล่าวเปิดประชุมและโอวาทของพนะท่านนายกรัฐมนตรี ในการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พ.ศ. 2484, อ้างแล้ว, หน้า 2.

มาตรการของรัฐบาลเริ่มด้วยการออกกฎหมาย ตามแบบอย่างพระราช
นิคมที่ราชสำนักเคยปฏิบัติ⁶⁷ เป็นการขอความร่วมมือให้ประชาชนปฏิบัติตาม
ด้วยความยินยอมพร้อมใจโดยไม่มีการบังคับ แต่ใช้ลัทธิชาตินิยมเป็นแรงจูงใจ
รัฐนิคมทั้ง 12 ฉบับที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศระหว่างเดือน
มิถุนายน 2482 ถึงเดือนมกราคม 2485 ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า
จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินการอย่างรัดกุมในการผนวกวัฒนธรรมเข้า
กับการเมือง โดยใช้ลัทธิชาตินิยมเป็นปัจจัยแสวงหาความชอบธรรมและการ
สนับสนุนจากประชาชน⁶⁸ รัฐนิคมฉบับแรก ๆ สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์
ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่จะเน้นเรื่องชาติ เผ่าพันธุ์ และหน้าที่ของคน
ไทยต่อชาติ สิ่งแรกคือการสร้างความตระหนักในหมู่ประชาชนถึงความเป็น
“ชาติใหม่” โดยการเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” มาเป็น “ไทย” และให้
เรียกชื่อสัญชาติและประชาชนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยว่า คนไทย⁶⁹ รัฐนิคม
ฉบับนี้จึงใจย้ำความเป็นรัฐใหม่ด้วยการประกาศใช้ในวันที่ 24 มิถุนายน ซึ่ง
เป็นวันเดียวกันกับวันที่คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 7 ปี
ก่อนหน้านี้นี้

การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านชื่อประเทศนี้ นอกจากจะ
เป็นการให้ความสำคัญต่อเชื้อชาติแล้ว ยังเป็นการสร้างหน้าที่และความชอบ
ธรรมให้กับสายเลือดไทย ในอันที่จะปกป้องรักษาชาติไทยเอาไว้ด้วยชีวิต⁷⁰
แม้ว่าในความเป็นจริงจะมีคนหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินนี้

⁶⁷ ดูตัวอย่างใน พระราชนิคมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, อนุสรณ์มหาเสวกตรีพระยาประพันธ์
คำรัสถักขันธ์ (พระนคร: โรงพิมพ์ห้องถื่น กรมการปกครอง, 2512)

⁶⁸ ดูรายละเอียดรัฐนิคมทั้ง 12 ฉบับใน อารังศักดิ์ อายุวัฒน์, ประมวลวัฒนธรรมแห่งชาติ (พระนคร: สำนัก
พิมพ์จิตรลดา, ไม่ระบุปี พ.ศ.)

⁶⁹ รัฐนิคม ฉบับที่ 1 เรื่อง การใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ประกาศวันที่ 24 มิถุนายน 2482

⁷⁰ รัฐนิคม ฉบับที่ 2 เรื่อง การป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ ประกาศวันที่ 3 กรกฎาคม 2482

แต่ถือว่าถ้าคนเหล่านั้นมีจิตใจเป็นไทยก็ย่อมมีภาระของสายเลือดไทยด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงขอมิให้มีการแบ่งแยกคนไทยออกเป็นกลุ่มเป็นเหล่าว่า ไทยเหนือ ไทยใต้ ไทยอีสาน หรือไทยมุสลิม⁷¹

จอมพล ป. พิบูลสงครามยังเรียกร้องให้คนไทยแสดงความเคารพ สัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นชาติ อันได้แก่ ธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี รวมไปถึงธงชัยเฉลิมพลและธงประจำเหล่าทัพต่าง ๆ⁷² นอกจากนี้คนไทยต้องมีลักษณะชาตินิยมในด้านการเกษตร การค้าและอุตสาหกรรม ด้วยการช่วยกันใช้ของไทย⁷³ คนไทยได้รับการชักชวนให้ร่วมกันสร้างชาติด้วยการประกอบสัมมาอาชีพ⁷⁴ แต่เมื่อ “ชาติ” ในเจตนาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ รัฐบาลในระบอบใหม่ที่มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่รัฐบาลสามัญชน ไม่ใช่ราชสำนัก จึงเปลี่ยนวันชาติไทยเสียใหม่ จากวันที่ 6 เมษายน ซึ่งเป็นวันสถาปนาราชวงศ์จักรี มาเป็นวันที่ 24 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันที่คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยให้เหตุผลว่าเป็นวันที่ชาติไทยเข้าสู่ระบอบการปกครองใหม่ที่เป็นประชาธิปไตย และมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน⁷⁵ ส่วนวันขึ้นปีใหม่ก็เปลี่ยนจากวันที่ 1 เมษายนเป็น 1 มกราคมให้สอดคล้องกับนานาอารยประเทศ⁷⁶

จอมพล ป. พิบูลสงครามเล็งเห็นว่า ภาษาเป็นสื่อสำคัญทางวัฒนธรรม

---

⁷¹ รัฐนิยม ฉบับที่ 3 เรื่อง การเรียกชื่อชาวไทย ประกาศวันที่ 2 สิงหาคม 2482

⁷² รัฐนิยม ฉบับที่ 4 เรื่อง การเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ประกาศวันที่ 8 กันยายน 2482

⁷³ รัฐนิยม ฉบับที่ 5 เรื่อง ชาวไทยให้พยายามใช้เครื่องอุปโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทยประกาศวันที่ 1 พฤศจิกายน 2482

⁷⁴ รัฐนิยม ฉบับที่ 7 เรื่อง ชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ ประกาศวันที่ 21 มีนาคม 2482

⁷⁵ “สุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี กระจายเสียงเนื่องในโอกาสฉลองวันชาติ, 24 มิถุนายน 2483, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57, หน้า 851-852.

⁷⁶ “ประกาศให้ใช้วันที่ 1 มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่.” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58, หน้า 31, 1 มกราคม 2484.

ที่จะร้อยสายเลือดไทยให้เกิดความสมัครสมานกลมเกลียวกัน จึงได้ออกประกาศให้คนไทยเคารพภาษาไทย และรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้พูดภาษาไทย อีกทั้งเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่ต้องเรียนการอ่านและเขียนภาษาไทย และช่วยสอนให้ผู้ไม่รู้หนังสืออ่านออกเขียนได้⁷⁷ แต่ภาษาไทยในความหมายของจอมพล ป. พิบูลสงครามคือ ภาษาไทยภาคกลาง ไม่ใช่ภาษาไทยตามท้องถิ่นต่าง ๆ เพราะในรัฐนิยมฉบับเดียวกันได้ระบุไว้ว่า ไม่บังคับแบ่งแยกคนไทยตามสถานที่เกิด ที่อยู่อาศัย หรือสำเนียงภาษา โดยให้เหตุผลว่าคนไทยทุกคนย่อมมีสายเลือดไทย และมีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ

รัฐนิยมในช่วงแรกเป็นเรื่องการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติและไม่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันของคนไทยโดยตรง จนกระทั่งรัฐบาลได้ออกประกาศชักชวนให้คนไทยช่วยกันฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติโดยให้เหตุผลว่า วัฒนธรรมที่เคยมีมาในอดีต ทрудโทรมลงเนื่องจากละเลยกันมานาน รัฐบาลขอให้คนไทยสนใจในการรักษาจรรยา มารยาท ตลอดจนศีลธรรมต่าง ๆ เพื่อความเจริญของชาติ และวัฒนธรรมของประเทศไทย⁷⁸ ความประพดติที่รัฐบาลขอร้องว่าไม่ควรกระทำได้แก่ การไม่ช่วยเหลือให้เกียรติแก่สตรีเพศ การสูบบุหรี่ในที่ซึ่งรู้แล้วว่าอาจจะก่อความรำคาญแก่ผู้อื่น การแย่งกันซื้อบัตรเข้าชมมหรสพโดยไม่เรียงตามลำดับก่อนหลัง และการทำลายสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์ เป็นต้น⁷⁹

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้นำวัฒนธรรมมาผูกเข้ากับการสร้างชาติโดยเห็นว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างชาติ เพราะชาติที่เจริญแล้ว ต่างก็

---

⁷⁷ รัฐนิยม เรื่อง ภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี ฉบับที่ 9 ประกาศวันที่ 24 มิถุนายน 2483

⁷⁸ “คำชักชวนของรัฐบาลเรื่อง ฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติไทย,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57, หน้า 657-660, 28 พฤษภาคม 2483.

⁷⁹ เพิ่งอ้าง, หน้า 659.

มีวัฒนธรรมประจำชาติ ฉะนั้น คนไทยยุคใหม่ต้องรักชาติและช่วยกันธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ ได้มีการตราพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 กำหนดความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง “ลักษณะที่แสดงความเจริญอกงาม ความเป็นระเบียบอันดีงาม ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน”⁸⁰

จอมพล ป. พิบูลสงครามกำหนดให้คนไทย “มีหน้าที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ และต้องผดุงส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติไทย โดยรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมตามประเพณีที่ดี และช่วยกันปรับปรุงบำรุงให้ดียิ่งขึ้นตามกาลสมัย”⁸¹ นอกจากนี้ ประชาชนชาวไทยยังต้องปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยในกรณีดังต่อไปนี้

1. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยา มารยาทในที่สาธารณะ หรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน
2. ความมีสมรรถภาพและมารยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินงานอาชีพ
3. ความนิยมไทย⁸²

ผู้ที่ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับประเด็น 3 ประการข้างต้น มีความผิด ต้องระวางโทษปรับ⁸³ รัฐนิยม 3 ฉบับสุดท้ายได้ตอบสนองนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จะสร้างลักษณะพลเมืองไทยที่แต่งกายสุภาพเรียบร้อย มีกิจวัตรประจำวันที่ถูกสุขลักษณะ

⁸⁰ “พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57, หน้า 517-520.

⁸¹ เพิ่งอ้าง, หน้าเดียวกัน

⁸² เพิ่งอ้าง, หน้า 519

⁸³ เพิ่งอ้าง, หน้าเดียวกัน

และมีจริยธรรมที่ดี รู้จักช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชราและคนทุพพลภาพ⁸⁴

อาจเป็นเพราะว่า การประกาศรัฐนิยมนั้นไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเท่าที่ควร รัฐบาลจึงได้เปลี่ยนมาเป็นการบังคับในรูปของกฎหมาย โดยการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมที่คนไทยต้องปฏิบัติตาม โดยระบุให้คนไทยต้องเคารพธงชาติ ต้องเคารพเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี ต้องรักษามารยาทในที่สาธารณะ เช่น ไม่ก่อกวนรำคาญด้วยการหอมล้อมหรือกีดขวางผู้อื่น ไม่ขอสิ่งของจากคนต่างด้าว และไม่นั่ง นอน หรือยืนบนราวสะพาน ที่สำคัญคนไทยต้องนิยมไทย โดยไม่เหยียดหยามชาติไทยหรือคนไทยในลักษณะที่จะก่อให้เกิดความเสื่อมเสียเกียรติแก่ชาติ⁸⁵ คนต่างด้าวที่อยู่ในประเทศไทยก็ต้องปฏิบัติตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลด้วยเช่นกัน⁸⁶ เรื่องการแต่งกายก็มีการออกกฎหมายห้ามการแต่งตัวที่จะเป็นการเสียเกียรติแก่ประเทศชาติ เช่น นุ่งผ้าหยักกรั้ง นุ่งแต่กางเกงใน นุ่งกางเกงใส่นอน นุ่งผ้าขาวม้า หรือไม่สวมเสื้อ หรือสตรีสวมแต่เสื้อชั้นในมีผ้าคาดอก เป็นต้น⁸⁷

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมออกมาอีกหลายฉบับ และในที่สุดได้กำหนดให้ตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นมาดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยมีหน้าที่

1. ค้นคว้า ดัดแปลง รักษา และส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติที่มีอยู่

⁸⁴ ดู รัฐนิยม ฉบับที่ 10, 11, 12 ใน อ่างรงค์ดี, ประมวลวัฒนธรรม, หน้า 42-46.

⁸⁵ “พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมซึ่งประชาชนชาวไทยจักต้องปฏิบัติตาม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2485.” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอนที่ 53, หน้า 1438-1441.

⁸⁶ “พระราชกฤษฎีกาวาระระเบียบการปฏิบัติของคนต่างด้าวเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485.” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอนที่ 53, หน้า 1442-1445.

⁸⁷ “พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอนที่ 63, หน้า 1763.

2. ค้นคว้า ดัดแปลง และกำหนดวัฒนธรรมที่ควรจะได้รับไว้ หรือปรับปรุงต่อไป
3. เผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. ควบคุมและหาวิธีปลูกฝังวัฒนธรรมแห่งชาติในจิตใจของประชาชนจนเป็นนิสัย
5. ให้ความเห็น รับปรึกษา และปฏิบัติการตามความมุ่งหมายของรัฐบาลในกิจการอันเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ⁸⁸

และได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็นหน่วยงานต่าง ๆ คือ สำนักงานวัฒนธรรมทางจิตใจ สำนักงานวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สำนักงานวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สำนักงานวัฒนธรรมทางวรรณกรรม สำนักงานวัฒนธรรมฝ่ายหญิง⁸⁹ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้สนองตอบนโยบายจอมพล ป. พิบูลสงครามในการ “สร้างสรรค์” กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติให้คนไทยได้ปฏิบัติตาม ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ระบบคิด ทักษะคติ ชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกาย ภาษา และมารยาท⁹⁰

รัฐบาลได้สนับสนุนให้มีการตั้งสโมสรวัฒนธรรมแห่งประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2486 โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างและส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ โดยคาดว่าจะสามารถมีสาขาอยู่ทุกจังหวัดทุกหมู่บ้านทั่วราชอาณาจักร⁹¹ วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งสำหรับจอมพล ป.

⁸⁸ “พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอนที่ 63, หน้า 1744-1749.

⁸⁹ เพิ่งอ้าง

⁹⁰ คุรยละเอียดผลงานของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ใน อารังศักดิ์ อายุวัฒนะ, อ้างแล้ว, หน้า 349-428 รายละเอียดเกี่ยวกับนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดู แกมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 31-76.

⁹¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ มท.0212.2.1.8/1 เอกสารกระทรวงมหาดไทยเรื่อง สโมสรวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

พิบูลสงคราม จึงได้สถาปนากระทรวงวัฒนธรรมขึ้นในปี พ.ศ. 2495 โดยรวมเอากรมวัฒนธรรม กรมการศาสนา และกรมศิลปากร เข้าไว้ด้วยกัน และทำงานประสานกับสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ⁹²

จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามเผยแพร่และปลูกฝังนโยบายวัฒนธรรมโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ในการกระตุ้นให้คนเกิดความรู้สึกชาตินิยมและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล มีการบังคับกวดขันผ่านระบบราชการ และใช้สื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ ตลอดจนรูปแบบศิลปะต่าง ๆ ในการโน้มน้าวจิตใจประชาชน รัฐบาลได้เรียกประชุมข้าหลวงประจำจังหวัดทั่วประเทศเพื่อชี้แจงเหตุผลในการดูแลราษฎรให้ร่วมมือกันสร้างชาติ และย้ำว่าเป็นหน้าที่ของข้าหลวงที่จะต้องทำตนเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน⁹³ ผู้บังคับบัญชาที่มีหน้าที่สอดส่องดูแลผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและคนในครอบครัวให้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล ส่วนราชการที่มีโรงเรียนก็ต้องส่งสอนอบรมนักเรียนในเรื่องจรรยาบรรณอย่างเข้มงวด⁹⁴

รัฐบาลได้ใช้ประโยชน์จากสื่อวิทยุและหนังสือพิมพ์ในการเผยแพร่นโยบายของรัฐบาล ไม่เพียงแต่รัฐบาลจะขอให้วิทยุออกข่าวเผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมให้ประชาชนรับทราบเท่านั้น แต่ยังมีรายการสนทนา บทความ และรายการบันเทิง กระตุ้นปลุกเร้าให้ประชาชนทำตาม⁹⁵ รายการวิทยุที่ถือว่าเป็นกระบอกเสียงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และมีบทบาทอย่างมากในการ

---

⁹² ธ. รัตนากิชาติ “งานเปิดและฉลองกระทรวงวัฒนธรรมและสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ 24-25-26 มิถุนายน 2497.” ศิลปากร ปีที่ 8 เล่ม 1. 2497, หน้า 77-91.

⁹³ แปลก พิบูลสงคราม, “คำกล่าวเปิดประชุมและโอวาทของพระท่านนายกรัฐมนตรี ในการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พ.ศ. 2484,” อ้างแล้ว, หน้า 41-43.

⁹⁴ “คำชักชวนของรัฐบาลเรื่อง หุ่นวัฒนธรรมของชาติไทย,” อ้างแล้ว, หน้า 658.

⁹⁵ รายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของกรมโฆษณาการกับการรณรงค์ความรู้สึกชาตินิยม คู สุวัฒน์, พลจันทร์, อ้างแล้ว, หน้า 75-140.

บ้านสามัคคีชัย.

๒๗ มิถุนายน ๒๔๘๖.

รักมีสองอย่างคือ รักตัว
หนึ่งรักแปมมีชัยมีชัย ๑๑๗
สองเสียดราภิจวิน มรสุม
วรรณดลรักรักไว้ หนึ่งมีมี ชาตโกย.

ป. พิบูลสงคราม

ลายมือและบทกลอนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากหนังสือ
“อภินันทนาการ ไนอภิลักขิตสมัยคล้ายวันเกิด 14 กรกฎาคม 2486”

รณรงค์นโยบายวัฒนธรรมคือ ราชการสนทนานายกรัฐมนตรี⁹⁶ จอมพล ป. พิบูลสงครามให้ความสำคัญกับวิทยุถึงขนาดรณรงค์ว่า การฟังวิทยุเป็นการทำคุณแก่ชาติ⁹⁷

รัฐบาลได้ออกระเบียบควบคุมดูแลหนังสือพิมพ์ให้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลอย่างเข้มงวด หนังสือพิมพ์ต้องลงคำขวัญยกย่องเชิดชูผู้นำ และเผยแพร่บทความของรัฐบาล⁹⁸ จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้หนึ่งที่เขียนบทความ ส่งเสริมให้คนไทยรักชาติและปฏิบัติตามนโยบายวัฒนธรรมของชาติลงหนังสือพิมพ์และออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงอย่างสม่ำเสมอ⁹⁹

จอมพล ป. พิบูลสงครามสนับสนุนศิลปะร่วมสมัยตามแบบตะวันตกเพื่อให้ชาติไทยมีศิลปะที่มีลักษณะทันสมัย¹⁰⁰ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติให้การสนับสนุนนิทรรศการศิลปะ และกรรมกรก็ใช้หลักเกณฑ์ตะวันตกในการตัดสินผลงาน¹⁰¹ อนุสาวรีย์สไตล์ Neo-Facist ถูกสร้างขึ้นเพื่อยกย่องเชิดชูความรู้สึกชาตินิยม¹⁰² มีการแต่งเพลงปลุกใจให้คนเกิดความรู้สึกรักชาติและเสียสละเพื่อชาติ¹⁰³

⁹⁶ คุรายละเอียดยุคใน สังข์ พันธ์อินทชัย, อ้างแล้ว.

⁹⁷ สุวิมล พลจันทร์, อ้างแล้ว, หน้า 90-92.

⁹⁸ รายละเอียดเกี่ยวกับการใช้หนังสือพิมพ์ ดู พงษ์ภักดิ์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (2475-2488) (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2520)

⁹⁹ ดูตัวอย่างบทความใน หนังสือชุดความรู้ทางกระจายเสียง ภาคที่ 21 เรื่องของสามัคคีชัย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพิทานกร, 2485).

¹⁰⁰ Piriya Krairiksh and Paothong Thongchua, "Art in Thailand Since 1932: A Brief History," Art Since 1932 (Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, 1982), p.66.

¹⁰¹ Apinan Poshyananda, "Modern Art in Thailand in the 19th & 20th Centuries," (Ph. D. diss, Cornell University, 1990), p. 259.

¹⁰² เฟิงอ้าง, หน้า 248.

¹⁰³ คุรายละเอียดยุคเพิ่มเติมใน เจริญรัตน์ สุวรรณกุลสิทธิ์ "จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติ: วิเคราะห์จากเพลงปลุกใจ," ศิลปวัฒนธรรม (เมษายน 2531) และนฤมล ทัพจุมพล "การใช้สื่อในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมือง: ศึกษาจากบทเพลงของทางราชการ (พ.ศ. 2475-2530)" วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความพยายามจะใช้ภาพยนตร์ในการเผยแพร่ความรู้สึกชาตินิยมและปลูกฝังวัฒนธรรมของชาติ¹⁰⁴ แต่ด้วยงบประมาณที่จำกัดทำให้ไม่สามารถใช้ศิลปะประเภทนี้ได้เท่าศิลปะประเภทอื่น และนโยบายหลายอย่างต้องล้มเลิกไป รวมทั้งโครงการที่จะสร้างละครรักชาติของหลวงวิจิตรวาทการเป็นภาพยนตร์¹⁰⁵

บทความชิ้นนี้จะเน้นศึกษาเฉพาะนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีผลกระทบต่อศิลปะการละครไทย ในฐานะที่เป็นทั้งสื่อในการเผยแพร่ความรู้สึกรักชาติ และรูปแบบวัฒนธรรมที่ต้องยกระดับให้ได้มาตรฐานวัฒนธรรมแห่งชาติ

ผลกระทบของนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ

ต่อการดนตรีการละครไทย¹⁰⁶

รัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามถือว่าการดนตรีและละครเป็นงานสำคัญของชาติ ทั้งทางด้านวัฒนธรรมและการเมือง เพราะนอกจากการดนตรีและการละครจะแสดงถึงความเจริญของชาติแล้ว ยังเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่นโยบายของรัฐ และปลูกฝังศีลธรรมจรรยาในหมู่ประชาชน¹⁰⁷ รัฐบาลจึงได้ระบุให้เป็นหน้าที่ของประชาชนชาวไทยที่จะต้อง

---

¹⁰⁴ ทรายละเอียดใน Jiraporn Witayasakpan, "Nationalism and the Transformation of Aesthetic Concepts," pp. 141-144.

¹⁰⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

¹⁰⁶ เนื่องจากดนตรีเป็นปัจจัยสำคัญขึงของการละครไทย จึงไม่สามารถกล่าวถึงละครได้โดยไม่กล่าวถึงดนตรี แต่ในบทความนี้จะกล่าวถึงดนตรีในส่วนที่เกี่ยวกับการละครเท่านั้น

¹⁰⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ คำชี้แจงความประสงค์ การประกาศใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดวันฉัตรมงคลทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พุทธศักราช 2485.

ช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนศิลปกรรมให้เจริญรุ่งเรือง¹⁰⁸ ในส่วนของรัฐเองได้มีการออกกฎหมายมาปรับเปลี่ยนการดนตรีและการละครให้เป็นไปในแนวทางที่รัฐต้องการ กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่สุดในการปรับเปลี่ยนละครเพื่อตอบสนองนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

สาเหตุที่การละครถูกปรับเปลี่ยนอันเนื่องมาจากนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1. ละครเป็นสื่อในการเผยแพร่และปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม
2. ละครเป็นศิลปะที่รัฐต้องการพัฒนาให้ทัดเทียมกับศิลปะของชาติที่เจริญแล้ว

3. ละครเป็นสื่อในการเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ และอาจแยกพิจารณาเป็นประเด็นเพื่ออำนวยความสะดวกดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบอันเนื่องมาจากการใช้ละครเป็นสื่อในการเผยแพร่แนวคิดชาตินิยม

หลวงวิจิตรวาทการเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสนับสนุนและเผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะไม่เพียงแต่ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการรัฐนิยมเท่านั้น¹⁰⁹ ยังเป็นอธิบดีคนแรกของกรมศิลปากร และเขียนบทละครปลุกใจให้คนเกิดความรู้สึกชาตินิยมอีกด้วย แม้ว่าจะมีคนจำนวนหนึ่งมองว่าหลวงวิจิตรวาทการเป็นเพียงผู้รับใช้ทางการเมือง เพราะได้ใช้ความสามารถในแง่การประพันธ์ทำงานให้กับรัฐบาล

---

¹⁰⁸ พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 63 เล่ม 59, 29 กันยายน 2485.

¹⁰⁹ แดมสุข นุมนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 34

หลายชุดตั้งแต่คณะราษฎร จอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึงจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ แต่หากมองอีกด้านหนึ่งก็เป็นเรื่องไม่น่าแปลกที่หลวงวิจิตรวาทการ จะมีแนวคิดสอดคล้องกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และทำงานสนองนโยบาย วัฒนธรรมด้วยความเต็มใจ เพราะหลวงวิจิตรเองก็เป็นสามัญชนที่ไต่เต้าผ่าน ระบบสงฆ์และระบบราชการขึ้นมาเป็นปัญญาชนของชนชั้นกลางและของกลุ่ม อำนาจใหม่ ย่อมเห็นความสำคัญในการต่อสู้เพื่อความชอบธรรมและความเป็น ใหญ่ของชนชั้นกลางผ่านแนวคิดชาตินิยม¹¹⁰

แม้ว่าหลวงวิจิตรวาทการจะมีได้แสดงความสนใจทางการเมือง จนภายหลังการเปลี่ยนแปลงปี 2475¹¹¹ แต่เป็นไปได้ว่าหลวงวิจิตรวาทการได้รับรู้ แนวคิดชาตินิยมมาตั้งแต่ช่วงที่ทำงานอยู่ในฝรั่งเศส (2463-2469) อันเป็น ช่วงที่ลัทธิชาตินิยมได้แพร่หลายอยู่ในยุโรปแล้ว¹¹² งานที่แสดงออกถึงแนวคิด ชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการอย่างชัดแจ้งคือหนังสือเรื่อง *ลัทธิชูชาติ*¹¹³ หลวงวิจิตรวาทการเห็นว่าประเทศสยามต้องการลัทธิที่จะช่วยนำประเทศให้ ก้าวหน้าไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง และเชื่อว่าลัทธิที่เหมาะสมคือลัทธิชาตินิยม ถึงกับตั้งปฏิญาณว่า ตนถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องเผยแพร่ปลุกฝังลัทธินี้ให้เป็นที่ ยอมรับในหมู่ประชาชนไทย เหตุผลที่สำคัญคือ คนไทยมีความสามารถที่จะ

---

¹¹⁰ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของหลวงวิจิตรวาทการในฐานะตัวแทนของปัญญาชนของกลุ่มอำนาจใหม่ ใน Phisanu Suthraraks, "Luang Wichit Watakan; Hegemony and Literature" (Ph.D. diss., University of Wisconsin-Madison, 1986).

¹¹¹ งานของหลวงวิจิตรวาทการช่วงก่อนปี 2475 แสดงลักษณะขึ้นชมบทบาทของ "มหาบุรุษ" ในการ เปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ แต่หลังปี 2475 งานมีแนวโน้มแสดงความสำคัญของ "มหาชน" มากขึ้น

¹¹² กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร สรุปว่า ในขณะที่วิธีการเขียนงานประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการได้รับ อิทธิพลแบบจารีตนิยมของไทยตามแบบกรมพระยาดำรงราชานุภาพ แต่วิธีคิดนั้นได้รับอิทธิพลจากนัก ประวัติศาสตร์ชาตินิยมของตะวันตก ดู กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร, "การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม: พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ, "วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 6 เล่มที่ 1 (มิถุนายน-กันยายน), หน้า 160.

¹¹³ หลวงวิจิตรวาทการ, *ลัทธิชูชาติ* (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณ, 2476).

ปรับตัวเข้ากับชาติอื่นได้ง่าย ความรู้สึกรักชาติอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ เพราะรักแล้วอาจไม่ทำอะไรเพื่อปกป้องประเทศชาติก็ได้ ดังนั้นหากต้องการให้ประเทศชาติอยู่รอดและเจริญรุ่งเรืองก็ต้องปลูกฝังให้คนไทยมีลักษณะชาตินิยมจะได้ไม่เห็นชาติอื่นดีกว่าชาติไทย

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ได้ประกาศไว้ในหนังสือ *ลัทธิชาตินิยม* หลวงวิจิตรวาทการได้ใช้ความสามารถในฐานะนักเขียนสร้างงานประวัติศาสตร์ชาตินิยมเพื่อให้คนไทยรักและภูมิใจในชาติของตน¹¹⁴ หลวงวิจิตรวาทการยังสนับสนุนการใช้ศิลปะเพื่อเผยแพร่และปลูกฝังลัทธิชาตินิยม เพราะเล็งเห็นว่าศิลปะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการจูงใจ และชาติต่าง ๆ ก็ได้ใช้ศิลปะเพื่อประโยชน์ในการอบรมจิตใจของคนในชาติตนมาแล้วทั้งสิ้น จึงควรที่คนไทยจะได้ใช้ศิลปะรณรงค์ให้คนรักชาติและเกิดความสามัคคี¹¹⁵ และคงเป็นเพราะเหตุนี้ที่หลวงวิจิตรวาทการได้รับการทาบทามให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2477 โดยความเห็นชอบจากทั้งหลวงประดิษฐมนูธรรมและหลวงพิบูลสงคราม¹¹⁶

เมื่อหลวงวิจิตรวาทการเข้ารับตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ก็ได้ยับยั้งบทบาทและหน้าที่ของศิลปินในการรักษาศิลปะของชาติและการเผยแพร่ความคิดชาตินิยม¹¹⁷ แม้ว่าหลวงวิจิตรวาทการจะไม่มีพื้นความรู้และการอบรมทางการ

¹¹⁴ คุรุชาละเอียดใน กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพ็ชร, “การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม,” อ้างแล้ว, หน้า 160-161.

¹¹⁵ หลวงวิจิตรวาทการ, “การใช้ศิลปะในการอบรม,” คำบรรยายทางวิทยุกระจายเสียง สำนักศิลปกรรม สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เอกสารโรเนียวหมายเลข 21 ห้องหลวงวิจิตรวาทการ หอสมุดแห่งชาติ.

¹¹⁶ หลวงวิจิตรวาทการ, *วิธีทำงานและสร้างอนาคต*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2502), หน้า 296. ข้อมูลนี้ได้รับการยืนยันจากท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ด้วยเช่นกัน ว่าทุกฝ่ายในคณะราษฎรเห็นพ้องต้องกันว่าควรให้หลวงวิจิตรวาทการดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร สัมภาษณ์ ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์, 4 ตุลาคม 2532.

¹¹⁷ หลวงวิจิตรวาทการ, “สุนทรพจน์อธิบดีกรมศิลปากรกล่าวต้อนรับข้าราชการที่โอนมาจากระทรวงวัง มิถุนายน 2478” ใน *นิพนธ์บางเรื่องของหลวงวิจิตรวาทการสมัยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร* (พระนคร: กรมศิลปากร, 2505) หน้า 71.

ละครมาก่อน แต่ได้อาศัยการอ่านตำราและประสบการณ์ที่ดูละครในขณะที่อยู่ต่างประเทศ มาใช้ในการประพันธ์และกำกับละคร¹¹⁸ หลวงวิจิตรวาทการได้ตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางค์ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศิลปากร และวิทยาลัยนาฏศิลป์ตามลำดับ) ขึ้นในปี พ.ศ. 2477 เพื่อฝึกหัดศิลปินของพระองค์เองโดยไม่ขึ้นกับศิลปินของราชสำนัก แม้ว่าครูผู้สอนทางด้านการรำและการบรรเลงดนตรีไทยคือศิลปินราชสำนักที่ย้ายมาจากกรมมหรสพ แต่ครูเหล่านี้ก็กลายมาเป็นข้าราชการและต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ เพื่อให้ศิลปินมีความรู้ทัดเทียมศิลปินในต่างประเทศ นักเรียนจึงต้องเรียนวิชาพื้นฐานสามัญและทฤษฎีการดนตรีและการละครตะวันตกอีกด้วย¹¹⁹ ในปี พ.ศ. 2479 นักเรียนของโรงเรียนนาฏศิลปดุริยางค์สามารถเปิดการแสดงให้สาธารณชนชมได้ เรื่องแรก que แสดงคือ *เลือดสุพรรณ* ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในการปลุกเร้าให้คนดูเกิดความรู้อิสระชาติ และช่วยให้กรมศิลปากรของบประมาณจากรัฐบาลได้¹²⁰ ละครรักชาติในช่วงนี้เป็นที่พอใจของทั้งหลวงประดิษฐมนูธรรมและหลวงพิบูลสงคราม¹²¹

ก่อนที่จะอมพล ป. พิบูลสงครามจะขึ้นมาใช้อำนาจในปี พ.ศ. 2481 หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอละครปลุกใจให้รักชาติไปแล้วไม่น้อยกว่า 4 เรื่อง เมื่ออมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีและมีนโยบายสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยเรียกร้องให้คนไทยมีความเป็นชาตินิยม ซึ่งสอดคล้อง

¹¹⁸ สัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรธรรม วิจิตรวาทการ, 23 สิงหาคม 2533.

¹¹⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.31/8 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ระเบียบการโรงเรียนศิลปากร (2478)

¹²⁰ หลวงวิจิตรวาทการ. *วิธีทำงานและสร้างอนาคต* อ้างแล้ว, หน้า 303-307.

¹²¹ ดู กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.31/15 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ คำขวัญของหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ และหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ในโอกาสครบรอบ 4 ปีของโรงเรียนนาฏดุริยางค์, 2481.

กับแนวคิดของหลวงวิจิตรวาทการ จึงเป็นที่แน่นอนว่าละครของหลวงวิจิตรวาทการย่อมสามารถตอบสนองนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้อย่างสนิทแน่นแฟ้น อย่างไรก็ตาม ละครของหลวงวิจิตรวาทการก็เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ยุคด้วยกัน¹²²

1. ยุคของคณะราษฎร

บทละครที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนระหว่างปี พ.ศ. 2476-2480 สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายของคณะราษฎรในการที่จะสร้างศูนย์กลางทางวัฒนธรรมใหม่ที่มิใช่ราชสำนัก ละครของหลวงวิจิตรวาทการจึงรณรงค์แนวคิดเรื่องชาติว่าเป็นสิ่งอันชอบธรรมซึ่งคนไทยต้องปกป้องรักษาด้วยชีวิต ละครช่วงนี้มักแสดงการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของชนชาติไทย และความจำเป็นที่จะต้องเสียสละเพื่อความเป็นปึกแผ่นของชาติไทย ซึ่งเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของคนไทยทุกคนไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ ขุนศึกหรือสามัญชน *เลือดสุพรรณ* อันเป็นละครเรื่องแรกที่จัดแสดงโดยกรมศิลปากร ได้เรียกร้องให้คนไทยทุกหมู่เหล่าสามัคคีปรองดองกันเพื่อสู้ศึกภายนอก ก็สอดคล้องกับสภาพที่ฝ่ายต่าง ๆ ในคณะราษฎรกำลังแตกแยก และต้องการผนึกกำลังเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ละครเรื่องอื่น ๆ ก็มี *ราชมनु* (2479) *พระเจ้ากรุงธน* (2480) *ศึกกลาง* (2480)

---

¹²² ในที่นี้จะพิจารณาเฉพาะละครขนาดยาวเท่านั้น ซึ่งมีจำนวน 24 เรื่อง ไม่รวมถึงละครขนาดสั้น ละครวิทยุ และละครโทรทัศน์ซึ่งมีอีกจำนวนมาก งานวิเคราะห์บทละครของหลวงวิจิตรวาทการที่มีมุมมองที่น่าสนใจชิ้นหนึ่งคือ งานของ ประจักษ์ ปรุณมวาท ละครของหลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2528) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม แม้ว่างานนี้จะลึกซึ้งกว่างานอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับหลวงวิจิตรวาทการในยุคเดียวกัน แต่น่าเสียดายว่า ผู้ศึกษาวิเคราะห์และประเมินคุณค่าละครของหลวงวิจิตรวาทการโดยใช้หลักสุนทรียศาสตร์ของตะวันตกโดยมิได้ตั้งคำถามกับหลักสุนทรียะนั้น และมีได้เทียบเคียงกับละครไทยในยุคใกล้เคียงกัน จึงไม่ได้ภาพที่รอบด้านว่าละครของหลวงวิจิตรวาทการต่างออกไปจากละครตามจารีตนิยมของไทยอย่างไร และด้วยเหตุผลอะไร

2. ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงที่ 1

ตั้งแต่ปี 2481 จนถึงปีที่หลวงวิจิตรวาทการพ้นตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรในปี 2484 หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนละครปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม และสนับสนุนนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แกนเรื่องของละครหลวงวิจิตรวาทการในช่วงนี้จะเน้นเรื่องการรวมชาติ การเสียสละเพื่อชาติ และความเป็นชาติมหาอำนาจ ละครเรื่อง *มหาเทวี* (2481) ได้หยิบเอาเรื่องนางกษัตริย์แห่งล้านนาผู้ช่วยรวมชนเผ่าไทยด้วยความเชื่อว่าหากไทยยังแตกแยกออกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อยก็คงจะเจริญรุ่งเรืองได้ยาก เพราะไม่สามารถกลายเป็นประเทศที่เป็นปึกแผ่นได้ ละครเรื่อง *เจ้าหญิงแสนหวี* (2481) ก็ช่วยสนับสนุนนโยบายรวมชาติเผ่าไทยเช่นกัน โดยแสดงให้เห็นว่าคนในรัฐฉานตามชายแดนพม่าก็คือคนไทยเช่นเดียวกับคนไทยในประเทศไทย แต่ที่แยกกันเป็นคนละประเทศก็เนื่องมาจากความขัดแย้งในอดีต ละครเรื่อง *น่านเจ้า* (2482) กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมโดยแสดงให้เห็นว่าคนไทยถูกขับไล่ออกจากบ้านเกิดเมืองนอนทางตอนใต้ของจีนจนลอยร่นมาอยู่ในดินแดนแหลมทอง ละครเรื่องนี้มีส่วนช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับการตัดสินใจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในการประกาศสงครามกับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2483 เพื่อเรียกร้องดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงคืนมา เพราะเป็นการดองย่ำเหตุผลว่าคนไทยจำเป็นต้องสู้เพื่อรักษาที่มั่นสุดท้าย ไม่เช่นนั้นก็จะถูกผลักดันตกแหลมทอง

ละครเรื่อง *พ่อขุนผาเมือง* (2483) นั้นนอกจากจะสรรเสริญการต่อสู้เพื่อความเป็นเอกราชจากเขมรแล้ว ยังเสนอแนะว่าเขมรและไทยต่างก็เป็นคนเผ่าพันธุ์เดียวกัน และคนเขมรก็อยากอยู่ภายใต้การปกครองของไทย โดยให้มเหสีของพ่อขุนผาเมืองซึ่งเป็นชาวเขมรตัดสินใจฆ่าตัวตายเพื่อปกป้องคำครหาต่อพ่อขุนผาเมืองว่ามีมเหสีเป็นคนต่างชาติ แต่ก็คร่ำครวญก่อนตายว่าเป็นเรื่อง

เข้าใจผิดว่าเขมรและไทยเป็นคนละชาติ

ละครเรื่อง *อนุสาวรีย์ไทย* (2482) ได้ตั้งใจเขียนขึ้นเพื่อสนับสนุนรัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างชัดเจน ตัวเอกของละครเรื่องนี้เป็นตัวอย่างที่ดีของพลเมืองไทยที่เลี้ยงดูอบรมลูกชายหญิงทั้ง 7 คน ให้ประกอบอาชีพอย่างขยันขันแข็งเพื่อสร้างชาติไทยตามรัฐนิยมฉบับที่ 7 ต่อมาตัวเอกถูกฆ่าตายในขณะที่พยายามขัดขวางการจารกรรมเพื่อล้วงความลับเกี่ยวกับการสร้างอนุสาวรีย์ไทย ลูกสาวแก้แค้นแทนพ่อโดยการยิงฆาตกรตาย ศาลยกโทษให้เพราะเธอได้ทำหน้าที่ในฐานะพลเมืองไทยที่มีต่อชาติบ้านเมือง ตามรัฐนิยมฉบับที่ 2

3. ยุคหลังสงครามโลก

จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2487 และเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามในปี 2488 ทั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามและหลวงวิจิตรวาทการก็ถูกจับในข้อหาอาชญากรรมสงคราม แม้ว่าศาลฎีกาจะยกฟ้องผู้ต้องหาทั้งหมด แต่หลวงวิจิตรวาทการก็ยึดอาชีพนักประพันธ์อยู่เป็นระยะเวลาหลายปีโดยไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองจนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับเข้ามามีอำนาจในช่วงที่สอง หลังสงครามใหม่ ๆ หลวงวิจิตรวาทการได้ตั้งคณะละครอาชีพขึ้นมาชื่อว่า *คณะวิจิตรศิลป์* แล้วเขียนบทละครคืนแดนผจญภัยเร้าอารมณ์ ได้แก่เรื่อง *ดาบแสนเมือง* (2489) *เจ้าหญิงกรรมกร* (2490) *สวนรักสวนเลือด* (2490) ซึ่งหักเหออกจากแนวชาตินิยม อันอาจเป็นเพราะว่าข้อกล่าวหาหนึ่งเมื่อถูกจับในฐานะอาชญากรรมสงครามคือ การเขียนบทประพันธ์สนับสนุนลัทธิชาตินิยม จึงหลีกเลี่ยงไม่เขียนในแนวชาตินิยมอีกจนกระทั่งเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับเข้ามามีอำนาจในฐานะผู้นำรัฐประหารละครหลวงวิจิตรวาทการก็เริ่มมีลักษณะชาตินิยมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง *ดาบดาบหน้า*

(2490) เป็นเรื่องของวีรบุรุษที่เสียสละชีวิตในการต่อสู้เพื่ออิสรภาพจากชนชาติจีน ส่วน *สี่ทราซเดโซ* (2490) และ *ครุฑดำ* (2491) อาจนับได้ว่าเป็นเรื่องที่สะท้อนความรู้สึกของหลวงวิจิตรวาทการที่ถูกจับอันเนื่องมาจากการรณรงค์เพื่อลัทธิชาตินิยม เพราะละครทั้งสองเรื่องแสดงให้เห็นถึงการเสียสละเพื่อประเทศชาติของขุนศึกผู้ซื่อสัตย์ แม้ว่าจะมิได้รับความดีความชอบหรือกลับถูกลงโทษอย่างไม่ยุติธรรม แต่ในที่สุดก็ย่อมมีคนเข้าใจและเห็นใจ แม้ว่าขุนศึกจะหาชีวิตไม่แล้วก็ตาม

4. ยุคจอมพล ป. ช่วงที่ 2

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2491 หลวงวิจิตรวาทการได้กลับเข้ามาร่วมรัฐบาลอีก แต่ไม่ใช่ในฐานะอธิบดีกรมศิลปากร เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นและนำนโยบายวัฒนธรรมกลับมาใช้ จึงได้ขอให้หลวงวิจิตรวาทการช่วยเขียนบทละครรักชาติขึ้นอีก ระหว่างปี พ.ศ. 2497-2500 หลวงวิจิตรวาทการซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งราชทูตประจำประเทศสวีเดนและแลนด์ได้ประพันธ์บทละคร 4 เรื่องสำหรับให้กรมศิลปากรจัดแสดงได้แก่ *อานุกาภาพพ่อขุนรามคำแหง* (2497) *อานุกาภาพแห่งความเสียสละ* (2498) *อานุกาภาพแห่งความรัก* (2499) และ *อานุกาภาพแห่งศีลสัตย์* (2500) ละครชุดอานุกาภาพนี้มุ่งที่จะปลุกเร้าให้คนไทยเป็นคนดี มีศีลธรรม รักและเสียสละเพื่อประเทศชาติ

ลักษณะของละครชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการ

ศิลปินราชสำนักมักจะวิจารณ์ละครหลวงวิจิตรวาทการว่า ไม่สามารถจัดเข้าประเภทของละครตามจารีตนิยมได้ เพราะมีลักษณะผสมปนเป่ทั้งเพลง

ไทยและเพลงสากล และรัชชูปัชชี¹²³ แต่ถ้าพิจารณาตามวัตถุประสงค์ทั้งของคณะราษฎรและของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ละครหลวงวิจิตรวาทการได้ตอบสนองความต้องการที่จะพัฒนาละครให้ทันสมัยสมเป็นตัวแทนของอำนาจใหม่ และความต้องการใช้ละครเป็นสื่อในการเผยแพร่ปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม

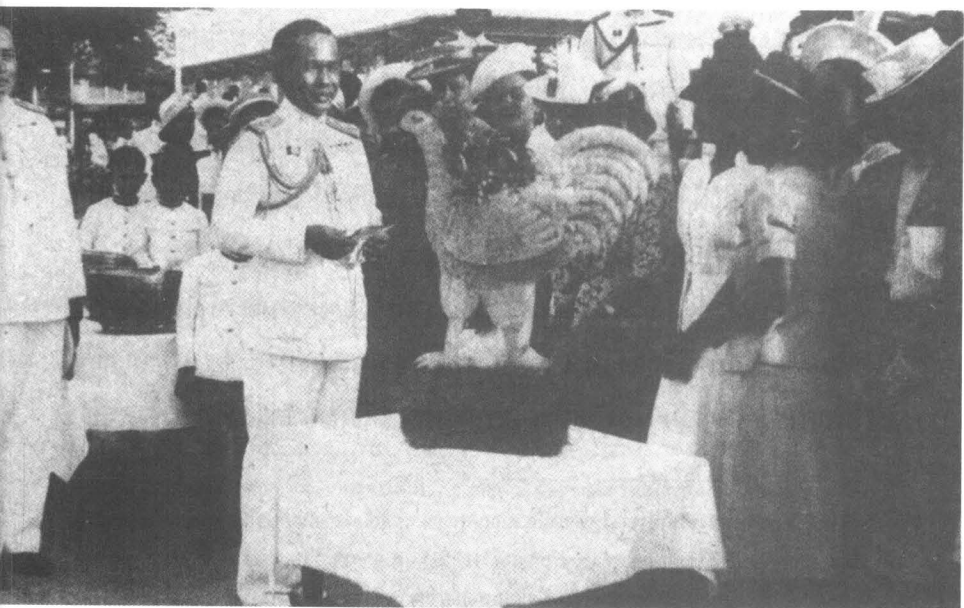
ละครตามรูปแบบราชสำนักเดิมย่อมแสดง “ความล้าหลัง” ไม่สามารถเป็นตัวแทนของอำนาจใหม่ได้ จึงต้องเอาลักษณะตะวันตกมาใช้ แต่ถ้าใช้ของตะวันตกล้วน ๆ ก็คงไม่เป็นที่พอใจของผู้ชมที่เคยชินกับละครร้องละครรำแบบไทย ๆ ละครหลวงวิจิตรวาทการจึงยังคงใช้แบบแผนละครรำโดยอิงลักษณะละครพื้นทางซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป¹²⁴ การรำการร้องจึงสั้นลงและไม่ได้อิงลักษณะเคร่งครัดตามแบบแผนละครในของราชสำนัก นอกจากนี้ยังนำเอาดนตรีและบทสนทนาแบบตะวันตกมาใช้เพื่อให้สามารถดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็วฉับไว และเผยแพร่แนวคิดที่รัฐต้องการได้

เพื่อสะดวกต่อความเข้าใจของผู้อื่นในยุคปัจจุบัน บทความนี้จะวิเคราะห์ลักษณะของละครหลวงวิจิตรวาทการโดยพิจารณาตามองค์ประกอบของละครตะวันตก แต่มิได้ใช้มาตรฐานของตะวันตกมาเป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าทางศิลปะของละคร¹²⁵ แต่ใช้เป็นประเด็นในการวิเคราะห์ว่า ละครหลวงวิจิตรวาทการได้ปรับเปลี่ยนละครให้ต่างไปจากจารีตของราชสำนักอย่างไร และรับเอาลักษณะตะวันตกเข้ามาผสมผสานมากน้อยเพียงใด เพื่อบรรลุ

¹²³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “ปาฐกถานา,” ศิลปกรรมหลัง พ.ศ. 2475 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526)

¹²⁴ แม้ละครหลวงวิจิตรวาทการจะไม่เคยยอมรับว่าเอาแบบอย่างมาจากละครประเภทใด ผู้ริบงทำนจัดประเภทของละครหลวงวิจิตรวาทการเป็นละครพื้นทาง ดู บุญเหลือ เทพยสุนทร “ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเป็นมาของละครไทยและการปรับปรุง” วารสารธรรมศาสตร์ เล่ม 2 ฉบับพิเศษ “นาฏศิลป์และดนตรีไทย” หน้า 171

¹²⁵ ดูแนววิเคราะห์ตามลักษณะตะวันตกใน Oscar G. Brockett, *The Theatre: Introduction*, 4th ed. (New York: Holt, Rienhart and Winston, 1979), pp. 31-48.

วันเกิดพระท่าน นายกรัฐมนตรี 14 กรกฎาคม พุทธศักราช 2486

เป้าหมายตามนโยบายวัฒนธรรมในการพัฒนาละครให้ทันสมัย และใช้ละคร เป็นสื่อเผยแพร่แนวคิดชาตินิยม

1. โครงเรื่อง (plot)

หลวงวิจิตรวาทการหันมาใช้ประโยชน์จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไทย เพื่อกระตุ้นความรู้สึกรักชาติ จึงไม่ได้ใช้บทวรรณคดีการละครของราชสำนัก หรือเนื้อเรื่องจากปัญญาสชาดกตามแบบพื้นบ้านที่เคยนิยมมา ประวัติศาสตร์ไทยที่หลวงวิจิตรวาทการเลือกมาใช้ มักเป็นช่วงเวลาหรือเหตุการณ์ที่ง่ายต่อการปลุกเร้าอารมณ์รักชาติ เช่น เรื่องการเสียกรุงศรีอยุธยา การต่อสู้เพื่อเอกราช จากพม่าและเขมร เป็นต้น

หลวงวิจิตรวาทการมักจะนำประวัติศาสตร์มาผูกโครงเรื่องใหม่ เพื่อเน้นความยิ่งใหญ่ของชนชาติไทย การต่อสู้เพื่อเอกราชและการต่อต้านการรุกรานของศัตรู ละครหลวงวิจิตรวาทการมักจบลงด้วยความเศร้าโดยแสดงให้เห็นถึงการเสียสละของวีรชนเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ผู้ชม โครงเรื่องของละครมักมีลักษณะสะท้อนอารมณ์ เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชม จึงมีการปรับเพิ่มเติมแต่งประวัติศาสตร์ให้เหมาะที่จะเสนอเป็นละคร¹²⁶ บางครั้งตัวละครและเนื้อเรื่องล้วนแต่เป็นสิ่งสมมุติขึ้นมาทั้งสิ้น

โครงเรื่องในละครของหลวงวิจิตรวาทการจะมีลักษณะทั้งไทยและเทศผสมกันอยู่ มุกที่ใช้บ่อย ๆ บางอันก็มักเป็นมุกที่พบอยู่ทั้งในวรรณคดีไทยและละครตะวันตก เช่น เรื่องรักสามเส้า เทวรูปพูดได้ ความขัดแย้งระหว่าง 2 เมือง

---

¹²⁶ หลวงวิจิตรวาทการอธิบายว่า ละครต้องมีพระเอก-นางเอก แต่เนื่องจากการไม่เหมาะสมที่จะให้กษัตริย์ไทยมาแสดงบทรัก จึงจำเป็นต้องสร้างตัวละครใหม่และโครงเรื่องใหม่ ดู หลวงวิจิตรวาทการ, “คำประกาศก่อนการแสดงละครเรื่อง พ้อขุนรามคำแหงมหาราช คัดแปลงจาก อานภาพพ้อขุนรามคำแหง” เอกสารโรเนียว หมายเลข 167 ห้องหลวงวิจิตรวาทการ หอสมุดแห่งชาติ

มุขบางอย่างก็แสดงอิทธิพลตะวันตก เช่น โจรกลับใจ หรือการที่พระเอกมาพบศพนางเอก แล้วฆ่าตัวตายตาม ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการยอมรับว่ามักอ่านบทละครต่างประเทศเพราะให้แง่คิดและตัวอย่างเกี่ยวกับความสะเทือนใจได้ดี¹²⁷

อิทธิพลของละครตะวันตกในละครหลวงวิจิตรวาทการอีกประการหนึ่งคือ โครงเรื่องแบบ wellmade plays ซึ่งเป็นที่นิยมในยุโรปช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19¹²⁸ ละครประเภทนี้จะเน้นการวางโครงเรื่องที่กระชับ และเสนอเหตุการณ์สะเทือนอารมณ์ที่เป็นผลเชื่อมโยงกัน หลวงวิจิตรวาทการคงมีโอกาसानบทยุคละครแนวนี้ขณะรับราชการอยู่ที่ฝรั่งเศสและอังกฤษ จึงได้นำเอามาใช้ในการเขียนบทละคร ละครหลวงวิจิตรวาทการจึงมีลักษณะโครงเรื่องที่กระชับและผูกเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล (cause-effect) เพื่อให้เกิดความสมจริง โดยเริ่มจากฉากปูพื้น ฉากความขัดแย้งที่ค่อย ๆ ทวีความเข้มข้นไปสู่จุดสุดยอดและการคลี่คลาย ละครบางเรื่องก็จบลงที่จุดสุดยอด บางเรื่องก็เสนอการคลี่คลายเรื่อง ซึ่งถือเป็นการแหวกแนวออกจากละครไทยซึ่งเน้นเรื่อง (story) มากกว่าโครงเรื่อง (plot) บทละครจึงมักต่อเนื่องไปตามท้องเรื่องจนจบ ไม่มีการแบ่งองค์แบ่งฉาก และเมื่อมีการรับขนบนิยมในการแบ่งองค์แบ่งฉากแล้ว ก็ยังไม่เน้นการวางโครงเรื่องเป็นปัจจัยสำคัญ¹²⁹

2. ตัวละคร (character)

ในขณะที่ตัวละครของละครไทยส่วนใหญ่ โดยเฉพาะละครในของราชสำนักจะเป็นกษัตริย์ ตัวละครของละครหลวงวิจิตรวาทการจะมีความหลากหลาย

¹²⁷ หลวงวิจิตรวาทการ, “งานละคร,” เอกสารโรเนียว หมายเลข 43 ห้องหลวงวิจิตรวาทการ หอสมุดแห่งชาติ หน้า 3

¹²⁸ เจ้าตำรับของโครงเรื่องละครแบบนี้คือ นักประพันธ์ชาวฝรั่งเศสชื่อ Eugene Scribe (1761-1861)

¹²⁹ บทละครไทยเริ่มมีการแบ่งเป็นองค์และฉากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่มาถือปฏิบัติกันเป็นเรื่องปกติในยุคละครปริดาลัย ซึ่งเป็นละครที่มุ่งให้ความบันเทิงแก่ประชาชนทั่วไป

หลายตั้งแต่กษัตริย์ ขุนศึก จนถึงชาวบ้านธรรมดาสามัญ การจงใจให้สามัญชนเป็นตัวเอกนั้นสอดคล้องกับเจตน์จำนงของคณะราษฎรและจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ต้องการเน้นพลังของประชาชนและแรงบันดาลใจจากมหาชนละครหลวงวิจิตรวาทการจึงมักแสดงให้เห็นตัวอย่างของความรักและความเสียสละเพื่อชาติของสามัญชนเพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่ประชาชนชาวไทย ในกรณีที่ตัวเอกเป็นกษัตริย์ หลวงวิจิตรวาทการก็จะเน้นความเป็นผู้นำและพันธะที่จะต้องสร้างเอกราชและความมั่นคงมาสู่ชาติไทย มิได้เน้นความเป็นราชาธิปไตยหรือสมมุติเทพ

หลวงวิจิตรวาทการได้แสดงทัศนะต่อต้านเรื่องสมมุติเทพ ว่าเป็นการก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน โดยยกตัวอย่างว่า อิเหนาเป็นคนไม่ดี แต่คนรักและยกย่องเพราะเป็นเจ้าฟ้า ในขณะที่สามัญชนอย่างจรกาเป็นคนดีไม่มีอะไรเสียหาย คนกลับเหาะหยันดูแคลนว่าตัวดำ น่ารังเกียจ เพื่อสนับสนุนว่าสามัญชนเป็นคนดี สามารถทำคุณประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติได้ หลวงวิจิตรวาทการจึงตั้งใจที่จะแต่งบทละครขึ้นมาเรื่องหนึ่งโดยให้นางเอกเป็นหญิงสามัญชนต่ำต้อย แต่มีความดีงามและรับใช้ช่วยเหลือทะนุบำรุงคนชั้นสูงให้ได้มีความสุข ความปลอดภัย¹³⁰

ลักษณะเด่นของละครหลวงวิจิตรวาทการอีกประการหนึ่งก็คือ การให้ความสำคัญกับผู้หญิง จารีตไทยแต่เดิมถือว่าผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง ละครตามจารีตนิยมจึงมักนำเสนอนิสัยของตัวละครผู้หญิงให้เป็นคนอ่อนหวานนุ่มนวล ไม่มีลักษณะเป็นผู้นำ แต่ต้องปฏิบัติตาม หรือรับผลจากการกระทำและการตัดสินใจของฝ่ายชาย ละครหลวงวิจิตรวาทการหลายเรื่องมีผู้หญิงเป็นตัวเอก เช่น เรื่อง *เลือดสุพรรณ มหาเทวี เจ้าหญิงแสนหวี* และ *น่านเจ้า* ผู้หญิง

---

¹³⁰ คำนำของละครเรื่อง *โชคชีวิต* เอกสารโรเนียว หมายเลข 25 ห้องหลวงวิจิตรวาทการ หอสมุดแห่งชาติ

เหล่านี้มีลักษณะตรงข้ามกับผู้หญิงในละครตามจารีตนิยม เพราะมีความรักชาติเป็นตัวชี้้นำความคิดและพฤติกรรม จึงมีลักษณะมุ่งมั่น กล้าหาญ และเสียสละ ความเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งผู้หญิงก็มีฐานะเป็นหน่วยทางการเมืองซึ่งมีสิทธิมีเสียงในการเลือกตั้ง และมีความสามารถในการเสียสละเพื่อชาติได้ ทศนะของหลวงวิจิตรวาทการต่อผู้หญิงที่แสดงออกผ่านตัวละครในเรื่อง *อานุภาพพ้อขุนรามคำแหง* ว่า “ผู้หญิงก็ต้องรู้การเมืองเหมือนกัน เพราะต่อไปภายหน้าผู้หญิงไทยก็ต้องเป็นนักการเมือง”¹³¹ ดูจะไม่ไกลจากความเป็นจริงเลย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวละครของหลวงวิจิตรวาทการมีความรักชาติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม จึงมีลักษณะด้านเดียว เช่น ดี กล้าหาญ รักชาติ ไม่มีลักษณะรอบด้านเช่นมนุษย์จริง ๆ ที่มีทั้งข้อดีข้อเสีย¹³²

3. แก่นเรื่อง (thought)

แก่นเรื่องของละครหมายถึงแก่นเรื่อง (theme) และแนวคิด (idea) ต่าง ๆ ที่ผู้ประพันธ์นำเสนอในเรื่อง ซึ่งแน่นอนที่สุดว่า ละครหลวงวิจิตรวาทการนำเสนอในเรื่องแนวคิดชาตินิยมเพื่อกระตุ้นให้คนไทยรักชาติและเสียสละเพื่อชาติ แก่นเรื่องจึงมักจะวนเวียนอยู่กับความยิ่งใหญ่ของ “ชนชาติไทย” เพื่อให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจในเผ่าไทย การเสียสละของวีรชนเพื่อให้คนไทยเอาเยี่ยงอย่าง และเน้นว่า ความรักชาตินั้นสำคัญและยิ่งใหญ่กว่า

¹³¹ หลวงวิจิตรวาทการ, *วิจิตรวรรณคดี*, เล่ม 2 (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภา, 2531), หน้า 46.

¹³² ซึ่งลักษณะการเสนอตัวละครด้านเดียวก็เป็นลักษณะที่แพร่หลายในยุโรปในศตวรรษนั้นเช่น ละครตะวันตกที่เป็นลักษณะเหมือนจริงในแง่นิสัยของตัวละครที่รู้จักกันในนาม modern drama เริ่มปรากฏในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็จริง แต่ก็ไม่ใช่ที่แพร่หลาย และจำกัดอยู่ในหมู่ศิลปินก้าวหน้ากลุ่มเล็ก ๆ จนกระทั่งกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงแพร่หลาย และเพิ่งมานิยมในไทยช่วงที่มีการเรียนการสอนละครในมหาวิทยาลัยราว 20 ปีเศษมานี้เอง

ความรักระหว่างหนุ่มสาวหรือความรักในครอบครัว

แกนเรื่องของละครหลวงวิจิตรวาทการ แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากแนวคิดที่อยู่ในละครราชสำนัก ในขณะที่ละครตามจารีตนิยมจะเขียนออกษัตริย์ที่เป็นสมมุติเทพเพื่อให้ประชาชนเกิดความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ ละครหลวงวิจิตรวาทการกลับสรรเสริญความรักและความเสียสละเพื่อชาติ ละครเรื่อง *น่านเจ้า* (2482) ถึงขนาดกับชี้ให้เห็นว่าความรักกษัตริย์กับความรักชาตินั้นแตกต่างกัน และความรักใด ๆ ก็ไม่ยิ่งใหญ่เหนือความรักต่อชาติ

4. ถ้อยคำภาษา (diction)

แม้ว่าละครของหลวงวิจิตรวาทการจะมีร้อยกรองอยู่บ้างเพื่อประกอบทำรำและบทเพลง แต่ส่วนใหญ่จะใช้บทสนทนาเพื่อช่วยดำเนินเรื่องและกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยม¹³³ ซึ่งนับว่าเป็นความแตกต่างที่สำคัญจากจารีตนิยมของละครราชสำนักซึ่งเน้นบทร้องที่เป็นร้อยกรอง ถึงแม้ว่าถ้อยคำภาษาในละครของหลวงวิจิตรวาทการจะเป็นบทสนทนา ซึ่งค่อนข้างไปทางภาษาเขียนสำหรับมาตรฐานผู้ชมในยุคปัจจุบัน แต่เมื่อเทียบกับบทร้องคำกลอนตามจารีตนิยมก็นับว่าเป็นการปรับเปลี่ยนที่สำคัญยิ่ง และความที่หลวงวิจิตรวาทการมีทักษะด้านการประพันธ์ บทสนทนาจึงได้รับการถนอมจนมีลักษณะคมคาย เป็นวรรณศิลป์และวาทศิลป์มากกว่าคำพูดในชีวิตจริง ซึ่งความคมคายของภาษาก็มีส่วนทำให้ผู้ชมเกิดความประทับใจและรู้สึกคล้อยตามไปกับเนื้อเรื่องได้

5. ดนตรี (music)

เพลงและดนตรีเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของละครหลวงวิจิตรวาทการ

---

¹³³ ละครเพียงเรื่องเดียวที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนเป็นบทร้อยกรองล้วน ๆ คือ เรื่อง *พ่อขุนผาเมือง* (2483)

เพราะเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจและสร้างความประทับใจให้กับผู้ชมละคร แล้ว
ยังช่วยตอกย้ำเนื้อหาและปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยม หลวงวิจิตรวาทการให้ทั้ง
เพลงไทยและเพลงตะวันตก สำหรับเพลงไทยส่วนใหญ่จะใช้ในการปูอารมณ์
ของแต่ละฉาก หรือใช้ในบทเพลงที่ประกอบท่ารำ และบทเพลงที่พรรณนา
ความรู้สึกของตัวละคร ส่วนดนตรีตะวันตกส่วนใหญ่ใช้ในบทเพลงปลูกใจให้
คนรักชาติ จากจำนวนบทละครขนาดยาว 24 เรื่อง หลวงวิจิตรวาทการได้
ประพันธ์เพลงทั้งหมด 115 เพลง ซึ่งส่วนใหญ่ก็เน้นเรื่องชาติและการเสียสละ
เพื่อชาติ เช่น สร้างชาติ รักเมืองไทย เมืองไทยของเรา เลือดไทย ดินเกิด
ชาวไทย เป็นต้น¹³⁴ ซึ่งทำนองเพลงตะวันตก บ้างก็แต่งขึ้นเอง¹³⁵ บ้างก็ยืม
หรือดัดแปลงมาจากเพลงตะวันตก¹³⁶ และเพลงส่วนใหญ่ก็เป็นที่ชื่นชอบและ
ติดหูผู้ฟัง และมีหลายเพลงที่ยังรับใช้รัฐบาลในยุคนั้น ๆ มา

6. ความตระการตา (spectacle)

ความตระการตารวมถึงปัจจัยทุกชนิดในละครที่สัมผัสได้ด้วยสายตา
ได้แก่ ฉาก ไฟ เสื้อผ้า การแต่งหน้า ท่ารำ และการเคลื่อนไหวของตัวละคร
ซึ่งในจารีตนิยมของละครไทยก็จะเน้นที่เครื่องแต่งกายและท่ารำร้ายร้ายของตัว
ละครเป็นส่วนใหญ่ ส่วนฉากก็อาจมีเพียงฉากวาดขึ้นเดียวหรือไม่จำเป็นต้อง
มีฉากก็แสดงละครได้ ละครของหลวงวิจิตรวาทการให้ความสำคัญกับความ
ตระการตาอย่างมาก มีการยืมเทคนิคตะวันตกมาใช้เพื่อสร้างความทันสมัยและ
ดึงดูดความสนใจ

¹³⁴ คุบทเพลงจากละครของหลวงวิจิตรวาทการใน ที่ระลึกนิทรรศการผลงาน 90 ปีของหลวงวิจิตรวาทการ (กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์, 2531).

¹³⁵ วิธีแต่งเพลงของหลวงวิจิตรคือ ยืมเพลงแล้วให้นายสังข์ อสิตดวาสิ เป็นผู้ถ่ายทอดเป็นตัวโน้ต

¹³⁶ หลวงวิจิตรวาทการยอมรับอย่างภาคภูมิใจว่าเป็นผู้มีความจำเป็นเลิศ สามารถจดจำเพลงต่าง ๆ ที่เคยได้ยิน
มาขณะอยู่ในยุโรปมาใช้ในการประพันธ์เพลงสำหรับละคร ดู หลวงวิจิตรวาทการ, “งานละคร,” อ้างแล้ว, หน้า 7.

ละครหลวงวิจิตรวาทการมักมีฉากที่หลากหลายตั้งแต่กระท่อม ป่า พระราชวัง สวนดอกไม้ จนถึงหาดทราย ซึ่งมักพยายามสร้างให้คล้ายจริง แต่เทคนิคที่ใช้ก็ยังคงนับว่าล้ำหลังหากเทียบกับปัจจุบัน คือใช้ฉากวาดเป็นฉาก ยื่นพื้น ซึ่งมีลักษณะแบน ไม่ใช่ฉากกล่อง (box set) ที่มีความกว้าง ยาว ลึก เหมือนลักษณะสถานที่จริง จึงต้องใช้ฉากชั้น เช่น ต้นไม้ เติง ตั่ง กระจ่าง ดอกไม้ประดับอยู่ด้านหน้า ที่สำคัญคือ ฉากมักจะมีขนาดใหญ่โต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการออกแบบสกุลอิตาเลียน¹³⁷

หลวงวิจิตรวาทการมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ฉากละครมีลักษณะสมจริง เมื่อเทียบกับฉากละครในยุคสมัยเดียวกัน และการเปลี่ยนฉากสามารถทำได้ในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งก็มักเปลี่ยนเฉพาะฉากชั้นช่วยด้านหน้าเวทีที่ง่ายต่อการเคลื่อนย้าย จึงจำเป็นที่จะต้องมีย่านหน้าเวทีเพื่อช่วยบังการเปลี่ยนฉาก¹³⁸ ส่วนไฟนั้นก็ออกแบบรับผิดชอบโดยช่างของกรมศิลปากรซึ่งเป็นเครื่องรับประกันความตระการตา ซึ่งคณะละครอื่น ๆ ในยุคเดียวกันไม่สามารถแข่งขันได้¹³⁹

ในขณะที่หลวงวิจิตรวาทการแสดงความตระหนักว่าเครื่องแต่งกายต้องมีลักษณะ “สมจริง” เพราะความงามของละครอยู่ที่การแสดง ไม่ใช่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย¹⁴⁰ แต่ก็มีความเข้าใจว่า เครื่องแต่งกายควรมีความสวยงามเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชม¹⁴¹ ดังนั้น เครื่องแต่งกายของตัวละครจึงมักมี

¹³⁷ ช่างออกแบบสกุลอิตาเลียนมีอิทธิพลอย่างมากในยุโรปช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ฉากของละครในยุโรปช่วงนั้น และช่วงถัดมาจึงแสดงอิทธิพลของนักออกแบบฉากชาวอิตาเลียน ในเมืองไทยเองอาศัยช่างชาวอิตาเลียนนามว่า Corrado Feroci เป็นผู้วางรากฐานของศิลปะไทยสมัยใหม่ และทำงานใกล้ชิดกับหลวงวิจิตรวาทการ ต่อมาท่านผู้นี้ก็ได้เปลี่ยนสัญชาติเป็นไทย และมีชื่อไทยว่า ศิลป พีระศรี

¹³⁸ หลวงวิจิตรวาทการ, “งานละคร,” หน้า 8-9.

¹³⁹ สัมภาษณ์ ลัดดา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง, 8 สิงหาคม 2533.

¹⁴⁰ คำนำในละครเรื่อง เลือดสุพรรณ ใน วิจิตรวรรณคดี เล่ม 1, หน้า 2

¹⁴¹ หลวงวิจิตรวาทการ, “งานละคร,” หน้า 10.

ลักษณะวิจิตรสวยงามโดยเฉพาะตัวละครจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่เนื่องจากละครเล่นในช่วงที่เศรษฐกิจค่อนข้างฝืดเคือง จึงไม่สามารถเลียนแบบเครื่องแต่งกายของราชสำนักจริง ๆ ได้ เพราะจะต้องใช้วัสดุราคาแพง¹⁴² จึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและใช้วัสดุราคาถูกจากสำเพ็ง¹⁴³ เมื่อละครเริ่มเป็นที่นิยมและมีกำไรจากการจัดการแสดง ก็เริ่มสั่งเสื้อผ้าจากอินเดียซึ่งสวยงามและมีราคาแพง¹⁴⁴

ละครของหลวงวิจิตรวาทการเน้นการแสดงอารมณ์ความรู้สึกผ่านสีหน้าและน้ำเสียงมากกว่าการรำรำ¹⁴⁵ ผู้รับบทตัวละครเอกหรือตัวเด่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนของโรงเรียนนาฏศิลป์ ซึ่งฝึกฝนมาไม่นาน จึงมักมีบทสั้นๆ เมื่อเจรจาก็มักเคลื่อนไหวเพียงแขนหรือผายมือ จึงถูกประชดประชันว่ารำชี้ชี้ชี้ชี้ เป็นนักเรียนของโรงเรียนนาฏศิลป์ ซึ่งฝึกฝนมาไม่นาน จึงมักมีบทสั้นๆ เมื่อเจรจาก็มักเคลื่อนไหวเพียงแขนหรือผายมือ จึงถูกประชดประชันว่ารำชี้ชี้ชี้ชี้ เป็นนักเรียนของโรงเรียนนาฏศิลป์ ซึ่งฝึกฝนมาไม่นาน จึงมักมีบทสั้นๆ เมื่อเจรจาก็มักเคลื่อนไหวเพียงแขนหรือผายมือ จึงถูกประชดประชันว่ารำชี้ชี้ชี้ชี้

บทละครของหลวงวิจิตรวาทการ นอกจากจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแง่องค์ประกอบของละครแล้ว ยังทำให้เกิดลักษณะใหม่ในกระบวนการผลิตละครอีกด้วย เพราะหลวงวิจิตรวาทการไม่เพียงแต่เป็นผู้ประพันธ์บทละครเท่านั้น แต่ยังแต่งเพลงเอง กำกับการแสดงเอง และอำนวยความสะดวกแม้บางเรื่องที่ยืนยันในขณะดำรงตำแหน่งราชทูตในประเทศต่าง ๆ และส่ง

¹⁴² สัมภาษณ์ ปราณีย์ สำราญวงศ์, ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์, 6 สิงหาคม 2533.

¹⁴³ สัมภาษณ์ สัตตา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง, 8 สิงหาคม 2533.

¹⁴⁴ สัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรพรณ วิจิตรวาทการ, 23 สิงหาคม 2533.

¹⁴⁵ สัมภาษณ์ สัตตา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง, 8 สิงหาคม 2533.

¹⁴⁶ สัมภาษณ์ จำเรียง พุฒประดับ, 15 สิงหาคม 2533.

¹⁴⁷ ดูตัวอย่างในการเปิดฉาก “เลือกสุพรรณ,” วิจิตรวรรณคดี เล่ม 1, หน้า 3-4.

มาให้ผู้อื่นฝึกซ้อม ก็จะกลับมาอำนวยความสะดวกเรียบร้อยในขั้นสุดท้าย¹⁴⁸ เรียกได้ว่าเป็นผู้ควบคุมดูแลกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นจนจบซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะละครราชสำนักเดิมในแง่ศิลปะและการเมือง

ระบบราชสำนักในสมัยโบราณคือ ศิลปินชั้นครูจะร่วมกันฝึกฝนศิลปินชั้นผู้น้อย ใครถนัดร้องก็สอนร้องเพลง ใครถนัดรำก็สอนรำ ใครถนัดทางดนตรีก็สอนดนตรี แล้วฝึกซ้อมร่วมกันเพื่อถวายการแสดงเป็นเครื่องราชสักการะแก่กษัตริย์ ส่วนใหญ่มักใช้เรื่องเดิม ๆ ที่มีผู้ประพันธ์ไว้แล้ว และบางครั้งที่กษัตริย์เองก็ร่วมเขียนบทละครด้วย เมื่อขุนนางมีคณะละครของตนเอง ก็ยังยึดตามแบบราชสำนัก

เมื่อมีการรับวัฒนธรรมตะวันตกทางด้านการละครเข้ามา ก็มีการคิดรูปแบบการละครใหม่ ๆ ขึ้นในหมู่ขุนนางและเชื้อพระวงศ์ เช่น “ละครตีกอล์ฟ” ของเจ้าพระยาเทเวศวงศ์วิวัฒน์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเป็นที่นิยมอยู่ในช่วง 2442-2452 “ละครปริดาลัย” ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ซึ่งเป็นที่นิยมมาตลอดจนถึงต้นรัชกาลที่ 8¹⁴⁹ ผู้ควบคุมดูแลการจัดแสดง มีหน้าที่เป็นทั้งศิลปิน ผู้จัดการ และผู้อำนวยกา แต่ก็ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความบันเทิง มีใช้เผยแพร่อุดมการณ์

ยุคที่ละครเอกชนเฟื่องฟูในช่วงรัชกาลที่ 6 และ 7 ได้มีการนำเอาแบบแผนของละครร้องสลักพูดแบบปริดาลัยไปแสดง จึงเริ่มมีนักประพันธ์และ

---

¹⁴⁸ สัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรธรณ์ วิจิตรวาทการ, 23 สิงหาคม 2533.

¹⁴⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ม.จ.หญิงดวงใจ จิตรพงศ์ “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้ได้พระนามว่า สังคีตวาทีอิทธิวิจารณ์” หนังสืออ่านประกอบคำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนดนตรีและนาฏศิลป์ไทย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515) และจันทิมา พรหมโชติกุล วิเคราะห์บทละครร้องของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518).

ผู้กำกับเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมักเป็นคนคนเดียวกัน ทำหน้าที่เขียนบทและจัดการแสดง แต่คนที่มียานาจมากที่สุดคือเจ้าของโรงละคร¹⁵⁰ หน้าที่ผู้กำกับยุคนั้นมีเพียงดูแลให้การแสดงดำเนินไปโดยความเรียบร้อยโดยไม่จำเป็นต้องพะวงกับรูปแบบศิลปะ

หลวงวิจิตรวาทการแตกต่างจากศิลปินทั้งหมดที่กล่าวมา ตรงที่เป็นข้าราชการของรัฐในระบอบใหม่ที่ได้รับภาระหน้าที่ให้ปรับปรุงละครไทยให้ทัดเทียมต่างประเทศ และใช้ละครเพื่อเผยแพร่ค่านิยมทางการเมือง เป้าประสงค์ของหลวงวิจิตรวาทการไม่ใช่เพื่อสร้างความบันเทิง แต่ใช้ความบันเทิงเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้ หลวงวิจิตรวาทการจึงควบคุมดูแลทุกขั้นตอนของการผลิตละคร ตั้งแต่กำหนดแก่นเรื่อง วางโครงเรื่อง เขียนบทประพันธ์ แต่เพลงและเนื้อร้อง¹⁵¹ เลือกวิธีการแสดง เลือกเทคนิค ดูแลการฝึกซ้อม กำหนดฉากและไฟ จนแน่ใจว่าละครมีลักษณะเอกภาพที่จะนำเสนอความหมายที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ¹⁵²

2. ผลกระทบอันเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ละครมีมาตรฐานเช่นศิลปะของอารยประเทศ

จอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นว่าการดนตรีและการละครของไทยยังไม่

¹⁵⁰ บทวิจารณ์และประกาศแจ้งความเกี่ยวกับการแสดงละครในช่วงก่อน 2475 จะแสดงให้เห็นการเรียกร้องความสนใจของผู้ชมด้วยชื่อคาราและชื่อผู้ประพันธ์ แต่ผู้ที่อยู่เบื้องหลังจริง ๆ คือ เจ้าของโรงละคร

¹⁵¹ แม้ในการปฏิบัติจะมีผู้ช่วยซึ่งเป็นข้าราชการกรมศิลปากรอยู่มากมาย เช่น ในด้านเพลงไทยก็จะมีนายมนตรี ตราโมท และด้านเพลงสากลก็จะมีนายสังข์ อัสถวาสี เป็นต้น แต่ก็ต้องปฏิบัติตามแนวทางที่หลวงวิจิตรวาทการกำหนดไว้อย่างรัดกุม

¹⁵² ดู หลวงวิจิตรวาทการ, “งานละคร,” อ้างแล้ว, สัมภาษณ์ สัตดา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง, 8 สิงหาคม 2533, และสัมภาษณ์ คุณหญิงประภาพรณ วิจิตรวาทการ, 23 สิงหาคม 2533.

มีความเป็นอารยะ เพราะขาดหลักเกณฑ์ ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย อาจเป็นที่
ดูถูกดูแคลนของชาติมหาอำนาจได้ จึงสมควรที่รัฐบาลจะต้องปรับปรุงเพื่อให้
ทัดเทียมกับชาติที่พัฒนา¹⁵³ แล้วได้มีการตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมขึ้นมา
พิจารณาปรับปรุงและส่งเสริมการดนตรีและละคร โดยมีพระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรเป็นประธาน จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความ
สำคัญกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนี้มากถึงขนาดเข้าร่วมประชุม
ด้วยบ่อยครั้ง และเสนอความคิดเห็นเพื่อให้ผลการประชุมออกมาตามที่
ประสงค์¹⁵⁴ คณะกรรมการชุดนี้ได้ตกลงวางหลักการปรับปรุงการละครเป็น 2
ขั้นคือ

1. จัดการปรับปรุงการละครของชาติให้เข้ากับละครสากล
2. ให้รักษาของเก่าที่พอจะรักษาได้ แต่ให้ปรับปรุงวิธีการให้เหมาะสมกับ
สมัยนิยม “แห่งอารยะ”¹⁵⁵

การปรับปรุงการละครให้เข้ากับละครของสากลอย่างแรกคือ จัดแบ่ง
ประเภทการละครไทยเสียใหม่โดยใช้มาตรฐานของตะวันตก จอมพล ป. พิบูล
สงครามได้ขอให้หลวงวิจิตรวาทการแปลลักษณะการแสดงของละครยุโรปมาให้
ที่ประชุมพิจารณา แล้วได้มอบหมายให้พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทย-

---

¹⁵³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ บันทึกการประชุม
กัมการวัฒนธรรมปรับปรุงและส่งเสริมการดนตรีและละคอน วันที่ 11 กันยายน 2485.

¹⁵⁴ ดูบันทึกการประชุมกัมการวัฒนธรรมปรับปรุงและส่งเสริมการดนตรีและละคอน ใน กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
ศธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการควบคุมการแสดงละคอนและดนตรี (พ.ศ.
2485-2486).

¹⁵⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/23, อ้างแล้ว, บันทึกการประชุมกัมการวัฒนธรรมปรับปรุงและส่งเสริม
การดนตรีและละคอน วันที่ 11 กันยายน 2485.

ชากรและพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ทรงรับไปดำเนินการร่าง ลักษณะชื่อละครและวิธีแสดง และได้ประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกากำหนด วัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละครพุทธศักราช 2485 พระราช กฤษฎีกานี้ได้แบ่งการแสดงละครออกเป็น 3 ประเภท คือ

- ก. อุปรากร (Opera)
- ข. นาटकัม (Drama)
- ค. นาตະดนตรี (Musical)

ในแต่ละประเภทก็มีแบ่งย่อยออกไปได้ดังต่อไปนี้คือ

ก. อุปรากร

1. มหาอุปรากร (Grand Opera)
2. นาटकัมดนตรี (Musical Drama)
3. จุลอุปรากร (Operetta)
4. สุขอุปรากร (Comic Opera)
5. หัสอุปรากร (Opera Bouffe)

ข. นาटकัม

1. โสกนาटकัม (Tragedy)
2. นาตະบท (Drama)
3. เวคนาटकัม (Melodrama)
4. สุขนาटकัม (Comedy)
5. หัสนาटकัม (Farce)

ค. นาตະดนตรี

1. สุขนาตະดนตรี (Musical Comedy)

2. ทักษนากร (Revue)
3. วิจิตรทัศนาศนา (Pantomime)
4. วิพิธทัศนาศนา (Variety Show)¹⁵⁶

พระราชกฤษฎีกานี้ห้ามมิให้การแสดงอาชีพ หรือการจัดการแสดงในที่สาธารณะนำเสนอลการแสดงอย่างอื่นที่มีได้ระบุไว้ในพระราชกฤษฎีกา ยกเว้นแต่จะมีการอนุญาตเป็นพิเศษเฉพาะกรณีไป¹⁵⁷ การแสดงทุกประเภทต้องขออนุญาตก่อนจึงจะแสดงได้ และเมื่อได้รับอนุญาตแล้วก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กรมศิลปากรกำหนด กรมศิลปากรได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ควบคุมดูแลการแสดงละครและดนตรี นอกจากนี้ยังมีอำนาจหน้าที่กำหนดระเบียบการเกี่ยวกับการขออนุญาตแสดงละคร การควบคุมการแสดงละคร การจัดอบรมศิลปิน รวมทั้งกำหนดระเบียบการควบคุมดนตรีอีกด้วย¹⁵⁸

ส่วนการละเล่นพื้นเมืองเพื่อการรื่นเริงตามประเพณีนิยมนั้น หากไม่ผิดวัฒนธรรมตามที่รัฐบาลกำหนดหรือไม่ผิดศีลธรรมหรือขัดต่อความก้าวหน้าของชาติ ก็ให้เล่นได้โดยต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ก่อน¹⁵⁹

เมื่อพระราชกฤษฎีกานี้ประกาศใช้ ได้ก่อให้เกิดความสับสนในหมู่ประชาชน ศิลปิน และแม้แต่เจ้าพนักงานอย่างมาก เพราะประเภทและชื่อต่าง ๆ เป็นของใหม่ที่ไม่คุ้นหูคนไทย รัฐบาลจึงได้มีคำชี้แจงออกมาพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ ซึ่งคำชี้แจงยังคงห้วน และตัวอย่างก็ล้วนแต่เป็นละครตะวันตกทั้งสิ้น เช่น

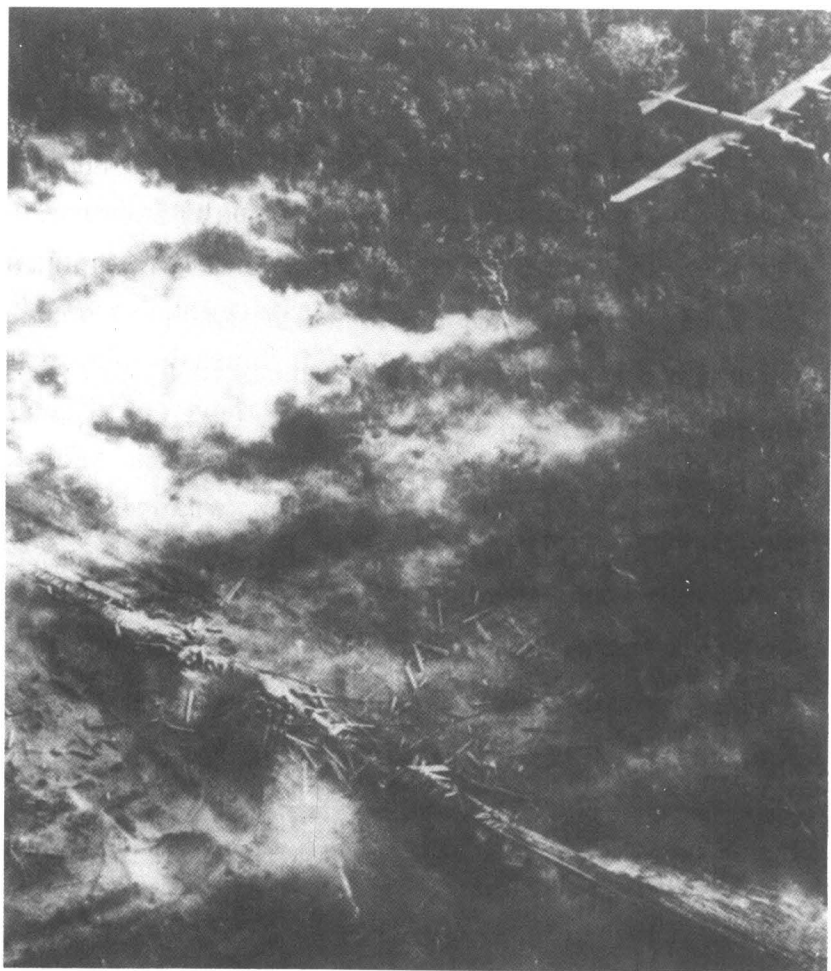
---

¹⁵⁶ ดู กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ พระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละครคอน พุทธศักราช 2485

¹⁵⁷ เพิ่งอ้าง

¹⁵⁸ เพิ่งอ้าง

¹⁵⁹ เพิ่งอ้าง

เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีทางอากาศเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่า
ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

ก.มหาอุปรากร ได้แก่ Grand Opera คือ การแสดงเรื่องเล่าโศก ขาบซึ่งจบลงด้วยการสลดใจ เช่น มหาอุปรากรไออิดาของเวอร์ดี (Aida/Verdi)¹⁶⁰

แม้จะมีคำชี้แจง แต่ความสับสนก็มิได้ลดน้อยลงไป กลับมีคำถามจากทั้งศิลปินและข้าหลวงประจำจังหวัดเข้ามายังกรมศิลปากรอยู่เสมอ ๆ ว่า การแสดงของไทยที่เล่นอยู่เดิมนั้นจะจัดเข้าอยู่ในประเภทใด และจะได้รับอนุญาตให้เล่นได้หรือไม่¹⁶¹ เจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรได้พิจารณาดกลองกันเห็นว่าละครดึกดำบรรพ์ควรรออนุโลมเข้าอยู่ในประเภทอุปรากร ส่วนโขนถูกจัดเข้าอยู่ในประเภทวิจิตรทัศนาศิลปะ¹⁶² เช่นเดียวกับละครนอกละครใน และละครชาตรี สำหรับละครร้อง ละครพันทาง จี๊ว และลิเกนั้น ถูกจัดเข้าอยู่ในประเภทนาฏดนตรี ส่วนจำอวด ละครย่อย ระบำมหาเสน่ห์ ได้รับอนุโลมเข้าเป็นวิพิธทัศนา หุ่นจีน หุ่นกระบอก หนังตะลุง หนังใหญ่ ไม่ถูกจัดเข้าในประเภทละครที่กำหนด ซึ่งเจ้าหน้าที่จะอนุญาตให้แสดงได้ในกรณีพิเศษ ซึ่งต้องขออนุญาตก่อน การแสดงที่ถูกระงับว่าห้ามเล่นเพราะกรมศิลปากรเห็นว่าหยาบคายและไม่มีศิลปะ คือ ลำตัด ละครลิง และเสภา¹⁶³

อย่างไรก็ตาม การวินิจฉัยของกรมศิลปากรก็ไม่แน่นอนตายตัวเสมอไป

---

¹⁶⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ คำชี้แจงความประสงค์ในการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละครคน พุทธศักราช 2485.

¹⁶¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการอบรมศิลปิน (พ.ศ. 2486-2489).

¹⁶² ความหมายของคำว่า pantomime ในภาษาอังกฤษ หมายถึงการแสดงที่ใช้ท่าทางโดยไม่ใช้คำพูด ซึ่งไม่ใช่เพียงบทสนทนา (dialogue) เท่านั้น แต่รวมถึงบทพากย์หรือบทบรรยาย (narration) ด้วย ซึ่งไม่ควรรวมคลุมถึงลักษณะของการแสดงโขน ละครนอก ละครในแต่อย่างใด

¹⁶³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ บันทึกรายงานการประชุมเจ้าหน้าที่ควบคุมการแสดงละครคนและดนตรี

อันอาจเนื่องมาจากเจ้าหน้าที่เองไม่แน่ใจว่าจะจัดประเภทอย่างไร หรือไม่ชัดเจนในนโยบาย เช่น เมื่อมีผู้ถามเข้ามาบ่อย ๆ เกี่ยวกับเลิก คำตอบของกรมศิลปากรก็มักสับสน บางครั้งบอกว่าเล่นได้โดยผู้เล่นต้องขออนุญาตและปฏิบัติตามระเบียบการของอธิบดีกรมศิลปากร¹⁶⁴ บางครั้งก็ตอบว่า กรมศิลปากรต้องการให้การแสดงโดยวิธีเดิมหมดไป เพราะไม่ถูกหลักนาฏศิลป์ ควรที่จะปรับปรุงใหม่¹⁶⁵ บางครั้งก็ตอบว่ากรมศิลปากรมีนโยบายให้เลิกเด็ดขาด เพราะเป็นการแสดงที่เสื่อมเสียวัฒนธรรม ขัดกับความก้าวหน้าของชาติ ควรให้ผู้แสดงเปลี่ยนไปแสดงละครรำ ละครร้องหรือละครพูดเสีย¹⁶⁶ ส่วนละครชาตรี นั้น แม้ในตอนแรกจะมีได้ห้าม แต่ต่อมาก็มีนโยบายว่าห้ามไม่ให้เล่นในที่สาธารณะในเขตจังหวัดพระนครและธนบุรี ยกเว้นการเก็บนภายในเขตบ้านที่มีรั้วรอบขอบชิด เพราะการแสดงละครชาตรีไม่ถูกหลักนาฏศิลป์ ตัวละครและดนตรีไม่ครบชุด และไม่มีที่กำบังสำหรับแต่งกายในเวลาแสดงมิดชิดพอ ซึ่งเป็นการผิดวัฒนธรรม¹⁶⁷

การแสดงที่ได้รับการอนุโลมให้อยู่ในประเภทของละครตามแบบแผนใหม่ที่รัฐกำหนด ก็ยังต้องอยู่ภายใต้ระเบียบของกรมศิลปากรว่าด้วยการขออนุญาตและการควบคุมการแสดงละคร หมายความว่า จะจัดการแสดงตามใจชอบไม่ได้ ต้องยื่นคำร้องพร้อมทั้งชี้แจงเหตุผลโดยละเอียดต่อกรมศิลปากรไม่

¹⁶⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ อธิบดีกรมศิลปากรตอบข้าหลวงประจำจังหวัดอ่างทอง เรื่องการควบคุมการแสดงละครคน ลงวันที่ 2 มีนาคม 2486 และ อธิบดีกรมศิลปากรตอบคณะกรรมการจังหวัดอุตรดิตถ์ เรื่องการอบรมศิลปิน ลงวันที่ 3 กรกฎาคม 2486.

¹⁶⁵ เฟื่องอ้าง, อธิบดีกรมศิลปากรตอบหัวหน้าสถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอเชียรใหญ่ เรื่องการควบคุมการแสดงและการเล่นพื้นเมือง ลงวันที่ 19 ตุลาคม 2486.

¹⁶⁶ เฟื่องอ้าง, อธิบดีกรมศิลปากรตอบคณะกรรมการจังหวัดนครศรีธรรมราชเรื่องการควบคุมการแสดงละครคน ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2486.

¹⁶⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 0701.29/32, อ้างแล้ว, อธิบดีกรมศิลปากรตอบคณะกรรมการจังหวัดอุตรดิตถ์ ลงวันที่ 31 กรกฎาคม 2486.

น้อยกว่า 15 วันก่อนการแสดง โดยต้องแนบบทประพันธ์และรายชื่อผู้แสดงไปด้วย หากไม่มีบทประพันธ์ก็ต้องระบุชนิด ประเภทของการแสดงและวิธีแสดงเท่าที่สามารถจะระบุได้¹⁶⁸ กรมศิลปากรมีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบพิจารณาและขอให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขบทได้ และอาจจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปดูการซ้อมเพื่อประกอบการพิจารณาด้วย การพิจารณาอนุญาตนั้น เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพิจารณาบทประพันธ์เท่านั้น แต่ยังพิจารณาถึงสถานที่ที่จัดแสดงด้วยว่าต้องเหมาะสมและไม่เป็นการเสื่อมเสียวัฒนธรรม หรือขัดกับสุขภาพอนามัยหรืออาจเป็นอันตรายกับผู้ดู ถ้ากรมศิลปากรเห็นว่าสถานที่ไม่เหมาะสม ก็อาจสั่งให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือห้ามมิให้แสดงในที่นั้น ๆ¹⁶⁹ กรมศิลปากรยังคำนึงถึงผู้ชมด้วยว่าการแสดงประเภทนั้น ๆ เหมาะสมกับบุคคลทุกเพศทุกวัยหรือไม่ เหมาะกับเพศใดวัยใด ซึ่งจะระบุประเภทของผู้ชมไว้ในใบอนุญาต ซึ่งผู้ออกอนุญาตต้องปฏิบัติตามที่ระบุไว้¹⁷⁰

เพื่อยกระดับมาตรฐานของนักแสดงไทยให้ทัดเทียมต่างประเทศว่าเป็นผู้มีการศึกษา ได้รับการอบรมอย่างถูกต้อง รัฐบาลได้กำหนดว่า การแสดงละครทุกประเภทที่จัดทำเป็นอาชีพภายหลังจากวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2486 ต้องใช้นักแสดงที่ได้รับประกาศนียบัตรของกรมศิลปากรว่าเป็นศิลปิน หรือมีใบสำคัญเทียบเท่าศิลปินที่กรมศิลปากรออกให้¹⁷¹ โดยผู้ประสงค์จะรับใบสำคัญนี้ต้องเข้ารับการอบรมที่กรมศิลปากรจัดขึ้นมีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่า 48 ชั่วโมง และไม่เกิน 90 วัน วิชาที่จะอบรมนั้นประกอบด้วยวิชานาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ กฎหมายเกี่ยวกับศิลปกรรมและ

¹⁶⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ สศ.0107.29/20 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ระเบียบการกรมศิลปากรว่าด้วยการขออนุญาตและการควบคุมการแสดงละครคน ลงวันที่ 17 ธันวาคม 2485.

¹⁶⁹ เพิ่งอ้าง

¹⁷⁰ เพิ่งอ้าง

¹⁷¹ เพิ่งอ้าง

วัฒนธรรม และรัฐธรรมนุญ ตามหลักสูตรเทียบเท่าชั้นปีที่ 4 ของโรงเรียน
สังกัดศิลปของกรมศิลปากร¹⁷²

ในแง่ของการนำเสนอทละคร (presentation) นั้น กรมศิลปากรก็รับ
เอาแนวคิดลายจริง (realism) ของตะวันตกมาใช้ เช่น ฉากไม่ควรใช้ฉากเดียว
แต่ต้องให้สอดคล้องเหมาะสมกับท้องเรื่องว่าเป็นฉากป่า ฉากทะเล หรือฉาก
หมู่บ้าน หากคณะละครใดไม่ทำตามก็จะมีจดหมายตักเตือน¹⁷³

ทางด้านการดนตรีก็ได้มีการออกกฎหมายมาแบ่งดนตรีออกเป็น 2
ประเภทคือ ดนตรีตามแบบตะวันตกเรียกว่าดนตรีสากลนิยม ส่วนดนตรีไทยให้
เรียกว่าดนตรีประเพณีนิยม และบังคับให้ปรับปรุงให้มีระดับเสียงอย่างดนตรี
สากล นอกจากนี้ยังได้ระบุเกี่ยวกับประเภทการขับร้องและการพากย์ที่ต้องอยู่
ในความดูแลของกรมศิลปากรอีกด้วย¹⁷⁴ นอกจากนี้กรมศิลปากรยังได้ออก
ระเบียบกำหนดประเภทการบรรเลงดนตรีว่า ประเภทใดควรใช้ประกอบการ
แสดงละครแบบไหน การบรรเลงนั้นก็ต้องบรรเลงให้ถูกต้องตามหลักวิชา หาก
ว่าไม่เหมาะสมด้วยประการใด กรมศิลปากรมีอำนาจสั่งให้แก้ไขใหม่หรือระงับ
การบรรเลงได้ นักดนตรีก็จำเป็นต้องมีมาตรฐานเช่นเดียวกับนักแสดง หาก
มิใช่วงดนตรีของทางราชการ ผู้บรรเลงต้องได้รับประกาศนียบัตรของกรม
ศิลปากร หรือใบสำคัญเทียบเท่า มิฉะนั้นจะไม่มีสิทธิบรรเลงในที่สาธารณะ¹⁷⁵

¹⁷² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ระเบียบการกรมศิลปากรว่าด้วยการอบรมศิลปิน ลงวันที่ 17 ธันวาคม 2485.

¹⁷³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.39/25 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือที่ 211/2486
ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2486 หนังสือจากเลขานุการกรมศิลปากร ถึงผู้จัดการโรงมหรสพรัตนสถาน และ
หนังสือที่ 329/2486 ลงวันที่ 11 มีนาคม 2486 หนังสือจากเลขานุการกรมศิลปากรถึงผู้จัดการสละละครคน
คณะนายสุทิน เทวะผลิน.

¹⁷⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/22 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ พระราชกฤษฎีกา
กำหนดวอธัมมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการบรรเลงดนตรี การขับร้องและการพากย์ พุทธศักราช 2486.

¹⁷⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/22 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ระเบียบการกรม
ศิลปากรว่าด้วยการขออนุญาตและควบคุมการบันเลงดนตรีประกอบการแสดงละครคน.

จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการที่จะพัฒนาละครไทยให้ได้มาตรฐานเทียบเท่าตะวันตก ถึงขนาดมีบัญชาให้กรมศิลปากรเร่งดำเนินการจัดการแสดงมหาอุปรากรเพื่อจะได้เป็นที่เชิดชูเกียรติและชื่อเสียงของประเทศชาติ¹⁷⁶ ซึ่งกรมศิลปากรก็ได้เตรียมดำเนินการจัดการแสดงมหาอุปรากรสาวเซียงรุ่ง แต่ไม่สามารถเปิดการแสดงได้ เนื่องจากประธานดำเนินการคือ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรทรงเห็นว่าเรื่องใหญ่เช่นนี้ต้องแสดงในโรงละครขนาดใหญ่ ควรรอให้สร้างโรงละครเสร็จก่อน¹⁷⁷ อย่างไรก็ตาม ไม่มีหลักฐานว่าได้จัดแสดงมหาอุปรากรที่เตรียมไว้แต่อย่างใด

สำหรับการละเล่นพื้นบ้านของประชาชนตามท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่หลากหลาย และเกินกำลังที่กรมศิลปากรจะส่งเจ้าหน้าที่ไปควบคุมดูแล กรมศิลปากรก็ได้ออกระเบียบว่าด้วยการควบคุมการเล่นพื้นเมือง ระบุให้การเล่น 18 ประเภท สามารถเล่นได้โดยไม่ต้องขออนุญาตก่อน ได้แก่ คลาเตี๊มิ้ งูกินหาง ลุยฉาย ช่วงซัยรำ ชักชา ซอเมือง เพลงระบำ เพลงพวงมาลัย เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ เพลงปรบไก่ ฟ้อนเชิง แม่ศรี หมอแคนหมอลำ หม่งครุ่ม ระเบ็ง รองเง็ง และรำโคม นอกเหนือไปจากนี้ต้องขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ก่อนจึงจะเล่นได้¹⁷⁸ โดยมอบอำนาจให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการอำเภอดูแลแทนกรมศิลปากร

มาตรการในการยกระดับการละครไทยทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายในหมู่ประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่รู้จะจัดประเภทของการแสดงที่เป็นความบันเทิงของ

---

¹⁷⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ สธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ บันทึกการประชุมกรรมการวัฒนธรรมปรับปรุงและส่งเสริมการดนตรีและละคอน, ครั้งที่ 3, วันที่ 27 ตุลาคม 2485.

¹⁷⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ สธ.0701.29/25 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออธิบดีกรมศิลปากรถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

¹⁷⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ สธ.0701.29/22 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ระเบียบการกรมศิลปากรว่าด้วยการควบคุมการเล่นพื้นเมือง.

คนอย่างไร อะไรเล่นได้ อะไรห้ามเล่น อะไรต้องขออนุญาต อะไรไม่ต้อง
ประชาชนที่จะทำการอุปสมบทหรือฉาบปูนก็จะต้องเขียนจดหมายมาขอคำ
ชี้แจง¹⁷⁹ ประชาชนบางคนก็อดขัดใจถึงกับเขียนจดหมายมาถึงวิทยุไทยให้
ติดต่อกรมศิลปากรเพื่ออธิบายพระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับการละครให้ประชาชน
ทราบทางวิทยุ¹⁸⁰

การแสดงมโนราห์และหนังตลุง ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างมากทางภาคใต้ ก็มี
สถานภาพถกเถียง เพราะถ้าจัดแสดงเป็นอาชีพก็ไม่ถือว่าเป็นละครในประเภท
ที่รัฐบาลกำหนด ต้องขออนุญาตเป็นกรณีพิเศษ แต่หากไม่ใช่อาชีพแต่เป็น
เรื่องการรื่นเริงตามฤดูกาล ก็ให้อยู่ในการควบคุมของระเบียบว่าด้วยการควบ
คุมการเล่นพื้นเมือง ซึ่งต้องขออนุญาตก่อนเป็นกรณีพิเศษเช่นกัน¹⁸¹

3. ผลกระทบต่อการละครอันเนื่องมาจากการใช้ละครเป็นสื่อในการเผย แพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ

รัฐบาลถือว่า ละครเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่รูปแบบใหม่
ของวัฒนธรรมที่รัฐบาลต้องการปลูกฝัง ดังนั้นนักแสดงจึงต้องปฏิบัติตาม
นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติของรัฐบาล เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน แม้
ว่าพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร
จะมีได้มีข้อกำหนดอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามนโยบายวัฒนธรรม
แห่งชาติ แต่ก็ได้มอบอำนาจให้กรมศิลปากรเป็นผู้กำหนดระเบียบควบคุมการ

¹⁷⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/32 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ จดหมายจากนาย
ประเสริฐ จรจน เขียนถึงหัวหน้าสาขาวิชาดนตรียางค์ ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2486.

¹⁸⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/25 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ จดหมายจากนายวัชร
ชอบธรรม ถึงวิทยุไทย ลงวันที่ 29 มกราคม 2486.

¹⁸¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/32 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือที่ 165/2486
อธิบดีกรมศิลปากรตอบข้าหลวงประจำจังหวัดศรีสะเกษ.

แสดงละคร ภายใต้ความเห็นชอบของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ในทางปฏิบัตินั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามจะร่วมประชุมกับกรรมการวัฒนธรรมปรับปรุงและส่งเสริมการดนตรีและละครในการกำหนดนโยบายหลัก แต่ในการควบคุมจริง ๆ นั้น จะมีเจ้าหน้าที่อีกชุดหนึ่งทำหน้าที่ตรวจตราควบคุม¹⁸² โดยมีการประชุมตกลงในรายละเอียดและแบ่งสายงานกันออกตรวจ โดยจัดเวรเป็นรายเดือน

บทประพันธ์ถือว่าเป็นหัวใจของการแสดง เจ้าหน้าที่ที่แนะนำว่าบทที่ส่งมาให้ตรวจควรมีคติสอนใจให้บังเกิดการรักชาติ รักเกียรติศักดิ์ของชาติ เคารพธงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ห้ามมิให้ใช้ถ้อยคำหยาบคายคำที่ผิดศีลธรรม หรือถ้อยคำที่จูงใจให้ผู้ดูเสื่อมเสียวัฒนธรรม¹⁸³ ประเด็นที่มีการตักเตือนทั้กทั้งอยู่เสมอคือ การใช้ถ้อยคำหยาบคาย ไม่เหมาะสม ที่มีได้มีอยู่ในบทที่ส่งให้กรมศิลปากรตรวจ เช่น มันฉิบหายละ ตายห่า อ้ายบ้า เป็นต้น กรมศิลปากรจะส่งหนังสือตักเตือนผู้จัดการโรงละครหรือเจ้าของคณะละคร¹⁸⁴

กิริยามารยาทของผู้แสดงก็ควรสุภาพ ถูกต้องตามหลักวัฒนธรรม เช่น ไม่ควรรยกเท้ากระแทกกัน หรือถ่มน้ำลายรดหน้ากัน¹⁸⁵ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายผู้แสดงนั้น ไม่เพียงแต่ต้องแต่งตามยุคตามสมัยของเรื่องเท่านั้น แต่ต้องถึงถึงวัฒนธรรมด้ว คือต้องสอดคล้องกับระเบียบประเพณีที่รัฐบาลส่งเสริมเป็นสำคัญ แม้ว่ากาแต่งกายในบางสมัยจะอนุญาตให้ข้าราชการถอดเสื้อชั้นในเข้าเฝ้าได้ แต่เมื่อนำมาแสดงเป็นละครก็ต้องเปลี่ยนเป็นใส่เสื้อเข้าเฝ้า ผู้แสดง

---

¹⁸² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/22 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ควบคุมการแสดงละครและดนตรีในเขตจังหวัดพระนครและธนบุรี พ.ศ. 2485.

¹⁸³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/29 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ บันทึกรายงานการประชุมเจ้าหน้าที่ควบคุมการแสดงละครและดนตรีครั้งที่ 3 วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2486.

¹⁸⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/25 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องส่งบทละคร (พ.ศ. 2485-2487).

¹⁸⁵ เพิ่งอ้าง

ถูกบังคับให้สวมรองเท้าและหมวก และห้ามแต่งกายแบบสมัยใหม่ปนกับสมัยเก่า หากผู้จัดการคณะละครสงสัยว่าแต่งกายแบบใดจึงถือว่าถูกต้อง ก็ให้ไปดูได้ที่กองสังคีต¹⁸⁶ แม้กระทั่งการแสดงโขน จอมพล ป. พิบูลสงครามก็มีนโยบายให้สวมรองเท้าเพื่อความเรียบร้อยเช่นกัน¹⁸⁷

สำนักศิลปกรรมของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติยังได้มีหนังสือมาขี้เดือนกรกฎาคมปี 2484 ให้ตรวจตราการแสดงให้เป็นไปตามวัฒนธรรม เช่น ฉากควรให้เรียบร้อยเหมือนของจริงที่สุด ไม่ควรมีรอยชำรุด ขาดทะลุ เครื่องตกแต่งห้องก็ควรต้องสะอาดเรียบร้อย เครื่องเรือนต้องขัดถูให้หมดจด ไม่ให้มีรอยเปรอะเปื้อนต่างด่า หากมีฉากที่แสดงการเลี้ยงอาหารหรือน้ำชา ผู้แสดงต้องปฏิบัติตามมารยาทให้ถูกต้องตามระเบียบวัฒนธรรม เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของตัวละครที่ชอบแต่งเหมือนขอทาสกปรก ก็ควรเปลี่ยนให้เป็นสีฉูดฉาดสะอาดตา¹⁸⁸

เมื่อมีการออกระเบียบเกี่ยวกับการตั้งชื่อบุคคลใน พ.ศ. 2484 ชื่อตัวละครในการแสดงก็ต้องเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเพศตามนโยบายรัฐบาลด้วย มิเช่นนั้น กรมศิลปากรก็จะไม่รับบทไปตรวจเพื่อพิจารณาอนุญาตให้แสดง¹⁸⁹ ในด้านดนตรี ผู้บรรเลงต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามธรรมเนียม และห้ามมิให้นั่งบรรเลงบนพื้นราบ แต่ต้องจัดที่วางเครื่องดนตรีให้สามารถนั่งบรรเลงได้สมเป็นอารยะ¹⁹⁰

¹⁸⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ บันทึกรายงานการประชุมเจ้าหน้าที่ควบคุมการแสดงละครและคอนและดนตรีครั้งที่ 3 อ้างแล้ว.

¹⁸⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/23 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ บันทึกการประชุมกัมการวัฒนธรรมปรับปรุงและส่งเสริมดนตรีและคอน ครั้งที่ 2 วันที่ 2 ตุลาคม 2485.

¹⁸⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/25 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือจากรองประธานกัมการสำนักศิลปกัมฯ ถึงประธานกัมการสำนักศิลปกัมฯ เรื่องส่งเสริมศิลปกัมการแสดงละครและดนตรี.

¹⁸⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ.0701.29/25 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือเลขที่ 324/2486 ลงวันที่ 12 มีนาคม 2486 จากเลขานุการกรมศิลปากร ถึงผู้จัดการมหรสพพิณนการ เรื่องทักท้วงการตั้งชื่อตัวละคร.

¹⁹⁰ ระเบียบการกรมศิลปากร ว่าด้วยการขออนุญาตและควบคุมการบันเลงดนตรีประกอบการแสดงละคร, อ้างแล้ว.

นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติกับผลกระทบทางสุนทรียทัศน์ ของคนไทย

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ราชสำนักเป็นศูนย์กลางของอำนาจและวัฒนธรรม ทางด้านวัฒนธรรมนั้น ราชสำนักเป็นผู้สร้างเกณฑ์และกำหนดแบบแผนของวิถีชีวิตและศิลปะ แต่การถือปฏิบัติมักจะจำกัดอยู่ในกลุ่มขุนนางและเจ้านายชั้นสูง ราชสำนักเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมแบบหลวม ๆ คือสร้างเกณฑ์แล้วปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง ไม่มีวัตถุประสงค์หรือมาตรการในการบังคับใช้ แบบแผนบางอย่างกำหนดขึ้นมาสำหรับให้ใช้ในราชสำนักเท่านั้น ไม่มีวัตถุประสงค์ในประชาชนปฏิบัติตาม ประชาชนเองก็ไม่กล้าลอกเลียนแบบเพราะจารีตเดิมเชื่อว่าของกษัตริย์เป็นของสูง ไม่ใช่สำหรับสามัญชน การลอกเลียนแบบอาจมีโทษถึงชีวิต¹⁹¹ กรณีที่มีการบังคับใช้ก็จะได้ผลเฉพาะในหมู่เจ้านาย ขุนนาง และข้าราชการใกล้ชิด สำหรับประชาชนก็จะบังคับได้เฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้เขตพระราชฐานหรือตามหัวเมืองที่อยู่ใกล้ตัวแทนอำนาจรัฐ¹⁹² แต่โดยทั่วไปก็มักจะไม่ค่อยมีการห้ามปรามบังคับเกี่ยวกับวัฒนธรรม ยกเว้นเป็นเรื่องรายได้ของหลวง เช่นเมื่อละครเป็นที่นิยมและเจ้าของโรงบ่อนเบี้ยต่างว่าจ้างละครไปเล่นประจำบ่อนเพื่อจูงใจให้คนไป

---

¹⁹¹ เมื่อรัชกาลที่ 2 ทรงปรับปรุงละครหลวงจนเป็นที่นิยม แต่ไม่มีใครกล้าเอาแบบอย่างไปแสดงด้วยเกรงว่าเป็นแข่งของหลวง จนกระทั่งเมื่อรัชกาลที่ 3 เลิกละครหลวงจึงมีคณะละครของเจ้านายและขุนนางเกิดขึ้นมากมาย เมื่อรัชกาลที่ 4 โปรดให้มีละครหลวงอีกครั้งหนึ่ง ละครคณะต่าง ๆ ที่เลียนแบบละครหลวงก็พากันหยุดเล่น รัชกาลที่ 4 จึงโปรดให้ประกาศอนุญาตให้ทุกคนมีคณะละครหญิงได้ เพียงแต่ทรงห้ามมิให้ใช้เครื่องแต่งกายบางอย่างที่เลียนแบบเครื่องยศชั้นสูง และมีให้บังคับผู้ไม่สมัครใจมาฝึกหัดหรือเล่นละคร จึงเกิดคณะละครเพิ่มขึ้นอีกมากมาย และที่เป็นของสามัญชนก็มาก ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนาภูล, การละคร (กรุงเทพฯ: บุรพาสาน, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์, หน้า 56-64).

¹⁹² เมื่อครั้งรัชกาลที่ 4 ไม่โปรดการเล่นแคน ก็ทรงห้ามการเล่นแคนใกล้บริเวณพระราชฐาน ด้วยอาจทรงรู้ว่าจะถึงห้ามเด็ดขาดทั้งหมดก็คงเป็นไปได้.

เที่ยวบ่อน รัชกาลที่ 4 ก็โปรดให้ตั้ง “ภาษีโชนละคร” ขึ้น เพื่อหารายได้เข้าหลวง นอกจากนี้ประชาชนเองก็มีวิถีชีวิตและรสนิยมในศิลปะของตนเองอยู่แล้ว จึงไม่ได้ลอกเลียนแบบแผนของราชสำนักทุกอย่าง ยกเว้นจะหยิบยืมสิ่งของที่ราชสำนักไม่ได้หวงห้ามบางอย่างมาด้วยความสมัครใจ ซึ่งการหยิบยืมขนบนิยมทางละครระหว่างประชาชนและราชสำนักก็เป็นเรื่องปกติมาตั้งแต่สมัยอยุธยา¹⁹³

เมื่อราชสำนักรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ ก็จะเผยแพร่อยู่ในหมู่ขุนนางและเจ้านายก่อน ประชาชนจะเลือกทำตามเฉพาะสิ่งที่เข้ากับรสนิยมของตน เช่น เมื่อเจ้านายได้คิดรูปแบบการละครใหม่ ได้แก่ *ละครดึกดำบรรพ์* และ *ละครปริตาลัย* โดยเอาลักษณะละครตะวันตกมาผสมกับละครไทยนั้น ประชาชนทั่วไปก็จะนิยมดูละครปริตาลัย เพราะมีลักษณะใกล้เคียงกับละครที่ตนเคยชิน แม้ว่าผู้แสดงจะเป็นหญิงล้วนอย่างละครใน แต่การรำและการร้องน้อยทำให้เรื่องดำเนินได้รวดเร็ว เนื้อร้องก็มีลักษณะหลากหลาย ร่วมสมัยแตกต่างไปจากของเดิม จึงเป็นที่นิยมอยู่ในหมู่ประชาชนจนถึงต้นรัชกาลที่ 8 ส่วนละครดึกดำบรรพ์ซึ่งใช้ลักษณะตะวันตกเข้าไปปรับปรุงการแสดงให้กระชับสวยงามน่าดูขึ้น แต่ก็ยังแสดงตามแนวละครใน และเรื่องก็ใช้เรื่องที่นิยมเล่นของละครนอกละครใน เมื่อเจ้านายที่ทรงจัดการแสดงติดภาระราชการหรือเจ็บป่วย การแสดงก็ล้มเลิกไปเพราะไม่มีประชาชนรับไปทำต่อ

เมื่อมีการรับแบบอย่างละครพูดเข้ามาครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็เล่นกันในกลุ่มผู้มีบรรดาศักดิ์ เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงส่งเสริมละครพูด ก็นิยมเล่นกัน

¹⁹³ นิธิ เอียวศรีวงศ์ชี้ให้เห็นว่า ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการหยิบยืมขนบนิยมทางการละครระหว่างประชาชนและราชสำนักตลอดเวลา เมื่อราชสำนักยืมจากประชาชนก็นำไปปรุงแต่งให้มีลักษณะซับซ้อนขึ้นตามรสนิยมของราชสำนัก เมื่อประชาชนยืมของราชสำนักก็จะปรับเปลี่ยนให้ง่ายต่อการเล่น การดูและรสนิยมของชาวบ้าน ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527).

ในหมู่ข้าราชการและข้าราชการบริพาร ประชาชนจะได้ชมกัในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสหัวเมือง และโปรดเกล้าฯ ให้คณะศรีอยุธยาธรรมไปแสดงให้ข้าราชการและประชาชน แต่ประชาชนสมัยนั้นนิยมดูละครปรีดาถ้อยกันแม้แต่ในหมู่ชนชั้นสูง ถึงขนาดรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นมาล้อเลียนเหน็บแนมว่าเป็นละครโลดโผนหยาบโลน¹⁹⁴ ยิ่งในเรื่องวัฒนธรรมการแต่งกาย การกินอยู่ ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามี การบังคับให้ประชาชนทำตามราชสำนักแต่อย่างใด

หลัง พ.ศ. 2475 ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมได้ย้ายจากราชสำนักมาสู่ “รัฐบาลสามัญชน” แต่สามารถกล่าวได้ว่า ไม่มีรัฐบาลใดจะให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมเท่ากับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งถือว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างชาติ ถึงกับประกาศเป็นนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีสาระสำคัญ 2 ประเด็นคือ คนไทยต้องรักชาติ และคนไทยต้องมีวัฒนธรรมที่เป็นอารยะ การรักชาติของคนไทย ไม่เพียงแต่เสียสละชีวิตเพื่อชาติเท่านั้น แต่ต้องช่วยกันปฏิบัติตามวัฒนธรรมที่รัฐบาลกำหนด รัฐบาลได้ประกาศปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านจริยธรรม ความเป็นอยู่ การแต่งกาย และศิลปะการบันเทิง เพื่อให้เกิดมาตรฐานทัดเทียมอารยประเทศ รัฐบาลได้ใช้ทุกวิถีทางในการเผยแพร่ปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมและวัฒนธรรมแห่งชาติไปยังคนไทยทั่วประเทศ ทั้งการออกกฎหมายบังคับ ประกาศรฐนินยให้คนร่วมมือรณรงค์ผ่านสื่อวิทยุและหนังสือพิมพ์ บังคับโดยผ่านระบบราชการ และจงใจผ่านศิลปะและการละคร

---

¹⁹⁴ ดู ม.ล. ปิ่น มาลากุล งานละครของพระบาทสมเด็จพระวามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 182-183, อ้างใน ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล, การละครไทย, หน้า 136.

การปรับเปลี่ยนนี้ได้ส่งผลกระทบต่อถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทุกระดับ และมีผลต่อสุนทรียทัศน์ของคนไทยด้วย อย่างไรก็ตาม การพิจารณาผลกระทบนี้ต้องคำนึงถึงพลวัตระหว่างเมืองกับชนบทด้วย (center-periphery dynamics) เพราะปฏิภพของประชาชนต่อนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นมีความแตกต่างกันระหว่างประชาชนในเมืองหรือสังคมเมืองกับประชาชนในสังคมชนบทด้วยเหตุผลสองประการคือ *ประการแรก* ลักษณะของวัฒนธรรมที่จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการเผยแพร่ นั้น เป็นวัฒนธรรมที่เลียนแบบจากวัฒนธรรมชนชั้นกลางในสังคมเมืองหลวงตะวันตกซึ่งห่างไกลจากชีวิตของสามัญชนในเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชนบท *ประการที่สอง* วิธีการและสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่วัฒนธรรมนั้นเข้าถึงคนในสังคมเมืองมากกว่าคนในชนบท

แม้ว่าประเทศไทยจะยอมรับการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (modernization) ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา แต่ก็เป็นการปรับปรุงระบบต่าง ๆ เพื่อให้ติดต่อกับค้าขายกับประเทศตะวันตกได้ แต่ทางด้านวัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องค่อยเป็นค่อยไป ไม่มีการบังคับ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามบังคับให้ประชาชนไทยยอมรับเอารูปแบบวัฒนธรรมของชนชั้นกลางในสังคมตะวันตก¹⁹⁵ ในขณะที่ชนชั้นสูงผู้คุ้นเคยกับวัฒนธรรมตะวันตกอาจไม่พอใจนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะมีผลประโยชน์ทางการเมืองที่ขัดแย้งกัน พวกเขาพ่อค้า ประชาชน คนใช้แรงงานก็วิจารณ์ว่าวัฒนธรรมใหม่เป็นของ

---

¹⁹⁵ การเน้นเรื่องการแต่งกายและมารยาท เป็นลักษณะที่เด่นชัดของชนชั้นกลางตะวันตกที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว ไม่เพียงแต่คนไทยจะต้องใส่รองเท้าสวมหมวกเท่านั้น แต่จะต้องแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะอีกด้วย เช่น เจ้าบ่าวจะต้องใส่เสื้อแขนยาว ผูกไท ใส่เสื้อนอกสีขาว รองเท้าก็ต้องเป็นสีดำให้เข้ากับหมวกสีดำ และถุงมือสีขาว ส่วนเจ้าสาวก็ต้องใส่ชุดขาวสีขาวหรือสีครีม ทำจากผ้าลูกไม้หรือผ้าชีพอง มีผ้าคลุมหน้า ใส่ถุงมือสีขาว ถุงน่องสีเนื้อ และรองเท้าส้นสูง ดูรายละเอียดใน “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงานของคนไทย,” 19 มีนาคม 2486. ใน อารังศักดิ์ อายวัฒน์, อ้างแล้ว, หน้า 140-143.

ประหลาด กลุ่มที่มีแนวโน้มจะตอบสนองต่อนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามคือ ชนชั้นกลาง อันได้แก่ข้าราชการที่กำลังขยายตัวขึ้น และเป็นเป้าหมายในการรณรงค์เผยแพร่วัฒนธรรมของรัฐบาล ชนชั้นกลางเหล่านี้มีการศึกษามีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย และพร้อมที่จะยอมรับวัฒนธรรมใหม่ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของชนชั้นตนเอง นอกจากนี้ ชนชั้นกลางกลุ่มนี้ยังสามารถบังคับควบคุมได้โดยผ่านระบบราชการอีกด้วย นอกจากนี้ ชนชั้นกลางยังมีแนวโน้มที่จะได้รับการจูงใจผ่านศิลปะและสื่อของรัฐ เพราะอ่านหนังสือพิมพ์ออก สามารถมีเครื่องรับฟังวิทยุ และพอมือเงินและเวลาไปดูแลครุ ชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองจึงมีแนวโน้มที่จะยอมรับนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามมากกว่าประชาชนกลุ่มอื่น

ประชาชนที่อยู่รอบนอกในเขตชนบทตามต่างจังหวัด อยู่ห่างไกลการควบคุมของรัฐบาล และไม่ค่อยมีโอกาสได้รับสื่อวิทยุหรือหนังสือพิมพ์¹⁹⁶ รัฐบาลจึงต้องอาศัยระบบราชการคือกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการในการควบคุมดูแล การสั่งงานผ่านกระทรวงมหาดไทยเป็นเรื่องการบังคับสอดส่องดูแล ซึ่งมีการสั่งงานไปตามขั้นตอนผ่านข้าหลวงประจำจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความเข้มงวดและยึดหยุ่นของเจ้าพนักงานในแต่ละท้องที่ ทำให้เกิดความหลากหลายในการบังคับใช้นโยบาย ผลก็คือ การยอมรับ และการต่อต้านจากประชาชนมีความหลากหลายไปตาม

---

¹⁹⁶ วิทยุในสมัยนั้นเป็นของราคาแพง ผู้มีฐานะอันจะกินเท่านั้นจึงจะสามารถมีเครื่องรับวิทยุได้ นอกจากนี้ การกระจายเสียงของรัฐบาลไปตามจังหวัดต่าง ๆ ก็ไม่พร้อมกัน หนังสือพิมพ์ก็ไม่ค่อยมีไปถึงต่างจังหวัด จากการสัมภาษณ์ข้าราชการและศิลปินสูงอายุที่มีชีวิตอยู่ช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีเพียงบางคนเท่านั้นที่อ่านหนังสือพิมพ์ เช่น คุณดิลก บุญเสริม เพราะเป็นครูและมีเพื่อนที่ทำหนังสือพิมพ์ส่งไปให้

พลพรรคเสรีไทย ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น เดินสวนสนามที่ถนนราชดำเนิน หลังสงครามยุติ

ห้องที่ด้วย¹⁹⁷ แต่ไม่ว่าเจ้าหน้าที่จะยึดหยุ่นแค่ไหน ประชาชนก็ยังจำฝังใจถึงความอึดอัดที่จะต้องเลิกกินหมาก ความยากลำบากที่ต้องหาวัสดุพื้นบ้านมาทำหมวกทำรองเท้าใส่เพื่อไม่ให้ถูกตำรวจจับ ในท้องที่ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนแตกต่างจากวัฒนธรรมไทยภาคกลางมาก เช่น ชาวมุสลิมในภาคใต้ การกวดขันของเจ้าหน้าที่กลับยิ่งส่งผลให้เกิดความแตกแยกในชาติ¹⁹⁸

ทางด้านกระทรวงศึกษาธิการนั้นมีการจัดอบรมครูทั่วประเทศ มีครูบางคนจำได้ว่า นอกเหนือจากการอบรมวิชาเฉพาะแล้ว ยังมีการสอนร้องและฝึกร้องเพลงปลุกใจเพื่อให้ครูนำไปเผยแพร่ต่อยังโรงเรียนในจังหวัดของตน¹⁹⁹

ศิลปินพื้นบ้านก็ถูกนำมาใช้เผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมเช่น ในภาคอีสานมีการจัดประกวดหมอลำส่งเสริมรัฐนิยม ส่วนหนึ่งที่ชนะเลิศก็จะได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ไปตามโรงเรียนและสถานที่ราชการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²⁰⁰ หรือศิลปินบางคนก็ได้รับการขอร้องให้ชักชวนประชาชนให้ปฏิบัติตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาล²⁰¹

รัฐบาลมีความพยายามเผยแพร่และปลุกฝังนโยบายวัฒนธรรมในชนบทอย่างเข้มข้น แต่ด้วยเหตุที่เขตชนบทห่างไกลรัฐ ห่างไกลสื่อ และประชาชนก็มีวิถีชีวิตและศิลปะของตนเอง ผลในการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสุนทรียทัศน์จึงน้อยกว่าในเขตเมืองหลวง แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ ทักษะที่มองเห็นของเก่า

---

¹⁹⁸ Kobkua Suwannathat-Pian. "Phibun Songkhram's Socio-Cultural Program and the Siamese Malay Response, 1938-1950," *Proceedings of the 4th International Conference on Thai Studies* (Vol. 1) 11-13 May 1990, Kunming, China: Institute of Southeast Asian Studies, pp. 144-161.

¹⁹⁹ สัมภาษณ์ ดิลก บุญเสริม, ขอนแก่น, 22 เมษายน 2533.

²⁰⁰ เพิ่งอ้าง

²⁰¹ สัมภาษณ์ศิลปินหมอลำทองบาง ช้างงาแดง (ทองบาง เสริฐกวี), จังหวัดขอนแก่น, 24 เมษายน 2533; อัมคมขวัญ (อัม โขษสมคุณ), จังหวัดขอนแก่น, 23 เมษายน 2533.

ตามจารีตเดิมเป็นของลำสมัย และมองว่าการปรับเปลี่ยนไปหาของสมัยใหม่ เป็นเรื่องการสร้างชาติให้เจริญ

สำหรับในเขตเมืองหลวงนั้น แม้ว่าจะมีการวิพากษ์วิจารณ์นโยบาย วัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในหมู่ผู้ที่ เสียผลประโยชน์และเคยชินกับวัฒนธรรมแบบราชสำนัก รวมถึงประชาชนที่ไม่ คำนึงกับวัฒนธรรมตะวันตก แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า นโยบายวัฒนธรรมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและสุนทรีย ทัศน์ของประชาชน นอกเหนือไปจากการออกกฎหมายมาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ของประชาชนให้ยอมรับลักษณะใหม่แล้ว การใช้ลัทธิชาตินิยมมุ่งใจมีส่วนทำให้ คนปฏิบัติตามนโยบายของรัฐด้วยความเต็มใจ แม้ว่าข้อบังคับเกี่ยวกับละคร หลายอย่างถูกยกเลิกไป เช่น การจัดประเภทละครตามแบบตะวันตก หรือการ ห้ามมิให้เล่นการแสดงบางอย่าง แต่ขนบนิยมที่ต้องทำละครให้ทันสมัยก็ยังคง อยู่ แม้ว่าละครชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการจะได้รับความนิยมลดลง แต่ ละครเอกชนที่ได้รับความนิยมขึ้นมาทดแทนก็สืบทอดวิธีการแสดงที่สมจริง และการเสนอเรื่องสะท้อนอารมณ์ตามแบบอย่างของละครหลวงวิจิตรวาทการ²⁰² กรมศิลปากรเองก็เจริญรอยตามแบบแผนที่หลวงวิจิตรวาทการได้วางไว้หลาย ประการ เช่น การกำกับและการแสดงที่สมจริง เครื่องแต่งกายและฉากที่คล้าย จริงและตระการตา และการเน้นความสามารถนักแสดงที่ต้องเล่นได้รำได้²⁰³

อาจสรุปได้ว่า รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามประสบความสำเร็จใน การสร้างมาตรฐานของ “วัฒนธรรมแห่งชาติ” ขึ้นมาแทนมาตรฐานของราชสำนัก

²⁰² สุวัฒน์ วรดิลก ขอมริบว่าขอบละครของหลวงวิจิตรวาทการโดยเฉพาะเรื่อง เลือดสุพรรณ มาก และถือเป็น แบบอย่างในการเขียนบทละครต่อมา โดยเฉพาะเรื่องการหักมุมและการสร้างความสะท้อนอารมณ์ แม้ว่าเรื่อง หลัง ๆ จะเป็นการสนองนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้ถ้อยคำภาษาเป็นข้อเป็นภาษาเขียน แต่ก็ถือ ว่าเป็นแบบอย่างของภาษาที่คมคาย, สัมภาษณ์ สุวัฒน์ วรดิลก, 14 มิถุนายน 2533.

²⁰³ สัมภาษณ์ เสรี หวังในธรรม, 15 สิงหาคม 2533.

ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการกำหนดภาพลักษณ์ใหม่ให้เข้ากับพลเมืองไทยเท่านั้น แต่
ยังกำหนดทัศนคติใหม่ให้กับประชาชนไทยด้วย²⁰⁴ ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้จอมพล
ป. พิบูลสงครามประสบความสำเร็จในการดำเนินนโยบายวัฒนธรรมคือ การนำ
แนวคิดเรื่องชาตินิยมมาใช้สร้างความชอบธรรมในการเผยแพร่ และปลูกฝัง
“วัฒนธรรมของชาติ”

---

²⁰⁴ ส่วนการจะกำหนดได้มากน้อยเพียงใดยังคงเป็นประเด็นที่จะต้องอภิปรายกันต่อไป เพราะแม้แต่ในช่วงที่
ราชสำนักเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง ทางศิลปะ ก็ยังมีพลวัตรของราชสำนักกับประชาชน จึงเป็นเรื่องที่
ไม่แปลกที่จะยังคงมีพลวัตรของราชการกับประชาชนเกิดขึ้น

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

นโยบายเด่นทางวัฒนธรรมของจอมพล ป. ที่อาจารย์จิรพรสรุป ผมขอเรียกว่ามี 4 ข้อ และพบว่ามี 2 ข้อที่ด้าน และอีก 2 ข้อนั้นตาม ก็จะเป็น 2 ด้านกับ 2 ตาม คือด้านราชสำนักและด้านจีน กับ 2 ตาม ก็ตามฝรั่งกับตามไทย ที่ตกลงคือ 2 อย่างที่ด้านกลับขัดกันหมด ราชสำนักกับจีน ส่วนตามฝรั่งกับไทย ก็ขัดกันอีกเหมือนกัน รู้สึกว่านโยบายนี้คงชัด ๆ กันดีเหมือนกัน

บังเอิญว่ามีพูดเรื่องรัฐนิยมหลายครั้ง ผมมีเกร็ดนิดหนึ่งอยากจะเสริม คือ มาจากสุนทรพจน์ของจอมพล ป. ในปี 2482 ท่านบอกว่า วันที่ 3 เดือน มิถุนายน 2482 มีงานวันบุปผชาติ มีการแห่งงานบุปผชาติ ปรากฏว่าคนดูแทนที่จะใช้ดอกไม้หรือลูกสายรุ้งมอบให้ในงานบุปผชาติ กลับใช้ก้อนอิฐ ขยะมูลฝอย ขว้างเข้าใส่ในงาน นี่เป็นตัวอย่างซึ่งท่านบอกว่าไม่อารยะ ไม่มีอารยธรรมเลยคนไทย เพราะฉะนั้นเพื่อจะให้คนไทยมีคุณสมบัตินี้ มีคุณธรรม เหมือนกับชาติที่อารยะ จำเป็นที่จะต้องมีประเพณีนิยมประจำชาติ ในสุนทรพจน์มีดังนี้

“...รัฐบาลกำลังเตรียมการจะประกาศชักชวนพี่น้องชาวไทยทั้งหลายให้ปฏิบัติตามในวันข้างหน้าเป็นครั้งเป็นคราวตามโอกาสอันควร เราจะเรียกว่า รัฐนิยม คือ การปฏิบัติให้เป็นประเพณีนิยมที่ดีประจำชาติ รัฐนิยมนี้มีลักษณะ ละเอียดคล้ายคลึงกับจรรยาบรรณ จรรยา มารยาทของอารยชนจะพึงปฏิบัติกันเอง...”

ที่สำคัญอีกอันหนึ่งในตอนต่อ ๆ ไป ท่านบอกว่าในรัฐนิมนั้นยังมี พฤติกรรมเพิ่มพิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ “อำนาจมหาชน” อำนาจมหาชนนั้น จะแปรรูปมาจากมติมหาชน ซึ่งเราได้ยินได้ฟังมาแล้ว นี่เป็นอีกมิติหนึ่งของคำว่ารัฐนิยม ในความเข้าใจหรือในนโยบายของจอมพล ป. ซึ่งผมคิดว่าคงจะมีการอธิบายหรืออภิปรายกันเพิ่มเติม ผมจะทิ้งหลักฐานไว้เท่านี้ ขอเชิญท่าน

ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล

ขอบคุณค่ะ อันดับแรกดิฉันต้องขอขอบคุณอาจารย์จิพร และแสดงความยินดีกับอาจารย์ที่อาจารย์ได้จับเรื่องที่ดิฉันคิดว่าเป็นมีความสำคัญมากในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย และอาจารย์ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องการปฏิรูปวัฒนธรรมในสมัยจอมพล ป. ซึ่งดิฉันคิดว่าเป็นรายละเอียดที่สมบูรณ์มาก และงานชิ้นนี้คงจะได้รับการอ้างอิงต่อไป

ความสำคัญประการที่สองของงานชิ้นนี้ ดิฉันคิดว่าเป็นการทำให้สิ่งซึ่งอยู่ในความรับรู้ของคนไทยทั่ว ๆ ไป ดังเช่นที่อาจารย์ว่านี้ ไม่ว่าจะผ่านวรรณกรรม เช่น *สี่แผ่นดิน* หรืออะไรก็ตาม ซึ่งทำให้ดูเหมือนกับการปฏิรูปวัฒนธรรมในสมัยจอมพล ป. เป็นเรื่องตลก เป็นเรื่องไร้สาระ แต่ว่าด้วยความพยายามของอาจารย์จิพร และด้วยคำอธิบายของ Gramsci ของ Benedict Anderson ก็ได้ทำให้ความไร้สาระนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ มิได้หมายความว่าแตกต่างให้ แต่เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ว่า คน ๆ หนึ่งภายใต้สถานการณ์ สถานที่ เวลา และเครื่องมือที่เขาใช้อยู่ ผนวกกับเจตนาที่เขาคิดต้องการจะทำ นี่คือผลที่เขาทำออกมา ฉะนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ และไม่ใช่ว่าเรื่องตลกไร้สาระ ดิฉันคิดว่าอันนี้เป็น contribution สำคัญมากของงานชิ้นนี้

ประเด็นที่ดิฉันอยากขออภิปรายเพิ่มเติม 2 ประเด็นหลัก ๆ

1. การนิยามวัฒนธรรมของจอมพล ป.
2. ผลกระทบทางสุนทรียทัศน์ต่อการละคร สังคมไทย และวัฒนธรรม

ไทยโดยรวม

ประเด็นแรก การนิยามวัฒนธรรมของจอมพล ป. ท่านผู้วิจัย คือ อาจารย์จิพร ได้บอกไว้ก่อนแล้วว่า ท่านไม่ต้องการจะดูว่านิยามวัฒนธรรม

ของจอมพล ป. นี้เกิดและพัฒนาอย่างไร แต่ว่าจะดูว่าจุดเด่นของนโยบาย วัฒนธรรมนั้นอยู่ที่ใด ซึ่งก็จะสรุปแบบของอาจารย์ธเนศ คือ 2 ด้าน และ 2 ตาม ด้านราชสำนัก ด้านจีน และตามแบบตะวันตก ตามแบบไทย หรือ อาจารย์จิรพรเดิมใช้คำว่าท้องถิ่นนิยม แต่เปลี่ยนเป็นความเป็นไทย เพราะ คำว่าท้องถิ่นนิยมจะทำให้เข้าใจผิด

ข้อคิดเห็นของดิฉันต่อเรื่องนี้มีอยู่ 2 ประการ

1. ดิฉันมีความคิดเห็นว่า การที่เราอธิบายนโยบายของจอมพล ป. ในเชิงว่าเป็นการปฏิเสธอะไรบางอย่าง และรับอะไรบางอย่างอย่างเบ็ดเสร็จ เด็ดขาดเต็มที่ ดิฉันรู้สึกไม่ค่อยแน่ใจที่จะยอมรับ

2. ถึงแม้จะมีการเน้นมากกว่าสิ่งที่จอมพล ป. ทำ คือ การด้านราชสำนัก มีหลาย ๆ อย่างจากบทความและจากความเข้าใจของดิฉันว่า บทบาทของผู้นำ ที่ท่านจอมพล ป. เล่นนั้น ดูไม่ต่างจากบทบาทผู้นำที่ชนชั้นสูงในวัฒนธรรม ไทยเล่นมาในอดีตอย่างไรนัก ดิฉันขอขยายความดังนี้ ดิฉันรู้สึกว่าการอธิบาย เรื่องนี้ค่อนข้างจะใช้แนวความคิดเรื่องชาติ และเรื่องการสร้างความเป็นใหญ่ ทางวัฒนธรรม คือ cultural hegemony โดยที่อาจจะไม่ค่อยได้มองเกี่ยวกับ บริบทของสังคมวัฒนธรรมไทย ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยมากนัก ซึ่งอาจจะ ทำให้เราไม่ค่อยเข้าใจว่าทำไมจอมพล ป. ถึงได้สนใจเรื่องอย่างเช่นการแต่งกาย หรือละคร

ดิฉันอยากขอเสริมตรงนี้ว่า ถ้าหากเราดูประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย เราอาจจะเห็นอะไรบางอย่าง และเข้าใจบทบาทที่จอมพล ป. พยายามจะเล่น รวมทั้งเข้าใจถึงสัญลักษณ์ของชาติที่มีการประดิษฐ์ขึ้นมาว่าอาจจะไม่ใช่ของ ที่ใหม่เอี่ยมถอดด้าม หรือแปลกลดอมเข้ามาเสียทีเดียว แต่ที่จริงแล้ว สัญลักษณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นมานี้เป็นสิ่งซึ่งนำมาจากคลังวัฒนธรรมเดิมของไทย

ก่อน 2475 ถ้าเราจะดูว่าในวัฒนธรรมไทย ใครคือคนที่เป็แม่พิมพ์

ทางวัฒนธรรม อาจจะเป็นสถาบันหรือบุคคลที่จะสร้างแบบแผนของการมีชีวิตอยู่ สร้างแบบแผนทางวัฒนธรรม ก็คงจะสรุปง่าย ๆ ว่า

อันดับแรกคงเป็นราชสำนัก ซึ่งก็คงหมายถึงพระมหากษัตริย์ เจ้านายชนชั้นสูง

อันที่ 2 น่าจะเป็นพวกชุมชนของชาวบ้าน ซึ่งอาจจะหมายถึงวัด และวิถีชีวิตแบบเกษตร

อันที่ 3 อาจจะเป็นคนเมือง และคนจีน

แต่ละส่วนนี้ก็มีความสามารถ และมีบทบาทในการสร้างแบบแผนในการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน

ถ้าดูบทบาทที่เป็นผู้นำทางการเมือง คือ ราชสำนักที่เป็นมาในอดีต ดิฉันมีความเห็นว่า บทบาทที่ราชสำนักเล่น เป็นบทบาททางวัฒนธรรมที่เด่นชัดมาตั้งแต่ในอดีต มีนัยทางการเมือง แต่ว่าก็มีนัยทางวัฒนธรรม เช่น การกระทำตนเป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรม การละคร ราชสำนักเป็นผู้อุปถัมภ์การละครมาตั้งแต่ไหนแต่ไร มีประกาศของรัชกาลที่ 4 ที่ว่า การละครคือเกียรติยศของบ้านเมือง มีบันทึกของกรมพระยาดำรงว่า การละครคือเครื่องราชูปโภค เพราะฉะนั้นราชสำนักเป็นแม่พิมพ์ของการละคร ศิลปะการละครวัฒนธรรม

ทางด้านเครื่องแต่งกายก็เช่นเดียวกัน ชนชั้นสูงในอดีตก็เป็นคนซึ่งควบคุมจัดการเรื่องเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย อาจจะช่วยเจตนาที่ผิดกัน เช่น ใช้เครื่องแต่งกายเป็นเครื่องแยกสถานภาพทางสังคม เพราะฉะนั้นคนที่ไม่ใช่หลวง ไม่สามารถที่จะมีมโหรีผู้หญิงที่ห่มแพรสีทับทิมได้ นี่บันทึกไว้ในพงศาวดาร หรือในระยะต่อมาก็มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องเครื่องแต่งกาย เช่น ให้ข้าราชการสวมเสื้อหรือแต่งตัวแบบฝรั่ง สวมถุงน่องรองเท้า เป็นต้น

ฉะนั้น ดิฉันรู้สึกว่าการนี้ เมื่อจอมพล ป. เป็นผู้นำใหม่ เป็นผู้นำ

ของรัฐบาลที่ได้มีความสืบเนื่องมาจากราชสำนัก พยายามสร้างแม่พิมพ์ทาง
วัฒนธรรมใหม่ แต่บทบาททางวัฒนธรรมที่เล่นก็เป็นบทบาทที่คล้ายคลึงกับ
ผู้นำเดิมในวัฒนธรรมไทย

ถ้ามาดูประเด็นที่ 2 คือเรื่องเกี่ยวกับเนื้อหาทางวัฒนธรรม ซึ่งบทความ
นี้จะเน้นว่าเป็นการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาในนามของความเป็นสากลบ้าง ใน
นามของความเป็นไทยบ้าง ดิฉันอยากจะเสนอมุมมองซึ่งต่างไปสักเล็กน้อยว่า
เราสามารถมองได้ว่าเนื้อหาที่สร้างขึ้นเป็นการสังเคราะห์หรือเป็นการปรุงขึ้น
มาจากคลังวัฒนธรรมเดิม แต่ว่าเอามานิยามใหม่เพื่อที่จะให้เห็นดีกว่าทุก ๆ
อันที่เคยมีมา

ดิฉันขอยกตัวอย่างเรื่อง *รววง* ซึ่งก็เป็นเรื่องที่อยู่ในบทความอย่างมาก ดิฉัน
คิดว่าอย่างน้อย ๆ *รววง* ที่ประดิษฐ์ขึ้นมาในสมัยจอมพล ป. มีรากทางวัฒนธรรม
3 แบบ อย่างแรกเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ *รำโทน* ซึ่งมีข้อโต้แย้งว่าเป็นของ
อีสานหรือภาคกลาง แต่ดิฉันจะข้ามไป เราจะเห็นว่าการร้องรำพื้นบ้านมี
บทบาทหน้าที่สำคัญ คือ เพื่อความสนุกของคนร้องคนรำ ไม่ใช่การแสดงบน
โรงละครเพื่อที่จะให้ผู้ดูได้ดู เพราะฉะนั้นเวลาที่มาเป็น*รววง*ก็เอา sense นี้มา
คือรำเพื่อความสนุกของคนรำ เวลาที่คุณรำวงคุณไม่ต้องรำเพื่อที่จะคำนึงว่า
รำสวยหรือเปล่า ไม่ใช่สิ่งที่คนต้องการ รำเพื่อความบันเทิงของข้าราชการ
เพื่อการสนทนาการ แต่*รววง*ที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เห็นดีกว่า*รำโทน* เพราะว่า
เป็นการรำที่ประณีตกว่า ทันสมัยกว่า มีดนตรี มีเนื้อร้อง ไม่ใช่ทำนองซึ่งเป็น
ภาษาพื้นบ้าน ไม่ได้มีโทนลูกเดียว แต่ว่ามีดนตรีซึ่งมีความซับซ้อน มีความ
ประณีต เพราะฉะนั้นเป็นของซึ่งเอามาจากของพื้นบ้าน แต่ว่าเหมาะกับ
ชาวเมือง เหมาะกับข้าราชการ เพราะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่จำกัดอยู่ในท้องถิ่น

รากอันที่ 2 ดิฉันคิดว่ามีรากฐานมาจาก*รำแบบโขนละคร* อย่างแน่นอน
โดยเฉพาะเมื่อกรมศิลปากรเอามาทำเป็น*รววงมาตรฐาน* ซึ่งจะเห็นว่า*รววง*

มาตรฐานทุกชุดไม่ว่าจะเป็น *งามแสงเดือน* หรืออะไร ถ้าคุณดูทำรำ เช่น สอดสร้อยมาลา ชักแป้งผัดหน้า รำสาย พวกนี้เป็นรำซึ่งอยู่ในชุดเพลงช้า เพลงเร็ว ซึ่งเป็นเบสิกของการรำของโขนละครทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นอันนี้ก็ดึงมาจากวัฒนธรรมของราชสำนัก คลังวัฒนธรรมของชนชั้นสูง แต่ไม่ได้เอามาอย่างทื่อ ๆ เอามาทำให้ง่ายขึ้น เพราะคุณรำทำเดี่ยวตลอดเพลง สอดสร้อย มาลา ก็สอดสร้อยมาลาอยู่ตลอดเพลง รำผัดรำถูกก็ไม่มีอะไร ไม่ต้องรำอย่าง เข้มงวดเหมือนกับละคร กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในจารีตของการรำแบบโขน ละครก็ไม่ต้องใช้ แต่ที่เหนือกว่าโขนละคร เหมาะกับวัฒนธรรมแบบชาติ เพราะเหมาะกับทุก ๆ คน ใคร ๆ ก็รำได้ ไม่จำเป็นว่าคุณต้องฝึกรำเพลงช้า เพลงเร็วมา 10 ปีถึงจะรำได้

ประการที่ 3 หรือว่ารากทางวัฒนธรรมที่ 3 ดิฉันคิดว่ามาจากตะวันตก *การเดินรำแบบตะวันตก* การรำโดยใช้ผู้หญิงผู้ชายเป็นคู่ ๆ ซึ่งเป็นการรำแบบ ที่มีการสื่อกันเองระหว่างผู้รำ ผู้เดิน ผู้หญิงกับผู้ชาย อันนี้ไม่มีในวัฒนธรรม ของโขนละคร หรือการใช้เท้า คุณจะสังเกตว่ารำวงนี่เป็นการรำที่ใช้เท้ามาก เพลงแต่ละจังหวะใช้เท้าไม่เหมือนกัน เดินไม่เหมือนกัน แต่ว่าที่พิเศษกว่า ตะวันตกเพราะว่ามีบรรยากาศของไทย มีเอกลักษณ์ของไทย ไม่ได้จับเนื้อ ต้องตัวกันใกล้ชิดกันไปจนน่ารังเกียจสำหรับวัฒนธรรมไทย แต่ว่าในขณะที่ เดียวกันสามารถจะเอามาใช้เป็นวัฒนธรรมไทยแบบสากลได้ ฝรั่งเศสก็รำได้

ฉะนั้นถ้าเราดูประวัติของรำวง ซึ่งดิฉันคิดว่ามันปรุงขึ้นมาจากแม่พิมพ์ ทางวัฒนธรรม คลังทางวัฒนธรรมชุดต่าง ๆ และได้ขยับเข้ากลายเป็น วัฒนธรรมของชาติ เป็นรำมาตรฐานของชาติซึ่งคุณเอาไปรำอวดฝรั่งเวลาไป ต่างประเทศ หรือเวลาฝรั่งมาเมืองไทยก็ให้รำด้วยกัน คือจะบอกว่าด้าน ดิฉัน ก็รู้สึกว่าได้ด้านทีเดียว จะบอกว่ารำก็ไม่ได้รับทีเดียว แต่ปรุงขึ้นมาจากของ หลาย ๆ อย่างเพื่อสร้างของใหม่ขึ้นมา และก็อาจจะไม่น่าแปลกใจนักถ้าบอก

ว่าคนที่รับได้ง่ายที่สุดคือคนชั้นกลาง หรือข้าราชการ เพราะถ้าหากเราเชื่อ อ.นิธิ คนชั้นกลางก็คือคนที่ไม่มียากทางวัฒนธรรมของตัวเอง แต่เอาวัฒนธรรมผสมมาจากหลาย ๆ อย่าง แล้วก็ทำให้เป็นชีวิตของตัวเอง ซึ่งอันนี้อาจจะสอดคล้องกับอุดมการณ์ของชาติ ว่าชาติก็ได้ปฏิบัติชนชั้นสูง ไม่ได้ปฏิบัติชาวนาชาวไร่ ไม่ได้ปฏิบัติฝรั่งตะวันตก แต่เราเอามาอยู่รวมกันในชุมชนใหม่ ที่เรียกว่าเป็นชาติ เพราะฉะนั้นดิฉันคิดว่าในทางสัญลักษณ์วัฒนธรรมนี้ ก็เป็นกระบวนการเดียวกัน ที่คุณเอาชิ้นส่วนจากคลังทางวัฒนธรรมต่าง ๆ แล้วมาประดิษฐ์ชิ้นใหม่ มาปรุงชิ้นใหม่ มานิยามใหม่ เพื่อให้ของที่คุณประดิษฐ์ชิ้นใหม่นั้นสามารถจะทดแทนบางสิ่งบางอย่างซึ่งของเดิมไม่มีอยู่ นั่นเป็นประเด็นที่ 1

ประเด็นที่ 2 เรื่องผลกระทบทางสุนทรียทัศน์ เรื่องนี้ดิฉันคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และบทความก็ให้ความสำคัญมาก คือมิได้พูดถึงเฉพาะนโยบายวัฒนธรรมอย่างเดียว แต่พูดถึงว่ามีผลกระทบอย่างไรต่อสุนทรียทัศน์ของไทย ถ้าดูจากหน้าแรก ๆ ของบทความ โจทย์ที่อาจารย์จรูญพรตั้งให้กับตัวเองมีว่า

ข้อที่ 1. นโยบายของจอมพล ป. มีเจตนาอย่างไร อันนี้อาจารย์ตอบแล้วว่ามี 4 ข้อ คือ 2 ด้าน 2 ตาม

ข้อ 2. ดำเนินการอย่างไร คำตอบเท่าที่ดิฉันสกัดออกมาได้จากบทความคือ ใช้กลไกทางกฎหมาย ใช้กลไกของระบบราชการสูงมาก

ข้อ 3. โจทย์คือ มีผลกระทบอย่างไรต่อสุนทรียทัศน์ไทย คำตอบมี 2 ส่วน ส่วนแรก (ดิฉันขอสรุปอย่างรวบรัดมาก) ผลกระทบของนโยบายวัฒนธรรมมี 3 ข้อ ข้อแรกมีการบังคับมากกว่ายุคอื่น ข้อ 2. คนที่ยอมรับและพอใจคือข้าราชการ และชนชั้นกลางในเมือง ข้อ 3. การยอมรับในกลุ่มอื่น ๆ มีความแตกต่างกันออกไปตามภูมิภาค และระยะห่างจากศูนย์กลางอำนาจ

คำตอบอีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องผลกระทบต่อการละคร มีคำตอบ 2 ข้อ คือ 1. ทำให้ละครยังนิยมกระแสที่ทำให้มีความทันสมัยต่อไป ละครเอกชนก็รับแนวคิดของละครหลวงวิจิตรวาทการที่เน้นเรื่องการสะท้อนอารมณ์ต่อไป 2. กรมศิลปากรดำเนินแนวละครของหลวงวิจิตรวาทการ

ดิฉันมีข้ออาจจะข้องใจอยู่สักเล็กน้อยเกี่ยวกับการตอบโจทยนี้ ข้อข้องใจมี 2 ประการ ประการแรกคือดิฉันรู้สึกวาทความนี้ยังไม่ได้ตีประเด็นเรื่องสุนทรียทัศน์อย่างถึงรากถึงโคน คือถึงแม้อาจารย์จรพรจะบอกว่าได้นำความคิดของ Clifford Geertz นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ซึ่งก็เขียนเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา และมิบทความที่พูดถึงเรื่องศิลปะในฐานะที่เป็นระบบวัฒนธรรม ดิฉันไม่ได้อ่านวิทยานิพนธ์ ฉะนั้นอาจจะไม่เป็นธรรม แต่ดิฉันก็มีความรู้สึกวาทอ่านบทความทั้งหมด ดิฉันได้ยินเสียง Gramsci ได้ยินเสียง Benedict Anderson แต่ไม่ค่อยได้ยินเสียงของ Geertz เท่าไร

ข้อข้องใจประการที่ 2 คือ ดิฉันสงสัยว่า สิ่งที่เรียกว่าผลกระทบของละครของหลวงวิจิตรวาทการ หรือว่านโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. เป็นผลกระทบโดยตรงของสิ่งนี้ หรือว่าโยงอยู่กับกระแสความเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งมีมาก่อนหน้านี้

ดิฉันขอขยายความดังนี้

ประการที่ 1 คือ ทำให้ดิฉันถึงคิดว่าบทความนี้ยังไม่ค่อยได้อธิบายเรื่องสุนทรียทัศน์เท่าไร ดิฉันก็คงต้องอธิบายความเข้าใจของดิฉันเองว่า สุนทรียทัศน์ ที่อาจารย์นิยามไว้ในหน้าที่ 3 (หน้า 93) ว่า คือทัศนะหรือความคิดที่จะบอกว่าอะไรสวย อะไรดี อะไรงามของคนในสังคมวัฒนธรรมหนึ่ง แต่การศึกษาเรื่องสุนทรียทัศน์เป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก สิ่งที่บทความนี้ได้ address ปัญหาสุนทรียทัศน์โดยมองจากข้างบนลงไป คือมองจากนโยบายเจตนารมณ์ของผู้กำหนดนโยบายว่าอยากจะทำให้สุนทรียทัศน์เป็นอย่างไร แต่ว่าไม่ได้ดูชีวิต

ของคนทั่ว ๆ ไป ไม่ได้ดูสภาพวัฒนธรรมทั่ว ๆ ไปของคนทั่ว ๆ ไปว่าเขามอง
เห็นว่าอะไรงาม อะไรสวย อะไรดี

เพื่ออธิบายตรงนี้ว่าสุนทรียทัศน์ของดิฉันหมายความว่าอย่างไร ดิฉัน
ขอยกตัวอย่างโดยการพูดถึงการศึกษาในสังคมอื่น ซึ่งก็มาจากการงานของ Geertz
ที่อ้างไว้ในบทความนี้ เรื่องนี้ฟังดูอาจจะเหมือนกับว่าไม่มีตรรก แต่ตรรกแบบ
ที่ดิฉันใช้นี้เรียกว่า primitive logic คือตรรกแบบดั้งเดิม ตรรกแบบคนป่า
ดิฉันขออุปมาอุปมัยเรื่องอื่นซึ่งง่ายกว่ามาอธิบายให้ฟัง ฉะนั้นมีตรรกเหมือนกัน
ดิฉันจะอธิบายสุนทรียทัศน์แบบนี้ ในงานของ Geertz พูดถึงคนอัฟริกันเผ่า
หนึ่งชื่อ ยอโรบา อยู่ทางอัฟริกาตะวันออก พวกนี้เป็นช่างแกะไม้ที่มีความ
สามารถมาก และงานแกะไม้ของเขา เขาจะเน้นเรื่องเส้นมาก จะดูแต่เรื่องเส้น
ตัดสันทันที่เส้นว่าเส้นเฉียบคมต่อเนื่องงดงามเพียงใด Geertz ก็ตั้งคำถามว่า
ทำไมเส้นถึงสำคัญ ทำไมทัศนะเกี่ยวกับความงามของคนที่นี่ถึงมาสนใจอยู่ที่
เรื่องเส้น เขาก็ดูมากมายไปหมดว่าเส้นที่อื่น ๆ ในวัฒนธรรมมีความหมาย
อย่างไร ชาวยอโรบานิยมกรีดหน้าตัวเองเป็นเส้น ยิ่งแก่ก็มีหลายเส้นจั้น เส้น
แต่ละเส้นมีความหมาย อาจจะเป็นตำแหน่งของเขาในตระกูล อาจจะเป็น
เกียรติยศ เป็นฐานะทางสังคมของเขา แต่โดยรวม ๆ แล้วเส้นของเขาหมายถึง
ถึงอารยธรรม หมายถึงวัฒนธรรมของมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจาก
สัตว์เดือรัจฉาน จากสภาพอันป่าเถื่อน ฉะนั้นมนุษย์มีความต่างขึ้นมาเพราะมี
เส้นบนหน้า และในภาษาของยอโรบาเองเวลาที่เขาจะพูดประโยคว่า ดินแดนนี้
มีอารยธรรม เขาพูดเป็นภาษายอโรบาซึ่ง Geertz แปลเป็นภาษาอังกฤษ และ
ดิฉันแปลเป็นภาษาไทยว่า จะต้องพูดว่าได้มีการเปิดเส้นใหม่ขึ้นบนดินแดนนี้
เพราะฉะนั้นเส้นของเขาเป็นของที่สำคัญมาก มีความหมาย

สรุปคือ ถ้าเราจะใช้แนวการวิเคราะห์สุนทรียทัศน์แบบของ Geertz
เพียงแต่บอกว่ารูปแบบหรือความสนใจเส้นเป็นสุนทรียทัศน์ยังไม่พอ แต่ต้อง

อธิบายความหมายลึกลงไปอีกว่า ทำไมตาของคนในวัฒนธรรมนั้นถึงมองเส้น
ว่างาม ทำไมตาถึงมองว่างามก็เพราะเขาโยงเรื่องนี้เข้ากับเรื่องอื่น ๆ เช่นเรื่อง
ปรัชญาชีวิต สิ่งอื่น ๆ ในวัฒนธรรมของเขาที่ทำให้เขาเห็นว่างาม ยกตัวอย่าง
สั้น ๆ อย่างอื่นอีกก็ได้ สิ่งที่ยังนี้เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามสังคม วัฒนธรรม
แต่ถ้าจะมีอิทธิพลต่อการมอง บางครั้ง Geertz ก็ใช้คำว่าสุนทรียทัศน์ว่า คือ
ดวงตาแห่งยุคสมัย ดวงตาของคุณมองว่าอย่างไร เช่น ภาพเขียนในสมัยอิตาลี
ศตวรรษที่ 15 จะสนใจเขียนเสาเป็นแถวเลย เสาใกล้ ๆ ก็อันโต ๆ และก็เล็ก
ลง ๆ ไปเรื่อย ๆ ซึ่งก็พิลึกเหมือนกันว่าทำไมคนถึงสนใจที่จะเขียนเสา
เพราะเสาไม่ใช่ของสวยอะไรหนักหนา คำตอบของ Geertz คือ สมัยนั้น
นักเขียนสนใจคณิตศาสตร์ สนใจกฎเกณฑ์ที่จะอธิบายว่า perspective
ทำงานอย่างไร ของซึ่งอยู่ใกล้ตาเรายาวอย่างไร เมื่อห่างออกไปเท่านั้นเล็กลง
อย่างไร และห่างออกไปอีกเล็กลงอย่างไร เรื่อย ๆ ศิลปินอยากจะทำตรงนั้น
ถ้ามองแบบนี้แล้วคิดก็ยังไม่เห็นสุนทรียทัศน์ในบทความนี้ ถ้าจะอธิบายว่ามี
ผลกระทบต่อสุนทรียทัศน์ ดิฉันคิดว่าจะต้องบอกว่า ตาของคนที่มีมองละคร
ก่อนยุคหลวงวิจิตรวาทการนั้นเป็นอย่างไร ตาที่มีมองยุคหลวงวิจิตรวาทการนั้นเป็น
อย่างไร และตาที่มีมองหลังสมัยหลวงวิจิตรวาทการนั้นเป็นอย่างไร โยงอยู่กับอะไรบ้าง
ตัวอย่างเช่น อาจจะบอกว่าละครในสมัยราชสำนักโยงท่ารำ โยงตัวคนรำ ไม่ได้
โยงกับมนุษย์ธรรมดา แต่อาจจะโยงกับอย่างอื่น เช่น จิตรกรรม ภาพเขียน
พยายามจะรำให้เหมือนภาพเขียน สวยให้เหมือนภาพเขียน ดัดแข้งดัดขาให้
ผสมกลมกลืนเหมือนกับภาพเขียน ในขณะที่ของหลวงวิจิตรวาทการโยงตัวละครเข้า
กับประสบการณ์ของคน มนุษย์เดินดินธรรมดา ก็เป็นการโยงที่ต่างกัน แต่
ดิฉันยังไม่ค่อยได้เห็นตรงนี้

ประเด็นเกือบสุดท้าย คือ ละครหลวงวิจิตรวาทการมีผลกระทบต่อพัฒนาการ
ของละครไทย หรือว่าสุนทรียทัศน์ของไทยอย่างไร สุนทรียทัศน์ยังไม่ค่อยได้

จอมพลผิน ชุณหะวัณ หัวหน้าคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490
และบุตรชาย (พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ)

พูด ดิฉันยังไม่ค่อยได้เห็นก็แล้วกัน ดิฉันคิดว่าประเด็นตรงนี้ดิฉันมีข้อสงสัยใน การที่เราจะสรุปว่า ละครของหลวงวิจิตรวาทธรรมนั้นเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในพัฒนาการละครไทย ที่สงสัยอย่างนี้เพราะดิฉันมีความเข้าใจว่า ลักษณะบางอย่างซึ่งปรากฏในบทความซึ่งบอกว่าเป็นลักษณะเด่นของละคร หลวงวิจิตรวาทธรรม เช่น การใช้ฉากที่สมจริง การใส่อารมณ์ การตัดการร่าออกไป การเน้นการพูดมากกว่าการรำ ดิฉันมีความรู้สึกว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในละครไทย มาก่อนยุคหลวงวิจิตรวาทธรรม อย่างน้อยก็ระยะหนึ่งแล้ว

การพัฒนาละครไทยในช่วงประมาณปลายรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5 การ เกิดขึ้นของละครที่เราเรียก commercial theatre ซึ่งเป็นละครเก็บเงิน เล่น ให้คนดูในเมืองซึ่งเป็นสามัญชน ละครที่เล่นในราชสำนักในบ้านของเจ้านายก็ มีมานานแล้ว และละครเหล่านั้นมีกระบวนการที่เกิดมาตั้งแต่สมัยนี้เป็น กระบวนการที่ลดความสำคัญของการรำ และใส่การพูดเข้าไป ดิฉันจำได้ว่ามี บันเทิงกของกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ที่พูดถึงละครตีกดาบบรรพ์ ซึ่งเป็นละครที่ทำให้ทันสมัยในยุคแรก ๆ พูดถึงละครเรื่องอุณรุท ดิฉันไม่มีโอกาสตรวจสอบต้นฉบับ ท่านบอกว่าละครอุณรุทเป็นละครใน มีฉากหนึ่งเข้าใจว่าพระเจ้ากรุงพาด (อาจ จะผิดก็ได้) เข้าไปในห้องลูกสาวคือนางอุษา พบว่าอุณรุทแอบเข้ามานอนกับ นางอุษา เวลาเข้าไปในห้องแบบละครรำ ต้องมีหน้าพาทย์ คือมาถึงก็ต้องรำ เสียก่อน ในบันเทิงกนั้นบอกว่ารู้สึกยึดขาดเหลือเกิน อะไรงั้น พอเข้ามาในห้อง เห็นผู้ชายนอนกับลูกสาวว่าจะแสดงอารมณ์โกรธต้องรำหน้าพาทย์อยู่ตั้งหลาย นาที ท่านก็บอกว่าในละครตีกดาบบรรพ์ให้ตัดทิ้งไป ให้พระเจ้ากรุงพาดเดินมา ถึงก็ก้าวบึ้ง ๆ ๆ ไปตีอุณรุทโครม ตกจากเตียงไปเลย จะได้สอดคล้องกับ อารมณ์โกรธของพ่อที่เห็นผู้ชายแอบมานอนกับลูกสาว

ฉะนั้นนี่เป็นการใช้ดวงตาคนละแบบ คือดวงตาที่พยายามจะมองตัว ละครให้โยงอยู่กับประสบการณ์ส่วนบุคคลของผู้ชม ประสบการณ์สำคัญ เช่น

ความรัก ความโกรธ ความเกลียด พวกนี้ ซึ่งดิฉันก็รู้สึกว่าหลวงวิจิตรฯ ได้ดำเนินตามรูปแบบนี้ ไม่ได้แยกออกไปจากรูปแบบนี้ แต่ว่าส่วนที่จะต่างออกไปคือได้ใส่ประสบการณ์ใหม่เข้าไป คือประสบการณ์เรื่องชาติ ซึ่งไม่ใช่ประสบการณ์สามัญ เช่น ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ตรงนี้ดิฉันถึงรู้สึกว่าน่าเสียดายที่ไม่ได้มีการชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าศิลปะหรือละครได้มีส่วนช่วยให้เกิดเร้าอารมณ์ เกิดประสบการณ์เรื่องชาติขึ้นมาอย่างไร

ขอแถมอีกนิดว่า ถ้าหากว่าเราใช้แนวความคิดอื่น เช่น เรื่องพิธีกรรม อาจจะช่วยอธิบายได้เยอะ เพราะว่ามันมนุษย์วิทยาที่ศึกษาพิธีกรรมจะบอกว่าพิธีกรรมมีบทบาทสำคัญ ผลสำคัญก็คือทำให้คนที่มาร่วมพิธีมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นพวกเดียวกัน ถ้าคุณดูละครของหลวงวิจิตรฯ แล้วสัมภาษณ์คนอายุประมาณ 60-70 ปี ที่ดูละคร เขาจะบอกว่าเวลาจบหรือว่าเวลามีเพลงสำคัญ รักเมืองไทย เพลงรักชาติ เพลงปลุกใจ ทุกคนจะร้องแล้วก็ยืนขึ้นร้องกระทันหัน คนดูรู้สึกขนลุกซู่ รู้สึกมีอารมณ์ร่วมเหลือเกิน นี่ก็เหมือนกับพิธีกรรมอย่างหนึ่งซึ่งชนเผ่าประกอบกันต่อหน้ารูปบูชา และหากว่าบังเอิญตรงนั้นมียุทธชาติอยู่ด้วย แสดงว่าหลวงวิจิตรฯอาจจะเป็นนักมานุษยวิทยาหรืออ่านงานของนักมานุษยวิทยามาแล้ว หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่ว่าพิธีกรรมนี้ทำให้เกิดความรู้สึกซึ่งบางคนเรียกว่าความเป็นพวกเดียวกัน คนอาจจะเป็นคนจากทางเหนือ ทางใต้ อีสาน เป็นจีน เป็นไทย ไม่สำคัญ แต่ว่าเรามาร่วมประสบการณ์เดียวกัน เรามาผ่านพิธีกรรมเดียวกัน แล้วเราก็เดินออกจากโรงละครนี้ในฐานะคนพวกเดียวกัน นี่ก็เป็นคำอธิบายเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น แต่ดิฉันคิดว่าจะทำให้เห็นว่าศิลปะมีส่วนที่จะทำให้อุดมการณ์ทางการเมืองมีน้ำหนักหรือว่าทำให้ซึมเข้าไปในประสบการณ์ของคนได้อย่างไร

โดยสรุป ดิฉันเห็นว่าบทความนี้เป็นบทความที่สำคัญมาก คือพยายามที่จะผนวกเรื่องของการเมืองกับศิลปะเข้าด้วยกัน และเห็นว่า 2 สิ่งนี้แยกกัน

ไม่ออก ดิฉันไม่มีอะไรที่จะขัดแย้งเลย เห็นด้วยอย่างมาก แต่ดิฉันรู้สึกว่ถ้าหากความปรารถนาของผู้เขียนต้องการจะให้เรื่องทางสังคมศาสตร์ คืออุดมการณ์ทางการเมือง กับเรื่องทางมนุษยศาสตร์ คือเรื่องทางศิลปะ เป็นเหมือนกับประทีปส่องทางให้แก่กัน. ดิฉันรู้สึกว่ประสบความสำเร็จในการใช้ประทีปทางสังคมศาสตร์ คือการเมืองมาส่องสว่างและก็ทำความเข้าใจ ทำให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นในศิลปะการละคร แต่ในด้านที่จะนำเรื่องของสุนทรียทัศน์หรือเรื่องของการละคร หรือเรื่องของศิลปะมาส่องแสงให้การเมือง ดิฉันคิดว่ายังทำได้ไม่ชัดเจนเท่ากับด้านแรก แต่อย่างไรก็ตาม พุดมาทั้งหมดนี้ก็จะต้องขอออกตัวว่างานชิ้นนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ ดิฉันเชื่อว่าคำถามต่าง ๆ ที่ดิฉันถามคงจะมีคำตอบอยู่แล้วในวิทยานิพนธ์

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

เสียดายครับด้วยเหตุเรื่องเวลาที่ต้องเร่งอาจารย์ ทำให้พูดไม่ได้มากกว่านี้ แต่ก็คงมีข้อมูลมีเนื้อหาที่ทำให้เราคิดอะไรได้มากขึ้น ผมชอบที่อาจารย์บอกว่าเผ่ายอโรบาของอัฟริกาที่ชอบเส้น เส้นใครใหม่กว่าใคร ผมว่าเผ่าไทยก็ชอบเส้นเหมือนกัน แต่เราชอบเส้นใครใหญ่กว่าใคร ผมคิดว่าอาจารย์ปรีดาวิจารณ์และให้ข้อคิดที่สำคัญ ขอขำนิดหนึ่งคือมองว่าวัฒนธรรมเป็นการเมือง ตัวอย่างที่อาจารย์ขึ้นมาผมคิดว่าตรงกับที่หลาย ๆ ท่านเข้าใจ และพยายามที่จะพุดถึง คือ บอกว่าท่าทางไม่ใช่เรื่องของการร้องรำทำเพลง แต่จริง ๆ แล้วเป็นการเมือง เป็นการให้ความหมายต่อสัญลักษณ์ รวมไปถึงการสร้างสัญลักษณ์ด้วย

เมื่อเข้านี้ได้ยินอาจารย์เกษียรพุดประเด็นหนึ่งถึงความสัมพันธ์ของจอมพล ป. กับรัฐ และชาติไทย คือการสร้าง code ใหม่ code คือสัญลักษณ์ในทางสังคมทางวัฒนธรรมออกมา ในช่วงนี้อาจารย์ปรีดาก็ขำให้ชัดเจนขึ้นมาว่า

นโยบายที่แสดงออกโดยเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการละครจนถึงรัฐนิยมก็ตาม เป็นการสังเคราะห์วัฒนธรรมไทยที่ผ่านมาในสมัยจอมพล ป. ไปสู่นิยามใหม่ ซึ่งก็คือการสร้างความหมายที่ดี สร้าง code ใหม่ที่ดีขึ้นมา ทั้งหมดก็อยู่ในปริณทลของการเมือง ไม่ได้แยกออกจากกัน ผมคงจะทิ้งไว้ตรงนี้ อยากจะขอเรียนเชิญอาจารย์สมเกียรติ วันทะนะ วิจารณ์เป็นท่านสุดท้ายก่อนจะเปิดอภิปรายทั่วไป เชิญอาจารย์สมเกียรติครับ

สมเกียรติ วันทะนะ

ขอบคุณอาจารย์ธเนศ ผมโดยส่วนรวมแล้วผมคิดว่าบทความนี้มีข้อคิดที่สำคัญ และได้รับประโยชน์อย่างยิ่งหลายประการ อย่างที่อาจารย์ธเนศและอาจารย์ปรีดาได้พูดไปแล้ว แต่ผมมีปัญหาเล็กน้อยคือ ผมรู้สึกว่าบทความนี้เป็นบทความที่ค่อนข้างทำความเข้าใจยาก เวลาที่ผมจะอ่านผมก็พยายามที่จะจัดลำดับว่า ท่านอาจารย์จिरพรท่านแบ่งเนื้อหาสาระเป็นอย่างไร ขั้นตอนอย่างไร อ่านไปก็รู้สึกว่าบางส่วนมีปัญหา

ผมไม่ได้ต้องการที่จะมาวิจารณ์เค้าโครงวิทยานิพนธ์หรือเค้าโครงบทความนี้อาจจะเป็นเรื่องต่างกันระหว่างสไตส์หรือทัศนคติความถนัดของแต่ละคน แต่ผมอยากชี้ให้เห็นว่า ถ้ามีมุมมองที่ต่างออกไป บางทีอาจจะทำปัญหาหลาย ๆ อย่างชัดเจนขึ้นบ้างหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ

ส่วนที่ท่านอาจารย์จिरพรท่านแบ่งไว้ ผมเห็นว่าท่านแบ่งสาระของบทความนี้ออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ คือ

ส่วนแรก ท่านพูดถึงกรอบแนวคิด ซึ่งท่านบอกว่าท่านใช้กรอบแนวคิดที่สำคัญอยู่ 3 แห่ง คือ แนวคิดของ Antonio Gramsci ของอาจารย์ Benedict Anderson และของ Clifford Geertz ท่านก็พูดถึงทั้ง 3 คนที่ละลำดับ ๆ

พอถึงส่วนที่ 2 ท่านก็พูดถึงนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งท่านบอกว่ามีลักษณะเด่นชัดอยู่ 4 ประการ คือ ด้านราชสำนัก ตามแบบตะวันตก และด้านจีน ท้องถิ่นนิยม ซึ่งตอนหลังท่านบอกว่าขอใช้คำว่า นิยมไทย แทน

พอจบส่วนที่ 2 ส่วนที่ 3 ซึ่งเป็นส่วนที่กินเนื้อหามากที่สุดของบทความนี้ คือ ท่านพูดถึงเรื่องการดนตรี การละครไทย เวลาผมอ่านส่วนนี้จบผมก็กลับมาอ่านส่วนแรกใหม่ คือว่าทำให้รู้ว่าท่านอาจารย์จิรพรท่านมีความเชี่ยวชาญ และคุ้นเคยกับเรื่องทางดนตรี การละคร เป็นหลัก ส่วนเงื่อนไขของการเขียนวิทยานิพนธ์ที่จะต้องการให้เป็นเชิงสหวิทยาการหรือการจะเอาแนวคิดทางการเมือง อุดมการณ์ทางการเมือง มาช่วยเป็นประทีปส่องให้เกิดความเข้าใจการละครมากขึ้นเป็นประเด็นรอง

เมื่ออ่านแบบนี้แล้ว ตามเค้าโครงหรือตามขั้นตอนที่ท่านอาจารย์จิรพรวางไว้ ผมมีปัญหา คือ เวลาผมอ่านถึง Gramsci แต่ละคนเข้าใจคน ๆ นี้ไม่ค่อยเหมือนกัน และเป็นการเสียดายมาก เสียดายต่อความเข้าใจผิดมากในการที่เราจะเอางานของนักคิดใหญ่ ๆ มาสรุปไว้แค่ย่อหน้าหนึ่งหรือสองย่อหน้า ทำให้รู้สึกบางครั้งการเลือกประเด็นของเรา อ่านแล้วไม่ค่อยจำเป็น เช่น “อำนาจทางการเมืองที่พึ่งพาเพียงกำลังบังคับ ไม่สามารถก่อให้เกิดสภาวะการตั้งครองอำนาจที่สมบูรณ์ได้” คือว่าแนวความคิดที่ว่าการใช้กำลังบังคับอย่างเดียวไม่พอ ต้องครองใจคนได้ถึงจะครองความยิ่งใหญ่ทางการเมืองได้ นี่ต้องอ้าง Gramsci ด้วยหรือครับ ผมคิดว่าคนอื่น ๆ นักคิดอื่น ๆ ไม่ว่าจะ เป็นไทยหรืออิตาเลียนมีคนที่คิดแบบนี้มากไป ทำให้พลาดประเด็นสำคัญบางประเด็น ผมคิดว่าคนที่ศึกษานักวิชาการท่านนี้หรือนักปฏิบัติท่านนี้ บางคนอาจจะเสนอว่า ถ้าจะใช้งานของคน ๆ นี้ทำไมไม่ใช้แนวคิดเรื่องที่เราเรียกว่า organic intellectual ซึ่งมีความสำคัญและก็ตรง และถ้าในกรณีนี้เราจะ

ต้องมองหลวงวิจิตรวาทการในฐานะแนวคิดอันนั้น ไม่ใช่แนวคิดพื้นฐาน
ตาย ๆ แบบที่ท่านอาจารย์ยกของ Gramsci มาอ้างในที่นี้

พอมาถึง Benedict Anderson แก่นแท้ในงานของอาจารย์ Anderson
ใน Imagined Community คืออะไร ผมคิดว่าก็ต่างคนต่างอ่าน อาจจะเถียง
กันได้ แต่เท่าที่ผมเห็นในนี้บางส่วนท่านบอกว่า “ความรู้สัญชาตนิยมไม่ใช่
อารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมชนิด
หนึ่ง” เราต้องการอาจารย์ Anderson ด้วยหรือครับที่จะพูดประโยคนี้
อาจารย์จิวพรเองก็พูดได้ ผมไม่คิดว่ามีนักเรียนในตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาไม่รู้
ว่าความรู้สัญชาตนิยมไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าความสำคัญ
ของหนังสือหรือแนวความคิดของอาจารย์ Anderson น่าจะอยู่ที่อื่น ไม่ได้อยู่
ตรงนี้ ถ้าเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมชนิดหนึ่ง ผมคิดว่าเราจะต้องขยาย
ความอันนี้ ทำไมต้องประดิษฐ์ และผมจะกลับมามีที่หลังว่าถ้ามองอีกแบบหนึ่ง
ภาพพวกนี้จะไม่เกิดปัญหาอย่างไร

พอมาถึง Clifford Geertz ท่านอาจารย์ยกข้อความบางส่วนมาอ้าง
ผมก็อ่านแล้วไม่ค่อยเข้าใจ คือว่า Geertz เห็นว่าศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของ
ระบบวัฒนธรรม ดังนั้นศิลปะจึงเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ที่ขึ้นอยู่กับ
เงื่อนไขของกาลเวลาและสถานที่ เราต้องการ Geertz ด้วยหรือครับ เพื่อที่จะ
พูดประโยคนี้

เพราะฉะนั้นนักคิดทั้ง 3 คนซึ่งผมคิดว่าสำคัญ และมีความหมาย
อย่างยิ่ง มีความร่ำรวยทางด้านแนวคิดอะไรต่าง ๆ มากมาย ถ้าอาจารย์เริ่ม
จากอันนี้ในวิทยานิพนธ์อาจจะไม่ได้สรุปสั้นขนาดนั้นะครับ ถ้าเราเริ่มจาก
กรอบจักรวาลมาก่อน ผมคิดว่าคนอ่านตามไม่ทัน

พอมาถึงจุดนี้แล้ว ส่วนที่ 2 ของบทความอาจารย์ก็บอกว่า สรุป
นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. มี 4 ประการ อันที่ 1 ด้านราชสำนัก

2. ตามแบบตะวันตก 3. ด้านจีน และ 4. ท้องถิ่นนิยม ในความเห็นของผม
เท่าที่ผมอ่านมาแล้ว ผมว่าไม่ใช่สักอย่าง ทำไม่ถึงบอกอย่างนี้ ก่อนที่จะตอบ
คำถามนี้ได้ ไปดูส่วนสุดท้ายก่อน ส่วนที่ 3 การดนตรีการละครไทย ส่วนนี้
เป็นส่วนที่ผมชอบที่สุด หน้า 16-33 (หน้า 106-121) คือ ก่อนของบทความ
ถ้าเป็นส่วนนี้วิธีการของผมเวลาที่ผมอ่านแล้วพยายามจะลำดับความคิดให้ต่อ
เนื่องผมเริ่มจากท้ายสุด แล้วย้อนไปหาต้นสุด ในบทความของอาจารย์ถ้าอ่าน
แบบที่ผมอ่านซึ่งพยายามที่จะทำความเข้าใจ ผมก็จะไปเริ่มจากจุดสุดท้ายเลย
ว่า ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามในเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมและเกี่ยวกับการ
การละคร การดนตรี เขาทำอะไรกันบ้าง ผมอยากมองเห็นงานที่เริ่มจากจุดที่
เป็นรูปธรรม และจุดเล็ก ๆ ก่อนแล้วก็ขยายไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไปเป็น
ทฤษฎีสรุปในทีหลัง ซึ่งตอนนั้น Benedict Anderson จะเข้ามา Clifford
Geertz เข้ามา หรือ Antonio Gramsci เข้ามา จะได้ไม่ประดักประเดิด

ท่านอาจารย์จิรพรท่านเขียนเองท่านเริ่มว่าในสมัยจอมพล ป. มีการแสดง
อยู่ 3 อย่างที่เป็นของต้องห้าม อันนี้น่าสนใจ ถ้าสมมติเริ่มแบบนี้ผมคิดว่าวาง
ไม่ลงเลย ทั้งหมดเป็นงานของอาจารย์หมด ผมไม่ได้คิดเองใหม่ การแสดงที่
ถูกระงับว่าห้ามเล่นเพราะกรมศิลปากรเห็นว่าหยาบคายและไม่มีศิลปะ คือ ลำตัด
ละครลิง และเสภารำ ผมคิดว่าสมมติเราเริ่มจากประโยคนี้นี้ หน้าที่ของคน
ศึกษาเรื่องนี้ต้องอธิบายว่าลำตัดทำไมไม่มีศิลปะ ทำไม่ถึงหยาบคาย ลำตัดมา
ตั้งแต่เมื่อไร แล้วทำไมคนประเภทไหนที่ตีมูลค่ากับงานประเภทนี้ ชาวบ้านหรือ
ชนชั้นกลาง หรือชนชั้นสูง

ละครลิงน่าสนใจ ทารุณสัตว์หรือเปล่า ไม่ทราบ แต่ต้องอธิบาย ทีนี้
พออธิบายจากจุดนี้แล้ว ยังไม่ต้องเถียงกับใครเลย แล้วผมคิดว่าคนที่ศึกษามา
ทางด้านศิลปการแสดงสามารถใช้ศักยภาพและความรู้ความสามารถของตัวเอง
เองที่ละชั้น ๆ จนกระทั่งทำให้คนอ่านคล้อยตามหรือยอมจำนนก็แล้วแต่ได้

อย่างไม่ยากนัก

จาก 3 อย่างที่ห้าม ขึ้นต่อไปผมจะมาดูว่าหลวงวิจิตรและกรมศิลปากร และพุดง่าย ๆ คือ สมัยจอมพล ป. ท่านทำอะไรอีก มีการละเล่น 18 ประเภทที่สามารถเล่นได้โดยไม่ต้องขออนุญาตรัฐบาลก่อน หรือไม่ต้องขออนุญาตกรมศิลปากรก่อน อันนี้ก็สำคัญ เล่นได้โดยไม่ต้องขออนุญาตแสดงว่ายังพอรับได้ แต่อย่างอื่นจะต้องถูกควบคุมมากกว่านี้ ได้แก่ คุลาตีไม้ งูกินหาง ลูขยาย ช่วงซัยรำ ซักซา ซอเมือง เพลงระบำ เพลงพวงมาลัย เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ เพลงปรบไค้ ฟ้อนเชิง แม่สี หมอแคน หมอลำ หม่งท่อม ระเบง ร่องเง็ง และรำโคม นอกเหนือไปจาก 18 ประเภทนี้แล้ว ต้องขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ ก่อนถึงจะเล่นได้ นี้อยู่หน้า 290

3 อย่างห้าม อีก 18 อย่างไม่ห้าม ที่เหลือต้องขออนุญาต ที่เหลือผมคิดว่าท่านอาจารย์จิรพรวิเคราะห์ไว้ ผมเพิ่งอ่านได้ทราบเรื่องพวกนี้เป็นครั้งแรก ชัดเจนและน่าสนใจจริง ๆ ไม่เคยคิดมาก่อนว่าเรื่องจะเป็นระเบียบถึงขนาดนี้ คือว่าสมัยนั้นการแสดงต่าง ๆ นอกเหนือไปจากนี้แล้วจะต้องขออนุญาต ผู้แสดง ผู้จะจัดการแสดงจะต้องยื่นคำร้องพร้อมทั้งชี้แจงเหตุผลโดยละเอียดต่อกรมศิลปากรก่อนหน้าการแสดงไม่น้อยกว่า 15 วัน โดยต้องแนบบทประพันธ์และรายชื่อผู้แสดงไปด้วย หากไม่มีบทประพันธ์ก็ต้องระบุชนิดประเภทของการแสดงและวิธีการแสดงเท่าที่จะสามารถระบุได้ กรมศิลปากรอาจจะส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจดูการซ้อมเพื่อประกอบการพิจารณาด้วย ซึ่งผมคิดว่าอันนี้ฟังแล้วอาจจะเหมือนกับคนบ้า คือเราคิดในสมัยนี้ แต่ผมคิดว่าในแง่ของความพยายามหรือความรู้สึกของยุคสมัย ซึ่งท่านอาจารย์จิรพรก็พูดเองว่า ความงามหรือสุนทรียที่ศรัณของแต่ละยุคสมัยบางทีมันเทียบกันไม่ได้ มันสัมพันธ์กับเหตุการณ์และสถานการณ์ เขาอาจจะทำแบบนี้กันจริง ๆ จัง ๆ

ผมอยากจะชี้ต่อไปว่า ถ้าเราเริ่มจากการเล่น 3 อย่างที่ต้องห้าม 18

อย่างที่เล่นได้โดยไม่ต้องขออนุญาต และที่หลีกเลี่ยงขออนุญาต เรามาคุยว่าสิ่งที่
เป็นรูปธรรมของการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม เขาถือว่าเขาสร้างวัฒนธรรม เขา
รักษาเฉพาะบางส่วน เขาปรุงแต่งของเก่าบางส่วน แต่ส่วนใหญ่แล้วเขาสร้าง
เป็น cultural artifact แบบที่อาจารย์ Benedict Anderson เป็นคนบอก
ในสิ่งที่เขาสร้างที่น่าสนใจคือว่า ประเด็นหนึ่งที่ท่านอาจารย์ปริตดาบอกว่าเรา
จะไปดูตรงไหน เราจะทดสอบได้อย่างไร เราจะวัดได้อย่างไรว่าผลกระทบทาง
สุนทรียทัศน์ที่งานทางวัฒนธรรมสมัยนั้นมาถึงปัจจุบัน หรือมีต่อระยะหลัง
วัดตรงไหน ผมคิดว่าวิธีหนึ่งซึ่งท่านอาจารย์พูดไว้แต่ว่าไม่ได้ให้รายละเอียด
เท่าที่ควรคือ ในช่วงระยะเวลาที่เราเรียกว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม
หรือโครงสร้างของการละคร การดนตรีครั้งยิ่งใหญ่นี้ หลวงวิจิตรวาทการ
คนเดียว ผมไม่ทราบมีคนอื่นหรือไม่ ถ้ามีรายละเอียดเกี่ยวกับคนอื่นก็คงอาจ
จะเข้าใจว่าน่าจะมีด้วย เฉพาะหลวงวิจิตรวาทการคนเดียว มีละครเรื่องยาว
24 เรื่อง มีเพลงที่ใช้ประกอบร้อยกว่าเพลง 115 เพลงใช้ใหม่ซะ ผมคิดว่า
ตรงนี้น่าสนใจ ในวิทยานิพนธ์อาจจะอยู่ในภาคผนวกได้ อย่างน้อยรายชื่อและ
เพลงบางเพลงที่เปิดกันเป็นประจำในปัจจุบัน เพลงรักเมืองไทย ตื่นเถิด
ชาวไทย ผมคิดว่าเป็นผลกระทบบางอย่าง ปฏิเสธไม่ได้ ข้ามยุคข้ามสมัยตั้ง
30-40 ปีให้หลังก็ยังเปิดกันอยู่ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นประจักษ์พยานที่ชี้ให้
เห็นว่ามีผลกระทบแน่

จากจุดนั้นผมคิดว่าเราค่อยมาคุยว่าละครเฉพาะของหลวงวิจิตรฯ 24
เรื่องขนาดยาว กับเพลงต่าง ๆ เนื้อหาสาระเป็นอย่างไรบ้าง แทนที่เราจะไป
ตั้งเอาไว้ก่อนว่าด้านราชสำนัก ตามแบบตะวันตก ด้านจีน และท้องถิ่นนิยม
ผมคิดว่าเมื่อดูจากเนื้อหาสาระของละครพวกนั้นกับเพลง แทนที่จะไปอ้างสิ่ง
ซึ่งมาจากคนอื่นพูดไม่ใช่เจ้าของหรือคนที่ทำเรื่องนั้น

อย่างเรื่องของการด้านราชสำนัก ถ้าเราไปดูนโยบายไม่ว่ารัฐธรรมนูญก็ตี

หรืองานของสภาวัฒนธรรม ผมคิดว่าเราอธิบายลำบากว่าทำไม เช่น ในการที่สร้างบทประพันธ์ในสมัยนั้น เจ้าหน้าที่ที่แนะนำวาทที่ส่งมาให้ตรวจควรมีคิสอนใจให้บังเกิดการรักชาติ รักเกียรติศักดิ์ของชาติ เคารพธงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ห้ามมิให้ใช้ถ้อยคำหยาบคาย คำที่ผิดศีลธรรม หรือถ้อยคำที่จูงใจให้ผู้ดูเสื่อมเสียวัฒนธรรม ผมคิดว่าชัดเจนอยู่ในตัว ความรักชาติ การสร้างชาติ ผมคิดว่าเขาพูดบ่อย เน้นบ่อย เน้นอน ผมไม่คิดว่าเขาให้ถือการตามตะวันตก และไม่ได้มีการตำหนิราชสำนัก เพียงแต่เคยอ่านผ่านตามา ไม่ใช่เอกสารชั้นต้น แต่เป็นคำแถลงของจอมพล ป. รู้สึกจะต่อสภาในโอกาสที่จะปิดสมัยประชุม และนายกฯขอคุณ ท่านบอกว่าในสถานการณ์แบบนี้จะให้ทำอย่างไรดี พระมหากษัตริย์ก็ยังทรงพระเยาว์อยู่ และไม่ได้ประทับในประเทศ ยังศึกษาอยู่ต่างประเทศ รัฐธรรมนูญก็ยังเป็นกระดาษอยู่ ชาติของเราก็ยังค่อนข้างใหม่ มีอะไรต่าง ๆ หลาย ๆ อย่างต้องช่วยกันสร้าง เพราะฉะนั้นในสถานการณ์แบบนี้ เลยอยากจะทำให้เชื่อผู้นำ

ผมคิดว่าในรัฐธรรมนูญหรือในเนื้อหาสาระของบทละครจำนวนมากของหลวงวิจิตรฯ นอกจากจะไม่ต่อต้านราชสำนัก ผมคิดว่าเขาเน้นสิ่งที่ต้องการให้คนมีความสามัคคี ซึ่งถือเป็นลักษณะหนึ่งที่จะทำให้ความเป็นชาติเข้มแข็งได้ มีความสามัคคี เชื่อถือผู้นำ และผู้นำนี้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเฉพาะกษัตริย์หรือสามัญชนเท่านั้น จำนวนมากก็ยังเป็นเจ้านายอยู่ ยังเป็นกษัตริย์อยู่ แต่ความเป็นกษัตริย์นั้นไม่ใช่เน้นแบบสมมติเทพ อย่างที่ท่านอาจารย์จิรพรบอกว่าในละครจารีตประเพณีดั้งเดิมของไทย เราจะเน้นลักษณะสมมติเทพ ซึ่งอันนี้ผมก็ไม่ค่อยเห็นชัด ผมรู้สึกว่าละครสมัยเก่าก็ไม่ได้เน้นความเป็นสมมติเทพ แต่เน้นอำนาจหรือพลังลึกลับศักดิ์สิทธิ์ อำนาจในการเหาะเหินเดินอากาศได้ สังกข์ทองชุบตัว ฯลฯ นั้นเป็นสมัยเก่า แต่สมัยใหม่เน้นศักยภาพในฐานะที่เป็นมนุษย์ ซึ่งก็ไม่ได้เกิดเฉพาะสมัยหลวงวิจิตรวาทการ อาจารย์นี่นี้อาจจะบอกว่า

เรื่องแบบนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์แล้วด้วยซ้ำ

เพราะฉะนั้นแทนที่จะไปเริ่มจากนอกหรือไกลตัวมาก่อน และก็เริ่มจากแนวคิดหรือ concept ที่ใหญ่ ๆ เข้ามาก่อน ผมคิดว่าก้าวไปจากทีละจุด ๆ แบบนี้ อาจารย์จะพบคำจำนวนหนึ่งซึ่งไม่ใช่ต่อต้านราชสำนัก ไม่ใช่ตามแบบตะวันตก ผมคิดว่าเวลาที่เขารณรงค์งานทางวัฒนธรรม การที่จะเป็นชาติที่รุ่งเรืองเข้มแข็ง ไม่ได้หมายถึงตามแบบตะวันตก แต่เขาคิดว่าอันนั้นคือมาตรฐานสากลของอารยประเทศ ไม่จำเป็นต้องเป็นตะวันตก ไทยก็เป็นอารยประเทศได้ เพราะฉะนั้นถ้ามีสิ่งที่เราเรียกว่า ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย ความสะอาด ความเรียบร้อยทั้งกายทั้งวาจา หรืออะไรต่าง ๆ คำพวกนี้ผมคิดว่าสามารถที่จะไปสร้างเป็นภาพจำลองขึ้นมาได้จากงานของหลวงวิจิตรวาทการ จากปฐกถาของจอมพล ป. หรือจากบทละครและเพลงของหลวงวิจิตรวาทการ มาถึงจุดนี้แนวคิดที่อาจจะมียุทธศาสตร์อย่างยิ่งของ Antonio Gramsci ของ Clifford Geertz หรือของอาจารย์ Benedict Anderson ก็อาจจะเข้ามาเสริมตรงนี้ได้ว่าในสถานการณ์แบบนั้น ๆ ทำไมคนพวกนี้ถึงทำแบบนี้ ซึ่งก็เป็นการสรุปในขั้นสุดท้าย จากกรณีเฉพาะของไทย มีลักษณะร่วมกับเรื่องทั่ว ๆ ไปของมนุษย์ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถที่จะแยกว่าอะไรเป็นการเมืองแท้ ๆ อะไรเป็นศิลปะแท้ ๆ หรือการละเล่นแท้ ๆ เพราะมีความจำเป็นต้องแยก ผมคิดว่ารอบแรกขอไว้เท่านี้ก่อน ขอขอบคุณครับ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ผมอยากจะให้อาจารย์จิรพรมีโอกาสได้ตอบผู้วิจารณ์ก่อนที่จะเปิดให้ท่านผู้ฟังได้ซักถามต่อไป เชิญอาจารย์จิรพรครับ

จิรพร วิทยศักดิ์พันธ์

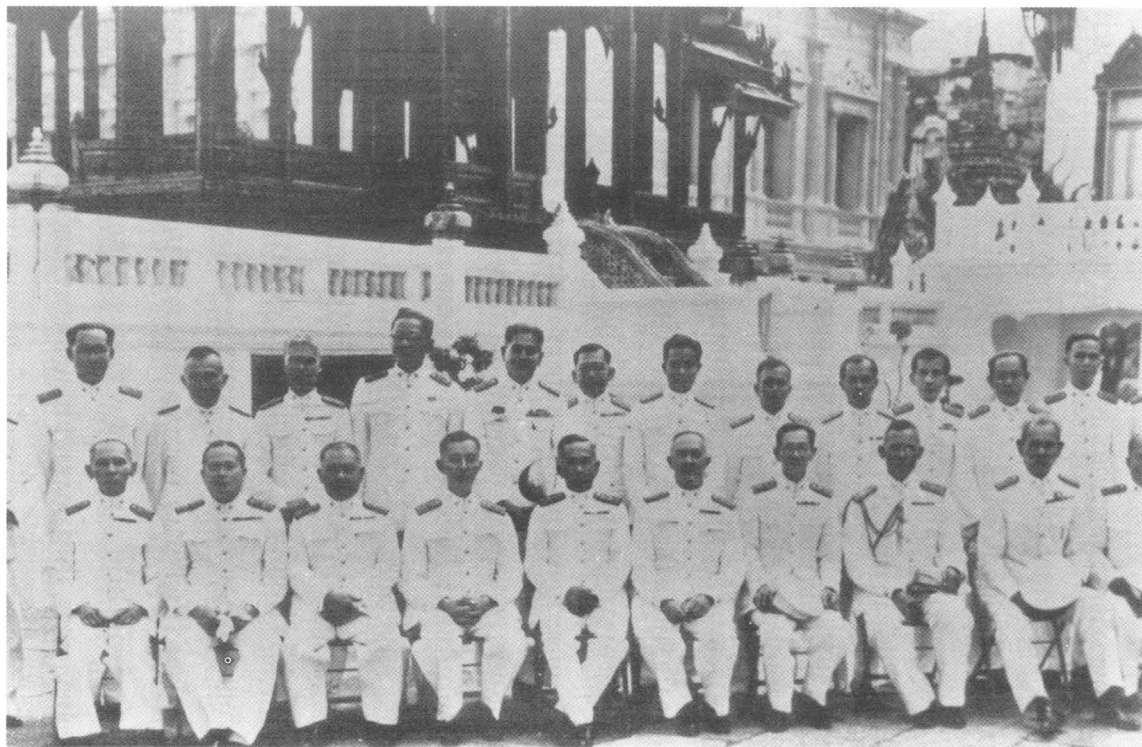
ขอบคุณอย่างยิ่งในคำวิจารณ์จากผู้วิจารณ์ทั้ง 2 ท่าน ดิฉันขออนุญาตอธิบายเพิ่มเติม พยายามจะให้สั้นที่สุด และเว้นประเด็นซึ่งคิดว่าไปพูดกันทีหลัง ดิฉันเพิ่มเติมเองได้

ข้อเสนอแนะของอาจารย์ปรีดา ดิฉันขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งกำลังใจด้วย จริง ๆ ยอมรับว่าตอนที่รับปากแล้วรู้สึกว่ายากมากในการที่ตัดต่อวิทยานิพนธ์มาเสนอเป็นบทความสั้น ๆ อย่างแรกไม่รู้จะตัดตรงไหน ตัดตรงไหน คือเวลาเขียนเป็นภาษาอังกฤษ วรรกก็ต้องเป็นภาษาอังกฤษ เพราะอาจารย์ก็จะถามว่าอีกแบบหนึ่งทำไมไม่เขียน เราก็ต้องเขียนเพื่อให้อาจารย์พึงพอใจ และก็ไล่เราออกมาพัน ๆ แทนที่จะกักขังเราไว้ให้แก้ตายอยู่ในคอร์เนล การอ้างอิงอะไรก็ต้องให้อาจารย์พึงพอใจ และเวลาตัดให้สั้นแต่ยังคงเนื้อหาสาระเดิม ก็เขียนมาอย่างที่อาจารย์สมเกียรติ วันทะนะเห็น

อย่างแรกดิฉันขออนุญาตตอบอาจารย์ปรีดาว่า สิ่งที่อาจารย์เสนอนั้น ดิฉันเห็นด้วยเกือบจะ 100% เลยจริง ๆ ว่า บทความของดิฉันไม่ได้ตอบในสิ่งที่อาจารย์อยากเห็น มีบางส่วนซึ่งตัวเองพอเขียนเสร็จแล้วรู้ว่าต้องเติม คือในเรื่องสุนทรียทัศน์ ดิฉันทำวิจัยและสัมภาษณ์ไว้มาก แล้วก็จริง ๆ แล้วทำวิจัยเปรียบเทียบว่าก่อนที่จะมามีจอมพล ป. ก่อนที่จะมีละครหลวงวิจิตรฯ คนดูละครอะไรกัน ดิฉันก็เสนอไว้ในวิทยานิพนธ์ว่ามีละครเอกชนเกิดขึ้น ไม่ได้ต่างจากละครหลวงวิจิตรฯเลย แต่เป็นของเอกชนซึ่งรัฐไม่ได้ยอมรับ เพื่อเป็นเหตุผลว่าทำไมเมื่อมีละครหลวงวิจิตรฯเกิดขึ้น หลวงวิจิตรฯไม่ได้เอาของราชสำนักมา ยืมมานิดหนึ่ง อย่างที่อาจารย์ใช้คำว่า เามาปรับแล้วประดิษฐ์ขึ้น เามาจากคลังวัฒนธรรม ดิฉันพยายามอธิบายว่าคนรับได้เพราะจริง ๆ แล้วไม่ได้ประหลาดพิสดาร เพราะคนดูกันอยู่แล้ว แต่ประชาชนดู ไม่ใช่ราชสำนักดู เมื่อหลวงวิจิตรฯวาทการเป็นข้าราชการ และเป็นตัวแทนของอำนาจรัฐใหม่

หยิบในสิ่งซึ่งคนดูชอบ แล้วมาย่า ๆ ๆ ๆ เข้าด้วยกัน เสนอมาเป็นสิ่งใหม่ คนถึงชอบ และชอบอย่างมีสิทธิธรรมด้วย คือ ไม่ใช่ชอบเพราะว่าฉันดูแบบไร้สาระ เพราะจริงแล้วรัชกาลที่ 6 ท่านเคยว่าเคยเขียนวิจารณ์ไว้ว่า ละครนี้ โลดโผนหยาบคาย ท่านไม่ approve ไม่เห็นชอบด้วย แล้วจริงแล้วคือ ประชาชนรสนิยมต่ำ มาถึงหลวงวิจิตรฯ เท่านั้นเอง ยอมรับวัฒนธรรม ประชาชนเข้าไปเป็นวัฒนธรรมราชการ อันนี้ดิฉันยอมรับว่าไม่ได้ชี้ เลยทำให้ เห็นได้ว่า หลวงวิจิตรฯเขาไม่ได้ทำอะไรแปลก ก็จริง ๆ เขาไม่ได้แปลก แต่ว่าทำใหม่แล้วทำสวย ทำน่าตื่นเต้น ทำเป็นดิบตี คนก็เลยรู้สึกว่สิ่งที่ฉันดู อยู่ทุกวัน แทนที่จะต้องไปแอบซื้อตัวดูเอา แล้วโดนวิจารณ์โดนว่าเหมือนกับ ลักดูซ่อนดู เดียวนี้เป็นของรัฐ มีมาตรฐาน เป็นของชาติ นี่คือนี่ที่หลวงวิจิตรฯ ทำแล้วประสบความสำเร็จ

จริงที่ว่าดิฉันยังไม่ได้ตีสุนทรียทัศน์ให้แตก เพราะไม่ได้บอกว่าแต่เดิมนั้นดูอะไร แล้วเมื่อหลวงวิจิตรฯทำ ทำไมคนชอบดู เพราะกลายเป็นสร้างภาพ ลักษณะของลักษณะสุนทรียทัศน์แบบราชการ ไม่ได้แปลว่าสุนทรียทัศน์ของ ประชาชนจะหายไป เพราะเกิดอาการหยุดนิ่งเหมือนกัน กลายเป็นแบบ คำใครงว่าอันนี้เป็นกรอบของราชการ ประชาชนก็ยังก้าวหน้าต่อไป คือละคร หลวงวิจิตรฯ ใช้ผู้หญิงเล่นบทผู้ชาย ท่านให้เหตุผลว่าเวลาถูกเนื้อต้องตัวกัน ผู้ปกครองจะได้ไม่มาต่อว่า แล้วก็จะได้เล่นสมจริง ละครประชาชนรับไม่ได้ แล้ว ละครประชาชนในช่วงนั้นยังพูดถึงละคร commercial ซึ่งขายตัว ประชาชนดูกันทั่วไป รับลักษณะชายจริงหญิงแท้มาเรียบริ้อย แต่ก็รับลักษณะ ฉากวิจิตรพิสดารแบบของหลวงวิจิตรฯด้วย คือว่าจะต้องมีการเอาสถาปนิกมา สร้างฉากกันเลย แล้วก็มีการแข่งขันกัน ได้สัมภาษณ์คุณลัดดา สารตายน ซึ่งเป็นผู้เล่นละครของหลวงวิจิตรวาทการ เล่นเป็นพ่อของพระเอกในเรื่อง *เลือดสุพรรณ* เล่นหลายเรื่อง และสามี่คือคุณประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ลูกของ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 (พ.ศ. 2491) และคณะรัฐมนตรี

คุณหลวงประดิษฐฯ ไปเรียนที่ญี่ปุ่นกลับมาเป็น composer ของละครในยุคนี้ จะแต่งเพลงแบบตะวันตกสำหรับละคร *หมากวัก* ซึ่งจะบอกเลยว่าท่านได้รับอิทธิพลจากหลวงวิจิตรวาทการมาก แต่ท่านตามกระแสประชาชนไปด้วยคือว่าชอบ ประชาชนอยากดูอะไรก็ทำ ในขณะที่หลวงวิจิตรวาทการนั้นก็กลายเป็นตัวแทนของราชการไป อันนั้นดิฉันไม่ได้ชี้ ก็จะไม่ขอรับไว้

ในแง่ของรางวัลที่อาจารย์เสนอมา ดิฉันเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง คือดิฉันไม่ได้ชี้ให้ชัด ไม่ต้องการจะเน้นว่าประดิษฐ์ใหม่ แต่ว่าอยากจะชี้ให้เห็นว่ามีลักษณะจงใจปรุงแต่ง ดิฉันคงแปลมีลักษณะนมนนยเยอะ ยังไม่ทันกลั่นเนยหาย แต่ดิฉันแปลมาจากคำว่า deliberate คือว่าจงใจที่จะสร้าง ถึงมีลักษณะอย่างที่ว่าอาจารย์ธเนศว่า มันแปลกขัดกันไปหมด แต่เพราะจงใจ เพราะมีเหตุผลที่จงใจว่าทำไมต้องทำอย่างนั้น แต่จริง ๆ แล้วเป็นการเอามาผสมปนเปกัน และอาจารย์เสนอมาในแง่ที่ดิฉันนึกไม่ถึง แต่ว่าเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เรื่องว่าเอาแบบตะวันตกเข้ามาเติม แม้กระทั่งในรางวัลเอง ดิฉันมองว่าเป็นความพยายามของจอมพล ป. ที่จะต้องหาอะไรที่เป็นไทย ๆ และเป็นไทย ๆ มาจากพื้นบ้านไทยเรา ไม่ต้องตามตะวันตก ดิฉันคงจะข้ามไปเพราะว่าส่วนที่ดิฉันไม่เติม ดิฉันก็ยอมรับว่าดิฉันจะเติมให้ครบถ้วน

มาถึงเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรม ดิฉันก็ถือว่าน่าสนใจ ไม่ได้อยู่ในวิทยานิพนธ์อันนี้ ไม่ใช่ว่าไม่เติมเพราะว่าลืม แต่จริง ๆ เพราะไม่ได้เติมจริง ๆ ไม่ได้อยู่ในวิทยานิพนธ์ แต่ว่าน่าสนใจ เพราะจริง ๆ Geertz ก็เสนอแนวคิดนี้ ดิฉันอ่านแล้วแต่ว่าไม่คิดนำมา เพราะนึกไม่ถึงว่าจะอธิบายอย่างไร พออาจารย์ชี้แนะก็เห็นว่าเป็นไปได้ เพราะว่าคุณสุวรรณ วรดิลกเอง ตอนที่ดิฉันไปสัมภาษณ์บอกเลยว่า นุ่งกางเกงขาสั้นไปดูเลือดสุพรรณแล้วร้องไห้เลย และได้อิทธิพลจากวิธีการเขียนเลือดสุพรรณไปเขียนละครของท่านเองสมัยต่อมาจนเป็นที่นิยม บอกเลยว่ายิ้มมุขนี้ตอนเขียนพันท้ายนรสิงห์ที่จะมีฉากฆ่า มีฉาก

อ้อยอิง เสียอกเสียใจรำพึงรำพันว่า พระเอกจะถูกฆ่าแล้ว นางเอกจะต้องถอยตัวห่างออกมา ในขณะที่พระเอกจะถูกฆ่า บอกว่าเลียนแบบมาจากตอนที่ มังรายจะถูกฆ่า เพราะประทับใจมากเลยที่ว่าพ่อสั่งให้ฆ่าลูก ลูกมาชบอก แล้วมีฉากที่ต้นตันใจว่าลูกถอดแหวน แทนที่จะมาตัดพ่อต่อว่า ทำไมพ่อถึงฆ่าลูกได้ ลูกไม่พูดสักคำหนึ่ง เพราะรู้ว่า เป็นทหาร พ่อสั่งให้ฆ่า ตัวเองทำผิดต่อชาติ แม้ว่าจะทำผิดต่อคนไทย แต่ถ้าเป็นการผิดต่อชาติก็ผิด ละครของหลวงวิจิตรฯ ไม่มีผู้ร้าย มีแต่คนรักชาติทั้งนั้น แต่รักชาติไหนเท่านั้นเอง

ฉากที่คนสะอึกสะอื้นมาก คุณสุวรรณ วรดิทลบอกว่าดูแล้วน้ำตาซึม ร้องไห้ แล้วฝังใจว่าจะต้องเอาไปเขียน เขียนที่ไรก็ได้ผลทุกที ท่านยอมรับเอง แม้ว่าจะบอกว่าโดยภาษาแล้วท่านก็มองว่าตอนหลัง ๆ ชักจะเป็นวรรณศิลป์มากไป แต่ท่านก็ยอมรับว่าเอาแบบมา ซึ่งจริง ๆ แล้วนั่นก็คือพิธีกรรมแบบหนึ่ง คือเข้าไปในโรงละครแล้วไปดูละครรักชาติด้วยการร้องไห้ด้วยกันร้องเพลงเดียวกัน แล้วออกมาเป็นคนไทยที่รักชาติเหมือนกัน ซึ่งจริง ๆ การดูละครสมัยนั้นมีการแจกเนื้อด้วย คนจะได้ร้องตาม ไม่ได้แปลว่าคนร้องก่อนเข้าไป แต่ร้องได้ ร้องตาม

ดิฉันขอตอบที่อาจารย์สมเกียรติที่บอกว่าไม่เชื่อสักอย่างหนึ่งในลักษณะเด่น 4 ประการที่ดิฉันเสนอ เพราะว่าไม่เห็นจะมีการบอกเล่าเลยว่านโยบายของ จอมพล ป. นั้นด้านอะไร ดิฉันจำได้ในหนังสือเรื่อง *ภาษากับการเมือง* ของ อาจารย์สมบัติ จันทรวงศ์ ได้มีการบอกไว้ว่า ภาษานั้นเป็นสิ่งจำเป็นมาก แล้วตัวอุดมการณ์นั้นบังคับหรือชี้ขาดการใช้ภาษาของเรา ซึ่งส่วนใหญ่แล้วรัฐจะเป็นผู้ควบคุมการใช้ภาษา แล้วเราใช้ตามรัฐ วิธีมองของเราจึงเป็นแบบรัฐ

ดิฉันเชื่อว่ารัฐในสมัยจอมพล ป. อย่างที่พูดเมื่อเชื่อว่าฉลาดพอที่จะไม่ ลูกขึ้นมาประกาศแล้วบอกว่าผมด้านราชสำนัก คงไม่บอกว่านโยบายวัฒนธรรมของตัวเองด้านนั้นด้านนี้ ดิฉันใช้ภาษาของยุคสมัยปัจจุบันของดิฉัน ย้อนไป

วิพากษ์นโยบายยุคสมัยจอมพล ป. ด้วยภาษาและทศนะของดิฉัน เพียงแต่ว่า ไม่ได้ไปบอกว่าดีหรือเลว แต่พยายามอธิบายลักษณะที่ดิฉันเก็บสัมผัสได้จากหลักฐานที่มีอยู่ จอมพล ป. ไม่ได้บอกว่าด่า แต่ดิฉันมองแล้วดิฉันอธิบายว่า ด่า นี่เป็นวาทกรรมของดิฉันเอง ดิฉันชอบผิดชอบ และดิฉันก็ไม่ทราบว่าจะไปบรรจुตรงไหนได้ ไม่ใช่ในวิทยานิพนธ์ อย่างน้อยที่สุดคนที่รับรู้สิ่งนี้ก็พิสูจน์ได้ด้วยหลักฐานบางประการ ดิฉันก็เอามารวม ๆ ไว้

ดิฉันขอย้ำประเด็นที่สำคัญคือ ดิฉันไม่คิดว่าสิ่งที่ดิฉันเสนอแนะวันนี้ แสดงทศนะวันนี้จะไปทดแทนข้อวิจัยหรือข้อสรุปเดิม ๆ ได้ ดิฉันไม่ได้คิดว่า จะมาล้มของเดิมแล้วก็เอาสิ่งที่ดิฉันเสนอเข้าไปทดแทน เพียงแต่มุ่งหวังว่า ถ้า มุมมองของดิฉันที่มาจากทางศิลปะนั้นไปเสริมเติมภาพเดิมหรือภาพหลักที่มี อยู่แล้วให้เต็มขึ้น ชัดขึ้น สมบูรณ์ขึ้น ดิฉันก็มีความสุขแล้ว แต่ถ้าเดิมแล้วยังไม่ชัด ดิฉันก็คิดว่าก็เป็นหน้าที่ของทุก ๆ คน หรือนักวิชาการที่สนใจในยุค สมัยนี้ ที่ต้องช่วยกันมองค้นคว้าต่อไปว่ามีมุมไหนบอด มุมไหนยังไม่ได้มอง หรือว่าวิธีไหนที่จะช่วยให้ชัดเจน แต่ส่วนข้อเสนอแนะของอาจารย์ ดิฉันน้อม รับทุกประการแล้วจะไปพัฒนา ขอบพระคุณค่ะ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ก็ชัดเจนนะครับ อาจารย์จิรพรก็เหล็กไม่เบาเหมือนกัน ขอเพิ่มข้อมูล นิดหนึ่งว่า อาจารย์จิรพรที่ผ่านมาเป็นดาวสภาอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพราะฉะนั้นไม่ผิดหวัง

เรามีเวลาสำหรับการอภิปราย อยากจะขอเปิดเวที ท่านผู้ใดที่ฟังมี คำถาม ขอเชิญอาจารย์นิคมครับ

นิคม จันทรวาทูร

สองชั่วโมงที่เราได้ฟังวิวาทะระหว่างนักวิชาการทั้งสาม ผมพอใจ แล้วก็ประทับใจจริง ๆ โดยเฉพาะท่านเป็นคนรุ่มร้อนสาวไม่ใช้รุ่มสมัยผม แต่บังเอิญผมอยู่ในเหตุการณ์ช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม และได้รับเกียรติไปรับใช้ในบางประเด็น ก็เห็นว่าตอนนี้จะขอฟุดและจะใช้กรอบของท่านอาจารย์จิรพรด้วย ไม่ได้ฟุด ไม่ได้เอาประวัติตัวเองมาฟุด เพราะว่าเป็นคนเล็กน้อยเหลือเกิน

ผมกลับจากต่างประเทศ พ.ศ. 2498 ท่านจอมพล ป. กลับมาเป็นครั้งที่ 2 ตอนนั้นเป็นรัฐมนตรีมหาดไทยแล้ว ผมก็ได้ทำงานอยู่กรมประชาสัมพันธ์ ในฐานะนักวิชาการ ท่านอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ตอนนั้น อาจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ รองอธิบดี อาจารย์มาลัย หุวะนันท์ เป็นผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับท่านจอมพล ป. จนถึงท่านถูกจอมพลสฤษดิ์มาจับไล่ออกไป

อาจารย์จิรพรฟุดเล็กน้อยแต่ไม่ซัดแจ้งว่า จอมพล ป. ด้านประชาธิปไตย ผมเองมองประชาธิปไตยในวงกว้าง ผมกลับเห็นและขอยืนยันอีกที เพราะตลอดเวลาที่รับราชการมา หรือเป็นนักศึกษา ผมเทิดทูนและเคารพอาจารย์ปรีดีในฐานะผู้ให้กำเนิดประชาธิปไตย แต่ขณะเดียวกัน ผมก็ยังเชื่อมั่นจากประสบการณ์ของผมว่าจอมพล ป. มีส่วนสร้างประชาธิปไตยในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสังคม จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีคนเดียวในช่วง 61 ปี ที่ให้ความสนใจและทำจริงจังเรื่องสังคม เป็นคนเดียวที่ออกกฎหมายทางสังคมได้ 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติประกันสังคม 2497 และพระราชบัญญัติแรงงาน 2499 และเป็นนายกฯที่เขียนจดหมายถึงท่านอธิบดีปกรณ์เกือบทุกอาทิตย์ ผมเก็บสำเนาไว้ชุดหนึ่ง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกอย่างของประชาชน จะทำอย่างไรจะช่วยประชาชน เรื่องอาคารสงเคราะห์ ฯลฯ นี่คือการสร้างฐานประชาธิปไตย ปัญหาที่เราเบียดหน้ากัน ส.ส. ชื่อเสียง ฯลฯ

เพราะประชาชนไม่มีความมั่นคง ชนบทเวลานี้ 20 บาท 50 บาท มีความหมายเหลือเกิน จอมพล ป. พยายามจะสร้างหลักประกันเมื่อ 36 ปีก่อน ถ้ากฎหมายที่ท่านทำให้มีการสานต่อจาก พ.ศ. 2497 มาถึงวันนี้ พี่น้องคนไทยที่สำคัญคือเอกชน จะมีบ้านอายุเหมือนพวกผม

ประเด็นที่ 2 ด้านเงิน ผมก็อ้างในจดหมายอีกครั้ง ว่าถ้าท่านจะด้านเงิน คงจะด้านนักธุรกิจที่เอาไรต์เอาเปรียบ จดหมายฉบับหนึ่งเขียนมาเลขบอกว่า คุณปรกรณ์ ผมทราบว่ามีความเงินถูกจำขังเพราะไม่มีเงินเสียบัตรคนต่างด้าว (ตอนนั้นเงินทองหายาก) ขอให้ช่วยคนเหล่านี้หน่อย ผมมานึก แหม นายกรัฐมนตรีตอนนั้นภาระมากมายยังนึกถึงคนจีน หรือคนจีนที่เอาไรต์เอาเปรียบ โกงราคาสินค้า คุณสินค้าพวกนี้ ฉะนั้นผมไม่มั่นใจเรื่องนี้

ในเรื่องสังคม ผมอยากจะเสริมอาจารย์จิรพร ที่เราพูดกันเรื่องสิทธิสตรี สมัยนั้นพูดกันเยอะ และพยายามจะทำจริงด้วย อันหนึ่งท่านทำอาจจะมองดู เป็นเรื่องผู้หญิงชั้นสูง อย่างสโมสรวัฒนธรรมตั้งมาแล้ว 37 ปี ผมว่านโยบายดี เจตนารมณ์ดี แต่นายกฯ ชั้นหลัง ๆ อาจจะไปทำในด้านอื่นซึ่งเป็นเรื่องบุคคล

ประเด็นสุดท้าย เวลานี้เราพูดกันมาก เราต้องการผู้นำไทย นักการเมืองไทย นายกฯ ไทย มีความกล้าหาญทางการเมือง จอมพล ป. ทำในการออกกฎหมายแรงงาน ผมจำได้ตอนนั้นรัฐวิสาหกิจ ผู้อำนวยการนี้ยิ่งใหญ่ทั้งนั้น นายพลทั้งนั้น และที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งคือ พลเอกหลวงเสรีเริงฤทธิ์ คุมรถไฟต่อต้านถึงขนาดไม่ยอมอยู่ภายใต้กฎหมายแรงงาน จอมพล ป. เรียกมาว่า ต้องทำเป็นนโยบาย ถ้าจะออกกฎหมายแรงงานให้นายจ้างปฏิบัติแล้วรัฐบาล ต้องเป็นตัวอย่างด้วย หลวงเสรีฯ บอกว่าถ้าเป็นตัวอย่าง ผมจะต้องเสียเงินอีกเท่าไร บอกเสียเงินเท่าไรบอกมาเพราะจะต้องจ่ายค่าล่วงเวลา

ความกล้าหาญทางการเมืองอีกอันหนึ่ง ซึ่งในที่สุดท่านต้องถูกปฏิบัติ คือท่านมีมติให้คณะรัฐมนตรีก่อนจอมพลสฤษดิ์ปฏิบัติ รัฐมนตรีทุกคนต้อง

ถอนตัวเองจากธุรกิจ แล้วท่านก็ประกาศเป็นคนแรก ลาออกจากตำแหน่ง กรรมการในบริษัท จากหลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้ ผมว่าประวัติศาสตร์น่าจะเขียน น่าจะลงวิเคราะห์ใหม่ว่าจอมพล ป. โดยเฉพาะช่วง 2490-2491 ซึ่งผมเห็นว่าท่านกลับมาราวนั้น จะมาสร้างประชาธิปไตย แต่ว่าก็เป็นธรรมดาของบ้านเมือง บางที่ท่านคิดไกลไป เร็วไป ในที่สุดก็อยู่ไม่ได้

๕.เนศ อาภรณ์สุวรรณ

ขอบคุณครับ ขอคำถามและความเห็นจากท่านผู้ฟังครับ ขอเชิญครับ

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

สวัสดิ์ศรีรับ อย่างแรกขอเรียนให้อาจารย์จรัสพรทราบด้วยว่าผมก็มีฐาน ทางด้านการละคร แล้วก็ไปทำเรื่องการเมือง คือทำเรื่องของรัชกาลที่ 6 ดุสิตธานี เพราะฉะนั้นก็จะเข้าใจเรื่องของปัญหาในแง่ที่ว่า ต้องใช้หลายวิชาการเข้ามารวม แต่อย่างหนึ่งที่ผมมองที่ต้องขอเห็นไปในแง่ที่ต่างกัน คือเรื่องที่ว่า จอมพล ป. ด้านราชสำนัก ในส่วนหนึ่งผมมองว่าจอมพล ป. ด้านราชสำนักจริง แต่ในเชิงบุคลากร ไม่ด้านในเชิงโครงสร้าง

โครงสร้างของละครและการเมืองของจอมพล ป. ยังมีลักษณะเกือบจะเหมือน เรียกว่าถอดแบบจากยุคของราชสำนักในเชิงที่ว่า มีการใช้พิธีกรรม สัญลักษณ์ และการใช้ละครทั่วไปเพื่อการโน้มน้าว เพียงแต่ดูเหมือนว่าละครของยุคหลวงวิจิตรฯ จะเป็นละครในเชิงปิดมากกว่า

ทางสาขาวิชาการละครมีนักวิชาการกล่าวไว้ว่า ละครมี 2 ประเภท คือ ละครเชิงเปิด ได้แก่ละครพื้นบ้านทั่วไปของชาวบ้าน ตาสีดาที่เราเรียกกัน แต่ความจริงแล้วเป็นละครที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง เนื่องจากสามารถให้คนที่มองละครเหล่านี้สามารถแปลความได้ตามความพอใจ เช่น ถ้าคุณดูหนัง

ใหญ่จะสามารถมองได้ว่าเด็กก็ดูได้ ผู้ใหญ่ก็ดูได้ จะมองในแง่ปรัชญาก็ยังได้ แต่ละครปิด เป็นละครในแง่ที่ว่าผู้ชมคือผู้จัดแสดงจะมีแนวคิดเฉพาะเจาะจง และต้องการให้ผู้ชมได้รับรู้หรือยอมรับแนวคิดดังกล่าว และนี่ผมว่าจะเป็นการ สอดคล้องเรื่องเกี่ยวกับที่อาจารย์สมเกียรติได้พูดว่าทำไมลำดับถึงไม่อนุญาตให้เล่น ลำดับเป็นละครที่มีความเป็นเชิงเปิดสูง คือสามารถจะเล่นในเชิงว่าต่อคำ อย่างไม่รู้ก็ได้ จะแฉวงการเมืองก็ได้ จะเล่นในแนวต่าง ๆ ได้สะดวก

เพราะฉะนั้นละครในยุคของจอมพล ป. ดูเหมือนว่าจะมีการจัดระเบียบ คือละครของพระราชสำนักก็มีการจัดระเบียบเช่นกัน เช่น โจนก็เริ่มมีระเบียบมากขึ้นในเวลาที่ผ่านไป แต่ของจอมพล ป. นั้นจะครอบคลุมไปถึงละคร พื้นบ้าน และอันนี้ผมว่าเป็นส่วนซึ่งสะท้อนไปถึงแม้แต่ในสมัยปัจจุบัน ซึ่ง ละครและการแสดงยังไม่ได้กระจายไป ไม่ได้กลับไปสู่ประชาชนเท่าที่ควร ขอบคุณมากครับ

ชนิกา วัฒนศิริ

ดิฉันชื่อชนิกา วัฒนศิริ สอนภาควิชานาฏศิลป์อยู่ที่วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี จบจากโรงเรียนนาฏศิลป์ ตรงเชิงสะพานพระปิ่นเกล้า ได้ฟังคำพูดของ อาจารย์จิรพรที่บรรยายมาเกี่ยวกับการละคร ยังมีบางสิ่งบางอย่าง อาจารย์อาจ จะเข้าใจผิด อันนี้ไม่ได้มาแย้งอะไร แต่อยากจะมาเติมการละครในสมัยจอมพล ป. ที่ยังมีมัดมืออยู่ให้สว่างไสวขึ้นมาเท่านั้นเอง จะขอเรียนถามและจะอธิบาย บางอย่างที่อาจารย์ยังเข้าใจไม่ตรง

คำถามเกี่ยวกับว่า เมื่ออาจารย์บรรยายเรื่องละครสมัยจอมพล ป. พ.ศ. 2494-2496 นั้น จอมพล ป. บอกว่าให้ไสรongทำเล่นละคร ตัวเองก็อยู่ใน ระยะนั้นพอดีเลยไม่เข้าใจ ทำไมอาจารย์จะต้องมาหัดละครที่ไสรongทำเล่น เพลิดเพลินนั้นเขาเล่นเรื่องละครนอกเพิ่งจบไปใหม่ ๆ ละครนอกนั้นเขาจะ

ไม่ใส่รองเท้า พอดีจากละครนอกเรื่องสังข์ทอง จะเป็นละครเรื่องมโนราห์ ใส่รองเท้าเล่นละครทุกตัวก็บอกสั้นจ้งเลย แต่รองเท้านั้นเขาทำด้วยผ้าใบ ยึดพื้นได้ การเล่นละครนั้นเป็นละครพวกชาตรีจะไม่มีจรดเท้าไม่มีถัดเท้า เรียกว่าไม่ใช้เท้ามากนัก จึงทำให้การละครนี้ดำเนินไปได้ด้วยดี ซึ่งจะเห็นว่า กรมศิลปากรนั้นเขาไม่ได้จัดตามนโยบายผู้นำ ว่าให้ทำอะไรก็ตามโดยที่ ไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ใช้มันสมอง เขาคิดเหมือนกันว่าควรจะทำอย่างไรเพื่อที่จะ สนองนโยบายของจอมพล ป. ให้สอดคล้องไปด้วยกัน แล้วจึงจัดเล่นละคร เรื่องมโนราห์ขึ้น

ช่วงนั้นไม่นานโรงละครก็เกิดไฟไหม้ นักเรียนนาฏศิลป์ก็ไม่มีเวทีที่จะ เล่น และเรียนนาฏศิลป์ ถ้าไม่ออก (แสดง) นั้น เหมือนกับว่าเรียนเกษตร เรียนวิชาเลี้ยงวัวบนกระดานดำ จอมพล ป. ก็เริ่มให้จัดการแสดงละครเรื่อง อานุกาพต่าง ๆ ก็ย้ายจากโรงเก่าไปเล่นที่กระทรวงวัฒนธรรม เล่นที่นั่นระยะ นั้นเป็นช่วงที่เริ่มติดต่อกับต่างชาติ เอนาฏศิลป์ออกไปเล่นก็คิดเล่นละคร ประเภทอานุกาพขึ้น เป็นคนละแนวกับละครรำ ละครอานุกาพนั้นเป็นที่เรียก ขานในกรมศิลปากรว่าเป็นละครประเภทกำ ๆ แะ ๆ ไม่อย่างที่ว่าอาจารย์ศีกฤทธิ ว่าชีเบ็ชีเบ็ คำว่า กำ ๆ แะ ๆ เพราะเป็นละครที่นำสากลเข้ามา เอาดนตรี ไทยกับดนตรีสากลเข้ามาผสมกันให้กลมกลืนกัน โดยใช้หลักที่เรียกว่า กำ ๆ แะ ๆ ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ที่เรียกกันในกรมศิลป์ฯ

ละครของหลวงวิจิตรฯ นั้นส่วนมากจะเน้นคำพูด เพราะว่าท่านเป็น นักปราชญ์ และจุดประสงค์ในละครอานุกาพนั้นเน้นอันหนึ่งคือ เรื่องความรัก ชาติเป็นสำคัญ ตัวละครของท่านจะเต็มไปด้วยบุคลิกฐานและสัญลักษณ์ ในละครประเภทของหลวงวิจิตรฯ ถ้าใครดูสมัยนั้นก็พอจะนึกออก

อาจารย์พูดอยู่คำหนึ่งบอกว่าละครของหลวงวิจิตรวาทการไม่เน้นเรื่อง เสื้อผ้า ขออธิบายให้เข้าใจว่า ไม่ว่าจะเป็ละครของหลวงวิจิตรวาทการ หรือ

ละครนอก ละครใน ละครร้อง ฯลฯ เสื้อผ้าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง จะมี เพลง เสื้อผ้า ฉาก ดนตรี เหล่านี้ บทละครจะมาผสมกลมกลืนเป็น องค์ประกอบของการละคร ถ้ามีแต่คำพูดอย่างเดียว เสื้อผ้าไม่เข้ากัน ก็ไม่สามารถจะบอกได้ว่าละครนั้นเกิดขึ้นในสมัยไหน มีความเป็นมาอย่างไร เสื้อผ้านี้เน้นมาก เพราะวก่อนที่จะแสดงละครเรื่องหนึ่งเรื่องใด เขาจะประชุม ผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้าน และจะมีความคิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันถึงจะนำละคร เรื่องนั้นออกแสดงได้ มีความพิถีพิถันพอสมควร กว่าจะแสดงนั้น แสดงแล้ว แสดงอีกให้อธิบดีดู ให้ผู้เชี่ยวชาญมาดู และจะติแล้วติอีก กว่าจะเล่นได้คน เล่นก็น้ำตาตกกันไปตาม ๆ กัน กว่าจะออกมาได้ แล้วก็ชื่นใจว่าเล่นแล้ว ถ้า คนไหนคืออาจารย์ก็จะมีรางวัลให้ 10 บาท 20 บาท

เรื่องหนึ่งเขาบอกว่าละครหลวงวิจิตรฯไม่นิยมใช้ผู้ชาย แต่จริง ๆ แล้ว ละครของหลวงวิจิตรฯใช้ชายจริงหญิงแท้แน่นอน เพราะนำมาจากตะวันตก ยกตัวอย่างเช่นเรื่อง*สามสคร* ผู้เล่นคือครุฑราชม พโทธิเวส เป็นพระเอก นางเอก คือพีรติยะ เป็นผู้ช่วยอยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เดี๋ยวนี้ พีรามพตอนที่เล่นเรื่อง สามสครนั้นคิดว่าหัดนาฏศิลป์มาแล้ว 6 ปี คนที่เล่นละครของหลวงวิจิตรฯนั้น ไม่ใช่คนที่หัดใหม่ และไม่มีพื้นความรู้มาก่อนจึงเล่นละครประเภทนี้ จริงอยู่ ละครทุกเรื่องหัดใหม่ทุกเรื่อง แต่ก่อนที่จะหัดได้ผู้เล่นต้องมีพื้นความรู้ อย่าง แน่นหนาพอสมควร และบุคลิกต้องตรงกับตัวละครในนั้นถึงจะได้รับเลือก

มาถึงเรื่องร่างมาตรฐาน ที่บอกว่าทำร่างนั้นส่วนมากอยู่ในเพลงช้า เพลงเร็ว อันนี้ไม่จริง ทำร่างมาตรฐานนั้นอยู่ในท่าแม่บทใหญ่หมดเลย เริ่ม จากร่างมาตรฐานนั้นมาจากรำโทน เพราะรำโทนไม่มีจังหวะ จังหวะเกิดจาก ฉิ่ง กรับ และโทน 3 อัน การรำนั้นมืออย่างไรแล้วแต่ ควักกะปิไม่ว่า แต่ขอให้ ทำเดินถูกจังหวะ พอจากรำโทนก็พัฒนาขึ้นเป็นร่างมาตรฐาน ทุกท่านคง จะเคยได้ยินเพลงตามองตา ไกล่เข้าไปอีกนิด ยวนย่าเหล พวกนี้อยู่ในเพลง

ร่างมาตรฐานทั้งหมดเลย ที่จะจัดทำให้เป็นแบบฉบับ และบรรจุมรดกเข้าไปในนั้น โดยนำดนตรีสากลเข้ามาด้วย เพราะว่าการเดินทำไม่เหมือนกับรำไทย ต้องใช้ดนตรีสากลเข้ามา และทำรำนั้นจึงกำหนดแบบให้เป็นมาตรฐาน

เพลงนี้ท่านผู้หญิงละเอียด ท่านเป็นผู้แต่งขึ้นมา 4 เพลง มี *งามแสงเดือนชาวไทย ยอดบุษานักรบ หญิงไทยใจงาม* กรมศิลปากรแต่งเพิ่มอีก 6 เพลง เป็น 10 เพลง เพื่อที่จะปลุกใจทหารหาญที่เลิกจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ไม่มีกำลังใจให้มีกำลังใจขึ้นมา โดยการแต่งเพลงให้เห็นความสำคัญของทหาร และผู้หญิงเป็นฝ่ายตาม เป็นกำลังใจ แล้วจึงบรรจุมรดกเข้าไปให้เป็นแบบมาตรฐาน

ที่ว่าการละครราชสำนักของกรมศิลป์ไม่มีการเปลี่ยนแปลง กรมศิลป์นอกจากจะอนุรักษ์แล้ว ยังมีหน้าที่คิดแบบใหม่ขึ้นมา แต่การคิดแบบนั้นต้องอยู่บนฐานของความเป็นไปได้ ตัวอย่างเช่น ละครในสัปดาห์อนุรักษ์มรดกไทย สมเด็จพระเทพฯ ท่านพระราชทานความคิดให้กับอาจารย์เสรี หวังในธรรม บอกว่าการเล่นเรื่องอุณรุทที่เป็นละครใน ท่านรับสั่งให้กรมศิลปากรนำวงโยธวาทิตมาเล่นด้วย กรมศิลปากรไม่รู้จะทำอย่างไร แต่สมเด็จพระเทพฯ รับสั่งว่าดนตรีสามารถจะทำได้ทั้งนั้น ก็มาคิดใหม่ อาจารย์เสรีก็ปรับการแสดงขึ้นใหม่ เป็นแนวใหม่ เป็นแบบแหวกแนว แต่ความจริงสมเด็จพระเทพฯ ท่านมีความคิดที่สร้างสรรค์ วิธีจัดการแสดงนั้นใช้เป็นรูปบุคลาธิษฐานเป็นภาพนิ่ง ที่พอจะรำได้เป็นเพลง 2 ชั้นก็เอามารำ แต่วงดนตรีนั้นใช้วงโยธวาทิต เพราะฉะนั้นที่ว่ากรมศิลปากรรักษาแบบเดิมโดยไม่ปรับใหม่ ก็ขอบอกว่าบางอย่างทำได้ก็ทำ ถ้าทำแล้วผิดหลักการละครไทยก็จะไม่ทำ ขอเรียนให้ทราบคร่าว ๆ เท่านั้นจะคะ

ชเนศ อภรณ์สุวรรณ

ขอบคุณครับ อาจารย์จิรพรจะตอบ แต่ว่าผมขอค้น คือผมอยากมีข้อสังเกตเพิ่มว่า เท่าที่เราพูดกันมาถึงเรื่องนโยบายวัฒนธรรม และมีตัวอย่างหลายอย่างในสมัยจอมพล ป. อันหนึ่งที่ผมอยากให้มีการอภิปรายกันก็คือ เท่าที่ฟัง ๆ ดูแล้ว เรากำลังเห็นภาพ ย้อนกลับไปดูภาพเรารู้สึกว่าทุกอย่างก็ดำเนินไปด้วยดี แล้วมีปัญหาอะไร เราไปสงสัยอะไรหรือไปมีปัญหอะไรกันตอนนี้ ผมรู้สึกว่าซักจะเบลอลไปแล้ว คือไม่รู้เหมือนกันว่านอกจากเรื่องเทคนิคเรื่องสุนทรียทัศน์ ฯลฯ ซึ่งคงต้องเถียงกันในหลักการหรืออะไรต่างกันไป ผมเข้าใจว่า เรากำลังพยายามที่จะทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ไทยในช่วงสำคัญช่วงหนึ่งที่เพิ่งผ่านพ้นไป เราพบว่ามีความเหตุการณ์หรือมีอะไรต่าง ๆ เกิดขึ้นมา โดยเฉพาะเรื่องนโยบายวัฒนธรรมที่เราพูดถึงนี้ ผมก็เลยอยากจะย้อนกลับมาคิดหนึ่งว่า ที่ผมคิดว่ายังเป็นปัญหาอยู่ที่เรายังไม่ได้ทำให้กระจ่างไป คือเรื่องนโยบายรัฐนิยมทั้งหลาย ในแง่หนึ่งวัฒนธรรมที่เราพูดถึงที่รัฐบาลจอมพล ป. ออกมา เรื่องการร่ำวง เรื่องการแต่งตัว การกินข้าว เป็นเรื่องธรรมดาเดี๋ยวนี้เราก็ทำกันแบบนั้น แต่ผมมีข้อสังเกตอยู่นิดเดียวเท่านั้นเอง ตรงที่ว่าโดยทั่วไปผมเข้าใจว่าพฤติกรรมทางสังคม โดยเฉพาะสังคมสมัยใหม่หลาย ๆ อย่างพัฒนามาโดยตัวเองไม่ใช่หรือ พุดง่าย ๆ คือหมายความว่า รัฐบาลในประเทศที่ศิวิไลซ์ทั้งหลาย ผมคิดว่าเขาไม่ได้ออกกฎหมายบังคับไม่ใช่หรือว่าคุณจะต้องกินข้าวเวลา 8 โมง แล้วออกไปร่ำวงเวลา 10 โมง ใส่ชุดสูทสีขาว

ที่อาจารย์สมเกียรติอ่านมา ผมเพิ่งรู้ว่าห้ามเล่นละครถึง ลำตัด กับเสภารำ 3 อย่าง และอีก 18 อย่างไม่ต้องขออนุญาต ที่เหลือต้องขออนุญาตจึงเล่นได้ ผมคิดว่าถ้าหากเราไปประเทศไหนตอนนี้แล้วพบว่าประเทศนั้นห้ามเล่นละคร 3 อย่างนี้ ไม่ต้องขออนุญาตอีก 18 อย่าง ที่เหลือต้องขออนุญาต ผมคิดว่าเราก็บอกว่าสังคมนั้น ๆ ต้องมีอะไรผิดปรกติแล้ว ประเด็นนี้น่าคิดว่า เกิดอะไรขึ้น

กับรัฐไทยในตอนนั้น และผลจากอันนั้นได้ทำให้เกิดอะไรขึ้นมา ผมคิดว่า ประเด็นที่อาจารย์เกษียรโยงไปเมื่อเช้านี้บอกว่า ต้องดูบทบาทของท่านจอมพล ป. กับรัฐราชการ ผมเริ่มเข้าใจแล้วหลังจากได้ฟังเมื่อบ่ายนี้ว่า คือเรื่องละคร เรื่องวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ผมว่าปล่อยให้ชาวบ้านเขาทำกันเอง หรือปล่อยให้ชนชั้นกลางหรือใครที่อยู่ในเมืองไทยเล่นกันไปเอง ทำกันไปเอง ผมว่าทุกคนก็มีความสุขนะ และคงออกมามากมาย รับรองว่าต้องมีมากกว่าที่กรมศิลปากร คิดแน่ ๆ และคงสวยกันแหลกรากุญเลย แต่ทันทีที่มีคำสั่งหรือระบบระเบียบราชการออกมา ต้องเป็นอย่างนี้ต้องเล่นอย่างนี้ ผมคิดว่าเริ่มมีปัญหาและวัฒนธรรม

จนถึงเดี๋ยวนี้ก็ตามผมว่าคงไม่มีประเทศไหนที่ล้อมวลชนหรือนักวิชาการ ยังวิพากษ์กรมศิลปากรของประเทศนั้น ๆ อยู่อย่างเป็นล่ำเป็นสันเท่ากับเมืองไทย เพราะทุกเรื่องทุกอย่างต้องผ่านกรมศิลป์ นี่ไม่ได้โจมตี ยกความจริงขึ้นมา ผมคิดว่าประเด็นนี้น่าสนใจ

เชิญอาจารย์จิรพร

จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

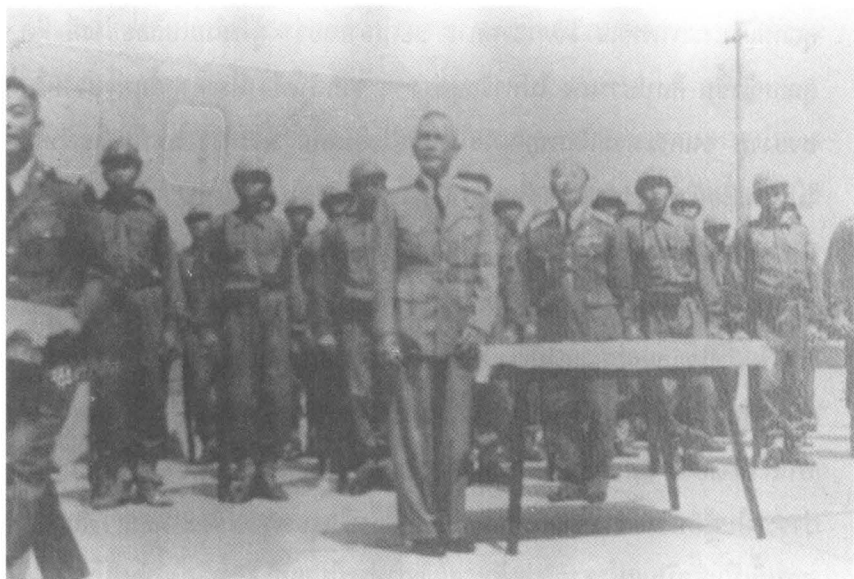
ก่อนอื่นขอขอบคุณอาจารย์ที่ให้ข้อมูลเพิ่มเติม แต่อยากจะอธิบายในส่วนที่ดิฉันได้พาดพิงไปถึงกรมศิลปากร หรือว่าละครของหลวงวิจิตรฯ ซึ่งอาจารย์อาจจะไม่พอใจ ดิฉันไม่ได้มีคำกล่าวใดเลยทั้งกาย วาจา และในบทความที่บอกว่ารัฐบาลสั่งอะไรไปแล้วกรมศิลปากรทำอย่างเดียวโดยไม่ได้ใช้ปัญญา ดิฉันไม่เคยพูด แต่บอกว่ามีนโยบายอย่างนี้แล้ว กรมศิลปากรก็รับ แต่รับแล้วปรับอย่างไรก็ต้องอยู่ในกรอบนโยบายนั้น

ส่วนเรื่องรองเท้า ดิฉันได้พบในบันทึกการประชุมคณะกรรมการปรับปรุงส่งเสริมการดนตรีและละคร ระบุไว้ชัดเจนมากกว่ามีเจตนาของจอมพล

ป. พิบูลสงครามมานานแล้ว อยากให้ละครเป็นระเบียบระบบเสียที่ อย่างโจนนี่น่าจะต้องใส่รองเท้า ดิฉันก็ไปเรียนสัมภาษณ์อาจารย์ปราณี ตำราญวงศ์ ซึ่งท่านเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ ท่านบอกว่ามีจริงแต่ว่าคนก็บ่นกันมาก และดิฉันไปสัมภาษณ์ผู้แสดงละครของหลวงวิจิตรฯหลายท่าน ก็ได้รับคำตอบแบบเดียวกัน คือบ่นกันมาก ไม่ได้แปลว่ากรมศิลป์ไม่ได้มาปรับ ปรับแต่พยายามหาวัสดุที่ทำให้เคลื่อนไหวได้ง่าย เช่น คุณลัดดา สารดา ยน ก็บอกเลยว่าพยายามจะใช้ให้ข้างนอกเป็นดินเงินดินทองเหมือนกับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย แต่ว่าพื้นเป็นยาง คนก็ยังบ่น จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมต่อมาถึงได้เลิกไป แต่ดิฉันไม่ทราบระยะเวลาที่ปฏิบัติจริง

ข้อ 2 ที่อาจารย์เข้าใจว่าดิฉันพูดว่าละครหลวงวิจิตรฯไม่เน้นเสื้อผ้านั้น ดิฉันขออนุญาตแก้ ดิฉันพูดถึงเสื้อผ้าในหมวดของความตระการตา ในหลักของการจัดปัจจัยองค์ประกอบละครนี้ รวมลักษณะที่เห็นได้ด้วยตา จาก ไฟ เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ทำら ทั้งหมดเป็นเรื่องความตระการตา คือสิ่งที่มีผลกระทบต่อกับตา และดิฉันก็เชื่อว่าหลวงวิจิตรฯได้เห็นความสำคัญทุกประการ แต่พยายามจะโยงเข้าลักษณะใกล้จริง หรือคล้ายจริงของตะวันตก

ดิฉันมีข้อมูลซึ่งไม่ได้พูดที่นี้อีกมาก ก็มันแต่พูดเรื่องอื่น ซึ่งดิฉันคิดว่าถ้าใครอ่านบทความก็คงจะได้ข้อมูลที่ดิฉันอยากจะเสนอในที่นี้ สิ่งที่ดิฉันต้องการจะย้ำคือ จอมพล ป. หลวงวิจิตรวาทการมีความตระหนักรู้ว่า จะต้องทำให้สมจริงสมจัง โดยเฉพาะดิฉันยกตัวอย่างว่า *เลือดสุพรรณ* ท่านบอกเลยว่าดวงจันทร์เป็นชาวบ้านต้องแต่งแบบชาวบ้าน ไม่ต้องสวยงาม เพราะการแสดงความงามอยู่ที่การแสดง ความงามไม่ได้อยู่ที่เสื้อผ้า ซึ่งละครเมื่อก่อนนี้จะตกทุกซ์ได้ยากลำบากอย่างไร ก็จะต้องใส่เครื่องทรง ไม่ได้เปลี่ยน ท่านบอกว่าให้เปลี่ยน เพราะยุคนั้นเป็นยุคที่เริ่มจะใช้ลักษณะเหมือนจริงแล้ว แต่ขณะเดียวกันพอทำไปได้สักพักหนึ่งก็เข้าลักษณะเดิมคือสวยไว้ก่อน ดิฉันสัมภาษณ์

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำพิธีเปิดสนามบินดอนเมือง พ.ศ. 2495

จอมพล ป. พิบูลสงคราม รับมอบเครื่องบินจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2498

คุณหญิงประภาพรธรรม วิจิตรวาทการ บอกเองเลยว่า ผู้ที่ช่วยเหลืออย่างดี คือ คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ไปหาวัสดุต่าง ๆ จากลำเพ็ง ที่ราคาถูกแต่คุณภาพให้ สวยงาม จนกระทั่งมีเงินพอจึงจะไปซื้อจากอินเดีย ที่ใช้คำว่าไม่เน้นเสื้อผ้าคือ ไม่เน้นเสื้อผ้าที่ตระการตา ที่หรูหรา ที่วูบวาบมากในช่วงแรก แต่กลับมาเน้น เหมือนเดิม ซึ่งกรรมศิลปากรก็ยังเน้นอยู่

เรื่องที่คุณบอกว่าดิฉันใช้คำว่าที่ต้องรำ ไม่เน้นทำรำแล้วก็ผายมือไปธรรมดา ชี หรือท่ามือแสดงอารมณ์อย่างนี้ จริง ๆ แล้วดิฉันพูดโดยเปรียบเทียบกับโครงสร้าง ของยุคนั้นที่ศิลปินราชสำนักมีความสามารถมากกว่า ฝึกฝนมาตั้งแต่เด็ก บาง ท่าน 10-20 ปี และหลวงวิจิตรวาทการไม่ได้ใช้ ดิฉันได้รับยืนยันตรงกันเลยไม่ ว่าจะเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ก็ดี หรือคุณครูจำเรียง พุฒประดับ ซึ่ง ตอนนี้เป็นศิลปินแห่งชาติไปแล้ว บอกว่าท่านไม่เคยได้รับเลือกให้เล่นบพเด่น เพราะรำสวยก็รำประกอบฉากไปแล้วกัน หรือว่าถ้ามีตัวเอกมาจากเมืองนั้น เมืองนี้ก็มารำประกอบให้สวย แต่ตัวที่จะรับบพเด่นที่จะต้องเป็นตัวแทนของ ประเทศไทย หรือกษัตริย์ที่จะต้องกู้เอกราช หรือประชาชนไทยที่จะต้องเสีย สละชีพเพื่อชาติ ล้วนแต่เป็นนักเรียนศิลปากรที่ฝึกมาได้แค่ 2 ปี ดิฉันอธิบาย ในช่วงเริ่มต้น แต่แน่นอนต่อมากรรมศิลปากรตั้งมานานศิลปินก็มีความสามารถ มากขึ้น

ดิฉันขออนุญาตมาที่ประเด็นที่อาจารย์ธนศรัให้เห็น ดิฉันเห็นด้วยว่า ไม่สามารถจะวิเคราะห์หรือประเมินบทบาทจอมพล ป. ได้โดยไม่เอ่ยถึงรัฐ เพราะการทำให้ศิลปะเป็นของรัฐ รัฐเป็นผู้ชี้ขาด รัฐเป็นผู้สร้างมาตรฐาน และ รัฐอนุญาต เมื่อก็อจารย์สมเกียรติสรุปไม่ตรงนักอาจจะเพราะอาจารย์รับ คือมีระเบียบมากมาย ละครแบ่งออกเป็น 3 ประเภท อุปรากร นาฏกรรม นาฏดนตรี ซึ่งเลียนมาจากฝรั่ง คือ Opera Drama Musical แต่วิธีเรียก สับสน และผู้ที่แปลโครงสร้างนี้มาคือหลวงวิจิตรวาทการ ได้รับมอบหมายจาก

จอมพล ป. ให้แปลจากภาษาต่างประเทศ และมีคณะกรรมการพิจารณาว่าจะเลือกอะไร เรียบเรียงอย่างไร

จาก 3 ประเภทนี้ ตัวอย่างเป็นตะวันตกหมด เช่นอธิบายว่ามหาอุปรากร ได้แก่ Grand Opera คือการแสดงเรื่องเสรีาสกษาบซึ่ง จบลงด้วยการสลดใจ เช่น มหาอุปรากรออีต้าของเวอร์ดี คนไทยจะไปรู้จักอะไร เลยมีจดหมายเข้ามามากมาย ถามว่าแล้วโขน ละคร ละครนอก ละครใน จั๋วหนังใหญ่ หนังตะลุง จัดเป็นประเภทอะไร จะได้แสดงหรือไม่ กรมศิลปากรก็ตอบ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ก็ไม่ทราบ และคำตอบก็ลึกลับมาก โดยตกลงกันให้โขนอยู่ในประเภทจิตรทัศนาศนา และมาจากคำว่า pantomime ซึ่งในการละครตะวันตก หมายถึงการแสดงที่ใช้แต่ท่าทาง ไม่มีคำพูดบทสนทนา หรือบทพูดประกอบ หรือคำร้อง ซึ่งไม่ได้ครอบคลุมโขน ไม่ได้ครอบคลุมละครใด ๆ ทั้งสิ้น แสดงว่าเจ้าหน้าที่ไม่ทราบ มองว่าจิตรทัศนาศนาดูแล้วสวย ๆ ดี ฉะนั้นโขน ละครนอก ละครใน ละครชาตรี ถูกจัดเป็นจิตรทัศนาศนา ส่วนละครร้อง ละครพันทาง จั๋วลิเก จัดเป็นนาฏดนตรี (drama) จำอวด ละครย่อย ระบำมหาเศนธ์ จัดเป็นวิพิธทัศนาศนา ซึ่งแปลมาจาก Variety show และ ๆ ปนกันอะไรก็ไม่รู้แยกไม่ถูก ส่วนหุ่นจีน หุ่นกระบอก หนังตะลุง หนังใหญ่ ทั้งหมดนี้ไม่ถูกจัดเข้าในประเภทละครที่กำหนด อนุญาตให้แสดงได้เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งต้องขออนุญาตก่อน ส่วนลำตัด ละครลิง เสภารำ นั้นห้าม

ที่ดิฉันข้มนานี้ ความถักถักคือคำวินิจฉัยของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรไม่ตรงกัน จะเห็นว่าลิเกถูกจัดเข้าเป็นนาฏดนตรี เรื่องลิเกนี้สับสนมาก บางครั้งบอกว่าต้องการให้หมดไป บางครั้งบอกเล่นได้ แต่ต้องปรับเปลี่ยนเป็นเหมือนละครพันทาง บางครั้งบอกหยาบมากเลิกเล่นไปเลย

สิ่งที่น่าสนใจคือมาโยงถึงอาจารย์ธเนศว่าชาวบ้านรับอย่างไร อาจารย์ปริตดาภิสงสัย กฏอนันนี้เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรแบ่งออกเป็น 4 สายไปตรวจใน

เขตจังหวัดพระนคร ธนบุรี ส่วนต่างจังหวัดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดดูแล ผ่าน นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในหนังสือคำร้องที่เจ้าหน้าที่รายงานมีเรื่อง ประจำเลยคือ 1. ไม่มีบัตร ในสมัยนั้น คนที่จะเป็นศิลปินต้องมีบัตร ไม่เช่นนั้นไม่ตัดเทียบต่างประเทศ ต้องมีการอบรมและได้รับบัตร แต่ก็ไม่มีปฏิบัติ ตาม จังหวัดมีคำร้องว่านักแสดงไม่มีบัตร หรือว่านักแสดงเล่นหยาบคาย ฉากที่บอกว่าจะต้องเป็นไปอย่างวัฒนธรรม คือ ไม่ขาด ไม่ปุ๊ปุ๊ ก็ดูปุ๊ปุ๊ สกปรก ถ้ามีฉากกินเลี้ยง ฉากกินน้ำชา ต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรม มีคำฟ้องร้องว่าสมัย นั้นล้อตอกเล่นหยาบคาย มีการถีบ แล้วคำไอ้บ้า ก็บอกว่าไม่ถูกวัฒนธรรม คำฟ้องร้องที่มากมายก็แสดงว่ามีการต่อต้าน การต่อต้านอีกอย่างหนึ่งคือเวลาที่เจ้าหน้าที่ไปตรวจแล้วตักเตือน ก็จะมีหนังสือร้องเรียนจากคณะผู้จัดแสดง อาจจะเป็นผู้จัดการโรงละคร เจ้าของโรงละครบอกว่าเจ้าหน้าที่ปฏิบัติไม่เหมาะสม เช่น ขอบัตรดูฟรี แทนที่จะไปตรวจคนเดียวอาจจะไปสัก 10 คน แล้วขอบัตร ผู้จัดการก็จะไม่พอใจ ก็จะเห็นลักษณะความขัดแย้งอย่างนี้ตลอดเวลา แต่ที่ทำตามก็มี มีรายงานบอกบางคณะลิเกที่ไม่มีชื่อเสียง แต่นำชื่นชม มากที่ใส่ถุงเท้า (ทางใต้โนราที่ใส่ถุงเท้ากันช่วงนี้) ก็จะบอกว่าลิเกนี้ดีมาก เสียตายคนไม่ดู คือคณะที่ไม่มีชื่อเสียงปฏิบัติตามวัฒนธรรม แต่ลิเกของคณะ นายหอมหวลซึ่งเรารู้จักกันพอสมควร มีชื่อเสียง คนดูก็จะบอกว่า ลิเกคณะ นายหอมหวลแย่มาก ไม่เล่นตามบท เล่นหยาบคาย แล้วทำไมคนดูเต็มโรงก็ จะมีการบ่นว่า ปฏิกริยาทำนองนี้ดิฉันตีความว่า มีทั้งการทำตามและการต้าน แต่จะต้านจะทำตามอย่างไรก็ตาม ศิลปินและเจ้าของโรงละครตระหนักเสมอว่า มีหน่วยราชการดูแล มีรัฐดูแล และตัวเองต้องปฏิบัติตามรัฐนั้น จะต้านหรือไม่ ต้านอย่างไรก็แล้วแต่แค่ไหน ก็ต้องมีการโอนอ่อนผ่อนปรน เช่นมีหนังสือมาให้ ขออนุญาตจะปรับแล้ว มีการต่อรองยืดหยุ่นกันตลอดเวลา ซึ่งดิฉันไม่ทราบว่าจะตอบคำถามอาจารย์ธเนศได้มากน้อยเพียงใด ขอยุติแค่นี้ค่ะ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ขอเชิญ อาจารย์ปริตตา ศรีวัชร

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล

ท่านอาจารย์จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ ที่พูดว่าร่างมาตรฐานไม่ได้มาจาก เพลงช้าเพลงเร็ว แต่มาจากแม่บทใหญ่ ชื่อของท่าอย่างสอดสร้อยมาลา ชักแป้งผัดหน้า แจกเต้าเจ้ารัง เป็นชื่อที่ปรากฏอยู่ในรำชุดแม่บทใหญ่ แต่ดิฉัน ของยืนยันว่าตัวทำนั้นมาจากเพลงช้าเพลงเร็ว เพราะว่าแม่บทใหญ่เป็นรำซึ่ง ประดิษฐ์ขึ้นมาในยุคที่สร้างกรมศิลปากรนี่เอง โดยการเอาคำมาผูกกัน แล้ว อาจารย์มาลี คงประพัฒน์ อาจารย์ละมุน ยมะคุปต์ เป็นคนเอามาผูกกันร้อย กันเป็นรำชุดหนึ่ง แต่ตัวทำจริง ๆ นั้นอยู่ที่เพลงช้าเพลงเร็ว ซึ่งถือว่าเป็น เพลงชุดที่เบสิกที่สุดของรำไทย ข้อมูลนี้ดิฉันได้มาจากหนังสือชื่อ รำไทยใน 2 ศตวรรษแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ ของ อรวรรณ ชมะวัฒนา และการ สังเกตของดิฉันเอง ดิฉันขอยืนยันว่ามาจากเพลงช้าเพลงเร็ว

ประการที่ 2 อาจารย์ธเนศตั้งข้อสังเกตขึ้นมาว่า มีรัฐที่โหนบ้างที่เข้ามา ควบคุมศิลปวัฒนธรรม รัฐอย่างอเมริกาจะไม่ควบคุม และรัฐอย่างแกลว ๆ นี้ เยอะแยะไปหมด ไม่ใช่ของประหลาดเลย ถ้าอาจารย์ดูจีนสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม ที่ประดิษฐ์การแสดงคล้าย ๆ กับ Opera และมีของจีนเข้าไป จิวก็เล่นไม่ได้ ถ้าอาจารย์ดูชาวในสมัยซุการ์โน มีการประดิษฐ์ที่เรียกว่า *วายังปัญญาศีลา* เป็น ตัวหนังตะลุงเล่นเรื่องหลักการ 5 ประการของชาติ ตัวหนังแต่ละตัวจะเป็น สัญลักษณ์ของหลักแต่ละประการ และวายังแบบเดิมซึ่งเป็นการเล่นเกี่ยวกับ ความเชื่อดั้งเดิม เทพเจ้าดั้งเดิม ไม่ถึงกับถูกห้าม แต่ก็ไม่ใช่ที่พอใจ ใน มาเลเซีย เช่นกัสนัน การแสดงวายัง การแสดงโนรา รัฐก็ไม่สนับสนุน

น่าสนใจว่าทำไมถึงไม่สนับสนุน คือการแสดงแบบพื้นบ้านนี่มีการ

วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลรุนแรงมาก ถ้าคุณดูหนังตะลุงจะพบว่า ตัวตลกวิจารณ์รัฐบาลรุนแรงมาก วิจารณ์ทุกอย่างรวมทั้งรัฐบาลด้วย การแสดงแบบพื้นบ้านเป็นการอ้างอิงถึงอำนาจอย่างอื่นที่นอกเหนือจากอำนาจรัฐ การแสดงโนรา เช่น โนราลงครุ ซึ่งห้ามเหมือนกันก็อิงอยู่กับอำนาจของครุหมอ หนังตะลุงก็อิงอยู่กับอำนาจของครุหมอ ซึ่งอำนาจพวกนี้อยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐ อยู่นอกเหนือกฎหมาย

ดิฉันคิดว่านี่เป็นการเสริมว่าทำไมการแสดงบางแบบถึงถูกห้าม และการห้ามไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะของจอมพล ป. รัฐบาลหลาย ๆ แห่งก็ห้าม

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

อยากจะขอถามอาจารย์จิรพรนิดเดียวว่า ที่อาจารย์พูดถึงนโยบายวัฒนธรรม และพูดถึงลัทธิชาตินิยมกับสุนทรียทัศน์ อาจารย์เน้นเฉพาะละครไว้หรือไม่ คำว่าสุนทรียทัศน์อยากจะถามว่าในวิทยานิพนธ์อาจารย์ อาจารย์พูดถึงด้านสุนทรียทัศน์ด้านอื่น ๆ หรือไม่ เช่น ศิลปกรรม วรรณกรรม ดิฉันฟังมาเมื่อวาน เมื่อเช้า และบ่ายนี้ ยังไม่ได้ยินใครพูดถึงนโยบายวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวหนังสือไทยที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนกันยกใหญ่ และมีผลกระทบอย่างมากกับวงวรรณกรรมไทย และการตั้งสมาคมวรรณคดี การกำหนดว่าเขียนหนังสือต้องใช้ตัวหนังสืออย่างนี้ทำให้นักเขียนหลาย ๆ คน เช่น มาลัย ชูพินิจ เขียนประกาศออกมาว่าจะหยุดเขียนหนังสือชั่วคราว จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องตัวหนังสือ แล้วเท่าที่ทราบยังมีระเบียบอีกหลายอย่างคล้าย ๆ กับละครที่อาจารย์จิรพรพูดมาเหมือนกันว่า ละครนั้นพล็อตเรื่องบางเรื่องกำหนดเลยว่าห้ามมีเรื่องชู้สาว หมายถึงว่า ห้ามมีพล็อตเกี่ยวกับผู้ชายที่แม้แต่ถึงชอบผู้หญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาตัวก็ไม่ได้

ไม่ทราบว่าคุณทั้งหลายในที่นี้ได้เคยอ่านเรื่องสั้นของภิญโญ ศรีจำลอง

เขียนในสมัยหลัง เรื่องตัดลิ้นหนังตะลุง ในเรื่องเป็นหนังตะลุงก็ต้องประชันกันหลาย ๆ โรง โรงที่เล่นตามนโยบายของรัฐนิยม คือ ฉันท เธอ พูดคำหยาบไม่ได้ พระเอกนางเอกเป็นข้าราชการ ปลุกผักทำสวนครัว ปรากฏว่าไม่มีคนดูหนังตะลุงโรงนี้เลย โรงอื่น ๆ ที่เล่นหยาบโลนคล้าย ๆ ที่อาจารย์ว่าคนดูกันเต็มหมดเลย นี่เป็นเรื่องสั้นที่ล้อนโยบายของรัฐ ขอเพิ่มเติมและถามอาจารย์ จิตรพรเท่านั้นค่ะ ขอบคุณค่ะ

จิตรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

ขอบคุณสำหรับข้อมูลของอาจารย์ ดิฉันขอตอบสั้น ๆ ว่า ดิฉันเน้นศึกษาภาพกว้าง แล้วก็มาเน้นที่การละคร เพราะฉะนั้นไม่ได้เน้นที่ตัววรรณกรรม แต่เกี่ยวกับตัวหนังสือไทย ดิฉันได้สัมภาษณ์คุณปริษา พิณทอง ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน ท่านอยู่ที่อุบล ท่านบอกเป็นเกร็ดในขณะสัมภาษณ์ว่า เรื่องการปรับปรุงตัวหนังสือไทยสมัยนั้น อาจจะไม่เป็นที่ต้องใจของคนในกรุงเทพฯ แต่สำหรับคนอีสานแล้ว มันแสดงความเป็นเอกราชทางวัฒนธรรม เพราะว่าเราไม่ต้องพึ่งตัวอักษรบาลีสันสกฤต แล้วจริง ๆ เขาไม่มีปัญหาเลย เพราะว่าตัวอักษรเมื่อปรับแล้วก็เข้าใกล้กับตัวลาวที่คนอีสานเขาก็ใช้เขียนหนังสือธรรมของเขาอยู่แล้ว เขาเรียกตัวน้อย ดิฉันไม่มีความรู้สึกซึ่งในวัฒนธรรม แต่จากการสัมภาษณ์ ดิฉันรับรู้ได้เลยว่าเขาชื่นชมยกย่องจอมพล ป. พิบูลสงครามมากที่แสดงความเป็นเอกราชทางภาษาด้วยการปรับ และเขาบอกว่านี้จริง ๆ แล้วคนกรุงเทพฯยอมรับได้ ไทยจะเป็นเอกราชทางภาษามากนี้เป็นแง่คิดหนึ่ง

ในขณะที่ดิฉันค้นหนังสือพิมพ์ก็ได้พบบทความ จะว่าเป็นบทความหรือเรื่องสั้นก็ไม่ถูก เพราะชื่อเหมือนนิยาย คำว่าเธอหายไป หรือเธอหายไป เหมือนกับบอกว่าเธอหายไปฉันก็ไม่มีความสุข ในบทความเขียนถึงความทุกข์

ทรมานของนักประพันธ์ว่าอยู่ดี ๆ มีแต่ *ท่าน* กับ *ฉัน* แล้ว *เธอ* ไม่มี เธอหายไปเป็นความอาลัยอาวรณ์ ความทุกข์โศกและพร่ำพรรณนามาก แล้วในที่สุดกว่าจะรู้ว่า *เธอ* ในที่นี้คือ สรรพนามว่า *เธอ* ดิฉันก็คิดว่าน่าสนใจ ส่วนข้อมูลของอาจารย์นั้น ดิฉันได้พบบ้างประปราย ขอบพระคุณที่อาจารย์ให้เพิ่มเติม แต่คิดว่าคงจะมีคนทำแล้ว และข้อมูลคงมีอีกมาก

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ท่านสุตท่าย เชิญอาจารย์นครินทร์ครับ

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

ขอบคุณครับ ผมอยากอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องที่เราพูดกัน เกี่ยวกับนโยบายวัฒนธรรมกับรัฐ หรือการเมือง ผมอยากจะทำอภิปรายว่าเราน่าจะดูเรื่องนี้ ผมสอนคณะรัฐศาสตร์ก็จริง แต่ผมไม่รู้ว่รัฐคืออะไร สอนอยากมาก

ผมอยากจะทำให้ค่อยย่อลงไปถึงอำนาจทางการเมืองของผู้นำด้วย ไม่ใช่ดูแต่เพียงรัฐอย่างเดียว เพราะถ้าดูเฉพาะรัฐกับวัฒนธรรมแล้ว เราพูดกันทั้งหมดนี้ชวนให้เราเข้าใจว่ารัฐหรือรัฐบาลเข้มแข็งมาก ๆ มีอำนาจเด็ดขาดมาก ๆ เลยที่ไปยุ่งเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ แม้กระทั่งจะกินหมาก แต่งตัว เขียนหนังสือ รัฐมีอำนาจมาก ๆ ชวนให้เข้าใจอย่างนั้น และผมเข้าใจว่านักวิชาการฝรั่งหลายคนมองรัฐในเอเชีย ค่อนข้างเป็นรัฐที่เข้มแข็ง จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นคนซึ่งมีอำนาจเด็ดขาด พุดง่าย ๆ คือเป็นเผด็จการ ถ้าไม่เป็นเผด็จการจริงไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ถึงขนาดนี้ จริง ๆ เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

ผมอยากเสนอว่าถ้าเราดูนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. กับตัวอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. ที่มีอยู่จริง ๆ ผมคิดว่าเราอาจจะเจอ

ข้อสรุปที่ตรงกันข้าม ความเห็นของผมคือ การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม
ดำเนินนโยบายวัฒนธรรมนั้น จอมพล ป. มีอำนาจน้อยมาก ถ้ามีอำนาจ
เด็ดขาดจริง ๆ ไม่ต้องทำอะไรเลยก็ได้ การทำอย่างนี้แสดงว่ามีอำนาจน้อย
มากแม้กระทั่งในกลุ่มผู้นำของตัวเอง ผมคิดว่าผมพยายามจะค้นเรื่องนี้อยู่ ถ้า
เรากันเอกสารชิ้นต้นลงไปเรื่อย ๆ เราจะพบว่าจอมพล ป. มีอำนาจน้อยมาก
จริง ๆ แม้กระทั่งการตัดสินใจจะร่วมกับญี่ปุ่นหรือไม่ ตัดสินใจไม่ได้ หลาย
เรื่องต้องทำในลักษณะรวมหมู่เสมอ ท่านเองไม่มีอำนาจเด็ดขาด ชี้แจงเป็นไม้
ชี้อะไรต่าง ๆ เป็นอันขาด

ผมอยากให้เรามองรวม ๆ ไปที่ยุคสมัยของท่านว่ามี 2 นโยบายหลัก ๆ
นอกจากวัฒนธรรมแล้ว มีนโยบายอุตสาหกรรมแห่งชาติ ประธานคณะ
กรรมการอุตสาหกรรมแห่งชาติคือ พลพลพยุหเสนา เลขาฯคือคุณประสพ
สุขุม ซึ่งเพิ่งกลับจากสหรัฐอเมริการ่างโครงการอุตสาหกรรมแห่งชาติยาวมาก
ผมอยากให้มีการอ่านเอกสารพวกนี้มากขึ้น ถ้าดูแล้วทำไมจอมพล ป. มาทำ
นโยบายวัฒนธรรม และค่อนข้างจะเป็นที่กล่าวขวัญกันมาก นโยบาย
วัฒนธรรมไม่ต้องลงทุนอะไรมากมาย ไม่ได้ลงทุนอะไรถ้าเปรียบเทียบกับ
การสร้างอุตสาหกรรม สร้างโรงงาน สร้างอะไรต่าง ๆ ศักยภาพของรัฐเองก็ทำไม่ได้
คุณก็จะสร้างโรงงานขนาดใหญ่ ทำไม่ได้เลยในช่วงสงคราม ช่วงนั้นนโยบาย
อุตสาหกรรมถูกกลืนหายไปเลย

เพราะฉะนั้น ถ้าเรามองภาพรวมในเชิงเปรียบเทียบแบบนี้ ผมคิดว่า
สาเหตุที่จอมพล ป. ต้องเน้นวัฒนธรรมนั้น ไม่ใช่เพราะท่านมีอำนาจอะไร
เด็ดขาด แต่ท่านมีอำนาจน้อยเกินไปจึงต้องเล่นเกมสั้น แล้วคนที่เล่นเกมสั้น
ท่านก็เล่นพร้อม ๆ กับคนอื่น ท่านพยายามจะเป็นผู้นำในเรื่องนี้ แล้วก็ใช้
นโยบายวัฒนธรรมนั้นทำให้ดูเหมือนว่าท่านมีอำนาจ นโยบายวัฒนธรรมเป็น
กลไก เป็นสื่อที่แสดงว่าท่านมีอำนาจ แต่จริง ๆ แล้วในทางปฏิบัติท่านแทบ

ไม่มีอำนาจอะไรเลย

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ขอบคุณมากครับ คิดว่าความเห็นที่อาจารย์นครินทร์ เสนอมา ควรจะจัดเป็นอีกข้อหนึ่งในการอภิปรายครั้งต่อไป

เราใช้เวลาว่างเลยมาจนหมดเวลาแล้ว ขอถือโอกาสนี้ขอบพระคุณท่านผู้เสนอ paper และท่านผู้วิจารณ์ ท่านผู้มีเกียรติที่เข้าร่วมฟังรายการนี้จนถึงวันนี้ หลังจากหมดอภิปรายแล้วจะมีรายการวัฒนธรรมขอเชิญทุกท่านร่วมงานต่อขอปิดรายการอภิปรายภาคบ่ายไว้เท่านี้ ขอบคุณมากครับ สวัสดีครับ

ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร

: รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

2481 - 2487*

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

จอมพล ป. พิบูลสงครามกับนโยบายลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร--
การจัดและบั่นทอนศัตรูทางการเมือง--ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร
และวัฒนธรรมทางการเมือง--เครื่องมือของรัฐกับนโยบายการสร้าง
ชาติและวัฒนธรรมใหม่--นโยบาย “นิยมไทย” และการต่อต้าน
คนจีน

หลวงพิบูลสงคราม สมาชิกฝ่ายทหารชั้นอ่อนอาวุโสคนสำคัญของคณะ
ราษฎร ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีระหว่าง 2481-2487 เป็นระยะเวลากว่า 5
ปี ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นยุคใหม่ของการเมืองไทยอีกยุคหนึ่ง
คณะราษฎรได้เข้าดำรงตำแหน่งสำคัญทางการบริหารอย่างแท้จริง นามทาง
การของประเทศเปลี่ยนจาก “สยาม” เป็น “ไทย” (2482) ประเทศไทยเข้าสู่
ยุคสมัยของ “การสร้างชาติ” มีความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงทางด้าน

---

* บทความนี้พิมพ์ครั้งแรกใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทย
สมัยใหม่ ระหว่าง 24-25 มิถุนายน 2536 ณ ห้องประชุมชั้น 4 อาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และเป็นบทที่ 4 ของหนังสือ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ประวัติการเมืองไทย กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอกกหญ้า, 2538

วัฒนธรรม ประเทศไทยเข้าสู่วงโคจรแห่งอำนาจของญี่ปุ่น ความอ่อนแอของ “ลัทธิรัฐธรรมนูญ” ทำให้ผู้นำใหม่หันไปสร้างฐานความสนับสนุนของตนด้วย “ลัทธิชาตินิยม” และเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองระเบิดขึ้นในเอเชีย รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามก็สร้างฐานสนับสนุนเพิ่มเติมด้วย “ลัทธิทหาร” และ “ลัทธิผู้นำ” ไทยเข้าสู่สงครามครั้งนั้นในฝ่ายของญี่ปุ่น ไทยเป็นประเทศเล็กเพียงประเทศเดียวที่ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐฯ อย่างเป็นทางการ

หากจะศึกษาโดยเปรียบเทียบแล้ว สงครามโลกครั้งที่สองซึ่งอุบัติขึ้นในยุโรปเมื่อปี 2482 และเริ่มต้นในเอเชียอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อปลายปี 2484 นั้น กล่าวได้ว่ามิได้มีผลกระทบในแง่ของการก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรงต่อประเทศไทยนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับที่หลายประเทศในเอเชียต้องประสบ เช่น จีน ญี่ปุ่น พม่า อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ฯลฯ ทั้งนี้เพราะแม้ว่ากองทัพญี่ปุ่นจะยาดราเข้ามาในประเทศไทยเมื่อ 8 ธันวาคม 2484 และมีกองทัพประมาณ 5 หมื่นคนอยู่ในประเทศ¹ จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามในเอเชียเมื่อสิงหาคม 2488 กองทัพของสัมพันธมิตร (โดยการนำของลอร์ด หลุยส์ เม้าท์แบตเดน) ได้เข้ามาปลดคออาวุธทหารญี่ปุ่น ประเทศไทยก็ได้ตกอยู่ในฐานะ “ถูกยึดครอง” โดยกองทัพญี่ปุ่นอย่างเช่นในกรณีของประเทศเอเชียอื่น ๆ ตลอดทั้งมิได้มีการสู้รบอย่างรุนแรงเกิดขึ้นในดินแดนไทย ไม่ว่าจะเป็ระหว่างทหารญี่ปุ่นกับทหารไทยหรือกับทหารของฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้ประเทศมิได้เสียหายอย่างรุนแรง ดังเช่นกรณีของพม่าหรือฟิลิปปินส์ ยกเว้นความเสียหายจากการทิ้งระเบิดจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ โดยเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตร เช่น สถานีรถไฟหัวลำโพง สถานีรถไฟบางกอกน้อย โรงไฟฟ้าวัดเลียบ สะพานและเส้นทางคมนาคม ฯลฯ (การทิ้งระเบิด

---

¹ Statistical Yearbook. 1942, กล่าวว่ามิตหารญี่ปุ่นจำนวน 120,000 คนในพม่าและไทย.

เริ่มต้นตั้งแต่เดือนมกราคม 2485)

โดยทั่วไปสงครามโลกครั้งที่สองนั้นมีผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ และมีผลกระทบต่อผู้มีรายได้เป็นเงินเดือนประจำ เช่น ข้าราชการ เสมียน-พนักงานของบริษัทห้างร้าน กล่าวคือ สงครามทำให้เกิดการขาดแคลนสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคหรือสินค้าที่มาจากการสั่งเข้า เป็นต้นว่ายารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นสินค้าอุตสาหกรรม แต่ทว่าสำหรับชีวิตของคนไทยทั่วไปซึ่งเป็นชาวชนบทมีอาชีพเป็นชาวไร่ชาวนานั้นได้รับความกระทบกระเทือนจากสงครามน้อยกว่า เพราะวิถีชีวิตซึ่งคงลักษณะของการผลิตเพื่อการยังชีพและพึ่งพาตนเองได้ ทำให้ราษฎรไทยส่วนใหญ่สามารถเผชิญกับปัญหาจากสงครามได้ดีกว่าผู้คนในเมือง อย่างไรก็ตาม การที่กองทัพญี่ปุ่นต้องเข้ามาใช้จ่ายอยู่กินในเมืองไทย “กู้เงิน” รัฐบาลไทยมาใช้ ก็ทำให้เกิดสภาพของเงินเฟ้อ แต่ก็มีได้เกิดสภาพ “ข้าวยากหมากแพง” กล่าวได้ว่าสงครามโลกครั้งที่สองมีผลกระทบต่อคนไทยโดยรวม หากต่างกันที่ระดับของคนในเมืองหรือในชนบทเท่านั้น

ในอีกด้านหนึ่ง สงครามโลกครั้งที่สองนั้นมีผลกระทบอย่างยิ่งต่อการเมืองในระดับสูงของไทยอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม (ต่อไปจะเรียกว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม 2440-2507) เมื่อ 16 ธันวาคม 2481 นั้น มีปฏิสัมพันธ์กับการเมืองระหว่างประเทศอันจะนำไปสู่การที่ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองอย่างยิ่งยวด และทำให้ทิศทางของการเมืองไทยในรูปแบบของประชาธิปไตยโดยรัฐสภา ได้หันเหไปสู่ความเป็นลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร ซึ่งได้รับอิทธิพลของระบอบเผด็จการทหารนาซี-ฟาสซิสต์ที่กำลังเฟื่องฟูและดูจะมีประสิทธิภาพดังที่ปรากฏในเยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น อันเป็นผลให้มีการใช้อำนาจเด็ดขาดและสร้าง “ลัทธิผู้นำ” ขึ้น จนกลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มี

การจัดกลุ่มก้อนพันธมิตรทางการเมืองไทยขึ้นใหม่ ต่างไปจากช่วงของหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั่นคือ จากสภาพที่มองกว้าง ๆ ว่ามี “คณะราษฎร” (อันมีฐานอยู่ที่กองทัพบกและสภาผู้แทนราษฎร) ที่ค่อนข้างมีเอกภาพ กลายมาเป็นการแตกแยกในกลุ่มผู้นำของ “คณะราษฎร” เองอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้นกว่าที่เคยเป็นมาแล้ว ด้านหนึ่งเป็นปีกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันมีฐานอยู่ที่กองทัพบก-ตำรวจ-พลเรือนส่วนหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นปีกของ *หลวงประดิษฐมนูธรรม* (ต่อไปจะเรียกว่า นายปรีดี พนมยงค์ 2443-2526) ที่รวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มที่มีความคิดเสรีนิยมหรือเอนเอียงไปทางด้านสังคมนิยม มีฐานบางส่วนจากข้าราชการพลเรือน ผนวกกับบางส่วนของกองทัพเรือที่เริ่มไม่พอใจต่อบทบาทอันโดดเด่นของจอมพล ป. พิบูลสงครามและกองทัพบก ตลอดจนกลุ่มนักธุรกิจเชื้อสายจีนซึ่งไม่พอใจที่ต้องประสบปัญหาจากนโยบายเศรษฐกิจลัทธิชาตินิยมต่อต้านคนเชื้อสายจีนของรัฐบาลไทย และท้ายสุดเมื่อรัฐบาลไทยได้เปลี่ยนนโยบายจากการ “ยินยอมให้ทหารญี่ปุ่นผ่านแดน” ไปสู่ความร่วมมือทางการทหารกับญี่ปุ่นโดยตรงด้วย “*พระบรมราชโองการประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา*” เมื่อ 25 มกราคม 2485 ก็เพิ่มความซับซ้อนให้กับการจัดกลุ่มก้อนพันธมิตรทางการเมืองภายในขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง นั่นคือ คณะราษฎรปีกนายปรีดี พนมยงค์ ได้สร้างความสัมพันธ์ใหม่กับฝ่ายอนุรักษนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับฝ่ายเจ้านายภายใต้สถานการณ์ที่ถือว่าเป็น “ภาวะคับขันและฉุกเฉิน” อันจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของ *ขบวนการเสรีไทย* และนำมาซึ่งการฟื้นตัวของฝ่ายอนุรักษนิยมภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง²

² สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492” (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 117-120.

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ชมยุทธกีฬาร่วมกับสมเด็จพระบรมราชินี อลิซาเบธ
แห่งอังกฤษ และนายพลคาร์ปัวร์ดิเออร์ แห่งกองทัพนาโต้
ในครั้งเดินทางเยือนประเทศต่าง ๆ พ.ศ. 2498

ดังนั้นในช่วงระยะเวลา 7 ปี ระหว่าง 2481-2488 นับจากการก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนกระทั่งสิ้นสุดสภาวะสงครามด้วยการ “ประกาศสันติภาพในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล” เมื่อ 16 สิงหาคม 2488 โดยนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ประเด็นสำคัญที่จะศึกษาในบทนี้ คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามกับนโยบายลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร และเศรษฐกิจลัทธิชาตินิยม

จอมพล ป. พิบูลสงครามกับนโยบายลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร

จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็น “นักการเมือง *par excellence*” เป็นบุคคลที่นักเขียนขนานนามว่าเป็นบุคคล “ปาฏิหาริย์” ซึ่งมี “อำนาจมหัศจรรย์อะไรไร้้นลับอย่างฉงนสนเท่ห์ จอมพล ป. นั้นมีอำนาจมหัศจรรย์อะไรไร้้นลับอยู่ในตัวท่าน โดนยิงหลายครั้ง แต่ก็ไม่ได้ตาย เป็นอาชญากรสงคราม กฎหมายอาชญากรสงครามกลับเป็นโมฆะ โดนทิ้งระเบิดคราวกบฏแมนฮัตตัน ก็รอดมาได้อีก มันเป็นความมหัศจรรย์อย่างที่สุดเท่าที่ได้เคยพบเห็นมา”³ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบาย “การสร้างชาติ” ในลักษณะของ “ลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร” และ “เศรษฐกิจลัทธิชาตินิยม” ปลุกจิตสำนึกของความเป็นไทย ต่อต้านการครอบงำเศรษฐกิจของคนจีน เรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส และท้ายที่สุดเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองในฝ่ายของอักษะ แต่เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลาออกตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 2487 ก็สามารถกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ได้อีกในช่วง 2491-2500 การเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายอักษะมิได้ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องประสบชะตากรรมอย่างพันธมิตรของตน เช่น โดโจ ฮิตเลอร์ และมุสโสลินี

³ วิเทศกรณีย์ (สมบูรณ์ คนฉลาด), *ยุคทอง* (พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, 2503), หน้า 635-636.

จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถ “แก้ตัว” หลุดด้วยประเด็นของ “ความรักชาติ” ด้วย “พระแก้วมรกต” ดูเหมือนว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะเข้าใจ “พลัง” ที่เป็นรากฐานของความคิดของโลกสมัยใหม่เป็นอย่างดี นั่นคือ “ลัทธิชาตินิยม” ที่สามารถ “หยาบฉวย” เอามาเป็นประโยชน์ในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลและสามารถสร้างพลังความรู้สึกให้กับคนไทยจำนวนไม่น้อยในเรื่องของ “ความรักชาติ” อันเป็นสังคมที่นักวิชาการเรียกว่า “*Imagined Community*” แม้จะเป็น “สังคมในมโนภาพ” แต่ก็ยังเป็นสังคมที่มนุษย์ทั่วโลกนับตั้งแต่การปฏิวัติฝรั่งเศส 1789 ยอมรับในความรับรู้ของตนว่า “เป็นจริง” ทั้งยังได้สร้างความรู้สึกในหมู่ “ชนชาติไทย” อย่างไม่เคยมีมาก่อนว่า “ประเทศไทย” เป็น “ตัวเราและของเรา” สร้างความรักและหวงแหนความเป็นเจ้าเข้าเจ้าของสิ่งที่อยู่ในมโนภาพว่าเป็นไทยขึ้นมา⁴

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีที่ดำรงตำแหน่งยาวนานกว่านายกรัฐมนตรีไทยคนใด ๆ คือรวมทั้งหมดเกือบ 15 ปี โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรก 2481-2487 ช่วงหลัง 2491-2500 เป็นระยะเวลาที่ยาวกว่าจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งอยู่ในตำแหน่งรวมประมาณ 11 ปี หรือพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประมาณ 8 ปี ช่วงแรกของจอมพล ป. พิบูลสงครามจะเป็นช่วงที่น่าสนใจมากในแง่ของการศึกษาการเมืองไทย ทั้งนี้เพราะความหนุ่ม (อายุเพียง 41 ปี เมื่อ 2481) ความฉับไว การรุกทางการเมือง (มากกว่าการตั้งรับอย่างในช่วงหลัง) จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของการเมืองไทยไปอย่างมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้าง “พลัง” ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหารขึ้นมาอย่างเด่นชัด นักการเมืองใน

---

⁴ Benedict Anderson, *Imagined Community: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (Thetford, Norfolk, 1983.)

รุ่นต่อ ๆ มาแม้จะกล่าวได้ว่ามิได้นิยมชมชื่นต่อลัทธิชาตินิยมที่จอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างขึ้นมาก็ตาม แต่ก็ต้อง “เล่นเกม” ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้วางรากฐานเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเสรีนิยม อนุรักษนิยม หรือกระทั่งฝ่ายที่มีแนวคิดทางการเมืองที่จัดว่าเป็น “ซ้าย” อย่างสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ก็ตาม

เมื่อนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ตัดสินใจที่จะไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปหลังจากที่รัฐบาลของท่านได้สิ้นสุดลงเมื่อ 11 กันยายน 2481 นั้น⁵ ก็ดูเหมือนจะเป็นการชัดเจนว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ยศและบรรดาศักดิ์ในขณะนั้นคือ นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมจะได้ดำรงตำแหน่งแทน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ของการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้น ก็เป็นช่วงที่สงครามโลกครั้งที่สองใกล้จะระเบิดขึ้นทุกที และพิจารณาจากสถานการณ์การเมืองภายในประเทศที่กองทัพกบฏบวรเดชในการเป็นแกนกลางของการเมืองไทยมานับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และจากผลของการปราบ “กบฏบวรเดช” ในปี 2476 ก็ทำให้ตัวแทนของกองทัพบกดูจะมีน้ำหนักเหนือบุคคลอื่น ๆ

---

⁵ พระยาพหลพลพยุหเสนาออกจากรัฐบาลเพราะการลงคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร กล่าวคือ 10 กันยายน 2481 นายถวิล อุดล ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด เสนอญัตติขอแก้ไขข้อบังคับของสภาผู้แทนราษฎรเกี่ยวกับวิธีการเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ ให้รัฐบาลเสนอรายละเอียดทั้งรายรับ-รายจ่ายความงบประมาณโดยชัดเจน พระยาไชยยศสมมติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังตอบว่าไม่สามารถทำได้ สภาลงมติด้วยคะแนน 45 ต่อ 31 เห็นชอบในญัตติของนายถวิล อุดล เมื่อเป็นดังนั้นพระยาพหลพลพยุหเสนาจึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีความเห็นว่า สภาพการณ์ของโลกในเวลานั้นอยู่ในความปั่นป่วนคับขัน ประกอบกับการที่รัฐบาลต้องเตรียมการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 เสด็จกลับจากสวีเดนเซอร์แลนด์สู่พระนคร จึงให้ยุบสภาเป็นการเลือกตั้งขึ้นใหม่เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2481 เพื่อเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 จำนวน 91 คน (เป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 3 มีผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนเสียงร้อยละ 35.03) ดู ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475 - 2517) (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช. ชุมชุมช่าง, 2517), หน้า 277.

ในการขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในช่วงของการสรรหาบุคคลที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีความคิดอยู่ในขณะนั้นเช่นกันว่า นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและการต่างประเทศมาก่อน ในรัฐบาลของพระยาพหลฯ ก็มีความเหมาะสมเช่นกัน แต่จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทำให้เมื่อมีการเสนอชื่อผู้ที่มีความเหมาะสมต่อสภาผู้แทนราษฎรปรากฏว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้ได้รับคะแนนเสียงสนับสนุนอย่างสูงสุด ดังนั้นจึงเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นคนที่ 3

จอมพล ป. พิบูลสงครามเกิดเมื่อ 14 กรกฎาคม 2440 (น่าสังเกตว่าตรงกับวันชาติฝรั่งเศส หรือวันบุกคุกบาสตีล อันเป็นการสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในฝรั่งเศส 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789) มีบิดามารดาเป็นเกษตรกร เดิมชื่อ แปก ซิตตะสังคะ ทั้งนี้มีเรื่องบอกเล่ากันต่อ ๆ มาว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามมีลักษณะที่ “แปลก” กล่าวคือใบหูทั้งสองข้างต่ำกว่าดวงตา (ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็มีได้ทำให้มีหน้าตา “แปลก” หรือค้อยในรูปร่างลักษณะ ตรงกันข้าม กลับเป็นผู้ที่มีหน้าตาและลักษณะดี เป็นที่ดึงดูดใจของเพศตรงข้ามไม่น้อย) ในวัยเด็กท่านเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม นนทบุรี และเมื่ออายุได้ 12 ปี ก็ถูกส่งเข้าเรียนโรงเรียนนายร้อยทหารบก เรียนตั้งแต่ชั้นประถมจนจบหลักสูตรใน 6 ปีเมื่ออายุได้ 18 ปี ได้รับยศนายร้อยตรีและถูกส่งไปประจำที่พิษณุโลก ซึ่งท่านได้แต่งงานที่นั่น ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก และสอบได้ที่ 1 ทำให้ได้รับทุนกระทรวงกลาโหมไปศึกษาต่อที่ฝรั่งเศสในปี 2467 โดยได้เข้าศึกษาในโรงเรียนทหารปืนใหญ่ที่ฟองแตนโบล ท่านอยู่ในฝรั่งเศส 3 ปีก่อนที่จะเดินทางกลับในปี 2470 โดยกลับมารับราชการในกรมเจทหารปืนใหญ่ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รับยศและบรรดาศักดิ์เป็นนายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม รวมทั้งเป็นนายทหารประจำพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (ครั้งเป็นกรมพระ) ผู้ทรงดำรงตำแหน่งอภิรัฐมนตรีในสมัยรัชกาลที่ 7 (ในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 กรมพระยานริศราก็ถูกเชิญมาเป็นองค์ประกันด้วย)

ในช่วงระหว่าง 3 ปีที่ศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้าร่วมวางแผนเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยได้เป็น 1 ใน 7 ของผู้ก่อการชุดแรกที่ประชุมกันที่กรุงปารีสเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2469 และในช่วงประมาณ 5 ปีเมื่อกลับมาเมืองไทยจนถึง 24 มิถุนายน 2475 ท่านก็ได้เป็นผู้นำของ “นายทหารชั้นยศน้อย” รวบรวมนายทหารเข้าเป็นสมาชิกของผู้ก่อการได้ประมาณ 20 กว่านาย โดยรวมมีอย่างใกล้ชิดกับนายร้อยเอก หลวงทัตไชนิยมศึก (ทัศนัย มิตรภักดี) และนายร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี และได้สมาชิกสำคัญที่จะเป็นผู้ร่วมมือทำงานอย่างใกล้ชิดในช่วงรัฐบาลสมัยแรกของท่าน คือ นายร้อยเอก หลวงอดุลเดชจรัส (บัตร พึ่งพระคุณ) และนายร้อยโท ขุนศรีสรากร (ชโล ศรีธนากร) บทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันที่ 24 มิถุนายน อาจจะไม่เด่นชัดนักเมื่อเทียบกับ “นายทหารชั้นยศสูง” อย่างเช่น “สามทหารเสือ” สามนายพันเอก คือ พระยาพหลฯ พระยาทรงสุรเดช (ซึ่งได้กลายเป็นคู่แข่งทางการเมืองและการทหารที่สำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังการยึดอำนาจได้แล้ว) และพระยาฤทธิอัคเนย์ แต่จากการเป็นแกนกลางของ “นายทหารชั้นยศน้อย” และการที่ท่านวางตัวค่อนข้างเป็นกลางในช่วงของความขัดแย้งระหว่าง “คณะราษฎร” ปีกของพระยาพหลฯกับรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมิได้ถูกเพ่งเล็งว่าจะเป็นอันตรายต่อฝ่ายอนุรักษนิยม ดังนั้นท่านจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาการในตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ” ในช่วงของวิกฤตการณ์ก่อนการรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 ที่ “สี่ทหารเสือ” (นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ์ ถือว่าเป็นอีกหนึ่งทหาร

เสื้อของผู้ก่อการฯ)ถูกบีบบังคับให้ลาออกจากตำแหน่งทางการเมืองและการทำงานของจอมพล ป. พิบูลสงครามในการเป็นตัวหลักของการทำรัฐประหาร 2476 และการปราบ “กบฏบวรเดช” ในปีเดียวกันที่ท่านได้เป็นผู้บัญชาการในการปราบกบฏ และได้ใช้วิชาทหารปืนใหญ่ปฏิบัติกรอย่างเฉียบขาดและฉับพลัน ทำให้บทบาททางการเมืองและการเมืองของท่านเด่นชัดขึ้นอย่างมาก จนกระทั่งได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลของพระยาพหลฯ ในปี 2477 เมื่ออายุได้เพียง 37 ปี และอยู่ในตำแหน่งนี้จนกระทั่งก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี

การก้าวจากฐานะทางสังคมของบุตรเกษตรกรจนขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในระยะนั้นเป็นอย่างดี ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการปฏิรูปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบราชการแผ่นดินใหม่ในรูปของการตั้งกระทรวงทบวงกรม รวมทั้งการมีทหารประจำการ ซึ่งการจะได้ข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนในระบบใหม่จะต้องมาพร้อมกับการศึกษาในระบบใหม่ และสิ่งที่ตามมาด้วยคือคุณสมบัติในเรื่องของ “ความสามารถ” มิใช่จำกัดอยู่เฉพาะ “ชาติกำเนิด” แต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นคนที่ “อยู่ไกลปืนเที่ยง” อย่างเด็กชายแปลก จิตตะสังคะ ก็ถูกความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วงนั้น “ดูด” เข้ามาสู่รัศมีของศูนย์กลางแห่งอำนาจ พุดง่าย ๆ ก็คือ หากมิได้มีการปฏิรูป 2435 แปลก จิตตะสังคะ ก็อาจจะดำรงอาชีพเกษตรกรเช่นบิดามารดา หรือแม้จะมีโอกาสได้เข้ารับราชการ หนทางของการก้าวขึ้นมาอยู่ในระดับสูงของสังคมด้วยการเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก หรือการได้รับทุนไปศึกษาต่อในต่างประเทศเป็น “การชุบตัว” ก็อาจจะไม่เกิดขึ้น การปฏิรูป 2435 มีผลในการก่อตัวของ “ผู้นำในระบบใหม่” ของ 2475 อย่างมหาศาล

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านยัง

ได้ดำรงตำแหน่งอื่น ๆ (นอกเหนือจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกที่ดำรงอยู่ระหว่าง 2481-2487) อีกเช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการต่างประเทศ และที่สำคัญคือการดำรงตำแหน่ง “ผู้บัญชาการทหารสูงสุด” เมื่อปลายปี 2483 อันเป็นตำแหน่งที่ให้อำนาจต่อจอมพล ป. พิบูลสงครามในแง่ของการทหารยิ่งกว่าตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมและผู้บัญชาการทหารบก จึงทำให้ดูเหมือนว่ามีลักษณะของ “เผด็จการ” หรือ “การรวบอำนาจ” ตั้งแต่แรกเริ่มของการก้าวเข้าสู่ตำแหน่งสูงสุด อันทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นใน “คณะราษฎร” ระหว่างฝ่ายทหารบกกับฝ่ายทหารเรือ และฝ่ายข้าราชการพลเรือนชั้นทันที แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าในช่วงระยะแรกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ปี 2481 จนถึงการบุกของญี่ปุ่นเมื่อปลายปี 2484 หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนการประกาศสงครามเมื่อต้นปี 2485 จอมพล ป. พิบูลสงครามดูเหมือนจะได้รับความร่วมมือจาก “คณะราษฎร” ของตนเอง และจากสภาผู้แทนราษฎรเป็นอย่างดี

ในฐานะของ “ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” และผู้นำของรัฐบาลในระบอบใหม่ จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเผชิญกับปัญหาทางการเมืองของยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในกลุ่มผู้นำใหม่ด้วยกันเอง ปัญหาจากฝ่ายอนุรักษนิยม และปัญหาการนำรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยที่ขาดพื้นฐานอันมั่นคงจากมวลชน ดังที่กล่าวมาแล้วในบทก่อน ๆ ว่า เมื่อมีการแตกแยกกันในหมู่ “ผู้ก่อการ” เอง จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เลือกฝ่ายข้างอ่อนอาวุโสและ “ก้าวหน้า” กว่า ในความขัดแย้งเกี่ยวกับ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของปรีดี พนมยงค์ ไม่ปรากฏชัดเจนว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามแสดงความคิดเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แต่จากเหตุการณ์ต่อมาที่เลือกอยู่ข้างพระยาพหลฯ และเป็นกำลังในการรัฐประหาร 2476 อย่างน้อยก็แสดงว่า มิได้คัดค้าน “เค้าโครงการฯ” นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามอาจจะเหมือนกับกลุ่มผู้นำของ

2475 ที่มองว่า ตนเป็นผู้สร้างสังคมใหม่ให้กับประเทศ ซึ่งต่อมาจะใช้คำอย่าง
แน่นอนว่า “การสร้างชาติ” ในเมื่อสมัยของ “การสร้างชาติ” อยู่ในช่วงเวลา
เดียวกันกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ ดังนั้นกองทัพและทหาร
จะต้องเป็นผู้หน้าที่เข้มแข็งในการแก้ไขปัญหาของประเทศชาติ สำหรับจอมพล
ป. พิบูลสงครามเอง (ซึ่งอาจจะต่างกับผู้นำแบบนายปรีดี พนมยงค์ในขั้น
สุดท้าย) จากประสบการณ์ของนักเรียนนายทหารทั้งจากโรงเรียนนายร้อย
ทหารบกและจากต่างประเทศที่ฟองเตนโบล (ซึ่งได้ชื่อว่ามีลักษณะอนุรักษ
นิยมมากกว่าลักษณะก้าวหน้าของมหาวิทยาลัยปารีสที่นายปรีดี พนมยงค์ไป
ศึกษา) ทำให้ท่านมีความคิดโน้มเอียงไปในทางที่จะเห็นด้วยกับความเป็นผู้นำ
ที่ทรงอำนาจและระบบเบ็ดเสร็จ . สถานการณ์ของเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกใน
ช่วงต้นคริสต์ทศวรรษ 1930 ความสำเร็จของระบอบอำนาจนิยมนาซี-ฟาสซิสต์
ที่ปรากฏขึ้นในเยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น ก็ยิ่งย้าให้เห็นถึงความน่าชื่นชมของ
ระบบทหารและผู้นำ ในสมัยที่เป็นรัฐมนตรีกลาโหม จอมพล ป. พิบูลสงคราม
ก็ได้เคยเขียนบทความลงในหนังสือ ยุทธโศภ ของกองทัพบกเองเมื่อ 2477 ว่า
ในสมัยของ “การสร้างชาติ” และวิกฤตการณ์ของโลกนั้น ประเทศต้องการ
ผู้นำที่เข้มแข็งเหมือน “กับฝูงสัตว์ต้องมีหัวหน้า”⁶ และก็ดูเหมือนจอมพล ป.
พิบูลสงครามจะเป็นนักการเมืองไทยคนแรกในสมัยใหม่ที่ทำให้คำว่า “ผู้นำ”
กลายเป็นคำสำคัญในความหมายของการเมืองไทย ดังที่ท่านเองได้กล่าวในปี
2485 ว่า

“ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่ คือ พระเจ้าแผ่นดินของเขา ของเรา
ไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดแน่นอน ที่มีอยู่ คือ ชาติ ศาสนา

⁶ ท. ประทีปเสน, จอมพล ป. ขุนศึกผู้ไร้แผ่นดิน (พระนคร : โรงพิมพ์พัฒนาการพิมพ์, 2507), หน้า 53.

พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ชาตินี้ก็ยังมีตัวตน ศาสนาก็ไม่ทำให้คนเลื่อมใสถึงยึดมั่น พระมหากษัตริย์ยังเป็นเด็กเห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญก็เป็นสมุดหนังสือ เวลาบ้านเมืองคับขันจะเอาอะไรเป็นเครื่องยึดไม้ได้ ผมจึงให้ตามนายกรัฐมนตรีนะ⁷

จะเห็นได้ว่าข้ออ้างทางอุดมการณ์ของการยึดอำนาจ 2475 ก็เพื่อนำประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญมาสู่ประเทศ แต่เมื่อถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ประเด็นนี้ก็จะเป็นข้ออ้างของสิทธิความชอบธรรมในการปกครองที่อ่อนลงไป ความต้องการของผู้นำใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการรักษาระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งรวมทั้งอำนาจของตนไว้ให้ได้ดีที่สุด ความปั่นป่วนทางการเมืองทั้งในสมัยของรัฐบาลพระยามโนปกรณ์ฯและพระยาพหลฯ ทั้งที่ต้องเผชิญกับพลังของฝ่ายอนุรักษนิยม (ทั้งในรูปของความขัดแย้งทางความคิดเห็นนำไปสู่การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ทั้งในรูปของการใช้กำลังอย่างในกรณี

⁷ แคมสุข นุมนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2521), หน้า 44 - 45. อนึ่งในการเน้นเรื่องของ “ผู้นำ” นี้ได้กลายเป็น “สิทธิของตัวบุคคล” ในที่สุดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2485 ในขณะที่บทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ก้าวไปไกลแล้ว ภายหลังจากความสำเร็จจากการเรียกร้องดินแดน (2483) และการเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่น (2485) หนังสือพิมพ์ได้ถูกคำสั่งของ “เบ็องบน” ให้ประชาชนสัมพันธ์ในเรื่องของ “ผู้นำ” โดยการใช้คำขวัญต่าง ๆ เช่น

นิกร	ใช้คำขวัญ	แนวพิบูลสงคราม
สุวันภูมิ	“	ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่ผู้นำ
ศรีกรุง	“	เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย
ประชามิตร	“	เชื่อพิบูลสงครามชาติปลอดภัย
ไทยราษฎร์	“	เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกแยก
ประมวณวัน	“	เชื่อผู้นำทำให้ชาติพ้นภัย
สุภาพบุรุษ	“	เชื่อมั่นในท่านผู้นำ ชาติจะปลอดภัย
ข่าวภาพ	“	เชื่อและตามผู้นำชาติจะสวัสดิ์
ประชาชาติ	“	ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื่อและทำตามท่านผู้นำ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้สมัครรับเลือกตั้งเขตพระนคร
กำลังปราศรัยหาเสียง พ.ศ. 2500

กบฏวรวรเดช และการใช้วิธีลอบทำลายชีวิตตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม) และยังคงเผชิญปัญหาความขัดแย้งกับสภาผู้แทนราษฎรหลายครั้ง อันเป็นผลให้พระยาพหลพลพยุหเสนาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง 3 ครั้งนั้น ทำให้เห็นว่าการกบฏและการใช้อำนาจเด็ดขาดเท่านั้นที่จะมีประสิทธิภาพในการรักษาระบอบใหม่และตัวผู้นำใหม่ไว้ได้

อย่างไรก็ตาม จะเป็นการเข้าใจผิดอย่างยิ่งถ้าหากจะมองว่าการสร้าง “ลัทธิผู้นำ” ขึ้นมา ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามละทิ้งจากอุดมการณ์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ทั้งนี้เพราะแม้จะกล่าวได้ว่าในช่วงใกล้สงครามโลกครั้งที่สอง ลัทธิประชาธิปไตยโดยดูจะขาดสมรรถภาพเมื่อเทียบกับลัทธินาซี-ฟาสซิสต์ในขณะนั้นก็ตาม แต่ความคิดว่าด้วยประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญก็ยังทรงพลังพอสมควรในการเมืองไทย หรืออย่างน้อยก็ยังปรากฏเป็นรูปเป็นร่างอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะในหมู่สมาชิกประเภทที่ 1 ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง ดังนั้น “ลัทธิผู้นำ” ของจอมพล ป. พิบูลสงครามในระยะแรก (ก่อนเข้าร่วมสงครามอย่างเต็มที่กับญี่ปุ่นเมื่อปี 2485) จึงเป็นการผสมผสานไปกับ “ลัทธิประชาธิปไตย” และการพยายามหาความร่วมมือจากสภาผู้แทนราษฎร สุวิมล พลจันทร์⁸ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจและชัดเจนว่า ในการดำเนินนโยบายและการปฏิบัติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน คือ ในช่วงแรก 2481-2484 เป็นการนำเอาลัทธิชาตินิยมออกมากอธิบายเรื่องการสร้างชาติ ทั้งนี้อยู่ในกรอบใหญ่ของประชาธิปไตย ส่วนในช่วงหลัง 2485-2487 เป็นการใช้ลัทธิชาตินิยมที่มีลัทธิของการยึดถือในตัวบุคคลหรือ “ลัทธิผู้นำ” อันมีตัวของจอมพล ป. พิบูลสงครามเองเป็นแกนกลาง⁸

⁸สุวิมล พลจันทร์, “กรมโฆษณาการกับอุดมการณ์ของรัฐ (พ.ศ. 2476-2484)” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 10-105.

การจัดและบันทึกบทสนทนาทางการเมือง

ทันทีที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ 16 ธันวาคม 2481 อีกประมาณ 1 เดือนต่อมาในวันที่ 29 มกราคม (2481 นับตามปฏิทินเก่า) รัฐบาลก็ได้จับกุม “ศัตรู” ของรัฐบาล 51 คน ตั้งศาลพิเศษขึ้นพิจารณาคดีโดยมีนายพันเอก หลวงพรหมโยธี เป็นประธาน ผู้ที่ถูกจับกุมมีทั้งเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร (พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ พระโอรสของรัชกาลที่ 5) ผู้แทนราษฎร เช่น นายร้อยโท ณ เณร ตาละลักษณ์ (จังหวัดพระนคร) พระราชญาติรักษา (จังหวัดสมุทรสาคร) ตลอดจนสมาชิกของผู้ออกการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น นายพันเอก หลวงชำนาญยุทธศิลป์ และกรณีนี้ทำให้นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนรบ จังหวัดเชียงใหม่ ถูกสั่งให้เดินทางออกไปอยู่ต่างประเทศ โดยได้อยู่ในอินโดจีนฝรั่งเศสจนกระทั่งเสียชีวิตเมื่อ 2487 ศาลพิเศษใช้เวลาดำเนินคดีประมาณ 9 เดือน ในวันที่ 20 พฤศจิกายน 2482 ก็ได้พิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิต 21 นาย (แต่ 3 รายคือ กรมขุนชัยนาทนเรนทร นายพลโท พระยาเทพหัสดิน และนายพันเอก หลวงชำนาญยุทธศิลป์ ได้รับผ่อนผันให้จำคุกตลอดชีวิต แต่ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ทั้งหมด) ดังนั้นจึงมีผู้ถูกประหารชีวิตด้วยการยิงเป้า 18 ราย และที่ถูกจำคุกตลอดชีวิตอีกรวม 25 ราย

มาตรการอันรุนแรงและเฉียบขาดของจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งนี้สร้าง “ช็อก” และการวิพากษ์วิจารณ์ตีเียนทางการเมืองเป็นอย่างมาก ถึงกับได้รับการขนานนามว่าเป็น “ยุคทมิฬ”⁹ การตั้งศาลพิเศษขึ้นเพื่อพิจารณาคดี

⁹“ยุคทมิฬ”เป็นการเรียกตามชื่อหนังสือของ พายัพ โรจนวิภาต, ยุคทมิฬ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (พระนคร : สำนักพิมพ์ สอ เสถบุตร, 2515)

“คีตรู” ทางการเมืองของรัฐบาลมิใช่เรื่องใหม่ กล่าวคือในอดีตได้มีการตั้งศาลพิเศษมาแล้วหลายครั้ง เช่น คดีกบฏ ร.ศ.130 หรือปี 2454 ในสมัยรัชกาลที่ 6 คดีกบฏวรวงศา พ.ศ. 2476 ซึ่งมีจำเลยถึง 318 คน และถูกลงโทษ 230 คน หรือคดีกบฏนายสิบ พ.ศ. 2478 แต่คดีดังกล่าวผู้ต้องโทษถูกตัดสินในขั้นสุดท้ายให้จำคุกตลอดชีวิต (ยกเว้น พ.ศ. 2478 ที่มีผู้ถูกประหารชีวิตเพียง 1 ราย แต่ก็เป็คดีเล็กในความทรงจำของผู้คน) แต่การประหาร 18 ศพ ครั้งนี้เป็นเรื่องราวใหญ่โตและเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง

น่าสนใจที่ว่าคดีนี้เมื่อรัฐบาลเสนอร่าง “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ. 2481” เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ต่อสภาผู้แทนราษฎรนั้น ผู้เสนอคือ นายนาเวศ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม และทางสภาฯได้รับแจ้งว่าได้มีการอภิปรายเรื่องนี้มาแล้วในคณะรัฐมนตรีโดยที่มี หลวงพิบูลสงคราม หลวงอดุลเดชจรัส และหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เห็นควรให้ เสนอ ร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ต่อสภา¹⁰ รอง ศยามานนท์ นักประวัติศาสตร์ได้กล่าว ว่า “กรมขุนชัยนาทนเรนทร เคยเป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พลโท พระยา เทพหัสดินเมื่อครั้งเป็นพลตรี พระยาพิชัยชาญฤทธิ์ เคยเป็นผู้บัญชาการ กองทหารอาสาไปรบในแนวรบตะวันตกในทวีปยุโรป เมื่อครั้งประเทศไทย หรือสยามประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง พันเอก หลวงชำนาญยุทธศิลป์เมื่อถูกจับเป็นกบฏ ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ กองพลที่ 1 และเป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ศาลพิเศษตัดสิน ลงโทษรุนแรงเกินไป โดยปราศจากหลักฐานผูกมัด สมควรที่จะทูลเชิญ กรมขุนชัยนาทนเรนทร และอนุญาตให้พลโท พระยาเทพหัสดิน และพันเอก

---

¹⁰ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทย. . . , หน้า 285-286.

หลวงชำนาญยุทธศิลป์ไปอยู่เสีย ณ ต่างประเทศ” รอง ศยามานนท์ ยังได้กล่าวต่อไปเป็นเชิงสรุปคดีกบฏครั้งนั้นตามทัศนะของท่านว่า “คดีกบฏ พ.ศ. 2481-2482 ดังที่ได้พรรณนามานี้ นับว่าเป็นความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม จริงอยู่จอมพลแปลก พิบูลสงครามได้สร้างความเจริญเป็นอันมากให้แก่บ้านเมือง แต่การยิงปืนนักโทษการเมือง 18 คน เป็นจุดต่างพริ้วในประวัติของท่านอย่างลบเลื่อนอย่างไรก็ไม่อาจจะออกได้เลย”¹¹

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า มาตรการอันเด็ดขาดในการจัดการกับ “ศัตรูทางการเมือง” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คณะรัฐบาลของท่านก็มีความเห็นพ้องต้องกันในการเสนอพระราชบัญญัติการตั้งศาลพิเศษ และดูเหมือนจะไม่ใช่สิ่งที่แปลกประหลาดนักในสายตาของนักประวัติศาสตร์ แต่ทว่าการดำเนินการอย่างรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต ทำให้เกิดความตระหนกและเป็น “จุดต่างพริ้ว” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่หากจะพิจารณาในแง่ของการเมืองภายใน ซึ่งความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ระหว่างฝ่าย “คณะราษฎร” และ “คณะเจ้า” ซึ่งในขั้นต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถูกตีความว่าเป็นการประนีประนอมอันเป็นลักษณะพิเศษของสังคมไทย ทำให้ไม่มีการนองเลือดเกิดขึ้นในเหตุการณ์เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นั้น ก็จะต้องมีการประเมินกันใหม่อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ถ้าหากจะนำเหตุการณ์ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาพิจารณา ไม่ว่าจะ เป็น “กบฏวรเดช” หรือท้ายที่สุดในกรณี “คดีกบฏ 2481-2482” ดูเหมือนว่า “การประหาร 18 กบฏ” จะเป็นจุดสิ้นสุดของความขัดแย้งทางการเมืองภายในหลัง 2475 มากเสียกว่าการพิจารณาศึกษาเหตุการณ์นั้นเพียงแค่ 4 วันเมื่อมีการประกาศรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) 27 มิถุนายน 2475 หรือการประนีประนอมด้วยการตั้งพระยามโนปกรณนิติธาดา “คนกลาง”

---

¹¹ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 123-127

เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร (นายกรัฐมนตรี) “การประหาร 18 กบฏ” ยังเป็นทั้งคำเตือนอันมีประสิทธิภาพของ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อ “ศัตรูทางการเมือง” ทั้งหลายอีกด้วย¹²

นอกจากนี้ในความพยายามที่จะสร้างความแข็งแกร่งให้กับฐานะของ รัฐบาลและผู้นำใหม่ จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้ดำเนินการนอกเหนือไป จากสิ่งที่กระทำกันในสมัยของรัฐบาลก่อน ซึ่งได้ยกเลิกประเพณีตลอดจน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์และบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ได้มีการยกเลิกตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหรธาธรและกระทรวงวัง โดยให้ มีฐานะเป็นเพียงราชเลขาธิการและผู้สำเร็จราชการวัง ยกเลิกพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารค พระราชพิธีจรดพระนังคัล แรกนาขวัญ เปลี่ยนแปลงราชบัณฑิตสภาเป็นราชบัณฑิตสถาน เป็นต้น แต่ ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีมาตรการมากไปกว่าสมัยของรัฐบาล พระยาพหลฯ กล่าวคือ ได้มีการห้ามติดพระบรมรูปของรัชกาลที่ 7 ทั้งยังได้มี การฟ้องร้องคดีอดีตกษัตริย์ในปี 2482 ให้พระองค์ชดใช้เงินคืนแก่กระทรวง การคลังเป็นจำนวน 6 ล้านบาทบาท ในเรื่องที่พระองค์ได้โอนทรัพย์สินส่วน พระมหากษัตริย์ไปเป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ไว้ในต่างประเทศระหว่างช่วง 2475- 2476 และศาลได้สั่งให้ยึดทรัพย์หรืออายัดทรัพย์ของอดีตกษัตริย์ที่มีอยู่ใน ประเทศไว้ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้สั่งให้งดจ่ายเงินรายปีแก่เจ้านายจำนวน 22 พระองค์¹³

¹² อังสัคดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “คคิกบฏ พ.ศ. 2482 : บทสรุปของการต่อสู้ทางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลง การปกครอง,” เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการเรื่อง 50 ปี อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย : ทบทวน ประวัติศาสตร์คณะราษฎร จัดโดย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2532 ณ ห้องประชุมชั้น 7 ตึกเอนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (มีบทสรุปการนำเสนอใน จดหมายข่าวมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 3 : 3 (กันยายน 2532), หน้า 9)

¹³ นายทนทวย (ศิลาปชัย ชาญเฉลิม), เจ้าฟ้าประชาธิปไตยกราชันผู้นิราศ (พระนคร : โอเดียนสโตร์, หน้า 391. และตุ มณี สิริวรสาร, ชีวิตเหมือนฝัน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2532)

ดังนั้นในช่วงปีแรกของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีมาตรการอย่างเด็ดขาดในการขจัด “ศัตรูทางการเมือง” ในขณะเดียวกันก็สร้างฐานะความมั่นคงให้กับรัฐบาลของตนเองและระบอบใหม่ของผู้นำใหม่ ซึ่งในทางตรงกันข้ามก็ทำให้ฐานะของรัฐบาลเก่า ระบอบเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัชกาลที่ 7 ทรงตกอยู่ในฐานะที่ลำบากและถูกทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศ

ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหารและวัฒนธรรมทางการเมือง

ในเวลาไล่เรี่ยกันกับมาตรการทางการเมืองที่จะขจัด “ศัตรูทางการเมือง” จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ “เล่นการเมืองในระดับมวลชน” ด้วยการเสนอ “วัฒนธรรมทางการเมืองใหม่” สร้าง “พลัง” สนับสนุนรัฐบาลได้อย่างน้อยก็ในหมู่ของ “คนชั้นกลางในเมือง” อันเป็นส่วนหนึ่งของ “ลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร” ทั้งนี้โดยการปลุกจิตสำนึกของมวลชน รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามชี้ให้เห็นว่า สมัยของท่านเป็นสมัยของ “สังคมใหม่” และ “การสร้างชาติ” มาตรการหลายอย่างที่ปรากฏผ่านออกมาจากสำนักนายกรัฐมนตรี และกรมโฆษณาการ (ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เข้าไปมีส่วนกำหนดนโยบายโดยตรง) ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างวัฒนธรรมใหม่และลัทธิชาตินิยม-ทหารนี้

ภายในระยะเวลาเพียง 6 เดือนของการอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ทางการเมืองไทยขึ้น กล่าวคือในวันที่ 24 มิถุนายน 2482 อันตรงกับวันครบรอบการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 7 ปี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กำหนดให้วันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติแทนการใช้วันเฉลิมพระชนมพรรษา เปลี่ยนชื่อทางการของประเทศจาก

“ประเทศสยาม” เป็น “ประเทศไทย” พร้อมทั้งวางศิลาฤกษ์เพื่อสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ที่กลางถนนราชดำเนิน โดยมีศิลปินเอก ศิลป์ พีระศรี ออกแบบสร้างในรูปแบบของ “อาร์ตเดโก” ซึ่งเป็นศิลปะแห่งยุคสมัยของโลกตะวันตกในตอนนั้น อนุสาวรีย์นี้มีปีกทั้ง 4 ด้านสูงจากแท่นพื้น 24 เมตร มีรัศมีจากจุดศูนย์กลางของป้อมที่ตั้งพานรัฐธรรมนูญถึงขอบของฐานยาว 24 เมตร พานรัฐธรรมนูญตรงกลางสูง 3 เมตร มีรูปพระขรรค์ 6 อันประดับโดยรอบป้อมกลางที่ตั้งพานรัฐธรรมนูญ (หมายถึงหลัก 6 ประการของคณะราษฎร) ปืนใหญ่ที่ฝังรอบอนุสาวรีย์มีจำนวน 75 กระบอก ตัวเลขทั้งหมดดังกล่าวมีความหมายเกี่ยวพันกับ 24 มิถุนายน 2475 ทั้งสิ้น (เลข 3 หมายถึงเดือนมิถุนายนตามปฏิทินเก่า)¹⁴ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยสร้างเสร็จและทำพิธีเปิดในวันที่ 24 มิถุนายน 2483 นอกจากนั้นยังได้มีการวางหมุดที่ระลึกการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ณ ลานพระบรมรูปทรงม้าด้วย บนหมุดที่ระลึกนี้มีข้อความว่า “ณ ที่นี้ 24 มิถุนายน 2475 เวลาบ่ายรุ่ง คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญเพื่อความเจริญของชาติ”

หลักฐานที่จะทำให้เข้าใจลัทธิชาตินิยม-ทหารของจอมพลป.พิบูลสงคราม ดูเหมือนจะไม่มีอะไรดีเท่าเนื้อร้องและทำนองของเพลงชาติ โดยเพลงชาติแรกได้แต่งเมื่อปี 2477 โดยขุนวิจิตรมาตราได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้แต่งเนื้อร้องเพลงชาติตามทำนองดนตรีที่แต่งโดยพระเจนดุริยางค์ ปีถัดมาก็ได้มีการ

---

¹⁴ รุ่ง สยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทย...หน้า 109-110 และดู พิริยะ ไกรฤกษ์ และเผ่าทอง ทองเจือ, ศิลปะหลัง 2475 โดยสังเขป (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 14 อนุสาวรีย์ดังกล่าวสร้างเสร็จเมื่อ 22 มิถุนายน 2483 เวลา 24.00 น. และทำการเปิดในวันที่ 24 มิถุนายน 2483 สิ้นค่าใช้จ่าย 250,000 บาท พร้อมกับการเปิดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในปี 2483 ก็ได้มีการวางหมุดที่ระลึกการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ณ ลานพระบรมรูปทรงม้าด้วยซึ่งมีข้อความว่า “ณ ที่นี้ 24 มิถุนายน 2475 เวลาบ่ายรุ่ง คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญเพื่อความเจริญของชาติ” ดู ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทย... หน้า 317-318.

เพิ่มเติมเนื้อร้องที่แต่งโดยนายฉันทน์ ขำวิไล เข้าไปด้วย เพลงชาติรุ่นนี้ใช้มาจนปี 2482 มีเนื้อร้องสะท้อนลัทธิชาตินิยม ที่กล่าวถึง “ความสามัคคี” “เลือด” “เอกราช” แต่ก็ยังมีลักษณะของการใช้คำว่า “สยาม” และ “ไทย” ควบคู่กันไป (ในแบบฉบับของ “สยามมานูสดี” ของรัชกาลที่ 6) ครั้นเมื่อเปลี่ยนชื่อประเทศ จึงได้มีการประกวดแต่งเนื้อร้องเพลงชาติขึ้นใหม่โดยใช้ทำนองเดิม เนื้อร้องของหลวงสารานุประพันธ์ที่แต่งส่งเข้าประกวดในนามกองทัพบกได้รับการคัดเลือก เพลงชาติใหม่นี้มีคำขึ้นต้นว่า “ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย” และมีวลีหรือคำต่าง ๆ ที่สะท้อนลัทธิชาตินิยม (ในกรอบของประชาธิปไตยที่ทหารเป็นผู้นำ) เช่น “เป็นประชารัฐ” หรือ “ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี” หรือ “ไทยนี้รักสงบ แต่ถึงรบไม่ขลาด” หรือ “สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี” เป็นต้น¹⁵

ฉะนั้น 24 มิถุนายน 2482 จึงเป็นการเปิดศักราชใหม่ของการเมืองไทย ทั้งนี้เพราะในวันดังกล่าวตรงกับ การเปิดประชุมสมัชชาสามัญของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงกล่าวในตอนหนึ่งว่า ประเทศ “ได้คืนเอกราชสมบูรณ์มาแล้ว” ในวันดังกล่าวมีการสวนสนามทหารฉลอง สนธิสัญญาชุดใหม่ ณ พระราชมณเฑียรบรมรูปทรงม้า จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ผนวก “ลัทธิประชาธิปไตย” ของ 24 มิถุนายน 2475 เข้ากับ “ลัทธิชาตินิยม” ซึ่งมีทหารเป็น “ผู้นำ” และเน้นถึง “เผ่าพันธุ์ไทย” อันเป็นความรู้สึกร่วมของรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรในสมัยนั้น และจอมพล ป. พิบูลสงครามก็เข้าใจที่จะหยิบยกขึ้นมาใช้เป็นนโยบายของรัฐบาลของตน

มีปรากฏการณ์ทางเมืองที่น่าสนใจในสมัยนั้นที่มีลักษณะของการผสม

---

¹⁵ ขุนวิจิตรมาตรา, “คำร้องเพลงชาติไทย : ตอนที่หนึ่งของ 81 ปีในชีวิตข้าพเจ้า”, ศิลปวัฒนธรรม 4 : 9 (กรกฎาคม 2526), หน้า 33 และ มนตรี ตรีโมท, “ประวัติเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ”, วารสารศิลปการ 16 : 2 (กรกฎาคม 2512), หน้า 78.

พศานระหว่างประชาธิปไตยและลัทธิชาตินิยม-ทหาร คือเมื่อ 25 มีนาคม 2481 (ตามปฏิทินเก่า) นายแวนและ เบญจาบัวร์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดยะลา เสนอญัตติให้กำหนดวันประชุมสามัญประจำปี และก็มีผู้เสนอให้ใช้วันที่ 24 มิถุนายน ซึ่งนายอินทร สิงหนคร ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ได้คัดค้านโดยกล่าวว่าวันดังกล่าวหากกระทำการไม่สำเร็จก็จะถือว่าเป็น “วันกบฏ” ดังนั้นจึงเสนอให้ใช้วันที่ 27 มิถุนายน อันเป็นวันรัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) แทน นายจิม วีระไวทยะ ผู้แทนราษฎรประเภท 2 ได้คัดค้านและขอให้นายอินทรถอนคำพูด ต่อมาในวันที่ 28 มีนาคม สภาผู้แทนราษฎรได้นำเรื่องนี้มาอภิปรายใหม่ และมีการประณามว่านายอินทรหมายจะให้ประชาชนคู่มือมันเกลียดชังการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ มีเจตนาร้าย และนายอินทรแสดงเจตนาให้เห็นว่าไม่ได้มีความเลื่อมใสในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจึงไม่ควรเป็นผู้แทนฯ ดังนั้นจึงเสนอให้มีการลงมติให้นายอินทรสละจากสมาชิกภาพการเป็นผู้แทนฯ ปรากฏว่ามีผู้ลงคะแนนให้ออกถึง 113 ต่อ 15 เกินกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ทำให้นายอินทรต้องพ้นจากตำแหน่ง¹⁶

ในการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประสบความสำเร็จในแง่ของการเมืองลัทธิชาตินิยม-ทหารเป็นอย่างดี เพราะแม้ชื่อนี้จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากทัศนะอื่น ๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ว่าจะเป็นที่ทัศนะแบบอนุรักษนิยมหรือเสรีนิยมนับเป็นเวลาหลายสิบปีต่อมาก็ตาม ชื่อของประเทศก็ยังคงเป็น *ไทย* แทน *สยาม* อยู่ตลอดมา¹⁷ ในการเปลี่ยนชื่อประเทศ จอมพล ป.

¹⁶ ประเสริฐ ปัทมะสุนทร, รัฐสภาไทย..., หน้า 266.

¹⁷ ในสมัยของสภาร่างรัฐธรรมนูญอันยาวนานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้มีการนำเรื่องชื่อของประเทศมาอภิปรายกันอย่างยืดเยื้อ แต่สุดท้ายก็ให้คงชื่อ “ประเทศไทย” ไว้ และจากทัศนะของนายปรีดี พนมยงค์เองก็ไม่เห็นด้วยกับชื่อประเทศไทย ดู ปรีดี พนมยงค์, ไทยหรือสยามจากบันทึกของนายปรีดี พนมยงค์และรายงานร่างสภารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2504 (กรุงเทพฯ : สันติธรรม, 2528).

พิบูลสงครามใช้การออกประกาศ “รัฐนิยม” ซึ่งจะทยอยออกมาทั้งหมด 12 ฉบับในช่วงระหว่าง 2482-2485 ดังนี้ คือ

รัฐนิยม ฉบับที่ 1 (24 มิถุนายน 2482)	เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ
รัฐนิยม ฉบับที่ 2 (3 กรกฎาคม 2482)	เรื่องการป้องกันภัยที่จะ บังเกิดแก่ชาติ
รัฐนิยม ฉบับที่ 3 (2 สิงหาคม 2482)	เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย
รัฐนิยม ฉบับที่ 4 (8 กันยายน 2482)	เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลง สรรเสริญพระบารมี
รัฐนิยม ฉบับที่ 5 (1 พฤศจิกายน 2482)	เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้ เครื่องอุปโภคบริโภคที่มี กำเนิดหรือทำขึ้นใน ประเทศไทย
รัฐนิยม ฉบับที่ 6 (10 ธันวาคม 2482)	เรื่องทำนองและเนื้อร้อง เพลงชาติ
รัฐนิยม ฉบับที่ 7 (21 มีนาคม 2482)	เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วม กันสร้างชาติ
รัฐนิยม ฉบับที่ 8 (1 เมษายน 2483)	เรื่องเพลงสรรเสริญ พระบารมี

เช่นเดียวกับทัศนะของนายสุลักษณ์ สิวรักษ์ ที่ได้ดำเนินการวิพากษ์วิจารณ์ชื่อนี้มาตั้งแต่เป็นบรรณาธิการของ
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ก็ไม่สามารถเปลี่ยนความนิยมและความคุ้นเคยต่อชื่อนี้ได้ อย่างไรก็ตาม ช่วงสั้น ๆ ที่
ชื่อประเทศสยามได้ถูกนำกลับมาใช้อีก คือในช่วงของรัฐบาลพลเรือนภายหลังจากการลาออกของจอมพล ป.
พิบูลสงคราม คือ 2489-2492.

- รัฐนิยม ฉบับที่ 9 (24 มิถุนายน 2483) เรื่องภาษาและหนังสือไทย
กับหน้าที่พลเมืองดี
- รัฐนิยม ฉบับที่ 10 (15 มกราคม 2484) เรื่องการแต่งกายของ
ประชาชนชาวไทย
- รัฐนิยม ฉบับที่ 11 (8 กันยายน 2485) เรื่องกิจประจำวันของ
คนไทย
- รัฐนิยม ฉบับที่ 12 (28 มกราคม 2485) เรื่องการช่วยเหลือคุ้มครอง
เด็ก คนชรา หรือคน
ทุพพลภาพ¹⁸

น่าสังเกตว่าในการดำเนินนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ คำว่า “ประชาชน” เป็นคำที่ถูกเลือกใช้บ่อยขึ้น และได้เข้ามาแทนที่คำว่า “ราษฎร” ประชาชนถูกใช้ในแง่ความหมายของมวลชน และเป็นมวลชนที่รัฐบาลพยายามจูงใจให้คล้อยตามและเป็นฐานสนับสนุน นอกเหนือจากรัฐนิมดังกล่าว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้ดำเนินการเรื่องอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันอีกมากมาย เช่น ออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2483 เป็นผลให้มีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น พระราชบัญญัติฉบับนี้จะมีบทบาทในเรื่องการกำหนดการแต่งกายของชาติไทย เช่น การสวมหมวกสวมรองเท้า ผู้หญิงไว้ผมยาว หรือการให้เลิกหมากพลู รวมทั้งการตั้งสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาของนายกรัฐมนตรีเองจะกลายเป็นผู้นำทางด้านสตรี¹⁹ เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่จาก 1 เมษายน

¹⁸ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์. . ., หน้า 110-119.

¹⁹ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้รับตราตั้งเป็นท่านผู้หญิงเมื่อ พ.ศ. 2485 ท่านเป็นสตรีที่มีบทบาทอย่างมากในสมัยนั้น ได้รับยศทางทหารเป็นพันโทหญิง มีบทบาทในฐานะของสตรีในระบอบใหม่ทัดเทียมกับ

เป็น 1 มกราคม (เป็นผลให้ปี 2483 มีเพียง 9 เดือน และ 1 มกราคม ที่เดิม ต้องอยู่ในปี 2483 เป็นวันขึ้นต้นใหม่ของปี 2484) ออกประกาศว่าด้วยชื่อ บุคคล การตั้งชื่อรอง และให้ผู้ที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออก จากบรรดาศักดิ์ใช้ราชทินนามเป็นชื่อรองได้ (24 มิถุนายน 2484) ไปจน กระทั่งถึงการประกาศยกเลิกบรรดาศักดิ์ (15 พฤษภาคม 2485) หรือการ ประกาศปรับปรุงตัวอักษรไทยใหม่ (29 พฤษภาคม 2485)²⁰ หรือการใช้ ระเบียบคำแทน ชื่อ คำรับ และคำปฏิเสธ (เป็น “ฉัน” “ท่าน” “ครับ” “ค่ะ” และ “เปล่า”) (22 มิถุนายน 2485) หรือการใช้เลขสากล (อารบิก) แทนเลขไทย (10 พฤศจิกายน 2485) หรือการเลิกใช้ “นาย” ประกอบยศทหาร ทั้งนี้เพื่อให้ใช้ คำว่า “หญิง” สำหรับสตรีที่ได้ยศทหารประกอบท้ายยศได้ หรือแม้กระทั่งจัด ให้ข้าราชการทุกกระทรวงทบวงกรม ทั้งหญิงและชายแต่งกายด้วยเครื่องแบบ เดินทางไกลไปพักผ่อน มีการรื่นเริงและการกีฬาพร้อมกัน เช่น 28 มีนาคม 2485 ไปปากเกร็ด นนทบุรี 25 เมษายน 2485 ไปบางปู มีการรับประทานอาหาร ร่วมกันโดยนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ให้มีวันสถาปนากระทรวงและกรมอิสระขึ้น เป็นต้น²¹

มาตรการดังกล่าวทั้งหมดส่วนใหญ่อยู่ในช่วงของ 2482-2485 อันเป็น ช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามมีอำนาจสูงสุด ขณะที่ยังมีความสัมพันธ์อันดี

ชาย มิใช่อยู่เหย้าเฝ้าเรือนในแบบประเพณีโบราณ ในด้านหนึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ “ปลดปล่อย” หญิงไทยมาระดับหนึ่ง นอกเหนือจากการสนับสนุนภริยาให้มีบทบาทแล้ว ปรากฏว่าในสมัยนั้นก็มิสตรีที่ก้าว เข้ามามีบทบาทไม่น้อย เช่น หม่อมกอบแก้ว อาภากร ของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ หรือแม้กระทั่งเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ เจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ 5 ก็ได้ถูกดึงออกมา รณรงค์ในเรื่องการแต่งกายของสตรี หรือ พระนางเธอลักษมีลาวัณย์ในรัชกาลที่ 6 ก็ถูกดึงออกมามีบทบาทใน ทางวรรณคดี เป็นต้น

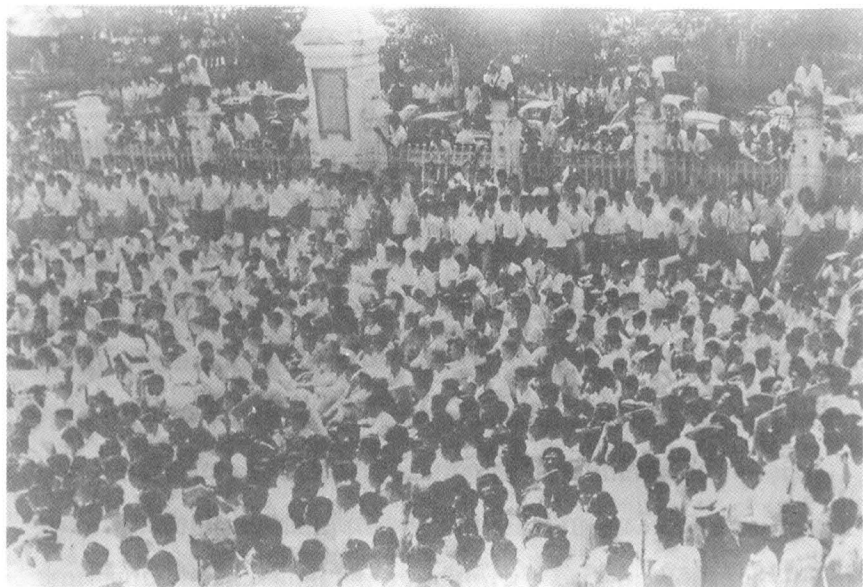
²⁰ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทย . . . , หน้า 185-186.

²¹ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทย . . . , หน้า 402-403.

กับผู้นำคนอื่น ๆ ในคณะราษฎรด้วยกัน และมีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างราบรื่นกับสภาผู้แทนราษฎร และที่สำคัญที่สุดคือความสำเร็จในการเรียกร้องดินแดนจากอินโดจีนฝรั่งเศส (2484) เป็นผลให้ไทยได้ดินแดนมาเป็นจำนวนมาก ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายทหารแต่ผู้เดียวที่ก้าวจากยศนายพลตรีเป็น *จอมพล* ของทั้ง 3 กองทัพเมื่อ 28 กรกฎาคม 2484²² เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่านโยบายต่าง ๆ ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่กล่าวมา เป็นเรื่องของการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ท่านเรียกว่า “การสร้างชาติ” และลักษณะของลัทธิชาตินิยม-ทหารที่ยังอยู่ในกรอบของประชาธิปไตยซึ่งเป็นที่ยอมรับกันได้ กล่าวได้ว่ามิได้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนทั่วไปในเบื้องต้นนัก เรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องของสิ่งที่อยู่ “ข้างบน” เช่น เรื่องชื่อประเทศ เผ่าพันธุ์ ความนิยมไทย หลายเรื่องคุณจะได้รับความสะดวกและเห็นชอบด้วยไม่น้อย และบางเรื่องก็เป็น “การสร้างความทันสมัย” และ “ความเท่าเทียมในระบอบประชาธิปไตย” เช่นเรื่อง *การยกเลิกบรรดาศักดิ์* ซึ่งพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการ (ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีพิเศษกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม) ได้กล่าวสนับสนุนในสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ 24 มิถุนายน 2485 ว่า เพื่อ “แก้ความเข้าใจผิดอันอาจเกิดขึ้นเนื่องจากผู้มีบรรดาศักดิ์บางคนยังอยู่ในบรรดาศักดิ์ว่าจะมีสิทธิพิเศษดีกว่าผู้อื่น และกำจัดซึ่งการบังเกิดแห่งความแตกสามัคคีจากการแบ่งชั้นวรรณะ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้ประกาศ

---

²² กติบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พระนคร : โรงพิมพ์ก๊กตีประติษฐ์, 2507), หน้า 2 จอมพลของไทยมีทั้งหมด 15 คน ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มี 6 คน นับแต่ 2484 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับพระราชทานยศนี้เป็นครั้งแรก ก็ได้มีจอมพลทั้งหมด 9 คน โดยมีจอมพลประกาศ จารุเสถียร (2516) เป็นคนสุดท้าย ในการรับยศจอมพลของท่านนั้นยังได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดที่สามัญชนพึงจะรับได้ คือ *นพรัตน์ราชวราภรณ์* ซึ่งมีสามัญชนอื่นได้รับอีกเพียง 3 ท่าน คือ นายปรีดี พนมยงค์ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์

เหตุการณ์ชุมนุมประท้วงการเลือกตั้ง พ.ศ. 2500

พระบรมราชโองการให้ยกเลิกบรรดาศักดิ์ที่พระราชทานแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ในวันที่ 15 พฤษภาคม สกนี้ เสียสิ้น”²³

แกมสุข นุ่มนนท์ นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ถ้าพิจารณาทางด้านจิตวิทยา รัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับนี้ทำให้มีความรู้สึกว่าประเทศของคนกำลังเข้าสู่ยุคใหม่จริง ๆ รัฐบาลได้ออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ แนะนำประชาชนถึงวิธีการประพฤติปฏิบัติคนในสังคมรูปใหม่ โดยวางระเบียบว่าคนไทยจะต้องป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ...ต้องยกย่องภาษาและหนังสือกับหน้าที่พลเมืองดี ต้องรู้จักเคารพธงชาติและยืนตรงเคารพธงชาติไทยทุกเช้าเวลา 8.00 นาฬิกา ...แม้กระทั่งในส่วนที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันรัฐบาลก็จัดแบ่งเวลาให้เสร็จเรียบร้อย โดยแบ่งเวลาวันหนึ่งออกเป็น 3 ส่วน คือการปฏิบัติงานที่เป็นอาชีพส่วนหนึ่ง ปฏิบัติกิจส่วนตัวส่วนหนึ่ง และพักผ่อนนอนหลับอีกส่วนหนึ่ง ส่วนเรื่องการกินการนอน รัฐบาลวางระเบียบไว้ว่าควรจะกินวันละ 4 มื้อ นอนวันละ 6-9 ชั่วโมง”²⁴

²³ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทย..., หน้า 40-410. เรื่องบรรดาศักดิ์นี้เป็นเรื่องน่าสนใจมาก เพราะนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ก็ไม่มีการพระราชทานบรรดาศักดิ์อีกต่อไป เหตุผลก็คือราชสำนักมีหิรัญกุศย์กลางของอำนาจและการเมืองอีกต่อไป เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามให้ยกเลิกการใช้บรรดาศักดิ์ด้วยเหตุผลการจำกัด “การแบ่งชั้นวรรณะ” แต่ดูเหมือนว่าลักษณะดังกล่าวก็ยังคงอยู่ในรูปของการใช้นามสกุลดังเช่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เอง แทนที่จะกลับไปใช้ แปลก จิตตะสังคะ ก็กลายเป็น แปลก พิบูลสงคราม หลวงวิจิตรวาทการ ก็ได้กลับไปเป็น กิมเหลียง วัฒนปรีดี แต่เป็น วิจิตร วิจิตรวาทการ เช่นเดียวกับ หลวงอดุลเดชจรัส มิได้กลับไปเป็น บัทร พึ่งพระคุณ แต่เป็น อดุล อดุลเดชจรัส เป็นต้นต่างกับ หลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งกลับไปเป็น ปรีดี พนมยงค์ หรือ หลวงโกวิทอภัยวงศ์ ซึ่งกลับไปเป็น ควง อภัยวงศ์ แต่อาจจะด้วยเหตุผลที่ต่างกัน เพราะในขณะที่อภัยวงศ์เป็นนามสกุลพระราชทาน พนมยงค์เป็นนามของวงศ์ที่พระตั้งให้กับตระกูลพนมยงค์ การเลิกใช้บรรดาศักดิ์นี้ดูจะไม่ประสบความสำเร็จเพราะในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ (31 ธันวาคม 2487) ได้ประกาศยกเลิกการยกเลิกบรรดาศักดิ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามเสีย โดยให้ผู้ประสงค์จะกลับไปใช้บรรดาศักดิ์เก่าได้ออนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ากรยกเลิกใช้บรรดาศักดิ์ของฝ่ายชาตินี้หาได้กระทบต่อการได้รับพระราชทานตราตั้งเป็น “คุณหญิง” และ “ท่านผู้หญิง” ของฝ่ายสตรีไม่ การแต่งตั้งดังกล่าวยังคงดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน และได้กลายเป็นเรื่องของสถานภาพทางสังคมไม่น้อย.

²⁴ แกมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า 35-36.

ดังนั้น “การสร้างชาติ” และ “วัฒนธรรมการเมืองแบบใหม่” ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในที่สุดก็ “ไปไกล” กว่าเรื่องของหลักใหญ่ ๆ ลงสู่รายละเอียดที่ “หยุมหิม” หรือ “เข้าไปยุ่งกับหัวหูของผู้คน” นำสังเกตว่าการขยายปริมาณของการสร้างชาติและวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ในลักษณะของรายละเอียดหยุมหิมนี้ เริ่มตั้งแต่ปลายปี 2483 เป็นต้นมาจนถึงปลายปี 2485 อันเป็นระยะเวลาที่ตรงกับกรขึ้นสู่สุดยอดของอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือนัยหนึ่งก็คือตรงกับความสำเร็จในการเรียกร้องดินแดนจากอินโดจีนฝรั่งเศส นโยบายดังกล่าวได้รับการต้อนรับและสนับสนุนอย่างกระตือรือร้น มีการเดินขบวนโดยนิสิตนักศึกษา (จุฬามธก.) และ ประชาชนทั่วประเทศในช่วงปลายปี 2483 ในเวลาเดียวกัน จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นครั้งแรกระหว่าง 13 พฤศจิกายน 2483 ถึง 9 พฤษภาคม 2484 (ครั้งที่สอง 12 พฤศจิกายน 2484 ถึง 24 สิงหาคม 2487) และได้ยศจอมพลดังกล่าวข้างต้นพร้อมกับการที่สภาผู้แทนราษฎรได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในยามคับขัน พ.ศ. 2484 ในขณะเดียวกันในด้านการต่างประเทศไทยได้เข้าสู่วงโคจรแห่งอำนาจของญี่ปุ่นในปี 2484 เช่นกัน ญี่ปุ่นซึ่งเป็นมหาอำนาจในเอเชียที่น่าสะพึงกลัว ได้กลายเป็นประเทศพันธมิตรกับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วยไกล่เกลี่ยในกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสจนไทยได้ดินแดน ดังนั้นมาตรการต่าง ๆ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ “ไปไกล” และเริ่มสร้างความไม่พอใจให้กับคนจำนวนไม่น้อย ซึ่งต่างกว่าในช่วงของ 2 ปีแรก 2482-2483

กระนั้นก็ตามก่อนญี่ปุ่นบุก 8 ธันวาคม 2484 หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนการประกาศสงครามเข้าร่วมรบกับญี่ปุ่น 25 มกราคม 2485 ความสัมพันธ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามกับผู้นำคณะราษฎรคนอื่น ๆ ที่เป็นรัฐมนตรีร่วม

คณะรัฐบาล ตลอดจนความสัมพันธ์กับสภาผู้แทนราษฎร ก็จัดได้ว่าอยู่ในขั้นของการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน แนวนโยบายต่าง ๆ ก็ได้รับความเห็นชอบสนับสนุนและได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ลัทธิชาตินิยม-ทหาร และการสร้างชาติ จะเป็นเรื่องที่มีใจของ จอมพล ป. พิบูลสงครามแต่เพียงผู้เดียว บุคคลอื่น ๆ ก็มีส่วนร่วมด้วย ดังเช่น นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังของจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง ก็กล่าวในการกระจายเสียงทางวิทยุ 15 กุมภาพันธ์ 2481 (ตามปฏิทินเก่า) ว่า “ขอให้พี่น้องช่วยกันสร้างชาติของเราให้มีรากฐานที่มั่นคง โดยถือเอาการครองชีพของบุคคลแต่ละหน่วยของชาติเป็นสมมุติฐาน”²⁵

นอกจากนี้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้รับการจัดสรรงบประมาณอย่างราบรื่น กระทรวงการคลังจัดงบประมาณให้เพิ่มขึ้นจาก 22 ล้านบาทในปี 2482 เป็น 56 ล้านบาทในปี 2484 ประมาณ 52 ล้านบาทใช้ในการทหาร โดยถือว่าเป็นช่วงของความคับขันจากสถานการณ์ชายแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศส และในปี 2485 งบประมาณก็มีถึง 60 ล้านบาท ที่น่าสนใจคือในวันที่ 7 ธันวาคม 2484 (ก่อนญี่ปุ่นบุกประเทศไทยเพียงไม่กี่ชั่วโมง) ในการปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้กล่าวปิดแทนนายกรัฐมนตรีซึ่งไปราชการชายแดนด้านตะวันออก ได้กล่าวว่า

“ในปี 2485 เป็นปีที่มียงบประมาณรายรับรายจ่ายเป็นจำนวนสูงถึง 260 ล้านบาทเศษ จึงนับว่าเป็นงบประมาณสูงสุดในประวัติศาสตร์ของชาติ...ความสำคัญก็มีอยู่เพียง 2 ประการ คือ การสร้างชาติ

---

²⁵ สุวิมล พลจันทร์, “กรมโฆษณาการ. . .”, หน้า 76.

การป้องกันชาติ...ในการสร้างชาติให้วัฒนาถาวร ทางรัฐบาลได้เอาใจใส่อย่างหมกหมิ่นแล้ว สำหรับการป้องกันชาตินั้น เนื่องจากสถานการณ์ของโลกในขณะนี้ปั่นป่วนและคับขันยิ่งขึ้น แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายยึดหลักเป็นมิตรดีต่อทุกประเทศเพื่อดำรงความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด มุ่งหวังสันติตลอดมา รัฐบาลก็เห็นว่า เราจะอยู่เป็นอิสระโดยขาดการป้องกันไม่ได้ ด้วยความไม่ประมาท รัฐบาลจึงได้เตรียมการด้านอื่น ๆ ตามความจำเป็นแล้ว ในการนี้จำเป็นต้องมีเงินไว้ใช้จ่ายด้วย ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนจากท่านทั้งหลายเป็นอย่างดี ที่ได้ยอมให้ตั้งงบประมาณพิเศษไว้ 60 ล้านบาท²⁶

ในขณะเดียวกัน นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีคลังของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ปฏิบัติงานอย่างแข็งขัน เป็นผลให้มีการออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับประมวลรัษฎากร ปรับปรุงภาษีอากรให้เป็นธรรมแก่สังคม เลิกรัชูปการ (อันเป็นการเก็บภาษีรายหัวที่เป็นมรดกตกทอดมาจากเงินค่าราชการในระบบไพร่ คนมีคณจต้องเสียเท่ากัน และไม่เกิดความยุติธรรม) เลิกภาษีสมพัตสร เลิกอากรค่านา (เมื่อ 7 มีนาคม 2481 และประกาศใช้ 24 มิถุนายน 2482) ตั้งธนาคารชาติ (ธนาคารแห่งประเทศไทยเปิดสำนักงาน 24 มิถุนายน 2483) เมื่อ 29 กันยายน 2482 เป็นต้น

ในส่วนของสภาผู้แทนราษฎร จอมพล ป. พิบูลสงครามก็มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในช่วง 2482-2484 เช่นกัน ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างมากในช่วง 2485-2487 อันจะทำให้สภาผู้แทน

---

²⁶ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทย. . . , หน้า 376.

ราษฎรเองเป็นผู้ล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงแรก จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความสำคัญต่อสภาฯ โดยมากกล่าวในการเปิดและปิดประชุมด้วยตนเอง รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้เสนอขึ้นเงินเดือนและค่าพาหนะให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี 2482 จาก 250 บาทเป็น 350 บาท สภาฯก็ผ่านกฎหมายสำคัญ ๆ ทางด้านการสร้างชาติและวัฒนธรรม เช่น พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2483 พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พ.ศ. 2484 เป็นการให้อำนาจแก่รัฐบาลกว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะของความสัมพันธ์อันแนบแน่นก่อนที่สภาฯ จะถูกลดบทบาทลงเป็นเพียง “ตรายาง” ตั้งแต่ปี 2485 เป็นต้นไป เมื่อลัทธิชาตินิยม-ทหารได้ก้าวไปสู่ “ลัทธิผู้นำ” และก็เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในปี 2486-2487 จะเห็นได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่สภาฯเหมือนเช่นเดิมอีกต่อไป เช่น มักไม่มากกล่าวในการเปิดหรือปิดประชุม หากใช้วิธีการส่งตัวแทนมาหรือบางครั้งก็เพียงส่งสารอย่างสั้น ๆ มา

เครื่องมือของรัฐกับนโยบายการสร้างชาติและวัฒนธรรมใหม่

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าในการดำเนินนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้น ปรากฏทั้งในรูปของการออกกฎหมายโดยผ่านสภาฯ และในรูปของประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เช่นประกาศเรื่องรัฐธรรมนูญ 12 ฉบับ ดังนั้นการดำเนินการก็ดูจะไม่แตกต่างกับรัฐบาลก่อน ๆ (หรือแม้แต่ในภายหลัง) อย่างไรก็ตาม “ความใหม่” ของการดำเนินการของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็คือ การใช้สื่อใหม่ในรูปของเทคโนโลยีและวัฒนธรรมเท่าที่จะมีในสมัยนั้นเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ บทเพลงและละครโดยกรมศิลปากร ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการเปิด

ศักราชใหม่ของการจัดราชการวิทยุ และการนำศิลปวัฒนธรรมเดิมมาแปลงรับ
ใช้นโยบายของรัฐบาล

ดูเหมือนจะไม่มีสมัยใดที่เรียกได้ว่าเป็น “ยุคทอง” ของวิทยุเท่ากับใน
สมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (อาจยกเว้นรายการวิทยุยานเกราะและ
เครือข่ายของ อุทาร์ สนิทวงศ์ฯ ในช่วงสั้น ๆ ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519)
ผู้นำใหม่ในชุดของคณะราษฎรจะเล็งเห็นความสำคัญของการใช้วิทยุเป็นสื่อ
หาความสนับสนุนและสร้างความเข้าใจกับประชาชนมากกว่าในสมัยของ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งก็ได้มีการเปิดสถานีวิทยุกรุงเทพฯ ที่พญาไท มา
แล้วตั้งแต่ 25 กุมภาพันธ์ 2473 โดยการเปิดวันแรกมีการอัญเชิญพระราช
ดำรัสของรัชกาลที่ 7 มาออกอากาศ และในปี 2474 สยามก็มีวิทยุอยู่ 11,007
เครื่องต่อประชากร 11 ล้านคน หรือ 1 เครื่องต่อ 1100 คน ในวันยึดอำนาจเมื่อ
24 มิถุนายน 2475 คณะราษฎรก็ได้ยึดสถานีวิทยุ และใช้ในการออกประกาศ
ของตน ดังนั้นภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงได้มีการตั้งกอง
โฆษณาการขึ้นเมื่อ 13 พฤษภาคม 2476 โดยเป็นหน่วยงานขึ้นต่อคณะรัฐมนตรี
ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นสำนักงานโฆษณาการเมื่อ 9 ธันวาคม 2476 และปี 2483
ก็ยกฐานะเป็นกรมโฆษณาการ (เปลี่ยนชื่อเป็นกรมประชาสัมพันธ์ในปี 2495)
ผู้นำของคณะราษฎรได้เห็นความสำคัญของ “การโฆษณา” ไม่ว่าจะเป็นการใช้
วิทยุอย่างมีประสิทธิภาพในการปราบกบฏบวรเดช การทำความเข้าใจกับ
ประชาชนในเรื่องการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 (2477) และการตั้งศาล
พิเศษพิจารณาคดีกบฏ (2481-2482) และในช่วง 2476-2481 กลุ่มผู้นำ
ใหม่ก็ได้ใช้ “การโฆษณา” ทั้งในรูปแบบของวิทยุ เอกสาร การปาฐกถา เพื่อ
เผยแพร่หลัก 6 ประการของคณะราษฎร เผยแพร่ระบอบประชาธิปไตยและ
รัฐธรรมนูญ²⁷

²⁷ สุวิมล พลจันทร์, “กรมโฆษณาการ...”, บทที่ 3

จอมพล ป. พิบูลสงครามเองอาจจะเป็นนายกรัฐมนตรีที่ออกรายการพุดวิทยุกระจายเสียงมากกว่านักการเมืองคนใด ๆ จากสถิติของปี 2478-2486 ได้พุดกระจายเสียงถึง 80 ครั้ง ทั้งนี้ไม่รวมทั้งบทความในนามปากกา “สามัคคีชัย” ที่เขียนออกรายการอีกต่างหากในช่วง 2485-2486 อีก 88 บทความ²⁸ ก่อนที่การกระจายเสียงจะต้องงดไประหว่าง 2487-2488 เพราะโรงไฟฟ้าที่วัดเลียบและสามเสนถูกระเบิดของเครื่องบินสัมพันธมิตร จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดรายการวิทยุ ซึ่งมีรายการหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันดีในสมัยนั้น คือ รายการสนทนาของนายมัน ชูชาติ และนายคงรักไทย (เรียกกันสั้น ๆ ว่า รายการนายมัน-นายคง) รายการนี้เริ่มกระจายเสียงเมื่อ 2482 และมีบทบาทสำคัญในการเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลในช่วงของการเรียกคืนดินแดน 2483 ทั้งยังเป็นกระบอกเสียงสะท้อน “ลัทธิผู้นำ” ของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างดีในช่วง 2485-2486 รายการดังกล่าวเป็นความคิดริเริ่มของนายสังข์ พัธโนทัย (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองเผยแพร่ความรู้ของกรมโฆษณาการ คุมงานด้านวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์) และพระราชธรรมนิเทศ (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรักษาการผู้ช่วยอธิบดีกรมโฆษณา) รายการนายมัน-นายคงเป็นบทสนทนาได้ตอบพุดคุยด้วยภาษาง่าย ๆ ประกอบเพลงและดนตรีปลุกใจ รายการนี้ยาวประมาณ 30 นาที และออกกระจายเสียงเวลาประมาณ 19.00 น.²⁹ บางครั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ส่งหัวข้อและแนวทางมาร่วมรายการด้วย³⁰ ดังที่เป็นที่ทราบกันดีในหมู่ข้าราชการกรมโฆษณาการว่าส่ง “ซองเหลือง” มา

---

²⁸ เรื่องเดียวกัน

²⁹ สังข์ พัธโนทัย, ความนึกในกรงขัง (พระนคร : คลังวิทยา , 2499), หน้า 7 และหน้า 205. และดู สุวิมล พลจันทร์, “กรมโฆษณาการ. . .”, บทที่ 5.

³⁰ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, เล่ม 3. (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2519), หน้า 340.

บุคคลที่ยืนเคียงข้างจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
หัวหน้าคณะปฏิวัติ พ.ศ. 2500

การให้ความสำคัญต่อวิทยุกระจายเสียงจะเห็นได้จากการตั้ง “สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย” อย่างเป็นทางการในปี 2484 และในช่วงของการเรียกร้องดินแดน จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สร้างสถานีวิทยุเคลื่อนที่ 12 สถานี ทำการกระจายเสียงภาคภาษาลาว เขมร และญวน ข้ามไปยังอินโดจีน ฝรั่งเศส จากพรมแดนเหนือสุดที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จนถึงอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ในปี 2484 ได้ขยายข่ายงานตั้งสถานีวิทยุเขต 1 ที่จังหวัดหนองคายเพื่อครอบคลุมถึงจังหวัดเลย อุดรธานี สกลนคร และนครพนม³¹ ปี 2485 ได้มีคำสั่งให้ทุกจังหวัดต้องมีวิทยุกระจายเสียงเปิดให้ประชาชนรับฟังได้ทั่วถึง³² จังหวัดใดไม่มีถือว่าผิดคำสั่ง ในสมัยนั้นรัฐบาลพยายามชักชวนให้ประชาชนฟังวิทยุ ดังจะเห็นได้จากแผ่นภาพโฆษณาที่ปรากฏอยู่ใน หนังสือพิมพ์สังตนเอง ของกรมประชาสัมพันธ์ พ.ศ. 2485 เป็นรูปชายหญิงแต่งตัว และพูดอย่าง “ถูกวัฒนธรรม” หญิงถามว่า “เอ๊ะนั่นแต่งตัวจะไปไหนจ๊ะ” ชายตอบว่า “ฉันจะไปฟังวิทยุหน่อยจะได้รู้เรื่องราวติดต่อทางความคิดและทำงานให้พร้อมเพรียงกันทั้งชาติ”³³ อย่างไรก็ตาม การส่งวิทยุกระจายเสียงในสมัยนั้นยังมีข้อจำกัดอย่างมาก ทั้งนี้เพราะยังไม่มีเครื่องมือและข่ายงานที่มีประสิทธิภาพสูงสามารถครอบคลุมได้ทั่วประเทศ ดังนั้นอิทธิพลในด้านนี้ของรัฐบาลจึงจำกัดอยู่ในพื้นที่ส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่

นอกเหนือจากการใช้วิทยุกระจายเสียงและการใช้เทคนิคใหม่ในการจัดรายการ สมัยของการสร้างชาติยังได้นำวัฒนธรรมทางการแสดง เพลง และวรรณกรรม มาใช้เพื่อจุดมุ่งหมายของลัทธิชาตินิยม-ทหารอีกด้วย จุดเด่นคือผลงานของหลวงวิจิตรวาทการ (อธิบดีกรมศิลปากรและรัฐมนตรี “ลอย” ก่อน

³¹ สุวิมล พลจันทร์, “กรมโฆษณาการ. . .”, หน้า 94.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 90. และ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, หน้า 304.

³³ คูรูปิน สุวิมล พลจันทร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

ที่จะมาเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศเมื่อ 31 ตุลาคม 2484 และเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศระหว่าง 19 มิถุนายน 2485-19 ตุลาคม 2486) ซึ่งเป็นบุคคลที่เรียกได้ว่าบุกเบิกความรู้สึกราชาชาตินิยมมาตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 หลวงวิจิตรวาทการแต่งบทละครและบทเพลงที่ปลุกใจเน้นความรักในประเทศชาติและเผ่าพันธุ์อันยิ่งใหญ่ของคนไทย เป็นบุคคลที่ทำให้คำว่า “ไทย” ได้รับการดอกร้างถึง “ความเป็นอิสระ” ได้ยิ่งกว่านักคิดนักเขียนและนักการเมืองคนใด ๆ บทละครที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมของหลวงวิจิตรวาทการในช่วงนี้ ตั้งแต่เรื่องแรก “เลือดสุพรรณ” (2479) “เจ้าหญิงแสนหวี” (2481) “น่านเจ้า” (2482) จนถึงเรื่องสุดท้าย “พ่อขุนผาเมือง” (2483) รวมทั้งหมด 9 เรื่อง³⁴ ทั้งนี้ไม่รวมชุด “อนุภาพพ่อขุน” ทั้งหมดซึ่งจะเป็นบทละครอีกช่วงหนึ่งในสมัยปลายทศวรรษ 2490 เนื้อเรื่องของบทละครเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนิยายอิงประวัติศาสตร์ ซึ่งง่ายต่อการถ่ายทอดและสร้างความเข้าใจแก่ผู้ชม เป็นเรื่องของวีรบุรุษหรือวีรสตรีชาติไทยที่ต่อสู้เพื่อเอกราชและเผ่าพันธุ์ไทย เป็นการแสดงละครพูดประกอบเพลง และดัดแปลงทำร้ายรำเก่ามาทำให้เกิดความน่าดูน่าชม ในขณะที่เดียวกันก็สร้าง “ความทันสมัย” ให้แก่ผู้ดู ไม่มีความซ้ำซากหรือ “โบราณ” ละครเหล่านี้ได้รับการต้อนรับอย่างแพร่หลายในพระนคร ขณะเดียวกันรัฐบาลก็สนับสนุนให้ส่งบทละครไปตามโรงเรียนในต่างจังหวัด ทั้งนี้เพื่อให้มีมีการแสดงอย่างแพร่หลายทั่วประเทศ

ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ที่จะเข้าใจนโยบายของการ “สร้างชาติ” และ “วัฒนธรรมทางการเมืองใหม่” ของไทยในสมัยนั้น โดยที่ไม่ศึกษาบทบาทของหลวงวิจิตรวาทการซึ่งทำงานอย่างใกล้ชิดกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ

---

³⁴ วิจิตรวาทการอนุสรณ์, เล่ม 2 (พระนคร : รัชการมฤคการพิมพ์, 2505), หน้า 294.

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า บทละครชาตินิยมเหล่านี้ได้แพร่หลายก่อนที่จะจอมพล ป. พิบูลสงครามจะขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีด้วยซ้ำไป ดังนั้นอาจจะไม่เกินเลยที่จะกล่าวว่า ความคิดชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการมีอิทธิพลต่อจอมพล ป. พิบูลสงครามและคนไทยในรุ่นนั้นไม่น้อย บทละครดังกล่าวมีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

1. “*เลือดสุพรรณ*” (2479) อันเป็นเรื่องแรก เป็นเรื่องเกี่ยวกับชาวบ้านที่ต่อสู้อย่างถวายชีวิตกับกองทัพพม่าที่เข้ามารุกรานก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา 2310 ในขณะเดียวกันก็เป็นนิยายรักระหว่างพระเอกพม่ากับนางเอกชาวไทย แต่ด้วยความรักในเอกราชของชาติ ชาว “*เลือดสุพรรณ*” ทั้งหมดรวมทั้งนางเอกก็ยอมตายในตอนจบ ละครเรื่องนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก จนกรมศิลปากรสามารถนำเงินค่าบัตรผ่านประตูมาช่วยสร้างโรงละครใหม่ได้ และบทละครเรื่องนี้ก็ถูกส่งไปยังโรงเรียนรัฐบาลทั่วประเทศ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงในท้องถื่นของตน และที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ โรงเรียนนายร้อยทหารบกได้พานักเรียนทุกคนมาชมละครเรื่องนี้เป็นการพิเศษ

2. “*พระราชมุนี*” (2479) จากความสำเร็จในเรื่องแรก ทำให้หลวงวิจิตรวาทการผลิตเรื่องที่สองออกมาในเวลาใกล้ ๆ กัน เรื่องนี้เป็นเรื่องของยอดขุนพลทหารของพระนเรศวร ในสมัยที่ไทยปราบปรามกัมพูชา และได้กัมพูชากลับมาเป็นประเทศราชอีกครั้งหนึ่ง

3. “*พระเจ้ากรุงธน*” (2480) เป็นเรื่องของพระเจ้ากรุงธนบุรี (ตากสิน) ในการกู้ชาติหลังเสียกรุงศรีอยุธยา 2310 ละครเรื่องนี้น่าสนใจในแง่ที่ว่าแม้จะเป็นเรื่องของการกู้อิสรภาพ มีเนื้อหาในลักษณะของชาตินิยมตามปกติแล้ว ก็ยังเป็นเรื่องที่ปกติไม่สามารถนำออกมาเขียนหรือแสดงได้ง่าย ๆ นัก แต่ช่วงของระยะเวลาทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ในปี 2477 ทำให้เรื่องนี้สามารถจะออกมา

ได้เป็นอย่างดี

4. “ศึกกลาง” (2480) เป็นเรื่องของท้าวเทพสตรีและท้าวศรีสุนทร สองวีรสตรีแห่งเมืองกลางที่ต่อสู้กับการรุกรานของพม่าในช่วงต้นรัตนโกสินทร์

5. “เจ้าหญิงแสนหวี” (2481) ละครเรื่องนี้เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับ “เลือดสุพรรณ” สร้างความนิยมชมชื่นเป็นอย่างมาก ทั้งจากเพลงประกอบและเนื้อเรื่องที่กินใจในแง่ของความรักชาติที่อยู่เหนือความรักของหนุ่มสาว-เจ้าหญิงเจ้าชาย เรื่องนี้อิงประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเล็ก ๆ 2 แห่งในรัฐฉาน (หรือไทยใหญ่) ในพม่า ที่น่าสนใจคือมิได้เป็นเรื่องของความรักชาติในการต่อสู้กับศัตรูภายนอก แต่เป็นเรื่องของ “เผ่าไทย” ด้วยกันเองและความรักในความเป็นไทย บทละครเรื่องนี้ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาเล่นครั้งแล้วครั้งเล่า และในช่วงของวิกฤตการณ์ทางการเมือง กองทัพบกก็มักจะนำเพลงจากเรื่องนี้มาเปิดกระจายเสียงปลุกใจ หรือนำมาเปิดในกรณีเกิดวิกฤตการณ์กับประเทศข้างเคียง เช่น วิกฤตการณ์ในลาว 2503-2505 และกรณีการแพ้คดีเขาพระวิหาร 2505 เป็นต้น (คือ “เพลงรักชาติ” ที่ขึ้นต้นด้วยวลีที่ว่า “ความรักอันใด แม้รักเท่าไหน”)

6. “มหาเทวี” (2481) เป็นเรื่องของกษัตริย์แห่งเชียงใหม่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 (ตรงกับการเสียกรุงศรีอยุธยา 2112) ซึ่งตามประวัติศาสตร์มหาเทวีต่อสู้กับกองทัพพม่าและอยุธยาเพื่ออาณาจักรล้านนาของพระองค์ แต่ในบทละครถูกเปลี่ยนให้เป็นเรื่องที่พระนางทรงช่วยที่จะสร้างเอกภาพให้กับรัฐไทย (ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่อยุธยา)

7. “น่านเจ้า” (2482) เรื่องนี้ก็ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับ “เลือดสุพรรณ” และ “เจ้าหญิงแสนหวี” หรืออาจจะมากกว่าด้วยซ้ำไป เป็นเรื่องของอาณาจักรไทยในน่านเจ้า (ยูนนาน) ที่ถูกจีน (กุไบลข่าน-ราชวงศ์มองโกล) รุกราน (ซึ่งสอดคล้องกับความรู้สึกต่อต้านจีนในประเทศ [เจ๊ก] ใน

ขณะนั้น) ทำให้ไทยต้องถอยร่นลงสู่แหลมทอง ละครเรื่องนี้อาจเป็นจุดสุดยอดของลัทธิชาตินิยมในแง่ของเผ่าพันธุ์ไทยและความรักในอิสรภาพ ได้พากันละทิ้งแม้แต่บ้านเกิดเมืองนอนเดิมของตนเพื่อแลกกับเสรีภาพและอิสรภาพ ละครเรื่องนี้ทรงพลังอย่างมหาศาลโดยเฉพาะในการที่สร้าง “การรับรู้” ของคนไทยว่าตนเองมาจากน่านเจ้า กลายเป็นปัญหาที่มาถกเถียงกันอย่างมากในประเด็นของ “คนไทยมาจากไหน” ในปัจจุบัน แม้จะมีการปฏิเสธทฤษฎี น่านเจ้ากันอย่างแข็งขันในหมู่นักวิชาการ แต่ “น่านเจ้า” ก็ยังคงคงเป็นความเชื่ออันทรงพลังในหมู่คนไทยไปอีกนาน

8. “อนุสาวรีย์ไทย” (2482) ละครเรื่องนี้เป็นเรื่องเดียวที่มีมิติอิงประวัติศาสตร์โบราณ เป็นเรื่องของการสร้างชาติร่วมสมัย และเป็นเรื่องของการต่อต้านศัตรูภายนอกซึ่งไม่ปรากฏชัดว่าเป็นใครหรือเป็นชาติใด กล่าวได้ว่า ละครเรื่องนี้ไม่ประสบความสำเร็จ

9. “พ่อขุนผาเมือง” (2483) ละครเรื่องนี้เป็นเรื่องสุดท้ายของหลวงวิจิตรวาทการในสมัยนี้ ก่อนที่จะไปรับตำแหน่งสำคัญในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (31 ตุลาคม 2483) เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าเคา้โครงมาจาก “ศิลาจารึกหลักที่ 2” ของสุโขทัย และเป็นเรื่องของ 2 พ่อขุนคือ พ่อขุนบางกลางหาวและพ่อขุนผาเมืองในการต่อสู้กับ “ขอม” และประกาศเอกราชของกรุงสุโขทัย อันถือกันโดยทั่วไปว่าเป็นการประกาศความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรไทยในแหลมทอง (หรืออาจจะมองว่าเป็นภาคต่อของ “น่านเจ้า” ก็ได้)

ละครเรื่องต่าง ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการแต่ละเรื่องมีความยาวประมาณ 3 ชั่วโมง และดังที่กล่าวข้างต้นว่า ละครมีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างการร่ายรำแบบเดิมให้เข้ากับบทเจรจา “ความรักชาติ” และกระแสชาตินิยมร่วมสมัย รวมทั้งการร้องเพลงในแบบ “สากล” ทำให้เกิดสีสันและมโนภาพ

เพิ่มขึ้น สำหรับบรรดานักแสดงของกรมศิลปากรก็ถูก “การเมือง” กำหนดให้แสดงในแบบแผนใหม่ ในด้านหนึ่งมองได้ว่าเป็นการทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทยแต่ดั้งเดิม “ถูกทำลาย” และเปลี่ยนรูปแบบไป แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการใช้ของเก่ามา “ประยุกต์” ใช้ใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ และก็นำเชื่อว่านักแสดงและศิลปินไม่น้อยพอใจกับบทบาทอันโดดเด่นของตน ซึ่งแต่เดิมเคยอยู่ข้างหลัง และเป็นแต่เพียงส่วนประกอบของพิธีกรรมตามแบบราชสำนัก น่าสังเกตว่าหลวงวิจิตรวาทการมิใช่ผู้นำไทยแต่เพียงผู้เดียวที่นำศิลปวัฒนธรรมไทยเดิมมาดัดแปลงให้เข้ากับความคิดทางการเมืองร่วมสมัย บุคคลอื่น ๆ ก็ได้มีผลงานในทำนองนี้ ยกตัวอย่างเช่น ขุนวิจิตรมาตรา หรือแม่กระหังนายปรีดีพนมยงค์ เมื่อ 2483 ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ก็ได้นำเรื่องราวจากพงศาวดารตอนสงครามช้างเผือกและสงครามยุทธหัตถีในสมัยพระมหาจักรพรรดิและพระนเรศวร มาดัดแปลงสร้างเป็นภาพยนตร์ขาวดำ-เสียงภาษาอังกฤษในฟิล์ม เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” เว้นแต่ว่าเนื้อเรื่องเป็นความพยายามที่จะสื่อสารในประเด็นของสันติภาพ คือไม่ต้องการสงคราม และการที่มิให้ “คนไทย” ต้องลุกขึ้นจับอาวุธให้เดือดร้อนกันทั่วเท่านั้น³⁵

นอกเหนือจากละครเพลงประวัติศาสตร์ดังกล่าว สมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังเป็นสมัยของการเปลี่ยนแปลงในวงการเพลงที่เรียกว่า “เพลงสากล” เป็นอย่างมาก การที่สมัยนี้ได้เน้นการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงก็ได้ก่อให้เกิด “วงดนตรีกรมโฆษณาการ” (อันเป็นต้นกำเนิดของวงดนตรีสุนทราภรณ์ในสมัยต่อมา)³⁶ นักแต่งเพลง (ทั้งเนื้อร้องและทำนอง) ที่มีชื่อเสียงรู้จักกันดี เช่น เอื้อ สุนทรสนาน (เดิมชื่อ “บุญเอื้อ” และต้องกลายเป็น “เอื้อ” ก็ด้วย

³⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “แกะรอยพระเจ้าช้างเผือก”, ศิลปวัฒนธรรม 2 : 14 (ธันวาคม 2523), หน้า 26-33.

³⁶ ดูบทความของ โทณู นาขาน, “วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ให้ความบันเทิงแก่ท่าน,” และ ชอุ่ม “ปัญญาพรรค” แฉมงาม, “ความหลังในกรมประชาสัมพันธ์,” ใน 50 ปี กรมประชาสัมพันธ์ (กรุงเทพฯ, 2526), หน้า 110-132.

นโยบายตั้งชื่อบุคคลให้เหมาะสมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม) เวศ สุนทรจามร และ แก้ว อัจฉริยะกุล ตลอดจนนักร้องอย่างเช่น ชวลี ช่วงวิทย์ รุจี โมรากุล (มันทนา โมรากุล) ล้วน ควันธรรม เลิศ ประสมทรัพย์ ก็เริ่มโด่งดังขึ้นมาในยุคนี้ ในตอนเริ่มแรกแนวเพลงเน้นเรื่องปลุกใจให้รักชาติและชักชวนให้คนไทย “สร้างชาติ” ด้วยการทำงานอย่างขยันขันแข็ง อย่างเช่นเพลง “ไก่อั่ว” ของหลวงวิจิตรวาทการ (น่าสนใจคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดปีระกาดังนั้นไก่อั่วจึงได้กลายเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในช่วงที่ท่านมีอำนาจอยู่) เพลง “กสิกรไทย” ของ เอื้อ สุนทรสนาน แต่ระยะต่อมาก็เปลี่ยนไปสู่การนำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยทางด้านวัฒนธรรม เช่นเพลง “สวมหมวกไทย” เพลง “พิบูลสดุดี” (ที่ใช้ประกอบกับการฉายรูปของท่านผู้นำแทนพระบรมฉายาลักษณ์) “เดินตามผู้นำ” ของหลวงวิจิตรวาทการ

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ในช่วงที่ตรงกับการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศส 2483 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี 2485 เป็นต้นมา เมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่น มาตรการต่าง ๆ ทางด้าน “ลัทธิชาตินิยม” และ “การสร้างชาติ” ได้มีผลกระทบต่อประชาชนในวงที่กว้างขวางมากขึ้น การรุกราน “วัฒนธรรม” ทั้งที่ออกมาเป็นกฎหมายและประกาศชักชวน ได้เปลี่ยนไปสู่การบีบบังคับที่ประชาชนจะต้อง “แต่งกาย” โดย สวมกางเกงแบบตะวันตก นุ่งกระโปรง สวมหมวก นุ่งซิ่น เลิกนุ่งโจงกระเบนหรือกางเกงแพรจีน ต้อง “ประพฤติ” “พูดจา” (ฉัน-ท่าน-ครึบ-คะ-เปล่า) “กินอยู่” (เลิกกินหมากพลู) ให้มี “วัฒนธรรม” การบีบบังคับเหล่านี้ได้สร้างความเดือดร้อนและความไม่พอใจต่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างมาก ต่างกับการดำเนินการและนโยบายที่เคยได้รับความสนับสนุนในก่อนหน้านั้น สิ่งเหล่านี้จอมพล ป. พิบูลสงครามจะมา “แก้ตัว” ในภายหลังว่าเป็นมาตรการ “ลวง” ที่จะใช้ต่อต้านอิทธิพลของ

หากจะพิจารณาอย่างเผิน ๆ แล้ว มาตรการต่าง ๆ ของจอมพล ป. พิบูลสงครามในการสร้างชาติและรณรงค์ด้านวัฒนธรรมใหม่อาจจะขัดแย้งกัน ในตัวเอง เพราะหลายอย่างแม้จะอ้างว่าเป็น “สากล” โดยเนื้อแท้ก็คือนำความเป็น “ตะวันตก” มาสู่วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย และในที่สุดก็ได้ลบล้างหรือทำให้วัฒนธรรมเดิมสูญหายไป กระนั้นก็ตามดูเหมือนว่าผู้นำในระบอบใหม่ จำนวนไม่น้อยเชื่อว่า การกระทำดังกล่าวจะทำให้คนไทย “ศิวิไลซ์” (อันเป็นคำที่ถอดมาจากภาษาอังกฤษโดยตรง คือ civilize) หรือ “อารยะ” (อันเป็นศัพท์ไทยที่ผูกขึ้นจากภาษาบาลีและให้คำว่า “อารยธรรม” ตรงกับคำว่า civilization ในภาษาอังกฤษ) และเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ ดังที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กล่าวเมื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 2481ว่าจะนำประเทศซึ่งกำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นชาติอารยะ ให้ประชาชนมีวัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีการแต่งกายอันเรียบร้อยดี³⁸ หรือตรงกับ “เพลงวันชาติ” ที่มีเนื้อร้องว่า “ยี่สิบสี่มิถุนายนมหาศรีสวัสดิ์ ประมุขฤษของรัฐธรรมนูญของไทย เริ่มระบอบแบบอารยะประชาธิปไตย” ดังที่ แลมสุข นุ่มนนท์ ก็ได้แสดงความคิดเห็นไว้เช่นเดียวกันว่า “การละทิ้งประเพณีดั้งเดิมของชาวไทย เช่น การทานหมาก การนุ่งผ้าจูงกระเบน การไม่สวมเสื้อ นุ่งแต่ผ้าขาวผืนเดียวมาเดินในที่สาธารณะ จึงชักชวนให้ชายหญิงไทยหันมานิยมปฏิบัติตนในการแต่งกายใหม่คือ ชายนุ่งกางเกง หญิงนุ่งผ้าถุงหรือกระโปรง และทั้งชายและหญิงสวมหมวก เป็นต้น นอกจากนี้แนะนำให้ประชาชนเลิกทานหมาก เพราะไม่น่าดูเป็นที่รังเกียจของผู้พบเห็นโดยเฉพาะชาวต่างประเทศ อีกทั้งทำให้บ้านเมือง

³⁷ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, เล่ม 3, หน้า 667-669.

³⁸ ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของ ฯพณฯ ท่าน จอมพล ป. พิบูลสงคราม ฉบับที่ 2 อ้างถึงใน สุวิมล พลจันทร์ “กรมโฆษณาการ...”, หน้า 79.

สกลปรก เพราะมีการถ่มน้ำหมากลงที่สาธารณะรวมทั้งทำให้ผู้ทานเป็นโรคเกี่ยวกับกระเพาะ ช่องปาก เป็นต้น หากสามารถกระทำได้จะเป็นการเชิดชูชาติ สร้างความเป็นผู้มีวัฒนธรรม ชาติก็จะศิวิไลซ์”³⁹

คำอธิบายก่อนโยบายการสร้างชาติและวัฒนธรรมใหม่นั้น เราสามารถพิจารณาได้จากทัศนะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกลุ่มผู้นำใหม่ ซึ่งต่างเชื่อว่าข้ออ้างหนึ่งของมหาอำนาจตะวันตกในการที่จะเข้าแทรกแซงและยึดดินแดนต่าง ๆ เป็นเมืองขึ้นนั้น ก็เพราะความ “ไม่ศิวิไลซ์” ฉะนั้นในสมัยที่ไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์คับขันของโลกก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง คนไทยก็ควรจะต้องเตรียมพร้อมและปรับปรุงตัวให้ดี จอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็มีความเชื่อว่าการที่ไทยสามารถรักษาความเป็นเอกราชไว้ได้ ก็เพราะผลของการปฏิรูปและการทำให้ประเทศ “ทันสมัย” (ในแง่ของศัพท์อังกฤษว่า modernization) ในสมัยของรัชกาลที่ 4 และ 5 ซึ่งไทยต้องยอมต่อมาตรการและมาตรฐานต่าง ๆ ของโลกตะวันตก เมื่อเป็นเช่นนี้สิ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ทำก็เป็นสิ่งที่เหมาะสมพึงกระทำและต้องกระทำด้วยในฐานะผู้นำของรัฐบาล และยังเมื่อหาเหตุผลแวดล้อมจากภายนอกที่เป็นประเด็นสำคัญของโลกสมัยนั้นจะพบว่า ความสำเร็จของญี่ปุ่นในการ “ลอกเลียนแบบ” การปฏิวัติจีนของ ดร.ซุนยัตเซ็น (ที่ท่านพยายามลงไปในรายละเอียดของการ “ทำให้คนจีนทันสมัย” ด้วยการไม่ขาดลม) หรือการปฏิวัติของตุรกี โดย เคมาล ปาชา อะตาเติร์ก ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามย่อมมีสิทธิที่จะเชื่อและเชื่อมั่นว่าท่านยืนอยู่ในแถวหน้าของบรรดาผู้นำของโลกสมัยใหม่ในตอนนั้น

ที่น่าสนใจนอกเหนือไปจากนี้ก็คือ สมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นสมัยที่จะมีการต่อต้านตะวันตกเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการเรียก

---

³⁹ แกมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า 54.

ร้องดินแดนในอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งทำให้สัมพันธ์ภาพกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเสื่อมโทรมลงด้วย ฉะนั้นการต่อต้าน “ฝรั่ง” แต่ยักรับ “วัฒนธรรมฝรั่ง” มิได้เป็นนโยบายที่ขัดกันในตัวเองหรือ คำตอบก็คือไม่ใช่ เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามก็เหมือนผู้นำไทยจำนวนมากที่ได้รับการศึกษาและอิทธิพลตะวันตก “ฝรั่ง” ซึ่งมีทั้งที่ร้ายกาจและที่ดี เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะเลือกสรรสิ่งที่ดีจาก “ฝรั่ง” และนำมาเสนอให้กับประชาชน (ดังจะเห็นได้ชัดจากมาตรการต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว) “สิ่งดี” เหล่านี้ที่เลือกมาจะช่วยประเทศในกระบวนการ “สร้างชาติ” เมื่อเป็นเช่นนี้การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันออกของ ไทยกับวัฒนธรรมตะวันตกของฝรั่ง ก็จะทำให้วัฒนธรรมไทยเจริญยิ่งขึ้น เป็นที่ยอมรับกันได้ ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากหนังสือและรูปภาพของยุคสมัยนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพสตรีแต่งกายด้วยผ้าถุงขึ้น (เย็บในลักษณะเกือบเหมือน กระโปรง) หรือไม้กึ่งกระโปรง สวมรองเท้า ไปจนกระทั่งถึงสวมหมวกและ ถุงมือ (เพื่อที่จะปรากฏตัวให้ “โลก” เห็นความ “ศิวิลัย” และ “อารยะ” ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อชาวตะวันตกที่อยู่ในไทยสมัยนั้น เมื่อ 2482 มีชาวอเมริกันและยุโรปซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ประมาณ 2 พันคน)

นโยบาย “นิยมไทย” และการต่อต้านคนจีน

ในปี 2482 รัฐบาลจุงกิงของจอมพลเจียงไคเช็คได้กล่าวหาว่ารัฐบาลไทยดำเนินมาตรการต่อต้านคนจีนในประเทศ เช่น ทำการปิดโรงเรียนจีน จับกุมชาวจีน และห้ามการส่งเงินออกนอกประเทศผ่านธนาคารจีน ก่อนหน้านั้น เมื่อสิงหาคม 2481 รัฐมนตรีคนนาคมจีนก็มาเยือนไทยด้วยความกังวลในเรื่องดังกล่าว และพฤษภาคม 2482 จอมพลเจียงไคเช็คถึงกับส่งโทรเลขถึงนายกรัฐมนตรีไทยให้พิทักษ์รักษาคคนจีนในประเทศไทย คำถามก็คือรัฐบาลไทยได้

เปลี่ยนแปลงนโยบายจากการที่ต้อนรับคนจีนมาตลอดตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา และต้นรัตนโกสินทร์เสียแล้วหรือ ซึ่งถ้าจะกล่าวไปแล้วไทยนั้นได้มีนโยบายที่เปิดรับการอพยพเข้าเมืองของคนจีนมาเกือบโดยตลอด ไม่มีกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองจนกระทั่งปี 2470 และในทัศนะของราชสำนักไทยและทางการของไทยมักจะมองคนจีนว่าเป็นผู้นำผลประโยชน์ทางการค้าและการพาณิชย์มาสู่ประเทศ (เป็นผลประโยชน์แก่เจ้าและขุนนางไทยโดยทั่วไปที่ไม่สันหัดในเรื่องการค้า) ดังนั้นคนจีนหรือคนเชื้อสายจีนจึงได้มีบทบาทในการเข้าควบคุมเศรษฐกิจไทยเกือบจะทุกด้าน โดยแลกเปลี่ยนสิทธินี้ด้วยการหาผลประโยชน์และภาษีอากรให้ “เจ้านายไทย” ยุคสมัยของรัตนโกสินทร์จนกระทั่งรัชกาลที่ 5 คงจะไม่ถือว่าคนจีนเป็นคน “ต่างชาติ” หรือ “ต่างด้าว” อย่างในสมัยต่อมา และที่จริงแล้วการผสมกันระหว่างเลือดไทยและจีนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ “เจ้านายไทย” ก็ทำให้ความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติจางหายไปไม่น้อย

ความรู้สึกต่อต้านคนจีนหรือคนเชื้อสายจีนนั้นเป็นปรากฏการณ์ใหม่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งแรกและอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ 6 ดังเป็นที่ทราบกันดีว่ารัชกาลที่ 6 ทรงเป็นผู้บุกเบิกในเรื่องของ “ลัทธิชาตินิยม” มาก่อน (และมีอิทธิพลต่อคนรุ่นเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ไม่น้อยเลย พระบรมรูปของรัชกาลที่ 6 ที่สวนลุมพินีก็สร้างขึ้นในสมัยของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม) รัชกาลที่ 6 ทรงเป็นผู้เปรียบเทียบกับ “จีนคือยิวแห่งบูรพาทิศ” และพระราชดำริในทางชาตินิยมและการต่อต้านคนจีนของพระองค์ก็ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาโดยผู้นำใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างไรก็ตามโดยการศึกษาเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า ลัทธิชาตินิยมและการต่อต้านคนจีนของสมัยรัชกาลที่ 6 ออกมาในรูปของการขีดเขียน การโฆษณา การปลุกจิตสำนึก หาได้มีมาตรการทางกฎหมายหรือการกระทำอย่างจริงจังไม่ แต่ในสมัยของจอมพล ป. พิบูล

สงครามจะพบการกระทำทั้งในรูปการปลุกจิตสำนึกและมาตรการที่เป็นทางการ
อันสร้างความเดือดร้อนและไม่พอใจให้กับคนจีนในไทยเป็นอย่างยิ่ง

ความวิตกของผู้นำไทยในระยะนั้นอาจจะเป็นดังที่อัครราชทูตอังกฤษ
เซอร์ โจเซฟ ครอสมบี ได้กล่าวไว้เมื่อปี 2487 ว่า ชนชั้นนำของไทยเกิดความ
กลัวจากการที่มีประชากรจีนจำนวนมาก จากการที่คนจีนได้เข้าควบคุม
เศรษฐกิจของประเทศไว้ได้เกือบทั้งหมด และจะเกิดสภาพที่เรียกว่า “a state
within a state”⁴⁰ ความกลัวดังกล่าวน่าจะมาจากเหตุผล 2 ประการ คือ
การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรจีนในไทย และการที่คนจีนกลายเป็น
คนไทยได้ยากขึ้นกว่าแต่ก่อน ได้มีการประมาณการกันว่าในช่วงจุดสุดยอด
ของการอพยพเข้าสู่ไทยของชาวจีนในช่วง 2461-2474 (ตรงกับสมัยรัชการที่
6-7) นั้น มีคนจีนอพยพเข้าเมืองไทยถึงปีละประมาณ 95,000 คนต่อปี
ทั้งนี้มาจากการที่เศรษฐกิจไทยกำลังรุ่งเรืองด้วยยางพาราและดีบุกที่ทำให้มี
ความต้องการแรงงานสูง ประจวบกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ย่ำแย่ในจีน
ตอนใต้⁴¹ จำนวนของการอพยพนี้ได้ตกลงเหลือเพียงประมาณ 33,800 คน
ต่อปีในช่วง 2475-2488⁴² เป็นที่เชื่อกันว่าจำนวนประชากรจีนในไทยเมื่อ
ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้นมีประมาณ 2-3
ล้านคน หรือ 10 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด ประชากรจีนดังกล่าว (ซึ่ง
ก็มีปัญหาอยู่ไม่น้อยในแง่ของการกำหนดว่าใครเป็นจีนหรือไม่เป็นจีน ทั้งนี้
เพราะเนื่องจากการผสมปนเปกันทางการแต่งงาน และการกลายเป็นไทยใน

---

⁴⁰ Sir Josiah Crosby, “Observation on a Past-war Settlement in South-East Asia”, *International
Affair* (July 1944), p. 364.

⁴¹ วิลเลียม. จี. สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์* (กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529), หน้า 172-174.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 176.

ทางด้านวัฒนธรรมในบางระดับ) เป็นผู้เข้าไปยึดกิจการงานทั้งที่ต้องมีความชำนาญหรือไม่ต้องการความชำนาญในภาคที่มีใช้เกษตรกรรม⁴³ และดูเหมือนว่า 80 เปอร์เซ็นต์ของเศรษฐกิจไทยไม่ว่าจะเป็นกิจการใหญ่หรือการค้าย่อยตกอยู่ในมือของคนจีน

กระนั้นก็ตามหากมองในด้านกลับกัน คนจีนที่เข้าเมืองจำนวนมากก็ได้กลายเป็นกลุ่มสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจของไทยอย่างมหาศาล นับตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์และในช่วงที่ตรงกับกาขยายตัวทางเศรษฐกิจของเอเชียเมื่อลัทธิอาณานิคมได้แผ่ขยายเข้ามา เศรษฐกิจแบบใหม่ที่ขึ้นกับการส่งออกไม่ว่าจะเป็น ข้าว ไม้สัก ยางพารา และดีบุก หากปราศจากเสียซึ่งแรงงานและผู้ประกอบการชาวจีน ก็ดูเกือบจะเป็นไปไม่ได้ที่ไทยจะเข้าไปร่วมการค้าในระดับโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือชาวจีนในไทยได้กลายเป็นเกราะกำบังสกัดกั้นฝรั่งเศสตะวันตกในการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าและธุรกิจเป็นอย่างดี และจะพบว่าตระกูลที่มีรากเหง้าเดิมเป็นจีนอย่างเช่น ณ สงขลา หรือ ณ ระนอง ก็ได้เข้ามาเกี่ยวพันในทางเศรษฐกิจจนกระทั่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชั้นสูงของไทย (ด้วยการแต่งงาน ด้วยการรับราชการ และด้วยการสร้างผลประโยชน์ทางการค้าให้เจ้านายไทย) ในคอนก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ก็มีตระกูลจีนหลายตระกูลที่เข้าทำธุรกิจตั้งกล่าว และสร้างฐานะของตนเองขึ้นมาในสังคมไทย เช่น *ห้ว่งหลี* และ *ล่ำซำ* เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้คนจีนเข้าเมืองจำนวนมากแพร่ขยายออกไปสู่ต่างจังหวัดหรือปริมณฑลรอบพระนครหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตที่การคมนาคมทางเรือเมล์โดยสารและการรถไฟที่ได้ขยายออกไปอย่างมากในช่วง

---

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 219-221.

ปลายรัชกาลที่ 5 และที่ 6 คนจีนได้ตามเส้นทางเหล่านี้เข้าไปตั้งหลักแหล่ง และประกอบการค้า ทำให้จังหวัดนอก ๆ ได้รับพื้นฟูขึ้นมาอีก ไม่ว่าจะเป็น สระบุรี นครสวรรค์ พิษณุโลก ลำปาง เชียงใหม่ หรืออย่างทางใต้ตั้งแต่ นครปฐม ราชบุรี ลงไปจนถึงหาดใหญ่

จากข้ออ้างและนโยบายของผู้นำใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่จะต้องปรับปรุงเศรษฐกิจของประเทศ (อันเป็นสิ่งที่คณะราษฎรได้ โจมตีมาตรการทางเศรษฐกิจของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) และให้ความ สนใจต่อการทำงานอาชีพของคนไทย ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็น “นโยบายเศรษฐกิจ ลัทธิชาตินิยม” ที่ได้ดำเนินมาตั้งแต่ก่อนรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังนั้นคนจีนก็ดูจะเป็นอุปสรรคกีดขวางในการดำเนินนโยบายนี้ รัฐบาลสมัย ต่าง ๆ ก่อนหน้ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้มีนโยบายที่จะทำให้คน จีนเข้าประเทศน้อยลง เช่น ในปี 2475 ได้ขึ้นภาษีคนเข้าเมือง 59 เปอร์เซ็นต์ และในปี 2480 ก็ได้ขึ้นภาษีอีกถึง 100 เปอร์เซ็นต์⁴⁴ ในขณะเดียวกันเมื่อ ปี 2478 รัฐบาลก็ออกกฎหมายใหม่บังคับให้ผู้ที่เกิดในเมืองไทยต้องถือสัญชาติ ไทย และในการศึกษาภาคบังคับจะต้องเรียนภาษาไทยระหว่างอายุ 7-14 ปี นโยบายเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อคนจีนในไทยโดยตรง และทำให้รัฐบาลจีนไม่ พอใจถึงกับประท้วงต่อทางการไทย ในเวลาเดียวกัน รัฐบาลไทยก็พยายาม กระตุ้นให้คนไทยเข้าสู่วงการธุรกิจมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามก่อนหน้ารัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม มาตรการต่าง ๆ ก็มักจะปรากฏออกมาในแง่ของ กฎหมายและระเบียบต่าง ๆ โดยที่ไม่มีมาตรการปฏิบัติหรือบังคับอย่างรุนแรง เสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นคนจีนทั่วไปจึงยังคงสามารถดำเนินธุรกิจและวิถีชีวิต

---

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177. และดู จักรทิพย์ นาดสุภา, “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลง การปกครองของไทย”, ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, จักรทิพย์ นาดสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 617.

ของคนโดยมิได้ถูกระทบกระเทือนมากนัก

มิใช่เพียงแต่จำนวนของคนจีนจะเพิ่มขึ้นอย่างมากในเมืองไทยตามที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่ทว่าจิตสำนึกของคนจีนทางด้านการเมืองก็ได้เปลี่ยนไปด้วย กล่าวคือ แต่เดิมผู้อพยพชาวจีนเกือบทั้งหมดจะเป็นชาย ดังนั้นจึงง่ายต่อการผสมผสานเข้ากับสังคมไทยในเมื่อได้คู่สมรสเป็นหญิงไทย บุตรธิดาที่เกิดมาเพียงในช่วงอายุคนเดียวก็จะกลายเป็นไทยไปโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะจากการเลี้ยงดูของแม่ที่เป็นไทย แต่เมื่อถึงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 และต้นรัชกาลที่ 6 หญิงจีนก็เริ่มอพยพเข้าไทยเป็นจำนวนมากและเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งทำให้การแต่งงานในเมืองไทยเปลี่ยนเป็นเรื่องของชายจีนกับหญิงจีน อันส่งผลกระทบต่อการศึกษาบุตรธิดาที่เกิดในไทยให้ยังรักษาความเป็นจีนอยู่ได้มากกว่าแต่ก่อน ขณะเดียวกันเมื่อเกิดปฏิวัติจีน 2454 (1911) ได้เกิดความรู้สึกใหม่ในเรื่อง “ความเป็นจีน” ขึ้นในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล และตั้งเป็นที่ทราบกันดีว่าในการหาความสนับสนุนการปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซ็น ก็ได้รณรงค์ความรู้สึก “ลัทธิชาตินิยมจีน” ขึ้นในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล ดังนั้นด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นผลให้ชุมชนจีนในไทยเริ่มแยกออกเป็นสัดส่วนของตนเองยิ่งขึ้น และไกลออกจากสังคมไทยไปกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต ในขณะนั้นได้มีการเน้นย้ำถึงการรักษาความเป็นจีนมากกว่าการที่จะผสมผสานให้กลายเป็นไทยไป ผลที่ตามมาคือเกิดโรงเรียนจีนขึ้นในไทย อันเป็นสถาบันที่จะช่วยรักษาความเป็นจีนไว้ได้เป็นอย่างดี ด้วยการเล่าเรียนภาษาและขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมจีน ฉะนั้นจึงไม่น่าสงสัยอะไรที่รัชกาลที่ 6 เองจะทรงเกิดความรู้สึกในด้านนี้และเริ่มต้นปลูกจิตสำนึกของคนไทย (ซึ่งในทางกลับกันก็เป็นเสมือนการต่อต้านคนจีน) ขึ้นดังที่กล่าวมาแล้ว

อนึ่ง ในสมัยดังกล่าวยังตรงกับปัญหาระหว่างประเทศเมื่อญี่ปุ่นได้รุกกล้าเข้ามายังผืนแผ่นดินใหญ่ในเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีความขัดแย้งเหนือ

พระภิกษุ ปุ่ดสงฺคาโม สิงหาคม พ.ศ. 2503

ดินแดนแมนจูเรีย ได้มีผลกระทบต่อชาวจีนในไทย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยนับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มีท่าทีที่ค่อนข้างชัดเจนในการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับญี่ปุ่น ในฐานะที่ญี่ปุ่นได้กลายเป็นชาติมหาอำนาจในเอเชียที่จะต้องคำนึงถึง ฉะนั้น การที่มีสมาคมลับและกิจกรรมต่อต้านญี่ปุ่นเกิดขึ้นในหมู่คนจีนในไทย ทำให้รัฐบาลไทยเพิ่มความกังวลเกี่ยวกับคนจีนมากขึ้น และยังเมื่อความขัดแย้งระหว่างประเทศจีนและญี่ปุ่นระเบิดเป็นสงครามจีนในปี 2480 บริษัทการค้าของคนจีนในไทยก็ยิ่งเพิ่มมาตรการในการต่อต้านญี่ปุ่นยิ่งขึ้น เช่น ปฏิเสธที่จะขนส่งหรือค้าขายสินค้าญี่ปุ่น สร้างปัญหาให้กับความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่น สภาพการณ์เหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไปเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ดังนั้นโดยเปรียบเทียบแล้ว รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แม้จะกล่าวได้ว่าได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจลัทธิชาตินิยมสืบต่อมาจากรัฐบาลของพระยาพหลภคก็ตาม แต่มาตรการของรัฐบาลใหม่ก็เข้มข้นและเป็นรูปเป็นร่างมากกว่ารัฐบาลก่อน ๆ ในปีแรกที่จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้ออกมาตรการและผ่านกฎหมายหลายฉบับที่มีผลกระทบต่อชาวจีนในไทย (ควรสังเกตด้วยว่ามาตรการและกฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้จะมีได้ระบุว่าเจาะจงไปที่คนจีน เป็นแต่ใช้คำว่าชาวต่างประเทศหรือคนไทย ซึ่งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถ “แก้ตัว” ได้ภายหลังว่าทำไปเพื่อการต่อต้านญี่ปุ่น แต่โดยเนื้อแท้แล้วเป้าหมายนั้นอยู่ที่คนจีนเป็นส่วนใหญ่) โดยใช้วิธีการบีบบังคับทางด้านธุรกิจการค้า เช่น ในธุรกิจที่คนจีนเคยเป็นผู้ครองมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นโรงสีข้าว การทำนาเกลือ การประมง และการค้าอ้อย⁴⁵ ในขณะที่

---

⁴⁵ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ “แก้ตัว” เรื่องนี้ไว้ว่า “ผมจึงได้จัดวางด้วยวิธีใหม่ โดยห้ามมิให้ชาวต่างประเทศประกอบอาชีพเบ็ดเตล็ด เช่นการค้าขายหมู ห้ามการขายข้าวสาร ห้ามการขายถ่าน และห้ามอื่น ๆ อีกมาก เห็นได้ว่าเมื่อการค้าได้ตกอยู่ในมือชาวต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน และเมื่อได้ห้ามชาวต่างประเทศมิให้ประกอบอาชีพดังกล่าวเสียแล้ว ประโยชน์ที่ญี่ปุ่นจะได้รับจากการค้าขายสินค้าประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ก็จจะน้อยลง” ดู อ.พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, เล่ม 3, หน้า 665.

เดียวกันรัฐบาลก็สงวนสิทธิในงานอาชีพบางประเภทไว้ให้กับคนที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น ซึ่งมีทั้งหมด 27 ประเภท ด้วยเหตุผลว่า “การสิ่งใดที่ควรจะให้คนไทยทำได้บ้างแล้ว ก็ให้ออกกฎหมายไม่ให้ชาวต่างชาติทำ”⁴⁶ และรัฐบาลได้สร้างข้อจำกัดต่อโรงเรียนและหนังสือพิมพ์ภาษาจีน เป็นผลให้ทั้งโรงเรียนและหนังสือพิมพ์จีนจำนวนมากต้องปิดตัวเองลง นอกจากนี้คนจีนยังถูกห้ามซื้อที่ดินและถูกห้ามไม่ให้อยู่อาศัยในเขตหวงห้าม⁴⁷

กล่าวโดยสรุป มาตรการทางลัทธิชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในสมัยนั้นมี 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ แนวทางแรก ในด้านธุรกิจที่คนไทยสามารถจะทำได้ ก็จำกัดบทบาทของคนจีนเสีย และผลักดันให้คนไทยเข้าสู่ธุรกิจเหล่านั้น เป็นต้นว่าห้ามคนจีนขายอาหารในสถานที่ราชการ ตลอดจนห้ามขายในโรงเรียนทั่วประเทศ ผลักดันให้คนไทยทำการค้ารายย่อยด้านนี้ เช่นมีการชักจูงให้ภริยาของข้าราชการทำการค้าประเภทนี้เป็นต้น กล่าวกันว่าแม้แต่เรื่องการขายก๋วยเตี๋ยวอันเป็นอาชีพโดยตรงของคนจีน คนไทยก็ถูกชักจูงให้เข้าทำเสียเอง หรือแม้กระทั่งเกิด “ก๋วยเตี๋ยวผัดไทย” ขึ้น อันเป็นก๋วยเตี๋ยวที่มีลักษณะพิเศษต่างกับของคนจีน กล่าวคือผัดให้แห้งและไม่ใส่หมู (เพราะหมูถูกโยงไว้อย่างใกล้ชิดกับความเป็นจีนในสมัยนั้น ดังนั้นผัดไทยจึงใส่กุ้งแห้งแทน) หรือการใช้มาตรการบีบบังคับให้ทำบัญชีการค้า (เพื่อรัฐบาลจะได้ตรวจสอบได้

⁴⁶ ศานติ รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487”, ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, หน้า 656.

⁴⁷ วิลเลียม. จี. สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 276. จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ “แก้ตัว” อีกเช่นกันว่า “การห้ามชาวต่างประเทศมิให้อยู่ในเขตหวงห้ามก็เพื่อการการค้าขาย อันมีความมุ่งหมายเพื่อถ่วงดุลอำนาจให้แก่ญี่ปุ่นเท่านั้นเอง และเป็นการไล่นักค้าปลีกออกไปด้วยในเวลาเดียวกัน ด้วยการกระทำเช่นนี้ฝ่ายไทยจะได้ประกอบการชดชวงญี่ปุ่นได้สะดวกขึ้น เช่น เมื่อผมได้ไปตรวจราชการทางภาคพายัพ ก็ได้เห็นร้านค้าขายของญี่ปุ่นที่เชียงใหม่อยู่ และได้รับรายงานว่าญี่ปุ่นเหล่านั้นทำการจารกรรมด้วย ดังนั้นผมจึงตกลงใจประกาศเขตหวงห้ามมิให้ชาวต่างประเทศอาศัยอยู่เพื่อประสงค์จะขับไล่ญี่ปุ่น” ดู อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, เล่ม 3, หน้า 666.

ง่ายขึ้น) เพิ่มภาษีกับป้ายร้านค้าที่มีได้ใช้ภาษาไทย รวมทั้งการจำกัดเขตที่อยู่ดังกล่าวแล้วข้างต้นที่สร้างความลำบากให้กับผู้ประกอบการค้าชาวจีน ทำให้คนสัญชาติไทยได้เข้าไปทำการค้าแทน⁴⁸

แนวทางที่สอง รัฐบาลไทยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ตระหนักดีว่าธุรกิจบางประเภทคนไทยไม่สามารถจะเข้าไปทำกิจการใหญ่ได้ ทั้งนี้เพราะต้องการเงินทุนและความชำนาญสูง เมื่อเป็นเช่นนั้นรัฐก็ได้เข้าดำเนินการเสียเอง เป็นจุดเริ่มต้นของ “ทุนนิยมและการผูกขาดของรัฐ” ที่สำคัญจุดหนึ่ง เช่น จัดตั้ง “บริษัทจังหวัด จำกัด” (2483) ให้กรมสรรพสามิตถือหุ้นร้อยละ 51 และผูกขาดสินค้าสรรพสามิต จัดตั้ง “บริษัทข้าวไทย จำกัด” (2481) ทำการผูกขาดการซื้อ การสี และการส่งข้าวออกนอกประเทศ โดยมีกระทรวงการคลัง และกระทรวงเศรษฐกิจถือหุ้น จัดตั้ง “บริษัทยางไทย จำกัด” (2484) กระทรวงเศรษฐกิจถือหุ้นร้อยละ 50 (ร่วมกับบริษัทญี่ปุ่น) “บริษัทเกลือไทย จำกัด” (2484) ผูกขาดการซื้อเกลือและส่งออก “บริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด” (2482) ผูกขาดสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต “บริษัทค้าพืชผลไทย จำกัด” (2482) ผูกขาดการรับซื้อและขายสินค้าพืชผลและจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดจนการจัดตั้งทางด้านพาณิชย์นาวี คือ “บริษัทเดินเรือทะเล จำกัด” (2483) “บริษัทเดินเรือไทย จำกัด” (2483) และ “บริษัทเรือลำเลียง จำกัด” (2486) เป็นต้น⁴⁹

รัฐบาลจีนคณะชาติได้ประท้วงมาตรการต่าง ๆ เหล่านี้หลายครั้ง และเสนอให้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างทั้งสองประเทศขึ้น ดูเหมือนนี่จะเป็นครั้งแรกที่จีนแสดงความประสงค์ที่จะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย เพราะนับตั้งแต่การสิ้นสุดความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ

---

⁴⁸ ผาณิต รวมศิลป์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 655.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 652-657.

“จิ้มก้อง” ระหว่างไทยและจีนในสมัยรัชกาลที่ 4 แล้ว สองประเทศก็มีได้มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการต่อกันแต่ประการใด ในด้านหนึ่ง มหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษได้เข้ามาเป็นมหาอำนาจในเอเชียแทนจีนแล้ว ในอีกด้านหนึ่ง ความปั่นป่วนและวุ่นวายในจีนนับตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์ชิง (ชิง) จนกระทั่งการปฏิวัติจีน 1911 ที่ตามมาด้วยสงครามกลางเมืองในจีนนั้น ทำให้จีนมิได้สนใจที่จะมีความสัมพันธ์กับไทยที่เป็นเพียงประเทศเล็ก ๆ อยู่ภายใต้อิทธิพลของลัทธิอาณานิคมตะวันตก ในขณะที่เดียวกัน ไทยก็มิได้สนใจที่จะมีความสัมพันธ์กับจีนที่เป็นประเทศที่มีแต่ความยุ่งยาก มีฐานะทางการเมืองระหว่างประเทศต่ำ ทั้งการมีความสัมพันธ์อาจจะสร้างความซับซ้อนให้กับปัญหาคนจีนในไทยดังกล่าวแล้วข้างต้น ข้อเสนอของจีนครั้งนี้รัฐบาลไทยได้เพิกเฉยเสีย ถึงแม้ว่าในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ความสัมพันธ์ในระดับของรัฐบาลสองประเทศนั้น ก็ได้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนคณะทูตสันต-ทวไมตรีที่ไปมาเยี่ยมเยือนกันบ้างเป็นครั้งคราวก็ตาม

กล่าวโดยสรุป นโยบายเศรษฐกิจลัทธิชาตินิยมที่มีเป้าหมายอยู่ที่คนจีน เป็นส่วนใหญ่ นั้น เป็นประโยชน์อย่างสำคัญต่อรัฐบาลไทยในสมัยนั้น ทั้งในด้านการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศ ในแง่ของการเมืองภายในเป็นการ “หีบฉวย” ความไม่พอใจต่อการยึดครองการค้าใหญ่น้อยของคนจีนที่มีอยู่ไม่น้อยในหมู่คนไทย กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกชาตินิยม ทำให้รัฐบาลได้รับความสนับสนุนจากมวลชน อาจกล่าวได้ว่าในแง่นี้จอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างความพอใจให้กับคนไทยส่วนใหญ่ไม่น้อยเลย ทั้งนี้เพราะเป็นการเปิดโอกาสครั้งแรกให้คนไทยเข้าสู่วงการธุรกิจการค้า แม้ช่วงระยะเวลาจะสั้นและไม่เป็นผลในทางปฏิบัติอย่างปัจจุบันทันด่วนนัก แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยถือว่าเป็น “ก้าวแรก” และทำให้เห็นว่ารัฐบาลในระยะบอบใหม่และ “การสร้างชาติ” ได้มุ่งไปสู่ผลประโยชน์ของคนไทยเป็นสำคัญ มาตรการดังกล่าวนี้ใน

บางครั้งแม้จะมีเสียงคัดค้านวิพากษ์วิจารณ์ในสภาผู้แทนราษฎร แต่เสียงเหล่านั้นก็ดูจะขาดน้ำหนัก และไม่สามารถจะสกัดกั้นการดำเนินการของรัฐบาลได้ในด้านการเมืองระหว่างประเทศ การต่อต้านคนจีนทำให้รัฐบาลไทย สามารถสร้างความสัมพันธ์ “พิเศษ” กับญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

เกี่ยวกับผู้อภิปราย

กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร, ดร.

อาจารย์ประจำที่ UNIVERSITI KEBANGSANN MALAYSIA

เกษียร เตชะพีระ, ดร.

อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ

บุตรพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์, ดร.

อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จิรวีสต์ ปันยารชุน

บุตรจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม

ชาติชาย ชุณหะวัณ, พลเอก

บุตรจอมพลผิน ชุณหะวัณ และเป็นผู้ใกล้ชิดในทางการเมือง การทหาร
และส่วนตัวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม
อดีตนายกรัฐมนตรี

ชาญ แก้วชูใส

เป็นนักศึกษา มธก. สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอธิการบดี
เป็นทนายความที่มีชื่อเสียง และเป็นนักกิจกรรมทางการเมืองและสังคม
เป็นประธานคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.)

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ดร.

ประธานคณะกรรมการจัดงานสัมมนาครั้งนี้ ในขณะที่ดำรงตำแหน่ง
คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทรงยศ แววหงษ์

อาจารย์ประจำคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
กรรมการและผู้จัดการมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, ดร.

อาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศักดิ์ ไทวัฒน์

อดีตข้าหลวงเมืองลพบุรี สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2
อดีตอธิบดีกรมที่ดิน และอดีตอธิบดีกรมราชทัณฑ์

สมเกียรติ วันทะนะ, ดร.

อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมศักดิ์ เขียมธีรสกุล, ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สุรยุทธ จุลานนท์, พลโท

ร่วมอภิปรายขณะดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการศูนย์

สงครามพิเศษ ต่อมาเลื่อนเป็น แม่ทัพภาค 2 (พ.ศ. 2539)

สุวัฒน์ วรดิลก

เป็นนักศึกษา มธก. สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอธิการบดี

และดำเนินกิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่พั้วพันทางการเมือง

เป็นนักเขียนอาวุโสที่มีชื่อเสียงในนามปากกา รพีพร

และอีกหลายนามปากกา

ได้รับคุณวุฒิปดกิตติมศักดิ์ด้านศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อดิศร หมวกพิมาย

อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อวสาน

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม

The End of the Absolute Monarchy in Siam

เบนจามิน เอ. บัทสัน

Benjamin A. Batson

บรรณาธิการแปล กาญจณี ละอองศรี ยุพา ชุมจันทร์
คณะแปล พรรณงาม เจ้าธรรมสาร สดใส ขันติวรพงศ์ ศศิธร รัชนี้ ณ อรุณ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

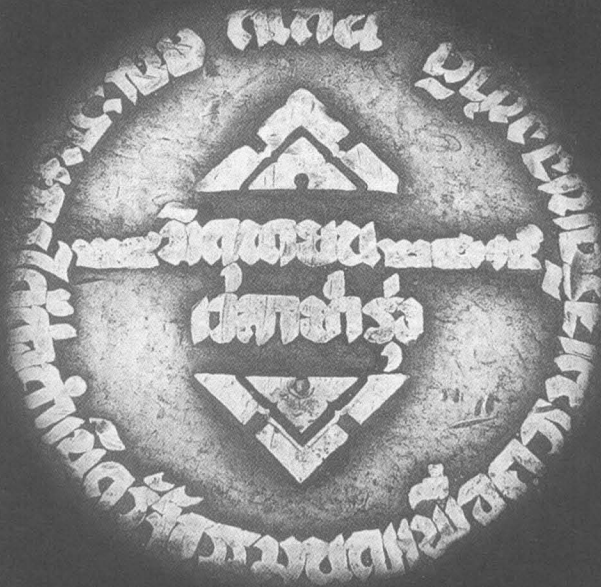

2475

การปฏิวัติสยาม

1932 Revolution in Siam

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Charnvit Kasetsiri

ภาคผนวก : เอกสารประวัติศาสตร์ 2475
รวบรวมโดย ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

2475

และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ

1932 Revolution and the Aftermath

ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

Thamrongsak Petchlert-anan

หนังสือเล่มนี้เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์
ภายใต้ชื่อเรื่อง “รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476” ที่แสดง
ให้เห็นว่า ปัญหาทางการเมืองหลังการปฏิวัติ 2475 นั้น เป็น
บทบาททางการเมืองที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่าง พระมหากษัตริย์
คณะเจ้านาย กลุ่มนิยมเจ้า กลุ่มอนุรักษนิยม และคณะราษฎร

จัดพิมพ์โดย

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร่วมกับ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

พิมพ์ครั้งแรก

24 มิถุนายน 2543

จาก

14 ถึง 6 ตุลา

ป่วย อังภากรณ์
เส้นห้ จามริก

เบเนติก แอนเคอร์สัน
เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์วนิช

คำนำโดย
นิธิ เอียวศรีวงศ์

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
ธำรงค์ศักดิ์ เพ็ชรเลิศอนันต์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2542

ประวัติศาสตร์ กัมพูชา

A HISTORY OF CAMBODIA

เดวิด แชนด์เลอร์
DAVID CHANDLER

แปล : พรรณงาม เจ้าธรรมสาร สดใส ชันติวรพงศ์ วงเดือน นาราสัจจ์

ค้นหาหนังสือ ASP

พิมพ์ครั้งที่ ๖

อยุธยา

ประวัติศาสตร์และการเมือง
Ayutthaya : History and Politics

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Charnvit Kasetsiri

บรรณาธิการ : ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
Editor : Thamrongsak Petchlert-anan

มูลนิธิไทยศึกษา

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

พม่า

กับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. 1885-1895
Burma's Struggle Against British Imperialism, 1885-1895

นินิเมียนต์

Ni Ni Myint

แปลโดย ชลลภ สันทรภาณีชัย
Translator: Chalabhi Sontharachach

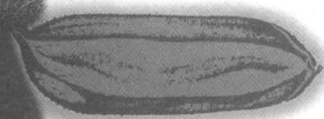
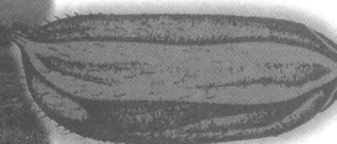

ชาลวญวทยั เกษตรศรทร อายะโอะ ฟุกุย

บรรมณาธการ

*Japanese Scholarships on
Thailand and Southeast Asia*

Edited by Charnvit Kasetsiri Hayao Fukui

เสียน สุโขทัยหรืออยุธยา / กฏหมายโบราณ ลาว - อีสาน /
แหล่งกำเนิดข้าวเอเชีย / ไทย - ญี่ปุ่นกับชาวจีน สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด "คั่นดวงส่องญี่ปุ่น"
Publication Series "Japanese Mirrors"

ญี่ปุ่นสมัยโชวะ

ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากพ่อสู่ลูก

Chichi Ga Ko Ni Kataru Showashi

โฮะซะกะ มะซะยะซุ
Hosaka Masayasu

ผู้แปล : สร้อยสุดา ณ ระนอง ปราณี จงสุจิตธรรม
Translators : Soysuda Na Ranong Pranee Jongsutjarittam

DAIDO THE DAIDO LIFE FOUNDATION

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม (14 กรกฎาคม 2440-11 มิถุนายน 2507) เป็นนายกรัฐมนตรีที่อยู่ตำแหน่งยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ของไทย ดำรงตำแหน่ง 2 ระยะ คือ 2481-2487 และ 2491-2500 รวมแล้ว 15 ปีด้วยกัน ด้วยระยะเวลาอันยาวนานนั้น ผลของการดำเนินนโยบายในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทบและเปลี่ยนแปลงเมืองไทยอย่างมากมายมหาศาล เกินกว่าที่จะเป็นที่รับรู้กันแม้กระทั่งในวงวิชาการ

ชีวิตและผลงานของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดการถกเถียงและโต้แย้ง (controversy) ได้ง่ายและได้มาก ดังนั้น แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะดำรงตำแหน่งอันยาวนาน ทั้งมรดกและอิทธิพลผลกระทบทางการเมืองไว้มากมายมหาศาล แต่ชีวิตและผลงานของท่านก็ถูก “การเมืองของอดีต” ทำให้เลื่อนลาง จางหาย กลายเป็นบุคคลที่ลึกลับ หรือไม่ก็ไร้ความหมาย ไร้ความสำคัญในหน้าของประวัติศาสตร์ไทย เหมือน ๆ กับบุคคลอีกหลาย ๆ คน หรือเหตุการณ์อีกหลาย ๆ เหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นถึง 24 มิถุนายน 2475 หรือ 14 ตุลาคม 2516 หรือ 6 ตุลาคม 2519 หรือแม้แต่พฤษภาทมิฬ (ไม่ใช่พฤษภาทมิฬ) 2535 โกลั ๆ ตัวเรานั่นเอง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

มธก.

เกี่ยวกับหนังสือ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่ เป็นบันทึกการสัมมนาและบทความประกอบการอภิปรายในหัวข้อเดียวกัน ที่จัดขึ้นเมื่อ 24-25 มิถุนายน 2536 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย

ประวัติจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงครามที่ข้าพเจ้ารู้จัก

บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในทัศนะนักวิชาการและนักการทหาร

นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร : รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2481-2487

ISBN 974-89995-0-5

9 789748 999500